Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Кафедра соціогуманітарних технологій
Черкаський державний технологічний університет
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка
Академія рекреаційних технологій і права
Національний університет водного господарства та природокористування
Волинська обласна державна адміністрація
Головне управління Національної соціальної сервісної служби України у Волинській області
Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області
Волинський обласний центр соціальних служб
Волинський обласний центр зайнятості
Луцька міська рада

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

VII ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА І СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ»

присвяченої 60-річчю Луцького національного технічного університету

16–17 квітня 2026 року

\

Луцьк 2026

УДК 364 (477) (082)
С 34

Соціально-психологічна допомога і соціальна робота: виклики сучасності : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої 60-річчю Луцького національного технічного університету (м. Луцьк, 16–17 квітня 2026 р.). Луцьк: відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2026. 448 с.

Оргкомітет:
Голова організаційного комітету: ВАХОВИЧ Ірина Михайлівна – ректор Луцького національного технічного університету, д.е.н, професор.
***Заступники голови організаційного комітету*:** ЛЮТАК Олена Миколаївна – проректор з науково-педагогічної роботи та досліджень ЛНТУ, д.е.н, професор. ГЕРАСИМЧУК Галина Андріївна – декан факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій ЛНТУ, канд. техн.наук, доцент. ЖУК Оксана Миколаївна – в.о.завідувача кафедри соціогуманітарних технологій, к.і.н., доцент.
Члени організаційного комітету: БЄЛОВА Інна Олександрівна – завідувач кафедри соціального забезпечення Черкаського державного технологічного університету, к.е.н.. доцент. ТАРАСЮК Людмила Михайлівна – начальник навчально-методичного відділу Академії рекреаційних технологій і права. СТАВИЦЬКИЙ Олег Олексійович – професор кафедри суспільних дисциплін Національного університету водного господарства та природокористування, д.психол.н., професор. МАЛИНОВСЬКИЙ Валентин Ярославович – професор кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ, д.політ.н., професор. МАРТИНЮК Алла Петрівна – завідувач кафедри іноземної та української філології ЛНТУ, к.пед.н., доцент. МОКЛИЦЯ Ганна Володимирівна – старший викладач кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТ, к.філол.н.. ПОТАПЮК Лілія Миколаївна – доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ, к.пед.н., доцент. САВЧУК Надія Антонівна – доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ, к.псих.н., доцент. СІЛЬВЕСТРОВА Оксана Юріївна – доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ, к.філос.н., доцент. ФЕДОРЧУК-МОРОЗ Валентина Іванівна – завідувач кафедри цивільної безпеки ЛНТУ, к.техн.н., доцент. ШКАРЛАТЮК Катерина Іванівна – доцент кафедри соціогуманітарних технологій ЛНТУ, к.психол.н., доцент.

До збірника увійшли тези доповідей, присвячені проблемам соціально-психологічної допомоги і соціальної роботи, соціального захисту та безпеки населення в умовах воєнного стану, державної соціальної політики в контексті євроінтеграції України, психологічної допомоги та ментального здоров'я в умовах сучасних викликів, соціальних послуг та цифрової трансформації у соціальній сфері, психолого-педагогічних основ освітньої та соціальної інклюзії.

Рекомендовано науково-педагогічним працівникам, аспірантам, магістрам, усім зацікавленим у цій тематиці.

Друкується в авторській редакції. За дотримання авторських прав, достовірність інформації та коректність висновків відповідальність несуть автори.

Розглянуто та схвалено науково-технічною радою Луцького національного технічного університету, протокол № 9 від 22 квітня 2026 року.

© Луцький національний технічний університет, 2026
© Автори статей

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Борисюк Олена. Особливості впровадження соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю……12

Бурко Надія. Роль соціальних технологій у забезпеченні соціальної стійкості……..16

Веремійчик Іванна. Особливості соціальної підтримки в умовах дії воєнного стану……20

Гаркавенко Ярослава. Сучасні механізми соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні в умовах воєнного стану…….....……...22

Гомон Лариса. Стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб в територіальні громади в умовах воєнного стану……25

Духнівська Любов. Профілактичний потенціал соціальних послуг у роботі з сім'ями з дітьми…….29

Заблоцький Андрій. Практика захисту прав дітей на рівні територіальної громади в умовах децентралізації та воєнного стану……...……..34

Зозуля Олександр. Нормативно-правові засади соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні в умовах воєнного стану……..……36

Кирик Валерія, Демченко Ірина. Роль соціальних служб у системі попередження когнітивних порушень у людей старшого віку…….40

Коваль Вікторія. Особливості взаємодії закладів освіти та соціальних інституцій із сім'ями, що забезпечують опіку над дітьми……..42

Корецька Тетяна. Мережа ветеранських просторів як інструмент реалізації державної політики підтримки ветеранів……..…..47

Коць Михайло. Психологічні ресурси особистості як система забезпечення благополуччя в умовах сучасних викликів……..49

Кубова Світлана. Послуга раннього втручання в системі надання соціальних послуг……..53

Макарчук Владислав. Сучасні технології соціальної роботи з військовослужбовцями……..…58

Нагайчук Неля, Бушмін Костянтин. Теоретико-методичні підходи до визначення змісту військово-соціальної роботи у ЗСУ в умовах воєнного стану……61

Нагайчук Неля, Полячук Юрій. Трансформація механізмів забезпечення соціальних гарантій учасників бойових дій……65

Суднік Микола. Особливості організаційної діяльності департаменту «Центр надання адміністративних послуг» у місті Луцьку……69

Теребейчик Анастасія. Соціальна політика щодо сімей у складних життєвих обставинах……..73

Фокіна Тетяна, Заблоцький Андрій. Статистичний аналіз проблеми булінгу в Україні……77

Хомич Надія. Європейський досвід у системі захисту прав дітей……..79

Чеша Сергій. Механізми соціальної безпеки ветеранів війни з інвалідністю: від державних гарантій до реальних практик інклюзії……82

СЕКЦІЯ 2. ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Волинець Юлія. Основні напрями та механізми реалізації державних соціальних програм підтримки військовослужбовців в Україні……..……..85

Герасимчук Наталія. Вплив інституційної трансформації міністерств на державну соціальну політику України……86

Здебський Олег. Моделі соціальної підтримки ветеранів війни: вітчизняний та зарубіжний досвід……..90

Жадан Дарина. Забезпечення права дитини на сім'ю в умовах війни: стратегічний пріоритет та практичні кроки……92

Коцюба Денис. Молодіжна робота як соціальна практика участі та залучення молоді до процесів прийняття рішень……..95

Кривульська Інна. Європейськість соціального простору України……..99

Малиновський Валентин. Інституційна трансформація органів публічної влади в соціальній сфері……....102

Полухтович Тетяна. Історичний вимір демократії……...…..106

Регуліч Анастасія. Безбар'єрність в умовах воєнного стану: досвід України міжнародні практики……..108

Ситник Олександр, Сільвестрова Оксана. Трансформація соціальної політики в умовах глобальних викликів: український контекст……113

Скуба Дарина. Практичні аспекти створення прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу в україні……118

Сушик Ірина, Сітовська Богдана. Концепція dei в управлінні репутаційним капіталом організацій……..121

Чередько Дарина. Контроль та нагляд у сфері соціального захисту населення у діяльності Національної соціальної сервісної служби України……..…125

Шендрик Катерина. Адаптація європейських стандартів соціальної підтримки малозабезпечених сімей з дітьми в умовах євроінтеграційного поступу України…….128

Шинкарук Тетяна, Федіна Ілона. Гендерні аспекти керівної діяльності: порівняння жіночого та чоловічого стилів менеджменту……..130

СЕКЦІЯ 3. МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКАХ

Анплеєв Андрій. Групова психологічна підтримка військових як ресурс подолання бойового стресу…….136

Березна Ірина. Особливості консультування осіб з гострою реакцією на стрес…….……138

Бєлова Інна, Журба Михайло, Колодяжна Владислава. Соціально-психологічний супровід ветеранів війни та членів їхніх сімей із залежностями: роль кейс-менеджера.....141

Бибик Андрій. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями середнього шкільного віку……..145

Білевич Любомир. Техніки арттерапії в індивідуальному консультуванні клієнтів…….147

Боголюбська Ангеліна. Психологічні ресурси формування соціальної впевненості у підлітковому віці……..……149

Бойчук Людмила. Когнітивні чинники збереження емоційного здоров'я особистості……...152

Брудін Михайло. Цифрові інструменти та мобільні додатки для підтримки ментального здоров'я: можливості та обмеження……153

Будь Тетяна. Як війна впливає на ментальна здоров'я……...155

Гережун Марія. Роль тілесно-орієнтованих методів у консультуванні клієнтів із проявами емоційного вигорання……158

Гетало Олександра. Психологічна адаптація військовослужбовців до мирного життя…….162

Гіджак Соломія. Психологічна стійкість як чинник профілактики емоційного вигорання у майбутніх психологів-практиків……..166

Гомонець Поліна. Ментальне здоров'я і психологічна допомога в умовах сучасних викликів……...…….168

Горщарук Анна. Психологічні основи формування професійного іміджу педагога…… 170

Грац Анастасія. Мережа підтримки як фактор корекції психологічного стану (тривожності) підлітків……...……173

Гузь Христина. Благополуччя особистості як соціокультурний феномен……175

Дейнега Яна. Нарцисичні риси особистості та міжособистісні стосунки в цифровому середовищі……...177

Денисюк Уляна. Психологічна профілактика девіантної поведінки підлітків……181

Єкименко-Поліщук Анна. Психологічні травми внутрішньо переміщених осіб та шляхи їх подолання…….182

Жадан Дарина. Вплив інформаційного перенавантаження та «думскролінгу» на ментальне здоров'я: механізми адаптації та методи самодопомоги……186

Загороднюк Олександр. Вплив соціальних мереж на самооцінку підлітків та шляхи психологічної корекції……189

Іщук Олег. Ментальне здоров'я населення в умовах кризових подій: ризики, наслідки, шляхи підтримки…….192

Кириченко Яна, Демченко Ірина. Комплексний підхід до соціальної профілактики порушень поведінки підлітків на базі центрів реабілітації…….194

Климчук Тетяна. Популярність професії психолога серед сучасної молоді…197

Ключук Богдан. Особливості дистанційного навчання фізичній культурі: виклики, інструменти та ефективність…….……..199

Кобельєва Анастасія. Вплив технік майндфулнес на зниження рівня стресу в умовах війни…….……201

Ковальчук Анастасія. Детермінанти особистісної готовності майбутнього психолога……..202

Когут Володимир. Вплив ментального здоров'я на ефективність реалізації спеціальної витривалості футболістів в умовах сучасних викликів……204

Крутюк Світлана. Розвиток комунікативної компетентності……...206

Лисенко Ігор. Шляхи підвищення рухової активності студентів в умовах воєнного стану……209

Литвиненко Тетяна. Індивідуальні стилі поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях……..……..210

Литвинюк Ірина. Психологічні проблеми адаптації до професійної діяльності……..213

Мандрук Наталія. Арттерапевтчні технології як засіб збереження ментального здоров'я студентів в умовах цифровізації освіти…….....217

Маслій Олександра. Застосування арт-терапії як способу покращення психологічного стану молоді: досвід молодіжного центру міста Володимир…219

Матвійчук Неля. Особливості гендерної соціалізації підлітків у позашкільному середовищі……222

Мацелик Анна. Психоемоційне вигорання у студентів-психологів: стратегії подолання…….224

Машкова Лілія. Тривожність у молодших школярів: діагностика і корекція..227

Мельник Єлизавета. Страх перед штучним інтелектом у студентів-психологів, його поширеність та причини…….231

Мельник Катерина. Психологічні особливості професійного вигорання педагогічних працівників……...…….233

Мельник Юлія. Етіологія бойового стресу та його наслідки……235

Мельничук Оксана. Соціальні страхи як чинник формування Я-концепції в юнацькому віці…….238

Миколаєць Вікторія, Демченко Ірина. Групова терапія як засіб соціальної інтеграції підлітків з девіантною поведінкою……...241

Мосюк Михайло. Ментальна адаптація та вдосконалення ігрової стратегії у волейболі: роль цифрових технологій в умовах соціальної нестабільності…...243

Ничипорук Катерина. Агресивність та віктимність у поведінці підлітків: соціально-психологічний аналіз…….245

Ничипорук Софія. Становлення гендерної ідентичності у підлітковому віці..249

Омельчук Анастасія. Виникнення сімейних конфліктів і шляхи їх розв'язання……...252

Охник Юрій. Методика розвитку вибухової сили баскетболістів старшого шкільного віку в умовах психологічної напруженості сучасного середовища..254

Папіж Вікторія. Музикотерапія як метод психокорекції негативних емоційних станів у студентської молоді……...256

Піменова Ольга, Блінцова Ольга. Педагогічна діяльність крізь призму професійної мотивації…….259

Плясковська Надія, Ярощук Маріанна. Емпатія як засіб запобігання міжособистісним конфліктам у період дорослості……..261

Пясецька Вікторія. Імідж психолога як чинник успішної професійної самореалізації……..263

Радванська Катерина. Особистісні ресурси та їх роль у подоланні професійного стресу медичних працівників…….266

Романюк Ольга. Педагогічна комунікація в умовах стресогенних ситуацій..268

Савчук Іванка. Роль психологічних та педагогічних впливів у запобіганні віктимній поведінці підлітків…….271

Сацик Ірина. Особливості розвитку я-концепції студентів-психологів……...273

Север'янова Дарина-Олександрина. Педагогічна діяльність крізь призму професійної мотивації…….276

Сімченко Вікторія, Демченко Ірина. Арт-терапія як засіб соціальної реабілітації молоді з посттравматичним досвідом……...278

Скрипник В'ячеслав. Міждисциплінарний підхід у наданні психологічної допомоги ветеранам: досвід роботи фахівця із супроводу……..281

Смірнова Надія. Особливості надання комплексної соціально-психологічної допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців……..286

Стрижак Інна. Значення резильєнтності у подоланні психологічної травми та досягненні особистісного зростання……..……289

Теплова Оксана. Специфіка інтегративної методики казкотворення з використанням візуальних опор та сенсорно- моторних прийомів для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з РАС та ПІР…….291

Титечко Анастасія. Психологічні особливості прояву тривожності у дітей молодшого шкільного віку в умовах освітнього середовища…….293

Ткачук Єлизавета. «Пігмаліон-ефект» в організаційному менеджменті: як очікування керівника визначають поведінку співробітників……..297

Хавхун Тетяна. Особливості розвитку емоційного інтелекту дітей засобами арт-терапії…..……...……...300

Чумадевська Єлизавета. Життєві домагання як детермінанта формування самооцінки підлітків……302

Чух Марія, Ярощук Маріанна. Конфліктологічна компетентність в процесі підготовки майбутніх психологів……...306

Шапошник Денис. Формування навичок стресостійкості як складова збереження психічного здоров'я……308

Шапошник Максим. Психологічна допомога при тривожних і депресивних станах у період суспільних трансформацій……..310

Шеременда Юлія, Ярощук Маріанна. Формування позитивного соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі……312

Юнчик Максим. Комплексний підхід до відновлення спортсменів 17–19 років: інтеграція методів фізичної регенерації та технік підтримки ментального здоров'я……314

Ябковська Ольга. Життєві плани та ціннісні орієнтації в осіб зрілого віку…316

Ярощук Наталія, Козігора Марія. Емоційний інтелект як ресурс ментального здоров'я сучасного педагога……..…….318

СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Ващук Діана. Формування цифрової компетентності майбутніх викладачів засобами інноваційних технологій навчання……322

Герасимюк Леся, Тарасюк Людмила. Цифрові технології як чинник підвищення доступності соціальних послуг для вразливих груп населення…..326

Занюк Мирослава. Проблеми та перспективи розвитку системи соціальних послуг для ветеранів війни та їхніх сімей в Україні……..……328

Кіт Христина. Поняття та сутність профілактичної роботи в соціальній сфері…….……...……..331

Кундля Вікторія. Вплив цифровізації на якість взаємодії «соціальний працівник – клієнт»…….……..334

Матеюк Олег, Суходоля Юлія. Формування етнічної асертивності в умовах цифровізації та гібридної війни: безпековий вимір……337

Ніколайчук Юлія. Сімейні конференції як форма відновлювальної практики……...339

Пацюк Оксана. Цифрова трансформація соціальної сфери в Україні: роль соціального менеджера як провідника змін……...341

Степаненко Вікторія, Якобсон Олена. Реабілітаційні заходи, що становлять зміст соціальних послуг із догляду……..……..345

Таланова Ольга. Трансформація соціальних функцій бібліотек у контексті модернізації бібілотечного процесу……..…….348

Ткач Юлія. Особливості організації соціального супроводу ветеранів на прикладі Вараської територіальної громади……...…..350

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Бобер Ангеліна, Слобода Яна, Фаловська Ірина. Арт-терапія у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами……..…354

Бондаренко Ганна. Інклюзивний підхід у формуванні компетентностей з проєктного менеджменту у студентів аграрних закладів вищої освіти……...357

Герасимчук Христина. Впровадження тактильних табличок із шрифтом Брайля (Braille24) в ЛНТУ в контексті універсального дизайну……..…360

Босюк Анжела, Гулай Ольга. Кібербезпека в сучасному інклюзивному освітньому просторі…….……364

Вітюк Валентина. Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу в сучасних умовах…….366

Гайволя Наталія. Методичний інструментарій інклюзивного навчання в умовах сучасної школи……...……..369

Гайчук Альона. Дидактична гра як засіб розвитку дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями……372

Добиш Павло, Потапюк Лілія. Творча самореалізація обдарованих учнів в умовах інклюзивного навчання……..374

Дубчук Ірина. Формування мовлення через повсякденну діяльність дитини……...378

Жук Оксана, Потапюк Лілія. Формування інклюзивного освітнього середовища у Луцькому національному технічному університеті…….381

Мартинюк Алла. Кооперативне навчання (peer tutoring): методика навчання «рівний-рівному» в інклюзивному середовищі……384

Матвійчук Аліна. Історико-культурні передумови розвитку жіночої освіти в Україні……..386

Медведюк Катерина. Соціальний супровід учнів з ООП: сутність, принципи, форми……390

Мельник Василь. Педагогічні стратегії стимулювання творчості в умовах інклюзивної освіти……..392

Мельник Галина. Культура здоров'я: сутність поняття та її значущість у сучасних умовах розвитку інклюзивного суспільства…….395

Мигитко Ірина, Демченко Ірина. Соціальна реабілітація підлітків із особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освітньої парадигми…….400

Мрочко Наталія, Гмитрук Наталія. Тренінг як форма освітнього діалогу для успішної побудови інклюзивного простору…….403

Павлишина Наталія. Цифрові технології як інструмент подолання освітніх бар'єрів в інклюзивному навчанні…….407

Потапюк Лілія, Цюрик Роман. Психологічний профіль особистості як чинник становлення стилю педагогічного спілкування……410

Пур'євич Олександр. Психосоматичні аспекти відновлення функціонального стану атлетів після травм: інтеграція засобів фізичної реабілітації та ментальної гігієни……413

Расенчук Софія, Демченко Ірина. Лялькотерапія як ефективний інструмент соціальної підтримки дітей з інвалідністю……415

Стасюк Людмила. Педагогічна майстерність спеціального педагога: теоретичний аспект……..417

Середюк Андріана, Демченко Ірина. Соціальна підтримка осіб з інвалідністю в контексті інклюзивного розвитку суспільства……...420

Сікора Наталія. Командний підхід як основа ефективного супроводу учнів з особливими освітніми потребами……..424

Сірук Валерія, Демченко Ірина. Соціальна інтеграція молоді з інвалідністю засобами ерготерапії……426

Чемерис Ірина. Виховання особистості у педагогічній спадщині Я.А. Коменського……429

Шевчук Вікторія. Ключові аспекти становлення інклюзивної педагогіки як самостійної науки ……...433

Шинкарук Тетяна. Невидимі бар'єри: ейблізм як вид дискримінації…..……436

Шкляєва Ірина. Народні рухливі ігри в соціокультурному контексті інклюзії……438

Ярощук Ольга. Актуальні питання формування професійних компетентностей фахівців соціальної сфери в умовах реформування системи соціальних послуг……...……...440

СЕКЦІЯ 1. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Борисюк Олена,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗмз-11
e-mail: borysyuk_12953724@lutsk-ntu.com.ua
Науковий керівник: *Жук Оксана, к.іст. н., доцент,*
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ДЕННОГО ДОГЛЯДУ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства система соціального захисту населення зазнає суттєвих трансформацій, що пов'язані з процесами децентралізації, реформування соціальної сфери та впровадженням європейських стандартів соціальної політики. Відбувається поступовий перехід від інституційної моделі догляду до потребоцентрованого підходу, який передбачає орієнтацію на індивідуальні потреби людини та створення умов для її повноцінної інтеграції у суспільство. Особливого значення набуває розвиток соціальних послуг, спрямованих на підтримку вразливих категорій населення, серед яких важливе місце займають діти з інвалідністю [4].

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості дітей з інвалідністю, ускладненням соціально-економічної ситуації. Особливої гостроти ця проблема набуває в умовах воєнного стану, який суттєво впливає на всі сфери суспільного життя. Переміщення населення, руйнування інфраструктури, обмеженість фінансових ресурсів та зростання соціальної вразливості значно ускладнюють забезпечення доступності та якості соціальних послуг. У таких умовах особливо важливою є розбудова ефективної системи підтримки дітей з інвалідністю та їхніх сімей [1].

Соціальні послуги є важливим інструментом реалізації державної соціальної політики та спрямовані на підтримку осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах. У сучасних умовах особлива увага приділяється розвитку інтегрованих соціальних послуг, які забезпечують комплексний підхід до вирішення проблем людини та сприяють її соціальній адаптації.

Діти з інвалідністю є однією з найбільш вразливих категорій населення, що потребує системної та комплексної підтримки. Їхні потреби охоплюють не лише медичну допомогу, а й соціальну, психологічну, освітню та реабілітаційну складові. Ефективна соціальна робота з цією категорією має бути спрямована на розвиток потенціалу дитини, формування навичок самостійності, забезпечення умов для соціалізації та інтеграції у суспільство [1].

Однією з ефективних форм підтримки дітей з інвалідністю є соціальна послуга денного догляду, яка передбачає організацію перебування дитини у спеціалізованому середовищі протягом дня з наданням комплексу послуг. Вона поєднує функції догляду, розвитку, соціалізації та реабілітації, що дозволяє

забезпечити всебічний розвиток дитини. Така послуга сприяє формуванню комунікативних навичок, розвитку самостійності та підготовці дитини до участі у суспільному житті [2].

Соціальна послуга денного догляду виконує важливі функції у системі соціального захисту населення. Соціально-підтримуюча функція забезпечує задоволення базових потреб дитини та створення безпечного середовища. Реабілітаційна функція спрямована на розвиток або відновлення функціональних можливостей. Адаптаційна функція забезпечує формування соціальних навичок та інтеграцію у соціальне середовище. Профілактична функція спрямована на запобігання соціальній ізоляції та погіршенню психоемоційного стану дитини.

В Україні сформовано нормативно-правову базу для надання соціальної послуги денного догляду, однак практика її впровадження характеризується нерівномірністю. У різних територіальних громадах рівень доступності послуги суттєво відрізняється, що пов'язано з різним рівнем фінансового забезпечення, кадрового потенціалу та організаційних можливостей. У великих містах послуга є більш розвиненою, тоді як у сільських та віддалених територіях вона часто відсутня або функціонує обмежено.

Важливу роль у впровадженні соціальної послуги відіграють органи місцевого самоврядування, які відповідають за організацію та фінансування соціальних послуг. Також значний внесок здійснюють громадські та благодійні організації, які часто виступають ініціаторами впровадження інноваційних підходів у соціальній сфері.

Практичний досвід надання соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю свідчить, що її ефективність значною мірою залежить від індивідуального підходу до кожної дитини. Важливим є врахування її потреб, можливостей та рівня розвитку, а також адаптація програм відповідно до цих характеристик. Значну роль відіграє також взаємодія з батьками, які є активними учасниками процесу соціальної роботи.

Регулярне відвідування закладів денного догляду сприяє розвитку соціальних, комунікативних та побутових навичок дітей, підвищенню рівня їх самостійності та адаптації до соціального середовища. Крім того, така послуга має позитивний вплив на сім'ї, знижуючи психологічне навантаження на батьків та створюючи можливості для їх соціальної та професійної активності. Разом із тим, впровадження соціальної послуги денного догляду супроводжується низкою викликів. Серед основних - недостатній рівень фінансування, дефіцит кваліфікованих кадрів, перевантаженість фахівців, обмеженість матеріально-технічної бази та недостатній рівень поінформованості населення щодо можливостей отримання послуг [2].

В умовах воєнного стану ці проблеми значно посилюються. Перерозподіл бюджетних ресурсів, зростання кількості внутрішньо переміщених осіб та підвищення рівня соціальної вразливості населення призводять до збільшення навантаження на систему соціальних послуг та обмеження можливостей їх розвитку.

Організація соціальної послуги денного догляду на місцевому рівні передбачає створення відповідної інфраструктури, забезпечення безбар'єрності, наявність матеріально-технічної бази та кваліфікованих фахівців. Важливим є дотримання принципів доступності та рівності у наданні послуг [3].

Значну роль у забезпеченні ефективності послуги відіграє мультидисциплінарна команда фахівців, до складу якої входять соціальні працівники, психологи, педагоги та інші спеціалісти. Такий підхід забезпечує комплексність соціальної роботи та підвищує її ефективність.[4]

Важливим напрямом розвитку є впровадження індивідуального планування соціальних послуг, що передбачає оцінювання потреб дитини та розробку індивідуальної програми підтримки. Це дозволяє забезпечити більш ефективний вплив на розвиток дитини. Не менш важливим є забезпечення якості соціальних послуг шляхом впровадження систем моніторингу та оцінювання, що дозволяє підвищити ефективність їх надання та враховувати потреби отримувачів [3].

У сучасних умовах особливого значення набуває впровадження інноваційних підходів до організації соціальних послуг, зокрема використання цифрових технологій, розвиток мобільних форм соціальної роботи та дистанційної підтримки сімей.

Додатково слід зазначити, що ефективність функціонування соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю значною мірою залежить від рівня координації між різними суб'єктами соціальної політики. Така взаємодія дозволяє забезпечити комплексний підхід до задоволення потреб дитини та підвищити ефективність соціальної роботи.

Одним із важливих аспектів є впровадження системи раннього втручання, яка передбачає своєчасне виявлення порушень розвитку дитини та надання відповідної допомоги. Поєднання послуг раннього втручання із послугою денного догляду дозволяє забезпечити безперервність підтримки та підвищити її ефективність. Це сприяє кращій соціальній адаптації дитини та зменшенню ризиків поглиблення її стану.

Особливої уваги потребує питання соціальної інклюзії дітей з інвалідністю. Соціальна послуга денного догляду є важливим інструментом реалізації інклюзивної політики, оскільки створює умови для розвитку соціальних навичок, формування комунікативної компетентності та підготовки дитини до участі у суспільному житті. Водночас важливо забезпечити взаємозв'язок цієї послуги з інклюзивною освітою, що дозволить створити єдину систему підтримки дитини [1].

У контексті розвитку соціальних послуг важливим є врахування індивідуальних освітніх та соціальних траєкторій розвитку дитини. Це передбачає розробку довгострокових планів підтримки, які враховують особливості розвитку дитини, її інтереси та потенціал. Такий підхід дозволяє забезпечити більш ефективне планування соціальної роботи та досягнення стійких результатів.

Значну роль відіграє також психологічна підтримка як дітей, так і їхніх батьків. Виховання дитини з інвалідністю часто супроводжується підвищеним

рівнем стресу, емоційного напруження та соціальної ізоляції. У зв'язку з цим важливим є забезпечення психологічного супроводу сімей, проведення консультацій, тренінгів та груп підтримки.

У сучасних умовах особливої актуальності набуває питання професійного вигорання фахівців соціальної сфери. Постійне емоційне навантаження, велика кількість отримувачів послуг та обмежені ресурси можуть негативно впливати на якість роботи. У зв'язку з цим необхідно впроваджувати заходи з підтримки фахівців, включаючи супервізію, підвищення кваліфікації та створення належних умов праці.

Важливим напрямом є також розвиток системи оцінювання ефективності соціальних послуг. Це передбачає визначення критеріїв результативності, аналіз досягнутих результатів та впровадження механізмів зворотного зв'язку. Такий підхід дозволяє підвищити якість послуг та забезпечити їх відповідність потребам отримувачів.

Умови воєнного стану вимагають адаптації системи соціальних послуг до нових викликів. Це передбачає впровадження гнучких форм роботи, зокрема дистанційного консультування, онлайн-підтримки та мобільних соціальних служб. Такі підходи дозволяють забезпечити безперервність надання послуг навіть у складних умовах. Крім того, важливим є забезпечення безпеки дітей та фахівців під час надання послуг. Це включає дотримання відповідних норм безпеки, розробку алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях та забезпечення належних умов перебування дітей.

Перспективним напрямом розвитку є впровадження інноваційних методик роботи з дітьми з інвалідністю, зокрема використання арт-терапії, ігрових методів, сенсорної інтеграції та інших сучасних підходів. Це дозволяє підвищити ефективність реабілітаційних заходів та зробити процес розвитку дитини більш результативним.

Таким чином, соціальна послуга денного догляду дітей з інвалідністю є важливим елементом системи соціального захисту населення, що забезпечує умови для розвитку, соціалізації та інтеграції дітей у суспільство. В умовах воєнного стану забезпечення доступності та якості соціальних послуг для дітей з інвалідністю є одним із ключових завдань державної соціальної політики та потребує узгоджених дій на державному та місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Гладищук А. М., Горішна Н. М., Петрочко Ж. В. та ін. На шляху до інклюзії: соціальна робота з дітьми з інвалідністю та їхніми сім'ями : посібник. Житомир : ТОВ «505», 2024. 380 с.

2. Петрочко, Ж., Слозанська, Г., Горішна, Н., Столярик, О. (2023). Виклики створення і розвитку соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю. Ввічливість. Humanitas, 5, 67–77, doi: https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.5.10

3. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю : наказ Міністерства соціальної політики від

05.04.2023 № 119-Н. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-23#Text (дата звернення: 19.01.2026).

4. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення: 20.02.2026).

Бурко Надія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-41
Науковий керівник: *Сільвестрова Оксана., к.філос.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СОЦІАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

Значення соціальних технологій у забезпеченні соціальної стійкості в сучасний умовах визначається низкою викликів, що постали перед українським суспільством: масове внутрішнє переміщення населення, зростання кількості військовослужбовців і ветеранів, значні психологічні травми, втрати близьких, руйнування соціальної інфраструктури, підвищення рівня бідності та соціальної вразливості. У таких умовах соціальна стійкість стає не лише характеристикою окремих людей чи громад, а й важливою складовою національної безпеки. Соціальна стійкість є комплексною характеристикою функціонування суспільства, соціальних груп і окремої особи, яка відображає їхню здатність протистояти сучасним глобальним викликам, кризовим впливам, адаптуватися до змін і відновлюватися після соціальних, економічних чи політичних потрясінь. У науковому дискурсі соціальна стійкість розглядається як інтегративне поняття, що поєднує такі компоненти, як соціальна безпека, адаптивність, згуртованість, життєздатність і здатність до розвитку [6].

На рівні особистості соціальна стійкість означає здатність людини зберігати психологічну рівновагу, ефективно реагувати на труднощі, використовувати власні ресурси для подолання кризових ситуацій. На рівні соціальних груп і громад вона проявляється у здатності підтримувати взаємодію, солідарність, взаємодопомогу та ефективно організовувати спільні дії. На рівні суспільства соціальна стійкість пов’язана зі стабільністю соціальних інститутів, ефективністю соціальної політики та здатністю держави забезпечувати базові потреби громадян навіть у складних умовах. Особливої актуальності це поняття набуває в умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна – війни, економічної нестабільності, масового внутрішнього переміщення, зовнішньої міграції тощо.

Стратегічним документом, спрямованим на формування цілісної системи національної стійкості в умовах сучасних безпекових і соціальних викликів є розпорядження Кабінету Міністрів Україна «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року» [6].

Його зміст відображає перехід державної політики від реагування на кризи до їх системного попередження, підготовки та відновлення. Основним положенням документа є впровадження комплексного підходу до забезпечення національної стійкості, який охоплює всі ключові сфери життєдіяльності суспільства – безпекову, економічну, соціальну, гуманітарну, енергетичну та інформаційну. Стійкість розглядається як здатність держави і суспільства ефективно протидіяти загрозам, адаптуватися до кризових ситуацій і швидко відновлюватися після них.

Забезпечення соціальної стійкості значною мірою залежить від ефективності соціальних технологій, які виступають практичним інструментарієм соціальної роботи. Соціальні технології – це системно організовані методи, форми і процедури професійної діяльності, спрямовані на вирішення соціальних проблем, підтримку людини та оптимізацію соціальних процесів. Вони забезпечують перехід від теоретичних засад соціальної роботи до конкретних практичних дій [5, с. 6-8].

Значення соціальних технологій для забезпечення соціальної стійкості полягає передусім у тому, що вони дозволяють своєчасно реагувати на соціальні ризики та запобігати їх загостренню. Завдяки таким технологіям, як соціальна діагностика, здійснюється виявлення потреб і проблем клієнтів, що дає змогу розробляти ефективні програми допомоги. Технології соціального супроводу (кейс-менеджмент) забезпечують комплексну підтримку особи або сім'ї, сприяють координації різних видів соціальних послуг і підвищують результативність втручання.

Важливу роль відіграють технології кризового втручання та психосоціальної підтримки, які допомагають людям долати наслідки травматичних подій, зберігати психологічну рівновагу та відновлювати соціальне функціонування. У контексті соціальної стійкості це означає не лише індивідуальну підтримку, а й зменшення соціальної напруги в суспільстві загалом.

Соціальні технології також сприяють розвитку соціального капіталу – довіри, взаємодії та співпраці між людьми. Технології роботи з громадою, соціального партнерства та міжвідомчої взаємодії забезпечують об'єднання ресурсів держави, громадських організацій і місцевих спільнот для вирішення соціальних проблем. Це є важливою умовою формування стійких соціальних систем.

Крім того, соціальні технології виконують превентивну функцію, запобігаючи виникненню соціальних криз і знижуючи рівень соціальних ризиків. Наприклад, профілактичні програми у сфері сімейної політики, роботи з молоддю або охорони психічного здоров'я сприяють зміцненню соціальної стабільності на довгострокову перспективу.

У сучасних умовах особливого значення набувають інноваційні соціальні технології, зокрема цифрові сервіси, онлайн-консультування, дистанційна підтримка, які забезпечують доступність соціальної допомоги навіть у кризових

ситуаціях. Вони розширюють можливості соціальної роботи і дозволяють оперативно реагувати на нові виклики.

Таким чином, соціальна стійкість є ключовою характеристикою ефективного функціонування суспільства, а соціальні технології виступають основним інструментом її забезпечення. Вони забезпечують адаптацію, підтримку і розвиток як окремих людей, так і соціальних систем у цілому, що особливо важливо в умовах сучасних соціальних викликів.

Роль соціальних технологій у забезпеченні соціальної стійкості в сучасних умовах набуває особливої актуальності, що зумовлено глибокими трансформаціями, які переживає Україна внаслідок повномасштабної війни. Соціальна стійкість у науковому розумінні трактується як здатність суспільства, соціальних груп і окремих індивідів протистояти кризам, адаптуватися до змін, зберігати функціональність і відновлюватися після потрясінь. У цьому контексті соціальні технології виступають ключовим інструментом організації ефективної соціальної допомоги, підтримки населення та відновлення соціального балансу.

Соціальні технології у цьому процесі виконують функцію практичних механізмів впливу, які забезпечують організацію соціальної допомоги, координацію дій різних інституцій, підтримку вразливих груп населення та відновлення їхнього соціального функціонування.

Сучасні технології соціальної допомоги орієнтовані не лише на надання підтримки, а й на активізацію потенціалу особистості, розвиток її здатності до самостійного подолання труднощів і соціальної інтеграції. Такий підхід відповідає гуманістичним засадам соціальної роботи, принципам адресності, партнерства та участі, що є особливо важливими в умовах зростання кількості вразливих груп населення та обмеженості державних і громадських ресурсів. Використання технологій соціальної допомоги в сучасних умовах є необхідною передумовою підвищення ефективності соціальної політики, забезпечення соціальної справедливості та сталого розвитку суспільства [1, с.107-108].

Особливої ваги в умовах війни набувають інноваційні соціальні технології, що дозволяють швидко реагувати на кризові ситуації та забезпечувати доступність допомоги [3, с.177-178]. Однією з ключових є технологія кризового втручання, яка передбачає оперативну підтримку осіб у стані гострої психологічної чи соціальної кризи. Вона активно застосовується у роботі з військовослужбовцями, людьми, які пережили травматичні події, а також із тими, хто втратив близьких. У межах цього підходу широко використовується психосоціальна підтримка, включаючи індивідуальне консультування, групи взаємодопомоги, роботу з травмою.

Для військовослужбовців та членів їхніх сімей важливими є технології реінтеграції та адаптації до мирного життя. Йдеться про комплекс заходів, що включає психологічну реабілітацію, соціальний супровід, професійну переорієнтацію та підтримку зайнятості. У цьому контексті активно впроваджуються програми ветеранської підтримки, які поєднують державні та громадські ініціативи.

Для осіб, які зазнали втрат, важливу роль відіграють технології роботи з горем і втратами, що базуються на принципах психологічної підтримки, емпатії та довготривалого супроводу. Такі підходи сприяють поступовому відновленню емоційного стану людини та її соціальної активності.

Однією з найбільш чисельних і вразливих категорій є внутрішньо переміщені особи. Для них актуальними є технології соціального супроводу (кейс-менеджмент) [2, с.98-100], які передбачають індивідуальну оцінку потреб, планування допомоги, координацію соціальних послуг і моніторинг результатів. Також широко застосовуються технології інтеграції в громаду, що включають розвиток соціальних зв'язків, доступ до освіти, працевлаштування та житлових ресурсів.

У роботі з сім'ями з дітьми особливого значення набувають превентивні та підтримувальні технології, спрямовані на збереження сімейного середовища, попередження кризових ситуацій і забезпечення належних умов для розвитку дитини. Це включає соціальне консультування, патронаж, сімейний супровід, а також розвиток батьківських компетентностей.

Серед інноваційних напрямів варто відзначити розвиток цифрових соціальних технологій. Онлайн-консультування, гарячі лінії («телефони довіри»), мобільні додатки для отримання соціальних послуг значно розширюють доступ до допомоги, особливо в умовах обмеженої фізичної доступності послуг. Також активно розвиваються міжвідомчі платформи взаємодії, що забезпечують координацію між державними структурами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Крім того, важливу роль відіграють технології роботи в громаді, спрямовані на розвиток соціальної згуртованості, взаємодопомоги та участі громадян у вирішенні соціальних проблем. У контексті війни саме громади часто стають ключовими осередками підтримки та відновлення соціальної стійкості.

Таким чином, соціальні технології виступають важливим інструментом забезпечення соціальної стійкості в умовах сучасних викликів. Вони дозволяють не лише реагувати на наслідки кризи, а й формувати здатність суспільства до адаптації, відновлення та розвитку. У сучасних умовах Україна їх ефективне застосування є необхідною передумовою подолання соціальних наслідків війни та забезпечення сталого розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Актуальні питання соціальної роботи : навч. посіб. / О.М.Денисюк та ін. Ужгород : РІК-У, 2023. 420 с. URL: https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/12403/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%B3%D1%96%D0%BA%D0%B0%20%E2%84%964%2C%202024.pdf?isAllowed=y&sequence=1&utm_source (дата звернення 24.03.2026)

2. Горемикіна Ю. Інноваційні практики соціальної роботи з вразливими групами населення. *Демографія та соціальна економіка*. 2020. № 3 (41). С.91-113. https://doi.org/10.15407/dse2020.03.091 (дата звернення 24.03.2026)

3. Овод Ю.В. Інноваційні технології у соціальній роботі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : Педагогічні науки.* 2016. № 3. С. 175-184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnadpcpn_2016_3_18 (дата звернення 24.03.2026)

4. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2023 р. № 1025-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-%D1%80#Text (дата звернення 24.03.2026)

5. Сільвестрова О.Ю. Технології соціальної допомоги [текст]: навчальний посібник / Луцьк: ЛНТУ, 2023. 104 с.

6. Штундер І.О. Природа стійкості соціальної сфери в умовах шокових впливів. *Економіка і суспільство.* 2017. Випуск № 11. 2017. С. 11-16. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/11_ukr/2.pdf (дата звернення 24.03.2026)

Веремійчик Іванна
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11,
Науковий керівник: *Малиновський Валентин, д. політ. н., професор,*
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Закон України «Про соціальні послуги» визначає правові та організаційні засади надання соціальної підтримки особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також регулює види соціальних послуг і механізми їх реалізації [1]. Повномасштабне вторгнення 2022 р. спричинило суттєві соціальні трансформації в українському суспільстві. Значна частина населення зазнала втрат, вимушеного переміщення та соціально-економічної нестабільності. У цих умовах соціальна підтримка набуває критичного значення як інструмент забезпечення базових потреб, соціальної стабільності та відновлення життєдіяльності громадян. Соціальна педагогіка, як зазначає О. Безпалько, спрямована на підтримку процесів соціалізації особистості та допомогу вразливим групам населення [2].

У структурі соціальної підтримки особливе місце займає матеріальна допомога, що включає державні виплати внутрішньо переміщеним особам, гуманітарну допомогу, компенсаційні виплати та підтримку військовослужбовців і їхніх сімей. Водночас суттєво зросла роль психологічної допомоги, яка охоплює кризове консультування, психосоціальну підтримку та реабілітацію осіб, що пережили травматичні події.

ВООЗ наголошує, що психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій має здійснюватися на багаторівневій основі – від забезпечення базових потреб до спеціалізованої психіатричної допомоги.

Масове переміщення населення суттєво збільшило навантаження на соціальні служби, актуалізувавши питання житлового забезпечення, доступу до медичних та освітніх послуг. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» гарантує таким особам соціальні, економічні та правові права, включаючи доступ до житла, працевлаштування та соціальних виплат [3].

Умови воєнного стану зумовили перехід системи соціальної підтримки до екстреного режиму функціонування. Це вимагало оперативного реагування на кризові ситуації та високого рівня адаптивності соціальних інституцій. Водночас посилилася міжсекторальна взаємодія соціальних працівників, психологів, медичних працівників та волонтерів, що забезпечило комплексний характер допомоги.

Значну роль у реагуванні на кризу відіграють громадські організації та волонтерський рух, які часто забезпечують оперативність і гнучкість надання допомоги. Важливим чинником розвитку стала цифровізація соціальних послуг, що дозволяє забезпечити доступність допомоги навіть у дистанційних умовах.

Попри це, система соціальної підтримки стикається з низкою проблем, серед яких:

– обмеженість фінансових ресурсів;

– перевантаження соціальних служб;

– нерівномірність доступу до соціальних послуг у регіонах;

– психологічне вигорання фахівців;

– недостатня координація між державними та недержавними структурами.

Соціальна робота в умовах кризи спрямована на швидке реагування, підтримку та відновлення життєдіяльності людини. Водночас психологічна допомога передбачає стабілізацію емоційного стану та запобігання розвитку деструктивних психічних реакцій [4].

Важливу роль у системі соціальної підтримки відіграють міжнародні організації, зокрема ООН, ЮНІСЕФ та Міжнародний комітет Червоного Хреста, які надають гуманітарну, фінансову та експертну допомогу, а також реалізують спільні програми з українськими інституціями.

Для підвищення ефективності системи соціальної підтримки доцільним є:

– розвиток довгострокових реабілітаційних програм;

– підвищення кваліфікації соціальних працівників;

– удосконалення механізмів міжвідомчої координації;

– впровадження міжнародних стандартів соціального захисту;

– розширення цифрових сервісів соціальної допомоги.

Соціальна підтримка в умовах воєнного стану є ключовим елементом забезпечення соціальної стабільності та відновлення людського потенціалу. Її ефективність визначається комплексністю, доступністю та здатністю до швидкої адаптації. Подальший розвиток системи соціального захисту має бути

орієнтований на довгострокове відновлення, інтеграцію постраждалих осіб у громади та підвищення якості життя населення.

Отже, воєнний стан суттєво активізував трансформацію системи соціальної підтримки та підвищив вимоги до її оперативності й ефективності.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: теорія і практика : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2017.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII.
4. Лебедєва Н. М. Психологічна допомога в кризових ситуаціях : навч. посіб. Київ : Логос, 2019. 280 с.

Гаркавенко Ярослава,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-2210
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
e-mail: ya.a.harkavenko.fht22@chdtu.edu.ua

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна суттєво вплинула на систему соціального захисту в Україні, особливо щодо найбільш вразливих категорій населення. Однією з таких груп є діти з інвалідністю, кількість яких зростає не лише через природні причини, а й унаслідок бойових дій, травматизму та психологічних наслідків війни.

Станом на 2025 рік, за сучасними оцінками, в Україні проживає понад 3 млн осіб з інвалідністю, з яких понад 230 тисяч – це діти. Водночас система соціального захисту працює в умовах постійного навантаження: частина інфраструктури зруйнована, значна кількість сімей переміщена, а доступ до послуг у різних регіонах суттєво відрізняється [1].

У цих умовах соціальний захист дітей з інвалідністю фактично трансформується – від класичної системи виплат до більш комплексної моделі, що поєднує фінансову підтримку, соціальні послуги, медичну допомогу та цифрові сервіси.

Соціальний захист дітей з інвалідністю – це система державних гарантій, соціальних послуг та економічних заходів, спрямованих на забезпечення належного рівня життя, розвитку та інтеграції таких дітей у суспільство [2].

Сучасна система соціального захисту включає комплекс взаємопов’язаних механізмів, які можна класифікувати наступним чином у табл.1.

Таблиця 1

Основні механізми соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні

Механізм	Як працює на практиці	Що змінилось під час війни

Соціальні виплати	державна допомога, надбавка на догляд	збільшилась кількість отримувачів, але розмір виплат не завжди покриває реальні витрати
Соціальні послуги	денний догляд, реабілітація, супровід	у прифронтових регіонах доступ значно обмежений
Медичне забезпечення	лікування, реабілітація, протезування	різке зростання потреби, черги та перевантаження системи
Освіта	інклюзивні класи, асистенти вчителя	перехід у дистанційний формат, втрата якості підтримки
Цифрові сервіси	оформлення допомог онлайн	стали більш доступними, але не всі сім'ї можуть ними користуватися

Джерело: побудовано автором за [3]

Основна проблема полягає не в тому, що механізмів небагато, а в тому, що вони мають дуже низький коефіцієнт результативності. Розширюючи спектр інструментів підтримки, основна проблема полягає в тому, що нерівність доступу зберігається у випадку, коли послуги надаються в одних безпечних районах, тоді як в інших – сім'ї фактично залишаються без системної допомоги. Більшість інструментів країни формальні, однак, не забезпечують повноцінної підтримки в умовах війни.

Державні виплати відіграють ключову роль у системах соціального захисту та водночас залишаються основними джерелами підтримки сімей, які виховують дітей з інвалідністю.

Важливим моментом є те, що держава активно цифровізує соціальну сферу, зокрема є можливість подавати документи онлайн та отримувати соціальні послуги дистанційно.

Крім того, одним із ключових інструментів соціального захисту є державні соціальні виплати, основні види державної допомоги дітям із інвалідністю зазначені у табл. 2.

Таблиця 2

Основні види державної допомоги дітям з інвалідністю (станом на 2024-2025 рр.)

Вид допомоги	Характеристика
Державна соціальна допомога	Базова виплата дітям з інвалідністю
Надбавка на догляд	Залежить від ступеня втрати здоров'я
Компенсаційні виплати	Для осіб, що здійснюють догляд
Соціальні послуги	Фінансуються державою
Додаткові програми	«Муніципальна няня», реабілітаційні послуги

Джерело: побудовано автором за [4;5]

У свою чергу розвиток соціальних послуг та інклюзивного середовища є не менш важливим у сфері соціального захисту дітей з інвалідністю.

Також варто звернути увагу на розвиток інклюзивної освіти, яка є важливим елементом соціальної інтеграції дітей.

Незважаючи на війну, кількість інклюзивних класів продовжує зростати. Проте якість такої освіти погіршується через дистанційне навчання, нестачу фахівців та психологічне навантаження на дітей. Окрім того, в Україні активно почали впроваджуватися соціальні послуги, зокрема:

- «муніципальна няня»;
- денний догляд;
- реабілітаційні програми;
- психологічна підтримка.

Наприклад, у 2024 році було розширено програму «муніципальна няня», яка покриває витрати на догляд за дитиною з інвалідністю, проте попри позитивні зміни виникають нові проблеми соціального захисту, зокрема, низька ефективність соціальної політики, нерівний доступ до послуг у різних регіонах, перевантаження системи соціального забезпечення, низький рівень цифрової грамотності населення, обмеженість ресурсів у воєнний час.

За результатами досліджень, значна частина населення вважає що підтримка системи є недостатньо ефективною, тому, щоб підвищити ефективність механізмів соціального захисту, необхідно:

- розширювати цифровізацію соціальних послуг;
- збільшити фінансову підтримку;
- розвивати інклюзивну інфраструктуру;
- забезпечити доступність реабілітаційних послуг;
- посилити міжвідомчу координацію;
- впроваджувати європейські стандарти соціальної політики.

Сучасні механізми соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні зазнають трансформації внаслідок воєнних викликів. Держава поступово адаптує систему соціального забезпечення до нових умов шляхом збільшення фінансової підтримки, розвитку соціальних послуг та цифровізації.

У підсумку слід зазначити, що сучасна система соціального захисту дітей з інвалідністю в Україні характеризується суперечливістю: з одного боку, існує широкий спектр доступних механізмів; з іншого боку, їх ефективність дуже обмежена, а в умовах війни це протиріччя лише загострюється, що вимагає не малих змін, а системного перегляду соціальної політики.

Список використаних джерел

1. Державна соціальна підтримка осіб і дітей з інвалідністю в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unicef.org/ukraine/documents/state-social-support-for-persons-and-children-with-disabilities (дата звернення: 30.03.2026).

2. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: Закон України від 16.11.2000 № 2109-III. [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2109-14 (дата звернення: 28.03.2026).

3. Підвищення допомоги родинам, які мають дітей з інвалідністю. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://news.dtkt.ua/society/community/106372 (дата звернення: 27.03.2026).

4. Пільги дітям з інвалідністю у 2024 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ukr.net/news/details/economics/102093509.html (дата звернення: 28.03.2026).

5. Безбар'єрність для дітей і родин з дітьми: підсумки 2024 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 30.03.2026).

6. Статистичні дані щодо інклюзивного навчання. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://mon.gov.ua/osvita-2/inklyuzivne-navchannya/statistichni-dani (дата звернення: 31.03.2026).

Гомон Лариса,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-41
e-mail: andrisor8@gmail.com
***Науковий керівник**: Сільвестрова Оксана, к.філос.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м, Луцьк

СТРАТЕГІЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади в Україна є ключовою умовою їх соціальної адаптації, відновлення життєдіяльності та забезпечення соціальної стійкості як самих переселенців, так і громад загалом. В умовах війни вимушене переміщення супроводжується втратою житла, роботи, соціальних зв'язків, а часто й відчуттям небезпеки та відсутності стабільності. Тому інтеграція виступає не лише процесом включення у нове середовище, а й важливим механізмом подолання соціальної ізоляції, маргіналізації та психологічної дезадаптації.

Значення інтеграції ВПО полягає передусім у тому, що вона забезпечує відновлення соціального функціонування особистості. Через включення у життя громади люди отримують доступ до ресурсів, послуг і можливостей самореалізації. Це сприяє формуванню відчуття приналежності, знижує рівень соціальної напруги та конфліктності між місцевими жителями і переселенцями. Крім того, інтеграція має важливе значення для самих громад, оскільки дозволяє ефективно використовувати людський потенціал ВПО, сприяє економічному розвитку та зміцненню соціальної згуртованості.

За даними дослідження [8] лише 13,4 % ВПО вважають себе повністю інтегрованими у новому середовищі. Такий результат свідчить про те, що процес повноцінної інтеграції є тривалим і потребує значних ресурсів як з боку самих переселенців, так і з боку приймаючих громад. Повна інтеграція, як правило,

передбачає стабільні житлові умови, наявність постійної роботи, сформовані соціальні зв'язки, активну участь у житті громади та відчуття належності до нового соціального середовища [8, Слайд 14].

45,3 % опитаних зазначили, що відчувають себе лише частково інтегрованими у громаду, в якій проживають. Це свідчить про те, що значна кількість переселенців перебуває на етапі адаптації до нового соціального середовища, проте респонденти вказують на наявність певних позитивних змін, зокрема налагодження побутових умов, встановлення окремих соціальних контактів або доступ до базових послуг.

Низький рівень інтегрованості відзначили 28,5 % опитаних. Такі показники вказують на існування бар'єрів, які перешкоджають повному включенню внутрішньо переміщених осіб у життя громади. Відчуття недостатньої інтеграції може бути пов'язане з браком стабільної роботи, обмеженими можливостями соціальної взаємодії, відсутністю сталих соціальних зв'язків або труднощами у доступі до ресурсів громади.

Проте 12% респондентів взагалі не відчувають себе інтегрованими у громаду, що свідчить серйозні соціальні або економічні труднощі, що перешкоджають процесу адаптації, загрожують соціальною ізоляцією, обмеженим доступом до ресурсів громади або відсутністю підтримки з боку місцевого населення. Низький рівень інтегрованості також може бути пов'язаний із тривалими проблемами з житлом, безробіттям, недостатнім рівнем комунікації з місцевими інституціями або проявами соціальної дистанції між переселенцями та місцевими жителями [8, Слайд 32].

Інтеграція ВПО у приймаючі громади здійснюється у кількох взаємопов'язаних напрямах.

Першим і базовим є соціально-економічна інтеграція, яка включає забезпечення житлом, доступ до ринку праці, можливості працевлаштування або самозайнятості. Важливу роль тут відіграють програми підтримки зайнятості, перекваліфікації, розвитку підприємництва. Саме економічна самостійність є основою довготривалої інтеграції. Соціальна інтеграція ВПО орієнтована на подолання соціальної дезадаптації, відновлення соціальних зв'язків і забезпечення доступу до базових соціальних інститутів. Соціальні стратегії інтеграції передбачають і роботу з приймаючими громадами, спрямовану на зниження соціальної напруги, запобігання стигматизації ВПО та формування культури солідарності й взаємної підтримки [5, с. 38-44].

Економічні стратегії інтеграції ВПО в громади в умовах воєнного стану спрямовані на забезпечення економічної самостійності ВПО і використання їхнього потенціалу для розвитку місцевих економік. Ключовими інструментами виступають програми сприяння зайнятості, професійної перепідготовки, підтримки самозайнятості та малого підприємництва. Економічна інтеграція ВПО розглядається не лише як засіб зменшення навантаження на систему соціального захисту, а й як фактор відновлення людського капіталу громад, особливо в регіонах, які зазнали демографічних втрат унаслідок війни [8, Слайд 25].

Залучення ВПО до економічного життя громади не лише зменшує їхню залежність від соціальної допомоги, а й формує відчуття соціальної корисності та рівноправної участі в житті громади. Економічна інтеграція виступає стабілізуючим чинником, який переводить адаптацію ВПО з короткострокової фази виживання до довгострокової стратегії розвитку [1; 4; 7].

Провідним механізмом соціальної адаптації та інтеграції ВПО в громадах є інституційна підтримка, що реалізується через діяльність органів місцевого самоврядування, центрів надання соціальних послуг, соціальних працівників і фахівців із соціальної роботи. Саме на рівні громади формується первинне середовище інтеграції ВПО, де забезпечується доступ до соціальних послуг, реалізується соціальний супровід і координується міжсекторальна взаємодія з освітніми, медичними та громадськими інституціями. Такий механізм дозволяє поєднати адміністративну підтримку з індивідуально орієнтованими формами допомоги, що є ключовим чинником успішної адаптації [10].

Політична інтеграція проявляється у залученні ВПО до процесів прийняття рішень на місцевому рівні, зокрема через дорадчі органи, громадські слухання та механізми участі в роботі в органах місцевого самоврядування або громадських організаціях, проведення навчальних семінарів із питань місцевої демократії для ВПО, створення консультативної ради переселенців при органах влади громади. В умовах воєнного стану така стратегія має додатковий вимір, оскільки сприяє формуванню довіри між владою, місцевим населенням і ВПО, що є критично важливим для збереження соціальної єдності [8, Слайд 32].

Психологічна інтеграція передбачає подолання наслідків стресу, травматичного досвіду, втрати домівки чи близьких. У цьому контексті важливими є послуги психосоціальної підтримки, консультування, групи взаємодопомоги, які допомагають людям відновити внутрішню рівновагу і здатність до активного життя, а також навчання працівників соціальних служб і закладів культури роботі з людьми з травматичним досвідом.

Психосоціальна підтримка є необхідною умовою подолання наслідків травматичного досвіду вимушеного переміщення. Психологічне консультування, групові форми підтримки, робота з емоційною стабілізацією та відновленням почуття безпеки сприяють зниженню рівня соціальної тривожності та підвищенню готовності ВПО до взаємодії з місцевим населенням. Через цей механізм створюються передумови для активнішого включення ВПО в соціальні мережі громади [9].

Громадянська інтеграція, яка полягає у залученні ВПО до прийняття рішень на місцевому рівні, участі у громадському житті, розвитку локальних ініціатив. Це сприяє формуванню активної громадянської позиції та відчуття відповідальності за розвиток громади. Участь ВПО в діяльності громадських організацій, волонтерських ініціативах, дорадчих органах при місцевому самоврядуванні сприяє формуванню горизонтальних соціальних зв’язків і зменшенню соціальної дистанції між переміщеними особами та місцевими жителями. Через механізм соціальної участі інтеграція набуває взаємного характеру, коли адаптуються не лише ВПО, а й сама громада [2].

Інформаційна інтеграція забезпечує доступ до інформації про права та можливості ВПО через створення інформаційних платформ із даними про вакансії, житло чи соціальні послуги, проведення консультацій щодо юридичних і соціальних питань. Це дозволяє ВПО краще орієнтуватися у новому середовищі та ефективно використовувати наявні можливості [1, с. 7-8].

Важливою складовою інституційної структури є також цифровізація соціальних послуг, що зумовлює інтеграцію електронних сервісів і Єдиної інформаційної системи соціальної сфери для ведення обліку і кейс-менеджменту, зокрема для ВПО, які отримують послуги за місцем фактичного перебування, а не за місцем реєстрації. Цифрові технології сприяють підвищенню доступності та координації соціальних послуг під час війни, що посилює взаємодію між державними органами, місцевим самоврядуванням, волонтерськими й громадськими організаціями, а отже сприяє підвищенню якості підтримки ВПО [3; 7, с.76].

Окремо слід виділити організаційні механізми безпечного повернення ВПО додому. Для таких осіб актуальними будуть програми реінтеграції в рідних громадах (відновлення втраченого чи пошкодженого житла, пошук роботи, підтримка підприємництва серед ВПО, надання необхідної медичної допомоги, сприяння перекваліфікації тощо) [8, Слайд 29].

Таким чином, стратегії інтеграції ВПО і є багаторівневими та комплексними, а соціальні послуги виступають їхньою системоутворюючою складовою. Вони забезпечують перехід від суто компенсаційної моделі підтримки до інтеграційної та відновлювальної, що відповідає сучасним підходам соціальної політики та соціальної роботи в умовах тривалого внутрішнього переміщення населення [6].

Успішна інтеграція ВПО сприяє не лише покращенню їх якості життя, а й зміцненню соціальної стійкості та згуртованості українського суспільства в умовах сучасних викликів. Ефективна інтеграція ВПО можлива лише за умови комплексної реалізації усіх стратегій інтеграції, тісній взаємодії та співпраці органів місцевого самоврядування з населенням громад, соціальними службами та самими ВПО.

Список використаних джерел

1. Васильєва-Халатникова М., Протас О. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами: інноваційні практики допомоги та адаптації. *Ввічливість. Humanitas.* 2025. № 5. С. 3-11. DOI https://doi.org/10.32782/humanitas/2025.5.1 (дата звернення: 02.02.2026)

2. *Гребеневич А. Ю. Соціальна інтеграція внутрішньо переміщених осіб у діяльність місцевих громад в умовах військових дій в Україні (на прикладі Рівненської області)* : магістерська дис. / Нац. тех. ун-т України «КПІ імені І. Сікорського». Київ, 2024. 91 с. URL: https://ela.kpi.ua/handle/123456789/76010 (дата звернення: 02.02.2026)

3. Ігнатенко К., Садзаглішвілі С. Цифровізація соціальних послуг у відповідь на війну в Україні. Соціальна робота та освіта. 2023. Т. 10, № 3. DOI: https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.3.2 (дата звернення: 02.02.2026)

4. Кинаш О. Соціальна адаптація вимушено переміщених осіб в умовах військового стану як наукова проблема. *Social Work and Education*. 2024. Т. 11, № 1. С. 135–141. DOI: 10.25128/2520-6230.24.1.11. URL: https://journals.uran.ua/swe/article/view/303098 (дата звернення: 02.02.2026)

5. Моніторинг соціальної інтеграції ВПО: результати базового дослідження, інструмент і рекомендації щодо його застосування. К., 2024. 60 с. URL: https://sociocon.org/wp-content/uploads/2024/01/Broshura_Feniks_fin.pdf (дата звернення: 13.03.2026)

6. Павлюк Т.І., Середницька Л.П. Соціальна підтримка та соціальні послуги внутрішньо переміщеним особам в умовах війни. *Економіка та суспільство.* 2023. Вип. 50. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-17 (дата звернення: 02.02.2026)

7. Сахарук Ю. П. Сучасні підходи до соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами в умовах воєнного стану. *Публічне управління та соціальна робота*. 2024. №2. URL: https://doi.org/10.32782/3041-1319/2024-2-12 (дата звернення: 02.02.2026)

8. Стратегічне планування інтеграції ВПО у громади. Швейцарсько-український проєкт децентралізація для розвитку демократичної освіти. URL: https://hromady.org/wp-content/uploads/2025/04/100425_%D0%92%D0%B5%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80.pdf (дата звернення: 02.02.2026)

9. Таранцов Є. Ю., Гребенюк Д. І., Валика Н. В. *Психологічні особливості адаптації та інтеграції в громади внутрішньо переміщених осіб. Journal of Psychology Research*. 2024. Т. 30, № 13. С. 90–100. DOI: 10.15421/103008. URL: https://www.psyresearches.dp.ua/index.php/journal/article/view/62 (дата звернення: 02.02.2026)

10. Шапошникова І. В., Пристай І. Р. *Стратегії та виклики інтеграції внутрішньо переміщених осіб у територіальних громадах в умовах воєнного стану* // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 1. С. 45–53. DOI: 10.25128/2520-6451.24.1.11. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2024-11-02-04/2024-11-02-04 (дата звернення: 02.02.2026)

Духнівська Любов,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-41
e-mail: duhnovskaalubov821@gmail.com
Науковий керівник: *Сільвестрова Оксана, к.філос.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СОЦАЛЬНИХ ПОСЛУГ У РОБОТІ З СІМ'ЯМИ З ДІТЬМИ

Профілактичний потенціал соціальних послуг у роботі з сім'ями з дітьми полягає у їх здатності запобігати виникненню та загостренню складних життєвих обставин, мінімізувати ризики соціального неблагополуччя та забезпечувати своєчасну підтримку сім'ї як базового соціального інституту. Соціальні послуги мають не лише компенсаторний, а передусім превентивний характер, оскільки спрямовані на раннє виявлення проблем, усунення їх причин та формування ресурсності сім'ї. На відміну від кризового втручання, профілактика спрямована на попередження негативних явищ і збереження сім'ї як безпечного середовища для розвитку дитини. Зокрема, такі технології, як соціальний супровід, консультування, соціальна профілактика, психологічна підтримка, соціальна адаптація та матеріальна допомога, забезпечують комплексний вплив на сім'ю, сприяючи відновленню її функцій і попередженню кризових станів.

Профілактичний потенціал реалізується через формування відповідального батьківства, розвиток виховного потенціалу сім'ї, попередження насильства, залежностей, бездоглядності дітей, а також через зміцнення соціально-економічної стабільності родини. Важливим є також індивідуалізований підхід, що передбачає оцінку потреб сім'ї, розробку плану допомоги та міжвідомчу взаємодію фахівців. Профілактика сімейного неблагополуччя охоплює систему заходів, спрямованих на усунення соціальних, економічних і психологічних чинників ризику, які можуть призвести до деструкції сімейних відносин.

Актуальність профілактики соціального неблагополуччя в умовах війни в Україні пов'язана з масштабними соціальними трансформаціями, що супроводжуються зростанням вразливості сімей з дітьми. Воєнні дії спричинили масове внутрішнє переміщення населення, втрату житла, роботи, соціальних зв'язків, що значно підвищує ризики бідності, соціальної ізоляції, психологічних травм і сімейних криз. У таких умовах сім'ї часто стикаються з комплексом проблем – економічних, психоемоційних і виховних, що потребують системної профілактичної підтримки.

Крім того, війна загострює такі негативні явища, як домашнє насильство, стресові розлади, дезадаптація дітей, порушення освітнього процесу та соціалізації. Відповідно, профілактика набуває стратегічного значення, оскільки дозволяє не лише реагувати на наслідки криз, а й попереджати їх, забезпечуючи соціальну стійкість сімей і громад. Державні та місцеві програми соціальної підтримки також прямо визначають профілактику сімейного неблагополуччя як один із пріоритетних напрямів соціальної політики, особливо щодо сімей із дітьми та внутрішньо переміщених осіб.

В умовах викликів війни вітчизняна система соціальних послуг орієнтована не лише на надання матеріальної підтримки, але й на розширення доступу до професійної соціально-психологічної та соціально-педагогічної підтримки, які сприяють адаптації сімей до складних умов життя, підвищення батьківських компетенцій та захисту прав дітей, зокрема, через стандартизовані

соціальні послуги денного догляду, діагностики, консультування, профілактики, раннього втручання, супроводу сім'ї та ін. [8].

У вітчизняній практиці профілактичний потенціал соціальних послуг реалізується через діяльність центрів соціальних служб, служб у справах дітей, закладів соціального захисту та громадських організацій. Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надають послуги сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах: соціальний супровід, консультування та психологічну підтримку, здійснюють раннє виявлення сімейних проблем. Центри реалізовують програми, орієнтовані на формування відповідального батьківства, розвиток батьківських компетентностей, попередження насильства в сім'ї, соціального сирітства та девіантної поведінки дітей і молоді. Через інформаційно-просвітницьку діяльність, консультування та групові форми роботи Центри сприяють підвищенню обізнаності батьків щодо прав дітей, механізмів соціального захисту та можливостей отримання соціальних послуг у громаді, що зменшує ймовірність соціальної ізоляції родин [2].

У територіальних громадах затверджуються місцеві програми, спрямовані на забезпечення доступу до соціальних послуг для сімей, дітей, молоді та населення загалом. Вони можуть включати заходи профілактики неблагополуччя, підтримку сімей та розвиток місцевого соціального ресурсу. Так, у Луцькій територіальній громаді прийнято Програму надання інтегрованих соціальних послуг для сімей, дітей та молоді Луцької міської територіальної громади на 2026–2030 роки, з обсягом фінансування 77 245 тис. грн., метою якої є «забезпечення стійкості інтегрованої моделі надання соціальних послуг для ефективного розв'язання проблем, запобігання соціальним ризикам і зниження вразливості сімей, дітей та молоді Луцької міської територіальної громади» [5].

Завданнями Програми є:

– «створення та розвиток єдиної системи соціального супроводу для сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, надаючи їм не лише разову допомогу, а й довгострокову підтримку для подолання кризи;

– розширення спектру доступних соціальних послуг, зокрема психологічної, натуральної та реабілітаційної допомоги, що є особливо актуальним в умовах наслідків війни;

– посилення міжвідомчої взаємодії між державними установами, громадськими організаціями та волонтерськими рухами, щоб забезпечити безперебійне та адресне надання допомоги;

– зміцнення кадрового потенціалу, що передбачає навчання та підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з найбільш вразливими категоріями населення;

– розвиток інноваційних підходів та впровадження сучасних технологій у процес надання соціальних послуг для підвищення їхньої якості та ефективності» [5].

Програма спрямована не лише на вирішення поточних проблем сімей з дітьми, а й попередження їх виникнення, забезпечуючи сталий розвиток і добробут громади.

Питання соціально-правового захисту сімей з дітьми відображено у Програмі соціально-правового захисту дітей Луцької міської територіальної громади на 2025–2029 року з обсягами фінансування 24174 тис. грн. У програмі визначено такі оперативні завдання:

– «запобігання соціальному сирітству;

– сприяння та участь у створенні умов для фізичного, психічного, соціального і духовного розвитку дітей, забезпечення їх правового та соціального захисту та надання комплексної соціальної, психологічної, педагогічної та інших видів допомоги;

– розвиток сімейних форм виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (усиновлення, опіка та піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу);

– розвиток послуги патронату;

– проведення заходів щодо захисту прав і законних інтересів дітей, які постраждали від домашнього насильства та дітей, які вчинили насильство у будь-якій формі, постраждали від торгівлі людьми та з попередження підліткової злочинності, профілактики негативних звичок, організації змістовного дозвілля підлітків;

– формування у дітей та молоді відповідального і бережливого ставлення до свого здоров'я, усвідомлення життєвої необхідності здорового способу життя» [4].

Навчальні та підтримувальні механізми, зокрема, школи відповідального батьківства та групи підтримки для родин. На базі центрів соціальних служб працюють тренінги та школи для майбутніх і діючих батьків, що сприяють формуванню батьківських навичок і запобіганню сімейних криз. За підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та ГО «НУО «Ін Тач Юкрейн Фундейшн» діє програма для батьків (як тих осіб, які вже стали батьками, так і для майбутніх) з навчання сучасним практикам та підходам до виховання дітей [7].

Для батьків і дітей проводяться бути групові заняття, майстерні, групи самодопомоги, що дозволяють взаємодіяти сім'ям, обмінюватися досвідом та отримувати психологічну підтримку [3]. В умовах війни важливою соціальною послугою є соціальний супровід сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання комплексних послуг та координація дій різних суб'єктів соціальної роботи. Супровід сімей – це не одноразова допомога, а системна підтримка на певному проміжку часу [3]. Разом з тим, профілактичний компонент потребує подальшого розвитку, зокрема в частині міжвідомчої взаємодії та оцінки ефективності послуг.

Отже, соціальні послуги для сімей з дітьми є багатофункціональним механізмом, що дозволяє своєчасно виявляти потреби сімей, які знаходяться у складних життєвих обставинах, і здійснювати адресну підтримку для запобігання подальшій деградації сімейної системи. Соціальні послуги розглядаються не лише як реакція на вже наявні проблеми, але як інструмент, що посилює здатність сімей долати ризики та складнощі власними силами [1].

Профілактичне значення соціальних послуг полягає у забезпеченні доступу сімей з дітьми до послуг раннього втручання, що сприяє своєчасному виявленню ризиків розвитку дітей та підтримці їхнього гармонійного розвитку у сімейному середовищі, а також через соціальний супровід сімей у складних життєвих обставинах, спрямований на підвищення ресурсного потенціалу батьків та формування адаптивних стратегій поведінки. Комплексний підхід до надання соціальних послуг, включно з міжсекторальною координацією, здатен суттєво знизити ймовірність соціального неблагополуччя, сприяти інтеграції сімей у соціальне середовище і створити передумови для самостійного подолання соціальних ризиків [6].

Таким чином, система соціальних послуг в Україні як профілактичний механізм соціальної політики виступає не лише засобом подолання окремих негативних явищ у сім'ї, а органічною частиною соціального захисту, здатною попереджати неблагополуччя, зміцнювати соціальну стійкість сімей, підтримувати реалізацію прав дітей на безпечне, стабільне та сприятливе середовище для розвитку. Це потребує подальшого наукового дослідження, адаптації інструментів соціальної підтримки до умов сучасних викликів та посилення професійної спроможності фахівців соціальної роботи.

Список використаних джерел

1. Бойко О. Сімейне наставництво: обмін досвідом пілотування державного стандарту служби соціальної підтримки, переглянутого для кращого задоволення потреб сімей з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах. *Соціальна робота та освіта*. 2023. Том 10. № 4. С. 438–457. https://doi.org/10.25128/2520-6230.23.4.2 (дата звернення 26.03.2026)

2. Загальне положення про центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2004 р. № 1126. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/8192840 (дата звернення 26.03.2026)

3. Методичні рекомендації з розроблення положень про структурні підрозділи з питань соціального захисту населення місцевих державних адміністрацій : Наказ Міністерства соціальної політики України від 31 липня 2023 року № 263-Н. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0263739-23#Text (дата звернення 26.03.2026)

4. Про затвердження Програми соціально-правового захисту дітей Луцької міської територіальної громади на 2025-2029 роки: Рішення міської ради від 18.12.2024 №66/71 м. Луцьк. URL: https://www.lutskrada.gov.ua/documents/17332992673519328-pro-zatverdzhennya-programi-sotsialno-pravovogo-zakhistu-ditey-lutskoi-miskoi-teritoriialnoi-gromadi-na-2025-2029-roki (дата звернення 26.03.2026)

5. Про Програму надання інтегрованих соціальних послуг для сімей, дітей та молоді Луцької міської територіальної громади на 2026-2030 роки: Рішення Луцької міської ради від 24.09.2025 №81/77 м. Луцьк. URL: https://www.lutskrada.gov.ua/documents/17574264713747802-pro-programu-

nadannya-integrovanikh-sotsialnikh-poslug-dlya-simey-ditey-ta-molodi-lutskoi-miskoi-teritorialnoi-gromadi-na-2026-2030-roki (дата звернення 26.03.2026)

6. Спіріна Т., Лях Т., Клішевич Н. Соціальна профілактика сімейного неблагополуччя в територіальній громаді. *Соціальна робота та освіта.* 2022. Том. 9, № 2. С. 245-255. URL: https://doi.org/10.25128/2520-6230.22.2 (дата звернення 26.03.2026)

7. «Школа відповідального батьківства» наголошує на важливості раннього розвитку. *UNISEF Україна:* веб-сайт. URL: https://www.unicef.org/ukraine/stories/school-of-responsible-parenting-early-development (дата звернення 26.03.2026)

8. SUPPORT FOR FAMILIES WITH CHILDREN: NEEDS AND INSTRUMENTS FOR THEIR PROVISION. Kyiv 2024. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/07/ENG-Families-with-children-report.pdf (дата звернення 26.03.2026)

Заблоцький Андрій, *PhD, доцент*
кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: zablocka72@ukr.net

ПРАКТИКА ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві в умовах воєнного стану та активних євроінтеграційних змін, актуалізують проблему практики захисту прав дітей на рівні територіальної громади. У цьому контексті особливого значення набуває ефективна реалізація повноважень органів місцевого самоврядування як суб'єктів системи соціального захисту дітей, що забезпечує дотримання конституційних прав дитини, Конвенції ООН про права дитини та національного законодавства [1].

Практика захисту дітей на рівні територіальної громади є складним, багаторівневим процесом, який охоплює всі етапи виявлення, підтримки та реабілітації дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах. Вона передбачає не лише реагування на кризові ситуації, але й профілактичну роботу, спрямовану на зміцнення сімейного середовища, запобігання інституціалізації та забезпечення найкращих інтересів дитини [2]. У сучасній соціальній політиці територіальна громада розглядається як ключовий інститут, наділений повноваженнями органу опіки та піклування, що дозволяє оперативно вирішувати питання захисту особистих, майнових та житлових прав дітей безпосередньо на місцях [1].

Важливо підкреслити, що практика захисту дітей не зводиться лише до адміністративних заходів. Вона є результатом взаємодії державних, місцевих і громадських інституцій з урахуванням соціокультурного середовища, яке формує умови для гармонійного розвитку дитини в умовах децентралізації влади

[3]. Таким чином, повноваження територіальних громад мають історичний і правовий характер, змінюються залежно від соціальних умов і відображають рівень розвитку місцевого самоврядування в Україні.

Особливу роль у процесі захисту дітей відіграє децентралізація, започаткована у 2017 році, коли об'єднані територіальні громади набули статусу органів опіки та піклування. У цей період відбувається активне формування служб у справах дітей, центрів надання соціальних послуг, розвиток сімейних форм виховання та впровадження програм деінституціалізації [1]. Громади починають усвідомлювати власну відповідальність за кожну дитину, формують локальні програми підтримки сімей та прагнуть відповідати європейським стандартам соціального захисту.

Разом із тим, воєнний стан характеризується підвищеною вразливістю дітей до ризиків насильства, торгівлі людьми, переміщення та втрати сімейного середовища, що робить практику захисту особливо динамічною і водночас складною. З одного боку, громади забезпечують екстрене реагування та надання універсальних соціальних послуг, а з іншого — стикаються з необхідністю критичного переосмислення традиційних підходів, формуючи індивідуальні стратегії підтримки вразливих сімей [4].

У цьому контексті значну роль відіграє територіальна громада як специфічний простір соціального захисту. До її функцій належать: створення служб у справах дітей, організація соціальних послуг на рівні громади, моніторинг сімей у складних обставинах, профілактика домашнього насильства та залучення громадських організацій. Це середовище відзначається оперативністю, близькістю до потреб сімей та можливістю інтегрованого підходу, що створює сприятливі умови для запобігання вилученню дітей із сімей [2].

Практика захисту дітей на рівні територіальної громади виконує низку важливих функцій. По-перше, вона забезпечує доступність соціальних послуг (раннє втручання, соціальний супровід, патронат). По-друге, сприяє формуванню мережі сімейних форм виховання та деінституціалізації. По-третє, виступає джерелом профілактичних заходів, які можуть як відповідати державним стандартам, так і адаптуватися до локальних потреб громади [1].

Важливим механізмом є ідентифікація дітей у складних життєвих обставинах, соціальне супроводження сімей, а також міжсекторальна взаємодія з органами освіти, охорони здоров'я та поліції. Не менш важливими є механізми громадського контролю, партнерства з НГО та моніторингу ефективності послуг [3].

Слід зазначити, що у територіальній громаді значну роль відіграють непрямі соціалізуючі впливи (громадська думка, сусідські мережі), які часто є більш ефективними, ніж формальні адміністративні заходи. Це пояснюється природним характером таких впливів і легшою інтеріоризацією норм захисту прав дитини [2].

Водночас сучасні соціокультурні процеси, зокрема децентралізація, цифровізація соціальних послуг та поширення ідей прав дитини, сприяють

трансформації традиційних підходів. Це відкриває нові можливості для розвитку сімейно-орієнтованих послуг, але водночас створює виклики, пов'язані з обмеженими ресурсами громад та наслідками війни [4].

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває формування у територіальних громадах ефективної системи захисту дітей, яка включає здатність до оперативного реагування, толерантне ставлення до вразливих сімей та готовність до конструктивної взаємодії в умовах соціальної різноманітності [1].

Отже, практика захисту прав дітей на рівні територіальної громади є складним і багатогранним процесом, що визначається взаємодією правових, соціальних і культурних чинників. Ефективність цього процесу залежить від здатності громади забезпечити умови для збереження сімейного середовища, деінституціалізації, формування соціальної компетентності та гарантування найкращих інтересів кожної дитини в умовах воєнного стану та євроінтеграції.

Список використаних джерел

1. Тілікіна Н. В. Захист прав дітей в умовах децентралізації влади в Україні : щорічна державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2019 року. Київ, 2020. 160 с.
2. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 688 с.
3. Ігнатенко К. В. Органи місцевого самоврядування як суб'єкт системи соціального захисту дітей у територіальній громаді // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. 2020. Вип. 3(132). С. 41–47.
4. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 № 88-р // Офіційний вісник України. 2017. № 15. Ст. 528.

Зозуля Олександр,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-2210
Черкаського державного технологічного університету, м. Черкаси
e-mail: o.yu.zozulia.fht22@chdtu.edu.ua

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна в Україні зумовила різке зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) та суттєво ускладнила функціонування системи їх соціальної підтримки. За таких умов особливого значення набуває не лише наявність нормативно-правового забезпечення, а й його здатність оперативно реагувати на зміну соціально-економічної ситуації. Ефективність соціальної підтримки ВПО значною мірою залежить саме від якості правового регулювання [2].

Станом на 2026 рік в Україні сформовано розгалужену нормативно-правову базу у сфері підтримки ВПО, яка включає як базові законодавчі акти, так і підзаконні нормативні документи. Водночас ефективність цієї системи визначається не лише її структурою, а передусім рівнем узгодженості та практичної реалізації її положень.

Нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки ВПО – це система законодавчих і підзаконних актів, що визначають правовий статус, гарантії та механізми реалізації прав внутрішньо переміщених осіб. Ключові нормативно-правові акти, що регулюють соціальну підтримку ВПО та особливості їх застосування узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні нормативно-правові акти щодо соціальної підтримки ВПО

Нормативний акт	Основний зміст	Особливості реалізації
Закон України «Про забезпечення прав і свобод ВПО» від 20.10.2014 № 1706-VII	визначає правовий статус та гарантії	формує основу системи, однак окремі норми потребують уточнення
Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII	регулює механізми надання послуг	ефективність залежить від спроможності територіальних громад
Постанови КМУ	деталізують порядок надання допомоги	оперативно змінюються відповідно до умов війни
Міжнародні акти	встановлюють стандарти захисту	частково імплементовані у національне законодавство

Джерело: побудовано автором за [2;3]

Нормативно-правова база є достатньо системною, однак її ефективність обмежується нерівномірністю реалізації та залежністю від ресурсного забезпечення на місцях. Основним законом, що регулює статус ВПО, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII, який визначає гарантії їх соціального захисту, зокрема право на отримання допомоги, житла та соціальних послуг. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII встановлює правові засади надання соціальних послуг, що забезпечує доступність підтримки для вразливих категорій населення. Також важливу роль відіграють постанови Кабінету Міністрів України, які деталізують порядок надання фінансової допомоги ВПО та адаптуються до умов воєнного стану.

В умовах воєнного стану нормативне регулювання соціальної підтримки ВПО зазнало суттєвих змін спрямованих на підвищення доступності допомоги та спрощення процедур її отримання.

Водночас у 2025 році нормативно-правове регулювання соціальної підтримки ВПО набуло нових практичних орієнтирів. Зокрема, було запроваджено експериментальні механізми підтримки внутрішньо переміщених осіб, спрямовані передусім на найбільш вразливі категорії – осіб, евакуйованих із зон бойових дій, а також маломобільних ВПО та осіб з інвалідністю.

Крім того, важливим нововведенням стало впровадження системного підходу до оцінки потреб ВПО на рівні територіальних громад. Зокрема, у 2025 році в ряді областей (у тому числі Черкаській) було запроваджено практику регулярного аналізу потреб внутрішньо переміщених осіб, що дозволяє більш обґрунтовано формувати місцеві програми підтримки.

Важливо, що на законодавчому рівні також розглядається закріплення обов'язку органів місцевого самоврядування здійснювати постійний моніторинг потреб ВПО, що свідчить про поступовий перехід від реактивної до більш системної соціальної політики [6].

Таким чином, сучасні зміни у нормативно-правовій базі свідчать про зміщення акценту з формального надання допомоги до більш адресного та аналітично обґрунтованого підходу. Разом з тим, ефективність таких нововведень значною мірою залежить від спроможності територіальних громад реалізовувати відповідні механізми на практиці.

Таблиця 2

Основні напрями трансформації правового забезпечення підтримки ВПО (2022-2025 рр.)

Рік	Основні зміни	Характер впливу
2022	запровадження спрощених процедур реєстрації та виплат	забезпечено оперативність реагування
2023	активна цифровізація процесів	підвищено доступність послуг
2024	уточнення критеріїв отримання допомоги	посилено адресність підтримки
2025	оптимізація видатків та контроль	зменшено навантаження на бюджет

Джерело: побудовано автором за [1;4]

Трансформація нормативно-правової бази відбувається динамічно та загалом відповідає викликам воєнного часу, однак окремі зміни мають суперечливі наслідки для різних груп ВПО.

Аналіз сучасних змін також показує, що державна політика щодо ВПО поступово відходить від короткострокового реагування. Це пов'язано з тим, що внутрішнє переміщення вже не має тимчасового характеру, адже станом на 2025 рік мільйони осіб фактично перебувають у довготривалому статусі ВПО, що потребує формування системної, а не ситуативної моделі підтримки [7].

У цьому контексті особливої актуальності набуває не лише вдосконалення законодавства, а й забезпечення його стабільності та прогнозованості.

Разом з тим, аналіз нормативно-правового забезпечення дозволяє виявити низку системних проблем, які знижують ефективність соціальної підтримки, зокрема нестабільність законодавства та часті зміни нормативних актів, недостатня узгодженість між окремими документами, складність практичного застосування норм, нерівномірність реалізації на рівні територіальних громад, залежність доступу до послуг від інституційної спроможності місцевих органів влади. Тож зазначені проблеми свідчать про те, що існуюча нормативна база потребує не лише подальшого розвитку, а й удосконалення механізмів її реалізації і у цьому контексті доцільними є такі напрями вдосконалення:

- підвищення стабільності нормативно-правового регулювання;
- забезпечення узгодженості законодавчих і підзаконних актів;
- спрощення процедур отримання соціальної допомоги;
- посилення контролю за реалізацією прийнятих рішень;
- орієнтація соціальної політики на потреби конкретних груп ВПО.

Узагальнюючи, варто зазначити, що нормативно-правове забезпечення соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб в Україні загалом сформоване та активно адаптується до умов воєнного стану, проте його ефективність значною мірою залежить від якості реалізації прийнятих норм та рівня координації між різними рівнями влади.

Таким чином, подальший розвиток системи має бути спрямований не лише на оновлення законодавства, а й на підвищення його практичної дієвості, що є ключовою умовою забезпечення належного рівня соціального захисту ВПО.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи в Україні: статистичні дані [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.iom.org.ua (дата звернення: 29.03.2026).

2. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20.10.2014 № 1706-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18 (дата звернення: 25.03.2026).

3. Закон України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 № 2671-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19 (дата звернення: 25.03.2026).

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги внутрішньо переміщеним особам». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.kmu.gov.ua (дата звернення: 27.03.2026).

5. Internal Displacement Monitoring Centre. Global Report on Internal Displacement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.internal-displacement.org (дата звернення: 29.03.2026).

6. Осінній огляд важливого – 2025: внутрішнє переміщення в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://r2p.org.ua/en/page/osinnii-ohliad-vazhlyvoho-2025 (дата звернення: 01.04.2026).

7. Політика щодо внутрішньо переміщених осіб в Україні: моніторинг рішень 2025 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://centreua.org/monitoring-rishen/idp-policy-2025 (дата звернення: 30.03.2026).

Кирик Валерія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
valeriia.kyryk@nubip.edu.ua
Демченко Ірина, *доктор педагогічних наук,*
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів та
природокористування України, м. Київ
demchenko.i@nubip.edu.ua

РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ У СИСТЕМІ ПОПЕРЕДЖЕННЯ КОГНІТИВНИХ ПОРУШЕНЬ У ЛЮДЕЙ СТАРШОГО ВІКУ

У сучасних демографічних умовах проблема профілактики деменції осіб похилого віку набуває особливої актуальності. Подібна значущість зумовлена тим, що зростання тривалості життя супроводжується поширенням когнітивних порушень, які суттєво ускладнюють щоденне функціонування, звужують суспільні контакти та підвищують потребу в довготривалій підтримці. З огляду на зазначене профілактику деменції варто розглядати не лише як медичне, а й як вагоме соціальне завдання. Значна частина чинників ризику безпосередньо пов’язана зі способом життя, рівнем залученості до суспільних процесів, доступністю фахової допомоги в громаді та вчасним виявленням ментальних змін.

Відповідно до викладеного соціальна робота у цій сфері має орієнтуватися на збереження автономії особистості, підтримку активного довголіття, запобігання ізоляції та організацію передумов для повноцінної участі в житті громади. Дані Всесвітньої організації охорони здоров’я підтверджують можливість мінімізації ризику когнітивного зниження через систематичну фізичну активність, відмову від шкідливих звичок та контроль соматичних показників, зокрема маси тіла, артеріального тиску, холестерину і рівня глюкози.

Важливим вектором превентивної діяльності стає подолання депресивних станів, усунення соціальної відчуженості та стимуляція інтелектуальної активності. Впровадження комплексних програм соціальної профілактики дозволяє не лише відтермінувати розвиток когнітивних розладів, а й значно покращити якість життя людей старшого віку. Наслідком реалізації таких стратегій стає зміцнення адаптаційного потенціалу особистості та забезпечення умов для гідного старіння в інклюзивному суспільстві.

Як було зазначено в українських наукових працях [1], соціальна робота з людьми похилого віку, які живуть із деменцією або належать до групи ризику, виходить за межі догляду й має охоплювати інформаційну підтримку, просвіту, залучення родини, формування дружнього до літньої людини середовища та

розвиток громадських ініціатив. У публікаціях, присвячених діяльності громадських організацій, акцент перенесено на підвищення обізнаності щодо деменції, підтримку вразливих літніх людей, залучення волонтерів і створення локальних моделей допомоги, які зменшують самотність та сприяють збереженню соціальної активності. Разом із тим в українському фаховому дискурсі профілактичний напрям ще недостатньо конкретизований порівняно з міжнародними підходами, у яких докладніше окреслено змінювані чинники ризику та міжсекторальні механізми запобігання когнітивному спаду. Порівняльний аналіз підходів засвідчує, що вітчизняні автори більше зосереджуються на організації підтримки та соціального супроводу, тоді як міжнародні рекомендації ширше пов'язують профілактику деменції з політикою здорового старіння, освітою населення, підтримкою фізичної активності й подоланням ізоляції.

Відповідно до рекомендацій ВООЗ, профілактика деменції ґрунтується на модифікації чинників ризику, причому особливе значення мають не лише медичні втручання, а й поведінкові та соціальні стратегії. У звіті Lancet Commission 2024 року підкреслено, що значна частка випадків деменції пов'язана з чинниками, на які можна впливати впродовж життя, а отже профілактична робота має починатися задовго до клінічних проявів вираженого когнітивного зниження [3]. Названий звіт додатково привертає увагу до таких чинників, як порушення слуху, низький рівень освіти, депресія, соціальна ізоляція, фізична неактивність та інші обставини, що ускладнюють когнітивне старіння. У зв'язку з цим є підстави стверджувати, що соціальна робота з профілактики деменції має бути спрямована не тільки на інформування літніх людей, а й на формування підтримувального середовища, у якому збереження когнітивного здоров'я стає частиною щоденного способу життя.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого соціальна робота з профілактики деменції реалізується в єдності кількох взаємопов'язаних напрямів. Насамперед ідеться про просвітницький напрям, оскільки люди похилого віку та їхні родини потребують зрозумілої інформації про ранні ознаки когнітивних змін, чинники ризику та способи підтримання когнітивного здоров'я. Крім того, важливим є активізаційний напрям, що передбачає залучення літніх людей до груп рухової активності, тренування пам'яті, читацьких клубів, настільних ігор, творчих майстерень, освітніх занять і міжпоколіннєвих ініціатив.

Не менш значущим є підтримувальний напрям, адже своєчасне виявлення самотності, депресивних проявів, сенсорних втрат і труднощів повсякденного функціонування дає змогу зменшити ризик когнітивного погіршення [4]. Відтак соціальний працівник у зазначеній системі виступає не лише консультантом, а й координатором ресурсів громади, фасилітатором участі та посередником між людиною похилого віку, родиною, медичними й соціальними службами.

Практичний вимір окресленої проблеми полягає в тому, що профілактика деменції може бути інтегрована в діяльність територіальних центрів соціального обслуговування, центрів денного перебування, університетів третього віку,

громадських організацій, закладів охорони здоров'я та програм активного довголіття. Наприклад, у роботі з людьми похилого віку доцільно проводити тематичні зустрічі на теми «Пам'ять і увага в повсякденному житті», «Соціальна активність як ресурс довголіття», «Профілактика ізоляції у старшому віці», «Як підтримати близьку людину з когнітивними змінами». Не менш результативними можуть бути малі групи когнітивної активізації, заняття з елементами арт-терапії, тренування дрібної моторики, програми помірної фізичної активності, клуби спілкування та волонтерські ініціативи, що підтримують участь літньої людини у справах громади.

У межах окресленого підходу практична цінність соціальної роботи полягає в тому, що профілактика деменції не зводиться до інформування про хворобу, а передбачає створення умов, за яких людина похилого віку зберігає соціальні зв'язки, життєву активність, відчуття потрібності й можливість якомога довше підтримувати самостійність [2]. Таке розуміння узгоджується і з українськими напрацюваннями щодо підтримки вразливих літніх людей у громаді, і з міжнародними рекомендаціями щодо профілактики когнітивного спаду.

Отже, соціальна робота з профілактики деменції людей похилого віку є перспективним напрямом сучасної соціальної практики, оскільки поєднує просвіту, раннє виявлення ризиків, підтримку активного способу життя та зміцнення соціальної включеності. Відтак результативність профілактичної роботи зростає за умови міжвідомчої взаємодії, орієнтації на ресурси громади та послідовного поєднання медичних, психологічних і соціальних заходів.

Список використаних джерел

1. Іванова І. Б. Соціальна робота з людьми похилого віку : навчальний посібник. Київ : Університет «Україна», 2022. 210 с.

2. Тимрієнко І. Ю. Соціальна робота з людьми похилого віку з деменцією в діяльності громадських організацій. *Perspectives of Science and Education*. 2025. № 2 (14). С. 45–53.

3. Livingston G. et al. Dementia prevention, intervention, and care: 2024 report of the Lancet standing Commission. *The Lancet*. 2024. Vol. 404. Iss. 10452. P. 572–628.

4. World Health Organization. Risk reduction of cognitive decline and dementia : WHO Guidelines. Geneva : WHO, 2019. 104 p.

Коваль Вікторія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 Псз група
***Науковий керівник**: Андрій ЗаблоцькийPhD, доцент*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: kovalviktoria000@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТА СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУЦІЙ ІЗ СІМ'ЯМИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ОПІКУ НАД ДІТЬМИ

Психологічна підтримка сімей, які здійснюють опіку над дітьми, має міждисциплінарний характер і передбачає взаємодію різних суб'єктів освітнього та соціального середовища. У процесі такої взаємодії відбувається перехід від суб'єкт-об'єктних відносин до суб'єкт-суб'єктних, що забезпечує партнерську модель співпраці між закладом освіти, соціальними інституціями та сім'єю.

Основні суб'єкти психологічної та соціально-педагогічної підтримки сімей опікунів та їхні повноваження:

1. Директор закладу загальної середньої освіти (ЗЗСО): координує планування та проведення заходів щодо підтримки сімей через педагогічну раду. Забезпечує інтеграцію психологічних програм у виховний процес та створення умов для гармонізації стосунків у родині.
2. Заступник директора з виховної роботи: організовує діяльність Ради профілактики школи та методичних об'єднань класних керівників, спрямовану на підтримку дітей під опікою. Забезпечує реалізацію програм психологічної адаптації та профілактики кризових ситуацій.
3. Рада профілактики ЗЗСО: здійснює превентивну, просвітницьку та правозахисну роботу з дітьми та їхніми сім'ями. Визначає напрями психологічної підтримки, пропонує методи гармонізації стосунків та, за потреби, залучає спеціалістів соціальних служб .
4. Психологічна служба освітнього закладу: надає комплекс адресних послуг – психологічних, корекційних, консультаційних, профілактичних та інформаційних.
5. Практичний психолог: проводить психодіагностику, консультування, розробляє та впроваджує корекційні програми з урахуванням особливостей сімейних форм опіки. Організовує тренінги з розвитку комунікативних навичок, формує психологічну культуру учнів, педагогів та батьків-опікунів.
6. Соціальний педагог: забезпечує соціально-педагогічний супровід сімей, організовує профілактичні заходи, сприяє формуванню правової та соціальної культури, координує взаємодію між школою, сім'єю та соціальними службами. Виявляє дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, та сприяє створенню сприятливого мікросоціуму для їхньої позитивної соціалізації [4].

Психологічна підтримка сімей, які здійснюють опіку над дітьми, реалізується через комплексну взаємодію закладів освіти та соціальних інституцій.Така взаємодія передбачає партнерську модель співпраці, де всі учасники освітнього процесу та соціальної сфери виступають суб'єктами, що спільно забезпечують гармонізацію стосунків у родині та створення сприятливого середовища для розвитку дитини.

Класні керівники здійснюють педагогічний та психологічний супровід сімей учнів свого класу. Вони організовують превентивні та профілактичні

заходи з учнями та їхніми батьками (тематичні виховні години, батьківські збори), своєчасно виявляють дітей і сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах. Особливу увагу класні керівники приділяють спостереженню за психологічним станом учнів, виявленню ознак насильства чи емоційної нестабільності, проведенню анкетувань та бесід. У разі виявлення проблем вони інформують психологічну службу школи та залучають батьківський комітет до профілактичної роботи.

Педагогічний колектив (вчителі-предметники) бере участь у реалізації програм психологічної служби школи, проводить превентивні та просвітницькі заходи, спрямовані на підтримку дітей під опікою. Вчителі здійснюють навчальну діяльність за принципом індивідуального та диференційованого підходу, враховуючи вікові, психологічні та поведінкові особливості учнів. Вони також повідомляють психологічну службу про випадки жорстокого поводження чи загрозу його вчинення, що дозволяє своєчасно реагувати на кризові ситуації [1].

Функції суб'єктів взаємодії у сфері психологічної підтримки сімей опікунів: ·

- Діагностична: визначення психологічного стану дитини та виявлення можливих порушень її прав. ·
- Оцінкова: аналіз рівня гармонізації стосунків у сім'ї та визначення потреб у підтримці. ·
- Попереджувально-профілактична: організація заходів, спрямованих на запобігання кризовим ситуаціям у сім'ї.
- Інформаційна: передача даних про стан дитини та сім'ї до відповідних служб для подальшої допомоги. ·
- Контролююча: моніторинг умов проживання та виховання дитини, спостереження за дотриманням прав та обов'язків опікунів. ·
- Захисна: здійснення екстрених заходів щодо запобігання насильству чи порушенню прав дитини. ·
- Комунікативна: налагодження взаємодії між школою, сім'єю та соціальними інституціями, залучення сім'ї до спільної діяльності.
- Координаційна: організація співпраці з іншими фахівцями (медиками, психологами, юристами) для комплексної підтримки сім'ї [5].

Таким чином, ефективна взаємодія закладів освіти та соціальних інституцій із сім'ями опікунів ґрунтується на багаторівневій системі підтримки, де ключову роль відіграє психологічна служба та педагогічний колектив. Їхня діяльність спрямована на гармонізацію стосунків у родині, формування довіри між дитиною та опікунами, а також створення умов для успішної соціалізації та розвитку дитини [2].

Обов'язки суб'єктів психологічної та педагогічної підтримки сім'ї.

1. Відвідувати сім'ю, що потребує психологічної підтримки, за місцем проживання у разі необхідності, але не менше ніж двічі на рік (первинне та контрольне відвідування). Під час таких зустрічей здійснюється оцінка житлово-побутових умов, аналіз стосунків між членами сім'ї, визначення рівня

гармонізації взаємин та дотримання прав дитини. За результатами складається акт обстеження та характеристика сім'ї.

2. Пропонувати та надавати сім'ї психологічні й консультативні послуги під час відвідувань. Результати роботи фіксуються в обліковій картці сім'ї та акті відвідування, а також звітуються керівництву закладу освіти чи відповідним службам у справах дітей (якщо сім'я перебуває на обліку).

3. Повідомляти про порушення прав дитини, виявлені під час інспектування, відповідні органи. Водночас інформувати про ефективність психологічної та педагогічної роботи з сім'єю, що може сприяти пом'якшенню санкцій та збереженню батьківських прав у випадках, коли сім'я демонструє позитивні зміни.

4. Порушувати клопотання про надання допомоги сім'ї у межах компетентності: організація безкоштовного харчування дітей у школі, матеріальної підтримки, санаторного лікування, відпочинку та дозвілля. У разі виявлення ознак залежності чи психічних труднощів у дитини – направлення до закладів охорони здоров'я або психолого-медико-педагогічної консультації. Якщо перебування дитини в сім'ї загрожує її здоров'ю чи життю – ініціювання вилучення та тимчасове розміщення у безпечному середовищі. Також можливе залучення громадських та благодійних організацій для надання гуманітарної допомоги.

5. Вести журнал профілактичної та консультаційної роботи з членами сім'ї, а також облікову картку сім'ї, що дозволяє систематизувати дані та відстежувати динаміку змін у стосунках.

6. Надавати інформацію інспектору з охорони дитинства про сім'ї, які потребують цільової психологічної підтримки, з метою організації комплексної допомоги.

7. Брати участь у засіданнях координаційних рад та судових процесах, що стосуються подальшої долі сім'ї та неповнолітніх. Основна мета – спостереження за дотриманням прав дитини та захист її інтересів, а також представлення результатів психологічної роботи з сім'єю [3].

При здійсненні психологічної підтримки сімей, що забезпечують опіку над дітьми, важливо дотримуватись чинного законодавства щодо захисту дитинства, посадових обов'язків, етичних стандартів і норм професійної діяльності. Це гарантує безпечне середовище для дитини та створює умови для гармонізації стосунків у родині.

1. Поняття гармонізації стосунків у сім'ї визначається як процес досягнення балансу у взаєминах між її членами, що ґрунтується на довірі, емпатії, взаємній підтримці та конструктивній комунікації. Гармонійні стосунки забезпечують дитині психологічну безпеку, стабільність та сприятливий емоційний клімат.

2. Ключові психологічні умови гармонізації стосунків у сім'ях, що здійснюють опіку над дітьми, включають:

- емоційну компетентність опікунів;
- конструктивну комунікацію;

- стабільність сімейних правил та режиму;
- наявність сімейних ритуалів і традицій;
- соціальну підтримку з боку держави та громади.

Саме ці умови формують основу для успішної адаптації дитини у новій сім'ї.

3. Сімейні форми опіки (усиновлення, опіка та піклування, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу) мають свої особливості та потребують специфічних підходів до психологічного супроводу. Незалежно від форми, головним завданням є створення умов для емоційної стабільності та інтеграції дитини у сімейне середовище.

4. Психологічний супровід сімейних форм опіки є системним процесом, що включає діагностику, консультування, тренінги, арт-терапію та сімейні консультації. Він спрямований на підтримку як дітей, так і батьків-опікунів, допомагаючи долати кризові ситуації та формувати довірливі взаємини.

5. Законодавчі та нормативні засади психологічної підтримки сімей-опікунів в Україні ґрунтуються на міжнародних стандартах (Конвенція ООН про права дитини, Європейська конвенція з прав людини) та національних актах (Конституція України, Сімейний кодекс, закони «Про охорону дитинства», «Про соціальні послуги» тощо). Вони визначають обов'язковість психологічної підготовки кандидатів у батьки-опікуни та систематичного супроводу сімейних форм виховання.

6. Критерії ефективності гармонізації стосунків у сім'ях-опікунах включають: зниження рівня тривожності та агресивності дитини, підвищення її самооцінки, розвиток соціальних навичок та емпатії, формування довірливих стосунків з опікунами, успішність у навчанні та позитивне ставлення до себе й сім'ї.

7. Таким чином, гармонізація стосунків у сім'ях, що забезпечують опіку над дітьми, є багатогранним процесом, який поєднує психологічні, соціальні та правові аспекти. Визначальним чинником виступають саме психологічні умови, адже вони створюють основу для формування здорового емоційного клімату, успішної адаптації та подальшої соціалізації дитини.

8.

Список використаних джерел

1. Волинець Л. Соціально-психологічний супровід сімейних форм виховання. – Київ: Академія, 2020.

2. Гаврилюк Т. Соціальна підтримка сімей опікунів: сучасні виклики. – Тернопіль: ТНЕУ, 2022.

3. Кочубей Л. Сімейні ритуали як чинник гармонізації стосунків. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2021.

4. Максименко С.Д. Глибинна психологія розвитку дитини. – Київ: Педагогічна думка, 2020.

5. Олексюк Н. Психологічний супровід прийомних сімей. – Львів: Світ, 2022.

Корецька Тетяна,
к.н. з держ. упр.
e-mail: tetyana.koretska@gmail.com

МЕРЕЖА ВЕТЕРАНСЬКИХ ПРОСТОРІВ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ

На сьогоднішній день пріоритетним напрямком роботи Уряду є ветеранська політика. Для Міністерства у справах ветеранів України (далі – Мінветеранів) були визначені наступні завдання:

– підготовка та ухвалення Кодексу законів про Захисників та Захисниць. Він упорядкує чинне законодавство, щоб ветерани, ветеранки та їхні родини могли легко орієнтуватися у своїх правах та гарантіях;

– цифрова екосистема для ветеранів, що дасть розширення можливостей “Ветеран Pro” у застосунку Дія. Планується додати нові функції – від пошуку стоматологічних клінік і протезних центрів до оформлення компенсацій за автострахування;

– послуги офлайн. У кожній громаді має працювати достатня кількість фахівців із супроводу.

Також одним із важливих завдань на сучасному етапі є розбудова ветеранських просторів у кожному регіоні. Розгортання мережі сучасних мультифункціональних просторів, де ветерани зможуть отримати медико-психологічну, адміністративну, освітню та культурну підтримку в одному приміщенні.

Уже восени 2025 року Кабінет Міністрів України прийняв Постанову від 26 листопада 2025 року №1560 “Деякі питання створення та забезпечення функціонування мережі державних ветеранських просторів”. Також цією Постановою було затверджено “Порядок реалізації експериментального проекту щодо створення та забезпечення функціонування на території України мережі державних ветеранських просторів” [1].

Метою експериментального проекту є відпрацювання централізованої моделі організації та координації діяльності мережі державних ветеранських просторів, визначення єдиного стандарту та оптимального механізму їх функціонування та взаємодії з Мінветеранів, а також іншими учасниками експериментального проекту. Координатором експериментального проекту є Мінветеранів. Учасниками проекту є Державна служба зайнятості, органи місцевого самоврядування, обласні військові адміністрації, тощо.

Реалізація експериментального проекту буде здійснюватися за чотирма етапами. Перший етап це нове будівництво будівель державних ветеранських просторів; другий етап – створення та державна реєстрація товариства, забезпечення його діяльності до початку діяльності функціонування державних ветеранських просторів; третій етап – забезпечення функціонування державних

ветеранських просторів; четвертий етап – моніторинг та аналіз даних мережі ветеранських просторів, розроблення та впровадження єдиних стандартів і методичних підходів до їх функціонування.

Державні ветеранські простори будуть функціонувати як майданчики для спільної діяльності учасників експериментального проекту, спрямованої на забезпечення комплексної адаптації та реінтеграції ветеранів війни в цивільне життя, надання відвідувачам інформаційно-консультаційної підтримки та послуг.

Наразі ветеранські простори будуються у семи пілотних регіонах. У 2025 році було розпочато будівництво перших державних ветеранських просторів у таких населених пунктах: Луцьк, Кривий Ріг, Житомир, Буча, Ужгород, Кременчук та Івано-Франківськ. Це будуть не просто сервісні установи, а комплексні центри, де в одному місці можна буде отримати всі необхідні послуги – від консультацій до практичної підтримки. Крім надання послуг, простори виконуватимуть важливу соціальну функцію – стануть осередками спілкування, взаємодії та взаємопідтримки тих, хто пройшли війну. Вони сприятимуть відновленню, особистісному розвитку та поверненню до активного та повноцінного життя у громадах. Особливу увагу буде приділено безбар'єрності та безпеці. Усі приміщення просторів відповідатимуть стандартам доступності, щоб кожен, хто потребує підтримки, міг безперешкодно скористатися послугами, а перебування у просторі було комфортним та безпечним.

Враховуючи те, що у Луцькій міській територіальній громаді найближчим часом буде функціонувати ветеранський простір, на сьогоднішній день департамент з питань ветеранської політики Луцької міської ради спрямовує свою діяльність на забезпечення гідної підтримки ветеранів/ветеранок війни та їхніх родин, зміцнює соціальну згуртованість громади та реалізовує державну ветеранську політику на місцевому рівні.

Протягом 2025 року спеціалістами департаменту прийнято 23994 осіб з числа ветеранів/ветеранок війни та членів їх сімей, із них надано консультацій 18700 особам, надано послуг – 5294 особам [2].

На виконання заходів Комплексної програми соціальної підтримки ветеранів війни та членів їх сімей на 2024-2026 роки у 2025 році здійснено виплат на суму 34526,08 тис. грн. Також протягом 2025 року департаментом було проведено ряд заходів, а саме: 8 Луцьких ярмарків ветеранського бізнесу: "Я зміг – і ти зможеш!" у Луцьку, 1 виїзний ярмарок у м. Олика та 1 у с. Світязь, в яких загалом взяли участь 97 ветеранських бізнесів з 10 регіонів України, перший турнір з футболу "Турнір Захисників", "Кар'єрний день" для ветеранів та військовослужбовців, які проходять адаптацію, а також для роботодавців, зацікавлених у наймі мотивованих та надійних працівників. Захід було організовано спільно з Українським ветеранським фондом та Волинським обласним центром зайнятості, представлено цифрову платформу "Кар'єра ветеранів" від Українського ветеранського фонду, а також ряд інших, не менш цікавих та потрібних заходів, тощо.

Отже, ветеранська політика в Україні на сучасному етапі є одним із ключових напрямів діяльності держави, що спрямований на забезпечення комплексної підтримки ветеранів, ветеранок та їхніх родин. Особливу роль відіграє створення мережі ветеранських просторів, які забезпечать надання широкого спектра послуг – від психологічної та соціальної підтримки до адміністративних і освітніх сервісів. Такі простори будуть сприяти не лише вирішенню практичних потреб ветеранів, а й їхній соціальній адаптації. Реалізація пілотних проектів у різних регіонах України, зокрема на місцевому рівні, демонструє ефективність комплексного підходу до ветеранської політики.

Таким чином, подальший розвиток ветеранської політики має ґрунтуватися на розширенні мережі ветеранських просторів, удосконаленні цифрових сервісів та посиленні ролі територіальних громад у реалізації державних ініціатив, що загалом сприятиме підвищенню рівня соціальної згуртованості та сталому розвитку суспільства.

Список використаних джерел

1. Порядок реалізації експериментального проекту щодо створення та забезпечення функціонування на території України мережі державних ветеранських просторів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2025 р. №1560. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-2025-%D0%BF#Text

2. Звіт про роботу департаменту з питань ветеранської політики у 2025 році: затв. рішенням Луцької міської ради від 3.02.2026 р. URL: https://www.lutskrada.gov.ua/documents/zvit-pro-robotu-departamentu-z-pytan-veteranskoi-polityky-u-2025-rotsi/about

***Коць Михайло**, к. психол. н., доцент,*
доцент кафедри педагогічної та вікової психології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
e-mail: kotsmo67@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СИСТЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЛАГОПОЛУЧЧЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

У сучасній психологічній науці проблема психологічних ресурсів розглядається не лише через їх перелік, а й у межах різних підходів до їх класифікації, що дозволяє глибше зрозуміти механізми підтримки психологічного благополуччя особистості. Як зазначає І. Коробка, ресурсний підхід дає змогу пояснити, яким чином особистість зберігає стабільність у складних життєвих умовах [6]. Подібної позиції дотримується і Н. Гончаренко, яка підкреслювала значення психологічних ресурсів у процесі професійного становлення особистості [1].

Метою дослідження є теоретичний аналіз психологічних ресурсів особистості як системи забезпечення благополуччя в умовах сучасних викликів.

У межах даного дослідження психологічні ресурси розглядаються як інтегративна система, що поєднує індивідуальні та соціальні компоненти та забезпечує адаптацію особистості до умов невизначеності.

У науковій літературі одним із найбільш поширених є поділ психологічних ресурсів на внутрішні та зовнішні. За Л. Сердюк, внутрішні ресурси охоплюють особистісні характеристики, зокрема самоповагу, оптимізм і здатність до саморегуляції, які забезпечують збереження внутрішньої рівноваги [11]. Аналогічну думку висловлює В. Крайнюк, наголошуючи на ролі стресостійкості як ключового внутрішнього ресурсу особистості [7].

Зовнішні ресурси, за визначенням Н. Ніколаєвої, пов'язані із соціальним оточенням і включають соціальну підтримку, міжособистісні взаємини та доступ до соціальних можливостей [8]. Водночас І. Єфременкова підкреслює значення соціально-психологічного клімату як важливого чинника благополуччя студентів [3]. О. Рибалка також зазначає, що освітнє середовище виступає значущим контекстом розвитку особистості та її ресурсного потенціалу [10].

Особливе місце серед психологічних ресурсів займає емоційна саморегуляція. За Дж. Гросс, вона включає процеси усвідомлення, оцінки та регуляції емоційних станів [15]. У вітчизняних дослідженнях О. Добрянська підкреслює роль емоційної саморегуляції як чинника психологічних ресурсів студентської молоді [2].

Тісно пов'язаним із саморегуляцією є поняття копінг-стратегій. У межах транзакційної теорії стресу Р. Лазаруса та С. Фолкман копінг розглядається як активний процес взаємодії особистості з ситуацією [19]. Н. Слободяник також підкреслює значення стресостійкості як ресурсу в умовах змін [12].

У психологічних дослідженнях традиційно виокремлюють проблемно-орієнтовані та емоційно-орієнтовані копінг-стратегії. Як зазначає В. Крайнюк, ефективне використання таких стратегій сприяє зниженню рівня стресу та підвищенню адаптивності особистості [7].

Здатність до використання адаптивних копінг-стратегій є важливим чинником підтримки психологічного благополуччя. О. Поліщук підкреслює, що ефективне подолання стресу сприяє збереженню емоційної стабільності студентів [9].

Таким чином, емоційна саморегуляція та копінг-стратегії виступають важливими складовими психологічних ресурсів, які забезпечують здатність особистості ефективно адаптуватися до складних життєвих умов. Їх взаємодія з іншими ресурсами формує цілісну систему, що підтримує психологічне благополуччя та сприяє особистісному розвитку.

У сучасній психології дедалі більшого значення набуває системний підхід до розуміння психологічних ресурсів особистості. На відміну від традиційного підходу, який розглядає ресурси як окремі характеристики, системний підхід акцентує увагу на їх взаємодії та взаємозалежності. Як зазначає С. Гобфолл, ресурси функціонують у вигляді цілісної системи, де їх накопичення або втрата має взаємопов'язаний характер [16]. У цьому контексті особистість розглядається як динамічна система, здатна до саморегуляції та адаптації.

Важливою складовою системного підходу є концепція ресурсних спіралей. За С. Гобфолл та співавторами, ресурси мають тенденцію до накопичення, формуючи позитивні або негативні спіралі розвитку [17]. Наявність ресурсів сприяє їх подальшому зростанню, тоді як їх втрата може призводити до поглиблення кризових станів. Такий підхід дозволяє пояснити, чому в умовах однакових обставин різні люди демонструють різний рівень психологічної стійкості.

У цьому контексті важливо враховувати динамічний характер психологічних ресурсів. Як підкреслював О. Кокун, ресурси особистості не є статичними, а змінюються залежно від життєвих умов, досвіду та соціального контексту [5]. У періоди підвищеного навантаження або криз можливе тимчасове виснаження ресурсного потенціалу, що проявляється у зниженні рівня психологічного благополуччя.

Особливого значення набуває аналіз ролі освітнього середовища як чинника формування психологічних ресурсів. За О. Рибалкою, освітнє середовище виступає важливим психологічним простором розвитку особистості, що впливає на її адаптаційні можливості [10]. Аналогічно В. Шапар підкреслює роль процесів соціалізації студентської молоді в умовах навчального середовища [14].

Соціально-психологічний клімат навчальної групи також виступає значущим чинником формування ресурсів. І. Єфременкова зазначала, що сприятливий клімат сприяє підвищенню рівня довіри, підтримки та емоційного благополуччя студентів [3]. У свою чергу, О. Карамушка підкреслювала важливість організаційних умов освітнього процесу для підтримки психологічного благополуччя [4].

Окремої уваги заслуговує питання взаємодії внутрішніх і зовнішніх ресурсів. Як зазначає Л. Сердюк, внутрішні ресурси можуть активізуватися або, навпаки, пригнічуватися залежно від умов середовища [11]. Це свідчить про необхідність комплексного підходу до аналізу психологічного благополуччя, який враховує як індивідуальні, так і соціальні чинники.

У сучасних дослідженнях також наголошується на необхідності інтеграції ресурсного підходу з іншими теоретичними напрямами. Зокрема, К. Кіз підкреслює, що психічне здоров’я слід розглядати як цілісний стан, що включає не лише відсутність патології, а й наявність позитивних психологічних ресурсів [18].

Ще одним важливим аспектом є ризик надмірної індивідуалізації відповідальності за благополуччя. Т. Титаренко наголошувала, що зосередження виключно на внутрішніх ресурсах може призводити до недооцінки впливу соціальних і культурних чинників [13]. У цьому контексті важливо враховувати ширший соціальний контекст функціонування особистості.

У вітчизняних дослідженнях також наголошується на необхідності поєднання індивідуального та соціального рівнів аналізу. О. Кокун підкреслював, що розвиток психологічних ресурсів має супроводжуватися створенням сприятливого середовища [5].

Таким чином, системний аналіз психологічних ресурсів дозволяє розглядати їх як динамічну, взаємопов'язану структуру, що забезпечує адаптацію, стійкість і розвиток особистості. Поєднання індивідуальних характеристик і соціальних умов створює основу для підтримки психологічного благополуччя, особливо в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел

1. Гончаренко Н. В. Психологічні ресурси студентів у процесі професійної підготовки. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Психологія».* 2023. Т. 6. С. 52–60.
2. Добрянська О. М. Емоційна саморегуляція як фактор психологічних ресурсів студентської молоді. *Науковий вісник ХДУ*. 2021. № 3. С. 55–63.
3. Єфременкова С. В. Соціально-психологічний клімат академічної групи як чинник благополуччя студентів. *Вісник Запорізького національного університету. Серія: Психологія.* 2021. Вип. 34. С. 55–65.
4. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І. Психологічне благополуччя учасників освітнього процесу в умовах соціальних змін. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2021. № 1 (22). С. 7–18.
5. Кокун О. М. Психологічні ресурси особистості в умовах війни: сутність, значення та підходи до підтримки. *Особистісні та психофізіологічні ресурси життєстійкості*: Матеріали VI Науково-методичного семінару (м. Київ, 25 вересня 2025 р.). Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2025. С. 32-35.
6. Коробка І. М. Суб'єктивне благополуччя: теоретичні інтерпретації, чинники й ресурси підтримання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки».* 2022. № 2. 85-93. https://pj.journal.kspu.edu/index.php/pj/article/view/1275
7. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості: монографія. Київ : Ніка Центр, 2007. 432 с.
8. Ніколаєва Н. Ю. Соціальна підтримка як ресурс психологічного благополуччя студентської молоді. *Габітус*. 2022. № 39. С. 120–125.
9. Поліщук О. С. Стрес та емоційне благополуччя студентів у період професійного становлення. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологія*. 2020. № 2. С. 67–74.
10. Рибалка В. В. Освітнє середовище як психологічний чинник розвитку особистості студента. *Педагогіка і психологія*. 2020. № 3. С. 98–107.
11. Сердюк Л. Внутрішні ресурси психологічного благополуччя особистості. *Організаційна психологія. економічна психологія*. 2021. № 2-3 (23), С. 91–99. DOI: https://doi.org/10.31108/2.2021.2.23.10
12. Слободяник Н. В. Стресостійкість як психологічний ресурс особистості в ситуації змін. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія.* 2024. Том 35 (74). № 4. С. 91-95.
13. Титаренко Т. М. Моє майбутнє залежить від мене: практики здорового сьогодення у воєнних і повоєнних умовах. Імекс-ЛТД. 2024.

14. Шапар В. Б. Психологічні аспекти соціалізації студентської молоді в освітньому середовищі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Психологія».* 2020. Вип. 68. С. 56–64.

15. Gross J. J. Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry*. 2015. Vol. 26, № 1. P. 1–26.

16. Hobfoll S. E. Conservation of resources theory: Its implication for stress, health, and resilience. *The Oxford Handbook of Stress, Health, and Coping.* Oxford University Press. 2011. P. 127–147.

17. Hobfoll S. E., Halbesleben J., Neveu J.-P., Westman M. Conservation of resources in the organizational context: The reality of resources and their consequences. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*. 2018. Vol. 5. P. 103–128.

18. Keyes C. L. M. Mental health as a complete state: How the salutogenic perspective completes the picture. *Handbook of Salutogenesis. Springer*. 2017. P. 179–192.

19. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York : Springer, 1984. 456 p.

Кубова Світлана,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗмз-21
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: kubova_12995699@lutsk-ntu.com.ua
Науковий керівник*: *Сільвестрова Оксана, к.філос.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПОСЛУГА РАННЬОГО ВТРУЧАННЯ В СИСТЕМІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Послуга раннього втручання є однією з найбільш інноваційних і науково обґрунтованих соціальних послуг, що інтегрує медичний, соціальний та освітній компоненти допомоги. В умовах повномасштабної війни в Україна значення послуги раннього втручання суттєво зростає, що обумовлено низкою соціальних і гуманітарних викликів.

По-перше, війна спричиняє зростання кількості дітей із ризиками порушень розвитку. Це пов’язано з психоемоційними травмами, стресом у батьків, ускладненими умовами вагітності та пологів, обмеженим доступом до медичних і соціальних послуг. По-друге, значна кількість сімей, зокрема внутрішньо переміщених осіб, перебуває у складних життєвих обставинах. Це підвищує ризики затримок розвитку у дітей та ускладнює своєчасне отримання допомоги. У таких умовах раннє втручання виступає як превентивний механізм, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки. По-третє, руйнування інфраструктури та перевантаження місцевих систем соціального захисту населення зумовлюють необхідність чіткої координації між службами, що і забезпечує розглянутий Порядок. Він створює основу для системного підходу до

виявлення та супроводу дітей, навіть у кризових умовах. По-четверте, раннє втручання має важливе значення для психосоціальної підтримки сімей, які пережили втрати, переміщення або інші травматичні події. Робота з батьками сприяє формуванню безпечного середовища для розвитку дитини.

В умовах війни ця послуга також виконує функцію запобігання інституціалізації дітей, оскільки підтримка сім'ї дозволяє зберегти дитину в сімейному середовищі. Законодавство у сфері соціальних послуг (зокрема Закон України «Про соціальні послуги») визначає раннє втручання як соціальну послугу, встановлює принципи доступності, індивідуалізації, міжвідомчої взаємодії [4]. Методичні рекомендації Міністерства соціальної політики України визначають стандарти надання послуги, регламентують діяльність мультидисциплінарних команд [1].

У міжнародній практиці (зокрема в країнах Європи та Північної Америки) послуга раннього втручання базується на принципах сімейно-центрованого, міждисциплінарного та інклюзивного підходів. Вона передбачає активне залучення батьків як рівноправних учасників процесу допомоги, орієнтацію на потреби сім'ї, а не лише дитини, а також координацію зусиль різних фахівців – психологів, логопедів, фізичних терапевтів, соціальних працівників, лікарів. Важливою особливістю є надання допомоги у природному середовищі дитини (вдома, у громаді), що підвищує ефективність втручання та сприяє перенесенню навичок у повсякденне життя.

У міжнародних моделях широко застосовується індивідуалізований підхід, який реалізується через розробку індивідуального плану раннього втручання (Individualized Family Service Plan) [6]. Це юридично зобов'язаний письмовий план для дітей від народження до 3 років із затримками розвитку або інвалідністю. Він окреслює конкретні послуги раннього втручання, цілі (результати) та підтримку, адаптовані до розвитку дитини та потреб сім'ї. План зосереджений на середовищі проживання сім'ї та переглядається кожні 6 місяців. Такий план включає оцінку розвитку дитини, визначення цілей, підбір методів роботи та регулярний моніторинг результатів. Значна увага приділяється ранній діагностиці, що дозволяє виявити порушення на ранніх стадіях і своєчасно розпочати підтримку [7; 8].

Ще однією важливою рисою міжнародної практики є інтегрованість послуги у систему соціального захисту, охорони здоров'я та освіти. У багатьох країнах раннє втручання є частиною державної політики і фінансується з бюджету, що забезпечує його доступність і безперервність.

В Україні розвиток послуги раннього втручання розпочався відносно нещодавно, але активно набирає обертів, особливо в умовах реформування системи соціальних послуг і впровадження інклюзивного підходу. Вітчизняна практика значною мірою орієнтується на міжнародний досвід, проте має свої особливості, зумовлені соціально-економічними умовами та інституційною структурою.

Започаткована в межах експериментального проєкту [3], послуга раннього втручання стала затребуваною і актуальною в системі соціальних послуг.

Відповідно до «Порядку раннього виявлення у дітей порушень розвитку або ризику їх виникнення і своєчасного направлення сімей з дітьми до надавачів послуги раннього втручання для отримання такої послуги» послуга раннього втручання визначається як «міждисциплінарна/трансдисциплінарна сімейно-центрована комплексна послуга, що містить соціальну, медичну, освітню складові, надається у звичному середовищі, де проживає та зростає дитина (вдома, на ігрових майданчиках, в інших громадських місцях та просторах), та спрямована на раннє виявлення, мінімізацію впливу порушень розвитку у дітей на їх повсякденне функціонування, покращення їх розвитку, забезпечення супроводу та підтримки сімей та поліпшення якості їх життя, запобігання виникненню інвалідності» [2].

Цей документ є ключовим нормативним актом, що регламентує механізм доступу до послуги раннього втручання. Він має системний характер і спрямований на формування ефективної моделі раннього реагування на порушення розвитку дитини. Одним із базових положень Порядку є встановлення чіткого механізму раннього виявлення порушень розвитку або ризиків їх виникнення у дітей раннього віку. Документ визначає, що таке виявлення має здійснюватися на максимально ранніх етапах життя дитини (з народження), що відповідає сучасним міжнародним підходам до превентивної допомоги.

Важливим аспектом є визначення суб'єктів, відповідальних за виявлення та направлення. До них належать:

- заклади охорони здоров'я (педіатри, сімейні лікарі);
- установи освіти (зокрема, інклюзивно-ресурсні центри);
- надавачі соціальних послуг;
- інші суб'єкти, які взаємодіють із дитиною та сім'єю.

Таким чином, Порядок закріплює міжвідомчий характер раннього втручання, що передбачає координацію дій між різними системами – медичною, соціальною та освітньою.

Наступним ключовим положенням є регламентація процедури направлення сім'ї до надавачів послуги раннього втручання. Документ визначає:

- підстави для направлення (виявлені порушення або ризики);
- порядок інформування батьків;
- отримання їхньої згоди;
- передачу інформації до відповідних служб.

Особлива увага приділяється дотриманню прав дитини та сім'ї, зокрема принципам добровільності, конфіденційності та інформованої згоди. Ще одним важливим положенням є орієнтація на сімейно-центровану модель допомоги, де наголос робиться на тому, що робота має здійснюватися не лише з дитиною, а й із її батьками, які є ключовими учасниками процесу розвитку.

Порядок також передбачає впровадження системи моніторингу та обліку випадків, що дозволяє відстежувати ефективність виявлення і направлення, а також забезпечує безперервність надання допомоги. таким чином, Порядок формує нормативну основу для своєчасного виявлення порушень розвитку у

дітей і забезпечення їх доступу до послуги раннього втручання. Її ключові положення спрямовані на міжвідомчу взаємодію, стандартизацію процедур і захист прав сім'ї. Загалом документ формує логічний ланцюг: виявлення → оцінка → направлення → отримання послуги, що забезпечує своєчасність і безперервність допомоги.

В умовах війни значення цієї послуги суттєво зростає, оскільки вона сприяє ранній профілактиці порушень розвитку, підтримці сімей та зміцненню соціальної стійкості суспільства загалом.

Однією з ключових особливостей є поступове формування міжвідомчої взаємодії між системами охорони здоров'я, соціального захисту та освіти. В Україні впроваджуються пілотні проєкти та моделі раннього втручання, які передбачають створення мультидисциплінарних команд і розробку індивідуальних програм підтримки дитини та сім'ї. Водночас проблема фрагментарності системи та недостатньої координації між службами залишається актуальною.

Вітчизняна практика також характеризується активною участю міжнародних організацій, таких як UNICEF, які сприяють впровадженню стандартів раннього втручання, підготовці фахівців і розвитку послуг на рівні громад [5]. Завдяки цій співпраці в Україні поступово формується нормативно-правова база та професійні стандарти надання послуги. Згідно рекомендацій UNICEF , раннє втручання включає:

«- Супровід сімей, які виховують малюків із порушенням розвитку

- Підтримку родини в подоланні кризи

- Допомогу родині у розвитку життєво необхідних умінь та навичок у дитини

- Сприяння покращенню взаємодії малюка із членами родини та соціуму» [5].

Раннє втручання орієнтоване на сім'ї, у яких:
Для сімей, які виховують дітей від народження до трьох повних років, у яких:

«1. Встановлено певний діагноз, що супроводжується затримками розвитку дитини (незалежно від ступеня тяжкості). Наприклад, дитячий церебральний параліч, розлади аутистичного спектра, синдром Дауна, епілепсія та інші.

2. Визначено затримку в розумовому, моторному, соціально-емоційному та комунікативному розвитку за допомогою скринінгів або тестів.

3. Є ризик появи затримки розвитку внаслідок певних біологічних та соціальних чинників. Наприклад, діти, народжені раніше терміну; діти, народжені з малою вагою та інші; діти, які перебувають в будинку дитини; сім'ї, які отримали будь-який травматичний досвід.

4. Сім'ї, де батьки мають сумніви та хвилювання щодо розвитку своєї дитини або питання стосовно відносин із маленькою дитиною, її поведінки та взаємодії з іншими людьми» [5].

5. Суттєвою особливістю є орієнтація на підтримку сім'ї як основного середовища розвитку дитини. Водночас на практиці цей принцип ще не повною

мірою реалізований, оскільки традиційно система допомоги була більш орієнтована на медичну модель і інституційний підхід. Сучасні тенденції спрямовані на перехід до сімейно-центрованої моделі, що передбачає розвиток батьківських компетентностей і партнерську взаємодію між фахівцями та сім'єю.

6. Важливим напрямом розвитку раннього втручання в Україні є також його децентралізація – передача повноважень щодо організації послуг на рівень територіальних громад. Це створює можливості для більш гнучкого реагування на потреби населення, але водночас вимагає належного ресурсного забезпечення та підготовки кадрів.

Таким чином, послуга раннього втручання є ефективним превентивним механізмом, що дозволяє мінімізувати або попередити розвиток порушень, сприяти формуванню життєво необхідних навичок дитини та підтримати батьків у виконанні їх виховної функції. Її значення полягає у переході від реактивної моделі допомоги до проактивної, коли основний акцент робиться на ранньому виявленні проблем і їх своєчасному вирішенні. Це, у свою чергу, сприяє зменшенню потреби у більш складних і ресурсозатратних формах допомоги в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження практики надання послуги раннього втручання для забезпечення розвитку дитини, збереження її здоров'я та життя: Наказ Міністерства соціальної політики України 18.02.2021 № 92. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0092739-21 (дата звернення 28.03.2026).
2. Про затвердження Порядку раннього виявлення у дітей порушень розвитку або ризику їх виникнення і своєчасного направлення сімей з дітьми до надавачів послуги раннього втручання для отримання такої послуги: Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 27.12.2023 № 1392. Дата оновлення: 09.07.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2023-%D0%BF/ed20250709#n13 (дата звернення 29.03.2026).
3. Про реалізацію експериментального проекту щодо запровадження договірної форми надання соціальної складової послуги раннього втручання : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок від 02.07.2025 № 788. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/788-2025-%D0%BF/ed20250702#n45 (дата звернення 29.03.2026).
4. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення: 27.09.2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення 28.03.2026).
5. Раннє втручання. Міждисциплінарна допомога сім'ям з дітьми раннього віку. *UNICEF Україна:* веб-сайт. URL: https://www.unicef.org/ukraine/child-protection/early-intervention (дата звернення 28.03.2026).

6. A Family Guide To Understanding The Individualized Family Service Plan (IFSP). Maryland Infants and Toddlers Program. URL: https://marylandpublicschools.org/programs/Documents/Special-Ed/TAB/GreenUnderstandingtheIFSPGuide[Sept2018]online.pdf (дата звернення 28.03.2026).
7. Bruder Mary Beth. Birth to Three Services and Preschool to Kindergarten: The Individual Family Service Plan (IFSP). *The World Federation of CdLS Support*: web-site. URL: https://www.cdlsworld.org/xwiki/bin/view/cdlsPublications/individualFamilyServicePlan (дата звернення 28.03.2026).
8. What is an IFSP? *AACPS Family Academy:* web-site. URL: https://www.youtube.com/watch?v=fVfAQT3AZoQ&t=68s (дата звернення 28.03.2026).

Макарчук Владислав,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11
vlad.makarchuka@gmail.com
***Науковий керівник**: Мартинюк Ярослава, к. іст. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ

Проблема соціальної адаптації осіб, які повернулися з військової служби, набуває особливої актуальності в умовах триваючої російсько-української війни. Основним психотравмуючим чинником, що виникає в бойових умовах, є специфічний стрес, з яким військовослужбовці стикаються під час виконання завдань. У момент ведення бою стрес може виконувати адаптивну функцію, активізуючи необхідні ресурси для виживання. Проте, після закінчення конфлікту цей стрес набуває негативного характеру, проявляючись у вигляді ПТСР та інших реакцій дезадаптації, що значно ускладнюють життя ветеранів. Серед основних проявів таких станів виділяються: емоційна напруженість, агресивність, підозрілість, почуття самотності, а також проблеми з міжособистісними стосунками [1, с. 114]. Для ефективної підтримки осіб, які пережили бойові дії, необхідно впровадження медико-психологічної допомоги. Вона повинна включати спеціалізовані програми психокорекції та психотерапії, адаптовані до потреб ветеранів. Важливо також розробити заходи, спрямовані на соціально- психологічну та соціально-професійну адаптацію цієї категорії осіб, виділяючи їх у окрему групу соціального ризику.

На регіональному рівні слід створити організаційні структури, які спеціалізуються на вирішенні проблем учасників бойових дій, зокрема, підтримуючи вже існуючі організації ветеранів. Система підтримки повинна включати не лише психологічну та психотерапевтичну допомогу, але й пільги, які забезпечать ветеранам гідний рівень життя [2, с. 38]. Все це дозволить не

лише зменшити соціальну ізоляцію колишніх військових, але й сприяти їх інтеграції в суспільство.

Вирішення завдань системи соціальної адаптації УБД вимагає створення спеціалізованого центру соціальної реабілітації. Такий центр може стати основною платформою для комплексного вирішення проблем, що виникають у ветеранів, забезпечуючи їм необхідну підтримку в процесі адаптації до цивільного життя.

Таким чином, спеціалізований центр соціальної адаптації та реабілітації виконує не лише функцію вирішення безпосередніх проблем, а й забезпечує платформу для соціальної інтеграції ветеранів, допомагаючи їм повернутись до повноцінного життя в суспільстві, що вимагає комплексного підходу, що включає співпрацю з громадськими організаціями, фахівцями в галузі психічного здоров'я та соціальної роботи, які мають досвід роботи з цією категорією населення.

Розробка моделі соціальної адаптації військовослужбовців, які повернулися з військової служби, є важливим кроком у забезпеченні їх ефективної інтеграції в цивільне життя. Сучасна модель повинна враховувати участь усіх організаційних структур, які взаємодіють з даною категорією осіб, забезпечуючи комплексний підхід до вирішення проблем соціальної адаптації та реабілітації, а саме:

1) Військові комісаріати. Основним завданням військових комісаріатів є постановка на облік військовослужбовців, які повертаються з бойових дій, а також створення комп'ютерної бази даних для систематичного моніторингу їх потреб. Військові комісаріати повинні регулярно інформувати інші структури, що займаються питаннями соціальної адаптації, про стан ветеранів, їхні потреби і проблеми, що дозволить оперативно реагувати на виклики, що постають перед колишніми військовослужбовцями, і забезпечити їм необхідну підтримку.

2) Органи соціального захисту. Органи соціального захисту відіграють ключову роль у забезпеченні матеріального забезпечення ветеранів, включаючи грошові виплати та соціальні пільги. Вони також відповідають за правовий захист УБД та їх сімей, що є критично важливим для їхньої соціальної адаптації. Участь соціальних працівників у процесі адаптації дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення соціальних і правових питань, з якими стикаються ветерани.

3) Органи охорони здоров'я. Забезпечення медичної реабілітації є одним із основних завдань органів охорони здоров'я. Зокрема, це включає в себе організацію роботи медиків, які спеціалізуються на відновленні здоров'я ветеранів, а також створення медично-відновлювальних центрів, що забезпечують якісну медичну допомогу. Приділення уваги психосоціальному здоров'ю УБД, включаючи їх фізичний і психологічний стан, є критично важливим для їхньої реабілітації.

4) Фахівці з психологічної реабілітації. Психологи і психотерапевти повинні працювати в тісній співпраці з медиками для забезпечення соціально-психологічної та психологічної реабілітації ветеранів, що передбачає не лише

терапевтичну допомогу, а й розробку програм, які відповідають специфічним потребам УБД. Важливо, щоб ці програми враховували емоційні та психічні травми, отримані під час служби.

5) Служба зайнятості. Служба зайнятості має бути активним учасником процесу соціальної адаптації, відповідальним за питання професійної підготовки та перепідготовки колишніх військовослужбовців. Вона повинна забезпечити підтримку у працевлаштуванні, створюючи програми, які допоможуть ветеранам адаптуватися до нових умов праці та реалізувати свої потенційні можливості на цивільному ринку праці.

6) Організації ветеранів. Організації, що представляють самих УБД, мають вирішувати проблему моральної підтримки ветеранів та членів їхніх сімей. Такі організації здатні надавати соціальну підтримку, сприяти налагодженню комунікацій між ветеранами, а також організовувати заходи, що підвищують їх мотивацію та почуття спільноти [3, с. 202].

Для забезпечення узгодженої діяльності всіх структур, що займаються соціальною адаптацією УБД, доцільно створити регіональні координаційні ради, які мають включати представників усіх зазначених структур, що дозволить оптимізувати процеси взаємодії та забезпечити комплексний підхід до соціальної адаптації ветеранів. Створення таких рад забезпечить не лише інтеграцію зусиль, а й посилить ефективність програм реабілітації, адаптації та соціального захисту УБД. Зокрема, для цього потрібно застосовувати сучасні технології соціальної роботи з військовослужбовцями, які включають широкий спектр методів та підходів. Основні технології можна розділити на декілька категорій, зокрема:

– інформаційні технології (онлайн-платформи та мобільні додатки, які передбачають розробку спеціалізованих веб-сайтів і мобільних додатків, які надають інформацію про права ветеранів, доступні соціальні послуги, програми реабілітації, а також можливості працевлаштування, що дозволяє військовослужбовцям швидко отримувати необхідні ресурси та підтримку);

– психологічні технології (когнітивно-поведінкова терапія (далі – КПТ), яка застосовується в рамках реабілітації ветеранів для роботи з ПТСР та іншими психологічними проблемами, пов’язаними з бойовим досвідом; а також, групова терапія для проведення терапевтичних сесій, що дозволяють ветеранам ділитися досвідом, відчувати підтримку побратимів і знижувати почуття ізоляції);

– соціальні технології (моделі підтримки на основі територіальної громади (далі – ТГ), зокрема через включення ТГ у процес соціальної адаптації ветеранів, організація заходів, які сприяють їх інтеграції, наприклад, культурні події, спортивні змагання та волонтерські проекти; також, програми навчання та підвищення кваліфікації, зокрема програми професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації для ветеранів, що дозволяють їм знайти нову роботу або змінити професію)

– освітні технології (семінари та тренінги, зокрема проведення освітніх заходів для військовослужбовців та їхніх сімей, які сприяють розвитку навичок управління стресом, фінансової грамотності, здорового способу життя та інших

важливих аспектів адаптації; також, програми менторства, через впровадження програм, у яких ветерани, які успішно адаптувалися до цивільного життя, виступають менторами для нових ветеранів, ділячись своїм досвідом та підтримуючи їх у процесі адаптації) [4, с. 59].

Таким чином, сучасні технології соціальної роботи з військовослужбовцями створюють можливості для більш ефективного надання підтримки, враховуючи індивідуальні потреби та специфіку досвіду кожного ветерана. Інтеграція новітніх технологій у практику соціальної роботи сприяє розвитку системи підтримки, що адаптується до викликів часу та забезпечує якісну допомогу учасникам бойових дій у їхній реабілітації та адаптації в цивільному житті.

Список використаних джерел

1. Мульована М. І. Методи психологічної допомоги учасникам АТО. Вісник Чернігівського національного технологічного університету. Серія: Психологічні науки. 2014. № 10 (14). С. 114–116.

2. Сафін О. Д. Реабілітація та реадаптація учасників бойових дій: психологічний аспект. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Військово-спеціальні науки. 2016. №1 (34). С. 38–43.

3. Циганенко Г. В. Ми пережили: техніки відновлення для сімей, військових, цивільних та дітей : практ. посіб. для внутрішньо переміщених осіб, демобілізованих та їхніх сімей. Київ: ЛОГОС. 2016. 202 с.

4. Чапляк А. П., Романів О. П., Надь Б. А. Основні напрями реабілітації учасників бойових дій. Україна. Здоров'я нації. 2018. № 3/1 (51). С. 59 61.

5. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України від 25.08.2024 р. № 3900-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12 (дата звернення: 09.03.2026).

***Нагайчук Неля**, к.е.н. доцент,*
доцент кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
e-mail: nagaichuk@ukr.net
***Бушмін Костянтин,** здобувач вищої освіти,*
спеціальність232 «Соціальне забезпечення»
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
e-mail: k.s.bushmin.fht24@chdtu.edu.ua

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ВІЙСЬКОВО-СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ЗСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сучасний стан національної безпеки України, зумовлений тривалою збройною агресією, актуалізує потребу не лише в технологічній модернізації сектору оборони, а й у принциповому перегляді підходів до збереження та розвитку його ключового ресурсу – військовослужбовця. Військово-соціальна

робота у Збройних Силах України трансформувалася з допоміжного елементу системи морально-психологічного забезпечення у стратегічно значущу сферу, що визначає рівень мобілізаційної спроможності, стійкості та соціальної згуртованості держави.

Військово-соціальна робота як об'єктивна соціальна реальність функціонує як органічна підсистема загальнонаціональної системи соціальної роботи, однак вирізняється специфічними характеристиками, зумовленими екстремальними умовами та високим рівнем нормативної регламентації військової служби. У науковому дискурсі вона розглядається у трьох взаємопов'язаних вимірах [1; 2]:

– як особлива форма соціально орієнтованої діяльності, спрямованої на підтримку та розвиток особистості у військовому середовищі;

– як галузь наукового знання, що досліджує закономірності соціальної підтримки, допомоги та опіки у специфічних умовах військової служби;

– як навчальна дисципліна, покликана забезпечити професійну підготовку фахівців до роботи у структурно та функціонально відмінному військовому соціальному просторі.

Центральним аналітичним поняттям у цьому контексті виступає «військовий соціум» – стійка, нормативно організована соціальна спільність, що функціонує на основі військових статутів, професійних цінностей, морально-етичних норм та усталених моделей взаємодії [3]. Військове соціальне середовище охоплює не лише матеріально-побутові умови проходження служби, а й систему соціальних зв'язків і взаємодій між військовослужбовцями, членами їхніх сімей та цивільним персоналом оборонних інституцій.

Саме в межах цього середовища реалізується предмет військово-соціальної роботи, який полягає у забезпеченні соціального захисту військовослужбовця, виконанні державних соціальних гарантій та наданні допомоги, адекватної рівню професійної відповідальності воїна перед суспільством.

У межах вітчизняної наукової школи сформувалися кілька концептуальних підходів до трактування термінологічного апарату та змістових характеристик соціальної діяльності у військових формуваннях. Центральна наукова дискусія зосереджується навколо розмежування понять «військово-соціальна робота» та «військова соціальна робота», а також визначення обсягу й структури завдань, що становлять предмет цієї діяльності.

Зокрема, В. І. Савицький пропонує концептуальне розмежування понять «військова соціальна робота» та «військово-соціальна робота» [3]. Перше поняття він трактує у широкому, гуманістично орієнтованому сенсі, підкреслюючи пріоритет особистості військовослужбовця над функціональними завданнями служби та розглядаючи соціальну роботу як самостійний напрям із власними принципами. Натомість «військово-соціальна робота» у його інтерпретації має більш вузький, функціональний характер і пов'язана з виконанням конкретних службових завдань.

Іншу позицію представляють М. В. Журавльов і В. Д. Мулява, які акцентують увагу на організаційному вимірі військово-соціальної роботи, розглядаючи її як комплекс заходів, спрямованих на створення умов для ефективного виконання бойових завдань [2]. У їхніх працях військово-соціальна робота постає як чинник бойової спроможності, що потребує чіткої нормативно-правової регламентації та узгодження зі стандартами НАТО.

О. Давидова та М. Нагірняк пропонують розвивальний підхід, у якому військово-соціальна робота осмислюється крізь призму викликів воєнного стану. Автори підкреслюють недостатність традиційного переліку завдань та наголошують на необхідності розширення функцій соціальної роботи як інструменту збереження життя та підтримки військовослужбовця в умовах екстремальних загроз [4].

Психологічно орієнтований підхід, представлений С. І. Нехаєнком, розглядає військово-соціальну роботу як механізм підтримки морально-психологічного стану особового складу [5] У цьому контексті соціальний захист інтегрується з психологічною допомогою, а також із практиками волонтерського супроводу, зокрема діяльністю патронатних служб.

Проведений аналіз засвідчує, що спільною позицією більшості дослідників є визнання військовослужбовця найвищою соціальною цінністю та усвідомлення прямого зв’язку між рівнем соціальної захищеності особового складу і збереженням боєздатності військ. Водночас відмінності у наукових підходах проявляються у різній спрямованості інтерпретацій – від прагматичного розуміння військово-соціальної роботи як інструмента забезпечення бойової готовності до гуманістично орієнтованого бачення її як засобу збереження особистості в умовах деструктивного впливу війни.

Найбільш виразна суперечність стосується визначення обсягу та змісту завдань військово-соціальної роботи. Так, В. І. Савицький виокремлює три ключові завдання, а саме, соціалізацію військовослужбовця у військовому середовищі, удосконалення цього середовища та оптимізацію взаємодії між ними [1]. Проте О. Давидова та М. Нагірняк піддають критиці таку типологію, вважаючи її надмірно звуженою [4]. На їхню думку, вона обмежує сферу соціальної допомоги рамками військового соціуму та строкової служби, не враховуючи потреб ветеранів, родин загиблих, поранених, а також динамічні трансформації соціальних запитів у період повномасштабної війни.

Ще одна суттєва суперечність стосується питання суб’єктності військово-соціальної роботи. Частина дослідників наполягає на пріоритетній ролі державних органів військового управління як основних суб’єктів реалізації соціальної політики у військах. Натомість сучасні автори, спираючись на практику російсько-української війни, підкреслюють тенденцію до децентралізації та зростання значущості недержавних акторів – патронатних служб, волонтерських ініціатив і громадських організацій, які нерідко демонструють вищу оперативність та ефективність порівняно з бюрократичними структурами [6].

На основі проведеного аналізу змісту соціальної діяльності у Збройних Силах України та виявлених наукових суперечностей пропонується під військово-соціальною роботою розуміти інтегративну систему цілеспрямованих організаційно-правових, фінансово-економічних та психолого-педагогічних заходів, що реалізуються державними інституціями, органами військового управління та патронатними службами і спрямовані на утвердження військовослужбовця як найвищої соціальної цінності. Її зміст охоплює забезпечення реалізації законних прав військовослужбовця, всебічне задоволення його потреб у період проходження служби та підтримку успішної ресоціалізації після її завершення, що формує основу моральної стійкості війська в умовах воєнних загроз.

Запропоноване визначення синтезує функціональний підхід М. Журавльова та В. Муляви [2] (акцент на системі заходів), гуманістичну концепцію В. Савицького [1] (визнання особистості військовослужбовця найвищою цінністю) та сучасний досвід діяльності патронатних служб, який розширює уявлення про суб'єктний склад військово-соціальної роботи.

Отже, систематизація наукових позицій виявила існування двох концептуальних орієнтирів – функціонального, який розглядає військово-соціальну роботу як інструмент забезпечення бойових завдань та гуманітарного, що трактує її як діяльність, спрямовану на захист і підтримку людини. Спільним для обох підходів є визнання критичної ролі соціального чинника, тоді як відмінності стосуються меж завдань та кола суб'єктів.

Традиційні моделі військово-соціальної роботи зосереджені переважно на військовому соціумі. Сучасні умови вимагають розширення цього поля на ветеранів, родини загиблих, поранених, а також на громади, що здійснюють підтримку армії.

Подальший розвиток військово-соціальної роботи пов'язаний із реалізацією Стратегії-2030 [7] та Стратегії залучення людського капіталу-2027 [8], які передбачають повну цифровізацію соціальних послуг, розширення гарантій для військових та впровадження контрактних моделей, що закріплюють відповідальність держави за добробут родини кожного військовослужбовця. Військово-соціальна робота перестала бути другорядною або «тиловою» функцією. Вона перетворилася на окремий фронт боротьби за людину, від результативності якого залежить не лише успіх у війні, а й якість повоєнного суспільного розвитку України.

Список використаних джерел

1. Савицький В. І. Особливості військової соціальної роботи з різними категоріями клієнтів. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2011. № 1(9). С. 131–137.

2. Журавльов М. В., Мулява В. Д. Організація військово-соціальної роботи у Збройних Силах України: основні проблеми становлення та удосконалення в сучасних умовах. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Історія». 2021. Вип. 1(44). DOI: 10.24144/2523-4498.1(44).2021.232455.

3. Савицький В. І. До питання про предмет військової соціальної роботи. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 1(13). С. 103–111.

4. Давидова О., Нагірняк М. Основи військової соціальної роботи в Україні. У: Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, курсантів та молодих учених, 9 листопада 2022 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 20–26. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/11368.

5. Нехаєнко С. І. Психологічні особливості соціальної роботи з військовослужбовцями в умовах довготривалої відсічі збройної агресії. Габітус. 2025. Вип. 78, т. 2. DOI: https://doi.org/10.32782/hbts.78.2.25.

6. Левченко О. О., Нагайчук Н. Г. Роль громадських організацій у соціальній підтримці сім'ї та дитини. *Редакційна колегія*. – 2024. – С. 234. URL: https://sr-mskd.sspu.edu.ua/images/Konferentsiia_2024_Sumy/Zbirnyk_konferentsii_2024_Sumy.pdf#page=234

7. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2024 р. № 1209-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-р#Text.

8. Наказ Міністерства оборони України від 29.12.2024 № 862/нм «Про затвердження Стратегії залучення, розвитку та утримання людського капіталу в силах оборони України на період до 2027 року». URL: https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/nakaz-ministerstva-oboroni-ukrayini-vid-vid-29-12-2024-862-nm-pro-zatverdzhennya-strategiyi-zaluchennya-rozvitku-ta-utrimannya-lyudskogo-kapitalu-v-silah-oboroni-ukrayini-na-period-do-2027-roku.

***Нагайчук Неля**, к.е.н. доцент,*
доцент кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
e-mail: nagaichuk@ukr.net
***Полячук Юрій**, здобувач вищої освіти,*
спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
e-mail: yu.a.poliachuk.fht22@chdtu.edu.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ

Соціальна політика щодо учасників бойових дій в Україні набуває стратегічного значення в умовах тривалої збройної агресії та підготовки до повоєнного відновлення. Станом на 1 вересня 2025 року в Україні зафіксовано суттєве зростання кількості осіб, яким надано статус учасника бойових дій. За офіційною інформацією Міністерства у справах ветеранів України, у Єдиному державному реєстрі ветеранів війни станом на зазначену дату обліковувалося 1 326 552 особи зі статусом УБД [1]. Порівняно з довоєнним періодом, коли до

2022 року цей статус отримали 556 467 осіб, динаміка свідчить про різке збільшення кількості ветеранів унаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, що формує безпрецедентний запит на ефективні механізми соціальної підтримки та реінтеграції.

Статус учасника бойових дій (УБД) є юридично визначеним підтвердженням участі особи у захисті незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України. Його правове закріплення має тривалу історію становлення та розвитку. Вперше поняття *«учасник бойових дій»* було нормативно визначене Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» № 3551-XII від 22 жовтня 1993 року [2]. Цей нормативний акт окреслив коло осіб, що належать до ветеранів війни, та сформував базові засади надання відповідних соціальних гарантій.

Подальша деталізація механізмів присвоєння статусу УБД була здійснена постановою Кабінету Міністрів України № 413 від 20 серпня 2014 року «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» []. У цьому документі визначено критерії, процедури та умови, за яких особа може отримати або втратити відповідний статус, що забезпечило уніфікацію адміністративної практики та підвищило правову визначеність у сфері соціального захисту ветеранів.

У період дії воєнного стану зазначений порядок зазнав низки змін, спрямованих на спрощення процедур та підвищення оперативності ухвалення рішень. Зокрема, було запроваджено механізми автоматичного надання статусу військовослужбовцям, які документально підтвердили участь у бойових діях [4]. Такі корективи зумовлені необхідністю адаптації нормативно-правової бази до умов масштабних бойових дій та значного збільшення кількості осіб, які беруть участь у забезпеченні оборони держави.

Суттєве розширення кола осіб зі статусом учасника бойових дій актуалізує питання не лише нормативного врегулювання процедур його присвоєння, а й ефективності подальших механізмів соціальної підтримки та реінтеграції. Зростання чисельності ветеранів трансформує проблему з площини індивідуального соціального забезпечення у сферу макрорівневих соціально-економічних викликів, що безпосередньо впливають на стійкість ринку праці, функціонування системи соціального захисту та динаміку економічного розвитку держави.

У цьому контексті особливої актуальності набуває аналіз еволюції ключових понять, які визначають логіку формування державної політики у сфері соціального захисту та підтримки ветеранів. Еволюція термінології в державній політиці є відображенням зміни управлінської парадигми – від радянського «соціального забезпечення» до європейської моделі «соціальних послуг». Це переосмислення є критичним для формування нового соціального контракту та відновлення довіри між державою та ветераном.

Для розробки ефективних програм ми маємо чітко розрізняти функціональну природу інструментів підтримки (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняння соціального захисту та соціальної підтримки за ключовими параметрами

Показник	Соціальний захист	Соціальна підтримка
Суб’єкти	Виключно держава як гарант прав.	Держава, територіальні громади, НУО, бізнес, міжнародні донори.
Ключове завдання	Забезпечення конституційних прав, правова безпека та стабільність.	Реінтеграція, самореалізація та забезпечення гідної якості життя через активність.
Юридична природа	Жорстко регламентована функція (виплати, пенсії, обов’язкові пільги).	Поєднання матеріальних ресурсів із інформаційним та емоційним обміном.
Психологічний аспект	Орієнтація на пасивне отримання гарантій (статус споживача).	Передбачає внутрішню мотивацію та суб’єктність самої особи (статус учасника).

Джерело: побудовано авторами

Порівняльний аналіз засвідчує принципову відмінність між соціальним захистом і соціальною підтримкою як двома взаємодоповнювальними, але різними за змістом управлінськими інструментами. Соціальний захист має нормативно закріплений, переважно пасивний характер і спрямований на гарантування базових прав та стабільності. Натомість соціальна підтримка орієнтована на активізацію потенціалу особи, передбачає ширше коло суб’єктів реалізації та ґрунтується на партнерській взаємодії. Таким чином, перехід від моделі соціального захисту до моделі соціальної підтримки відображає зміну парадигми – від утримання до розвитку та суб’єктності ветерана, тобто – від традиційної моделі соціального забезпечення до концепції стратегічного людського капіталу (рис. 1).

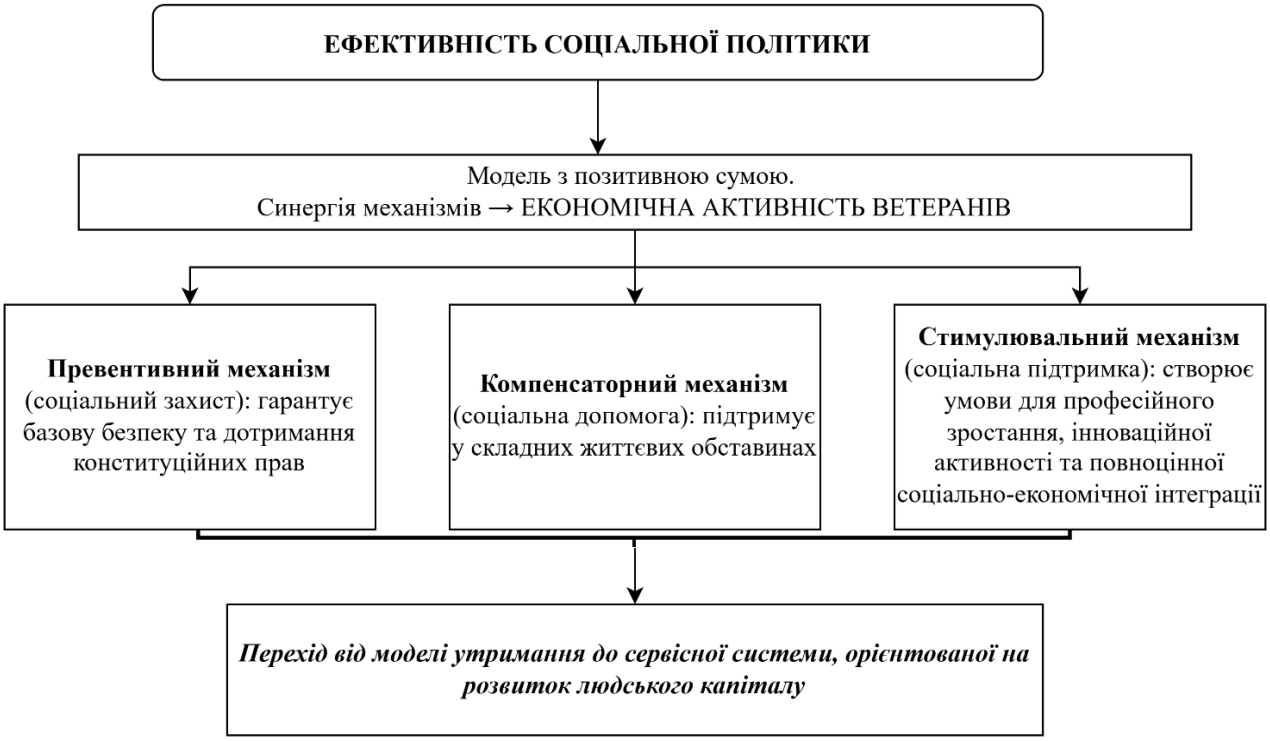

Рис. 1. Структурно-функціональна модель механізмів соціальної політики щодо ветеранів

У структурі сучасної політики щодо учасників бойових дій доцільно виокремити три взаємопов'язані механізми. Превентивний механізм, що відповідає функції соціального захисту, забезпечує базову безпеку та гарантування конституційних прав. Компенсаторний механізм, який реалізується через систему соціальної допомоги, спрямований на підтримку осіб у складних життєвих обставинах та мінімізацію наслідків бойового досвіду. Стимулювальний механізм, що є сутністю соціальної підтримки, формує умови для професійного зростання, інноваційної активності та повноцінної соціально-економічної інтеграції ветеранів.

Така взаємодія сприяє активізації економічного потенціалу ветеранів, що у довгостроковій перспективі зменшує фіскальне навантаження на державний бюджет та підвищує стійкість соціально-економічної системи.

Отже, формування нової парадигми державної ветеранської політики передбачає переосмислення ролі ветерана у соціально-економічній системі та перехід від моделі пасивного отримувача пільг до моделі активного носія стратегічного людського капіталу. У межах Стратегії державної політики до 2030 року [5] акцент зміщується на активізацію економічного потенціалу ветеранів шляхом «економічної конверсії» – трансформації військових компетенцій, таких як кризовий менеджмент, лідерство та робота з високотехнологічними системами, у продуктивні навички цивільного ринку праці. Логіка реформування соціальної політики полягає у поступовій відмові від декларативних пільг, таких як тривале очікування на забезпечення житлом, на користь адресних сервісів, що включають монетизацію соціальних послуг,

прямі компенсаційні механізми та індивідуалізовані траєкторії професійного розвитку. Такий підхід забезпечує більшу гнучкість системи та підвищує її здатність відповідати реальним потребам ветеранів.

Узагальнюючи, механізми забезпечення соціальних гарантій учасників бойових дій мають ґрунтуватися на поєднанні превентивних, компенсаторних і стимулювальних інструментів, що забезпечують не лише соціальну безпеку, а й розвиток людського капіталу. Перехід до моделі інвестицій у потенціал ветеранів є ключовою умовою стійкості держави та її економічного відновлення.

Список використаних джерел

1. В Україні понад 1,3 млн людей мають статус учасника бойових дій // LIGA.net. 2025. URL: https://www.liga.net

2. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Відомості Верховної Ради України, 45, 1–2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

3. Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р. № 413. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-%D0%BF/ed20250523#Text

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення процедури надання окремим категоріям осіб статусу учасника бойових дій : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 липня 2024 р. № 837. https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-deiakykh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrainy-shchodo-sproshchennia-protsedury-nadannia-okremym-katehoriiam-osib-statusu-uchasnyka-boiovykh-dii-i120724-837

5. Стратегія ветеранської політики на період до 2030 року, схвалена Кабінетом Міністрів України 29 листопада 2024 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1209-2024-%D1%80#Text

Суднік Микола,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11
Науковий керівник: *Мартинюк Ярослава, к. іст. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТ ДЕПАРТАМЕНТУ «ЦЕНТР НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ» У МІСТІ ЛУЦЬКУ

Адміністративна послуга – це публічна (державна або муніципальна) послуга, що надається органами виконавчої влади, виконавчими органами місцевого самоврядування та іншими уповноваженими суб'єктами, надання якої пов'язане з реалізацією владних повноважень; результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за зверненням фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення

прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону. Департамент ЦНАП підконтрольний і підзвітний Луцькій міській раді, підпорядкований її виконавчому комітету, заступнику міського голови, керуючому справами виконкому.

У своїй діяльності Департамент ЦНАП керується Конституцією України, законами України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про адміністративні послуги», «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців», «Про звернення громадян», «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)», постановами Кабінету Міністрів України, стандартом ISO, рішеннями Луцької міської ради і виконавчого комітету, розпорядженнями

міського голови, даним Положенням та іншими нормативними актами [1-5]. Департамент ЦНАП утримується за рахунок коштів міського бюджету та інших джерел відповідно до законодавства України. Штатний розпис Департаменту ЦНАП затверджує міський голова [2]. Положення про Департамент ЦНАП встановлює правові засади організації діяльності та повноважень Департаменту ЦНАП, порядок взаємодії із суб'єктами звернень та суб'єктами надання адміністративних послуг. Положення про Департамент ЦНАП затверджується міською радою, Положення про структурні підрозділи затверджуються міським головою [2]. Графік роботи Департаменту ЦНАП, в тому числі віддалених робочих місць, затверджується рішенням виконавчого комітету міської рад (Віддалені робочі місця - с. Жидичин, с. Прилуцьке, с. Боголюби, с. Забороль, с. Княгининок Луцької територіальної громади та філії вул.Ковельська, 53 і проспект Соборності, 18 м. Луцьк) [2].

Перелік адміністративних послуг, що надаються у Департаменті ЦНАП затверджується міською радою та включає адміністративні послуги органів

виконавчої влади, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України. Перелік адміністративних послуг соціального характеру [2]. На посади директора та працівників Департаменту ЦНАП призначаються особи, що мають відповідну освіту, досвід, знання, вміння та стаж роботи необхідні для роботи в органах місцевого самоврядування. Усі працівники Департаменту ЦНАП приймаються і звільняються з посад міським головою в порядку, передбаченому чинним законодавством України. На основі узгоджених рішень у Департаменті ЦНАП забезпечується надання адміністративних послуг органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, обласних, районних адміністрацій та територіальних органів центральних органів виконавчої влади, відповідно до повноважень, передбачених чинним законодавством [4].

У Департаменті ЦНАП здійснюється прийняття звітів, декларацій та звернень, надання консультацій, прийняття та видача документів, не пов'язаних з наданням адміністративних послуг, укладення договорів і угод з представниками суб'єктів господарювання. Міська рада створює умови для належної роботи працівників Департаменту ЦНАП, підвищення їх кваліфікації, забезпечує їх робочими місцями, телефонним зв'язком, сучасними засобами

оргтехніки, транспортом для виконання службових обов’язків, законодавчими та іншими нормативними актами і довідковими матеріалами, іншими посібниками та літературою.

Департамент ЦНАП є юридичною особою, яка має печатку із зображенням Державного гербу України та його власною назвою, штампи, рахунки в установах банків та інші атрибути, необхідні юридичній особі [4].

Метою роботи Департаменту ЦНАП є надання якісних адміністративних послуг суб’єктам звернень.

Основними завданнями Департаменту ЦНАП є:

 організація надання адміністративних послуг у найкоротший строк та за мінімальної кількості відвідувань суб’єктів звернень;

 спрощення процедур надання адміністративних послуг та поліпшення якості їх надання;

 забезпечення інформування суб’єктів звернень про вимоги та порядок надання адміністративних послуг, що надаються у Департаменті ЦНАП;

 створення доступних та зручних умов для надання суб’єктам звернень адміністративних послуг;

 прийом заяв суб’єктів звернень для подальшого юридичного оформлення, умов реалізації ними прав, свобод і законних інтересів за їх заявою; реєстрація звернень та направлення у встановленому порядку до суб’єкта надання адміністративних послуг; надання «швидких» послуг відповідно до Інформаційних та Технологічних карток;

 здійснення державної реєстрації юридичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців;

 забезпечення оперативності реагування та взаємодії між аварійними та комунальними службами;

 забезпечення безоплатного одержання суб’єктами звернень формулярів заяв, необхідних для надання адміністративних послуг;

 організація та ведення системи електронного документообігу; видача результатів адміністративної послуги: витягів та виписок з реєстрів, свідоцтва, довідок, копій, дублікатів документів та інші передбачені законом дії, у результаті яких суб’єкту звернень, а також об’єкту, що перебуває в його власності, володінні чи користуванні, надається або підтверджується певний юридичний статус та/або факт;

 контроль за термінами надання адміністративних послуг;

 Департамент ЦНАП при виконанні покладених на нього завдань взаємодіє з центральними та місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, суб’єктами надання адміністративних послуг, підприємствами, установами, організаціями та об’єднаннями громадян.

Повноваження департаменту ЦНАП

У межах своїх повноважень Департамент ЦНАП:

 надає суб’єктам звернень вичерпні інформації та консультації щодо вимог та порядку надання адміністративних послуг;

 приймає від суб’єктів звернень документи, необхідні для надання адміністративних послуг, здійснює їх реєстрацію та подання для опрацювання документів (їх копій) відповідним суб’єктам надання адміністративних послуг не пізніше наступного робочого дня після їх отримання з дотримання вимог Закону України «Про захист персональних даних»;

 видає суб’єктам звернень (при пред’явленні документа, що посвідчує особу), або забезпечує надсилання через засоби поштового зв’язку, результати надання адміністративних послуг, оформлені суб’єктами їх надання;

 забезпечує взаємодію із суб’єктами надання адміністративних послуг та організовує надання ними адміністративних послуг;

 погоджує документи в інших органах місцевого самоврядування та державної влади, отримує від них інформацію та висновки для надання адміністративної послуги без залучення суб’єкта звернення;

 здійснює контроль за додержанням суб’єктами надання адміністративних послуг термінів розгляду справ та прийняття рішень;

 надає адміністративні послуги у випадках, передбачених законом;

 складає протоколи та розглядає справи про адміністративні правопорушення, у випадках, передбачених законом;

 забезпечує державну реєстрацію всіх юридичних осіб незалежно від організаційно - правової форми, форми власності та підпорядкування, а також фізичних осіб-підприємців;

 готує пропозиції суб’єктам надання адміністративних послуг щодо вдосконалення процедур надання послуг;

 організовує роботу зі зверненнями громадян, адресованих міському голові, секретарю міської ради, першому заступнику міського голови, заступникам міського голови, заступнику міського голови, керуючому справами виконкому, проведення прийому громадян з особистих питань керівництвом міської ради відповідно до чинного законодавства [3].

ЦНАП організовує виїзні прийоми громадян керівництвом міської ради в населених пунктах громади, на підприємствах, установах, організаціях, що належать до міської комунальної власності; отримує у встановленому порядку від виконавчих органів, підприємств, установ, організацій, що належать до міської комунальної власності інформацію, необхідну для виконання завдань, покладених на Департамент ЦНАП; контролює своєчасне виконання працівниками виконавчих органів міської ради, підприємств, установ та організацій, що належить до міської комунальної власності, надісланих їм на розгляд звернень громадян, доручень міського голови, секретаря міської ради, заступників міського голови, відповідно до вимог чинного законодавства. ЦНАП забезпечує роботу відділу комунікацій «15-80», інформує керівництво міської ради про отримані телефонні звернення; вимагає від суб’єктів надання адміністративних послуг та інших організацій міста письмових пояснень щодо несвоєчасного та неякісного надання послуг для доповіді керівництву міської ради; готує проекти рішень і розпоряджень про роботу Департаменту ЦНАП; забезпечує представництво Департаменту ЦНАП у засіданнях виконавчого

комітету, апаратних нарадах, на семінарах та інших заходах, що проводяться виконавчим комітетом міської ради; організовує проведення нарад, семінарів, навчань, інших заходів з питань, що відносяться до повноважень Департаменту ЦНАП; забезпечує контроль за правильністю формування, оформлення і зберігання номенклатурних справ у Департаменті ЦНАП та готує справи для передачі до архівного відділу. ЦНАП вивчає досвід роботи у сфері надання адміністративних послуг інших міст; вносить пропозиції керівництву міської ради щодо вдосконалення роботи Департаменту ЦНАП; в межах своїх повноважень, проводить розробку та експертизу нормативно-правих актів (рішень міської ради, виконавчого комітету, розпоряджень міського голови).

Список використаних джерел

1. Закон України Про адміністративні послуги від 06.09.2012 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text (дата звернення 09.03.2026).

2. Офіційний сайт Луцької міської ради URL: https://cnap.lutskrada.gov.ua/ (дата звернення: 09.03.2026).

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження вимог до підготовки технологічної картки адміністративної послуги» від 30.01.201 № 44 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 09.03.2026).

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Примірного положення про центр надання адміністративних послуг» від 20.02.2013 № 118 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/118-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 06.03.2026).

5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Примірного регламенту центру надання адміністративних послуг» від 1 серпня 2013 р. № 588 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2013-%D0%BF#Text (дата звернення: 04.03.2026).

Теребейчик Анастасія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗмз-11
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: anastasiaterebejcik9@gmail.com
Науковий керівник: *Сушик Ірина, к.іст.н., доцент*

СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ЩОДО СІМЕЙ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

Соціальна політика держави набуває особливої значущості в умовах кризових періодів розвитку суспільства, коли загострюються соціальні проблеми та зростає кількість вразливих категорій населення. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну стало серйозним викликом для всіх сфер суспільного життя, зокрема й для соціальної сфери, яка покликана забезпечувати підтримку незахищених верств населення.

Однією з ключових передумов побудови соціальної держави є забезпечення гідного рівня життя кожного громадянина, особливо тих, хто перебуває у складних життєвих обставинах. У цьому контексті соціальна політика виступає важливим механізмом реалізації державної відповідальності перед населенням [1, с. 52].

Вона охоплює такі напрями, як забезпечення соціальної безпеки, регулювання соціальних процесів, задоволення потреб громадян, а також створення умов для сталого людського розвитку [1, с. 60]. Таким чином, соціальна політика займає провідне місце у системі забезпечення базових потреб людини та підтримання соціальної стабільності в державі.

Сучасні соціально-економічні процеси в Україні, що відбуваються в умовах війни, супроводжуються зростанням кількості сімей, які опиняються у складних життєвих обставинах [2, с. 12]. До таких обставин належать низький рівень матеріального забезпечення, інвалідність членів сім'ї, безробіття, насильство, кризові події, втрата працездатності, військові дії та інші фактори, що суттєво порушують нормальне функціонування сім'ї та створюють ризики соціального неблагополуччя [2, с. 15]. У таких умовах особливої актуальності набуває ефективне формування та реалізація державної соціальної політики, спрямованої на підтримку, захист і соціальне відновлення сімей у складних життєвих обставинах.

Сім'я як базовий соціальний інститут потребує належної підтримки з боку держави, адже саме вона виконує важливі функції соціалізації, виховання та забезпечення життєдіяльності особистості [1, с. 88].

Сучасна парадигма соціальної політики розглядає сім'ю як фундаментальну одиницю суспільної стабільності, що потребує особливої уваги у періоди системних криз [1, с. 95]. Формування державної стратегії підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, є багатогранним процесом, що поєднує нормативно-правове регулювання, економічне обґрунтування та етичні засади гуманізму.

Головною метою такої політики є не просто пасивне надання матеріальних благ, а створення умов для відновлення функціональності родини та її спроможності самостійно долати виклики.

Нормативно-правове підґрунтя формування соціальної політики в Україні базується на системному визначенні категорій вразливості. Згідно із законодавством, складні життєві обставини – це обставини, що «негативно впливають на життя, стан здоров'я та розвиток особи, функціонування сім'ї, які особа/сім'я не може подолати самостійно» [3, ст. 1]. Важливо підкреслити, що законодавство виокремлює не лише економічні чинники, а й такі аспекти, як ухилення батьків від виконання своїх обов'язків або жорстоке поводження, що вимагає від держави проактивного втручання.

Процедурна реалізація допомоги на місцевому рівні деталізована через чіткий алгоритм дій: від отримання сигналу про кризову ситуацію до проведення комплексної оцінки потреб. Ключовим моментом тут є дотримання принципу адресності та індивідуалізації, що дозволяє уникнути розпорошення ресурсів і

зосередити зусилля на найбільш критичних аспектах деградації сімейного середовища.

Важливим вектором сучасної реалізації є соціальний супровід, який розглядається як вид послуги, спрямований на «навчання батьків навичкам догляду та виховання дітей, допомогу в отриманні освіти, медичних послуг та працевлаштуванні» [4, с. 1342]. Пріоритетом держави є збереження біологічної родини для дитини, що відповідає змісту державного стандарту соціального супроводу.

Окрему увагу в реалізації політики приділено захисту внутрішньо переміщених сімей, що стало критично актуальним в останні роки. Держава покладає на місцеві органи влади обов'язок забезпечувати такі сім'ї не лише житлом, а й «соціальним супроводом з урахуванням особливих потреб, зокрема психологічної реабілітації» [5, ст. 1]. Це свідчить про те, що сучасна соціальна політика України адаптується до викликів воєнного часу.

Процес формування концептуальних засад допомоги починається з чіткого визначення критеріїв вразливості [2, с. 20]. Складні життєві обставини охоплюють широкий спектр деструктивних чинників: від економічної депривації та безробіття до психосоціальних проблем.

Практична реалізація соціальної політики безпосередньо залежить від ефективності механізмів на місцях. Ключовим інструментом тут виступає кейс-менеджмент, або ведення випадку, що передбачає глибоку оцінку потреб кожної конкретної родини [2, с. 34]. Цей підхід дозволяє відійти від шаблонів і розробити індивідуальну траєкторію виходу з кризи. Реалізація заходів підтримки включає залучення міждисциплінарної команди фахівців: психологів, юристів, педагогів та соціальних працівників, що забезпечує комплексний вплив на проблему.

Особливе значення у процесі впровадження політики має децентралізація, що підсилює роль територіальних громад що володіють ресурсами для раннього виявлення сімей у кризі [6].

Важливим аспектом сучасної реалізації є залучення громадського сектору та міжнародних гуманітарних місій [1]. Неурядові організації часто демонструють вищу гнучкість та здатність до впровадження інноваційних методик роботи, таких як мобільні бригади соціально-психологічної допомоги або центри денного перебування. Інтеграція зусиль державного та приватного секторів дозволяє створити цілісну мережу безпеки, яка здатна адаптуватися до мінливих умов, зокрема в контексті подолання наслідків воєнних дій та соціальної травми.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що ефективна соціальна політика – це динамічний процес, який постійно еволюціонує від теоретичних напрацювань до реальних змін у житті людей [1, с. 140]. Тільки за умови поєднання системного стратегічного планування з гуманоцентричним підходом на рівні виконання можна досягти сталого результату: перетворення вразливої сім'ї на самодостатній та стійкий осередок суспільства. Реалізація цього напряму

потребує не лише збільшення фінансування, а й професіоналізації соціальної сфери та подолання стигматизації сімей, що потребують допомоги.

Отже, соціальна політика щодо сімей у складних життєвих обставинах є важливим елементом державної політики, спрямованим на забезпечення соціального захисту та підтримки вразливих категорій населення. Її ефективність залежить від комплексного підходу, взаємодії різних інституцій та постійного вдосконалення механізмів реалізації.

Подальший розвиток цієї сфери має бути спрямований на підвищення якості соціальних послуг, забезпечення їх доступності, удосконалення нормативно-правової бази та посилення ролі громади у вирішенні соціальних проблем.

Список використаних джерел

1. Ярошенко А. О., Семигіна Т. В., Сухицька Н. В. Історія та теорія соціальної політики України : навч. посіб. / за ред. А. О. Ярошенко. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. 289 с. URL: https://enpuir.udu.edu.ua/bitstreams/8ad03871-8dc0-481f-94c3-17c6505c8e53/download (дата звернення: 15.03.2026).
2. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січ. 2019 р. № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 18. Ст. 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19 (дата звернення: 15.03.2026).
3. Про державну допомогу сім'ям з дітьми : Закон України від 21 листоп. 1992 р. № 2811-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 5. Ст. 21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12 (дата звернення: 15.03.2026).
4. Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах : Наказ Міністерства соціальної політики України від 31 берез. 2016 р. № 318. *Офіційний вісник України*. 2016. № 34. Ст. 1342. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text (дата звернення: 15.03.2026).
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 1. Ст. 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18 (дата звернення: 15.03.2026).
6. Деякі питання організації надання соціальних послуг : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 січ. 2026 р. № 64. *Урядовий кур'єр*. 2026. № 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-%D0%BF#Text (дата звернення: 15.03.2026).
7. Комітет Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів : офіц. вебсайт. URL: http://komspip.rada.gov.ua/news/Pro_komitet/73203.html (дата звернення: 15.03.2026).

Фокіна Тетяна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, 11-СРзм,
Заблоцький Андрій,
доктор філософії (PhD), доцент, доцент кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
fokina1984tt@gmail.com

СТАТИСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ БУЛІНГУ В УКРАЇНІ

У сучасному українському суспільстві проблема булінгу набуває особливої актуальності, оскільки безпосередньо пов'язана з безпекою освітнього середовища та психологічним благополуччям дітей і підлітків. Попри посилення законодавчого регулювання та активізацію профілактичних заходів, випадки булінгу продовжують фіксуват ися в закладах освіти.

Булінг постає як складне багатовимірне явище, що поєднує психологічні, соціальні та педагогічні аспекти. У науковому вимірі його дослідження нагадує мозаїчну конструкцію: кожен науковець додає власний фрагмент до цілісного розуміння проблеми.

Проблема булінгу в Україні є предметом міждисциплінарних досліджень. Зокрема, вагомий внесок у її вивчення здійснили: Карамушка Л.М. (досліджує психологічні аспекти насильства в освітньому середовищі, зокрема агресивну поведінку та міжособистісні конфлікти) [4], Савченко О.Я. (розглядає питання формування безпечного освітнього середовища та виховання гуманних взаємин між учнями) [7], Бех І.Д. (обґрунтовував значення морального виховання та формування ціннісних орієнтацій особистості як чинників профілактики боулінгу) [2], Фурман А.В. (досліджує психологічні механізми агресії та конфліктів у дитячому колективі) [8], Панок В.Г. (аналізує діяльність психологічної служби в системі освіти, зокрема у сфері профілактики насильства) [6] та ін. Також значний внесок у дослідження проблеми здійснюють науковці Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України та Інституту проблем виховання НАПН України.

Статистичний аналіз дозволяє не лише оцінити масштаби булінгу, але й простежити його динаміку, вікові особливості та ефективність заходів протидії. Після початку повномасштабної війни у 2022 році Національною поліцією України спостерігалося тимчасове зниження кількості зафіксованих випадків булінгу (ст. 173-4 КУпАП) (до приблизно 10 на місяць), однак із 2024 року простежується поступове зростання (близько 22 випадків на місяць у 2024 році та понад 30 – у 2025 році) [3].

Якщо проглянути **загальний обсяг випадків, то с**таном на листопад 2025 року в Україні складено понад 230 адміністративних протоколів за фактами булінгу, що на 7% більше порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Це свідчить про те, що щонайменше двоє дітей щоденно стають жертвами булінгу в освітньому середовищі. Близько 48% зафіксованих випадків булінгу в 2025 році завершилися судовими рішеннями. Такий показник вказує на наявність

труднощів у доведенні фактів булінгу та недостатню ефективність правових механізмів реагування. Більше половини випадків (58%) припадає на підлітків віком 14-16 років, що демонструє зростання порівняно з 2021 роком (44%). Це підтверджує особливу вразливість підліткового віку до проявів агресивної поведінки [9].

Станом на 30.03.2026 на Гарячу лінію з питань протидії торгівлі людьми, запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статті та насильство стосовно дітей державного сайту України надійшло 5256 різноманітних звернень, в тому числі й про булінг, надано 3378 консультацій, а 1879 звернень передано до органів виконавчої влади [5].

Отримані дані демонструють суперечливу динаміку: з одного боку, зростання кількості зафіксованих випадків може свідчити про поширення булінгу, а з іншого – про підвищення рівня його виявлення та реагування. Особливої уваги потребують: підлітковий вік як група ризику; недостатня ефективність судового розгляду справ; проблема замовчування випадків булінгу адміністрацією закладів освіти.

Булінг в Україні залишається актуальною соціально-психологічною проблемою, що потребує комплексного підходу до її вирішення. Системний аналіз статистичних даних дозволяє оцінити масштаби явища, виявити тенденції його розвитку, визначити проблемні аспекти у сфері профілактики та реагування [1]. Опрацювання статистичних даних дозволило визначити динаміку поширення випадків булінгу, виявити тенденції зростання кількості зареєстрованих звернень та окреслити певні регіональні й вікові особливості. Водночас виявлено, що офіційна статистика не завжди повною мірою відображає реальний масштаб проблеми через латентність частини випадків.

Отже, ефективний моніторинг булінгу має ґрунтуватися на удосконаленні системи обліку, міжвідомчій взаємодії, підвищенні рівня обізнаності учасників освітнього процесу та розвитку превентивних програм.

Список використаних джерел

1. Безпечне освітнє середовище : нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу : науковий, методичний, інформаційний збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 07 березня 2025 р.) / редколегія : О.М. Петровський, В.С. Мисик, І.М. Вітенко, О.І.Когут, Ю.Ч. Шайнюк, Т.В. Магера, Ф.І. Полянський, Н.Б. Стрийвус, Г.І.Герасимчук, М.І. Чорна. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2025. 566 с.

2. Бех І.Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн.2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади : навчально-методичний посібник. Київ : Либідь, 2003. 344 с.

3. В Україні зафіксували понад 200 випадків булінгу серед підліткв у 2024 році. URL : https://www.rbc.ua/rus/news/ukrayini-zafiksuvali-ponad-200-vipadkiv-bulingu-1734604436.html

4. *Карамушка Л. М. Психологія управління закладами* середньої *освіти*. Київ : Ніка-центр, 2000. 332 с.

5. Матеріали Національної поліції України щодо протидії булінгу. URL : https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/protydiya-nasylstvu-stosovno-ditej/protydiya-bulingu/ https://1547.ukc.gov.ua/a-statystyka-a/informatsiya-shhodo-zvernen-yaki-nadijshly-na-uryadovu-garyachu-liniyu-1547-ta-cherez-internet/

6. Психологічна служба : підручник / наук. ред В.Г. Панок. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.

7. *Савченко О. Я. Виховання розумової особистості, яка вміє вчитися*. *Початкова школа,* 2007. №8. С. 1–5.

8. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості. Тернопіль : Економічна думка, 2003. 64 с.

9. Щодня жертвами булінгу стають двоє дітей. Тривожна статистика українських шкіл. URL : https://rudana.com.ua/news/shchodnya-zhertvamy-bulingu-stayut-dvoye-ditey-tryvozhna-statystyka-ukrayinskyh-shkil

***Хомич Надія**, здобувач вищої освіти. ФБСФР-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
***Науковий керівник:** Полухтович Тетяна, к. пед. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

Актуальність теми нашого дослідження полягає у потребі розширити знання учасників освітнього процесу щодо державних програм, проаналізувати європейський досвід у системі захисту прав дітей в Україні. Соціальне забезпечення має міжнародну актуальність, оскільки ефективна державна політика щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, полягає у потребі впроваджувати дієві європейські програми, європейський досвід у систему захисту прав дітей в Україні.

Усі держави-члени ЄС визнають загальні правила для захисту прав і інтересів дітей, які встановлені у міжнародних та європейських угодах. Вони дотримують рекомендації Європейського парламенту, Комітету міністрів Ради Європи та базуються на спільних підходах, що визначені цивільно-правовою доктриною. Як вказано у статті 3(1) Міжнародної конвенції про права дитини, яку підписали всі держави-члени Ради Європи: «Найкращі інтереси дитини мають бути головними у всіх діях щодо дітей» [1]. Саме цей принцип є однією з основ для розуміння міжнародних прав дитини. У статті визначено, що «у всіх діях, що стосуються дітей, незалежно від того, чи вони здійснюються державними чи приватними установами, судами, адміністрацією або законодавством, найкращі інтереси дитини мають бути першими».

У науковій літературі вказано, що соціальна робота з дітьми, які залишилися без батьківського піклування спрямована на організацію турботливого середовища та повинна ґрунтуватися на аспектах форм та методів

роботи з віковою типологією, властивою для кожної дитини. Серед причин залишення дітей поза батьківським піклуванням важливе місце посідають такі чинники: соціально-економічні (фінансова криза безробіття, міграція, голод) та соціально-психологічні (розлучення батьків або втрата одного із них, погіршення стосунків у родині, зумовлена грубим ставленням до дітей, зокрема фізичними покараннями), соціально-правові, медико-психологічні, суспільні та культурні.

Пріоритети державної політики у сфері соціального захисту осиротілих дітей підтверджуються такими статистичними даними: в Англії інституційна форма опіки у 2005 році становила 11 %, Шотландії та Північній Ірландії – 13 %, Уельсі – 6 %. А в Україні для порівняння у 2005 році зазначений показник становив 32 % від загальної кількості сиріт. При цьому слід зазначити, що у Великобританії, а також Норвегії, Ісландії новонароджених дітей і дітей молодшого віку взагалі не розміщують у дошкільних закладах. Варто зазначити, що зміст та сутність поняття «прийомна сім'я» в державах членах ЄС визначається на рівні державного законодавства [2, с. 60]. Згідно з офіційними даними станом на 2022 рік, в Україні налічувалося понад 100 тисяч таких дітей, а станом на 2025 рік- 61,5 тисяч.

Держава забезпечує підтримку дітей, позбавлених батьківського піклування, через кілька основних напрямів, як: фінансова допомога, соціально-педагогічна й психологічна підтримка, створення сімейних форм опіки, супровід у процесі переходу до самостійного життя.

Відповідно до згаданого стандарту, крім фінансування, одним із важливих аспектів є соціальний супровід сімей та дітей (Наказ № 1307) діють вимоги до його організації, спрямованого на попередження виходу дитини з сімейного середовища, підтримку сімей, у яких вже виховуються такі діти, а також допомогу у адаптації дітей після влаштування у прийомну чи створену сім'ю.

Держава дедалі більше стимулює розвиток сімейних форм виховання (прийомні сім'ї, будинки сімейного типу, патронат) як альтернативу інтернатним закладам. На порталі Міністерства соціальної політики зазначено, що «сім'я – єдине середовище, де дитина повноцінно і гармонійно розвивається й почувається в безпеці» [3].

Такий підхід відповідає міжнародним стандартам: пріоритет віддається сімейному середовищу, а не інституціям, оскільки саме воно має найвищі шанси для її поступового залучення до світу соціальних та емоційних цінностей, набуття цінностей, стосунків з людьми

Незважаючи на наявність нормативної бази й прогрес у реформуванні системи опіки, реалізація державної соціальної політики стикається з браком фінансування та фахівців соціальної сфери. Війна посилила проблеми — через евакуацію дітей та складність контролю за виплатами. Сімейні форми виховання ще недостатньо розвинені, особливо у громадах. Молодь після виходу з інтернатів часто залишається без житла й підтримки. Для ефективності політики потрібне посилення ресурсів і краща координація державних і місцевих органів.

Згідно з дослідженням UNICEF щодо сімейних форм альтернативного догляду, у країна Європи функціонує системний підхід допомоги батькам і опікунам, які дбають про дітей у родинному оточенні. Інституційний догляд використовується з обмеженнями, зазвичай для 8–15 дітей. Рекомендується зменшити кількість дітей у прийомних та сімейних оселях до 5–8, а для дітей з інвалідністю – до 3–5. Також пропонується запровадити спеціалізовані форми догляду для дітей з особливими потребами, поведінковими викликами чи конфліктом із законом. Важливо розвивати підтримані форми проживання для молоді, яка готується до незалежного життя, та сталу соціальну підтримку прийомних і опікунських родин [4, с. 50].

ЄС провадить ініціативу European Child Guarantee, спрямовану на боротьбу з дитячою бідністю та соціальним виключенням, зокрема шляхом забезпечення доступу до освіти, медичної допомоги, харчування, житла для найбільш вразливих дітей [5].

Отже, державна соціальна політика щодо дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, є важливим інструментом захисту їх прав і забезпечення однакових можливостей для розвитку. Ефективність цієї політики залежить від узгодженості дій держави, громади та міжнародних партнерів, тому головною метою залишається створення умов, у яких кожна дитина матиме шанс на достойне життя та повноцінне входження в суспільство.

Список використаних джерел

1. Конференція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 18.11.2025)

2. Зарубіжний досвід соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і можливості його використання в Україні. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/1/12.pdf, С.60 (дата звернення: 18.11.2025).

3.Портал Міністерства соціальної політики. URL:https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/usynovlyuvacham-ta-sfv (дата звернення: 15.11.2025).

4. Рекомендації щодо можливого застосування окремих аспектів досвіду європейських країн в українському законодавстві. URL:https://www.unicef.org/ukraine/media/35826/file/family-based-alternative-child-care-legislation, С. 50 (дата звернення: 15.11.2025).

5.Європейська гарантія для дітей. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/european-child-guarantee%E2%80%94-step-toward-ukraines-european-integration_en?utm_source=chatgpt.com(дата звернення: 15.11.2025).

6. Лукашевич М.П., Семигіна Т. В. Соціальна робота (теорія і практика). Підручник. 2-ге вид. Київ : Каравела, 2018. С. 298-314.

7. Дубич К.В. Практика соціального забезпечення конкретних категорій населення: навч. посібн. Том 2. Львів: «Магнолія 2006», 2025. С. 64-86.

Чеша Сергій,
здобувач вищої освіти групи СЗ 2210ск
Науковий Керівник: *Світлана Архипова, д. пед. наук, професор,*
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ВІД ДЕРЖАВНИХ ГАРАНТІЙ ДО РЕАЛЬНИХ ПРАКТИК ІНКЛЮЗІЇ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання соціального захисту ветеранів війни з інвалідністю набуває статусу пріоритетного завдання національної безпеки. Соціальна безпека цієї категорії громадян не може обмежуватися виключно виплатою грошових допомог; вона потребує системного підходу, що включає медичну реабілітацію, психологічну підтримку та створення безбар'єрного середовища [1].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю трансформації застарілих бюрократичних підходів у гнучкі сервісно-орієнтовані механізми, які б гарантували ветеранам війни не лише виживання, а й повноцінне повернення до активного суспільного життя.

Система соціального захисту ветеранів війни з інвалідністю в Україні сьогодні проходить етап докорінного реформування. Основним викликом є перехід від «медичної моделі» інвалідності (де людина розглядається лише через призму діагнозу) до «соціальної моделі», де головна увага приділяється усуненню бар'єрів, що заважають інтеграції.

Ключові складові механізму соціальної безпеки:

1. *Інституційна підтримка та правові гарантії:* Держава забезпечує нормативну базу, проте реалізація пільг часто ускладнюється через територіальну нерівність громад. Важливим кроком є цифровізація послуг (наприклад, через платформу «Е-ветеран»), що дозволяє мінімізувати корупційні ризики та пришвидшити отримання технічних засобів реабілітації.

2. *Екосистема інклюзивних сервісів:* Соціальна безпека неможлива без фізичної доступності інфраструктури. Це стосується не лише пандусів, а й адаптації робочих місць, транспортної логістики та доступу до цифрових державних сервісів. Консолідація зусиль органів місцевого самоврядування та бізнесу є критичною для створення реального безбар'єрного простору.

3. *Економічна автономія та професійна адаптація:* Найкращим механізмом соціального захисту є надання ветерану війни з інвалідністю можливості бути самодостатнім. Програми перекваліфікації, гранти на ветеранський бізнес та квотування робочих місць є дієвими інструментами, що перетворюють ветерана з «об'єкта опіки» на активного суб'єкта економіки.

Соціально-психологічний супровід як фактор стабілізації. Особливе місце в системі безпеки займає супровід сімей ветеранів війни з інвалідністю. Інвалідність ветерана війни впливає на всю родинну систему, тому соціальні послуги мають бути комплексними. Впровадження інституту «помічника ветерана війни» дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до кожного

випадку, допомагаючи долати бюрократичні перепони та надаючи первинну психологічну підтримку в моменти кризових станів.

Незважаючи на значні зусилля, залишаються проблеми стигматизації осіб з інвалідністю в суспільстві. Соціальна безпека також залежить від готовності громад приймати ветеранів війни з інвалідністю, розуміти їхні потреби та уникати формалізму в наданні послуг. Реальна інклюзія починається зі зміни свідомості управлінського апарату та переходу до людиноцентрованого підходу в соціальній роботі.

Одним із найважливіших механізмів сучасної соціальної безпеки є переведення ветеранських послуг у цифровий формат. Створення єдиного державного реєстру ветеранів війни з інвалідністю та впровадження електронного кабінету («Е-ветеран») дозволяє консолідувати всі державні гарантії в одному інтерфейсі. Це не лише спрощує доступ до пільг, а й усуває так званий «бюрократичний бар'єр», який часто стає причиною вторинної травматизації ветеранів з інвалідністю.

Консолідація даних дозволяє автоматизувати процес призначення допомоги, відстежувати черги на протезування та санаторно-курортне лікування в режимі реального часу. Крім того, розвиток мережі спеціалізованих «ветеранських вікон» у ЦНАПах забезпечує принцип «єдиного вікна», де ветеран може отримати консультацію не лише щодо виплат, а й щодо юридичного супроводу чи пошуку інклюзивного житла. Цифровізація в даному контексті виступає гарантом того, що допомога буде адресною, вчасною та позбавленою корупційних ризиків.

Психосоціальна реабілітація та подолання бар'єрів суспільного сприйняття. Соціальна безпека ветерана війни з інвалідністю нерозривно пов'язана з його психологічним станом та рівнем прийняття суспільством. Процес «дестигматизації» інвалідності є ключовим викликом для сучасної соціальної політики [2, с. 78].

Необхідно впроваджувати програми, спрямовані на формування культури поваги та інклюзії в територіальних громадах. Психологічна допомога повинна бути багаторівневою: від індивідуальних консультацій з використанням методів когнітивно-поведінкової терапії до групових занять за принципом «рівний-рівному». Важливо розуміти, що ментальне здоров'я ветерана війни з інвалідністю є фундаментом його успішної соціальної інтеграції.

Якщо ветеран війни з інвалідністю відчуває психологічний дискомфорт або ворожість середовища, навіть найкращі державні пільги не забезпечать йому відчуття безпеки. Тому розвиток мережі центрів психосоціальної підтримки, які працюють за стандартами доказової медицини, є критично важливим. Такі центри мають стати хабами, де ветеран війни з інвалідністю може отримати не лише психологічну розрядку, а й навчитися новим навичкам саморегуляції, що є основою його резильєнтності в мирному житті.

Переосмислення ролі ветерана війни з інвалідністю в економічному житті громади є запорукою системних змін. Замість пасивної моделі споживання пільг, держава та громади мають пропонувати інструменти для активної

самореалізації. Програми стимулювання ветеранського підприємництва, спеціальні гранти на адаптацію бізнес-процесів під потреби осіб з інвалідністю та податкові преференції для роботодавців створюють умови, за яких ветеран війни з інвалідністю стає фінансово незалежним.

Економічна автономія безпосередньо корелює з рівнем соціальної безпеки: наявність роботи та стабільного доходу підвищує самооцінку особи, сприяє швидшій реадаптації та знижує ризик соціальної ізоляції. Консолідація зусиль бізнес-асоціацій та ветеранських організацій дозволяє створювати менторські програми, де успішні ветерани-підприємці допомагають побратимам відкривати власну справу, адаптуючи її до фізичних можливостей та потреб ринку.

Важливим аспектом забезпечення соціальної безпеки є впровадження моніторингу якості надання послуг безпосередньо для ветеранів війни з інвалідністю. Консолідація зусиль між державними органами та громадськими організаціями дозволяє створити систему зворотного зв'язку, де кожен ветеран війни з інвалідністю може оцінити доступність та ефективність отриманої допомоги. Крім того, розвиток програм професійної реадаптації має враховувати специфічні потреби, які мають ветерани війни з інвалідністю, зокрема в контексті облаштування спеціалізованих робочих місць та забезпечення гнучкого графіку праці.

Лише за умови комплексного підходу, що включає правову, економічну та побутову підтримку, можливо гарантувати сталу соціальну інтеграцію, якої потребують ветерани війни з інвалідністю в сучасному українському суспільстві. Подальша розробка механізмів соціальної безпеки повинна базуватися на принципах інклюзивності та безумовного дотримання прав, що мають ветерани війни з інвалідністю [3, с. 210].

Ефективна модель соціальної безпеки ветеранів війни з інвалідністю має базуватися на синергії державних гарантій, активності територіальних громад та залученні громадського сектору. Тільки через створення цілісної екосистеми підтримки — від якісного протезування до психологічної реабілітації та професійної самореалізації — можна забезпечити ветеранам гідне місце в сучасному українському суспільстві. Це не лише обов'язок держави, а й запорука соціальної стабільності всієї країни.

Список використаних джерел

1. Закон України про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : від 22.10.1993 р. № 3551-XII (редакція від 01.01.2024 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12.

2. Кокун О. М. Психологічна допомога ветеранам війни з інвалідністю: методичні рекомендації для фахівців соціальної сфери. Київ : Інститут психології ім. Г. С. Костюка, 2023. 156 с.

3. Соціальна безпека та інклюзія в умовах воєнного стану : колективна монографія / за заг. ред. Н. М. Бойко. Львів : Світ, 2024. 312 с.

СЕКЦІЯ 2. ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Волинець Юлія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗмз-11,
Науковий керівник: *Жук Оксана, к. іст., н., доцент,*
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану в Україні особливої актуальності набуває питання забезпечення ефективної державної соціальної політики щодо підтримки військовослужбовців. Збройна агресія та пов'язані з нею виклики зумовлюють необхідність комплексного підходу до реалізації соціальних програм, спрямованих на захист прав, забезпечення соціальних гарантій та підтримку ментального здоров'я військових і членів їхніх сімей. Державні соціальні програми підтримки військовослужбовців виступають ключовим механізмом зміцнення соціальної стабільності в суспільстві, сприяють підвищенню обороноздатності держави та формують рівень довіри громадян до органів державної влади [3, с. 8].

Вони охоплюють широкий спектр заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення, соціальну адаптацію, психологічну реабілітацію та професійну інтеграцію військових після завершення служби [2, с. 62].

До основних напрямів реалізації державних соціальних програм підтримки військовослужбовців належать:

По-перше, соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей. Це включає надання грошового забезпечення, пільг, компенсацій, забезпечення житлом, медичне обслуговування, а також соціальні гарантії у випадку поранення, інвалідності або загибелі військовослужбовця.

По-друге, розвиток системи психологічної підтримки та охорони ментального здоров'я. В умовах війни військовослужбовці часто зазнають значних психоемоційних навантажень, що може призводити до розвитку посттравматичних стресових розладів. У зв'язку з цим важливим є впровадження програм психологічної допомоги, кризового консультування, психотерапії та реабілітації [2, с. 67].

По-третє, забезпечення соціальної адаптації та реінтеграції військовослужбовців у цивільне життя. Цей напрям передбачає реалізацію програм перекваліфікації, сприяння працевлаштуванню, підтримку підприємницької діяльності ветеранів, а також створення умов для їх активної участі у житті громади [2, с. 102].

По-четверте, розвиток системи соціальних послуг. Йдеться про розширення мережі центрів соціальних служб, реабілітаційних установ,

впровадження інклюзивних підходів у наданні соціальної допомоги, а також забезпечення доступності соціальних послуг для різних категорій військовослужбовців [1, с. 59].

По-п’яте, цифровізація соціальної сфери. Впровадження сучасних інформаційних технологій сприяє підвищенню ефективності надання соціальних, забезпечує їх доступність та прозорість, а також спрощує процедури отримання допомоги [3, с. 50].

Реалізація зазначених напрямів здійснюється через відповідні механізми державної політики. Одним із ключових механізмів є нормативно-правове забезпечення, яке включає закони України, постанови Кабінету Міністрів, державні цільові програми та інші нормативні акти, що регулюють сферу соціального захисту військовослужбовців [1, с. 21]. Важливу роль відіграє міжвідомча взаємодія органів державної влади, місцевого самоврядування, соціальних служб, медичних установ та громадських організацій.

Фінансове забезпечення є ще одним важливим механізмом реалізації державних програм. Воно здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також за підтримки міжнародних організацій і донорів. Суттєве значення має також механізм моніторингу та оцінки ефективності соціальних програм.

Окремо слід відзначити роль наукової та освітньої спільноти у формуванні ефективних підходів до реалізації соціальних програм. Проведення науково-практичних конференцій, досліджень та обмін досвідом сприяють удосконаленню системи соціального захисту та впровадженню інноваційних практик.

У контексті євроінтеграції України важливим є врахування міжнародного досвіду у сфері соціального захисту військовослужбовців.

Отже, державні соціальні програми підтримки військовослужбовців є важливим інструментом забезпечення соціальної стабільності в умовах воєнного стану. Їх реалізація потребує комплексного підходу, що включає розвиток основних напрямів соціальної підтримки, удосконалення механізмів їх впровадження та активну взаємодію всіх зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

1. Бойко О. В. Соціальна політика держави : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2020. 240 с.

2. Кравченко М. В. Соціальний захист населення в умовах трансформаційних змін : монографія. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 280 с.

3. Кметь Р. І. Державні гарантії забезпечення соціальних прав військовослужбовців : магістерська робота. Київ: Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, 2023.

Герасимчук Наталія,

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11,

Науковий керівник: *Малиновський Валентин,*
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПЛИВ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІНІСТЕРСТВ НА ДЕРЖАВНУ СОЦІАЛЬНУ ПОЛІТИКУ УКРАЇНИ

Інституційна трансформація державної соціальної політики України є важливою складовою загального процесу реформування системи державного управління. Сучасні виклики, зокрема необхідність забезпечення соціальної стабільності, підтримки вразливих груп населення та подолання негативних наслідків воєнних дій, таких як демографічна криза (високий рівень смертності та низький рівень народжуваності), збільшення кількості людей, які потребують соціальної підтримки та інші проблеми характерні для країни, яка вже п’ятий рік перебуває у стані війни – вимагають негайного удосконалення організаційно-управлінських механізмів дотичних до соціальної сфери.

У цьому контексті особливого значення набуває оптимізація системи центральних органів виконавчої влади у соціальній сфері. Саме тому, Постановою КМУ від 21.07.2025 р. № 904 «Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [2] було перейменовано Міністерство соціальної політики України на Міністерство соціальної політики, сім’ї та єдності України з доєднанням до нього Міністерства національної єдності України.

Важливим аспектом реалізації цієї реформи є забезпечення правонаступництва новоутвореного міністерства щодо майна, прав та обов’язків реорганізованих органів [2]. Це дає змогу зберегти безперервність виконання державних функцій та гарантує стабільність функціонування соціальної сфери в період інституційних змін. Водночас об’єднання міністерств сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів та покращенню якості надання соціальних послуг.

Для більш ґрунтовного розуміння причин об’єднання Міністерства соціальної політики України та Міністерства національної єдності в одне Міністерство соціальної політики, сім’ї та єдності України доцільно проаналізувати їх сфери діяльності, закріплені у відповідних Постановах КМУ. З цією метою нижче наведено узагальнену таблицю, в якій систематизовано основні функції кожного з міністерств до їх реорганізації, а також функції вже новоутвореного Міністерства (див. табл. 1).

Таблиця 1

Функціонал міністерств згідно їх положень

Міністерство соціальної політики, сім’ї та єдності України
Забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері соціальної політики, загальнообов’язкового державного соціального та пенсійного

страхування, соціального захисту населення, волонтерської діяльності, з питань сім'ї та дітей, ВПО, забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, надання соціальних послуг військовослужбовцям, ветеранам та членам їх сімей, державного нагляду за дотриманням норм законодавства, що входить до меж його повноважень. Державна політика з питань національної єдності України та спільного розвитку української національної самосвідомості, інформаційної політики єдності України, сприяння реалізації прав та інтересів українців, які з тих чи інших причин покинули територію України створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні та ін. [2].	
Міністерство соціальної політики України	**Міністерство національної єдності України**
Забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері праці та соціальної політики, загальнообов'язкового державного соціального та пенсійного страхування, політики з питань сім'ї та дітей, соціального захисту учасників бойових дій, ветеранів війни та членів їх сімей, здійснення державного нагляду та контролю за додержанням вимог законодавства [3].	Забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної єдності України та спільного розвитку, української національної самосвідомості, інформаційної політики єдності України та стратегічних комунікацій, громадян України, які з тих чи інших причин покинули своє місце проживання на території України, сприяння реалізації їх прав та інтересів і створення умов для добровільного повернення таких осіб до покинутого місця проживання або інтеграції за новим місцем проживання в Україні [1].

Джерело: складено автором на основі [2, 3, 1]

У Таблиці 1 видно, що в Міністерстві соціальної політики, сім'ї та єдності України збереглися всі функції та повноваження Міністерства соціальної політики та було додано ще завдання Міністерства національної єдності. Тобто, Мінсоцполітики до об'єднання займалося лише українцями, які проживали на території України допомагаючи в більшості випадків матеріально. Після об'єднання міністерств додалися завдання з роботи з громадянами за кордоном, в основному, інформаційна політика.

Така інституційна трансформація, на нашу думку, створює передумови для формування цілісного підходу до реалізації соціальної політики, що поєднує питання соціального захисту, підтримки сім'ї та забезпечення єдності суспільства, як на території країни так і за її межами. Проте успіх цієї реформи у довгостроковій перспективі залежить від здатності новоутвореного Міністерства подолати недолік старої системи, де соціальна політика часто сприймалася як пасивне очікування виплат. Зрештою, ця трансформація є спробою «зшити»

українське суспільство, перетворивши Міністерство з установи, що «видає допомогу», на інституцію, яка «будує майбутнє», забезпечуючи єдність нації через турботу про кожного українця, незалежно від його місця перебування.

На офіційному сайті Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України у розділі «Про нас» зазначено, що місія Міністерства полягає у «створенні в Україні умов для забезпечення добробуту та гідного життя людини у безбар'єрному суспільстві через доступні та зрозумілі для неї сервіси. Збереження та розвиток людського капіталу, забезпечення соціального захисту та підтримки тим громадянам, які найбільше цього потребують». А також зазначена візія «формуємо спроможність замість залежності» [4].

Отже, визначені на офіційному рівні місія та візія Міністерства свідчать про переорієнтацію державної соціальної політики з моделі пасивної підтримки на модель активного розвитку людини. Акцент на забезпеченні гідного рівня життя, доступності соціальних послуг та безбар'єрності вказує на людиноцентричний підхід, тоді як теза про «формування спроможності замість залежності» відображає прагнення до підвищення самостійності громадян, розвитку їх потенціалу та зменшення довготривалої соціальної залежності. Це підтверджує, що діяльність Міністерства спрямована не лише на надання допомоги, а й на створення умов для сталого соціально-економічного розвитку суспільства.

Підсумовуючи зазначимо, що доєднання Міністерства національної єдності до Міністерства соціальної політики України під новою назвою – Міністерстві соціальної політики, сім'ї та єдності України є важливим етапом інституційної трансформації державної соціальної політики, що сприяє підвищенню ефективності соціального управління, оптимізації функціонування органів виконавчої влади. Цей крок продиктований суворою реальністю: війна розмила кордони між внутрішніми та зовнішніми викликами, змусивши Уряд шукати точки дотику між підтримкою вразливих верств населення всередині країни та мільйонами українців за її межами. Створення Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України символізує перехід до моделі «людиноцентричного управління», де кожен українець, незалежно від місця його перебування – розглядається як частина єдиного національного капіталу з яким потрібно працювати.

Список використаних джерел

1. Деякі питання діяльності Міністерства національної єдності України: постанова КМУ від 24.01.2025 р. № 113. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2025-%D0%BF#Text (дата звернення 31.03.2026).

2. Деякі питання оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: постанова КМУ від 21.07.2025 р. № 904. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/904-2025-%D0%BF#Text (дата звернення 01.04.2026).

3. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України: постанова КМУ від 17.06.2015 р. № 423. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF/ed20181205#Text (дата звернення 02.04.2026).

4. Про нас. *Міністерство соціальної політики України*: офіційний сайт. URL: https://www.msp.gov.ua/about/pro-nas (дата звернення 02.04.2026).

Здебський Олег,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11,
e-mail: zdebskyy_12995710@lutsk-ntu.com.ua
Науковий керівник: *Жук Оксана, к. іст.н., доцент,*
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МОДЕЛІ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Повномасштабна війна Російської Федерації проти України спричинила не лише безпрецедентні людські втрати та руйнування, але й фундаментальні зміни в соціальній структурі українського суспільства. Одним із найзначніших соціальних наслідків війни стало стрімке зростання кількості ветеранів, а також кількості членів сімей загиблих (полеглих) захисників та осіб, які отримали інвалідність внаслідок бойових дій.

Станом на березень 2026 року в Україні офіційно зареєстровано понад 1,5 мільйона ветеранів, але експертні прогнози вказують на те, що після завершення активних бойових дій загальна кількість осіб, безпосередньо пов'язаних з ветеранською спільнотою (включаючи членів сімей), досягне 5–6 мільйонів осіб, що становитиме близько 20% населення країни [1]. Ця демографічна реальність перетворює питання соціальної підтримки та реінтеграції ветеранів з вузької відомчої проблеми на національний пріоритет. Тим часом, соціологічні дослідження, проведені в Україні фіксують кілька системних викликів: економічні труднощі, з якими стикаються ветерани після демобілізації; недостатня обізнаність про доступні соціальні послуги; правові бар'єри в отриманні статусів та виплат; стигматизація ветеранів у цивільному середовищі; високий рівень тривожності щодо майбутнього.

Метою дослідження є проведення порівняльного аналізу зарубіжних моделей соціальної підтримки ветеранів (на прикладах США, Великобританії, Ізраїлю) та сучасного стану вітчизняної системи для виявлення ключових тенденцій, системних прогалин та обґрунтування рекомендацій щодо адаптації найкращих міжнародних практик до українських реалій.

Сполучені Штати Америки мають найбільшу та найстійкішу систему допомоги ветеранам у світі, в центрі якої знаходиться Департамент у справах ветеранів (VA). Система підтримки «рівний-рівному», де ветерани, які успішно реінтегруються, підтримують своїх побратимів.

Підхід, що використовує державно-приватне партнерство, та має інтегровану політику щодо ветеранів у ширшу систему соціального захисту, встановлений у Великій Британії. Велика Британія не має окремого міністерства у справах ветеранів, на відміну від США; натомість функція підтримки ветеранів розподілена між міністерствами, Департаментом праці та пенсій, Національною службою охорони здоров'я та місцевими органами влади. Ключовим елементом британської системи є «конституційний пакт між державою, бізнесом та урядом, щоб забезпечити солдатам справедливе ставлення та уникнути дискримінації при доступі до державних послуг, включаючи ті, що приносять користь їхнім родинам та друзям.

Ізраїльська модель відображає основну цінність системи медичної та психологічної реабілітації, засновану на ідеї високої цінності життя та здоров'я кожного військовослужбовця в суспільстві. Департамент Міністерства оборони Ізраїлю пропонує ветеранам з інвалідністю комплексну реабілітаційну програму, від сучасних рішень, таких як високотехнологічні протези та фізіотерапія, до психологічної підтримки та соціальної адаптації. Важливим поняттям в ізраїльському підході є обов'язковий психологічний скринінг для всіх військовослужбовців після участі у бойових діях, надання доступу до психологічної допомоги протягом усього життя військовослужбовця. Ветерани також отримують соціальні пільги, такі як податкові знижки, субсидії на житло, пріоритетний доступ до державних програм [2].

Вітчизняна система соціальної підтримки ветеранів війни знаходиться на активній стадії реформування та розвитку у зв'язку з незаперечним розширенням ветеранської спільноти. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [3] визначає правову основу системи та окреслює ці категорії ветеранів, їх права та соціальні гарантії. Міністерство у справах ветеранів України, створене у 2018 році, є центральним виконавчим органом, присвяченим встановленню та виконанню державної політики щодо ветеранів. Запровадження інституту фахівців із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб у територіальних громадах був одним з важливих напрямів реформ. Станом на 2025 рік Україна залучила 2 323 спеціалістів у 1114 територіальних громадах Зокрема, майже 40% з них є ветеранами або членами сімей ветеранів, що підвищує довіру та ефективність комунікації [4].

Кількість ветеранів, які шукають соціальні послуги, значно зросла: у першій половині 2024 року було зроблено більше ніж у десять разів більше запитів до наших служб, ніж за той же період у 2022 році – з 7,6 тисяч до понад 85,4 тисяч [5]. Цифровізація системи підтримки є важливим аспектом оновлення системи підтримки. Сервіс «Veteran PRO», включений у Дію, швидко надасть ветеранам доступ до інформації про програми підтримки, мережі спеціалістів підтримки та відгуків про те, наскільки добре ці послуги були надані.

Усі розглянуті моделі базуються на розумінні, що реінтеграція вимагає системного підходу, що включає медичні, психологічні, соціальні та професійні аспекти. Відповідно, існує ряд відмінностей, які також зумовлені історичними, економічними та соціокультурними факторами. Іноземні моделі більш

розвинені, інституційно зрілі та мають багатий досвід використання: з іншого боку, українська система далека від завершення. Дослідження зарубіжних моделей (наприклад, США, Великобританія, Ізраїль) показали, що успішна соціальна підтримка ветеранів не може існувати без цілісного, системного плану, який охоплює весь життєвий цикл ветерана, починаючи з його демобілізації і закінчуючи повною реінтеграцією в цивільне життя [2].

Аналіз показує, що важливі аспекти зарубіжних моделей, які можуть бути перенесені в український контекст. Зміцнення інституцій, зокрема, Міністерства у справах ветеранів України. Формування державних-приватних партнерств: залучення бізнесу та неурядових організацій до виконання послуг підтримки ветеранів. Комплексна психологічна реабілітація: ініціювання необхідного психологічного скринінгу та постійного доступу до психологічного лікування.

У формуванні державної ветеранської політики важливо прагнути до моделі рівних можливостей, що вимагає створення середовища для самореалізації ветеранів та використання їх унікального досвіду та лідерських якостей на благо суспільства. Це вимагає не лише законодавства, але й систематичної освітньої роботи, яка виховує культуру поваги та вдячності до захисників.

Список використаних джерел

1. Кожен п'ятий українець стане ветераном? Чому система до цього не готова. LB.ua.: інтернет-ресурс. URL: https://lb.ua/health/2026/03/17/726334_kozhen_pyatiy_ukrayinets_stane.html (дата звернення 17.03.2026 р.)

2. Міжнародний досвід переходу військових до цивільного життя: моделі США, Ізраїлю та Британії. 20.11.2025. URL: https://www.tarastarasenko.com/mizhnarodnyj-dosvid-perehodu-vijskovyh-do-czyvilnogo-zhyttya

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text

4. Мережа фахівців із супроводу у 2025 році: цілісний механізм підтримки під час лікування, відновлення та повернення до цивільного життя. Урядовий портад : *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/merezha-fakhivtsiv-iz-suprovodu-u-2025-rotsi-tsilisnyi-mekhanizm-pidtrymky-pid-chas-likuvannia-vidnovlennia-ta-povernennia-do-tsyvilnoho-zhyttia

5. Понад 82 тисячі ветеранів війни отримали соціальні послуги у 2024 році. Урядовий портад : *Єдиний веб-портал органів виконавчої влади*. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/ponad-82-tysiachi-veteraniv-viiny-otrymaly-sotsialni-posluhy-u-2024-rotsi (дата звернення 25.03.2026 р.)

Жадан Дарина,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11,
e-mail: dashenka.win16@gmail.com

Науковий керівник: *Жук Оксана, к. іст., н., доцент,*
в.о.завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ДИТИНИ НА СІМ'Ю В УМОВАХ ВІЙНИ: СТРАТЕГІЧНИЙ ПРІОРИТЕТ ТА ПРАКТИЧНІ КРОКИ

Сьогодні Україна проходить через найважче випробування у своїй сучасній історії, і я переконаний, що результати цього іспиту визначатимуться не лише нашими військовими успіхами, а й тим, якою ми відбудуємо нашу націю зсередини. Збройна агресія росії щодня цілить у найвразливіше – у наше майбутнє. Вона руйнує не лише житлові будинки чи критичну інфраструктуру, а й фундамент суспільства – інститут сім'ї. Тисячі українських дітей сьогодні залишилися без батьківського піклування: хтось через фізичну втрату рідних під час обстрілів, хтось через примусову депортацію, а хтось через соціальну незахищеність, яка загострилася в умовах війни.

В Україні впроваджується процес реформування інституційного (інтернатного) догляду дітей. Ми повинні остаточно й безповоротно визнати: радянська модель інтернатного виховання не просто застаріла – вона є шкідливою в нинішніх умовах. Стіни державних установ не лікують травму війни; вони її консервують, створюючи ілюзію догляду за повної відсутності любові. Дитина, яка бачила жахи окупації чи втратила дім, потребує не формального «ліжко-місця» або звіту про харчування за графіком. Вона потребує живого, теплого, безпечного плеча дорослого. Їй необхідна індивідуальна увага, яка переконує, що її життя має значення, і родинне коло, де вона знову зможе відчути турботу, підтримку і можливості для розвитку особистості.

Дивлячись на реалії 2026 року, розуміємо, що реалізація Стратегії забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки [1] – це не просто черговий бюрократичний документ чи звіт для міжнародних партнерів. У Стратегії наголошується, що наслідком інституційного догляду та виховання дітей є соціальна ізоляція, відсутність індивідуального підходу, Стратегія визначає «забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні як ключове завдання державної політики, що має важливе значення для збереження та розвитку людського капіталу України, набуття членства в Європейського Союзу та передбачає реформування системи догляду та підтримки дітей для забезпечення найкращих інтересів кожної дитини» [1].

Вкрай важливо побудувати систему, де держава нарешті почне інвестувати в людей, а не в бетонні стіни. Кожен ресурс, кожна гривня та кожна ініціатива мають бути спрямовані на підтримку сім'ї – біологічної, опікунської чи прийомної. Ми маємо створити таке середовище, де соціальні служби стають партнерами для батьків, а не каральним органом. Адже тільки через відновлення сімейного затишку ми зможемо виростити покоління, здатне не просто вижити після війни, а й розбудувати ту Україну, за яку ми сьогодні боремося.

Для того, щоб право дитини на сім'ю стало реальністю навіть під час війни, Україна зосереджує зусилля на чотирьох критичних векторах:

1. Розвиток професійного патронату як «соціальної швидкої допомоги»

Патронатна сім’я – це унікальний інструмент, який дозволяє уникнути потрапляння дитини в систему інтернатів у момент кризи.

• Наше завдання: Створити в кожній громаді мережу підготовлених патронатних вихователів. Це професійні родини, які готові прийняти дитину «з вулиці» або з місця обстрілу вже сьогодні, забезпечивши їй догляд на період від 3 до 6 місяців, поки вирішується її подальша доля.

Дія: Спрощення доступу до навчання для кандидатів у патронатні батьки та забезпечення їм гідної оплати праці як професійним соціальним працівникам.

2. Розвиток сімейних форм виховання, сприяння усиновленню та опікунству. Війна часто розкидає родини, але саме кровні зв’язки є найбільш стійкими.

• Наше завдання: Максимально сприяти тому, щоб дитину забирали бабусі, дідусі, тітки чи повнолітні брати й сестри.

Дія: Ми впроваджуємо цифрові сервіси (через платформу «Дія»), які дозволяють родичам оформити опіку з мінімальною паперовою тяганиною. Держава має стати помічником у зборі документів, а не перешкодою [2].

3. Трансформація інтернатів у центри підтримки сім'ї.

• Наше завдання: Перепрофілювати старі інтернатні школи в сучасні денні центри, де дитина з інвалідністю може отримати реабілітацію, а її батьки — перепочинок.

Дія: Створення Малих групових будинків (МГБ) – це заклади, де в умовах, максимально наближених до сімейних (спільна кухня, індивідуальні кімнати), проживає до 8–10 дітей під наглядом професійних вихователів. Це рішення для тих, кого поки не вдалося влаштувати в прийомну сім’ю.

4. Виховання дитини в сім’ях опікунів, прийомних сім’ях, вимагає особливих навичок психолого-педагогічних знань і навичок, а також додаткових знань про підтримку ментального здоров’я дітей та дорослих під час війни.

• Наше завдання: Запровадити обов'язковий і безкоштовний психологічний супровід для кожної прийомної родини [3].

Дія: Розширення штату фахівців із соціальної роботи в громадах, які виконуватимуть роль менторів та медіаторів, допомагаючи дитині адаптуватися в новій родині.

Важливою стратегічною ціллю також є «підвищення спроможності сімей з дітьми здійснювати догляд та виховання дітей, забезпечувати безпечне та сприятливе для розвитку дітей середовище» [1]. Показником цього є доступність соціальних послуг, інклюзивних освітніх послуг для дітей з особливими освітніми потребами.

Аналізуючи шлях, який ми маємо пройти до 2028 року, ми дедалі чіткіше усвідомлюємо: ми реалізуємо цю Стратегію не тому, що це міжнародна вимога чи статистична необхідність. Жодна інституція, яким би сучасним не був її ремонт чи професійним персонал, не здатна замінити дитині вечірню розмову з

батьками або відчуття власної унікальності, яке дарує лише родина. Сім'я – це єдине природне середовище, де формується індивідуальна ідентичність, де дитина вчиться любити, довіряти та, що найважливіше, будувати власну модель щасливого життя у майбутньому. Для дитини, яка пізнала жахи війни, родинне коло – це не просто комфорт, це єдині дієві ліки від пережитого болю та шлях до відновлення віри у світ.

Наше переконання ґрунтується і на прагматичному державному підході. Ми маємо нарешті розірвати порочне коло «спадкового сирітства». Діти, які зростають у закритих стінах інтернатів, часто виходять у доросле життя без елементарних побутових навичок та соціальних орієнтирів, що створює колосальне навантаження на систему соціального захисту в майбутньому. Натомість дитина, вихована в сім'ї, стає самостійним, відповідальним і стійким громадянином. Інвестуючи в сімейні форми виховання сьогодні, ми фактично інвестуємо в кадровий та інтелектуальний резерв, який завтра буде відбудовувати нашу країну.

Ми продовжуємо цей складний шлях трансформації, тому що будуємо справжню європейську Україну – державу, де цінність кожної людської особистості є найвищою догмою, а не декларативним гаслом. Ми несемо особисту відповідальність перед кожним воїном, який віддав життя за те, щоб українські діти жили у вільній та успішній країні.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні на 2024–2028 роки та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2026 роках : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 26 листопада. 2024 р. № 1201-р. Урядовий кур'єр. 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1201-2024-%D1%80#Text (дата звернення 14.03.2026).

2. Сім’я. *Дія. Державні послуги онлайн.* URL: https://diia.gov.ua/services/categories/gromadyanam/simya (дата звернення 14.03.2026).

3. Брошура «Ментальне здоров’я дітей під час війни: поради батькам та опікунам». Unicef для кожної дитини*: веб-сайт*. URL: https://www.unicef.org/ukraine/documents/mental-health-during-war (дата звернення 14.03.2026).

Коцюба Денис,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ–41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: izzzumruuud1@gmail.com
***Науковий керівник**: Сушик Ірина, к. іст. н, доцент*

МОЛОДІЖНА РОБОТА ЯК СОЦІАЛЬНА ПРАКТИКА УЧАСТІ ТА ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО ПРОЦЕСІВ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується значними соціально-економічними трансформаціями, зумовленими воєнними подіями. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування ефективної соціальної політики, орієнтованої на потреби різних соціальних груп, зокрема молоді. Молоде покоління є цінним капіталом відновлення та розвитку держави, що зумовлює необхідність посиленої уваги до його соціального становища. Особливого значення набуває розвиток механізмів підтримки молоді, зокрема у сферах працевлаштування, освіти, соціального захисту та психологічної допомоги. Важливо забезпечити створення умов для професійної реалізації молоді, підтримки її підприємницьких ініціатив, а також доступу до якісних соціальних послуг.

Молодіжна політика повинна передбачати активне залучення молоді до суспільного життя та процесу формування державної політики. Врахування потреб молоді при формуванні соціальної політики є необхідною умовою забезпечення соціальної стабільності та сталого розвитку суспільства. В умовах війни це питання набуває особливої актуальності та потребує комплексного підходу з боку держави, громадянського суспільства та міжнародних партнерів. Це сприятиме підвищенню рівня громадянської активності, відповідальності та формуванню активної життєвої позиції молодого покоління.

Молодіжна робота як соціальна практика базується на переході від моделі надання послуг до моделі активного партнерства, де молода людина виступає повноправним учасником суспільних трансформацій. Цей процес передбачає створення інклюзивного середовища, у якому молодь отримує не лише теоретичні знання про демократію, а й реальні інструменти впливу на порядок денний своєї громади. Через діяльність молодіжних центрів та просторів відбувається формування громадянської ідентичності, що дозволяє молодим людям ідентифікувати локальні проблеми та пропонувати життєздатні рішення, спираючись на власний досвід та потреби.

Ефективне залучення молоді до процесів прийняття рішень вимагає розбудови стійких механізмів горизонтальної взаємодії між громадськістю та органами влади. Впровадження таких інструментів, як молодіжні ради, партисипативне бюджетування та публічні консультації, дозволяє трансформувати потенціал молоді у конкретні політичні та соціальні зміни. Важливою умовою при цьому є подолання формалізму, коли участь не обмежується лише присутністю на засіданнях, а стає реальним фактором впливу на розподіл ресурсів та стратегічне планування розвитку територій.

Соціальна значущість такої практики полягає у зміцненні довіри всередині громади та вихованні відповідального лідерства, готового до викликів майбутнього. Коли молодь бачить реальний результат своїх ініціатив, вона відчуває безпосередній зв’язок із державою, що значно знижує рівень соціальної апатії та міграційних настроїв. Таким чином, молодіжна робота стає фундаментом для сталої демократії, де залучення є не тимчасовою акцією, а

невід'ємною частиною суспільної культури та повсякденного життя кожного громадянина.

Фундаментальною працею для розуміння якості залучення молоді можна вважати концепцію Роджера Харта відому як «драбина участі» або «сходинки участі» [1]. Дана модель візуалізує шлях від формальної присутності до реального впливу, де нижні три щаблі описують «несправжню участь», таку як маніпуляція або декорування, коли молодь використовують лише для створення позитивного іміджу дорослих проєктів. Натомість вищі рівні передбачають поступове делегування повноважень, де молоді люди стають ініціаторами ідей, а дорослі виконують роль консультантів, що забезпечує перехід від пасивного споживання послуг до активного творення суспільних благ [2].

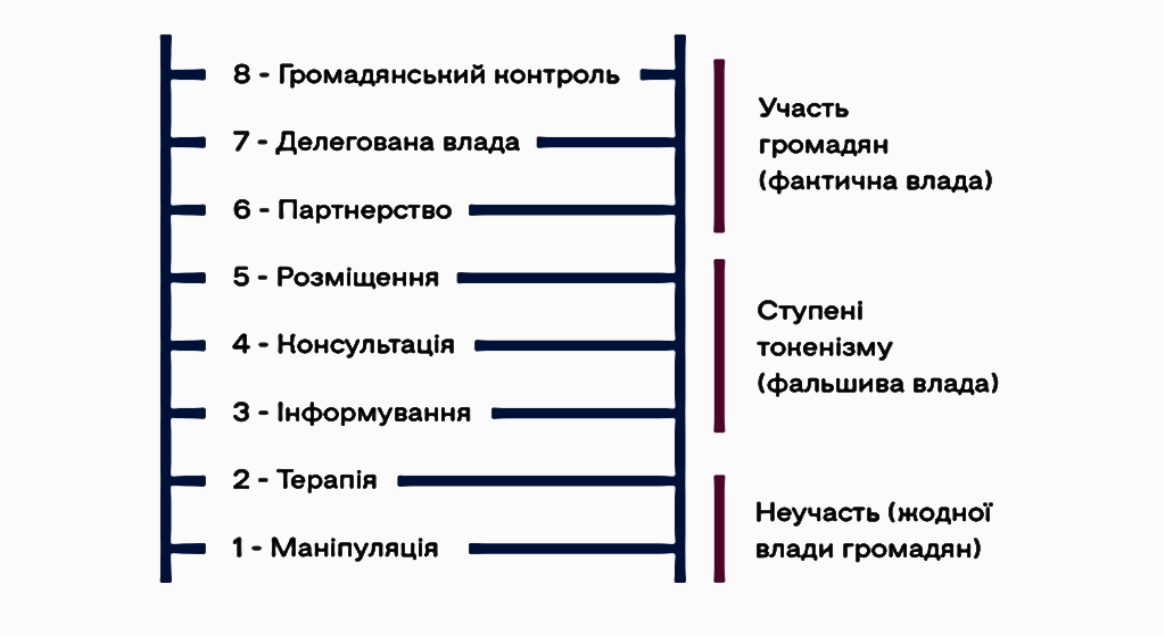

Рис.1. «Драбина участі Харта».

Застосування цієї моделі в молодіжній роботі дозволяє критично оцінити чинні проєкти та забезпечити умови, за яких молодь не просто інформується про прийняті рішення, а безпосередньо формує їх. На середніх щаблях молодь залучається до консультування, де її думка береться до уваги, але остаточне слово залишається за керівництвом, тоді як на найвищому рівні – спільних рішень з дорослими – досягається справжній паритет інтересів. Це стимулює розвиток громадянської відповідальності, адже можливість впливати на фінальний результат мотивує молодих людей до глибшого аналізу проблем та пошуку конструктивних шляхів їх вирішення.

Практична реалізація підходу Роджера Гарта перетворює молодіжну участь із декларативного принципу на дієву соціальну технологію, що мінімізує ризики соціального відчуження. Коли громада піднімається вгору цією «драбиною», вона інвестує у власну сталість, оскільки рішення, напрацьовані спільно з молодим поколінням, мають вищий рівень легітимності та підтримки. Таким чином, молодіжна робота стає простором, де теоретичні моделі демократії втілюються у повсякденну практику, забезпечуючи реальний перехід від імітації діяльності до справжнього партнерства між поколіннями.

Молодіжна робота – це широкий термін, що охоплює чималий спектр діяльності соціального, культурного, освітнього, екологічного та/або політичного характеру, яку здійснює молодь або яку здійснюють разом із молоддю та для молоді в групах чи індивідуально. Молодіжну роботу виконують молодіжні працівники/працівниці на оплачуваній чи неоплачуваній основі. Така робота ґрунтується на неформальних та інформальних процесах навчання, орієнтованих на молодь і на добровільну участь. Молодіжна робота фактично є соціальною практикою, роботою з молодими людьми та суспільствами, у яких молодь живе. Така робота сприяє активній участі і залученню молоді до громад і до процесів прийняття рішень [3, с. 6]. Молодіжна робота також стосується місця молодих людей і їхніх інтересів у суспільстві і державній сфері та впливу суспільства, політики і влади, особливо якщо вони провокують неблагополуччя молодих людей, їх маргіналізацію або виключення [4, с. 10].

У формуванні соціальної політики щодо молоді провідну роль відіграє внутрішня політика держави, а також відповідні закони та програми підтримки, на яких вона базується. Водночас важливе значення мають спеціалізовані інституції, що безпосередньо сприяють розвитку молоді, забезпечують дотримання гідних стандартів, визначених міжнародними та європейськими нормами, а також надають матеріальну й нематеріальну допомогу. До таких інституцій належать Європейські молодіжні центри та Європейський молодіжний фонд.

Європейські молодіжні центри (ЄМЦ) – постійно діючі структури, які знаходяться в Страсбурзі (заснований у 1972 році) й Будапешті (заснований у 1995 році) та покликані впроваджувати молодіжну політику Ради Європи. Це міжнародні навчальні центри з можливістю перебування (90 місць у Страсбурзі та 112 в Будапешті), у яких відбувається більшість заходів молодіжного сектора. Центри сплановані для проведення тренінгів, семінарів і конференцій, а серед працівників/працівниць є консультанти/консультантки, котрі супроводжують навчальну діяльність. Більшість заходів, які відбуваються в ЄМЦ, фінансує Рада Європи.

Європейський молодіжний фонд (ЄМФ) – фонд, який здійснює фінансову підтримку європейських молодіжних ініціатив і розпоряджається бюджетом приблизно в три мільйони євро на рік. ЄМФ підтримує заходи молодіжних недержавних організацій, мереж та ініціатив, передовсім міжнародні молодіжні зустрічі, а також кампанії, виставки, публікації, аудіовізуальні матеріали, інтернет-сторінки та пілотні ініціативи. ЄМФ також надає гранти на розвиток та управління міжнародними молодіжними організаціями і мережами. Починаючи з 1972 року, коли фонд був заснований, прямими бенефіціарами/бенефіціарками проєктів стали близько 300 тис. молодих людей віком від 15 до 30 років. Фонд також підтримує пілотні проєкти місцевих молодіжних організацій у країнах-членах. Наприклад, у 2021 році сума такої підтримки становить до 15000 євро.

Взаємодія між Радою Європи та Україною в сфері молодіжної політики триває з 90-х років XX століття на основі двосторонньої програми співробітництва. До кола її основних заходів входили міжнародний огляд

молодіжної політики України, публікація українською мовою посібників «Компас», «Закладинки», тренінгів з освіти з прав людини, тренінгів-семінарів у сфері участі молоді та молодіжної політики у форматі 50-50 [5, с. 6].

Отже, молодіжна робота як динамічна соціальна практика трансформує традиційні ієрархічні відносини між поколіннями на модель рівноправного партнерства, де участь молоді стає ключовим індикатором розвитку демократичного суспільства. Використання концептуальної моделі «драбини участі» Роджера Харта дозволяє чітко розмежувати формальне залучення від реального впливу, стимулюючи перехід до найвищих щаблів взаємодії, де молодь виступає ініціатором змін та співтворцем управлінських рішень. Такий підхід не лише сприяє особистісному розвитку молодих людей та формуванню їхньої громадянської відповідальності, а й забезпечує сталість громад, перетворюючи потенціал нового покоління на дієвий інструмент соціально-політичної модернізації та інноваційного розвитку держави.

Крім того, міжнародні інституції відіграють важливу роль у формуванні та розвитку молоді, забезпечуючи їх освітню, організаційну та фінансову підтримку. Їх діяльність сприяє впровадженню європейських стандартів і створює додаткові можливості для самореалізації молодого покоління, у тому числі і в Україні.

Список використаних джерел

1. Hart R. Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre, 1992. 44 p.
2. Модель участі молоді в процесах ухвалення рішень https://www.auyc.org.ua/youth-policy/model-uchasti-molodi-v-protsesakh-ukhvalennia-rishen/ (дата звернення: 30.03.2026)
3. Колекція досвіду молодіжної роботи, що базується на підходах і стандартах Ради Європи. 2023. URL: https://rm.coe.int/%20experience-collection-27-04-23-4-/1680ab2181 (дата зверення: 30.03.2026)
4. Портфоліо молодіжної роботи. URL: https://youthcenters.net.ua/portfolio-molodignoi-roboti-radi-evropi/ (дата звернення: 30.03.2026)
5. Курикулум для експертів та експерток проєкту Ради Європи «Молодь за демократію в Україні», проєкт 2021. URL: https://rm.coe.int/curiculum-draft-youth-for-democracy-in-ukraine/1680a40ea6 (дата звернення: 30.03.2026)

Кривульська Інна, *здобувачка вищої освіти групи ФБСФР-11*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: *Полухтович Тетяна, канд. пед. наук,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЄВРОПЕЙСЬКІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ

На нашу думку, тема є актуальною, тому що сучасна Україна переживає глибокі трансформації, спрямовані на утвердження європейських цінностей і практик у сферах сучасного суспільного життя. З нашої точки зору європейськість соціального простору означає не лише зовнішній політичний курс, а в першу чергу, переорієнтацію всередині суспільства на гуманістичні, демократичні та правові засади. Що ж таке європейськість? «Це поняття охоплює соціальні норми, структуру відносин та культурність взаємодій між громадянами та практики, які утверджують людину як найголовнішу цінність» [1, с. 2-3].

Поняття «європейськість соціального простору» включає в себе всі сфери життєдіяльності сучасної людини, як: політика, культура, економіка, віртуальний простір. «Укріплення та формування європейських принципів та свобод в цих сферах відбувається через розширення участі громадян в різних заходах, прийнятті рішень, зміцнення локального самоврядування та розвиток громадського суспільства. Ідентичність України, як зазначають дослідники, формується в більшості у взаємодії з європейським колективним простором і цінностями, що базуються на свободі, рівності та толерантності» [2, с. 4-5].

З філософсько-антропологічного погляду, становлення європейського соціального простору в Україні пов'язане з вибором між традиційними цивілізаційними орієнтирами та європейськими інститутиційними моделями, які забезпечують права людини, політичний плюралізм і верховенство права. «Європейськість саме в даному контексті передбачає не тільки політичну ієрархію, але й осмислення власної культури, моральної ідентичності в межах європейського простору» [2, с. 3-4].

Зазначимо, що європейськість виявляється і в трансформації системи соціального захисту, яка орієнтується на соціальну справедливість, притаманна державам Європейського Союзу. «Таким чином, розвиток системи соціальної політики в Україні відбувається згідно з принципами інклюзії, солідарності та захисту вразливих груп населення, що є важливою ознакою ідеальних європейських суспільств» [4, с. 6-7]. Інституційний аспект європейського простору також включає в себе впровадження стандартів прозорості, підзвітності та співпраці держави з інститутами громадянського суспільства. «Дана взаємодія сприяє формуванню таких важливих речей, як довіра між владою та суспільством, а також партнерству в реалізації соціальних ініціатив» [5, с. 2-5].

Підкреслимо значення освіти і знань у реаліях сьогодення. Важливу роль відіграє участь України в Болонському процесі, розвиток академічної мобільності й доброчесності, запровадження сучасних освітніх систем, які виховують компетентного, відповідального майбутнього фахівця із європейськими цінностями. Освіта це не лише простір для передачі знань, але й середовище соціалізації, у якому людина засвоює демократичні принципи, правила і свободи, норми суспільної взаємодії. Процес формування європейського соціального простору в Україні має системний і динамічний характер. «Його сутність полягає у поступовій трансформації суспільних відносин, ціннісних орієнтацій та інституційних механізмів у напрямі, який відповідає стандартам демократичних держав Європи. Цей шлях несе в собі не лише політичні реформи, але й глибокі зміни у свідомості громадян, їх культурі, освіті та громадській активності»[3, с. 2-3]. Війна, що триває і нині, прискорила усвідомлення належності України до європейської цивілізаційної спільноти. Українці доводять світові, що вони є прихильними свободи, гідності, солідарності. «Європейськість охоплює всі виміри суспільного життя — від культури повсякденності, соціальних норм і взаємодії громадян, до функціонування інститутів влади та принципів роботи державних органів, від громадянської активності до освітньої політики, яка формує компетентного і відповідального громадянина.»[1, с. 2].

Висновок. Отже, формування європейського соціального простору неможливе без утвердження таких базових цінностей, як: свобода, рівність, солідарність, відповідальність, взаємоповага та терпимість до різних точок зору. Вказані цінності є фундаментом, на якому будуються сучасні європейські суспільства. Вони визначають стандарти взаємодії між людьми, сприяють соціальній згуртованості та довірі між громадянами і владою. Перспективи України на цьому шляху значною мірою залежать від здатності держави продовжувати послідовні реформи, зміцнювати демократичні інститути, забезпечувати прозорість і підзвітність влади, а також підтримувати активне громадянське суспільство. «Важливу роль у цьому відіграє кожен громадянин: усвідомлення власної причетності до формування європейської України, активна участь у суспільному житті, готовність відстоювати права інших, допомагати ближньому та діяти на засадах взаємоповаги. Тільки така синергія між державними інституціями та громадянами може гарантувати стабільність і розвиток демократичного суспільства» [5, ст. 5-6]. Європейськість українського соціального простору – невід'ємна риса національної ідентичності. Вона об'єднує людей навколо спільної мети – побудови вільної, справедливої, демократичної держави, у якій найвищою цінністю є людина, її гідність і право на самореалізацію. «Цей процес передбачає формування громадянського суспільства, розвиток освіти, наукових та культурних інституцій, соціальної політики, що відповідає європейським стандартам. І хоча шлях інтеграції в європейський соціальний простір залишається складним і тривалим, досвід останніх років доводить, що українське суспільство здатне»[1, с.2-3].

Список використаних джерел

1. Нестерова М. *Практика впровадження європейських цінностей для сталого розвитку вищої освіти. URL:* http://evdisd.info/wp-content/uploads/2021/12/Нестерова_ВОУ_1_2021.pdf *(дата звернення: 10.11.2025)*
2. Манаєнко І., Александрук А., Козаченко К. *Європейські цінності в українському суспільстві: оцінка імплементації. URL:* https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/4dce1889-dce7-4193-93f9-a24a84be9e7b/content *(дата звернення: 10.11.2025)*
3. Йосипенко С. *Європа і європейські цінності після 24 лютого 2022 року. URL:* https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2e9285ae-b048-4175-9557-f304fa4d4d16/content *(дата звернення: 10.11.2025)*
4. Зінченко Н., Кривоніс А. *Взаємозв'язок філософії освіти та європейських цінностей. URL:* https://repository.pdmu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f9fb6094-d068-42c8-8cfc-c5044aeefcda/content *(дата звернення: 10.11.2025)*
5. Лукашенко А. *Цінності європейського вибору України та правова педагогіка. URL:* https://philosophy.navs.edu.ua/index.php/philosophy/article/view/1547/1539 *(дата звернення: 10.11.2025)*

Малиновський Валентин,
доктор політичних наук, професор,
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: valentyn.lutsk@gmail.com

ІНСТИТУЦІЙНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

У процесі реформування державного управління протягом багатьох років триває пошук оптимальної інституційної моделі функціонування соціальної сфери. У Стратегії реформування державного управління України на 2016–2020 роки з цього приводу зазначалося: «Організація системи центральних органів виконавчої влади (далі – ЦОВВ) створює перешкоди для розвитку та впровадження єдиної та узгодженої державної політики. Підвищення спроможності Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) зосереджуватися на вирішенні пріоритетних питань потребує змін у системі ЦОВВ, трансформації засад стратегічного планування та механізмів координації» [1].

У 2018 р. у межах реформи державного управління Урядом було утворено *Державну соціальну службу України* (далі – Держсоцслужба) як ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра соціальної політики [2]. Основним завданням Держсоцслужби була реалізація державної політики щодо контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері

соціального захисту населення та забезпечення прав дітей. Водночас, як зазначалося у Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей (далі – Концепція), Мінсоцполітики продовжувало виконувати значну кількість функцій з реалізації державної політики у зазначених сферах. З огляду на це виникла потреба у створенні органу виконавчої влади сервісного типу, який забезпечував би реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей, а також здійснював державний контроль і нагляд за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки [3].

Реалізація положень Концепції була здійснена шляхом інституційної реорганізації: 26 серпня 2020 р. Держсоцслужбу перетворено на *Національну соціальну сервісну службу України* (далі – Нацсоцслужба) – ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується КМУ через Міністра соціальної політики. Нацсоцслужба реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, здійснює державний нагляд (контроль) за дотриманням законодавства під час надання соціальних послуг і соціальної підтримки, а також забезпечує дотримання прав дітей [4].

Створення Нацсоцслужби було зумовлене необхідністю інституційної трансформації механізмів реалізації державної соціальної політики в умовах децентралізації влади. Передача частини повноважень органам місцевого самоврядування, розширення мережі надавачів соціальних послуг та впровадження сервісного підходу актуалізували потребу в ЦОВВ, спроможному здійснювати контроль за дотриманням законодавства, координувати взаємодію інституцій соціального захисту, проводити моніторинг і оцінку якості соціальних послуг, а також забезпечувати дотримання прав дітей.

Унаслідок створення Нацсоцслужби Мінсоцполітики було звільнено від низки невластивих міністерству функцій, зокрема контрольно-наглядового та моніторингового характеру. Це дало змогу зосередитися на формуванні державної політики у соціальній сфері та організації її реалізації через систему ЦОВВ. Водночас на Нацсоцслужбу покладено низку функцій, які раніше не були чітко закріплені за іншими органами виконавчої влади, що сприяло підвищенню ефективності соціального управління та адміністрування.

У процесі реформи децентралізації виникла потреба у створенні окремого ЦОВВ, який би реалізовував державну політику у сфері захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей з дітьми, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення. 19 січня 2022 р. КМУ утворив *Державну службу України у справах дітей* як ЦОВВ зі спеціальним статусом, однак її становлення було призупинене у зв’язку з початком повномасштабної збройної агресії РФ проти України. Лише у 2023 р., з урахуванням нових викликів (зростання кількості дітей-сиріт, депортація дітей), Уряд відновив реалізацію цього рішення.

Первісний підхід щодо надання Службі у справах дітей статусу ЦОВВ зі спеціальним статусом створював ризики виникнення юридичних та управлінських колізій, оскільки національна модель виконавчої влади передбачає концентрацію державної соціальної політики в межах

відповідальності одного міністерства – Мінсоцполітики. Створення автономного органу, підпорядкованого безпосередньо Уряду, могло призвести до розбалансування єдиної системи державного управління у соціальній сфері. У зв'язку з цим 29 вересня 2023 р. КМУ утворив *Державну службу у справах дітей* як ЦОВВ, діяльність якого спрямовується і координується через Міністра соціальної політики. Служба реалізує державну політику у сфері захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей з дітьми, оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення [5].

Інституційне призначення Державної служби у справах дітей полягає у забезпеченні цілісності та узгодженості державної політики у сфері дитинства, що охоплює захист прав дитини та підтримку сім'ї як базового середовища її розвитку. На відміну від органів соціального захисту, які переважно зосереджені на наданні матеріальної допомоги, Служба виконує координаційні та наглядові функції, спрямовані на забезпечення дотримання правових і соціальних стандартів у цій сфері.

В останні роки відбулася масштабна трансформація *Пенсійного фонду України* (далі – ПФУ), який реалізує державну політику у сфері пенсійного забезпечення та ведення обліку застрахованих осіб [6]. ПФУ, що раніше здійснював переважно пенсійні виплати, поступово перетворився на ключового оператора більшості соціальних виплат у державі.

Ключові етапи трансформації ПФУ:

1) 1 січня 2023 р. ліквідовано Фонд соціального страхування України, а його функції передано ПФУ;

2) передано функції призначення житлових субсидій та пільг;

3) розширено функціональні повноваження у 2024–2025 роках.

Зазначена трансформація істотно змінила функціональну природу ПФУ, розширивши сферу його відповідальності за межі традиційного пенсійного забезпечення та фактично перетворивши його на багатофункціональний орган соціального управління та адміністрування. Це дало змогу:

1) сформувати єдиний центр фінансового контролю за соціальними виплатами;

2) підвищити прозорість призначень завдяки автоматизованій верифікації даних;

3) забезпечити безперервність соціальних виплат в умовах воєнного стану та масової міграції населення.

Після реорганізації та перейменування у липні 2025 р. Міністерства соціальної політики у *Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України* його повноваження було суттєво розширено. Окрім традиційної соціальної сфери, до компетенції Міністерства віднесено формування та реалізацію державної політики у сфері національної єдності та захисту прав українців за кордоном, зокрема:

– у сфері національної єдності та консолідації суспільства;

– щодо розвитку української національної ідентичності;

– у сфері інформаційної політики єдності та стратегічних комунікацій (у межах відповідних повноважень);

– щодо забезпечення прав та інтересів громадян України за кордоном і створення умов для їх добровільного повернення або інтеграції в Україні [7].

Отже, можна констатувати, що останніми роками у соціальній сфері відбулися суттєві позитивні зрушення у формуванні більш оптимальної моделі системи ЦОВВ. Водночас процес її становлення залишається складним і не позбавленим певних суперечностей. Збройна агресія РФ значною мірою актуалізувала проблему інституційної спроможності держави, що зумовило необхідність коригування механізмів формування та реалізації соціальної політики і розширення повноважень відповідних інституцій соціального захисту.

У результаті проведених змін:

1. Оптимізовано систему ЦОВВ шляхом раціонального розмежування функцій формування та реалізації державної соціальної політики.
2. Запроваджено більш ефективний механізм спрямування і координації діяльності ЦОВВ Міністром соціальної політики.
3. Підвищено інституційну спроможність профільного міністерства щодо формування державної соціальної політики, підготовки та впровадження ключових реформ, спрямованих на підвищення рівня соціального захисту населення та якості соціальних послуг.

Попри досягнуті результати, актуалізуються нові проблеми, пов’язані з викликами, що постають перед соціальною сферою. Зокрема, державна політика у сфері національної єдності потребує подальшого теоретико-методичного осмислення, а також удосконалення організаційних механізмів її реалізації.

Список використаних джерел

1. Деякі питання реформування державного управління України: схвалено розпорядж. Каб. Міністрів України від 24.06.2016 р. № 474-р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80/ed20160624#Text
2. Про утворення Державної соціальної служби: постанова Каб. Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1070. *Урядовий кур’єр*. 2018. 22 груд. С. 10.
3. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 1057-р. *Урядовий кур’єр*. 2020. 1 верес. С. 8.
4. Положення про Національну соціальну сервісну службу України : постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. *Урядовий кур’єр*. 2020. 5 верес. С. 10.
5. Деякі питання Державної служби у справах дітей: постанова Каб. Міністрів України від 29.09.2023 р. № 1048. *Урядовий кур’єр*. 2023. 5 жовт. С. 4.
6. Про затвердження положення про Пенсійний фонд України: постанова Каб. Міністрів України від 23.07.2014 р. № 289. *Урядовий кур’єр*. 2014. 2 серп. С. 22.

7. Положення про Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21.07.2025 р. № 904. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/904-2025-%D0%BF#Text

***Полухтович Тетяна**, к. пед. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: polukhtovych@ukr.net

ІСТОРИЧНИЙ ВИМІР ДЕМОКРАТІЇ

Дослідження демократії належить до актуальних у політико-правовій, соціально-філософській думці від античних часів і до сучасності. Починаючи з праці Політика Арістотеля, де розглядалася демократія як одна з форм правління з притаманними їй перевагами та ризиками, і до сучасних теорій демократії, – осмислення сутності народовладдя зазнало істотних змін. Сьогодні, в умовах глобальних трансформацій – цифровізації, інформаційних війн, міграційних процесів, економічної нерівності, криз соціальних інститутів, традиційні уявлення про демократію змінилися. Глобалізація сприяла новим загрозам: маніпуляції суспільною свідомістю, а відтак набувають переосмислення нові демократичні підходи для балансу між правами і обов'язками громадян у демократичному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання демократії, її історичний розвиток активно досліджуються українськими науковцями в політології, соціології, праві. Значний внесок у дослідження цієї проблематики зробили: М. С. Булкат, Л. Ю. Малюга, Н.М. Оніщенко, З.Ф. Самчук, О.В. Скрипнюк та інші. У статті використано їхні погляди на актуальні напрями досліджень української демократії [4]. Дана проблематика досліджується авторами статті вперше. Аналіз останніх досліджень і публікацій із вказаної тематики набуває нових вимірів в умовах світових викликів, а також поляризації українського суспільства та війни.

Демократія – це правління народу, вибраного народом і для народу (на переконання багатьох дослідників цього питання, дане визначення, американського президента А. Лінкольна є найбільш точним). *Державна* демократія трактується як політичний режим, за якого єдиним легітимним джерелом державної влади постає народ. *Пряма і представницька* демократія розглядається як безпосередня участь громадян у вирішенні справ.

Термін має глибоке коріння і походить від давньогрецьких слів «народ» і «влада», тобто «влада народу». Саме Афінська демократія стала однією з перших в історії системою прямої демократії, де її громадяни мали право на голосування з будь-яких питань. Назвемо особливості афінської демократії. Це – народні збори; пряма демократія; рада П'ятисот; суд присяжних; посади та жеребкування. У 17-18 століттях про демократію як ідею «народного суверенітету» заговорили Джон Локк, Шарль Луї Монтеск'є та інші мислителі. Їхні погляди справили величезний вплив на формування демократичних ідей

(суспільний договір, розподіл влади, права людини) та на розвиток політичної європейської думки зокрема. 19 століття стало періодом значних політичних змін: політична демократія почала активно втілювалася в конкретну політичну практику. Виокремимо основні її риси: парламентська система; розширення виборчого права; політичні партії; ідеї націоналізму; суспільні рухи. Закладені основи стали фундаментом для подальшої демократизації у 20 столітті. Видатний український В.Чорновіл виступав за демократичні принципи: права людини, свобода слова, національну незалежність, верховенство права.

Назвемо цінності демократії:

- верховенство права (закони однакові для всіх громадян; Конституція України Ст.8 визнає принцип верховенства права);
- свобода (свобода зібрань, свобода віросповідань);
- рівність (у здобутті освіти та ін.);
- справедливість, яку забезпечує держава;
- плюралізм і толерантність (вільне висловлювання думок; повага кожного при різноманітності культур);
- повага до прав людини (баланс між правами і обов’язками громадян створює гармонійне суспільство.

Проаналізуємо толерантність як цінність демократії. Суспільства прекрасні у своєму різноманітті культур. Сьогодні, в умовах світової глобалізації, люди об’єднуються, що створює можливості для культурного обміну, комунікації, вивчення світового досвіду. Дослідники цього питання вказують, що нації з багатими культурами схильні до більш стрімкого економічного, соціального прогресу. Але розрізненість може призвести і до конфлікту, нетолерантності. Щоб відчути переваги різноманітності, маємо уникати цих загроз. Зазначимо, що толерантність є основою для використання можливостей, які надає різноманіття суспільств. Вона також з’єднує різні частини конкретного соціуму. Толерантність означає: прийняття людей різних рас, релігій; перехід від культури війни до культури миру; політичну і правову потреба; розповсюдження принципів взаємоповаги, прояву не штучного інтересу, що люди є різні. Бути толерантним це – раціональний і моральний вибір кожного [3]. «Толерантність – це обов'язок сприяти утвердженню прав людини, плюралізму (в тому числі культурного плюралізму), демократії, верховенства права. Толерантність — це поняття, що означає відмову від догматизму, від абсолютизації істини і затверджує норми, встановлені в міжнародних правових актах в області прав людини» [3]. Як формується толерантність? Її формуванню сприяють знання, виховання, переконання. Що є нетолерантністю? Людська байдужість, прийняття насильства, відкидання поглядів інших людей, стереотипність мислення. У Декларації принципів толерантності (1995 р.), затвердженої ЮНЕСКО, зазначається: «Толерантність необхідна у взаєминах між окремими особами, в сім'ї та громаді. У школах, університетах та осередках неформальної освіти, удома і на роботі необхідно формувати атмосферу толерантності, стосунки відкритості, уважність один до одного та почуття солідарності. Засоби комунікації здатні відіграти

конструктивну роль у сприянні вільному і відкритому діалогу та спілкуванню, роз'ясненню ваги толерантності та загроз, що їх несе байдужість до проявів нетолерантності з боку груп та ідеологій» [3].

При толерантності враховується безліч показників, зокрема показник особистісної свободи індивіда (Україна займає 85 місце серед 164 країн, на першому місці – Норвегія, Швеція, Данія). Як побудувати толерантне суспільство? За теорією афективного інтелекту людина реагує негативно, тому що колись засвоїла певні стереотипи. Їх можна змінити, прийнявши нове. Погане розуміння цінностей, коли даємо оцінку, що є погано, а що – добре. Зазначимо: в Україні має місце співпадання етнічного і кримінального факторів. Розділити ці фактори можна, коли існує довіра до людей. Люди, які мало подорожують мають підозри до нових людей у соціумі. Зрештою, чим більше людина читає книжок, тим ширші її погляди, а це поєднує усіх. Високий рівень тривожності у суспільстві є кроком до нетолерантності. Отже, антиподом толерантності постає нетерпимість.

Демократія розглядається нами у дихотомії з громадянським суспільством: активна участь у житті держави, вибори як основний інструмент впливу громадян на владу; підтримання соціальних проектів; участь у громадських ініціативах.

Список використаних джерел

1.Арістотель. Політика / Пер.з давньогр. О.Кислюка. К.: Основи. 2005. 234с. http://litopys.org.ua/aristotle/arist07.htm (дата звернення: 10.02.2026р.).
2.Арон, Реймон. Етапи розвитку соціологічної думки /Пер.з фр. Г.Філіпчука.К.: Юніверс, 2004. 688с.
3. Декларація принципів толерантності. URL: https://nibu.kyiv.ua/exhibitions/337/ (дата звернення: 20.02.2026р.).
4. Onishchenko N.M., Malyuga L.Yu., Bulkat M.S. Democracy: vectors of researches in Ukraine.
Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство. Випуск N 2, 2025. с.100-105.
5.Стан розвитку громадянського суспільства в Україні: шлях протягом 30-ти років та ключові аспекти 2021 року : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2021.112 с.

Регуліч Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ -31
rehulich.a1706@lntu.edu.ua
Науковий керівник: *Жук Оксана, к. іст. н., доцент,*
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА МІЖНАРОДНІ ПРАКТИКИ

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації у лютому 2022 року докорінно трансформувало соціальний ландшафт України. Зокрема, кількість осіб з інвалідністю зросла з 2,8 млн на початку 2022 року до близько 3,4 млн станом на кінець 2025 року, тобто майже на 600 тис. осіб. Війна спричинила масштабні руйнування інфраструктури, вимушене переміщення населення, зростання рівня психологічної травматизації та збільшення кількості фізичних ушкоджень. У цих умовах особливої вразливості зазнають особи з інвалідністю, ветерани війни, внутрішньо переміщені особи, діти з інвалідністю та особи похилого віку.

За цих умов безбар'єрність виходить за межі соціальної політики і постає як необхідна умова забезпечення базових прав, гідності та безпеки людини. Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, ухвалена до початку повномасштабної війни, потребувала оперативної адаптації до нових викликів. Відповідно, Кабінет Міністрів України затвердив План заходів на 2025–2026 роки щодо її реалізації (розпорядження № 374-р від 25.03.2025) [4], який передбачає подолання бар'єрів у фізичній, цифровій, інформаційній, освітній, економічній та суспільній сферах.

Метою дослідження є комплексний аналіз державної політики України щодо забезпечення безбар'єрності в умовах воєнного стану, а також оцінка ключових викликів і досягнень у цій сфері з урахуванням міжнародного досвіду. Методологічну основу становлять загальнонаукові методи аналізу, синтезу, порівняння та узагальнення, а також аналіз нормативно-правових актів і аналітичних матеріалів.

Дослідження базується на наукових працях українських дослідників, зокрема М. В. Чічкань, М. В. Баштової [5] та інших, аналітичних матеріалах Міністерства економіки України «Пріоритети та виклики політики безбар'єрності» [2], а також рекомендаціях міжнародних організацій щодо забезпечення доступності в умовах надзвичайних ситуацій.

Державна політика України у сфері соціального захисту осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану орієнтована на швидку адаптацію законодавства, цифровізацію послуг і подолання множинних бар'єрів. Її правову основу становлять Конституція України, Закони України: «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» та інші нормативно-правові акти. Головним вектором є забезпечення рівних прав і можливостей шляхом усунення фізичних, інформаційних, соціальних і цифрових бар'єрів.

Серед основних напрямів реформування варто виокремити:

- перехід від застарілої медико-соціальної експертизи (МСЕК) до сучасної моделі оцінювання повсякденного функціонування відповідно до Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я;
- спрощення процедури призначення догляду (зокрема, рішення протягом двох робочих днів);
- автоматичне продовження пенсійних виплат та соціальних допомог;

- удосконалення електронного кабінету особи з інвалідністю з урахуванням принципів цифрової доступності (2025 рік), зокрема: адаптивний дизайн, підтримка екранних читачів, висока контрастність, мобільна версія, створено умови подачі заяви на технічні засоби реабілітації, ремонт чи компенсацію;

- збільшення бюджетного фінансування соціального захисту, а саме: у 2025 році на соціальний захист осіб з інвалідністю передбачено 6,7 млрд. грн., що є на 300 млн. грн. більше, ніж у попередньому році;

- стимулювання працевлаштування шляхом компенсацій роботодавцям за створення інклюзивних робочих місць (у 2024 році виплачено понад 38 млн. грн.) [5, с. 95].

В аналітичних матеріалах Міністерства економіки України «Пріоритети та виклики політики безбар'єрності» використовується підхід, що базується на Національній стратегії створення безбар'єрного простору до 2030 року. У ній виокремлено шість основних напрямів безбар'єрності: 1) фізична – доступність будівель, транспорту, інфраструктури та простору, 2) інформаційна – доступ до інформації у зрозумілих форматах; 3) цифрова – доступність цифрових сервісів, сайтів, онлайн-послуг, 4) освітня, що передбачає рівний доступ до освіти для всіх груп населення, 5) економічна – можливість працевлаштування, підприємництва та економічної активності без дискримінації; 6) суспільно-громадянська (соціальна) – участь у житті громади, політичних і суспільних процесах на рівних умовах [2]. Кожен із напрямів охоплює окремі аспекти забезпечення доступності та рівності усіх груп населення.

Водночас війна суттєво загострила наявні проблеми. Серед фізичних перешкод спостерігаємо руйнування будівель, непрацюючі ліфти через відключення електроенергії, а також відсутність пандусів у модульних містечках.

За результатами моніторингу, майже половина (49,5 %) об'єктів фізичного середовища залишається недоступною, а значна частина споруд цивільного захисту (80,1 %) не пристосована для маломобільних груп населення. Особливо гострими є проблеми доступу до укриттів, евакуації, тимчасового житла та реабілітаційних послуг. Для ветеранів з інвалідністю, яких відповідно до статистичних даних за 2024 рік є понад 109 тис. осіб, пріоритетними є протезування, психологічна підтримка та адаптація робочих місць. Серед ВПО 23 % родин мають особу з інвалідністю, а 69 % таких сімей витратили всі заощадження [2].

План заходів на 2025–2026 роки передбачає адаптацію укриттів і маршрутів евакуації, розвиток універсального дизайну, посилення моніторингу та залучення організацій людей з інвалідністю (OPD). Приклад Вільшанської територіальної громади демонструє ефективність поєднання державних і місцевих ініціатив.

Суттєвими залишаються й цифрові та інформаційні бар'єри. Лише незначна частка (близько 17 %) осіб із функціональними порушеннями має повний доступ до цифрових технологій, що зумовлено браком адаптованих

пристроїв і сервісів, наприклад: банкоматів із голосовим супроводом, брайлівських дисплеїв та ін.. Водночас недостатня кількість інформаційних матеріалів у доступних форматах (жестова мова, шрифт Брайля, проста мова) обмежує можливості отримання інформації.

Не менш важливими є суспільні бар'єри, які проявляються у стереотипах, дискримінаційних практиках і недостатньому рівні інклюзивної культури. В умовах війни вони посилюються через соціальну напругу та обмежений доступ до ресурсів, що ускладнює інтеграцію вразливих груп населення (ВПО, ветерани).

Особливо вразливими є діти з інвалідністю, літні люди (1,7 млн. осіб старше 80 років) та жінки з інвалідністю (гендерно чутливий підхід є обов'язковим). Економічні виклики включають зростання бідності та зниження рівня працевлаштування осіб з інвалідністю (з 455 тис. у 2021 до 400 тис. у 2023 році) [2].

Міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у підтримці України. Зокрема, міжнародні організації ООН, ПРООН, Міжнародний Комітет Червоного Хреста, МОМ та інші, надають фінансову, технічну та експертну допомогу, реалізують програми реабілітації та сприяють розвитку інклюзивних практик.

Практичне значення мають рекомендації ПРООН щодо забезпечення доступності об'єктів тимчасового розміщення під час евакуації, які базуються на принципах універсального дизайну та українських державних будівельних нормах (ДБН). Вони передбачають облаштування безбар'єрного доступу до будівель, адаптацію внутрішнього простору, створення доступної навігації та забезпечення безпечних умов перебування для осіб з інвалідністю:

– наявність пандусів з ухилом не більше 8 % (1:12), ширина 1,2 м, поручні на висоті 0,7 і 0,9 м, тактильна навігація, контрастне маркування, паркування для транспорту осіб з інвалідністю (10 % місць);

– двері шириною не менше 900 мм, вільний простір для розвороту крісла колісного 1500×1500 мм, відсутність порогів, хороше освітлення (≥300 люкс);

– санвузли мають мати простір для маневру, опорні поручні (G- і P-подібні), сенсорні змішувачі, складані сидіння в душі, гачки на висоті до 1,2 м. передбачено гендерно нейтральні та марковані варіанти;

– для навігації використання піктограм, таблиць з шрифтом Брайля, плани-схеми на висоті 1,2–1,5 м, контрастне маркування перешкод;

– промарковані шляхи до укриття та плани евакуації, альтернативні джерела живлення, пріоритетне розміщення маломобільних груп на першому поверсі, навчання персоналу допомозі з пересуванням (включаючи використання нош, підйомників). Рекомендовано правило «двох стін» для тимчасового укриття [3].

Особливий акцент робиться на навчанні персоналу, гендерно чутливому підході та альтернативних рішеннях для старих будівель (портативні туалети, мобільні душові). Ці рекомендації вже застосовуються в логістичних хабах, центрах для ВПО та реабілітаційних закладах.

Міжнародні партнери також підтримують цифрові рішення, програми реабілітації та участь України у Global Disability Summit [1]. Цей майданчик об’єднує уряди, міжнародні організації та донорів для координації дій у сфері прав людей з інвалідністю.

У межах таких ініціатив Україна залучає міжнародне фінансування для соціальних і реабілітаційних програм, впроваджує міжнародні стандарти інклюзії та доступності. Завдяки такій співпраці отримується міжнародна експертна і технічна підтримка від партнерів, а відтак інтегрується у глобальну політику захисту прав людей з інвалідністю. Усе це дозволяє швидше модернізувати соціальну систему і забезпечувати інклюзивне відновлення країни в складних умовах.

Отже, досвід України в умовах воєнного стану засвідчує, що безбар’єрність є комплексною багаторівневою системою, яка потребує системного підходу, належного фінансування та ефективної міжсекторальної взаємодії. Незважаючи на серйозні виклики (руйнування інфраструктури, зростання кількості осіб з інвалідністю, енергетичні кризи), держава реалізує реформи, що відповідають міжнародним стандартам Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Міжнародні практики, зокрема рекомендації ПРООН, надають конкретні інструменти універсального дизайну, які дозволяють мінімізувати ризики під час евакуації, розміщення та надання гуманітарної допомоги. Затверджений План заходів на 2025–2026 роки відкриває перспективи для системного моніторингу, адаптації укриттів, розвитку інклюзивної освіти та працевлаштування.

Подальший розвиток цієї сфери залежить від реалізації державної політики, інтеграції принципів універсального дизайну у процеси відбудови та активної участі громадянського суспільства і міжнародних партнерів. Лише системне поєднання національних зусиль і глобальних практик дозволить створити справді інклюзивне суспільство навіть в умовах триваючої війни.

Список використаних джерел

1. Мінсоцполітики на Global Disability Summit 2025: Україна послідовно розширює програми підтримки людей з інвалідністю. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України: *офіційний веб-сайт.* URL: https://www.msp.gov.ua/press-center/news/minsotspolityky-na-global-disability-summit-2025:-ukrayina-poslidovno-rozshyryuye-prohramy-pidtrymky-lyudey-z-invalidnistyu (дата звернення: 05.04.2026).

2. Пріоритети та виклики політики безбар’єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар’єрного простору в Україні. Київ: НІСД, 2024. 136 с.. URL: https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/prioriteti-ta-vikliki-politiki-bezbarjernosti-200325.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

3. Рекомендації щодо забезпечення доступності об’єктів для розміщення осіб з інвалідністю під час транзиту в процесі евакуації. ПРООН, 2023. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2023-

03/UNDP_RecommendationAccessibilityUA_Web.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

4. Про затвердження плану заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 374-р від 25.03.2025 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text

5. Чічкань М.В., Баштова М.В. Соціальний захист осіб з інвалідністю під час воєнного стану: державна політика та міжнародне співробітництво. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. URL: https://lsej.org.ua/9_2025/21.pdf (дата звернення: 03.04.2026).

***Ситник Олександр**, к. політ. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м Луцьк
e-mail:so491961@gmail.com
***Сільвестрова Оксана**, к. філос.н., доцент*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м Луцьк
e-mail:oksanau.silvestrova@gmail.com

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ: УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Соціальна політика виступає одним із провідних інструментів державного управління, спрямованих на забезпечення соціального благополуччя населення, соціальної згуртованості та формування умов для рівноправного доступу до ресурсів і послуг. У сучасних умовах глобалізаційних трансформацій, цифровізації суспільства та викликів післявоєнного відновлення, роль соціальної політики у забезпеченні сталого розвитку держави набуває особливої актуальності. Соціальна політика не обмежується лише механізмами соціальної підтримки або компенсації, а виступає комплексним інструментом, який поєднує соціальні гарантії, розвиток людського потенціалу та стимулювання соціальної інтеграції, забезпечуючи довгострокову соціальну стабільність.

В умовах України ця проблема є надзвичайно актуальною через масштабні наслідки повномасштабної агресії, руйнування інфраструктури, внутрішнього переміщення населення, демографічних та економічних викликів. Соціальна політика в такому контексті повинна трансформуватися від моделі реактивного реагування на кризові явища до проактивної моделі «соціальних інвестицій», коли державна підтримка спрямовується на розвиток людського потенціалу, освіту, перекваліфікацію та інтеграцію громадян у соціально-економічне життя.

На сучасному етапі необхідно, щоб соціальна політика була інтегрована з економічними та екологічними напрямами державної стратегії, оскільки сталий розвиток передбачає збалансовану взаємодію всіх трьох вимірів: економічного, соціального та екологічного. Інтеграція національних пріоритетів з

міжнародними зобов'язаннями, зокрема Цілями сталого розвитку (ЦСР) ООН та Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, створює нормативно-правову та інституційну основу для модернізації соціальної політики та підвищення її ефективності у післявоєнний період.

Соціальна політика виступає невід'ємним елементом системи державного управління та спрямована на забезпечення умов життєдіяльності населення, соціального захисту, рівноправного доступу до ресурсів та послуг.

Соціальна політика і сталий розвиток мають тісний взаємозв'язок: соціальна політика виступає інструментом реалізації соціального виміру сталого розвитку, а сталий розвиток формує орієнтири, цілі й критерії, які соціальна політика має враховувати.

Соціальну політику можна розглядати як інструмент забезпечення сталого розвитку держави: вона реалізує соціальний вимір сталого розвитку через конкретні державні рішення, встановлює соціальні гарантії, сприяє підвищенню людського та соціального капіталу, знижує соціальні ризики і невизначеність. У свою чергу, орієнтири сталого розвитку (економічні, екологічні, соціальні) задають рамки, в межах яких соціальна політика має діяти, зберігаючи баланс між розвитком, справедливістю та довговічністю.

В українських умовах роль соціальної політики як механізму сталого розвитку є особливо актуальною. За часів трансформації, війни та післявоєнного відновлення необхідно не просто підтримувати існуюче, а формувати такі соціальні інституції, які б були проактивними, а не лише компенсаторними. Соціальна політика повинна орієнтуватися на активізацію людського потенціалу, створення комфортного середовища для розвитку, а не тільки на захист від бідності. Також важливо, щоб вона була інтегрована з економічною і екологічною політиками, оскільки сталий розвиток вимагає системного підходу.

В контексті України також необхідно враховувати:

- модернізацію моделей соціальної політики, які адаптовані до воєнного та поствоєнного часу;
- підвищення інституційної спроможності держави та громади у сфері надання соціальних послуг;
- розвиток соціальної інфраструктури, людського капіталу та соціальної згуртованості як головних конкурентних переваг.

Соціальна політика й сталий розвиток мають бути невід'ємно пов'язані – лише тоді держава зможе не просто відновитися, а розвиватися з урахуванням майбутніх поколінь.

Україна формує національні орієнтири в сфері сталого розвитку через низку нормативно-стратегічних документів, які поєднують міжнародні зобов'язання із внутрішніми політичними пріоритетами. Зокрема, Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722/2019 [3] затверджує Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року та визначає їх як орієнтир для розроблення прогнозних і програмних документів на національному рівні. Цей документ створив юридично-політичну рамку для інтеграції ЦСР у секторні стратегії та політики.

Провідним інструментом моніторингу та звітування став Добровільний національний огляд (VNR) [6], який представляє системну оцінку просування до ЦСР, виявляє «вузькі місця» та пріоритетні напрями політики. VNR і суміжні національні доповіді використовуються для корекції політик і підвищення координації між центральними органами влади, міжнародними партнерами та громадянським суспільством.

Інституційно відповідальність за реалізацію соціальних аспектів ЦСР розподілена між Кабінетом Міністрів, Міністерством соціальної політики, Мінфіном, МОЗ, МОН та іншими органами. Міністерство соціальної політики систематично затверджує стратегічні плани діяльності, які прив'язуються до бюджетного циклу та враховують цілі сталого розвитку. За період імплементації національних стратегій та VNR-звітів Україна досягла помітних результатів у низці індикаторів (наприклад, покращення доступу до окремих соціальних послуг, просування реформ у сфері охорони здоров'я та освіти, створення нормативної бази для інтеграції ЦСР у національні документи) [16. Однак масштабні виклики пов'язані з руйнівними наслідками повномасштабної агресії: значні руйнування інфраструктури, масові внутрішні переміщення, збільшення потреб у соціальній підтримці й одночасне зниження економічної бази для фінансування програм. Ці фактори істотно ускладнюють досягнення багатьох ЦСР у встановлені терміни та вимагають перегляду пріоритетів та посилення зовнішньої допомоги.

Основні виклики в післявоєнний період можна згрупувати так:

1. Фінансова стійкість і орієнтація бюджетів на пріоритети відновлення;
2. Реінтеграція населення (переселенці, ветерани) в економічне та соціальне життя;
3. Відновлення й модернізація інфраструктури освіти та охорони здоров'я;
4. Посилення інституційної спроможності для оперативного реагування й моніторингу результатів;
5. Координація з міжнародними партнерами і донорськими програмами для забезпечення ресурсів і експертизи при відновленні. Національні документи останніх років і постанови Уряду підкреслюють необхідність щорічного звітування і розроблення операційних планів реалізації Стратегії сталого розвитку, що демонструє прагнення підвищити керованість процесу відновлення.

Аналіз сучасної соціальної політики України в контексті досягнення Цілей сталого розвитку показує, що держава поступово переходить від реактивного до проактивного підходу в соціальному управлінні. Проте воєнні події, демографічна криза, внутрішнє переміщення населення та зростання рівня бідності створюють нові виклики для соціальної сфери. Відтак виникає потреба у модернізації системи соціального захисту, впровадженні цифрових інструментів управління та розширенні ролі громадянського суспільства в процесі соціальної підтримки та відбудови. У цьому контексті удосконалення соціальної політики має ґрунтуватися на поєднанні національних пріоритетів із принципами сталого розвитку, визначеними у Цілях сталого розвитку України

на період до 2030 року [3] та оновлених соціальних стандартах Європейського Союзу, зокрема плану дій Європейського стовпа соціальних прав [5].

Модернізація соціальної політики України передбачає трансформацію системи соціального забезпечення на засадах інноваційності, адресності та відкритості. У процесі післявоєнного відновлення держава має забезпечити не лише компенсаційні функції, але й стимулювати людський розвиток, інклюзію та рівність можливостей.

Основними напрямами виступають:

- структурна модернізація соціального захисту;
- цифровізація соціальних послуг;
- активізація участі громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

Для комплексного розуміння цих напрямів наведено табл.1.

Таблиця 1

Основні напрями удосконалення соціальної політики України як інструменту сталого розвитку

Напрям	**Зміст і ключові заходи**	**Очікувані результати**	**Документи**
Модернізація системи соціального захисту	Реформування механізмів надання допомоги; перехід від категоріального до адресного принципу; посилення ролі місцевих органів у соціальних програмах	Підвищення ефективності використання бюджетних коштів; зменшення рівня бідності; посилення соціальної справедливості	Постанова КМУ від 14 квітня 2021 р. № 404.
Цифровізація соціальних послуг	Впровадження е-послуг у сфері субсидій, пенсій, пільг; використання технологій ШІ та блокчейну для обліку соціальних виплат	Зменшення бюрократії, підвищення прозорості, зручності та доступності для громадян	Розпорядження КМУ від 31 грудня 2024 р. № 1351-р.
Залучення громадянського суспільства та	Розвиток соціального партнерства; підтримка НУО,	Розширення участі громадськості; підвищення	Програма ПРООН із підвищення

міжнародних партнерів	волонтерських та благодійних ініціатив; грантові програми ЄС та ПРООН	соціальної згуртованості; посилення міжнародної інтеграції	стійкості та відновлення

Джерело: сформовано авторами на основі [1;2;4]

Сучасна соціальна політика України має перейти від моделі «допомоги у кризі» до моделі «соціальних інвестицій», коли державна підтримка спрямовується на підвищення людського потенціалу, освіту, перекваліфікацію та працевлаштування. У цьому контексті цифровізація є не лише технічним інструментом, а й умовою прозорості, довіри та залучення громадян до процесу управління. Провідним елементом є розширення співпраці з громадськими організаціями, які під час війни довели здатність швидко реагувати на потреби населення. Створення гібридної системи соціального управління, де держава, громади та громадські ініціативи діють у синергії, може стати основою сталого соціального розвитку у післявоєнний період.

Соціальна політика є невід'ємною складовою державного управління та виступає ключовим інструментом реалізації соціального виміру сталого розвитку. Вона забезпечує умови для формування людського капіталу, підвищення соціальної згуртованості та справедливого доступу населення до соціальних послуг, сприяє соціальній інтеграції вразливих груп та зміцненню соціальної стабільності держави.

Теоретико-методологічний аналіз показав, що соціальна політика і сталий розвиток перебувають у тісному взаємозв'язку: соціальна політика реалізує соціальні орієнтири сталого розвитку, а стратегічні цілі сталого розвитку формують рамки й критерії, яким має відповідати соціальна політика. Соціальний вимір сталого розвитку включає справедливий розподіл благ, доступ до освіти та охорони здоров'я, створення гідних умов праці та підвищення людського потенціалу.

Аналіз сучасного стану соціальної політики України показав, що держава поступово переходить від реактивного підходу до проактивної моделі соціального управління, інтегруючи національні пріоритети з міжнародними зобов'язаннями, зокрема Цілями сталого розвитку ООН та Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року. Впроваджено нормативно-правові й інституційні механізми моніторингу, координації та оцінки результатів соціальних програм, проте війна, демографічна криза та масові внутрішні переміщення населення створюють нові виклики для соціальної сфери.

Основними напрямами удосконалення соціальної політики є модернізація системи соціального захисту, цифровізація соціальних послуг та активне залучення громадянського суспільства і міжнародних партнерів. Впровадження цих напрямів дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних коштів, забезпечити прозорість і доступність соціальних послуг, а також стимулювати розвиток людського потенціалу як основи сталого соціального

розвитку. Для забезпечення довгострокової соціальної стабільності та сталого розвитку держави необхідно інтегрувати соціальну політику з економічними та екологічними напрямами державної стратегії, створювати гібридну систему соціального управління, у якій держава, громади та громадські ініціативи діють у синергії, а також постійно адаптувати соціальні інструменти до нових викликів післявоєнного часу.

Список використаних джерел

1. Про затвердження Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: Постанова КМУ від 14 квітня 2021 р. № 404. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 19.03.2026)
2. Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках: Розпорядження КМУ від 31 грудня 2024 р. № 1351-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#Text (дата звернення: 29.10.2025)
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/722/2019 (дата звернення: 19.03.2026)
4. Програма ПРООН із підвищення стійкості та відновлення. UNDP. URL: https://www.undp.org/uk/ukraine/prohrama-proon-iz-pidvyshchennya-stiykosti-ta-vidnovlennya (дата звернення: 19.03.2026)
5. European Pillar of Social Rights Action Plan. European Commission. 2021. URL: https://employment-social-affairs.ec.europa.eu/policies-and-activities/european-pillar-social-rights-building-fairer-and-more-inclusive-european-union/european-pillar-social-rights-action-plan_en (дата звернення: 19.03.2026)
6. Voluntary National Review. The first Voluntary National Review of progress towards achievement of the Sustainable Development Goals in Ukraine. 2020. URL: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/26295VNR_2020_Ukraine_Report.pdf (дата звернення: 19.03.2025)

Скуба Дарина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-41
darinaskuba59@gmail.com
Науковий керівник: Жук Оксана, к. іст., н., доцент,
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ СТВОРЕННЯ ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ І ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ СІМЕЙНОГО ТИПУ В УКРАЇНІ

Реформування системи соціального захисту дітей в Україні в напрямі деінституалізації є критично важливою складовою державної соціальної

політики. Відмова від застарілої радянської моделі інтернатного виховання на користь сімейних форм є не просто вимогою часу, а стратегічним кроком до забезпечення дотримання прав дитини. У сучасних умовах прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу (далі - ДБСТ) розглядаються як найбільш ефективні соціальні технології, що дозволяють дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, подолати наслідки важкої соціальної та емоційної депривації.

Актуальність дослідження посилюється безпрецедентними викликами, спричиненими повномасштабною війною: зростанням кількості дітей, що втратили батьків, необхідністю евакуації існуючих сімей та адаптацією соціальних служб до роботи в екстремальних умовах. Метою дослідження є комплексний аналіз практичного алгоритму створення сімейних форм виховання та критичний огляд механізмів їхнього соціального супроводу для підвищення стійкості таких родин.

Нормативне регулювання. Створення та діяльність прийомних сімей і ДБСТ в Україні базується на міцному законодавчому фундаменті, що включає Сімейний кодекс України [5], Закони «Про охорону дитинства» [4] та інші нормативні акти. Ключовими підзаконними актами є Постанови Кабінету Міністрів України № 564 «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» [2] та № 565 «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» [3], які чітко регламентують не лише юридичний статус батьків-вихователів, а й жорсткі вимоги до матеріально-побутового забезпечення. Наприклад, для ДБСТ обов'язковою умовою є наявність індивідуального будинку або багатокімнатної квартири, де створені належні санітарно-гігієнічні умови для проживання від 5 до 10 дітей.

Законодавство передбачає, що рішення про створення прийомної сім'ї або ДБСТ ухвалює місцева державна адміністрація (виконавчий орган місцевої ради) на підставі висновку служби у справах дітей. Діяльність таких сімей здійснюється на договірній основі, а органи опіки та центри соціальних служб забезпечують їх соціальний супровід.

Прийомні батьки та батьки-вихователі отримують державну допомогу на утримання дітей і грошову винагороду за виконання обов'язків із виховання [4]

Етапи процесу створення прийомної сім'ї або ДБСТ:

• Інформаційно-консультативний етап: Проведення первинних співбесід службами у справах дітей для виявлення реальної мотивації кандидатів. Важливо відсіяти тих, хто розглядає створення сім'ї як інструмент вирішення особистих фінансових чи психологічних проблем.

• Діагностика та навчання: Обов'язковий курс підготовки (72 години) на базі центрів соціальних служб. Під час навчання кандидати опановують навички ненасильницького виховання, методи вирішення конфліктів та вивчають специфіку «вторинної травматизації» яка часто виникає у батьків при роботі з дітьми, що мають важкий життєвий досвід.

• Влаштування дитини: Етап, що базується на принципі «дитина для сім'ї». Передбачає період поступового звикання та обов'язкове врахування думки дитини, якщо вона за віком може її висловити [5].

Важливим етапом процесу створення прийомної сім'ї або ДБСТ є підбір дітей. Він має враховувати індивідуальні особливості дитини, її попередній досвід, стан здоров'я, рівень розвитку та готовність до адаптації. Успішність функціонування сім'ї значною мірою залежить від правильного поєднання особистісних якостей батьків та дітей, що забезпечується через якісний супровід спеціалістів.

Порядок створення прийомних сімей і ДБСТ побудований таким чином, щоб забезпечити дотримання головного принципу - пріоритету найкращих інтересів дитини. Цей принцип узгоджується з положеннями Конвенції ООН про права дитини [2], ратифікованої Україною у 1991 році. Держава гарантує кожній дитині право на сімейне виховання, турботу та захист [4].

Після створення прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу обов'язковим є здійснення соціального супроводу. Його забезпечує фахівець центру соціальних служб, який допомагає вирішувати побутові, психологічні, педагогічні, медичні та юридичні питання [1]. Соціальний працівник відвідує сім'ю не рідше одного разу на місяць, оцінює рівень адаптації дітей, стосунки в родині та надає необхідну консультативну підтримку. За потреби можуть залучатися психолог, педагог або медичний працівник.

Соціальний супровід не є формальною перевіркою; це динамічна партнерська взаємодія, де фахівець із соціальної роботи виступає «кей-менеджером».

• Адаптаційний період (перші 6 місяців): Найбільш критичний етап, коли дитина може демонструвати протестну поведінку. Соціальний працівник допомагає батькам знайти ресурси для стабілізації емоційного фону.

• Стабілізаційний період: Спрямований на розвиток талантів дитини, її професійну орієнтацію та інтеграцію в місцеву громаду.

Виклики та проблеми функціонування.

У ході аналізу практичної діяльності виділено такі основні бар'єри:

• Психологічне вигорання: Високе емоційне навантаження потребує впровадження обов'язкових сесій супервізії для батьків.

• Матеріальні труднощі: Необхідність капітального ремонту великих житлових об'єктів (ДБСТ) та оновлення меблів часто перевищує можливості сімейного бюджету.

• Соціальна стигматизація: Упереджене ставлення оточення (сусіди, вчителі) вимагає від соціального працівника проведення активної просвітницької роботи в громаді.

Підсумовуючи результати дослідження практичних аспектів функціонування прийомних сімей та ДБСТ, можна зробити висновок, що сімейне виховання є безумовно ефективнішим інструментом соціалізації, ніж інтернатна система. Однак для подальшого сталого розвитку цього інституту в Україні необхідно реалізувати низку стратегічних кроків.

По-перше, система соціального супроводу має змістити фокус із контролюючої функції на сервісну та підтримуючу. Це передбачає професіоналізацію батьківства, де виховання дитини визнається суспільно корисною працею із належними соціальними гарантіями та пенсійним забезпеченням.

По-друге, в умовах війни критично важливо забезпечити безперервну психологічну підтримку не лише дітям, а й самим батькам-вихователям, щоб запобігти розпаду сімей через емоційне виснаження.

По-третє, потребує вдосконалення механізм підготовки дитини до виходу з прийомної сім'ї (aftercare). Державна підтримка не повинна припинятися у день повноліття; вона має трансформуватися у соціальний патронаж до моменту повної автономізації випускника, включаючи допомогу в отриманні освіти та першого робочого місця. Тільки такий комплексний, людиноцентристський підхід дозволить перетворити сімейні форми виховання на надійний ліфт соціальної мобільності для вразливих категорій дітей.

Таким чином, утворення прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу в Україні є складовою частиною державної політики у сфері соціального захисту дітей, які залишилися без батьківського піклування. Цей процес спрямований на забезпечення дітям умов, максимально наближених до родинних, що сприяє їх гармонійному розвитку, вихованню та соціальній адаптації в суспільстві.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт соціального супроводу сімей, у яких виховуються діти-сиріти та діти, позбавлені батьківського піклування : Наказ Міністерства соціальної політики України від 11 серп. 2017 р. № 1307. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1089-17#Text
2. Положення про дитячий будинок сімейного типу : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 564. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF
3. Положення про прийомну сім’ю : Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квіт. 2002 р. № 565. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text
5. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

Сушик Ірина,

доцент кафедри соціогуманітарних технологій,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

e-mail: sushykiryna@ukr.net,

Сітовська Богдана,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ–41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: vitalyvitaly8175@gmail.com,

КОНЦЕПЦІЯ DEI В УПРАВЛІННІ РЕПУТАЦІЙНИМ КАПІТАЛОМ ОРГАНІЗАЦІЙ

Фундаментальною основою для розбудови сучасної культури організацій, що базується на принципах етичного управління та сталого поступу, є теоретичні засади різноманіття та інклюзії. В умовах глобальних перетворень ці поняття еволюціонували з формальних складників соціальної відповідальності у дієві стратегічні інструменти, які визначають здатність організацій до адаптації та генерування інновацій. Сутність різноманіття полягає у визнанні індивідуальної неповторності кожного працівника, що охоплює широкий спектр характеристик: від віку, статі та етнічності до релігійних переконань і способів мислення. Інклюзія ж, своєю чергою, є активним процесом залучення цієї багатогранності до стратегічного планування та управління. Без дієвих інклюзивних практик наявність різнорідного колективу залишається лише статистичною характеристикою, яка не приносить реальної користі для розвитку організації.

У міжнародному середовищі та сучасному менеджменті концепція DEI розглядається як єдність трьох складників: Diversity (Різноманіття), Equity (Справедливість) та Inclusion (Інклюзія). Введення поняття справедливості акцентує на забезпеченні не просто формальної рівності, а персоналізованого підходу, що враховує специфічні потреби кожної особи. Хоча раніше популярною була скорочена версія D&I (Diversity and Inclusion), вона й досі широко застосовується в багатьох контекстах. Водночас набуває поширення розширена модель DEIB, де важливим доповненням стає Belonging (Приналежність) – емоційний аспект, що відображає ступінь прийняття працівника спільнотою. В українській науковій спільноті найчастіше використовується абревіатура DEI, що відповідає світовим стандартам термінології [1].

Інтеграція принципів різноманіття та інклюзії в діяльність сучасних установ є логічною відповіддю на глобальні зміни ринку праці та прагнення до нарощення інтелектуального потенціалу. У нестабільних економічних умовах здатність залучати експертів із різним світоглядом, когнітивними підходами та соціокультурним досвідом стає визначальною для інноваційного розвитку. Когнітивна гетерогенність допомагає колективам долати шаблонність мислення, ретельніше вивчати потреби різнопланової аудиторії та створювати унікальні

продукти, що безпосередньо впливає на прибутковість і позиції компанії на ринку.

На сьогодні концепція DEI вийшла за межі управління персоналом, перетворившись на вагомий складник репутаційного менеджменту. В умовах максимальної відкритості інформації ігнорування стандартів рівності створює суттєві загрози для іміджу, що може призвести до репутаційних втрат і зниження довіри з боку стейкхолдерів. Концепція DEI вибудовується шляхом трансформації інклюзивності з етичного орієнтира на стратегічний актив організації, що безпосередньо впливає на ринкову вартість компанії.

У сучасному світі, де прозорість бізнес-процесів є надзвичайно високою, зовнішня репутація організації стає дзеркалом її внутрішньої культури. Коли принципи різноманітності та рівності інтегровані в корпоративну ДНК, вони формують автентичний бренд роботодавця, здатний залучати найкращі таланти та утримувати лояльність клієнтів, які дедалі частіше обирають бренди за їхні ціннісні орієнтири.

Репутаційний менеджмент розглядає DEI як ефективний інструмент мінімізації соціальних ризиків та запобігання кризам. Організації, які ігнорують ці аспекти, стають вразливими до публічних конфліктів, пов’язаних із дискримінацією або токсичним середовищем, що в епоху соціальних мереж миттєво призводить до фінансових втрат і падіння довіри стейкхолдерів. Натомість послідовна політика інклюзії та психологічної безпеки створює «репутаційну подушку», демонструючи готовність компанії до відкритого діалогу та відповідального лідерства.

Про можливі ризики «розриву репутації» наголошує у своїй праці засновник Reputation Institute Чарльз Фомбран [2]. Це відбувається тоді, коли зовнішні обіцянки бренду не збігаються з внутрішніми реаліями організації. Однією з найпоширеніших пасток є «diversity washing» (декоративна інклюзія), коли компанія використовує образи різноманітності у своїй рекламі чи звітах, але насправді не змінює внутрішні процеси. Це створює ілюзію прогресивності, яка швидко руйнується, коли реальні відгуки працівників про дискримінацію або токсичну атмосферу потрапляють у публічний простір. Такі ситуації призводять до ефекту «бумеранга», коли замість лояльності організація отримує хвилю хейту та звинувачення в лицемірстві.

Ще однією небезпечною пасткою є «ілюзія психологічної безпеки», коли керівництво закликає до відкритості, але карає за критику або висвітлення помилок. У такому середовищі виникає «колективне мовчання», яке приховує внутрішні кризи до моменту, поки вони не стануть некерованими та не вийдуть на рівень зовнішнього репутаційного скандалу. Часто компанії потрапляють у

пастку «соціального активізму», коли підтримують гострі суспільні рухи лише формально (наприклад, змінюючи логотип на один день), не маючи під цим реальної довгострокової стратегії чи внутрішньої підтримки колективу. Зрештою, репутаційні пастки небезпечні тим, що вони руйнують довіру стейкхолдерів, яку неможливо швидко відновити за допомогою PR-інструментів. Якщо компанія сприймається як нещира, будь-які її подальші ініціативи у сфері DEI чи соціальної відповідальності розглядатимуться через призму недовіри і втрати репутації

Експертка з репутаційного менеджменту Марина Стародубська [3] стверджує, що репутація стає управлінським важелем лише тоді, коли вона інтегрована у внутрішні бізнес-процеси. Головними загрозами для неї є невідповідність обіцянок реальним справам, відсутність системної роботи (яка має тривати мінімум рік до виникнення проблем), а також спроби «купити» лояльність через проплачені медіа чи повністю перекласти цю функцію на сторонніх підрядників. Ключовим для розуміння є той аспект, що репутація завжди має фінансовий вимір.

Таким чином, репутація є стратегічно важливим і надзвичайно вразливим активом, який потребує системного управлінського підходу з перших етапів розвитку бізнесу. Оскільки її створення триває роками, а втрата може відбутися миттєво, управління репутаційним профілем має перетворитися на повноцінний бізнес-процес із чіткими інструкціями, регулярним моніторингом та контролем якості. Успіх організації буде безпосередньо залежати від імплементації ідей DEI – різноманітності, рівності та інклюзивності у внутрішню діяльність компанії. Репутація не може існувати лише у площині зовнішніх комунікацій, вона має бути відображенням реальних внутрішніх цінностей. Тільки тоді, коли принципи рівності та інклюзії інтегровані в корпоративну культуру та щоденну роботу, комунікації виглядають щирими, а репутація стає стійкою до зовнішніх викликів і криз. Отже, саме глибинне впровадження цих ідей перетворює репутацію з декларативного образу на реальний інструмент управління та довгострокового успіху.

Список використаних джерел

1. Тищенко Ю., Івасів О., Дубина С. Управління різноманіттям: робочий зошит / за заг. ред. Ю. Тищенко. Київ, 2021. 80 с.

2. Fombrun Charles. Reputation: Realizing Value from the Corporate Image URL: https://ri.reptrak.com/hubfs/_PDF/RLN/Reputation_Book.pdf (дата звернення: 14.03.2026)

3. Стародубська М. Управління репутацією: 5 помилок, яких припускаються компанії. І чому репутація – це завжди про гроші. URL:

https://mind.ua/openmind/20194163-upravlinnya-reputacieyu-5-pomilok-yakih-pripuskayutsya-kompaniyi (дата звернення: 01.04.2026)
4. Стародубська М. Пастка мовчання: як і що говорити про бізнес в епоху «післяправди» URL: https://kmbs.ua/ua/article/pastka-movchannya-yak-i-sho-govoriti-pro-biznes-v-epohu-pislyapravdi (дата звернення: 01.04.2026)

Чередько Дарина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-31,
e-mail: cheredko.d0608@lntu.edu.ua
Науковий керівник: *Жук Оксана, к. іст., н., доцент,*
в.о.завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

КОНТРОЛЬ ТА НАГЛЯД У СФЕРІ СОЦІАЛЬНГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СЕРВІСНОЇ СЛУЖИ

Соціальний захист населення є однією з найважливіших складових соціальної політики нашої держави. Він спрямований на захист найбільш вразливих категорій населення, забезпечення для них гідного рівня життя через реалізацію соціальних гарантій. Ефективність діяльності системи соціального захисту в умовах сучасних викликів значно залежить від належного контролю та нагляду у цій сфері. З цією метою Постановою Кабінету Міністрів України 26 серпня 2020 року був створений спеціальний орган – Національна соціальна сервісна служба України (далі – Нацсоцслужба).

Нацсоцслужба – «центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, і який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, а також здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей» [1].

У своїй діяльності Національна соціальна сервісна служба України керується низкою нормативно-правових актів України, таких як, Конституція України, закони України у сфері соціального захисту, акти Кабінету Міністрів України та Положенням про Національну соціальну сервісну службу України. Нормативно-правова база визначає повноваження зазначених органів контролю, порядок проведення ними перевірок та встановлює відповідальність за відповідні порушення. Ключове значення мають закони, які стосуються соціальних послуг, державної допомоги сім’ям з дітьми, захисту прав дітей та пенсійного забезпечення.

Основними структурними органами Нацсоцслужби є центральний апарат, який здійснює загальне керівництво та координацію, а також територіальні органи (Головні управління), що діють в кожній області та місті Києві.

Ключовими функціями та повноваженнями Національної соціальної сервісної служби України є:

- нагляд за наданням соціальних послуг (контроль за якістю соціальних послуг, дотриманням соціальних стандартів, особливо в інтернатних закладах та будинках для людей похилого віку);
- державний контроль за призначенням соціальних виплат (перевірка законності призначення субсидій, правильності нарахування допомог, достовірності даних, поданих громадянами);
- координація діяльності структурних підрозділів;
- захист прав дітей та сімей (контроль за умовами проживання дітей та за діяльністю органів опіки та піклування, запобігання насильству);
- розгляд звернень громадян (прийом скарг, перевірка порушень).

У своїй роботі Нацсоцслужба використовує різні методи та інструменти контролю. Основними серед яких є документальні перевірки (аналіз звітності чи документації), моніторинг (систематичний аналіз ситуації), виїзні інспекції (перевірки на місцях), аудит (оцінка ефективності діяльності). Процедуру здійснення заходів контролю затверджено у 2021 році Порядком здійснення державного контролю/моніторингу за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки, соціальних послуг та за дотримання прав дітей. У 2023 році були внесені зміни до цього документу. Відповідно до даного Порядку «державний контроль здійснюється з метою забезпечення дотримання структурними підрозділами з питань соціального захисту населення в територіальних громадах, виконавчими органами сільських, селищних, міських рад, а також закладами різних типів, форм власності та підпорядкування, зокрема спеціальними виховними установами, в яких передбачено цілодобове перебування дітей, закладами освіти (в частині контролю за станом виховної роботи з дітьми) вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та стосовно дотримання прав дітей» [2].

Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів від 09.08.2024 №898 у діяльності Нацсоцслужби передбачені зміни. А саме, служба продовжуватиме державний нагляд (контроль) за дотриманням прав дітей в інституційних закладах та сімейних формах виховання, виконанням Конвенції про юрисдикцію щодо батьківської відповідальності і заходів захисту дітей 1996 року, а також за дотриманням прав дітей, що перебувають за кордоном. Окрім того, Нацсоцслужба «здійснює державний контроль, координацію та методичне забезпечення з питань захисту прав та інтересів осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок військової агресії проти України, ветеранів військової служби, військовослужбовців та членів їх сімей у частині надання таким особам соціальних послуг» [3].

Нацсоцслужба, як і будь-який орган, має певні проблеми у здійсненні своєї діяльності та перспективи розвитку і вдосконалення. Основними проблемами у функціонування цього органу є недостатнє фінансування соціальної сфери, недосконаліть українського законодавства, дефіцит кваліфікованих кадрів та ще досить низький рівень цифровізації процесів контролю. Варто зазначити, що

контроль у сфері соціального захисту населення потребує суттєвого вдосконалення. А тому важливим напрямком розвитку та вдосконалення діяльності Нацсоцслужби має стати цифровізація системи контролю, ключовим аспектом якого буде впровадження сучасних інформаційних технологій (створення єдиних електронних реєстрів, автоматизація процесів перевірок тощо). Цифровізація соціальної сфери дозволить звести до мінімуму людський фактор та суттєво підвищити рівень контролю. Окрім того, важливим фактором є забезпечення прозорості та відкритості діяльності органів соціального захисту, що в свою чергу сприятиме зростанню рівня довіри громадян до державних органів. Зрозуміло, що цього всього не можливо досягти без змін в законодавстві. Сучасне українське законодавство соціальної сфери потребує суттєвого оновлення з чітким визначенням повноважень кожного з відповідних органів. Варто звернути увагу і на посилення відповідальності за порушення. З цією метою необхідно удосконалити механізми притягнення до відповідальності та запровадити більш жорсткі санкції за зловживання норм соціального права. Ще одним пріоритетним напрямком вдосконалення соціальної сфери має стати розвиток партнерства з громадськістю, що включатиме залучення громадськості до моніторингу соціальної сфери, створення платформ для зворотного зв'язку.

Національна соціальна сервісна служба України – це важливий орган контролю та нагляду у сфері соціального захисту. А це в свою чергу є необхідною умовою забезпечення ефективності державної соціальної політики. Оскільки на даний час багато повноважень у сфері соціального захисту передано на рівень територіальних громад, то держава повинна створити та забезпечити діяльність інституцій, які будуть контролювати правильність і якість надання соціальних послуг. Пріоритетними напрямками діяльності Нацсоцслужби є забезпечення дотримання прав громадян, підвищення якості соціальних послуг та запобігання порушенням. Отже, Нацсоцслужба покликана забезпечити єдині високі стандарти надання соціальних послуг на всій території України, незалежно від її регіону.

Список використаних джерел

1. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF/ed20210713#Text

2. Порядок здійснення державного контролю /моніторингу за дотриманням вимог законодавства та під час надання соціальної підтримки, соціальних послуг та за дотриманням прав дітей. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.10.2021р. № 1035. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1035-2021-%D0%BF#Text

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України у зв'язку з утворенням Державної служби у справах дітей. Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.2024 р. № 898. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2024-%D0%BF#Text

4. Публічний звіт в.о. Голови Нацсоцслужби за результатами діяльності у 2025 році. Національна соціальна сервісна служба України: офіційний вебсайт. 11.03.2026. URL: https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/uploaded-files/publicnii-zvit-golovi-prezentaciia-finalna.pdf

Шендрик Катерина,
здобувачка вищої освіти групи СЗ 2210ск
Науковий керівник: *Світлана Архипова, д. пед. наук, професор*

АДАПТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНИХ СІМЕЙ З ДІТЬМИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

Процес набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі вимагає глибокої трансформації національної системи соціального захисту. Одним із ключових індикаторів успішності європейської інтеграції є здатність держави забезпечити гідний рівень життя для найбільш вразливих верств населення, серед яких особливе місце посідають малозабезпечені сім'ї з дітьми. Європейські стандарти соціальної підтримки базуються на принципах субсидіарності, адресності та активної соціальної інклюзії. В умовах тривалої економічної кризи, спричиненої збройною агресією, адаптація цих стандартів стає не лише вимогою міжнародних партнерів, а й життєво необхідним кроком для збереження людського капіталу України. Пошук оптимальних механізмів консолідації ресурсів для того, щоб підтримати малозабезпечені сім'ї з дітьми, є стратегічним завданням державної політики в контексті виконання вимог Угоди про асоціацію з ЄС [1].

Гармонізація українського законодавства із соціальними стандартами ЄС передбачає перехід від пасивної моделі виплати допомог до активних програм підтримки, що стимулюють вихід із бідності. Для малозабезпечених сімей з дітьми в країнах Європейського Союзу розроблено низку інструментів, які довели свою ефективність і потребують адаптації в Україні.

Пріоритетні напрями адаптації європейських стандартів:

1. *Принцип «Child Guarantee» (Європейська гарантія для дітей*): Ця ініціатива ЄС спрямована на подолання дитячої бідності шляхом забезпечення безкоштовного доступу до ключових послуг (освіта, охорона здоров'я, повноцінне харчування). Для України важливо імплементувати цей механізм, щоб кожна дитина, яку виховують малозабезпечені сім'ї з дітьми, мала рівний старт незалежно від доходів батьків.

2. *Посилення адресності допомоги:* Європейський досвід свідчить, що соціальна підтримка є найбільш ефективною, коли вона базується на комплексному оцінюванні потреб кожної конкретної родини. Модернізація системи моніторингу доходів дозволить спрямовувати ресурси саме тим, кого представляють малозабезпечені сім'ї з дітьми, уникаючи розпорошення бюджетних коштів.

3. *Стимулювання зайнятості та поєднання роботи з батьківством:* Важливим стандартом ЄС є створення умов, за яких малозабезпечені сім'ї з дітьми можуть самостійно покращити свій матеріальний статус. Це включає розвиток доступної мережі дитячих садочків, гнучкі форми зайнятості для батьків та податкові пільги для роботодавців, які працевлаштовують представників таких сімей [2, с. 22].

Виклики імплементації євроінтеграційних реформ. Процес адаптації стандартів для такої категорії, як малозабезпечені сім'ї з дітьми, стикається з низкою об'єктивних перешкод:

– *Інституційна слабкість громад:* В умовах децентралізації відповідальність за надання соціальних послуг лягає на місцеву владу, яка не завжди має достатньо ресурсів для підтримки, якої потребують малозабезпечені сім'ї з дітьми.

– *Невідповідність прожиткового мінімуму реальним потребам:* Європейські стандарти вимагають, щоб рівень допомоги забезпечував життя без ризику соціального виключення. Для України це означає необхідність перегляду розрахунку соціальних виплат, які отримують малозабезпечені сім'ї з дітьми.

– *Цифровий розрив:* Впровадження електронних черг та платформ для отримання допомоги є прогресивним кроком, проте частина представників, яких мають малозабезпечені сім'ї з дітьми, все ще мають обмежений доступ до цифрових технологій або низький рівень цифрової грамотності [3].

Роль громадянського суспільства та міжнародних донорів Консолідація зусиль держави та неурядових організацій є критично важливою для адаптації стандартів. Використання грантових коштів ЄС дозволяє впроваджувати пілотні проєкти соціального супроводу, де малозабезпечені сім'ї з дітьми отримують не лише кошти, а й консультативну підтримку щодо планування бюджету, перекваліфікації батьків та професійної орієнтації дітей.

Імплементація положень Європейської соціальної хартії щодо захисту малозабезпечених сімей з дітьми. Фундаментальним орієнтиром для адаптації національного законодавства є Європейська соціальна хартія, яка визначає право сім'ї на належний соціальний, правовий та економічний захист. Для України критично важливо забезпечити виконання 16-ї статті Хартії, яка зобов'язує державу створювати умови для гармонійного розвитку, який потребують малозабезпечені сім'ї з дітьми. Це передбачає не лише прямі грошові виплати, а й надання соціального житла, податкові пільги для багатодітних родин та розвиток мережі консультативних центрів. Консолідація зусиль на рівні територіальних громад дозволяє імплементувати європейську модель «соціального супроводу», де за кожною родиною, яку представляють малозабезпечені сім'ї з дітьми, закріплюється фахівець, що допомагає подолати кризові ситуації та інтегруватися у громаду. Такий підхід перетворює соціальну допомогу з механізму «латання дірок» на стратегічний інструмент соціального розвитку.

Модернізація системи моніторингу та верифікації виплат у контексті цифрової євроінтеграції. Європейські стандарти вимагають високої прозорості

та адресності соціальної підтримки. Створення Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) в Україні є прямим кроком до адаптації стандартів ЄС. Це дозволяє автоматизувати процес перевірки доходів, які мають малозабезпечені сім'ї з дітьми, та забезпечити швидке призначення допомоги через кабінет громадянина на порталі «Дія». Цифровізація дозволяє усунути суб'єктивний фактор та бюрократичні перепони, які часто стають на заваді отриманню послуг, на які розраховують малозабезпечені сім'ї з дітьми. Крім того, використання аналітичних інструментів «Big Data» дозволяє державі прогнозувати ризики потрапляння нових домогосподарств у категорію «бідних», що дає можливість діяти на випередження. Таким чином, технологічна консолідація ресурсів стає запорукою якості соціальних послуг та підвищення рівня довіри громадян до інституцій соціального захисту.

Європейська стратегія боротьби з бідністю наголошує на тому, що діти не повинні нести тягар економічних проблем своїх батьків. Тому адаптація стандартів передбачає створення рівних можливостей для розвитку, які мають отримати малозабезпечені сім'ї з дітьми. Це включає фінансування безкоштовного харчування у школах, надання планшетів для дистанційного навчання та компенсацію витрат на спортивні секції та творчі гуртки. У країнах ЄС така модель називається «інвестицією в дитинство». Для України важливо, щоб місцеві бюджети при розподілі коштів надавали пріоритет саме тим програмам, бенефіціарами яких є малозабезпечені сім'ї з дітьми. Консолідація ресурсів державного бюджету та міжнародних грантів через «освітні ваучери» може стати дієвим механізмом, що дозволить дітям із вразливих родин отримати якісну освіту та розірвати коло хронічної бідності.

Адаптація європейських стандартів підтримки, якої потребують малозабезпечені сім'ї з дітьми, є багатогранним процесом, що потребує політичної волі та системних змін у законодавстві. Орієнтація на Європейську соціальну хартію та ініціативи типу «Child Guarantee» дозволить Україні не лише виконати умови євроінтеграції, а й створити дієву систему захисту дитинства. Тільки через комплексний підхід, де матеріальна допомога поєднується з розвитком соціальної інфраструктури та підтримкою ментального здоров'я, ми зможемо забезпечити сталий розвиток, на який заслуговують малозабезпечені сім'ї з дітьм**и** у сучасному українському суспільстві.

Список використаних джерел

1. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Глава 21 «Соціальна політика та трудові відносини»). URL: https://mfa.gov.ua.
2. Новіков В. М. Соціальна політика та розвиток людського капіталу в контексті євроінтеграції України. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 15–29.
3. Стратегія подолання бідності в Україні на період до 2027 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.09.2023 р. № 821-р.

Шинкарук Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ–31,
Федіна Ілона,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ–31
e-mail: fedina.i2605@lntu.edu.ua
***Науковий керівник**: Сушик Ірина, к. іст. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ КЕРІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОРІВНЯННЯ ЖІНОЧОГО ТА ЧОЛОВІЧОГО СТИЛІВ МЕНЕДЖМЕНТУ

Актуальність досліджуваної теми обумовлена сучасними викликами розвитку бізнесу та організацій, які зосереджують увагу на підвищенні ефективності управлінських процесів і раціональному використанні людського капіталу. Особливе місце в цьому контексті займає гендерний аспект менеджменту, який справляє суттєвий вплив на вибір стилю керівництва, механізми прийняття управлінських рішень, мотиваційні процеси серед персоналу, а також на загальний рівень продуктивності організаційного колективу. Дослідження відмінностей між жіночим і чоловічим підходами до управління сприяє виявленню їхніх характерних рис, сильних і слабких сторін, що є ключовим для розробки збалансованих та ефективних управлінських стратегій. В умовах сучасної корпоративної культури, яка високо цінує інклюзивність і різноманіття управлінських підходів, аналіз гендерних особливостей менеджменту набуває не лише теоретичної, але й значної прикладної важливості.

В умовах повномасштабної війни роль жінок-лідерок набула особливого значення, оскільки їхній підхід до управління став запорукою стійкості колективів у кризових ситуаціях. Жіноче лідерство в українському контексті сьогодні характеризується поєднанням високої адаптивності, здатності до швидкого прийняття рішень та особливої уваги до емоційного стану підлеглих, що є визначальним для збереження кадрового потенціалу. Впровадження стратегій підтримки, ментального здоров’я та гнучких графіків роботи, які найчастіше ініціюються жінками-керівницями, мінімізує плинність кадрів та зміцнює зв’язок працівника з компанією. Таким чином, гендерна ідентичність керівника стає дієвим інструментом адаптації корпоративної культури до екстремальних умов, перетворюючи лояльність персоналу з абстрактного показника на реальний фактор виживання та розвитку організації.

Емпіричний аналіз підтверджує наявність чітких кількісних відмінностей у гендерному аспекті менеджменту. Станом на початок 2024 року 58% українських компаній перебували під керівництвом виключно чоловіків, тоді як жінки очолювали лише 18,2% підприємств. Ще 14,6% організацій демонстрували змішаний склад власників. У 2025 році частка компаній, що належать жінкам, зросла майже до 20%; однак водночас спостерігалося

збільшення частки чоловічих компаній до 63%. Ці тенденції свідчать про загальне збереження гендерного дисбалансу в управлінському середовищі [1].

Особливо виразними є гендерні пропорції у великому бізнесі: серед тисячі найбільших компаній лише 7,4% мають виключно жінок-бенефіціарів, порівняно з 63,4%, що контролюються чоловіками. Отже, у середньому лише кожна тринадцята велика компанія належить жінкам, що підкреслює їхню обмежену участь у найвищих управлінських ланках.

Проте галузевий аналіз демонструє активну участь жінок у певних сферах. Наприклад, у таких секторах економіки, як аудит і бухгалтерський облік, частка підприємств, керованих жінками, досягає 48,5%; у туристичній галузі – 33,5%; в освіті – 32,8%. Значну присутність жінок також можна спостерігати в громадському харчуванні (26,2%), легкій промисловості (26,0%) та секторі нерухомості (25,9%). Ці дані підтверджують орієнтацію жіночого менеджменту на сфери діяльності, які передбачають високу ступінь комунікації та соціальної взаємодії [1].

Окремо варто відзначити фінансову сферу, де жінки займають домінуючі позиції. Станом на 2024 рік у 81% великих компаній головними бухгалтерами були саме жінки. Це свідчить про їхню висококваліфікованість у виконанні складних аналітичних і відповідальних завдань. Утім, до 2025 року цей показник дещо скоротився до 73%, що може бути ознакою поступового збалансування гендерної структури в цій категорії.

Позитивною динамікою є також зростання рівня жіночого підприємництва: у 2024 році жінками було створено понад 7400 нових компаній, що складає близько 27,5% від загальної кількості новостворених бізнесів, порівняно з 24,6% у 2023 році. Таким чином, кожен четвертий новий бізнес в Україні відкривався за участю жінки [1].

Загалом наведені кількісні дані засвідчують існування суттєвих гендерних відмінностей у стилях менеджменту та доступі до управлінських ресурсів. Жіночий стиль управління більшою мірою проявляється в галузях із високою соціальною взаємодією та характеризується гнучкістю, орієнтацією на командну роботу і розвинені комунікативні навички. Натомість чоловічий стиль менеджменту переважає у великих капіталомістких бізнесах і орієнтований на конкурентність, ієрархічність та результативність. Водночас поєднання цих підходів у рамках змішаних моделей управління може сприяти підвищенню загальної ефективності діяльності сучасних організацій.

Під час планування кар’єри жінки зазвичай більше орієнтуються на поточну ситуацію, водночас приділяючи менше уваги довгостроковим перспективам. Якщо порівнювати загальні стилі управління, одразу помітно, що жінки будують стратегію переважно на основі мотивації через винагороду, тоді як чоловіки схильні використовувати методи примусу. Визначити, який із цих підходів є більш успішним, доволі складно, адже кожен із них виявляє свою ефективність у різних обставинах і не існує універсальної системи дій, яка б гарантувала успіх у всіх випадках.

Цікаво відзначити, що жінки в управлінні часто зосереджуються на трансформації особистих цілей своїх підлеглих у відповідність із цілями підприємства. У процесі досягнення мети вони частіше покладаються на інтуїцію, здатність знайти спільну мову та витривалість. Особливістю жінок-керівників є необхідність постійно доводити своє право на лідерство, що значно сильніше відчувається в порівнянні з чоловіками-керівниками. Чоловіки ж зазвичай опираються на власний авторитет і не схильні «ділитися» владою. На відміну від жінок, вони менш фокусуються на побудові довірливих чи теплих стосунків із підлеглими та рідше вдаються до моральної підтримки чи заохочення.

Дослідження також свідчать про те, що у порівнянні з чоловіками, жінки довше перебувають у стані «учнівства» та значно пізніше перестають сприймати себе як «новачків», зокрема це може тривати навіть до середнього віку. Щодо оцінки власної праці, жінки значною мірою орієнтуються на зовнішню реакцію – похвалу чи критику з боку колег чи керівництва. Крім цього, для них важливою є не тільки професійна оцінка, а й думка щодо їхніх особистих якостей, включаючи фізичну привабливість. У чоловіків визначальне значення має успішність саме професійної діяльності, тоді як інші аспекти сприйняття менш вагомі [2].

Таблиця 1.

Гендерні особливості у сфері управлінської діяльності (узагальнено за даними джерела [1])

Характеристика	Чоловіки	Жінки
Спосіб подолання перешкод	Аналітичний підхід, сила волі	Креативність, гнучкість
Орієнтованість на проблеми	Довгострокові перспективи	Поточні завдання
Основа прийняття рішень	Раціональне, логічне	Емоційне, інтуїтивне
Характер	Схильність до закритості	Відкритість, комунікабельність
Світогляд	Реалістичний підхід	Ідеалістичний підхід
Поведінка	Стриманість, контроль	Емоційна виразність
Об'єкт уваги	Фокус на змісті	Фокус на формі та деталях
Орієнтованість	Професійна, ділова	Особиста, міжособистісна
Взаємодія з іншими	Прямолінійна, чітка	Гнучка, адаптивна
Мотиваційний вплив	Підтримка, заохочення	Стимулювання, натхнення

Гендерні відмінності у сфері менеджменту часто поступаються місцем індивідуальним рисам особистості. Результати багатьох досліджень свідчать, що чоловіки й жінки мають більше спільного, ніж відмінного. Значна частина цих відмінностей може змінюватися під впливом освіти, способу життя або соціальних норм. Зі змінами в суспільстві традиційні стереотипи поступово

втрачають свою силу, хоча проблема прихованої дискримінації жінок усе ще залишається актуальною.

На думку Т. Мельник, у процесі активного залучення жінок до управління існує п’ять ключових бар’єрів, які перешкоджають їхній участі. По-перше, суспільство часто позитивно сприймає традиційне домінування чоловіків на керівних посадах. По-друге, основна частка власності в економіці країни належить чоловікам, що автоматично сприяє контролю економічних процесів саме ними. По-третє, значна частина чоловічого населення характеризується гендерно упередженим світоглядом, що обмежує визнання ролі жінок у сфері управління. По-четверте, багато керівників жіночих громадських організацій не виявляють політичних амбіцій або прагнення до участі в державному управлінні. Нарешті, п'ята перешкода полягає в укоріненій серед українців традиційній уяві, яка протиставляє «приватну жінку» і «громадського чоловіка», що підтримує патріархальні стереотипи та обмежує можливості жінок у публічній сфері [3].

Результати дослідження «Жінки і чоловіки на керівних посадах в Україні: 2017-2020», проведеного Українським центром суспільних даних доводять, що в Україні 59% усіх керівних посад займають чоловіки, в той час, як жінки займають 41%. Незважаючи на те, що за останні роки кількість суб’єктів господарювання суттєво зросла, гендерна структура менеджменту в Україні за ці роки особливо не змінилася: 40,48% керівників – жінки, 59,52% – чоловіки. Незначне збільшення частки жінок-керівників за останні роки пояснюється збільшенням кількості жінок як фізичних осіб-підприємців. У приватному секторі розрив дещо більший, ніж загалом по країні. Так, 70% керівних посад у юридичних осіб займають чоловіки і 30% керівників юросіб – жінки. Серед керівників ФОПів відповідно 53,40% – чоловіки і 46,6% – жінки. Жінок-керівників більше лише в галузі освіти, здоров’я, державного управління та соціального страхування, зокрема, 73% керівників в освіті та 72% ФОПів є жінками [4].

За даними гендерних профілів 24 областей України та м. Києва, ситуація в регіональному розрізі дещо інша. Так, серед керівників восьми закладів вищої освіти III-IV рівнів акредитації Волинської області станом на 01.07.2018 р. чоловіків у 3 рази більше ніж жінок, у той час як частка жінок серед викладачів складає 59,8%. Представництво жінок і чоловіків в органах виконавчої влади та місцевого самоврядування у Волинській області станом на 01.08.2018 р. виглядало наступним чином. В 41 об’єднаній територіальній громаді (ОТГ) головами ОТГ працювало 33 чоловіків і вісім жінок. Депутатами об’єднаних територіальних громад було 530 чоловіків і 366 жінок. Найнижчим було представництво жінок депутаток на рівні обласної ради (2010–2014 роки: 71 чоловік і 9 жінок; у 2015–2018роках : 57 чоловіків і 7 жінок) [5].

Отже, поведений аналіз демонструє, що чоловічий і жіночий підходи до менеджменту мають свої особливості. Чоловіки переважно займають позиції у великих капіталомістких компаніях, орієнтуючись на досягнення результатів, конкуренцію та побудову чіткої ієрархії. Натомість жінки частіше працюють у сферах, де високий рівень соціальної взаємодії, таких як освіта, аудит, туризм та

сервіси. Їхній стиль управління зазвичай вирізняється гнучкістю, командною роботою та ефективною комунікацією. Зростання ролі жінок у підприємництві та фінансовому управлінні свідчить про поступове розширення їхніх можливостей у сфері менеджменту. Використання сильних сторін обох підходів у змішаних моделях управління сприяє покращенню ефективності діяльності організацій.

Список використаних джерел

1. Жінки у великому бізнесі: тенденції, цифри та відкриття 2024 року. URL: https://rau.ua/news/zhinki-u-velikomu-biznesi/
2. Йовик Т. О., Маслова Ю. П. Порівняльна характеристика гендерних особливостей управлінської діяльності жінки та чоловіка. 2016. URL: https://doi.org/10.1515/jehs-2020-0031
3. Мельник Т. М. Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. 2-ге допов. вид. Київ:Стилос. 2010. с. 174–181
4. Жінки займають 41% керівних посад в Україні – дослідження. URL: https://suspilne.media/120141-zinki-zajmaut-41-kerivnih-posad-v-ukraini/
5. Сушик І., Козловська Х. Гендерна структура менеджменту в Україні: зміна стилів управління. ІІ Всеукраїнська науково-практична конференція «Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності», яка відбудеться 20-21 травня 2021 р. https://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/fls/programa_ii_vseukr._konferenciyi_20-21.05.2021.pdf

СЕКЦІЯ 3. МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Анплеєв Андрій, *магістр психології,*
аспірант Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ
E-mail: a.b.anpleiev@gmail.com

ГРУПОВА ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВИХ ЯК РЕСУРС ПОДОЛАННЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ

Сучасні умови збройного протистояння висувають підвищені вимоги не лише до фізичної витривалості військовослужбовців, але й до їхньої психічної стійкості. Бойовий стрес, як природна реакція організму на екстремальні та загрозливі для життя обставини, може набувати тривалого та дезадаптивного характеру, впливаючи на емоційний стан, поведінку, міжособистісні взаємини та здатність до прийняття рішень. У цьому контексті особливої ваги набувають психологічні інтервенції, спрямовані на підтримку військових, серед яких групова психологічна підтримка виступає одним із найбільш ефективних і водночас доступних ресурсів [1, с. 58].

Бойовий стрес проявляється у вигляді підвищеної тривожності, дратівливості, порушень сну, емоційного виснаження, труднощів концентрації уваги, а також у формі гострих реакцій на стрес і відтермінованих наслідків, зокрема посттравматичних стресових розладів. Важливо підкреслити, що ці прояви не є ознакою слабкості, а відображають адаптаційні механізми психіки, які в умовах тривалої небезпеки можуть вичерпуватися. Саме тому психологічна підтримка має бути системною, своєчасною та такою, що враховує специфіку військового досвіду [1, с. 67].

Групова форма роботи має низку унікальних переваг у роботі з військовими. Насамперед, вона створює простір для відновлення відчуття належності та єдності, що є базовою потребою людини в умовах ізоляції та травматизації. Перебування у групі з іншими військовими, які мають подібний досвід, знижує рівень стигматизації власних переживань, сприяє нормалізації емоційних реакцій і формує відчуття «я не один». Така підтримка часто є більш прийнятною для військових, ніж індивідуальна робота, оскільки відповідає цінностям братерства, взаємодопомоги та колективної відповідальності [2, с. 51].

Групова психологічна підтримка передбачає використання різних підходів і технік, спрямованих на стабілізацію емоційного стану, розвиток навичок саморегуляції та усвідомлення пережитого досвіду. Важливим компонентом є психоосвіта, яка допомагає учасникам зрозуміти природу стресових реакцій, навчитися розпізнавати їх у себе та інших, а також опановувати ефективні способи подолання напруги. Обговорення в групі власного досвіду, навіть у фрагментарній формі, сприяє поступовій інтеграції травматичних спогадів, зменшенню їхньої інтенсивності та відновленню контролю над власними емоціями [3, с. 47].

Важливим аспектом є розвиток у військових навичок взаємної підтримки. У процесі групової взаємодії формується культура відкритого, але безпечного спілкування, під час якої кожен учасник має можливість бути почутим без осуду. Це сприяє відновленню довіри як до інших, так і до самого себе. Водночас група виступає як простір моделювання адаптивних стратегій поведінки, у якій учасники можуть навчатися новим способам реагування на стрес, спостерігаючи за досвідом інших [4, с. 46].

Не менш значущим є те, що групова підтримка дозволяє виявляти ознаки більш глибоких психологічних порушень на ранніх етапах і своєчасно скеровувати військових до індивідуальної допомоги. Таким чином, вона виконує не лише корекційну, але й профілактичну функцію. У довгостроковій перспективі це сприяє зниженню рівня хронізації стресових розладів, покращенню якості життя військовослужбовців та їхньої соціальної адаптації після повернення з бойових дій [5, с. 259].

Отже, можна стверджувати, що групова психологічна підтримка є важливим ресурсом подолання бойового стресу, який поєднує в собі елементи взаємодопомоги, професійного супроводу та відновлення особистісних ресурсів. Її ефективність зумовлена не лише використанням психотерапевтичних методів, але й створенням середовища, у якому військовий може знову відчути себе частиною спільноти, здатною підтримувати, розуміти і разом долати наслідки пережитого. У сучасних умовах така форма роботи має розглядатися як невід'ємна складова системи психосоціальної підтримки військовослужбовців, що сприяє не лише збереженню їхнього психічного здоров'я, але й відновленню людського виміру досвіду, який часто залишається поза межами формальних підходів.

Список використаних джерел

1. Ассонов Д.О., Хаустова О.О. Резилієнс у ветеранів війни з травматичним ураженням головного мозку: огляд та клінічний випадок. Психіатрія, неврологія та медична психологія. 2020. Вип. 14. С. 58-67.

2. Вахоцька І., Шестопалова М. Загальнометодологічні та організаційнометодичні підходи до розробки тренінгу із розвитку стресостійкості в учасників бойових дій. 2020. Вип. 54. С. 51–57.

3. Вернік О.Л. Ресурси у життєдіяльності особистості: психологічний зміст проблеми. Актуальні проблеми психології. Том IX: Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. 2019. Вип. 12. С. 47-57.

4. Климчук В.О. Посттравматичне зростання та як можна його використати у психотерапії. Наука і освіта, Одеса: Південноукраїнський педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. №5, 2016. С.46-53.

5. Турбан, В.В. Сердюк, Л.З. Москаленко. Психологічна допомога в актуалізації посттравматичного зростання військовослужбовців-учасників бойових дій. Практичний посібник. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2025, 259 с.

Березна Ірина,
асистентка кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail:berezna.iryna@lntu.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬТУВАННЯ ОСІБ З ГОСТРОЮ РЕАКЦІЄЮ НА СТРЕС

Діяльність психолога передбачає здійснення різних напрямів роботи: діагностичного, профілактичного, корекційно-розвиткового, просвітницького та консультативного. Детальніше зупинимось на останньому з них. Психологічне консультування – це цілісне, свідоме та планомірне застосування науково-обґрунтованих методів психологічної та психотерапевтичної допомоги особам, які перебувають у складних життєвих обставинах, надзвичайних чи кризових ситуаціях, мають емоційні, поведінкові проблеми, з метою підтримки нормального функціонування особи, подолання психічних, психосоціальних, емоційних, поведінкових проблем та інших проблем психічного здоров'я, полегшення фізичних, психологічних, духовних страждань та підтримки членів їх сім'ї [4]. Відповідно до цього визначення зміст консультування дозволяє глибше зрозуміти особливості психологічної допомоги та робить цей вид діяльності дієвим інструментом.

Варто зазначити, що в кризових чи стресових ситуаціях акцент роботи зміщується на кризове консультування. Згідно з нормативно-правовою базою цей напрям застосовується у разі необхідності надання отримувачам соціальної послуги, які перебувають у стані кризи, термінової допомоги, спрямованої на емоційну підтримку й увагу до їхніх переживань, усвідомлення впливу кризової ситуації, розширення свідомості та підвищення психологічної компетентності, зміну ставлення до проблеми (від «глухого кута» до «пошуку рішення»), підвищення стресової та кризової толерантності, відповідальності отримувача, засвоєння нових моделей поведінки[2]. Ефективність діяльності фахівця залежить від розуміння динаміки психічного стану людини та визначається наявністю і тривалістю симптомів, наприклад: від гострої реакції на стрес (ГРС) до посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Тому важливо при кризовому консультуванні розмежовувати психічні стани за тривалістю, інтенсивністю, оскільки алгоритм роботи з певним розладом буде значно відрізнятись.

Зокрема, згідно з дослідницькими діагностичними критеріями МКХ-10, гостра реакція на стрес (F43.0) – тимчасовий розлад, який розвивається у людини без будь-яких інших проявів психічних розладів у відповідь на незвичайний фізичний або психічний стрес і зазвичай стихає через кілька годин або днів; а ПТСР (F43.1) визначається як відстрочена або затяжна реакція на стресогенну подію чи ситуацію винятково загрозливого або катастрофічного характеру, які можуть зумовити дистрес майже в будь-кого [3]. Тобто, ГРС триває від кількох годин до 2-3 днів після травматичної ситуації, це фізіологічна, нормальна, тимчасова реакція на гостру подію. А ПТСР характеризується тривалістю симптомів понад 1 місяць після екстремальної події.

Розуміння часових меж дозволяє вчасно ідентифікувати стан клієнта, оскільки сьогодні українці стають свідками чи учасниками травматичних подій високої інтенсивності: обстрілів, руйнування домівок, втрати… Саме такі екстремальні чинники часто стають причиною виникнення гострих емоційних станів. Тому для ефективної психологічної допомоги потрібно вміти розпізнавати основні симптоми гострої реакції на стрес:

✓ когнітивні: дезорієнтація, сплутаність думок, порушення пам'яті та уваги, труднощі з прийняттям рішень;

✓ емоційні: підвищена тривожність, шок, заціпеніння, гнів, страх, агресія, істерика, відчуття безпорадності;

✓ фізичні: прискорене серцебиття, відчуття нестачі повітря, тремтіння, нудота, головний біль;

✓ поведінкові: ступор, уникнення місць, людей або діяльності, які нагадують про травму, збільшена або зменшена або хаотична активність[1].

При роботі з гострою реакцією на стрес, психолог працює над стабілізацією емоційного стану та відновленням відчуття безпеки клієнта. Несвоєчасне отримання психологічної допомоги може призвести до того, що ГРС перейде в хронічний стан, що в свою чергу може спровокувати виникнення ПТСР. Тому на початковому етапі роботи важливо надати першу психологічну допомогу, а саме:

1. Забезпечити безпеку та встановити контакт. Бути поруч, щоб людина «ввімкнула» свої когнітивні функції, за допомогою фокусування уваги на психологу: «Подивись на мене, я тут поруч, я буду з тобою». Також можна запропонувати запитання з вибором, щоб повернути відчуття контролю «Ми можемо залишитися тут чи перейти у більш затишне місце?»

2. Задоволення базових фізіологічних потреб. Запитати: «Чи не холодно?», «Чи нічого не болить?» Оскільки важливим залишається фізичний стан клієнта, а тоді вже формування плану подальшої роботи.

3. Використання активного слухання. Психолог більше слухає, ніж говорить. Це про можливість людині звільнитися від отриманого болю чи інтенсивних емоцій, важливо вислухати без упереджень, проявляти емпатію до співрозмовника.

4. Нормалізація реакцій. Людині важливо зазначити, що її стан – це нормальна реакція на ненормальну подію. Варто пояснити механізми виживання («бий, біжи, замри»), де психіка робить все для самозбереження, що тимчасово обмежує раціональне мислення. Усвідомлення того, що відбувається з людиною, як вона реагує на стрес, дозволяє клієнту краще зрозуміти себе та знайти альтернативні шляхи подолання труднощів. Важливо спільно з фахівцем вибудувати чіткий план дій і знайти нові копінг-стратегії, що дозволить клієнту спиратися на власні ресурси.

5. Використання стабілізаційних технік. Наприклад: техніка «5-4-3-2-1 почуття», «Назви: 5 речей, які ти зараз бачиш, 4 речі, які ти зараз чуєш, 3 запахи, які ти відчуваєш, 2 речі, до яких ти можеш доторкнутися, 1 річ, яку ти можеш спробувати на смак», або «Подивись навколо та назви мені 5 речей синього

кольору». Техніка «А, Б, В ... в кімнаті», ця вправа допоможе людині познайомитися з місцем, в якому вона зараз перебуває. «Огляньте кімнату і назви предмети починаючи з першої літери алфавіту».

Дієвим інструментом є дихальні вправи. Дихання «за квадратом», діафрагмальне дихання, дихання «4-7-8». За рахунок заданого ритму дихання при використанні одного з варіантів технік, відбувається зниження нервового напруження, яке людина відчуває після стресової ситуації.

6. Соціальна підтримка. Важливо після стабілізації емоційного стану відновити відчуття зв'язку з оточенням, щоб людина не залишалася наодинці зі своїми переживаннями. Варто обговорити з клієнтом, хто може бути поруч із ним, з ким він почувається в безпеці та хто може підтримати. Якщо є потреба, потрібно надати контакти організацій, благодійних фондів або телефонів довіри, щоб клієнт за неохідності знав, до кого можна звернутися.

Підсумовуючи вищезазначене, варто наголосити, що стабілізація – це лише перший крок. Оцінюючи загальну картину, варто врахувати масштабність проблеми та доступність психологічної допомоги. Згідно зі статистичними даними, оприлюднених в межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» – ініціативи Першої леді Олени Зеленської – та проведеного разом із ЮНІСЕФ близько 47% українців відчувають високий рівень стресу [5]. Значна частина українців має ресурс для самостійного подолання труднощів, проте є частина тих, хто потребує допомоги фахівців. І не завжди це про тривалу терапію. Іноді клієнту достатньо отримати першу психологічну допомогу, яка може запобігти виникненню глибинних травм.

Можна зробити висновок, що консультування при гострій реакції на стрес – це не лише робота за алгоритмом. Це насамперед здатність та уміння фахівця вчасно розпізнати стан клієнта та допомогти йому відновити відчуття безпеки. Розуміння симптомів дає можливість надати саме ту допомогу, яка потрібна «тут і зараз». Такий підхід допомагає людині не просто адаптуватися, а крок за кроком повернути контроль над власним життям і сформувати внутрішню стійкість навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел

1. Гостра реакція на стрес: що варто знати та як діяти. Міністерство внутрішніх справ України: вебсайт. URL: https://mvs.gov.ua/news/gostra-reakciia-na-stres-shho-varto-znati-ta-iak-diiati (дата звернення: 10.04.2026).

2. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : Наказ Міністерства соціальної політики України від 02.07.2015 № 678. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15 (дата звернення: 06.04.2026).

3. Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації» : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2024 № 1265. URL: https://moz.gov.ua/uk/n-1265-vid-19072024 (дата звернення: 07.04.2026).

4. Про організацію надання психосоціальної допомоги населенню : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.12.2023 № 2118 : станом на 25 січ. 2024 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0126-24/ed20231213#n35 (дата звернення: 02.04.2026).

5. Хто потребує додаткової підтримки та що допомагає родинам зберігати стійкість : результати дослідження. Ти як? : вебсайт. URL: https://howareu.com/news/47-ukraintsiv-povidomliaiut-pro-vysokyi-riven-stresu-rezultaty-doslidzhennia (дата звернення: 06.04.2026).

Бєлова Інна,
к.е.н., доцент, завідувач кафедри соціального забезпечення
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
i.zhurba@chdtu.edu.ua
Журба Михайло,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи СЗ-25,
Колодяжна Владислава,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи СЗ-2310,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ЧЛЕНІВ ЇХНІХ СІМЕЙ ІЗ ЗАЛЕЖНОСТЯМИ: РОЛЬ КЕЙС-МЕНЕДЖЕРА

Проблема залежностей у ветеранів війни та членів їхніх сімей належить до складних міждисциплінарних викликів, що поєднують медичний, психологічний, соціальний і правовий виміри. Умови війни, бойовий досвід, труднощі демобілізації, порушення сну, тривожні та депресивні прояви, сімейні конфлікти й соціальна дезадаптація можуть підсилювати ризик формування адиктивної поведінки. У такій ситуації особливої ваги набуває кейс-менеджмент як механізм раннього виявлення проблеми, організації міжвідомчої допомоги та супроводу людини на шляху до відновлення [1; 2; 3].

У науковій літературі проблема залежностей у ветеранів розглядається у тісному зв’язку з посттравматичним стресовим розладом, депресивними станами та порушенням соціального функціонування. Зокрема, М. Дж. Фрідман, П. П. Шнурр та А. Макдонаг-Койл наголошували, що у військових ветеранів ПТСР часто поєднується з іншими психічними розладами, зокрема алкогольною та іншою речовинною залежністю, що негативно впливає на сімейне, професійне і соціальне функціонування [11]. Сучасні дослідження Л. М. Найавітс та С. Е. Back зі співавторами також підтверджують, що коморбідність ПТСР і розладів, пов’язаних із вживанням психоактивних речовин, є складною та типовою клініко-соціальною проблемою, яка потребує інтегрованих підходів до допомоги [12; 13].

Нормативною основою такої діяльності є Закон України «Про соціальні послуги», Закон України «Про психіатричну допомогу», а також акти, що регламентують супровід ветеранів війни та членів їхніх сімей. Вони визначають,

що соціальна підтримка має бути спрямована не лише на подолання наслідків складних життєвих обставин, а й на їх профілактику, мінімізацію ризиків та забезпечення доступу до реабілітаційних і психосоціальних послуг [1; 2; 3]. У цьому контексті кейс-менеджер не виконує функцій лікаря чи психотерапевта, а виступає координатором допомоги, який своєчасно виявляє проблему, мотивує людину до звернення по фахову підтримку, організовує маршрут послуг і відстежує результат.

Одним із перших завдань кейс-менеджера є виявлення ризиків адиктивної поведінки під час оцінки потреб. Водночас принципово важливо, що фахівець не встановлює діагнозу, а лише фіксує ознаки, які свідчать про потребу в додатковій оцінці чи перенаправленні. До таких ознак належать систематичне або епізодично надмірне вживання алкоголю чи інших психоактивних речовин, порушення сну, різкі зміни поведінки, втрата контролю над вживанням, конфлікти в сім'ї, фінансові труднощі, агресивні реакції, нехтування лікуванням або реабілітацією, соціальна ізоляція та погіршення повсякденного функціонування [5; 6]. Для раннього виявлення ризикованого вживання у міжнародній і клінічній практиці застосовують стандартизовані інструменти AUDIT та ASSIST, які дають змогу оцінити рівень ризику та визначити подальшу тактику допомоги [6; 8; 9]. Доцільність їх використання обґрунтована у працях T. F. Babor, J. B. Saunders та R. Humeniuk, які розглядали скринінг як інструмент раннього виявлення небезпечних моделей уживання алкоголю й інших психоактивних речовин [8; 9].

Практичний зміст використання цих інструментів у роботі кейс-менеджера полягає не в діагностиці, а в розумінні логіки скринінгу. Фахівець має вчасно розпізнати, що за скаргами на безсоння, напруження, дратівливість, проблеми вдома чи спроби «зняти напругу» алкоголем або медикаментами може стояти небезпечне вживання. Саме тому професійно коректним є не осуд людини, а делікатне виявлення факторів ризику, пояснення їхнього значення та пропозиція наступного кроку допомоги [5; 9]. Такий підхід відповідає сучасному розумінню залежності як психічного і поведінкового розладу, що потребує гуманного, доступного та комплексного реагування [2].

Після виявлення ризику особливого значення набуває коротке втручання, побудоване на засадах мотиваційної комунікації. Ефективною в цьому плані є логіка FRAMES, що передбачає надання людині персоналізованого зворотного зв'язку, підкреслення її відповідальності за вибір, коротку професійну пораду, кілька варіантів подальших дій, емпатійне ставлення і підтримку віри у можливість змін [5; 10]. Такий підхід узгоджується з логікою мотиваційного інтерв'ювання, розробленого W. R. Miller і S. Rollnick, які визначають його як людиноцентрований стиль комунікації, спрямований на подолання амбівалентності щодо змін і посилення внутрішньої мотивації особи [15]. Це особливо важливо у роботі з ветеранами, оскільки дозволяє уникнути стигматизації, знизити опір і не допустити розриву контакту. Завдання кейс-менеджера полягає не в тому, щоб «читати мораль», а в тому, щоб допомогти

людині побачити зв’язок між вживанням і наслідками для її сну, здоров’я, сімейних стосунків, безпеки та соціального функціонування.

Наступним важливим етапом є координація підтримки. У випадках залежностей кейс-менеджер має організувати міжсекторальну взаємодію між різними суб’єктами допомоги: сімейним лікарем, психологом, психіатром, психіатром-наркологом, закладами психіатричної та наркологічної допомоги, реабілітаційними центрами, центрами ментального здоров’я, соціальними службами, групами самодопомоги та ветеранськими ресурсами [2; 3; 7]. Важливо, щоб перенаправлення не було формальним. Погодження консультації, допомога із записом, пояснення маршруту, зниження страху й сорому, уточнення, чи дісталася людина до фахівця, — усе це становить зміст реального кейс-менеджменту. Особливо швидкого реагування потребують випадки підозри на опіоїдну залежність, тяжку інтоксикацію, передозування, суїцидальні наміри або загрозливу поведінку, коли пріоритетом стає невідкладна медична допомога [5].

Окремої уваги потребує сімейний вимір залежностей. У ветеранській родині проблема вживання майже ніколи не стосується лише однієї особи, оскільки вона впливає на психоемоційний стан партнера, безпеку дітей, побут, фінансову стабільність, доступ до лікування і характер внутрішньосімейних відносин. Державний стандарт соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей наголошує на важливості сімейного консультування, відновлення родинних зв’язків, корекції поведінки у повсякденному житті та залучення до груп самодопомоги [4]. У цьому контексті B. S. McCrady та J. C. Flanagan підкреслюють, що сім’я може бути не лише середовищем накопичення наслідків алкогольної залежності, а й важливим ресурсом мотивації до лікування, підтримки відновлення та закріплення позитивних змін [14]. Саме тому кейс-менеджер має працювати не лише з ветераном, а й із його близькими: пояснювати тривожні сигнали, інформувати про алгоритми дій у кризі, підтримувати конструктивну взаємодію в родині та запобігати посиленню сорому, конфлікту й контролюючої поведінки.

Профілактичний компонент супроводу повинен бути інтегрований в індивідуальний план допомоги. Йдеться не про абстрактні заклики «припинити вживання», а про конкретні реалістичні кроки: запис на консультацію, регулярний контакт із фахівцем, стабілізацію режиму дня, відновлення соціальних зв’язків, роботу зі сном, фізичну активність, залучення психолога, участь у групі підтримки, формування кризового плану на випадок зриву або погіршення стану [4; 7]. Такий підхід відповідає логіці кейс-менеджменту, за якої людина не залишається наодинці з проблемою, а отримує структурований, поетапний і міждисциплінарний супровід.

Не менш значущим є моніторинг результатів і корекція індивідуального плану. У випадках залежностей моніторинг не повинен мати карального характеру. Його завдання полягає у фіксації реальних змін: зменшення або збільшення частоти вживання, дотримання лікування, відновлення контактів із сім’єю, покращення сну, зниження конфліктності, участі в групах підтримки,

зростання готовності до змін [4]. При цьому кейс-менеджер має враховувати, що динаміка часто буває нелінійною, а рецидив не означає безперспективності випадку. Навпаки, це сигнал до перегляду маршруту допомоги, посилення підтримки сім'ї, повторної оцінки психічного стану, суїцидального ризику, домашнього насильства чи необхідності іншого рівня медичного втручання.

Отже, соціально-психологічний супровід ветеранів війни та членів їхніх сімей із залежностями є важливим напрямом сучасної системи психосоціальної допомоги. Роль кейс-менеджера в цій роботі полягає у ранньому виявленні ризиків, коректній і неосудливій комунікації, організації маршруту допомоги, сімейно орієнтованій профілактиці та послідовному моніторингу результатів. Сучасний науковий підхід до проблеми залежностей у ветеранів передбачає розгляд не лише самого факту вживання, а й ширшого контексту психотравми, сімейної взаємодії, соціальної адаптації та міждисциплінарної підтримки [11; 12; 13; 14]. Саме такий підхід дає змогу перетворити формальне перенаправлення на реальну систему підтримки, у центрі якої перебувають безпека, гідність, мотивація до змін і відновлення соціального функціонування ветерана та його родини.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.03.2026.

2. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 № 1489-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.03.2026.

3. Деякі питання забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб : постанова Кабінету Міністрів України від 02.08.2024 № 881 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.03.2026.

4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціальної адаптації ветеранів війни та членів їхніх сімей та внесення зміни до Класифікатора соціальних послуг : наказ Міністерства соціальної політики України від 11.04.2024 № 175-Н, зареєстр. в Міністерстві юстиції України 04.06.2024 за № 828/42173 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. Дата звернення: 18.03.2026.

5. Про затвердження Стандарту медичної допомоги «Психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання психоактивних речовин та стимуляторів, за виключенням опіоїдів» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13.01.2025 № 84 // Міністерство охорони здоров'я України. Дата звернення: 18.03.2026.

6. Скринінг вживання алкоголю: тест AUDIT [Електронний ресурс] / Центр громадського здоров'я МОЗ України. Дата звернення: 18.03.2026.

7. Як ветеранам та ветеранкам, їхнім сім'ям отримати безоплатну психологічну допомогу [Електронний ресурс] / Міністерство у справах ветеранів України. Дата звернення: 18.03.2026.

8. Babor T. F., Higgins-Biddle J. C., Saunders J. B., Monteiro M. G. AUDIT: The Alcohol Use Disorders Identification Test. Guidelines for Use in Primary Care. 2nd ed. Geneva : World Health Organization, 2001.

9. Humeniuk R., Henry-Edwards S., Ali R., Poznyak V., Monteiro M. The Alcohol, Smoking and Substance Involvement Screening Test (ASSIST): Manual for Use in Primary Care. Geneva : World Health Organization, 2010.

10. Humeniuk R., Ali R., Babor T. F., Souza-Formigoni M. L. O., de Lacerda R. B., Ling W., McRee B., Newcombe D., Pal H., Poznyak V., Simon S. The ASSIST-linked brief intervention for hazardous and harmful substance use: manual for use in primary care. Geneva : World Health Organization, 2010.

11. Friedman M. J., Schnurr P. P., McDonagh-Coyle A. Post-traumatic stress disorder in the military veteran // Psychiatric Clinics of North America. 1994. Vol. 17, No. 2. P. 265–277.

12. Najavits L. M., Clark H. W., DiClemente C. C., Potenza M. N., Shaffer H. J., Sorensen J. L., Tull M. T., Zweben A., Zweben J. E. PTSD / substance use disorder comorbidity: treatment options and public health needs // Current Treatment Options in Psychiatry. 2020. Vol. 7, No. 4. P. 544–558.

13. Back S. E., Jarnecke A. M., Norman S. B., Zaur A. J., Hien D. A. State of the Science: treatment of comorbid posttraumatic stress disorder and substance use disorders // Journal of Traumatic Stress. 2024. Vol. 37, No. 6. P. 803–813.

14. McCrady B. S., Flanagan J. C. The Role of the Family in Alcohol Use Disorder Recovery for Adults // Alcohol Research: Current Reviews. 2021. Vol. 41, No. 1. Art. 06.

15. Miller W. R., Rollnick S. Motivational Interviewing: Helping People Change. 3rd ed. New York : Guilford Press, 2013.

Бибик Андрій,
здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності: Середня освіта (фізична культура)
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»
Науковий керівник: *Вольчинський Анатолій,*
кандидат наук з фізичного виховання і спорту,доцент,
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м.Луцьк
e-mail: vaj65@ukr.net

ОРГАНІЗАЦІЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ З УЧНЯМИ СЕРЕДНЬОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Проблема зміцнення здоров'я підростаючого покоління в Україні набуває критичного значення на тлі стрімкого поширення гіподинамії, цифровізації дозвілля та зростання психоемоційного напруження серед школярів. Сучасний

етап розвитку суспільства характеризується стійкою тенденцією до погіршення стану здоров’я підлітків. Середній шкільний вік (11–15 років) є критичним періодом, оскільки він збігається з бурхливим психофізіологічним розвитком (пубертатом) та зростанням навчального навантаження. Оптимізація фізкультурно-оздоровчої роботи (ФОР) у цей період є ключовим фактором запобігання хронічним захворюванням та формування бази для здорового способу життя. Психофізіологічні особливості цільової групи .Ефективна організація ФОР повинна базуватися на врахуванні таких факторів: *Фізіологічний* - інтенсивний ріст скелета, тимчасова дискоординація рухів, функціональна лабільність серцево-судинної та нервової систем. *Психологічний* - потреба у самоствердженні, домінування емоцій, зміна мотивації (від гри до соціального визнання), критичне ставлення до стандартних вимог. Однак існують загальні вимоги щодо всіх уроків фізичного виховання або секційних занять незалежно від їх виду. Чітка, методика грамотна організація уроків та позакласних занять фізкультурою і спортом є найбільш ефективним чинником покращення якості життя дитини та підвищення рухової активності дітей.Питання впровадження нових методик для підвищення ефективності роботи пропонується змістити акцент із "нормативного" підходу на "особистісно-орієнтований".

Аналіз сучасних літературних джерел [2,3,4,5]свідчить про те,що проблема «Організація фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями середнього шкільного віку» активно досліджується у працях українських та зарубіжних вчених. Принципи сучасної організації ФОР диференціація: розподіл навантаження відповідно до стану здоров'я (основна, підготовча, спеціальна групи).

Варіативність впровадження інноваційних видів спорту (флорбол, чирлідинг, бадмінтон, елементи йоги або пілатесу), що підвищує емоційний інтерес. Інтеграція поєднання фізичних вправ із теоретичними знаннями про гігієну, харчування та самоконтроль.

Організація ФОР не повинна обмежуватися лише уроками фізкультури. Вона має включати: Малі форми в режимі навчального дня: фізкультхвилинки, активні перерви, "рухливі" уроки. Позакласна робота: спортивні секції за інтересами, гуртки, внутрішньошкільні змагання. Фізкультурно-масові заходи: дні здоров’я, туристичні походи, спортивні квести та фестивалі. Використання сучасних технологій.

Доцільним є використання фітнес-трекерів та мобільних додатків для моніторингу активності, елементів гейміфікації (системи рейтингів, віртуальних нагород за досягнення), дистанційних платформ для самостійних занять вдома.

Організація фізкультурно-оздоровчої роботи з учнями середнього шкільного віку потребує комплексного підходу, який поєднує медико-біологічний контроль, емоційно привабливі методики та сучасні технології. Тільки через створення позитивного мікроклімату та надання учням права вибору виду активності можна досягти стійкої мотивації до занять спортом.

Список використаних джерел

1. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2017. 248 с.
2. Дуїтшак М. В. Парадигма оздоровчої рухової активності: теоретико-методологічний аспект. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2019. № 1. С. 40-47.
3. Москаленко Н. В. Фізичне виховання школярів в умовах модернізації середньої освіти. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2021. № 2. С. 54-60.
4. Сущенко Л. П. Здоров'язбережувальні технології у процесі фізичного виховання підлітків. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. 2022. Вип. 5. С. 112-117.
5. Про затвердження Рекомендацій щодо стратегічного розвитку фізичного виховання та спорту серед учнівської молоді до 2025 року : Наказ МОН України від 15.02.2021 р. № 194. URL: https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-rekomendacij-shodo-strategichnogo-rozvitku-fizichnogo-vihovannya-ta-sportu-sered-uchnivskoyi-molodi-do-2025-roku (дата звернення: 13.04.2026).

Білевич Любомир,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41.
Науковий керівник: *Мельник Юлія,*
кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail:marianna.yaroshchuk85@gmail.com

ТЕХНІКИ АРТТЕРАПІЇ В ІНДИВІДУАЛЬНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ КЛІЄНТІВ

Арттерапія є одним із сучасних і ефективних напрямів психологічної допомоги, що базується на використанні творчої діяльності для вираження емоцій, переживань і внутрішніх конфліктів клієнта. В індивідуальному консультуванні вона розглядається як безпечний і м'який метод роботи з психоемоційними станами, який дозволяє обійти захисні механізми психіки та отримати доступ до глибинних переживань особистості. Актуальність використання арттерапевтичних технік зумовлена зростанням рівня стресу, емоційного вигорання та психологічних труднощів у сучасному суспільстві.

Індивідуальне консультування з використанням арттерапії передбачає створення умов, у яких клієнт може через творчість висловити те, що складно вербалізувати словами. Це особливо важливо для людей, які мають труднощі з усвідомленням або вираженням емоцій, пережили психологічні травми або перебувають у стані внутрішнього конфлікту. Арттерапія дозволяє активізувати внутрішні ресурси особистості та сприяє її самопізнанню.

Однією з базових технік є малюнкова терапія, яка включає вільне малювання, тематичні малюнки та роботу з символами. Клієнту пропонується

зобразити свій емоційний стан, проблему або бажане майбутнє. Аналіз малюнка дозволяє психологу краще зрозуміти внутрішній світ клієнта, а сам процес малювання сприяє емоційній розрядці та зниженню напруги.

Важливе місце займає техніка «мандала», яка передбачає створення кругових зображень із використанням кольорів і символів. Робота з мандалою сприяє гармонізації внутрішнього стану, розвитку концентрації та стабілізації емоційного фону. У процесі створення мандали клієнт часто несвідомо відображає свій внутрішній стан, що дає змогу психологу краще зрозуміти його переживання.

Ще однією ефективною технікою є колажування. Клієнту пропонується створити композицію з вирізок журналів, фотографій або малюнків, яка відображає його почуття, життєві цілі або актуальні проблеми. Колаж дозволяє структурувати думки, візуалізувати внутрішні конфлікти та сформувати нові життєві орієнтири.

У практиці індивідуального консультування також широко використовується казкотерапія. Клієнт створює або аналізує казкові сюжети, в яких символічно відображаються його життєві ситуації. Через казкові образи людина може безпечно досліджувати власні страхи, переживання та конфлікти, а також знаходити нові способи їх подолання.

Пісочна терапія є ще одним потужним методом арттерапії. Вона передбачає створення композицій у піску з використанням мініатюрних фігурок. Цей метод особливо ефективний у роботі з глибинними переживаннями, травматичним досвідом та внутрішніми конфліктами. Пісочна терапія сприяє символічному відображенню психічної реальності клієнта та її трансформації.

Також у консультуванні застосовується музикотерапія, яка передбачає використання музики для впливу на емоційний стан клієнта. Прослуховування або створення музичних композицій сприяє зниженню тривожності, стабілізації емоційного стану та розвитку саморегуляції.

Особливістю арттерапії є її ненасильницький характер. Клієнт не відчуває тиску або оцінювання, оскільки творчий процес не має «правильного» або «неправильного» результату. Це створює атмосферу психологічної безпеки, яка є важливою умовою ефективного консультування.

У процесі індивідуальної арттерапії важливу роль відіграє інтерпретація творчих продуктів. Проте вона не повинна бути нав’язливою або директивною. Психолог допомагає клієнту самому усвідомити значення створених образів, що сприяє розвитку рефлексії та самопізнання.

Арттерапевтичні техніки також сприяють розвитку емоційного інтелекту, оскільки клієнт вчиться розпізнавати, усвідомлювати та виражати свої емоції. Це особливо важливо у роботі з людьми, які мають труднощі у міжособистісних стосунках або схильні до емоційного пригнічення.

У процесі консультування арттерапія допомагає активізувати внутрішні ресурси особистості, підвищити рівень самооцінки та сформувати більш адаптивні способи поведінки. Клієнт отримує можливість побачити свою проблему з іншого ракурсу та знайти нові шляхи її вирішення.

Отже, техніки арттерапії в індивідуальному консультуванні є ефективним інструментом психологічної допомоги, який поєднує творчість і психотерапевтичний вплив. Вони сприяють емоційному розвантаженню, самопізнанню, гармонізації внутрішнього стану та розвитку особистості. Використання арттерапії дозволяє психологу більш глибоко працювати з внутрішнім світом клієнта та забезпечує м'який і безпечний процес психокорекції.

Список використаних джерел

1. Бреусенко-Кузнєцов О. А. Арттерапія в роботі психолога : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 256 с.

2. Вознесенська О. Л. Арттерапія у роботі з різними категоріями клієнтів : монографія. Київ : КіМ, 2018. 304 с.

3. Дяченко Н. П. Психологічне консультування : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2017. 320 с.

4. Зінкевич-Євстигнєєва Т. Д. Практикум з казкотерапії. Київ : Редакція загальнопедагогічних газет, 2016. 288 с.

5. Копитін О. І. Основи арттерапії. Київ : Науковий світ, 2020. 272 с.

6. Лебедєва Л. Д. Арттерапія в практиці психологічної допомоги. Київ : Либідь, 2018. 240 с.

7. Малкіна-Пих І. Г. Психологічна допомога в кризових ситуаціях. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 400 с.

8. Пезешкіан Н. Позитивна психотерапія та арттерапія. Київ : Сфера, 2017. 312 с.

9. Піскун О. М. Пісочна терапія в практиці психолога. Київ : Генеза, 2021. 224 с.

10. Руденко В. А. Музикотерапія в психологічному консультуванні. Київ : Видавництво НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. 198 с.

Боголюбська Ангеліна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 Псз група
Науковий керівник: *Андрій Заблоцький PhD, доцент*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: lina.mitchell2707@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ВПЕВНЕНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Підлітковий вік є критичним періодом онтогенезу, під час якого відбувається активна перебудова самосвідомості, формування стійкої Я-концепції та соціальної ідентичності [1]. Соціальна впевненість виступає ключовим інтегральним психологічним ресурсом, що забезпечує ефективну адаптацію в групах однолітків, асертивну взаємодію, стійкість до соціального тиску та успішну реалізацію в міжособистісних відносинах [3]. Вона визначається як комплексна характеристика особистості, що поєднує адекватну

самооцінку, віру у власну соціальну ефективність (самоефективність), емоційну стабільність у контактах та поведінкову готовність до ініціативної, відкритої та неагресивної комунікації [2].

У сучасних умовах України, ускладнених воєнними реаліями, цифровізацією спілкування та змінами в структурі референтних груп, низький рівень соціальної впевненості сприяє соціальній ізоляції, підвищеній тривожності, депресивним тенденціям та ризикованій поведінці, тоді як високий — виступає важливим профілактичним фактором психологічного благополуччя та резилієнтності [4; 5].

Психологічна сутність соціальної впевненості та її структура в підлітковому віці

Соціальна впевненість є багатокомпонентним утворенням, що включає чотири основні складові:

- особовий компонент (адекватна самооцінка, самоповага, позитивне самоставлення);
- когнітивний (віра у соціальну компетентність, адекватне сприйняття соціальних ситуацій, критичне мислення щодо стереотипів);
- емоційний (регуляція соціальної тривоги, страху відторгнення, сорому; розвинений емоційний інтелект);
- поведінковий (активність у контактах, асертивність, вміння встановлювати та підтримувати зв'язки без надмірної залежності від схвалення) [2].

У підлітковому віці соціальна впевненість тісно пов'язана з кризою ідентичності, підвищеною чутливістю до оцінки однолітків та прагненням соціального визнання. Низький її рівень проявляється в уникненні контактів, пасивності, надмірній конформності чи залежності від групи, тоді як високий сприяє ініціативності, лідерству та емоційній стійкості [1; 3].

Основні психологічні ресурси формування соціальної впевненості

Формування соціальної впевненості спирається на внутрішні та зовнішні ресурси, що взаємодіють у процесі соціалізації.

1. **Внутрішні особистісні ресурси** Адекватна та стабільна самооцінка є основою самоповаги та захисту від зовнішньої критики [2]. Розвинена рефлексія забезпечує самопізнання, аналіз сильних і слабких сторін, усвідомлення власної поведінки в соціальних ситуаціях [1]. Оптимізм і позитивне мислення формують переконаність у можливості успіху в міжособистісній взаємодії [4]. Автономність і асертивність дозволяють відстоювати особисті кордони без агресії чи підпорядкування [2]. Емоційний інтелект сприяє розпізнаванню, розумінню та регуляції емоцій у себе та інших, що суттєво знижує соціальну тривогу [5].
2. **Когнітивно-поведінкові ресурси** Самоефективність — віра в здатність успішно справлятися з соціальними завданнями — є центральним механізмом (за А. Бандурою) [2]. Позитивний внутрішній діалог та когнітивна реструктуризація негативних установок («Я нецікавий» → «Я маю право на спілкування») сприяють переорієнтації мислення [4]. Навички критичного

мислення щодо маніпуляцій та ідеалізованих образів у цифровому середовищі стають особливо актуальними в сучасних умовах [6].

3. **Соціально-середовищні ресурси** Підтримуючі сімейні стосунки (довіра, емоційна підтримка, заохочення самостійності) створюють базове відчуття безпеки [5]. Позитивний морально-психологічний клімат у шкільному колективі та групах однолітків сприяє формуванню досвіду успішної взаємодії [1]. Участь у про-соціальній діяльності (гуртки, волонтерство, спорт) забезпечує досвід визнання та успіху [3]. Конструктивне використання соціальних мереж для самовираження та отримання підтримки (за умови критичного підходу та уникнення соціальних порівнянь) може слугувати додатковим ресурсом розвитку комунікативних навичок [6].

Розвиток соціальної впевненості відбувається через:

- тренінги асертивності та комунікативної компетентності (рольові ігри, моделювання ситуацій відмови та відстоювання позиції) [2];
- групові заняття з розвитку емоційного інтелекту та регуляції емоцій [5];
- практики саморефлексії (щоденник успіхів, аналіз соціальних взаємодій) [4];
- підтримку дорослих у формі щирої похвали за зусилля, моделювання впевненої поведінки та навчання подоланню соціальної тривоги (релаксаційні техніки, поступова експозиція) [3];
- програми психосоціальної підтримки, що посилюють резилієнтність у кризових умовах [5].

Соціальна впевненість у підлітковому віці є ключовим інтегральним психологічним ресурсом, що визначає якість соціальної адаптації, психологічне благополуччя та потенціал особистісного зростання в умовах сучасних викликів. Її формування спирається на комплекс внутрішніх (самооцінка, рефлексія, оптимізм, автономність, асертивність, емоційний інтелект) та зовнішніх (підтримуюче сімейне та шкільне середовище, досвід успіху, конструктивне цифрове спілкування) ресурсів [2; 4; 5]. Системна психологічна та педагогічна робота, спрямована на розвиток цих ресурсів, дозволяє компенсувати вікові вразливості та будувати стійку основу для успішної соціальної реалізації в дорослому житті. Перспективним напрямом є створення інтегрованих програм, адаптованих до воєнних реалій, міграційних процесів та цифровізації, з акцентом на емоційну компетентність та шкільну згуртованість.

Список використаних джерел

1. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2017. 384 с.
2. Давиденко Д. С. Впевненість у собі та її соціально-психологічні особливості у підлітків. Київ, 2021.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник. Київ : Академвидав, 2010. 448 с.

4. Титаренко Т. М. Особистість у кризових умовах: психологія життєстійкості. Київ : Міленіум, 2015. 320 с.
5. Гречановська О. В. та ін. Вплив соціальних мереж на психологічний стан та самооцінку української молоді. 2023.
6. Романенкова О. Ю. Психологічні аспекти впливу соціальних мереж на формування самооцінки підлітків. 2025.

Бойчук Людмила,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-21,
e-mail: belucci3009@gmail.com
Науковий керівник: *Савчук Надія, к. психол. н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: ladz1364@gmail.com

КОГНІТИВНІ ЧИННИКИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

У сучасних умовах підвищеного психоемоційного навантаження, соціальної нестабільності та тривалого стресу проблема збереження емоційного здоров'я особистості є особливо актуальною. Сучасні виклики, зокрема умови воєнного стану, посилюють потребу у внутрішніх ресурсах, які забезпечують психологічну стійкість і здатність до адаптації.

Важливу роль у цьому процесі відіграє когнітивна сфера особистості, що охоплює переконання, установки, особливості мислення та самооцінку. Саме когнітивні процеси визначають, як людина сприймає події, інтерпретує життєві ситуації та реагує на них емоційно.

Дослідження показують, що когнітивні чинники безпосередньо впливають на рівень емоційного благополуччя. Адже адекватна самооцінка сприяє зниженню тривожності, формуванню впевненості у власних можливостях та відповідального ставлення до власного здоров'я. Низка досліджень вітчизняних науковців акцентує увагу на пошуку ресурсних механізмів, що сприяють підтримці ментального здоров'я. Зокрема, Яворська-Вєтрова І.В. наголошує на важливій ролі когнітивної складової у ресурсному забезпеченні процесів посттравматичного і постдосвідного зростання. Досить часто негативні спонтанні судження про себе та оточуючий світ сприяють розвитку депресивних і тривожних розладів. Дезадаптивні переконання можуть посилювати емоційне напруження та ускладнювати процес психологічної адаптації. Цьомик Х. розкриває особливості когнітивної реконструкція як психологічного механізму формування саногенного мислення у збереженні психічного здоров'я.

Окремої уваги заслуговує когнітивна оцінка стресу, яка значною мірою визначає характер емоційних реакцій і вибір поведінкових стратегій. Здатність до переосмислення ситуацій (когнітивної переоцінки) дозволяє зменшити рівень напруження та сприяє більш ефективному подоланню труднощів.

Крім того, установки щодо здорового способу життя та відповідальності за власне благополуччя формують основу здоров'язбережувальної поведінки. Їх розвиток пов'язаний із рівнем усвідомлення значущості психічного здоров'я у житті людини. Уроки фізичної культури у ЗЗСО, факультативи та гуртки з фізичного виховання, тренінги з ментального здоров'я є основою формування стійкості когнітивної системи до впливу шкідливих факторів на особистість у складних невизначених умовах.

Серед ефективних підходів до розвитку когнітивних ресурсів доцільно виділити когнітивно-поведінкові методи, які спрямовані на корекцію дезадаптивних переконань і формування більш адаптивного мислення. Практичне значення також мають психоосвітні програми, що сприяють розвитку навичок саморегуляції та рефлексії.

Отже, когнітивні чинники є важливою складовою збереження емоційного здоров'я особистості. Їх розвиток сприяє підвищенню життєстійкості, кращій адаптації до складних умов і підтриманню психологічного благополуччя.

Список використаних джерел

1. Бек А. Когнітивна терапія та емоційні розлади. Львів : Свічадо, 2019. 352 с.

2. Максименко С. Д. Загальна психологія. Київ : Центр учбової літератури, 2021. 480 с.

3. Цьомик Х. Роль когнітивної реструктуризації у розвитку саногенного мислення та підтриманні психічного здоров'я особистості. Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки. 2025. Випуск 24. С. 226–232.

4. Яворська-Вєтрова І.В. Когнітивні аспекти ресурсності особистості. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2025. Том 36 (75). № 5. С. 12-18.

Брудін Михайло,
здобувач освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності: Середня освіта (фізична культура)
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»
Науковий керівник: *Хомік Оксана, к. пед. наук,доцент,*
завідувач кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м.Луцьк
e-mail: okshom2017@ukr.net

ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ ТА МОБІЛЬНІ ДОДАТКИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ

В умовах сучасних глобальних викликів, зумовлених воєнним станом та соціально-економічною нестабільністю, збереження ментального здоров'я населення стає одним із пріоритетних завдань державної соціальної політики. Обмеженість доступу до традиційної психологічної допомоги в зонах активних бойових дій та на деокупованих територіях зумовлює необхідність

впровадження інноваційних цифрових рішень. Цифрова трансформація соціальної сфери дозволяє розширити межі надання психосоціальної підтримки, забезпечуючи її мобільність та оперативність.

Важливим аспектом використання цифрових технологій є їхня здатність доповнювати традиційну систему соціального захисту. Як зазначають дослідники у контексті євроінтеграційних процесів, цифрова трансформація соціальної сфери – це не лише автоматизація процесів, а передусім створення гнучкого середовища, де кожен громадянин може отримати оперативну психоемоційну підтримку незалежно від свого фізичного місцезнаходження [2].

Питання впровадження цифрових технологій у психологічну практику досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Теоретичні засади використання мобільних застосунків у психотерапії розкрито у працях Дж. Торроуса та С. Шуеллера [5]. Проблематику цифрової трансформації соціальних послуг в Україні аналізують дослідники, що акцентують увагу на інклюзивності та доступності сервісів [1]. Особливості надання психологічної допомоги в умовах воєнного стану висвітлено у роботах фахівців, що займаються питаннями ПТСР та кризового консультування [4].

Проведений аналіз сучасного стану цифровізації психологічної допомоги дозволяє констатувати, що мобільні застосунки стали невід'ємною частиною екосистеми підтримки ментального здоров'я. У ході дослідження було систематизовано ключові можливості та обмеження цих інструментів у контексті викликів сьогодення.

До основних можливостей, що сприяють підвищенню ефективності соціально-психологічної допомоги, віднесено:

- екстрену психологічну стабілізацію – наявність вбудованих протоколів самодопомоги (техніки дихання, візуалізації, прогресивної м'язової релаксації) дозволяє користувачеві самостійно знизити рівень гострого стресу в моменти кризових ситуацій;
- масштабованість та інклюзивність – цифрові платформи забезпечують одночасний доступ до перевіреної інформації тисячам користувачів, що є критично важливим для внутрішньо переміщених осіб та біженців, які перебувають поза межами доступу до очних сервісів;
- об'єктивізацію самоспостереження – використання цифрових трекерів настрою та когнітивних щоденників дозволяє накопичувати емпіричні дані, які згодом можуть бути використані фахівцем для побудови більш точного терапевтичного плану;
- посилення психоедукації – додатки виступають зручним каналом поширення знань про ментальне здоров'я, сприяючи дестигматизації звернень до психологів.

Оцінюючи потенціал таких інструментів, дослідники зазначають, що інтеграція мобільних додатків у систему психосоціальної підтримки дозволяє не лише подолати географічні бар'єри, а й суттєво підвищити рівень автономності особистості у процесі відновлення ментального благополуччя [3].

Водночас виявлено низку обмежень, які стримують повну інтеграцію цифрових інструментів у клінічну практику:

- ризик самодіагностики – безконтрольне використання застосунків може призвести до хибної інтерпретації користувачем симптомів психічних розладів та відмови від фахової медичної допомоги;
- дефіцит невербальної комунікації – відсутність візуального та емоційного контакту, притаманного традиційному консультуванню, знижує ефективність роботи з глибокими психотравмами, де ключову роль відіграє терапевтичний альянс;
- етичні та безпекові виклики – питання конфіденційності даних у комерційних додатках залишається відкритим, що потребує розробки державних стандартів та сертифікації відповідного програмного забезпечення;
- технологічна залежність – ефективність допомоги залишається прямо залежною від якості інтернет-зв'язку та цифрової грамотності користувача, що може поглиблювати соціальну ізоляцію вразливих груп населення.

Таким чином, результати свідчать, що цифрові інструменти є потужним допоміжним ресурсом, який за умови фахового супроводу здатний суттєво підвищити резильєнтність суспільства в умовах війни та соціальної трансформації.

Список використаних джерел

1. Державна соціальна політика в контексті євроінтеграції : зб. наук. пр. Луцьк : ЛНТУ, 2025. 150 с.
2. Ковальчук О. П. Державна соціальна політика та цифровізація в умовах сучасних викликів. Луцьк : Вежа-Друк, 2026. 210 с.
3. Мельник А. В. Цифровізація психологічної допомоги: від теорії до практики. Київ : Академвидав, 2025. 184 с.
4. Психологічна допомога в умовах війни : посібник / за ред. О. Жук. Луцьк, 2026. 120 с.
5. Торроус Дж., Шуеллер С. Цифрова психотерапія: нові горизонти. Київ : Наука, 2024. 200 с.

Будь Тетяна,
здобувачка вищої освіти групи ФБСФР-11
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: *Полухтович Тетяна, канд. пед. наук,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЯК ВІЙНА ВПЛИВАЄ НА МЕНТАЛЬНА ЗДОРОВ'Я

Проблема ментального здоров'я під час війни залишається надзвичайно важливою темою для обговорення багатьох дослідників цього питання. Такі чинники, як: участь у бойових діях або перебування в прифронтовій зоні, де відбуваються постійні ракетні й артилерійські обстріли, перебування в

окупації, значно підвищують уразливість наших громадян до психосоціального стресу, сприяють поширенню психічних розладів – депресії, тривоги тощо [1].

На наше переконання, ментальне здоров'я є ключовим компонентом загального благополуччя та якості життя кожної особистості. Відображає не лише стан окремої особистості, а й загальний рівень стійкості суспільства до викликів війни. Підвищення уваги до питань, пов'язаних з ментальним здоров'ям, допоможе не лише зменшити негативні наслідки травматичних подій, але й посприяє відновленню особистісного ресурсу, підсиленню адапційних механізмів, соціальної згуртованості.

У процесі дослідження ми розглянули декілька пріоритетних підходів до розуміння змісту ментального здоров'я. Це:

1. Психодинамічний підхід, заснований на теорії психоаналізу та працях З. Фрейда. Підкреслює, що переживання й неврози виникають внаслідок неповноти процесів психічного розвитку в дитинстві. Даний підхід допомагає виявити й вирішити конфлікти і проблеми психіки.

2. Біологічний підхід вказує на важливість генетичних та біохімічних факторів у формуванні ментального здоров'я. Досліджує роль генетики, нейрохімії, нейрофізіології у розвитку психічних порушень.

3.Психологічний підхід розглядає ментальне здоров'я як результат взаємодії особистості з оточуючим середовищем. Вивчає вплив різних життєвих подій і стресових ситуацій на психічний стан людини [2].

Під час дослідження вказаної теми, нами наголошується, що знання ментального здоров'я особистості є складним і має багато відтінків. Підходи до цього питання можуть відрізнятися в залежності від культурних, історичних та інших факторів. Так, стрес і травми, пов'язані з війною, можуть мати серйозний вплив на ментальне особистість в майбутньому. Постійне переживання небезпеки, втрати близьких людей, страх і тривога спричиняють розвиток посттравматичного стресового розладу, депресії або інших психічних порушень. Тому має бути доступною медична допомога, психотерапія, які є важливими в умовах війни для підтримки ментального здоров'я різної вікової категорії людей. Ті, хто воюють або переживають наслідки війни, потребують професійної допомоги для покращення психічного стану [3].

У складних умовах війни в українському суспільстві зростає потреба у доступних ефективних безпечних психопрофілактичних засобах. Аналізуючи дослідження вітчизняних науковців, ми з'ясували, що 40–50 % населення потребують якісної психологічної допомоги [5]. У певних групах кількість є такою: з-поміж військових і ветеранів – 1,8 млн; серед людей старшого віку – 7 млн; близько 4 млн – дітей і підлітків. Прогнозована потреба в допомозі з питань психічного здоров'я на первинній ланці медицини – 27 млн звернень [6]. Практики релаксації й медитації (як свідчать результати досліджень) виступають потужним інструментам стабілізації емоційного стану, зниження рівня тривожності, попередження психосоматичних розладів. Регулярне застосування технік дихальної релаксації, м'язової детонації, візуалізації сприяє зниженню стресостійкості, депресивності, тривожності, покращенню якості сну. Особливо ефективними ці

методи є у поєднанні з підтримкою близького оточення й соціальною взаємодією. [4]. На наше переконання така допомога має включати і консультування, і терапію, і групові заняття.

Досліджуючи наукову інформацію з вищевказаного питання, нами зроблено висновок про ментальне здоров'я як невід'ємну складову загального благополуччя людини, важливого показника якості її життя. В сучасних умовах війни дане питання набуває особливої актуальності, адже через низку факторів страждають люди, відбуваються негативні зміни в психічному стані. Тому підтримка ментального здоров'я в умовах сьогодення потребує уваги, доступу до психологічної допомоги, глибокого розуміння з боку суспільства. На нашу думку, кожна людина повинна турбуватися про власне ментальне здоров'я як запоруку стійкості та внутрішньої гармонії.

Список використаних джерел

1. Національний інститут стратегічних досліджень (2023). Підтримка ментального здоров'я під час війни. URL: https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidtrymka-mentalnoho-zdorovya-v-chasy-viyny (дата звернення 07.11.2025р.)
2. Карамушка Л.М. (2022). Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та 41 підтримати: Метод. рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, URL: https://lib.1itta.gov.ua/730974/ (дата звернення: 07.11.2025р.)
3. Карамушка Л. (2021). Психічне здоров'я: сутність, основні детермінанти, стратегії та програми забезпечення. *Psychologal journal* 7(5), 26-37с. URL: https://do1.org/10.31108/1.2.7.53 (дата звернення: 07.11.2025р.)
4. Болукова В. , Власюк І. (2023). Збірник тез «*Психічне здоров'я та реабілітація: теорія, практика, міждисциплінарні стратегії*» / Практики релаксації як засоби підтримки психічного здоров'я під час війни. 57 С. URL: https://libvmi.volyn.ua/sites/default/files/2025-07/84-28-tezy-zbirnyk-57-59.pdf (дата звернення: 07.11.2025р.)
5. Зеленська про програму ментального здоров'я: Виявилося, що «сильні не ходять до психологів». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3703135-zelenska-pro-programu-mentalnogo-zdorova-viavilosa-so-silni-ne-hodat-do-psihologiv.html (дата звернення: 07.11.2025р.)
6. Укрінформ «У межах Всеукраїнської програми ментального здоров'я визначили пріоритетні проєкти». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3695613-u-mezah-vseukrainskoi-programi-mentalnogo-zdorova-viznacili-prioritetni-proekti.html (дата звернення: 07.11.2025р.)

Гережун Марія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
meowrrxx@gmail.com

РОЛЬ ТІЛЕСНО-ОРІЄНТОВАНИХ МЕТОДІВ У КОНСУЛЬТУВАННІ КЛІЄНТІВ ІЗ ПРОЯВАМИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ

Сучасні умови функціонування українського суспільства, зокрема реалії повномасштабної війни та пов’язані з нею соціально-психологічні виклики, суттєво підвищують рівень стресового навантаження на всі категорії населення, зокрема на учасників освітнього процесу. У таких умовах особливої уваги потребує психоемоційний стан педагогічних працівників, професійна діяльність яких передбачає постійну міжособистісну взаємодію, високий рівень відповідальності та емоційної залученості.

Тривалий вплив стресогенних чинників сприяє розвитку нервово-психічної напруги, дезорганізації професійної діяльності та поступовому виснаженню емоційних ресурсів особистості, що проявляється у зростанні рівня емоційного вигорання. У свою чергу, зниження психічного здоров’я та емоційної стабільності педагога негативно впливає не лише на його професійну ефективність, а й на здатність забезпечувати психологічно безпечне освітнє середовище та надавати підтримку учням.

У зв’язку з цим актуалізується потреба у впровадженні ефективних підходів до психологічної підтримки педагогічних працівників, спрямованих на збереження їх психічного здоров’я та відновлення емоційного ресурсу. Перспективним напрямом у цьому контексті є використання тілесно-орієнтованих методів, які дозволяють знижувати рівень психофізичної напруги та сприяють нормалізації емоційного стану особистості.

Метою статті є теоретичне обґрунтування ролі тілесно-орієнтованих методів у зниженні рівня емоційного вигорання педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Феномен емоційного вигорання розглядається в різних напрямах психології: як наслідок тривалого стресу, як форма професійної деформації особистості та як стан психічного й фізичного виснаження, що виникає внаслідок тривалого перебування в емоційно напружених ситуаціях.

Попри значну кількість досліджень, поняття «емоційне вигорання» не має однозначного та чітко унормованого визначення в психологічній науці. У різних джерелах використовуються варіанти перекладу терміна *burnout*, зокрема «емоційне вигорання», «емоційне згорання» та «емоційне перегорання», а також споріднені поняття «професійне вигорання» і «психічне вигорання» [6].

Феномен емоційного вигорання (ЕВ) спричиняє деструктивні зміни в особистості фахівця та суттєво знижує продуктивність його праці. Саме тому критично важливо досліджувати чинники, що провокують розвиток цього стану та його характерну симптоматику [5].

Герберт Дж. Фройденбергер першим увів поняття «вигорання». Він характеризував осіб, схильних до цього синдрому, як гуманних, емпатичних ідеалістів, які водночас можуть виявляти ознаки емоційної нестабільності, інтроверсії або схильності до нав'язливих ідей. Е. Маєр розширює цей портрет,

додаючи до рис, що сприяють вигоранню, низький рівень емпатії та використання авторитарного стилю управління [5].

Згідно з поглядами таких науковців, як А. Широм та Е. Грюнфельд, вигорання слід розглядати як специфічний аспект робочого стресу. Вони визначають цей феномен як реакцію-відповідь на хронічне перенапруження, що виникає переважно у площині міжособистісних стосунків. Ключові компоненти вигорання — емоційне виснаження, деперсоналізація та редукція особистих досягнень — стають наслідком тривалого впливу робочих стресорів, які виходять за межі адаптаційних ресурсів людини [4].

Згідно з трактуванням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), синдром вигорання постає як комплексне виснаження (фізичне, емоційне та мотиваційне). Цей стан супроводжується різким падінням продуктивності, хронічною втомою, розладами сну та вразливістю до хвороб. Нерідко він провокує деструктивні стратегії подолання стресу — вживання психоактивних речовин для тимчасового полегшення, що може призвести до залежності або суїцидальних думок. Вигорання визначають як реакцію на тривалу роботу в емоційно виснажливих умовах, що підкріплюється надмірною відданістю професії при ігноруванні потреби у відпочинку [2].

Дослідники Б. Пелманта Е. Хартман виокремлюють три ключові складові цього феномену:

- Психоемоційне виснаження: стан повної спустошеності, афективного перенапруження та вичерпання внутрішніх сил.
- Деперсоналізація: трансформація ставлення до оточення. Вона проявляється у цинізмі, байдужості та формалізмі у спілкуванні. Внутрішнє роздратування з часом може перерости у відкриту агресію та конфліктність. Це також зміна самосвідомості, за якої людина втрачає відчуття власного «Я» та емоційну включеність у взаємини.
- Знижена продуктивність: падіння результативності праці та відчуття професійної некомпетентності [2].

У структурі емоційного вигорання доцільно виокремлювати три основні компоненти: напруження, резистенцію та виснаження, які відображають послідовну динаміку розвитку цього стану. Емоційне вигорання розгортається як поступовий процес, у якому наростання емоційного напруження змінюється захисними реакціями та завершується виснаженням ресурсів особистості [1].

Узагальнення теоретичних підходів до проблеми емоційного вигорання дозволяє розглядати його як процес, що розгортається поступово та проходить кілька послідовних стадій:

1. На першій стадії спостерігається підвищена залученість у професійну діяльність. Людина проявляє високу мотивацію, ентузіазм, ініціативність, прагне досягти максимальних результатів, часто беручи на себе надмірну кількість завдань.

2. Друга стадія характеризується появою перших ознак виснаження. Виникають хронічна втома, емоційна напруженість, дратівливість, порушення сну, тривожність, а також знижується здатність до відновлення ресурсів.

Можливе формування неадаптивних способів подолання стресу, зокрема звернення до шкідливих звичок.

3. На третій стадії відбувається виражене емоційне та фізичне виснаження. Спостерігається зниження концентрації уваги, погіршення пам'яті, зменшення ефективності професійної діяльності. У деяких випадках можуть проявлятися депресивні стани та психосоматичні розлади.

4. Четверта стадія характеризується глибокими змінами у ставленні до професійної діяльності та оточення. Виникає відчуття беззмістовності роботи, емоційне відчуження, негативне або цинічне ставлення до колег та учнів, що супроводжується загальним погіршенням якості життя та міжособистісних взаємин [1].

5. Синдром емоційного вигорання (СЕВ) є багатогранним явищем, яке деформує різні рівні життєдіяльності особистості. Сучасні психолого-педагогічні дослідження дозволяють класифікувати прояви цього синдрому за п'ятьма основними напрямами: фізіологічні прояви, психоемоційні симптоми, поведінкові деформації, соціальна дезадаптація та інтелектуальний регрес [1].

Фізіологічні прояви відображають загальне виснаження біологічних ресурсів організму. Це зокрема порушення сну, зокрема безсоння, хронічна втома, що зберігається навіть після відпочинку. Серед інших проявів спостерігаються зміни маси тіла, зниження загального рівня здоров'я, головний біль, запаморочення, підвищена пітливість, а також психосоматичні реакції. Психоемоційні симптоми характеризуються зниженням емоційної залученості та проявами негативного емоційного фону. До них належать почуття безнадійності, тривожність, дратівливість, агресивність, внутрішня напруженість, втрата інтересу до професійної діяльності, зниження мотивації, а також формування песимістичного або цинічного ставлення до роботи та оточення. Поведінкові деформації проявляються у зміні звичних паттернів діяльності та включають зниження продуктивності діяльності, тенденцію до перевантаження роботою, що супроводжується швидким виснаженням, а також порушення режиму харчування та відпочинку. У деяких випадках спостерігається схильність до шкідливих звичок як способу зниження напруги, а також імпульсивність у поведінці. Соціальна дезадаптація пов'язана з руйнуванням системи міжособистісних зв'язків та проявляється у звуженні кола спілкування, зниженні інтересу до соціальної активності та міжособистісної взаємодії. Характерними є відчуття ізоляції, нестачі підтримки з боку оточення, а також уникнення контактів і прагнення до усамітнення. До інтелектуальних симптомів належать зниження пізнавальної активності, втрата інтересу до професійного розвитку, нових знань і ідей. Спостерігається схильність до рутинної діяльності, формального виконання обов'язків, а також зниження творчого підходу до роботи [1; 4].

Широкий спектр проявів СЕВ - від фізіологічних розладів до соціальної ізоляції - підтверджує, що вигорання не є локальною проблемою втоми, а потребує системного підходу до реабілітації та профілактики.

Розвиток вигорання (зокрема у педагогів) суттєво прискорюється через певні особистісні риси: низька самооцінка та надмірна самокритичність, емоційна нестабільність і песимізм, замкнутість та невміння конструктивно проживати негативні емоції, недостатньо розвинені навички комунікації та наявність глибинних внутрішніх конфліктів [2].

У сучасній психологічній практиці тілесно-орієнтований підхід (ТОП) розглядається як один із найефективніших методів роботи з емоційним вигоранням. Оскільки вигорання завжди має фізичне втілення (хронічна втома, психосоматика, м'язова напруга), залучення тіла в терапевтичний процес дозволяє працювати з першопричинами стресу, які часто не піддаються лише вербальній корекції.

Фундатором методу є Вільгельм Райх, учень З. Фройда, який першим обґрунтував зв'язок між психічними травмами та фізичним станом. Він увів поняття «м'язового панцира» — системи хронічних м'язових затисків, що формуються як захисний механізм проти тривоги, страху та стресу. Для клієнта з вигоранням цей «панцир» стає в'язницею, яка блокує життєву енергію та здатність до відновлення ресурсів [8].

Дослідниця І. Малкіна-Пих зазначає, що будь-який травмуючий досвід (тривалий робочий стрес, кризові події) призводить до втрати контакту з власним тілом. Робота з тілесними відчуттями за принципом зворотного зв'язку допомагає клієнту усвідомити витіснені емоції та інтегрувати їх, відновлюючи цілісність свого «Я» [8].

Ключові принципи тілесно-орієнтованої терапії у контексті вигорання включає інтеграцію тілесних відчуттів, емоційну експресію через рух, регуляцію через дихання [7].

Наведене вище свідчить, що тілесно-орієнтований підхід є важливим етапом розвитку сучасної психотерапевтичної практики. Його специфіка, зокрема фокус на тілесних відчуттях і застосування фізичних методів роботи, суттєво розширює можливості психологічної допомоги та збагачує арсенал терапевтичних підходів.

Отже, тілесно-орієнтовані методи є перспективним напрямом у роботі з емоційним вигоранням педагогічних працівників. Вони дозволяють впливати не лише на психологічний, а й на фізіологічний рівень функціонування особистості, що підвищує їх ефективність.

Очікується, що впровадження тілесно-орієнтованих технік у практику психологічного консультування сприятиме зниженню рівня емоційного вигорання та покращенню загального психоемоційного стану педагогів.

Список використаних джерел

1. Водянка Л. Д., Суховецька Д. А., Занюк А. А. Поняття емоційного вигорання та його профілактика. Економічна наука. 2022. № 3. С. 49–53.

2. Денищук І. П. Попередження емоційного вигорання та підвищення стресостійкості педагогів під час війни. Імідж сучасного педагога. 2010. № 3. С. 89–95.

3. Драгола Л., Сіденко Ю. Особливості застосування психокорекційних методів у роботі з проявами емоційного вигорання. *Психологічний журнал*. 2026. № 16. С. 126–132. URL: https://doi.org/10.31499/2617-2100.16.2026.355952.

4. Жогно Ю. П. Психологічні особливості емоційного вигорання педагогів : дис. … канд. психол. наук : 19.00.07. Одеса, 2009. 249 с.

5. Міщенко М. С. Особливості синдрому емоційного вигорання. УДПУ імені Павла Тичини. 2010. № 5. С. 12–27.

6. Наумова В. Ю. Феномен емоційного вигорання. Освіта дорослих: енциклопедичний словник / ред.: В. Г. Кременя, Ю. В. Ковбасюк. К., 2014. С. 443.

7. Сахно О. В. Особливості емоційного вигорання педагогічних працівників. Імідж сучасного педагога. 2025. № 3. С. 75–79.

8. Сверіда М., Живоглядов Ю. Особливості тілесно-орієнтованного підходу в психотерапії. Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку : матеріали V міжнар. конф., м. Київ, 7 груд. 2023 р. Київ, 2023. С. 586–587.

Гетало Олександра,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв
Бердянський державний педагогічний університет
Науковий керівник: *Співак Любов,к.психол.н., доцент (БДПУ)*
e-mail: getalo1983@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО МИРНОГО ЖИТТЯ

Активна фаза російсько-української війни, що триває сьогодні, не може проходити без наслідків для військовослужбовців і членів їх сімей, тим більше що цей процес здійснюється в нестабільних соціально-економічних умовах, коли фінансування багатьох соціальних проєктів залежить від волонтерських організацій чи фінансування наших західних партнерів. Українське суспільство трансформувалося і поступово адаптується до життя в умовах війни.

З 2022 року кількість військовослужбовців збільшилась завдяки мобілізації. На сьогодні в лавах збройних сил України перебуває переважна кількість людей, які не були пристосовані, чи підготовлені до несення військової служби.

Проблема психологічної адаптації військовослужбовців до мирного життя набуває особливої актуальності в сучасних умовах, коли значна кількість військових повертається із зони бойових дій. Досвід участі у військових конфліктах часто призводить до глибоких психологічних змін, які можуть ускладнювати процес повернення до цивільного життя та соціальної реінтеграції.

Психологічна адаптація в умовах війни передбачає здатність військовослужбовців не лише витримувати надзвичайні стресові навантаження,

але й адаптуватися до нових умов існування, що включають високий рівень небезпеки, непередбачуваності, а також необхідність швидко реагувати на змінювані обставини. Цей процес вимагає не лише фізичної стійкості, але й високого рівня психологічної гнучкості, емоційної стійкості, здатності до самоконтролю та швидкого прийняття рішень у стресових ситуаціях.

Дослідження психологічної адаптації військовослужбовців є важливим для розробки ефективних програм психологічної підтримки, що сприятимуть збереженню психічного здоров'я військових та їх ефективному виконанню бойових завдань. Психологічна підтримка на етапі адаптації може значно знизити рівень стресу, покращити здатність до взаємодії в колективі, зменшити ризики розвитку психічних розладів і полегшити процес реабілітації після повернення в мирне життя.

Актуальність теми визначається важливістю психологічної підтримки військовослужбовців у складних умовах бойових дій. Високий рівень стресу, психічні травми, посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є значними ризиками для психічного здоров'я військових.

На даний час важливою є розробка програм психологічної адаптації, які зможуть мінімізувати негативні наслідки бойових дій для психічного здоров'я військовослужбовців. Такі програми мають на меті не лише зниження стресового навантаження, але й допомогу військовим у швидшій та ефективнішій адаптації, покращенні психологічної стійкості і формуванні соціальної підтримки, що є надзвичайно важливим для успішного виконання ними бойових завдань та адаптації в мирному житті після повернення з зони бойових дій.

Дослідження психологічної адаптації військовослужбовців є однією з актуальних тем сучасної військової психології, яка активно розвивається у відповідь на нові виклики сучасних війн. Важливі психологічні аспекти адаптації військовослужбовців до мирного життя в сучасних реаліях висвітлюються такими українськими ученими, як О. Бойко, О. Бондаренко, А. Бородій, О. Буковська, Л. Вакуленко, Т. Добровольська, М. Зеленова, О. Орловська, В. Кондрюкова, В. Крайнюк, Є. Литвиновський, О. Макаревич, І. Слюсар та інші.

Необхідно відмітити, що протягом останнього часу розуміння ролі адаптації військовослужбовців до життя в тилу помітно зросло, однак в умовах війни цього недостатньо.

Психологічна адаптація військовослужбовців до мирного життя після служби є складним і багатогранним процесом, що включає як індивідуальні, так і соціальні аспекти. Це процес психічного пристосування ветеранів до нових умов існування, пов'язаних з переходом від військового середовища до цивільного.

Постійна загроза, невизначеність і втрати викликають тривалий стрес – неспецифічну реакцію організму на сильний зовнішній вплив, що значно перевищує норму. У таких обставинах особливої актуальності набуває питання психологічної адаптації. Постійна зміна обставин, втрати соціальних зв'язків, переоцінка життєвих орієнтирів – усе це вимагає від людини надзвичайної гнучкості, здатності пристосовуватися не лише фізично, а й на глибшому,

емоційному та особистісному рівні. Адаптація стає не просто засобом збереження стабільності, але й необхідною умовою для виживання, відновлення внутрішніх ресурсів і поступового повернення до відчуття контролю над власним життям [1].

Для військовослужбовців, які перебувають у бойових умовах, процес адаптації набуває особливого значення і характеризується значною складністю. В екстремальних обставинах вони проходять через фази інтенсивного пристосування, що супроводжуються значними фізичними, емоційними та психологічними навантаженнями. Адаптація тут формується під впливом травматичного досвіду, бойового стресу, а також змін у системі цінностей і самоідентифікації особистості. Рівень успішності цього процесу залежить від наявності підтримки з боку соціального оточення, безумовного прийняття, професійної психологічної допомоги, а також від індивідуальної здатності до саморегуляції та позитивного переосмислення подій.

Організація ефективної психологічної адаптації військовослужбовців в бойових ситуаціях вимагає комплексного підходу з поєднанням різних методів навчання та підтримки. В основі цього лежить розвиток психологічної стійкості, формування навичок самоконтролю та швидкого реагування на стресові фактори війни. Профілактичні заходи включають навчальні тренінги, психологічне просвітництво та бойову підготовку, а також безпосередню психологічну допомогу, зокрема кризове консультування.

Важливу роль відіграє впровадження науково обґрунтованих психотерапевтичних методик, таких як когнітивно поведінкова терапія, які допомагають опрацьовувати травматичний досвід та підвищувати адаптивність. Таким чином, інтегроване поєднання підготовки, профілактики та терапевтичної підтримки є ключовим фактором підвищення бойової готовності, стійкості та загальної ефективності військових у сучасних умовах.

Процес переходу військовослужбовців та членів їх сімей до умов мирного життя доцільно розділити на три етапи.

Перший етап – надання первинної допомоги. На даному етапі необхідно психологічно підготувати військовослужбовця до звільнення, до обумовлених звільненням життєвих змін.

Другий етап включає кваліфіковану психологічну допомогу. Це етап подолання стереотипних та дезадаптивних способів мислення та поведінки, формування необхідних нових навичок: самопроєктування, ефективного спілкування та взаємодії, вирішення особистісних проблем.

Третій етап – це тривалий психологічний супровід. На даному етапі проводиться консультування щодо вирішення конкретних проблем, з якими стикаються звільнені з військової служби у цивільному житті.

При вивченні психологічної адаптації військовослужбовців до умов військової служби необхідно враховувати особливості військово-професійної діяльності, її відмінності від інших видів трудової діяльності, той вплив, що вона спричиняє на особистість. Війна додає свої особливості, що полягають в підвищенні стресового навантаження і загрози життю. Специфіка полягає через

структурованість, цілеспрямування, технологічну і процесуальну складову. Військова служба набуває свого соціального значення особливо під час війни, оскільки спрямована на безпосередньо на захист життя громадян. Армія є складовою будь якого суспільства, отже вона віддзеркалює всі основні суспільні тенденції, але має і зворотній вплив.

На даний час особливо важливо, щоб адаптація проходила в максимально скорочені строки і була якомога успішнішою. Формування кадрового резерву для виконання бойових завдань є найскладнішою задачею сьогоднішніх збройних сил України.

Значним чинником психологічної адаптації військовослужбовця виступає його психологічна готовність до командної роботи.

На даний час можливо виділити декілька стадій адаптації військовослужбовців.

Початкова стадія (1-3 місяці) супроводжується високою психологічною напругою, психосоматичними ускладненнями (погіршення сну, зниження фізичної працездатності, зростання частоти простудних захворювань, висока тривожність, фобії, емоційна збудливість та інші негативні прояви).

Наступна адаптаційна стадія (3-12 місяців) характеризується більшою конструктивністю, набуттям призовниками корисного досвіду, знань і умінь. Це сприяє укріпленню адаптаційних механізмів, що проявляється в стабілізації психофізичного стану, налаштуванні позитивної комунікації між ними, заростанні ефективності військової підготовки.

Завершальна стадія (орієнтовно рік) і відрізняється від попередніх стабільним психофізичним функціонуванням військовослужбовців [2].

Ці стадії були характерні для військовослужбовців, що проходили строкову службу в умовах мирного часу. Зараз, під час війни, весь процес адаптації укладається в період до трьох місяців, що значно ускладнює процес адаптації військовослужбовця до несення служби. Негативний досвід цього прискорення погіршує ситуацію психологічної адаптації. Тому на даний час найактуальнішим завданням є розробка ефективних програм психологічного супроводу військовослужбовців на протязі адаптації і в після адаптаційний період.

Список використаних джерел

1. Радецька Л. В., Лаба І. О., Смачило А. І. Особливості проявів бойових стресових розладів у поранених військовослужбовців збройних сил України – учасників бойових дій. Медсестринство. 2020. № 4. С. 23–26.

2. Пофесійно-психологічний тренінг військовослужбовців Національної гвардії України: монографія / О. С. Колесніченко, Я.В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. / За заг. ред. проф. І. І. Приходька. –Х. : НА НГУ, 2016. – 281 с. : іл. 6; табл. 3; бібліогр. : 86 назв.

3. Овод Ганна, Лисенко Євген, Липова Поліна, Реабілітація українських військових та ветеранів: досвід долання несистемності. Дослідження: Київ, 2024. С.116 с.

4. Погорільська Н.І., Найдьонова Г.О., Карпюк А.В. Ресурси посттравматичного зростання українців в умовах війни. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. Том 35 (74). № 4. 2024. С.57-62.

Гіджак Соломія, *студентка*
кафедри педагогіки, соціальної роботи та психології,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка
e-mail: solomiagidzak@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ЧИННИК ПРОФІЛАКТИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ У МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ-ПРАКТИКІВ

Проблема збереження ментального здоров’я та професійного довголіття майбутніх фахівців допоміжних професій сьогодні набуває статусу стратегічного завдання вищої школи. Професійна підготовка студента-психолога є унікальним та водночас деструктивно небезпечним етапом становлення особистості, що супроводжується інтенсивним інтелектуальним навантаженням та глибоким емоційним зануренням у психопатологічний контекст. Основним деструктивним явищем у цьому процесі виступає емоційне вигорання, яке часто індукується ще до моменту отримання диплома під впливом так званого «шоку від зіткнення з реальністю» та академічного стресу. Крістіна Маслач, яка є фундаторкою системного дослідження цього феномену, визначає вигорання як складний багатовимірний синдром, що виникає на тлі хронічного стресу у міжособистісній взаємодії та проявляється через тотальне емоційне виснаження, деперсоналізацію (цинічне ставлення до реципієнтів допомоги) та стійке відчуття професійної неефективності [3, с. 42]. Для майбутнього психолога це означає не лише зниження успішності, а й передчасне знецінення власних зусиль, що веде до формування викривленої професійної ідентичності. Психологічна наука наголошує, що розвиток особистості фахівця має відбуватися через постійне оновлення внутрішнього ресурсу, де особливе місце посідає здатність до конструктивної адаптації та збереження цілісності «Я» у кризових ситуаціях [2, с. 88].

Центральним антидотом до процесу професійної деструкції виступає психологічна стійкість, або резильєнтність, яка виконує роль інтегрального буфера між особистістю та агресивним професійним середовищем. У межах нашого дослідження ця категорія розглядається крізь призму концепції життєстійкості Сальваторе Мадді, який обґрунтував її як систему переконань про себе та світ, що дозволяє особистості сприймати життєві труднощі не як загрозу, а як можливість для трансформації та росту [1, с. 112]. Стійкість студента-психолога базується на трьох взаємопов'язаних компонентах: залученості до навчального процесу, відчутті контролю над обставинами та готовності до прийняття виклику. Важливим екзистенційним ресурсом у цій структурі є концепція Віктора Франкла про роль сенсожиттєвих орієнтацій: саме

усвідомлення глибинного сенсу майбутньої допомоги людям та сформована система цінностей дозволяють фахівцю долати емоційну порожнечу та знаходити джерела для відновлення навіть у стані крайньої втоми [5, с. 94]. Варто також враховувати, що психологічна стійкість не є статичною характеристикою, а постійно підживлюється соціальними ресурсами, такими як професійна підтримка та якісна супервізія, що підкреслює важливість створення сприятливого психологічного клімату в освітньому просторі [4, с. 105].

Для глибшого розуміння механізмів профілактики ми класифікуємо ресурси стійкості на три рівні: когнітивний (здатність до рефлексії), емоційний (саморегуляція та емпатійна диференціація) та поведінковий (активне використання копінг-стратегій). На практиці це проявляється у здатності студента дистанціюватися від важких переживань клієнта, зберігаючи професійну співчутливість без саморуйнування. Наприклад, розвинена стійкість дозволяє майбутньому психологу сприймати складну сесію не як особистий провал, а як робочий момент, що потребує аналізу. Емпірична частина нашої роботи базується на результатах авторського опитування на тему «Дослідження психологічних ресурсів та емоційного стану майбутніх психологів». Для збору первинних даних нами було використано наступний методичний інструментарій: опитувальник емоційного вигорання (MBI) К. Маслач, тест життєстійкості С. Мадді (в адаптації Д. Леонтьєва), методику діагностики емоційного інтелекту (MSCEIT або Холла), а також авторську анкету для оцінки суб'єктивного стану респондентів. Обробка результатів здійснювалася за допомогою методів математичної статистики (кореляційний та факторний аналіз), що дозволило зафіксувати кореляцію між дефіцитом певних внутрішніх ресурсів та ранніми проявами виснаження. Отримані дані дозволили зафіксувати кореляцію між дефіцитом певних внутрішніх ресурсів та першими проявами виснаження. Зокрема, аналіз емоційного стану респондентів показав, що студенти з низьким рівнем залученості частіше демонструють ознаки академічної апатії та дистанціювання від професійних обов'язків.

Дослідження емоційного стану майбутніх психологів підтвердило гіпотезу про те, що рівень психологічної стійкості є вирішальною умовою опірності вигоранню. Використання методів математичної статистики дозволило нам встановити закономірності між дефіцитом саморегуляції та схильністю до деперсоналізації. Кінцевою метою та практичним результатом дослідження є обґрунтування та апробація спеціалізованої психолого-профілактичної програми. Ця програма орієнтована на активізацію виявлених у ході опитування ресурсів, навчання технікам психогігієни, розвиток навичок «mindfulness» та формування адекватних професійних очікувань. Таким чином, психологічна стійкість постає як динамічний конструкт, що піддається цілеспрямованому формуванню, забезпечуючи надійний захист від професійної деформації та сприяючи збереженню здоров'я майбутнього психолога-практика.

Список використаних джерел

1. Мадді С. Р. Теорії особистості: порівняльний аналіз / пер. з англ. Київ : Знання, 2005. 607 с.

2. Максименко С. Д. Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Видавництво ТОВ «КММ», 2007. 296 с.

3. Маслач К. Практикум по вигоранню / пер. з англ. за ред. В. А. Сєміченко. Київ : Академвидав, 2011. 240 с.

4. Титаренко Т. М. Психологічна стійкість особистості: соціальні та індивідуальні ресурси : монографія. Київ : Міленіум, 2018. 320 с.

5. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог на засланні / пер. з англ. О. Замойської. Харків : Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 160 с.

Гомонець Поліна,
здобувачка вищої освіти групи ФБСФР-11
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: *Полухтович Тетяна, канд. пед. наук,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я І ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Актуальність дослідження зумовлена тим, що ментальне здоров'я є важливою складовою добробуту людини та суспільства в цілому. За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, ментальне здоров'я – це стан, коли людина здатна реалізовувати свої здібності, ефективно справлятися зі стресами повсякденного життя, продуктивно працювати, робити внесок у життя своєї громади [1]. У сучасних умовах, коли світ стикається з численними кризами, як: війною, економічними проблемами, глобальними викликами, швидкими соціальними та технологічними змінами — проблеми психічного здоров'я набувають особливої актуальності.

Порушення ментального здоров'я впливає не лише на життя окремих людей, а й має соціальні наслідки: зниження працездатності, підвищену агресію, руйнування міжособистісних стосунків. Психологічна допомога постає важливим інструментом збереження людського потенціалу та підтримки соціальної стабільності [2].

Одним із ключових факторів, який негативно впливає на психічне здоров'я українців, є війна. Багато людей страждають від посттравматичного стресового розладу, депресії, тривожності та інших психологічних порушень [3]. За даними Міністерства охорони здоров'я України, понад 60% населення пережили сильні психологічні наслідки війни [4]. Особливо вразливими є діти та підлітки, які зазнають не лише прямого страху та втрат, а й втрати соціальної стабільності — шкіл, друзів, звичних занять.

Крім військових факторів, ментальне здоров'я населення негативно впливає економічна нестабільність, надмірна інформаційна завантаженість та вплив соціальних мереж. Цифрове середовище створює постійний стрес через

інформаційне перевантаження, страх пропустити важливу новину або зниження емоційної активності [5]. Особливо це помітно серед молоді, де зростає тривожність, знижується самооцінка, а також спостерігаються проблеми з концентрацією та соціальною взаємодією [6].

Ще одним важливим аспектом є стигматизація психічних розладів. Це явище, коли люди із психічними проблемами піддаються соціальному осуду, відчувають сором, уникають звернення по допомогу та стикаються з дискримінацією. Стигматизація знижує ефективність лікування і запобігає своєчасному отриманню підтримки. Соціальні кампанії та просвітницькі програми спрямовані на подолання цього явища, формування більш толерантного ставлення у суспільстві та зменшення психологічного тиску на тих, хто потребує допомоги [7].

У таких умовах психологічна допомога має бути доступною та різноплановою. Вона включає індивідуальні консультації, групову терапію, освітні програми, онлайн-підтримку та кризові гарячі лінії. В Україні діють програми за участю ВООЗ, UNICEF, Червоного Хреста та національні ініціативи: «Ти як?» та «Ментальне здоров'я для України» [8]. Основні напрями — підготовка фахівців, створення мобільних команд, розвиток онлайн-консультацій, а також підвищення психологічної грамотності населення через інформаційні кампанії.

Ефективна психологічна підтримка базується на співпраці мультидисциплінарних команд: психологів, психіатрів, соціальних працівників, медиків та волонтерів [9]. Важливо впроваджувати короткострокові методи кризової терапії, що дозволяють швидко стабілізувати емоційний стан людей, які опинилися в стресовій ситуації. Такі методи включають когнітивно-поведінкову терапію, техніки релаксації, арт-терапію та онлайн-консультування.

Війна створила колосальне навантаження на психічне здоров'я різних груп населення: військових, переселенців, дітей, медичних працівників та педагогів. Національна система ментального здоров'я, що реалізується під керівництвом Першої леді Олени Зеленської, передбачає інтеграцію психологічних послуг у систему первинної медичної допомоги, розвиток телемедицини, навчання кризових консультантів та створення національної мережі підтримки [10].

Важливу роль відіграють громадські та волонтерські ініціативи, які підтримують переселенців та сім'ї військових. Відновлення ментального здоров'я після війни — тривалий процес, який включає комплексний підхід: освітні програми, психологічну просвіту, підтримку психічного благополуччя на роботі та розвиток соціальної згуртованості [11].

Для створення культури психічного здоров'я необхідна взаємодія індивідуальних, суспільних та державних зусиль. Профілактика має включати розвиток емоційної грамотності, формування сприятливого соціального середовища, впровадження програм для запобігання професійному вигоранню серед педагогів, медиків та військових [12]. Держава повинна розвивати інституційну підтримку: мережу кризових центрів, гарячі лінії, онлайн-сервіси

консультацій. Особлива увага — психологічна допомога у навчальних закладах та профілактика психічних розладів у школах [13].

Висновки. Ментальне здоров'я є основою людського потенціалу та національної безпеки. У складних умовах війни та соціально-економічних змін воно потребує уваги держави, фахівців та громадськості. Ефективна система психологічної допомоги має бути комплексною, доступною, гуманною та професійною. Зміцнення психічного здоров'я — стратегічна умова для відновлення та розвитку України у післявоєнний період, а також для підвищення стійкості населення до нових соціальних викликів

Список використаних джерел

1.World Health Organization. Mental health: strengthening our response. URL: https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response (дата звернення: 20.10.2025).

2.Козловець М. А. Психічне здоров'я як соціокультурний феномен. Філософські обрії. 2020. №2. С. 45–52.

3.Мельник І. Психологічні наслідки війни: український контекст. Практична психологія та соціальна робота. 2023. №6. С. 18–25.

4.Міністерство охорони здоров'я України. Офіційний звіт про стан психічного здоров'я населення. 2024. URL: https://moz.gov.ua (дата звернення: 20.10.2025).

5.American Psychological Association. Stress in America 2023 Report. URL: https://www.apa.org (дата звернення: 23.10.2025).

6.Twenge J. M. I Gen: Why Today's Super-Connected Kids Are Growing Up Less Happy. New York: Atria Books, 2019 (дата звернення: 23.10.2025).

7.Павленко Н. М. Стигматизація психічних розладів в українському суспільстві. Соціальна психологія. 2021. №3. С. 72–79.

8.Проєкт «Ментальне здоров'я для України». URL: https://mh4u.in.ua (дата звернення: 21.10.2025).

9.Mental Health Europe. Annual Report 2024. Brussels, 2024. URL: https://www.mentalhealtheurope.org/library-category/annual-reports/ (дата звернення: 21.10.2025).

10.Офіс Першої леді України. Національна програма ментального здоров'я. URL: https://firstlady.gov.ua (дата звернення: 21.10.2025).

11.Горбач О. В. Психологічна підтримка ветеранів війни: досвід і перспективи. Наукові записки НаУКМА. 2024. Т. 7. С. 56–62.

12.Шевчук Л. І. Профілактика емоційного вигорання серед педагогів. Освітологічний дискурс. 2022. №4. С. 101–108.

13.МОЗ України. Національна стратегія розвитку системи психічного здоров'я до 2030 року. 2023. URL: https://moz.gov.ua (дата звернення: 21.10.2025).

***Горщарук Анна**,*

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-11,

***Науковий керівник:** Шкарлатюк Катерина, канд. психол. н.*

доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет
e-mail: 2112shram@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО ІМІДЖУ ПЕДАГОГА

Сучасний етап розвитку системи освіти характеризується суттєвими трансформаціями, які зумовлюють підвищення вимог до професійної діяльності педагога. Реформування освітньої галузі, орієнтація на особистісно-орієнтоване навчання, інтеграція до європейського освітнього простору, а також виклики, пов'язані з воєнним станом, актуалізують питання не лише професійної компетентності, але й формування позитивного професійного іміджу педагога як важливого чинника ефективної педагогічної діяльності.

У сучасних умовах педагог виступає не лише як транслятор знань, але й як активний суб'єкт соціально-психологічної взаємодії, який впливає на формування особистості учнів, їх емоційний стан та соціальну адаптацію. Від особистісних характеристик педагога, рівня його комунікативної компетентності та здатності до психологічної підтримки значною мірою залежить якість освітнього процесу та психологічний клімат у колективі.

Професійний імідж педагога є важливим чинником успішності його діяльності та формується на основі поєднання особистісних якостей, професійної компетентності та соціально-психологічних умов діяльності. Він визначає рівень довіри до педагога, його авторитет, ефективність педагогічного спілкування та загальне сприйняття результатів його професійної діяльності.

У психологічній науці імідж розглядається як цілісний образ особистості, який формується у свідомості інших людей і включає систему зовнішніх, поведінкових та внутрішніх характеристик. Професійний імідж педагога є багатокомпонентною структурою, що охоплює когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти [2].

Когнітивний компонент відображає уявлення про рівень професійної компетентності педагога, його знання, уміння та навички. Емоційний компонент пов'язаний із формуванням позитивного ставлення до педагога, рівнем довіри та симпатії з боку учнів і колег. Поведінковий компонент включає стиль спілкування, манеру поведінки, зовнішній вигляд та особливості професійної діяльності.

Формування професійного іміджу педагога зумовлюється низкою психологічних чинників. Одним із ключових є професійна самосвідомість, яка передбачає усвідомлення педагогом своєї ролі, оцінку власних можливостей та прагнення до самовдосконалення. Високий рівень професійної самосвідомості сприяє формуванню впевненості у власних силах та позитивного сприйняття педагога іншими [3].

Важливим чинником є мотивація до професійної діяльності. Внутрішня мотивація, орієнтована на саморозвиток, досягнення професійного успіху та допомогу іншим, забезпечує активність педагога у професійній сфері та сприяє

формуванню позитивного іміджу. Низький рівень мотивації, навпаки, може негативно впливати на якість педагогічної діяльності та її сприйняття.

Особливу роль у формуванні професійного іміджу відіграє емоційний інтелект, який включає здатність розпізнавати власні емоції та емоції інших, керувати ними та будувати ефективні міжособистісні взаємини. Розвинений емоційний інтелект сприяє формуванню емпатії, толерантності та високого рівня комунікативної культури педагога.

Комунікативні навички є невід'ємною складовою професійного іміджу. Ефективна педагогічна комунікація забезпечує встановлення довірливих взаємин з учнями, сприяє створенню сприятливого психологічного клімату та підвищує результативність навчально-виховного процесу.

Важливим механізмом професійного розвитку є рефлексія, яка дозволяє педагогу аналізувати власну діяльність, оцінювати її результати та коригувати професійну поведінку. Рефлексивна здатність забезпечує безперервне самовдосконалення та формування зрілого професійного іміджу.

В умовах воєнного стану значно зростає роль педагога як джерела психологічної підтримки. Це вимагає розвитку емоційної стійкості, стресостійкості та здатності до саморегуляції, що є важливими складовими професійного іміджу.

Соціально-психологічні умови діяльності, зокрема освітнє середовище, стиль управління, взаємини у колективі та підтримка адміністрації, істотно впливають на формування професійного іміджу педагога. Сприятливе середовище стимулює професійний розвиток, тоді як несприятливі умови можуть ускладнювати цей процес [1].

Практичні підходи до формування професійного іміджу передбачають реалізацію програм підвищення кваліфікації, участь у тренінгах із розвитку комунікативних навичок, емоційного інтелекту та стресостійкості. Ефективними є інтерактивні та тренінгові методи, які сприяють розвитку професійної самосвідомості та формуванню позитивного професійного образу.

Важливою умовою є також постійна самоосвіта та саморозвиток педагога, що забезпечує його готовність до змін та підвищує конкурентоспроможність у професійній діяльності.

Отже, професійний імідж педагога є складним багатокомпонентним психологічним феноменом, який формується під впливом взаємодії особистісних, психологічних та соціально-психологічних чинників і відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Бец Ю., Білозерська С. Психологічні особливості іміджу педагога. *Методологічні, теоретичні та практичні проблеми психологічної науки: збірник статей II Міжнародної наукової інтернет-конференції.* За ред. М. Савчина, А.Зимянського. Дрогобич: «Швидкодрук», 2020. С. 24-29.

2. Галицька Е. Імідж ділової людини та чинники впливу на його формування *Наукові записки НаУКМА.* 2011. Т. 1: Економічні науки. С. 12–16.

3. Олексенко В. Формування професійного іміджу сучасного вчителя. Проблеми освіти. 2015. Вип. 84. С. 258–263.

Грац Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41Пс
Науковий керівник: *Тетяна Новак, Phd, доцент*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
Ім.. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: gracnasta2@gmail.com

МЕРЕЖА ПІДТРИМКИ ЯК ФАКТОР КОРЕКЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ (ТРИВОЖНОСТІ) ПІДЛІТКІВ

За останні роки рівень тривожності серед підлітків помітно зріс – і це не лише статистика, а реальний виклик для психологічної служби закладів освіти. За даними всеукраїнського опитування «Освіта як інструмент формування особистої стійкості, соціального капіталу країни та культури миру» (2024), 31% українських підлітків відчуває тривогу або страх під час навчання. Підлітки 15–17 років, які здобувають освіту у професійно-технічних ліцеях (далі – ПТЛ), перебувають у подвійно стресогенних умовах: поєднання теоретичної підготовки з виробничою практикою, зміна соціального мікросередовища, часткове або повне відокремлення від батьків і первинної родинної опіки системно підвищують ризик розвитку як ситуативної, так і особистісної тривожності. Попри широке коло досліджень феномену підліткової тривожності, питання про роль мережі соціальної підтримки як системного чинника її корекції залишається методологічно недостатньо оформленим – особливо щодо специфіки закладів профтехосвіти, що й визначає актуальність цього дослідження.

У психологічній науці тривожність розглядається принаймні у двох взаємопов'язаних вимірах. Ч. Спілбергер запропонував розрізняти реактивну (ситуативну) тривожність – тимчасовий афективний стан у відповідь на конкретну загрозу – та особистісну тривожність як стабільну психологічну рису, схильність суб'єкта до частих та інтенсивних тривожних переживань у широкому спектрі ситуацій . Я. Г. Барановська, досліджуючи тривожність у підлітковому віці, наголошує: тривожність є системним психологічним конструктом, що корелює з особливостями самооцінки, рівнем соціальної прийнятності та якістю інтерперсональної взаємодії [1, с. 38]. Принципово важливим є висновок дослідниці про те, що ключовим механізмом перетворення ситуативної тривоги на стійку особистісну рису слугує хронічний дефіцит зовнішнього психологічного підкріплення – насамперед підтримки з боку значущих інших.

Концепт «мережі підтримки» активно розробляється в зарубіжній психології з кінця 1980-х рр. Інструментальним еталоном її виміру стала Багатовимірна шкала сприйнятої соціальної підтримки (MSPSS), розроблена G. D. Zimet et al.: вона диференціює три джерела підтримки – сімейне, від друзів-однолітків і від значущих інших осіб – визнаючи кожне з них якісно самостійним

психологічним ресурсом [3, с. 30]. Валідизаційне дослідження Fonseca-Pedrero et al. підтвердило: показники MSPSS від'ємно та значуще корелюють з емоційними й поведінковими проблемами, депресією і тривожністю підлітків . Іншими словами, чим вищою підліток суб'єктивно оцінює доступну йому мережу підтримки, тим менш виражена його тривожна симптоматика – і цей зв'язок є стабільним у різних культурних контекстах. Переконливим підтвердженням слугує лонгітюдне когортне дослідження Scardera et al., яке встановило: висока сприйнята соціальна підтримка у підлітковому віці асоційована з 22% зниженням рівня тривожності та 47% меншою вираженістю депресії у молодому дорослому віці . Ці цифри свідчать: підтримка діє не як симптоматичний буфер, а як чинник довгострокового психологічного розвитку.

Підлітки 15–17 років перебувають у точці, коли соціальні зв'язки вперше стають свідомо обираними, а не лише даними середовищем. Для учнів ПТЛ ця специфіка поглиблюється подвійним соціальним статусом: вони одночасно є здобувачами освіти і початківцями у сфері обраної професії, що трансформує форми соціального стресу та підвищує когнітивне навантаження. Мережу підтримки у такому середовищі доцільно осмислювати як систему трьох якісно відмінних рівнів. Сімейна підтримка є первинним і найпотужнішим буфером проти тривожності, проте учні ПТЛ, які мешкають у гуртожитках або походять з неповних родин, мають обмежений доступ до цього ресурсу, що прямо підвищує ризик тривожних проявів. Підтримка однолітків набуває компенсаторного значення: дослідники фіксують, що навіть соціально тривожні підлітки цілеспрямовано шукають підтримуючих стосунків, і за умов вдалого досвіду отримують із них суттєвий протективний ефект . Інституційна підтримка від педагогів, майстрів виробничого навчання та практичного психолога ПТЛ є формально організованим, але психологічно вагомим рівнем: педагог у ПТЛ здатний функціонувати як «надійна база» у розумінні теорії прив'язаності Дж. Боулбі, особливо в умовах дефіциту сімейного контакту.

Корекційний вплив мережі підтримки реалізується через кілька взаємопов'язаних психологічних механізмів. Когнітивна переоцінка загрозливої ситуації стає можливою тоді, коли підліток усвідомлює, що він не залишений наодинці з проблемою. Емоційна ко-регуляція у контексті підтримуючих стосунків знижує інтенсивність негативних афективних реакцій через спільну переробку досвіду. Поведінкова активація проявляється в тому, що підтриманий підліток частіше обирає адаптивні копінгові стратегії – звертається по допомогу, долучається до групової діяльності, уникає деструктивної соціальної ізоляції. Нарешті, через позитивне підкріплення від значущих інших розвивається самоефективність, що безпосередньо знижує один із найпоширеніших симптомів тривожності – фрустрацію потреби в досягненні успіху [1, с. 40]. Практично зорієнтована модель психологічної роботи в ПТЛ, спрямована на корекцію тривожності через розвиток мережі підтримки, може охоплювати групові соціально-психологічні тренінги, психоедукаційні заняття для педагогічного колективу, роботу зі створення психологічно безпечного клімату в навчальній групі та індивідуальні консультації, спрямовані на усвідомлення

підлітком власних ресурсів. Rapee et al. обґрунтовують, що інтервенції, цілеспрямовано орієнтовані на соціальний зв'язок і підтримку в підлітковому середовищі, є одними з найдієвіших підходів до покращення психічного здоров'я молоді .

Мережа підтримки – сімейна, однолітків та інституційна – є поліфункціональним психологічним ресурсом, що виконує захисну, компенсаторну й корекційну функції щодо тривожності підлітків 15–17 років. В умовах ПТЛ, де учень нерідко стикається з обмеженістю первинної сімейної підтримки на тлі підвищеного соціального навантаження, цілеспрямоване формування такої мережі є не факультативним доповненням, а центральним напрямом психологічної корекції. Перспективи подальших досліджень убачаємо у розробці та апробації інтегративних програм психологічного супроводу в ПТЛ, що охоплюють усі три рівні мережі підтримки, із верифікацією корекційного ефекту засобами MSPSS та Шкали тривожності Ч. Спілбергера.

Список використаних джерел

1. Барановська Я. Г. Емпіричне дослідження тривожності в підлітковому віці. *Інсайт: психологічні виміри суспільства.* 2019. Вип. 2. С. 37–43.
2. Spielberger C. D. *Manual for the State-Trait Anxiety Inventory.* Palo Alto : Consulting Psychologists Press, 1983. 36 p.
3. Zimet G. D., Dahlem N. W., Zimet S. G., Farley G. K. The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. *Journal of Personality Assessment.* 1988. Vol. 52, No. 1. P. 30–41. https://www.researchgate.net/publication/240290845_The_Multidimensional_Scale_of_Perceived_Social_Support
4. Scardera S., Perret L. C., Ouellet-Morin I. et al. Association of Social Support During Adolescence With Depression, Anxiety, and Suicidal Ideation in Young Adults. *JAMA Network Open.* 2020. Vol. 3, No. 12. e2027491. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33275154/
5. Fonseca-Pedrero E. et al. Multidimensional Scale of Perceived Social Support in Adolescents: Links with Well-being, Mental Health, and Suicidal Behavior. *Psychosocial Intervention.* 2025. URL: https://journals.copmadrid.org/pi/art/pi2025a7 (дата звернення: 09.04.2026).
6. Rapee R. M. et al. Social Connection as a Key Target for Youth Mental Health. *Social Science & Medicine.* 2025. https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12873001/ (дата звернення: 09.04.2026).

Гузь Христина,
здобувачка вищої освіти групи ФБСФР-11
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: *Полухтович Тетяна, к. пед. н., доцент*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена тим, що ментальне здоров'я посідає важливе місце у системі людського благополуччя, адже воно визначає здатність людини адаптуватися до змін, долати труднощі та зберігати життєвий баланс. Сучасне суспільство стикається з численними викликами: економічними, соціальними, військовими, інформаційними, що безпосередньо впливають на психологічний стан населення[1].

На наш погляд, питання ментального здоров'я сьогодні є не лише медичним, а й соціокультурним феноменом. Воно охоплює здатність особистості до саморегуляції, критичного мислення, спілкування та формування позитивного світогляду. Ментальне благополуччя людини забезпечує гармонію між її внутрішнім світом і зовнішнім середовищем [1].

Згідно з підходами Всесвітньої організації охорони здоров'я, ментальне здоров'я – це стан, у якому людина може реалізовувати власний потенціал, справлятися зі стресами, продуктивно працювати й робити внесок у життя спільноти [2]. Проте, як зазначає українська дослідниця Т. Коваленко, для нашого суспільства це поняття має особливе значення через тривалу відсутність культури турботи про психічне благополуччя [3].

На наше переконання, однією з головних особливостей ментального здоров'я є його тісний зв'язок із соціальними умовами життя. Військові події, економічна нестабільність, втрата домівок і близьких стали серйозним випробуванням для психіки українців. Як зазначає Г. Литвиненко, масова травматизація суспільства вимагає розбудови системи психологічної підтримки не лише для військових, а й для цивільного населення[4].

Ми вважаємо, що Україна потребує розвитку культури психологічної грамотності. Багато людей і досі уникають звернення до психологів через страх осуду або нерозуміння значення психічного здоров'я. Просвітницькі кампанії, публічні лекції, створення безкоштовних гарячих ліній допоможуть зменшити рівень стигматизації [5].

Дослідження свідчать, що на ментальне здоров'я особливо впливає соціальна підтримка. Люди, які мають тісні родинні та дружні зв'язки, легше долають стреси, тоді як самотність значно підвищують ризики емоційних розладів [6].

Сучасне розуміння ментального здоров'я має включати не лише діагностику порушень, а й активну профілактику. Важливо не чекати появи симптомів, а розвивати навички турботи про себе: відпочинок, усвідомлення власних потреб, обмеження інформаційного шуму, підтримку фізичної активності. Саме поєднання психічного, фізичного й соціального благополуччя забезпечує гармонійний розвиток особистості [7].

Підсумовуючи, можна зазначити, що для покращення ситуації у сфері ментального здоров'я необхідно інтегрувати психологічну допомогу в систему первинної медичної ланки; підготувати спеціалістів з кризової психології, психотерапії та роботи з ветеранами; розвивати цифрові сервіси - онлайн-

консультації, гарячі лінії, мобільні застосунки для самодопомоги; запровадити навчальні програми з ментальної грамотності у школах та університетах; підтримувати громадські ініціативи й волонтерські проекти, що сприяють психологічному добробуту. Особливо важливо створювати безпечний простір для обговорення проблем психічного здоров'я - як у сім'ї, так і в навчальних закладах та на робочих місцях.

Список використаних джерел

1. Кириленко І. Ментальне благополуччя як чинник соціальної стабільності особистості. – Київ: Центр соціальних досліджень, 2021. С.28-124.
2. ВООЗ. Психічне здоров'я: зміцнення нашої відповіді. Київ: Представництво ВООЗ в Україні, 2020. С.5-52.
3. Коваленко Т. Формування культури ментального здоров'я серед молоді. Одеса: ОНУ, 2019.С.34-76.
4. Литвиненко Г. Психологічна підтримка населення в умовах війни. Львів: ЛНУ, 2023.С.42-92.
5. Слободян О. Проблема стигматизації психічних розладів в українському суспільстві. – Івано-Франківськ: Прикарпатський університет, 2021.С.66-87.
6. Руденко Л. Соціальна підтримка як умова збереження ментального здоров'я. Полтава: ПНПУ, 2022.С.71-94.
7. Дьяків В. Психологічна стійкість і ментальне здоров'я в умовах кризи. Київ: Соціум, 2024.С.59-115.

Дейнега Яна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу
факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв
Бердянський державний педагогічний університет
Науковий керівник: *Діра Надія, PhD, доцент (БДПУ)*
e-mail: yanadeineha24@gmail.com

НАРЦИСИЧНІ РИСИ ОСОБИСТОСТІ ТА МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ В ЦИФРОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасному інформаційному суспільстві цифрові технології та соціальні мережі стали важливим простором соціальної взаємодії. Онлайн-комунікація дедалі більше впливає на формування особистості, самопрезентацію та побудову міжособистісних відносин. Одним із психологічних феноменів, що активно проявляється у цифровому середовищі, є нарцисизм.

Нарцисичні риси особистості характеризуються підвищеною потребою у визнанні, самоствердженні, демонстрації власної значущості та отриманні схвалення від інших. Соціальні мережі створюють сприятливі умови для задоволення цих потреб, оскільки дозволяють людині формувати бажаний образ себе та отримувати миттєву реакцію аудиторії.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що цифрове середовище значно трансформує способи міжособистісної взаємодії та може посилювати прояви нарцисичних тенденцій, що впливає на якість соціальних відносин.

Метою дослідження є аналіз особливостей прояву нарцисичних рис особистості та їхнього впливу на міжособистісні стосунки в цифровому середовищі.

У статті розглянуто особливості прояву нарцисичних рис особистості у цифровому середовищі та їх вплив на міжособистісні стосунки. Проаналізовано психологічні механізми формування та прояву нарцисизму в умовах активного використання соціальних мереж. Визначено, що цифрові платформи створюють сприятливі умови для демонстрації та підкріплення нарцисичних тенденцій, оскільки дозволяють отримувати швидкий соціальний зворотний зв'язок у вигляді лайків, коментарів та підписників. Розглянуто особливості комунікації осіб із вираженими нарцисичними рисами, а також їхній вплив на якість міжособистісних взаємин у мережевому середовищі.

Для емпіричного дослідження нарцисичних рис особистості та особливостей міжособистісних стосунків у цифровому середовищі було використано комплекс психодіагностичних методик, зокрема: опитувальник нарцисичної особистості (NPI), методику діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, опитувальник «Темна тріада особистості» (SD3), методику діагностики комунікативної та соціальної компетентності, а також авторську анкету, спрямовану на вивчення особливостей поведінки респондентів у соціальних мережах. Використання зазначених методик дало змогу комплексно дослідити рівень нарцисичних рис особистості та їхній вплив на характер міжособистісної взаємодії в цифровому середовищі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед ключових дослідників, які зробили свій внесок у цю сферу, можна назвати наступних: Х. Кохут, Н. Єрмакова, А. Мережкіна, В. Бушанський, Н. Гладка, М. Клименко, С. Кривенко, Ю. Свинаренко, J.Twenge, W. Campbell, J. Miller, A. Pincus, S. Schwartz, P. Delroy, B. Bushman

У психологічних дослідженнях приділяється значна увага вивченню нарцисичних рис сучасної молоді, зважаючи на глибокий вплив цих рис на індивідуальну поведінку, міжособистісні стосунки та більш широкі суспільні тенденції. Нарцисизм, що характеризується завищеним почуттям власної значущості, глибокою потребою в захопленні та відсутністю емпатії до інших, є рисою особистості, яка стає все більш помітною в сучасному суспільстві.

У психологічній науці нарцисизм розглядається як комплекс особистісних рис, що пов'язані з завищеною самооцінкою, прагненням до уваги та схвалення з боку інших. У помірних формах нарцисичні риси можуть виконувати адаптивну функцію, сприяючи впевненості в собі та самореалізації.

Однак надмірний рівень нарцисизму може призводити до труднощів у міжособистісних стосунках, оскільки такі люди часто демонструють егоцентризм, недостатню емпатію та прагнення до домінування у взаємодії.

Сучасні дослідження свідчать, що нарцисичні риси особливо яскраво проявляються у середовищах, де людина має можливість контролювати власну самопрезентацію та отримувати швидке соціальне підкріплення. На даний час в епоху масової цифровізації не можливо не звернути увагу на значні прояви нарцисизму в цифровому середовищі.

Цифрове середовище, зокрема соціальні мережі, створює умови для активної демонстрації власного образу. Користувачі можуть ретельно формувати контент, який відображає їхній ідеалізований образ, що сприяє підтримці нарцисичних тенденцій.

Розвиток соціальних мереж, поширення реаліті-шоу, посилення уваги до індивідуалізму та самореклами створили середовище, яке може сприяти формуванню нарцисичної поведінки. Зокрема, соціальні медіа-платформи надають можливості для постійної самопрезентації та пошуку схвалення, що може посилити схильність до нарцисизму.

Поява таких соціальних мереж, як Instagram, TikTok і Snapchat, справила глибокий вплив на те, як молоді люди презентують себе світові. Ці платформи пропонують користувачам безпрецедентні можливості для кураторства своїх онлайн-персонажів, часто підкреслюючи привабливість, популярність і матеріальний успіх. Механізми цих платформ розроблені таким чином, щоб винагороджувати користувачів за допомогою лайків, коментарів та підписників, які слугують публічним показником соціального статусу. Нарцисичних людей особливо приваблюють ці платформи, оскільки вони надають їм можливість постійного самоствердження та самореклами.[

Нарцисизм - це складна риса, яка може проявлятися по-різному залежно від різних факторів, включаючи культурний контекст, соціальне середовище та індивідуальний досвід.

До основних проявів нарцисизму в онлайн-просторі належать:

- часте публікування фотографій та контенту, спрямованого на самопрезентацію;
- прагнення до отримання великої кількості лайків та коментарів;
- підвищена чутливість до оцінки з боку інших користувачів;
- демонстрація успіху, статусу або привабливості.

Кількісні показники взаємодії в соціальних мережах (лайки, підписники, перегляди) можуть виступати своєрідним індикатором соціального схвалення, що підсилює нарцисичну мотивацію.

Нарцисичні риси можуть істотно впливати на характер міжособистісних взаємин у цифровому середовищі. З одного боку, люди з такими рисами часто є активними користувачами соціальних мереж та мають широкий онлайн-контакт із різними людьми.

З іншого боку, їхні стосунки можуть бути поверхневими та орієнтованими переважно на підтримання власного іміджу.

Для таких користувачів характерні:

- прагнення до соціального визнання;
- використання комунікації як інструменту самопрезентації;

- зниження рівня емпатії у взаємодії;
- тенденція до маніпуляції увагою аудиторії.

У результаті міжособистісні зв'язки можуть втрачати глибину та перетворюватися на форму символічного соціального капіталу.

Під час проведеного дослідження були отримані дані, які свідчать про те, що соціальні мережі сприяють такій формі самопрезентації, яка спонукає користувачів надавати пріоритет зовнішності та соціальному статусу над іншими якостями, такими як автентичність та емпатія. Це може призвести до розвитку нестійкої самооцінки, яка залежить від зовнішнього підтвердження.

Здебільшого нарцисичні риси мають значний вплив на якість міжособистісних стосунків, особливо серед молодих людей, які все ще розвивають свої соціальні навички.

У романтичних стосунках нарцисичні люди можуть демонструвати маніпулятивну поведінку, використовуючи своїх партнерів для підвищення власної самооцінки, замість того, щоб брати участь у взаємній, емоційно підтримуючій взаємодії. Нарцисичні люди схильні підходити до стосунків з експлуататорським мисленням, прагнучи отримати якомога більше захоплення і схвалення від своїх партнерів без відповідної емоційної підтримки.

У дружбі нарцисичні риси можуть призводити до конфліктів і непорозумінь.

Проведене дослідження дозволило зробити висновки теоретичного і практичного спрямування. Сучасна молодь піддається потужному впливу соціокультурних змін та технологічного середовища, які підсилюють розвиток нарцисизму. Значна увага до особистих досягнень, зовнішнього схвалення та статусу сприяє зростанню нарцисичних тенденцій, особливо через постійний вплив соціальних
медіа, де молоді люди стикаються з безперервним порівнянням себе з іншими.

Культурний акцент на індивідуалізмі також сприяє формуванню нарцисичних рис, зокрема потреби в увазі, самозосередженості та залежності від похвали. Повсюдна присутність соціальних платформ у житті особистостей викликає побоювання, що ці технології не лише відображають, а й посилюють нарцисичні риси.

Отже, цифрове середовище створює сприятливі умови для прояву та підсилення нарцисичних рис особистості. Соціальні мережі надають можливість контролювати власну самопрезентацію, отримувати швидке соціальне підкріплення та формувати бажаний образ.

Нарцисичні тенденції можуть впливати на характер міжособистісних стосунків, роблячи їх більш поверхневими та орієнтованими на соціальне схвалення. Водночас цифрове середовище не лише відображає наявні особистісні риси, але й може сприяти їхньому посиленню.

Подальші дослідження мають бути спрямовані на вивчення психологічних механізмів формування нарцисичних проявів у цифровому просторі та розробку підходів до формування більш здорових моделей онлайн-комунікації.

Список використаних джерел

1. Гордієнко І. О. Самоприйняття та нарцисизм: співвідношення показників. Проблеми сучасної психології особистості : Матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції молодих учених та студентів (м. Одеса, 25-26 травня 2017 р.). Вип. 8. Одеса : Вид-во ВМВ, 2017. С. 62-67.

2. Дроздов, О. Ю. Колективний нарцисизм української молоді: з досвіду довоєнного дослідження. Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference (July 05-08, 2022, Helsinki). – 2022. – P. 322–325.

3. Свинаренко Ю. В. Поняття нарцисизм та його характеристика. Психологічне консультування і психотерапія. – 2014. – Вип. 1-2. – С. 265-271.

4. Справцева, К. Особливості прояву нарцисизму при самопрезентації у соціальних мережах. Наукові перспективи (Naukovì perspektivi), 2023 (12 (42)).

Денисюк Уляна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС-42
***Науковий керівник**: Моклиця Ганна,*
PhD, ст. викладач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail:ulianadenysiuk0@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ

У сучасному суспільстві девіантна поведінка дітей та підлітків розглядається як одна з актуальних соціально-психологічних проблем. Динамічні соціальні зміни, трансформація сімейних структур та активний вплив інформаційного середовища створюють умови, які можуть сприяти виникненню різних форм поведінкових відхилень серед неповнолітніх. Девіантна поведінка може проявлятися у вигляді агресії, порушення соціальних норм, протиправних дій, вживання психоактивних речовин та інших форм соціальної дезадаптації [1].

Одним із важливих психологічних чинників, пов’язаних із формуванням девіантної поведінки, є толерантність до відхилень від соціальних норм. У наукових дослідженнях цей феномен розглядається як фактор ризику розвитку антисоціальних проявів та залучення до ризикованих форм поведінки. Згідно з теорією проблемної поведінки, девіантні прояви можуть бути пов’язані з підвищеною готовністю особистості порушувати соціальні правила та прийняті норми поведінки [2]. Водночас положення теорії когнітивного дисонансу пояснюють, що толерантність до девіантних дій може формуватися вже після їх здійснення, коли людина прагне узгодити власні переконання з скоєними діями.

Проблема девіантної поведінки дітей і підлітків активно досліджується у психології, педагогіці та соціології. Більшість сучасних підходів розцінють девіантну поведінку як наслідок взаємодії індивідуально-психологічних характеристик особистості, сімейного середовища, впливу однолітків та соціальних умов розвитку дитини.

Особливе значення має вивчення вікових особливостей формування девіантної поведінки. Дослідження свідчать, що поведінкові відхилення, які виникають у молодшому віці, можуть бути основою для подальших девіацій у підлітковому періоді. Зокрема, ранній початок вживання психоактивних речовин пов'язаний із підвищеним ризиком розвитку залежностей та подальших проявів антисоціальної поведінки [3].

Аналіз наукових даних свідчить, що у дітей віком 8–12 років толерантність до девіантної поведінки може зростати після перших проявів агресії або порушення правил. Подібна закономірність пояснюється тим, що людина прагне узгодити власні установки з уже здійсненими діями, що поступово формує більш толерантний підхід до порушення соціальних норм.

У підлітковому віці взаємозв'язок між толерантністю до девіантної поведінки та поведінковими відхиленнями стає менш прямим, оскільки на формування поведінки значною мірою впливають соціальне оточення, взаємодія з однолітками та індивідуально-психологічні особливості особистості.

Гендерні особливості проявів девіантної поведінки привертають окрему увагу. Дослідження свідчать, що дівчата частіше демонструють приховані форми девіацій, зокрема обман або маніпулятивну поведінку, тоді як хлопцям більш характерними є відкриті прояви девіантної поведінки, такі як агресія та правопорушення.

Таким чином, ранні прояви девіантної поведінки можуть слугувати основою для подальших поведінкових відхилень у підлітковому віці. Ранній початок вживання психоактивних речовин підвищує ризик формування залежностей і толерантності до порушення соціальних норм, що підкреслює важливість ранньої профілактики та психологічної підтримки дітей і підлітків.

Список використаних джерел

1. Moffitt T. E. Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review***.** 1993. Vol. 100(4). P. 674–701.

2. Jessor R. Problem-behavior theory, psychosocial development, and adolescent problem drinking. *British Journal of Addiction***.** 1987. Vol. 82(4). P. 331–342.

3. Fergusson D. M., Horwood L. J. Early onset cannabis use and psychosocial adjustment in young adults. *Addiction.* 1997. Vol. 92(3). P. 279–296.

Єкименко-Поліщук Анна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-21
e-mail: ekimenko.ann@gmail.com
Науковий керівник: *Шкарлатюк Катерина, канд.психол.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНІ ТРАВМИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила масове внутрішнє переміщення населення, що супроводжується глибокою психологічною травматизацією. Як зазначає Дж. Герман, психологічна травма - це «страждання безсилих», яке виникає в момент, коли людина стає безпорадною під дією непереборних сил, що руйнують її звичні системи безпеки [1, с. 62]. Для ВПО така травма посилюється втратою «дому» не лише як фізичного об'єкта, а як символічного простору безпеки та ідентичності.

Стан наукової розробленості проблеми свідчить про зростання інтересу дослідників до вивчення психологічних наслідків травматичних подій. У працях зарубіжних учених (Б. ван дер Колк, Дж. Герман, Р. Лазарус, А. Антоновський) розкрито теоретичні засади психологічної травми, механізми стресу, копінгу та резильєнтності. Українські науковці (О. Вознесенська, Н. Пророк, Т. Титаренко та ін.) досліджують психологічні наслідки війни, проблеми посттравматичного стресового розладу, психосоціальної адаптації та психологічної допомоги постраждалим групам населення. Водночас проблема психологічних травм саме внутрішньо переміщених осіб потребує подальшого комплексного вивчення, зокрема з урахуванням тривалості війни, повторної травматизації та умов життя у приймаючих громадах.

Травматичний досвід ВПО не обмежується лише моментом небезпеки. Б. ван дер Колк підкреслює, що «тіло веде лік» травмі: стресові реакції закарбовуються на фізіологічному рівні, що призводить до порушення саморегуляції та здатності до адаптації в нових умовах [2]. Згідно з дослідженнями Р. Пападопулоса, вимушене переміщення спричиняє «дезорієнтацію в життєвому просторі», де людина втрачає не лише майно, а й соціальні ролі, що створює підґрунтя для розвитку ПТСР та порушень адаптації [3; 8]. І. Голованова вказує, що прояви ПТСР у ВПО часто поєднуються з тривожними станами та депресією, що значно ускладнює процес їхньої інтеграції у нові громади [9].

Процес пристосування внутрішньо переміщених осіб до нових умов життєдіяльності можемо описати через «U-криву адаптації» Калерво Оберга, яка розроблялася для мігрантів та включає чотири ключові фази:

1. «Туристичний етап»: характеризується ейфорією від порятунку та зниженням критичності. Людина фокусується на безпеці, розслабляється після перенесеного стресу. Триває від кількох днів до місяця.

2. Розчарування: зіткнення з реальністю (пошук житла, роботи). Виникає конфлікт між старими стереотипами та новими обставинами. З’являється відчуття відчуженості, втрати соціальної ролі («життя з нуля») та спроби самоізоляції від місцевої громади.

3. «Дно» (криза): найнижча точка. Загострюється агресія, виникають депресивні стани та психосоматичні розлади (порушення сну, апатія). З’являється ірраціональне бажання повернутися в небезпеку, оскільки минуле життя ідеалізується як «острівець спокою». На цьому етапі відбувається ключовий вибір: адаптація або регрес.

4. Пристосування (відновлення): поступове налагодження побуту та соціальних зв'язків. Людина опановує нові культурні коди, відновлює життєву перспективу («тут і тепер»). Ідентифікація змінюється з опозиції «Я - вони» на інтеграційне «Ми».

Найбільш критичними є 2 та 3 етапи, які потребують інтенсивного психосоціального супроводу. За його відсутності виникають загрози двох типів:

Психологічні наслідки дезадаптації:

- когнітивні та емоційні: панічні атаки, неконтрольована агресія, дистимія, болісні флешбеки та страх майбутнього;
- поведінкові: апатія (відмова від гігієни та побуту), сімейні конфлікти, загострення адикцій;
- екзистенційні: відчуття неповноцінності («меншовартість»), глибока самотність та втрата сенсу життя.

Своєчасна інтервенція на етапах розчарування та кризи є вирішальною для запобігання хронічній дезадаптації та сприяння успішній інтеграції особистості в нове середовище.

Шляхи подолання та психологічна допомога.

Ефективне подолання травми потребує комплексного підходу, що включає медичну, соціальну та психологічну складові, згідно з Уніфікованим клінічним протоколом МОЗ України [8].

1. Тілесно-орієнтовані методи. Спираючись на підхід П. Левіна, важливо працювати з «пробудженням тигра» - вивільненням заблокованої енергії виживання через тілесні відчуття, що дозволяє завершити біологічну реакцію на стрес [5].

2. Наративна та когнітивна переробка. В. Станчишин наголошує на важливості прийняття «емоційних гойдалок» війни та легалізації почуттів (гніву, страху, провини), що є необхідною умовою стабілізації стану людини [4].

3. Соціально-психологічний супровід. За науковою редакцією Т. Титаренко, перехід від війни до миру має супроводжуватися формуванням життєстійкості та пошуком нових сенсів [16]. Особливо важливим є залучення ВПО до соціальної активності, що допомагає подолати пасивність та відчуженість [11; 12].

4. Психосоціальна підтримка в громадах. Реалізація моделі «рівний-рівному» та групова підтримка, що доведено мета-аналізами як один із найдієвіших способів зниження симптомів дистресу [6; 17; 18].

У сучасній світовій практиці допомога постраждалим від конфліктів базується на парадигмі MHPSS (*Mental Health and Psychosocial Support*). Цей підхід охоплює широкий спектр інтервенцій: від клінічної терапії ПТСР до активізації ресурсів громади задля відновлення колективного добробуту.

В українському контексті соціально-психологічний супровід ВПО визначається як системна, довготривала діяльність. Її мета - не лише надання психологічної підтримки, а й сприяння повноцінній інтеграції осіб у нові спільноти під час транзиту від війни до миру. Враховуючи мультидисциплінарну

природу цього процесу, критично важливим є моніторинг та нівелювання специфічних груп ризиків [16]:

1. Етичні ризики.

Пов’язані з потенційним порушенням прав людини та принципів справедливості. Існує небезпека зловживання владним ресурсом з боку спеціалістів, що може суперечити фундаментальним етичним нормам соціальної та психологічної роботи.

2. Психологічні ризики (загроза ретравматизації).

Виникають через недостатню професійну компетенцію персоналу. Ненавмисне заподіяння шкоди клієнту в процесі супроводу може призвести до вторинної травматизації та поглиблення деструктивних переживань замість їхнього подолання.

3. Персонологічні ризики (ресурсність фахівців).

Стосуються професійного вигорання та вікарної (вторинної) травматизації самих волонтерів і спеціалістів. Брак культури психогігієни, дефіцит відпочинку та можливостей для відновлення персоналу є прямою загрозою їхньому ментальному та соматичному здоров’ю.

4. Соціокультурні ризики.

Полягають у можливих конфліктах між культурними кодами ВПО та традиціями приймаючих громад. Брак чутливості до локальних особливостей та ігнорування субкультурного контексту переселенців може спровокувати напруженість у стосунках із місцевим населенням. Повага до регіональних традицій та культурна медіація є обов'язковими компонентами фахової роботи.

Психологічна допомога ВПО у 2026 році має орієнтуватися не лише на лікування симптомів ПТСР, а й на сприяння посттравматичному зростанню [13]. Ключовим є відновлення відчуття контролю над власним життям та реінтеграція травматичного досвіду в нову ідентичність особистості. Використання протоколів МОЗ [8] та керівних принципів ООН [14] створює правове та професійне підґрунтя для системної роботи з цією категорією населення.

Підсумовуючи проведене дослідження, варто зазначити, що психологічна травматизація внутрішньо переміщених осіб є комплексним деструктивним процесом, який охоплює не лише клінічні прояви ПТСР, а й глибоку екзистенційну кризу через втрату безпечного простору та ідентичності. Сучасна парадигма MHPSS доводить, що стабілізація стану ВПО можлива лише за умови поєднання індивідуальних терапевтичних методів із активним використанням ресурсів громади та мультидисциплінарним супроводом, який враховує етичні, психологічні та соціокультурні ризики. Пріоритетним завданням такої підтримки є трансформація «страждання безсилих» у посттравматичне зростання через відновлення суб’єктності особистості, зміцнення її резильєнтності та забезпечення інклюзивного середовища, що сприяє повноцінній інтеграції людини в нову соціокультурну парадигму.

Список використаних джерел

1. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору / пер. з англ. О. Лизак, О. Наконечної, О. Шлапак. Львів: Вид-во Старого Лева, 2021. 416 с.

2. ван дер Колк Б. Тіло веде лік. Як залишити психотравми в минулому / пер. з англ. А. Цвіри. Харків: Віват, 2025. 624 с.

3. Пападопулос Р. У чужому домі. Травма вимушеного переміщення: шлях до розуміння і одужання / пер. з англ. І. Бондак, Н. Яцюк. Київ: Лабораторія, 2023. 416 с.

4. Станчишин В. Емоційні гойдалки війни. Роздуми психотерапевта про війну. Київ: Віхола, 2022. 288 с.

5. Левін П. Пробудження тигра: зцілення травми. Київ: Видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. 360 с.

6. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України: посібник для практиків соціальної сфери [Електронний ресурс]. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/pozashkilna/psyhologichna-sluzhba/pos-bnik-shhodo-psixosocz-alno-dopomogi.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

7. Socio-pedagogical and psychological help to internally displaced persons in Ukraine [Електронний ресурс]. 2017. URL: https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2015/12/Socio-pedagogical_and_psychological_help_2017.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

8. Уніфікований клінічний протокол первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації»: наказ МОЗ України від 19.07.2024 р. № 1265 [Електронний ресурс]. URL: https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukrayini-vid-19-07-2024-1265-pro-zatverdzhennya-unifikovanogo-klinichnogo-protokolu-pervinnoyi-ta-specializovanoyi-medichnoyi-dopomogi-gostra-reakciya-na-stres-posttravmatichnij-stresovij-rozlad-porushennya-adaptaciyi (дата звернення: 07.04.2026).

9. Голованова І. А. Дослідження проявів посттравматичного стресового розладу у внутрішньо переміщених осіб. Health & Education Millennium. 2023 [Електронний ресурс]. URL: https://journals.uzhnu.uz.ua/index.php/health/article/view/837 (дата звернення: 07.04.2026).

10. Auxéméry Y. Post-traumatic psychiatric disorders: PTSD is not the only diagnosis. Presse Med. 2018. Vol. 47, № 5. P. 423–430. DOI: 10.1016/j.lpm.2017.12.006.

11. Пуздрач Ю. М. Методи і засоби психологічної допомоги вимушеним переселенцям. Кривий Ріг: КДПУ, 2023. 34 с. [Електронний ресурс]. URL: https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/123456789/7102 (дата звернення: 07.04.2026).

12. Александров Д. О. Соціальна робота та психологічна допомога з адаптації вимушених переселенців до життя в нових умовах (профілактика дезадаптованості вимушених переселенців): методичні рекомендації [Електронний ресурс]. URL: http://ecopsy.com.ua/index.php/1-pereselentsi-i-

bizhentsi/robota-z-pereselentsiamy/2022-03-27-08-14-61 (дата звернення: 07.04.2026).

13. Великодна М. С., Колісник Л. О., Шестопалова О. П., Шило О. С., Депутатов В. О. Стрес-реакції, травма та посттравматичне зростання школярів в умовах війни росії проти України. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. 2023. Вип. 1 (57). Т. 2.

14. Керівні принципи ООН з питань внутрішнього переміщення всередині країни [Електронний ресурс]. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

15. Макарова О. П. Методи діагностики, реабілітації та профілактики посттравматичних станів. Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. Київ: ДНДІ МВС України, 2021. 336 с.

16. Як допомогти особистості в період переходу від війни до миру: соціально-психологічний супровід: практ. посіб. / за наук. ред. Т. М. Титаренко, М. С. Дворник. Кропивницький: Імекс-ЛТД, 2022. 154 с. [Електронний ресурс]. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/TitarenkoDvornikPosb2022.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

17. Porter M., Haslam N. Predisplacement and postdisplacement factors associated with mental health of refugees and internally displaced persons: a meta-analysis. JAMA. 2005. Vol. 294, № 5. P. 602–612. DOI: 10.1001/jama.294.5.602 [Електронний ресурс]. URL: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16077055/ (дата звернення: 07.04.2026).

18. Roberts N. P., Lotzin A., Schäfer I. A systematic review and meta-analysis of psychological interventions for comorbid PTSD and substance use disorder. European Journal of Psychotraumatology. 2022. DOI: 10.1080/20008198.2022.2041831.

19. European Society for Traumatic Stress Studies (ESTSS). Guidelines [Електронний ресурс]. 2023. URL: https://estss.org/wp-content/uploads/2023/01/ESTSS-guidelines.pdf (дата звернення: 07.04.2026).

Жадан Дарина,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11,
e-mail: dashenka.win16@gmail.com
***Науковий керівник**: Жук Оксана, к. іст. н., доцент,*
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПЕРЕНАВАНТАЖЕННЯ ТА «ДУМСКРОЛІНГУ» НА МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я: МЕХАНІЗМИ АДАПТАЦІЇ ТА МЕТОДИ САМОДОПОМОГИ

Сучасна епоха характеризується безпрецедентним темпом генерації та споживання контенту. Цифровізація всіх сфер життєдіяльності призвела до того, що людина перебуває у стані постійного інформаційного «шуму». Проте за останні роки характер цього шуму змінився: від надмірності корисних даних ми перейшли до явища, яке дослідники називають «інформаційною інтоксикацією». Особливої гостроти це питання набуває в умовах глобальних криз, коли потреба в інформації стає базовим механізмом виживання, але водночас перетворюється на джерело глибокої травматизації.

Центральним викликом сьогодення є деструктивне поглинання негативних новин, відоме як «думскролінг» (doomscrolling) [1]. Це не просто шкідлива звичка, а специфічна когнітивна стратегія пошуку відповідей у непередбачуваному світі, яка, на жаль, має зворотний ефект — замість заспокоєння вона посилює відчуття безпорадності та хронічної тривоги.

Феномен думскролінгу базується на еволюційному механізмі «негативної упередженості». Наш мозок біологічно запрограмований приділяти більше уваги загрозам, ніж позитивним подіям. У доцифрову епоху це допомагало уникати небезпеки, проте в умовах нескінченної стрічки новин цей механізм стає пасткою. Постійне оновлення інформації про катастрофи чи конфлікти створює ілюзію контролю: «якщо я знаю все, я в безпеці». Насправді ж відбувається виснаження префронтальної кори головного мозку, яка відповідає за критичне мислення та емоційну регуляцію.

Наслідки інформаційного перевантаження для ментального здоров'я:

1. Когнітивна втома: Зниження здатності до концентрації, погіршення пам'яті та труднощі у прийнятті навіть побутових рішень.

2. Сенсорне перенасичення: Стан, при якому нервова система перестає адекватно реагувати на зовнішні подразники, що призводить до апатії або, навпаки, немотивованої агресії.

3. Вторинна травматизація: Навіть якщо людина не є безпосереднім учасником трагічних подій, постійний перегляд візуального контенту (фото, відео) викликає симптоми, схожі на ПТСР [2].

Важливо розуміти, що алгоритми соціальних мереж працюють за принципом «економіки уваги». Вони підбирають контент, який викликає найсильніші емоції (найчастіше — гнів або страх), щоб утримувати користувача на платформі якомога довше. Таким чином, думскролінг стає циклічним процесом, де тривога стимулює пошук інформації, а знайдена інформація лише посилює тривогу.

Подолання негативного впливу цифрового середовища вимагає переходу від пасивного споживання до свідомої «інформаційної дієти». Важливим кроком є розвиток навичок медіаграмотності, що включає критичне оцінювання джерел та розпізнавання маніпулятивних заголовків.

Ключові стратегії психологічної стабілізації [3]:

• Тайм-боксинг (Time-boxing): Визначення чітких часових меж для читання новин (наприклад, 15 хвилин вранці та ввечері). Важливо уникати перегляду стрічки за годину до сну та одразу після пробудження.

• Метод «Заземлення»: У моменти гострого нападу тривоги після прочитання новин необхідно переключити увагу на фізичні відчуття (техніка «5-4-3-2-1»: назвати 5 предметів, які бачите, 4 звуки, які чуєте і т.д.).

• Використання аналогових альтернатив: Свідоме заміщення цифрового дозвілля фізичною активністю, читанням паперових книг або живою комунікацією, що дозволяє нервовій системі вийти зі стану «гіперпильності».

Ментальне здоров'я в умовах сучасних викликів безпосередньо залежить від здатності індивіда вибудовувати кордони у цифровому просторі. Інформаційне перевантаження та думскролінг не є лише індивідуальними проблемами, це системні виклики цифрової ери, що потребують комплексного підходу: від психоосвіти населення до вдосконалення етичних стандартів роботи медіа-платформ. Ефективна психологічна допомога сьогодні має включати навчання методам цифрової гігієни як базового компонента ментального благополуччя.

Список використаних джерел

1. Sharma B. Doomscrolling: The Psychology of Compulsive Consumption of Negative News. Journal of Health and Medical Research. 2022. Vol. 4, No. 2. P. 15–22.

2. Mental health and COVID-19: Early evidence of the pandemic's impact: Scientific brief. Geneva: World Health Organization, 2022. 11 p.

3. Психологічна допомога в умовах війни: практичний посібник / за ред. В. Г. Панка. Київ: Ніка-Центр, 2023. 240 с.

Загороднюк Олександр,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41-ПСз
Науковий керівник: *Новак Тетяна, к.пед.н., доцент*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: oleksandrzagorodnuk00@gmail.com

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА САМООЦІНКУ ПІДЛІТКІВ ТА ШЛЯХИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОРЕКЦІЇ

Соціальні мережі стали одним із провідних середовищ соціалізації сучасних підлітків. Саме в цифровому просторі відбуваються самопрезентація, отримання зворотного зв'язку, порівняння себе з іншими, пошук підтримки та соціального визнання. У підлітковому віці, коли самооцінка є відносно нестійкою, чутливою до оцінок значущого оточення та соціального порівняння, вплив соціальних мереж набуває особливої психологічної значущості. Актуальність цієї проблеми зумовлена тим, що онлайн-середовище може одночасно бути і ресурсом самовираження та підтримки, і чинником емоційної вразливості, тривожності, незадоволеності собою та залежності від зовнішнього схвалення [1; 4].

У науковій літературі самооцінка розглядається як важливий компонент самосвідомості особистості, що охоплює уявлення людини про власні якості,

можливості та соціальну значущість. У підлітковому віці вона виконує регулятивну функцію, впливає на поведінку, рівень домагань, соціальну адаптацію та емоційне благополуччя. Водночас саме в цей період самооцінка часто характеризується нестійкістю, суперечливістю та підвищеною залежністю від оцінок однолітків. За таких умов соціальні мережі можуть посилювати механізми соціального порівняння, орієнтацію на зовнішню оцінку та переживання невідповідності ідеалізованим цифровим образам [2; 3].

Соціальні мережі як психологічне середовище мають амбівалентний характер впливу. З одного боку, вони створюють можливості для комунікації, самовираження, включення в референтні групи, отримання підтримки та розвитку рефлексії. З іншого боку, соціальні мережі функціонують як простір постійного соціального зіставлення, де кількісні показники схвалення – лайки, коментарі, підписники – починають виконувати роль зовнішніх індикаторів особистісної цінності. Це може спричиняти нестійкість самоставлення, зростання самокритики та емоційне напруження, особливо в осіб із уже вразливою або не до кінця сформованою самооцінкою [1; 5].

Емпіричне дослідження було проведене на базі Борщівської загальноосвітньої школи I–III ступенів №1 Борщівської міської ради. У ньому взяли участь 84 респонденти підліткового віку. Вибірку становили учні віком від 10 до 16 років, що дало змогу охопити різні етапи підліткового періоду. Для досягнення мети дослідження було використано дві психодіагностичні методики: тест «Інтенсивність використання соціальних мереж підлітками» та шкалу самооцінки М. Розенберга. Перша методика дала змогу визначити рівень залученості підлітків до соціальних мереж, а друга — виявити низький, середній або високий рівень самооцінки.

Аналіз отриманих результатів засвідчив, що серед досліджуваних переважали підлітки з помірною інтенсивністю використання соціальних мереж, а за показниками самооцінки домінували середній та високий рівні. Водночас у групі підлітків із високою інтенсивністю користування соціальними мережами дещо частіше спостерігався середній рівень самооцінки порівняно з високим, що свідчить про можливий опосередкований вплив цифрового середовища на самосприйняття. Отримані дані дають підстави стверджувати, що сам по собі час або інтенсивність перебування в соціальних мережах ще не визначає рівень самооцінки, однак може створювати умови для посилення соціального порівняння, емоційної залежності від зовнішнього схвалення та нестійкості самоставлення [1; 6].

Для уточнення характеру взаємозв’язку між інтенсивністю використання соціальних мереж і рівнем самооцінки було здійснено кореляційний аналіз із використанням коефіцієнтів Пірсона та Спірмена. За результатами обчислень коефіцієнт Пірсона становив $r = 0{,}00768$ при $p = 0{,}94471$, а коефіцієнт Спірмена – $r_s = 0{,}02596$ при $p = 0{,}81465$. Це свідчить про відсутність статистично значущого прямого взаємозв’язку між досліджуваними показниками. Отже, інтенсивність використання соціальних мереж не може розглядатися як єдиний або прямий чинник зміни самооцінки підлітків. Значно важливішими, імовірно, є зміст

онлайн-активності, характер взаємодії в мережі, індивідуальна чутливість до оцінки та сформованість внутрішніх особистісних ресурсів [1].

Отримані результати дають змогу розглядати психологічну корекцію не як спробу механічно обмежити присутність підлітка в соціальних мережах, а як цілеспрямований процес розвитку стійкої та адекватної самооцінки в умовах цифрового соціального середовища. Корекційна робота має бути спрямована на розвиток самоприйняття, реалістичного уявлення про власні якості, критичного ставлення до онлайн-контенту, уміння розпізнавати механізми соціального порівняння, зменшення залежності від зовнішньої оцінки та формування навичок емоційної саморегуляції. Важливим напрямом також є психопросвітницька робота з батьками та педагогами, спрямована на своєчасне виявлення ризиків і підтримку психологічного благополуччя підлітків [1; 7; 8].

Таким чином, соціальні мережі не мають однозначно негативного впливу на самооцінку підлітків, однак за певних умов можуть виступати чинником її нестійкості. Перспективним напрямом практичної психології є розробка та впровадження корекційно-розвивальних програм, які допомагають підліткам зберігати внутрішню опору, критично сприймати цифровий контент і будувати більш гармонійне ставлення до себе в умовах сучасного інформаційного середовища.

Список використаних джерел

1. Новікова А. О. Вплив соціальних мереж на самооцінку підлітків: кваліфікаційна робота бакалавра за спец. 053 «Психологія».
2. Rosenberg M. *Society and the Adolescent Self-Image*. Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1965.
3. Harter S. *The Construction of the Self: Developmental and Sociocultural Foundations*. New York: Guilford Press, 2012.
4. World Health Organization. *Health for the World's Adolescents: A Second Chance in the Second Decade*. Geneva: WHO, 2014.
5. Patchin J. W., Hinduja S. Cyberbullying and Self-Esteem. *Journal of School Health*. 2010. Vol. 80, No. 12. P. 614–621.
6. Sala A., Porcaro L., Gómez E. Social Media Use and Adolescents' Mental Health and Well-Being. *Computers in Human Behavior Reports*. 2024. Vol. 14. Art. 100404.
7. Kowalski R. M., Giumetti G. W., Schroeder A. N., Lattanner M. R. Bullying in the Digital Age: A Critical Review and Meta-Analysis of Cyberbullying Research Among Youth. *Psychological Bulletin*. 2014. Vol. 140, No. 4. P. 1073–1137.
8. Avci H., Baams L., Kretschmer T. A Systematic Review of Social Media Use and Adolescent Identity Development. *Adolescent Research Review*. 2025. Vol. 10. P. 219–236.

Іщук Олег,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності: Середня освіта (фізична культура)

ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»
***Науковий керівник**: Сахарук Ігор, старший викладач*
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
e-mail: ihorsakharuk@gmail.com

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ПОДІЙ: РИЗИКИ, НАСЛІДКИ, ШЛЯХИ ПІДТРИМКИ

Сучасні кризові події в Україні створюють безпрецедентне навантаження на психіку людини, руйнуючи звичні соціальні структури та індивідуальні механізми захисту. У цьому контексті ментальне здоров'я слід розглядати не лише як відсутність розладів, а як динамічний процес збереження самоефективності та соціальної інтегрованості особистості.

Мета роботи – проаналізувати системний вплив кризових подій на ментальне благополуччя та визначити роль соціально-психологічних ресурсів у процесі адаптації населення.

Криза впливає на людину через декілька рівнів взаємодії. Згідно з екологічною теорією У. Бронфенбреннера, психічне благополуччя залежить від стійкості мікросистем (родини) та макросистем (державних інституцій) [3]. Руйнація цих зв'язків у часи кризи є головним ризиком для ментального здоров'я, оскільки людина втрачає зовнішні опори безпеки.

Важливим внутрішнім ресурсом є віра особистості у власні сили. А. Бандура зазначає, що рівень самоефективності визначає, чи буде людина активно діяти в умовах кризи, чи впаде у стан «вивченої безпорадності» [4]. Таким чином, підтримка ментального здоров'я має включати заходи, що повертають людині відчуття контролю над власним життям.

Замість пошуку унікальних методів лікування, сучасні дослідники, зокрема Е. Мастен, пропонують фокусуватися на природних адаптивних системах людини. Резильєнтність (стійкість) населення базується на «звичайній магії» – позитивних соціальних стосунках, базовій освіті та функціонуванні громад [5]. Зміцнення цих систем є ефективнішим, ніж точкові втручання.

На вітчизняному ґрунті Н. Панок наголошує на необхідності розвитку соціально-психологічної компетентності населення як засобу самозахисту в умовах трансформацій [2]. Це передбачає:

- розвиток емоційного інтелекту для розпізнавання тривожних станів;
- використання ресурсів громади для відновлення соціальних зв'язків;
- впровадження програм посттравматичного зростання, які, за Р. Тедеші, дозволяють перетворити кризовий досвід на джерело внутрішньої сили [6].

Таким чином, підтримка ментального здоров'я в умовах кризи вимагає переходу від індивідуальної терапії до системного зміцнення громад. Головними векторами допомоги мають стати: підвищення особистісної самоефективності, зміцнення соціальних зв'язків та розвиток психологічної грамотності, що в сукупності забезпечує не лише виживання, а й подальше зростання особистості.

Список використаних джерел

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія соціальної сфери. Київ: Академвидав, 2011. 560 с.
2. Панок Н. В. Психологічна служба: теоретико-методологічні засади розвитку. *Актуальні проблеми психології*, 2017. № 46. С. 3-11.
3. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. *Harvard University Press*, 1979. 330 p.
4. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. *W.H. Freeman and Company*, 1997. 604 p.
5. Masten A. S. Ordinary Magic: Resilience in Development. *Guilford Press*, 2014. 310 p.
6. Tedeschi R. G., Calhoun L. G. Posttraumatic Growth: Conceptual Foundations and Empirical Evidence. *Psychological Inquiry*, 2004. Vol. 15. №1. P. 1-18.

Кириченко Яна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 231 «Соціальна робота», Національний університет біоресурсів і природокористування України,
e-mail: yana.kyrychenko@nubip.edu.ua
Демченко Ірина, *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів та природокористування України,*
e-mail:demchenko.i@nubip.edu.ua

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПОРУШЕНЬ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ НА БАЗІ ЦЕНТРІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У сучасних умовах проблема девіантної поведінки підлітків набуває особливої гостроти. Подібна актуальність зумовлена тим, що поведінкові відхилення в молодіжному середовищі пов’язані не лише з індивідуальними труднощами розвитку, а й із системною деструкцією суспільних зв’язків, соціальною дезадаптацією, конфліктністю, схильністю до ризикованих форм активності та ускладненням подальшої життєдіяльності в громаді. З огляду на зазначене соціальну профілактику варто інтерпретувати як цілеспрямовану систему заходів, орієнтованих на попередження закріплення деструктивних моделей взаємодії, зміцнення захисних чинників особистості та створення передумов для успішної соціальної інтеграції.

Центри соціальної реабілітації мають розглядатися як середовище інтенсивної профілактичної роботи. У межах подібного простору гармонійно поєднуються фаховий соціальний супровід, виховна підтримка, психокорекційні практики та системне формування навичок безпечної життєдіяльності. Впровадження згаданих механізмів дозволяє не лише мінімізувати негативні прояви, а й активізувати внутрішній потенціал підлітка до конструктивного

самовираження. Наслідком такої комплексної діяльності стає трансформація ціннісних орієнтирів вихованців, що забезпечує перехід від девіантної спрямованості до свідомого дотримання соціальних і правових норм.

Як було зазначено в українських дослідженнях, соціально-педагогічна робота з підлітками із девіантною та делінквентною поведінкою в умовах соціальної реабілітації має бути спрямована на реалізацію первинної, вторинної і, за потреби, третинної профілактики.

Так, у праці Н. Клішевич наголошено, що в закладах і школах соціальної реабілітації профілактична робота поєднувалася із психокорекційною діяльністю, ресоціалізацією та соціально-педагогічним супроводом підлітків, які вже мали поведінкові порушення [2]. Дослідниця Г. Балл у методичних рекомендаціях щодо роботи з девіантними підлітками підкреслює, що наслідками соціальної дезадаптації стають конфлікти з дорослими й однолітками, узалежнення, правопорушення та інші форми соціально небезпечної поведінки, тому профілактика має бути системною, послідовною та середовищно орієнтованою [1]. Порівняльний аналіз названих підходів засвідчує, що українська наукова традиція розглядає профілактику насамперед як складову соціально-педагогічної підтримки й реабілітації, де важливими є виховний вплив, корекція міжособистісних відносин і організація конструктивного соціального досвіду.

Разом із тим у міжнародних рекомендаціях акцент перенесено на доказові психосоціальні втручання для підлітків із деструктивною або опозиційною поведінкою. У настановах ВООЗ зазначено, що для таких підлітків мають застосовуватися цільові психосоціальні інтервенції, оскільки вони зменшують агресивні, деструктивні та опозиційні прояви, а також сприяють профілактиці подальших психічних розладів і підтримують позитивне ментальне здоров’я [4].

У рекомендаціях NICE підкреслено доцільність групових соціально-когнітивних програм розв’язання проблем для дітей і підлітків, які мають поведінкові розлади або належать до групи ризику; такі програми мають бути структурованими, віково адаптованими й побудованими на моделюванні, тренуванні навичок і зворотному зв’язку [3]. Відповідно до цього, зарубіжні підходи докладніше конкретизують механізми профілактичного впливу, тоді як українські праці більшою мірою підкреслюють організацію соціально-реабілітаційного середовища.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого соціальна профілактика девіантної поведінки в центрах соціальної реабілітації реалізується в єдності кількох взаємопов’язаних напрямів. Насамперед ідеться про діагностично-прогностичний напрям, оскільки своєчасне виявлення ризиків, особливостей сімейної ситуації, характеру взаємодії з ровесниками та рівня емоційної саморегуляції дає змогу індивідуалізувати профілактичну роботу. Крім того, важливим є корекційно-розвивальний напрям, що охоплює тренування самоконтролю, розвиток навичок ненасильницької комунікації, формування відповідального вибору й засвоєння соціально прийнятних моделей поведінки.

Не менш значущим є соціально-інтеграційний напрям, адже підліток потребує позитивного досвіду належності до групи, участі в спільній діяльності та визнання власної цінності в межах безпечного середовища. З огляду на викладене, доцільно трактувати профілактику не як окремий захід, а як процес послідовного зміцнення особистісних і соціальних ресурсів підлітка.

Практичний вимір окресленої проблеми полягає в тому, що центри соціальної реабілітації мають можливість поєднати індивідуальну і групову профілактичну роботу. З-поміж найбільш доцільних форм діяльності варто виокремити первинну бесіду з виявленням факторів ризику, індивідуальні консультації, тренінги соціальних навичок, заняття з керування емоціями, групи підтримки, арт-терапевтичні й спортивні активності, а також роботу з батьками або законними представниками. Наприклад, у практиці соціального працівника можуть використовуватися заняття на теми «Як реагувати на конфлікт без агресії», «Межі, правила і відповідальність», «Мій вибір у ризикованій ситуації», «Як просити про допомогу», «Безпечне спілкування з ровесниками».

Разом із тим результативність профілактики зростає тоді, коли підліток бере участь не лише в корекційних заходах, а й у волонтерських, творчих, спортивних або трудових ініціативах, що формують досвід успіху, корисності й соціального визнання. Такий підхід узгоджується і з українським баченням реабілітаційного середовища, і з міжнародними рекомендаціями щодо розвитку просоціальних навичок та підтримки підлітка без стигматизації.

Отже, соціальна профілактика девіантної поведінки підлітків у центрах соціальної реабілітації є важливим напрямом сучасної соціальної роботи, оскільки поєднує раннє виявлення ризиків, корекційно-розвивальну підтримку, формування просоціального досвіду та відновлення здатності підлітка до конструктивної взаємодії з оточенням. Відтак ефективність профілактичної роботи зростає за умови системності, міждисциплінарної взаємодії та орієнтації не лише на подолання поведінкових проявів, а й на розвиток особистісних і соціальних ресурсів підлітка.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. та ін. Методи роботи з девіантами в умовах сучасного соціокультурного середовища : методичні рекомендації. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2015. 86 с.

2. Клішевич Н. А. Соціально-педагогічна робота з підлітками із делінквентною поведінкою. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2018. Випуск 24. С. 112–119.

3. National Institute for Health and Care Excellence. Antisocial behaviour and conduct disorders in children and young people: recognition and management. London : NICE, 2013; updated 2024. 64 p. (Clinical Guideline; №. 158).

4. World Health Organization. Guidelines on mental health promotive and preventive interventions for adolescents : Helping Adolescents Thrive. Geneva : WHO, 2020. 120 p.

Климчук Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
факультету цифрових, освітніх та соціальних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: tanaklimcuk88@gmail.com

ПОПУЛЯРНІСТЬ ПРОФЕСІЇ ПСИХОЛОГА СЕРЕД СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Проблема професійного самовизначення серед випускників завжди була актуальною. Потреби та запити суспільних подій визначають популярність спеціальностей на певному часовому проміжку. Військові дії на території України сильно впливають на психічний стан різних поколінь та породили проблеми відповідного змісту. Вирішувати їх покликані психологи, тому інтерес до цієї спеціальності серед абітурієнтів не згасає протягом останніх трьох років.

Згідно зі статистичними даними вступної кампанії 2023 року, спеціальність «Психологія» посіла друге місце за популярністю серед абітурієнтів, зібравши 51 048 заяв. За даними видання «Українська правда» у 2024 році фаворитами серед українських абітурієнтів були спеціальності пов’язані із психологією, менеджментом та філологією. Найбільше заяв подано на спеціальності 053 «Психологія» (54 394 заяв); 073 «Менеджмент» (54 094); 035 «Філологія» (45 682). У 2025 році вподобання абітурієнтів в Україні відображають як традиційний попит на гуманітарні та соціальні науки, так і нові тенденції, пов'язані з відбудовою країни та технологічним розвитком. Психологія займає 3 місце в рейтингу[1].

Актуальність професії психолога підтверджується і прогнозами розвитку ринку праці. Очікується, що в найближчі роки попит на фахівців у сфері психічного здоров’я лише зростатиме. Психотерапевти, коучі та інші спеціалісти, які працюють із психологічним благополуччям людини, залишатимуться затребуваними, оскільки жодні технології не здатні повністю замінити живе людське спілкування. Як зазначає Деніел Гоулман, емпатія ґрунтується на здатності «читати невербальні канали» та відчувати емоційний резонанс, що є суто людською прерогативою, яку неможливо оцифрувати.[2, с.183]

Результати анкетування студентів спеціальності «Психологія» дозволяють глибше зрозуміти мотивацію вибору цієї професії. В ньому приймали участь 572 здобувача (1-4 курсів), які навчаються в ЛНТУ і ВНУ імені Лесі Українки за спеціальністю «Психологія». 98 % це студентки, решта - 2% студенти.

За результатами анкетування встановлено, що переважна більшість респондентів (93%) визначилися з вибором професії ще у старших класах. Це свідчить про значну роль шкільного середовища, соціального оточення та особистісного досвіду у формуванні професійних намірів. Лише незначна частина опитаних (6%) приймала рішення безпосередньо перед вступом, а 1% – у середніх класах. Таким чином, саме період ранньої юності є сенситивним для формування професійних орієнтацій.

Основним стимулом професійного навчання 64% вважає є «вплив війни на психіку людей», 25% - «дає можливість краще зрозуміти себе», 10% - знання психології дає можливість «впливати на поведінку інших людей», 1% вважає, «Після війни буде багато ветеранів, яким потрібна буде психологічна допомога». Це свідчить про поєднання альтруїстичних і особистісно-орієнтованих мотивів.

Важливим аспектом є також рівень обізнаності студентів щодо професії. Лише частина опитаних мала чітке уявлення про діяльність психолога, тоді як значна кількість характеризувала свої знання, як поверхневі або взагалі відсутні. Це підкреслює необхідність більш системного ознайомлення молоді зі змістом психологічної діяльності, ще до вступу у заклад вищої освіти.

Окрему увагу привертають чинники, що впливають на професійний вибір. Високий відсоток вибору професії через «особисті проблеми» (40%) пояснюється прагненням абітурієнтів знайти інструменти для самодопомоги та розібратися у власних травмах перед тим, як лікувати інших. Значний вплив війни (26%) є природною реакцією молоді на колективну травму суспільства та зростаючий соціальний запит на фахівців із реабілітації. Образ «знайомого психолога» (21%) та вплив кіно (12%) свідчать про важливість рольових моделей і певну романтизацію професії, як способу «бачити людей наскрізь». Загалом, ці цифри демонструють, що сучасний вибір спеціальності «Психологія» — це переважно спроба трансформувати власний або суспільний біль у професійну компетентність.

Важливим чинником популяризації професії психолога є, також, сучасний інформаційний простір. Соціальні мережі, блоги, освітні платформи та популярна культура активно транслюють психологічні знання, роблячи їх доступними для широкої аудиторії. З одного боку, це сприяє підвищенню інтересу до психології, а з іншого — може формувати спрощене або викривлене уявлення про професію. Як зазначав Еріх Фромм, у суспільстві споживання психологія ризикує перетворитися на набір інструментів для маніпуляції або отримання «готових рецептів», що підміняє собою глибоку наукову роботу над самопізнанням. [3, с.53]

Таким чином, результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати кілька ключових висновків щодо популярності професії психолога серед сучасної молоді.

По-перше, більшість абітурієнтів та студентів визначають свій професійний вибір ще в старших класах школи. Це свідчить про значний вплив шкільного середовища, соціального оточення та особистого досвіду на формування професійних намірів.

По-друге, мотиви вибору психології є багатогранними. Вони поєднують, як альтруїстичні прагнення (допомога іншим), так і особистісно-орієнтовані потреби — зокрема, інтерес до самопізнання та бажання краще зрозуміти й розв’язати власні внутрішні труднощі, особливо в умовах тривалого стресу, спричиненого війною та соціальними викликами.

По-третє, величезну роль у формуванні уявлень про професію, відіграє сучасний інформаційний простір. Соціальні мережі, освітні платформи, блоги та

популярна культура активно популяризують психологічні знання, роблячи їх доступнішими.

Отже, популярність спеціальності «Психологія» серед абітурієнтів підтверджує, що людина та її психічне здоров'я залишаються в центрі суспільних потреб. Професія психолога сьогодні виходить далеко за межі академічного інтересу й стає важливим соціальним феноменом, який відображає глибоку потребу молоді в розумінні себе, інших людей і навколишнього світу.

Список використаних джерел

1. Барсукова О. Лідирує психологія: у МОН назвали найпопулярніші спеціальності та виші для вступу у 2024 році. *https://life.pravda.com.ua*. URL: https://life.pravda.com.ua/society/naypopulyarnishi-specialnosti-ta-universiteti-dlya-vstupu-u-2024-roci-305613/.

2. Ґоулман Д. Емоційний інтелект : Саморозвиток. Харків : Vivat, 2023. 512 с.

3.Фромм Е. Мати чи бути? : Світло світогляду. Київ : Укр. письменник, 2010. 222 с.

Ключук Богдан,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності: Середня освіта (фізична культура)
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»
Науковий керівник: *Смаль Ярослав, к. пед. наук, доцент,*
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м.Луцьк.
e-mail:ysmal5665@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ФІЗИЧНІЙ КУЛЬТУРІ: ВИКЛИКИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Актуальність теми. Сучасні трансформаційні процеси в освітньому просторі України, зумовлені як глобальними викликами (пандемія COVID-19), так і тривалим станом воєнного часу, призвели до неминучого переходу до дистанційних та гібридних форм навчання. Найбільш дискусійним аспектом цього переходу залишається викладання дисциплін практичного спрямування, зокрема «Фізичного виховання». Проблема полягає у необхідності підтримання належного рівня фізичної активності здобувачів освіти в умовах обмеженого доступу до спортивної інфраструктури, що робить пошук ефективних методик дистанційного тренування пріоритетним завданням для фахівців галузі фізичної культури та спорту.

Вступ. Дистанційне навчання фізичній культурі тривалий час сприймалося як допоміжна форма, проте сьогодні воно стає повноцінною складовою професійної підготовки студентів. Традиційна парадигма «викладач → студент → спортивний зал» змінюється на модель «педагог → цифровий інструментарій → індивідуальний простір студента». Це потребує не лише технічного

переоснащення, а й перегляду дидактичних підходів, методів контролю та мотиваційних чинників. Важливим аспектом є інтеграція сучасних фітнес-технологій та засобів цифровізації у навчальний процес для забезпечення його безперервності та якості [2].

Мета роботи - проаналізувати специфічні особливості впровадження дистанційної форми навчання у галузі фізичного виховання, ідентифікувати ключові виклики, систематизувати інноваційні цифрові інструменти та оцінити їхній вплив на ефективність освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Впровадження дистанційних технологій у фізичну культуру стикається з низкою бар'єрів: *Методичний бар'єр* - відсутність прямого тактильного та візуального контакту, що ускладнює корекцію техніки виконання вправ і підвищує ризик травматизму. *Інфраструктурний бар'єр* - нерівномірний доступ студентів до якісного інтернет-зв'язку, обмежена площа житлових приміщень для занять, відсутність базового спортивного інвентарю. *Психолого-мотиваційний аспект* - зниження рівня соціальної взаємодії та командного духу, що є критичним для ігрових видів спорту та загальної залученості студентів [1].

Для подолання викликів доцільно використовувати комплексний цифровий інструментарій: Платформи відеозв'язку для проведення занять у режимі реального часу (синхронне навчання), що дозволяє викладачу здійснювати оперативний моніторинг стану студентів. Системи керування навчанням (LMS Moodle, Google Classroom) для розміщення теоретичних матеріалів, відеоінструкцій та методичних рекомендацій (асинхронне навчання). Мобільні додатки та трекери, ці інструменти дозволяють студентам фіксувати показники своєї активності (дистанція, темп, ЧСС, витрачені калорії) та надавати звіти у формі скриншотів або посилань на тренування. Екзергеймінг - використання елементів гейміфікації та інтерактивних відеоігор, що стимулюють фізичну активність через віртуальне середовище, що є особливо актуальним для сучасної молоді [4].

Основним змістовим наповненням дистанційних занять стають системи вправ, що не потребують спеціального обладнання. Особливої ефективності набуває кросфіт та функціональне тренування з використанням власної ваги тіла. Завдяки високій інтенсивності та варіативності вправ, такі заняття дозволяють за короткий проміжок часу (20-40 хв) досягати значного фізіологічного відгуку організму, покращуючи показники витривалості, сили та координації.

Методика колового тренування в домашніх умовах стає оптимальним рішенням для запобігання гіподинамії. Викладач виступає у ролі ментора, який розробляє індивідуальні плани навантажень, враховуючи стан здоров'я та фізичну підготовленість кожного студента [3].

Контроль ефективності здійснюється через: Відеозвіти (техніка виконання ключових вправ). Аналіз даних фітнес-браслетів та смартгодинників. Теоретичне тестування з основ біомеханіки, гігієни та нутриціології.

Самомоніторинг (щоденники самоконтролю), де студенти фіксують ЧСС у спокої, під час навантаження та швидкість відновлення.

Висновок. Дистанційне навчання фізичній культурі, попри значні виклики, відкриває нові можливості для індивідуалізації освітньої траєкторії студента. Ефективність такої форми навчання залежить від симбіозу якісного цифрового інструментарію та адаптованого змісту (пріоритет функціонального тренінгу). Перспективи подальших досліджень полягають у розробці автоматизованих систем оцінювання рухової активності на основі штучного інтелекту, що дозволить мінімізувати суб'єктивізм у дистанційному фізичному вихованні та підвищити безпеку занять.

Список використаних джерел

1. Ажгіревич О. С. Організація дистанційного навчання з фізичного виховання у закладах вищої освіти. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2021. № 2. С. 15-22.

2. Гладощук О. Г., Мудрик С. Б. Інноваційні технології у фізичному вихованні студентів в умовах карантинних обмежень. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 15 : Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. 2022. Вип. 3 (147). С. 45-50.

3. Кіпріа І. Ю. Впровадження елементів кросфіту в систему дистанційної фізичної підготовки студентів. *Теорія та методика фізичного виховання*. 2023. Т. 23, № 1. С. 88-94.

4. Павлова Ю. О., Виноградський Б. А. Цифрова трансформація сфери фізичної культури і спорту: виклики та перспективи. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2020. № 4 (52). С. 12-19.

5. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту в умовах цифровізації освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 80, Т. 2. С. 134-139.

Кобельєва Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41-ПСз
Науковий керівник: *Мельник Юлія, к. психол. н.,*
ст.вкладач кафедри педагогіки,психології та соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
імені Тараса Шевченка, м. Кременець

ВПЛИВ ТЕХНІК МАЙНДФУЛНЕС НА НА ЗНИЖЕННЯ РІВНЯ СТРЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджено вплив технік майндфулнес на зниження рівня стресу в умовах війни. Проаналізовано сутність практик усвідомленості, їхні основні види та ефективність у підтримці психічного здоров'я населення. Обґрунтовано доцільність їх використання в сучасних кризових умовах в Україні.

В умовах повномасштабної війни в Україні значна частина населення перебуває під впливом постійних стресових факторів: загрози життю, втрати близьких, вимушеного переміщення, економічної нестабільності та інформаційного перевантаження. Це призводить до зростання рівня тривожності, депресивних станів та емоційного виснаження. У таких умовах особливого значення набувають доступні методи психологічної саморегуляції.

Одним із найбільш ефективних підходів є майндфулнес (усвідомленість), який передбачає зосередження уваги на теперішньому моменті без оцінювання. Цей підхід широко застосовується у світовій практиці для зниження стресу та покращення психоемоційного стану [1].

Практики майндфулнес включають медитацію, дихальні вправи, а також техніки усвідомлення тілесних відчуттів. Їх регулярне застосування сприяє формуванню емоційної стійкості та зниженню реакції на стресові чинники.

Розглянемо основні техніки. Так, дихальні вправи дозволяють швидко знизити рівень тривожності та стабілізувати стан організму. Медитація усвідомленості допомагає краще контролювати думки та емоції, а сканування тіла сприяє зняттю фізичної напруги.

Наукові дослідження підтверджують, що регулярне використання майндфулнес-практик знижує рівень кортизолу, покращує сон і зменшує симптоми тривожності та депресії [2]. Крім того, вони позитивно впливають на когнітивні функції людини.

Аналіз сучасних підходів свідчить, що майндфулнес активно впроваджується у програми психологічної допомоги військовим та цивільному населенню. Його використання підвищує ефективність реабілітаційних заходів та сприяє адаптації до складних умов життя [3].

По-перше, доцільним є впровадження технік майндфулнес у систему психологічної підтримки.

По-друге, важливим є проведення освітніх програм з розвитку усвідомленості.

По-третє, необхідним є використання цифрових інструментів для поширення цих практик.

По-четверте, слід адаптувати методики до умов воєнного часу.

Отже, техніки майндфулнес є ефективним інструментом зниження стресу в умовах війни. Їх застосування сприяє підвищенню психологічної стійкості та покращенню якості життя населення.

Список використаних джерел

1. Kabat-Zinn J. *Full Catastrophe Living*. New York: Delta, 2013.
2. World Health Organization. *Doing What Matters in Times of Stress: An Illustrated Guide*. Geneva: WHO, 2020.
3. Davidson R., Goleman D. *Altered Traits: Science Reveals How Meditation Changes Your Mind, Brain, and Body*. New York, 2017.

Ковальчук Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС–42,

***Науковий керівник**: Моклиця Ганна, PhD,*
ст. викладач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: kovalcuknasta42@gmail.com

ДЕТЕРМІНАНТИ ОСОБИСТІСНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

В реаліях швидкого темпу розвитку сучасного суспільства, що супроводжується зростанням рівня тривожності та загальної психоемоційної напруги населення, кваліфіковані спеціалісти психологічної допомоги набувають все більшої актуальності. Особливо під час воєнного стану такі проблеми, як соціальна нестабільність та невизначеність майбутнього провокують багато психоемоційних порушень, що зумовлює підвищений запит на професійних фахівців психологічного напряму. Сучасні умови впливають і на і самих спеціалістів, що зумовлює важливість проблематики формування особистісної готовності майбутніх психологів, до ефективного здійснення професійної діяльності.

Недостатній рівень професійної підготовки та особистісної сформованості спеціаліста може ускладнювати процес надання кваліфікованої допомоги, а також напряму впливати на функціональний стан фахівця. Тому не дивно, що дана проблема привернула увагу багатьох, як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Такі науковці, як В. Г. Панок та Л. І. Уманець розглядаючи вимоги до професійних та особистісних якостей майбутнього психолога, виявили явне протиріччя: « щоб зрозуміти страждання, проблеми, кризи іншої людини, він повинен пережити щось подібне у своєму житті, – це з одного боку, а з іншого – щоб ефективно зцілювати особу, що перебуває у важкому, часто критичному психічному стані, він повинен мати силу, енергію, оптимізм, бути творчо самореалізованою людиною. Складність оволодіння професією практичного психолога полягає в тому, що, крім набуття знань, практичних навичок та вмінь, за час навчання необхідно здійснити величезну роботу з формування готовності протистояти негативним чинникам, вміння зберігати високий рівень працездатності, незважаючи на різні стресогенні фактори » [2, 90]. Це підкреслює важливість формування в майбутніх фахівців не тільки професіональної обізнаності та компетентності, а також особистісної стійкості та прийняття власного досвіду задля підготовки конкурентоспроможного спеціаліста. Саме тому більшість науковців виокремлюють такі якості та компоненти як: самопізнання, рефлексія, висока мотивація, емоційно-вольова готовність, достатній рівень розвитку когнітивних здібностей, висока стресостійкість, толерантність та здатність до швидкої адаптації.

Не останню роль у формуванні особистісної готовності психолога до його професійної діяльності, відіграють ціннісні орієнтації фахівця, як особистості. Адже у системі професійної підготовки майбутнього спеціаліста ціннісні орієнтації розглядаються як фундаментальний елемент мотиваційно-смислової сфери, що виконують функцію інтегративного центру його соціальної та

професійної активності. Важливо зазначити, що провідну роль у формуванні ціннісних орієнтацій майбутнього спеціаліста, відіграє розвиток певних потреб таких як: потреба в емоційному контакті, у долученні до духовного світу іншого, у повазі оточуючих, у самопізнанні, у творчій самовіддачі людям. Це підкреслює важливість формування, в закладах вищої освіти учасниками освітнього процесу, емпатії та здорової емоційної взаємодії для коректного розвитку цих потреб та цінностей. Саме ці потреби відіграють ключову роль у формуванні довіри до людей та співпереживанні, що є необхідними якостями для кожного фахівця психологічної допомоги [3, 164 -166].

Беручи до уваги все вищезазначене, можна впевнено сказати, що формування особистісної готовності майбутніх психологів є не тільки складним, але і багатокомпонентним утворенням. Її розвиток зумовлюється впливом як зовнішніх чинників, зокрема освітнього середовища, так і внутрішніх — рівня самосвідомості, професійної ідентичності та особистісного досвіду. Особливого значення набуває розвиток ціннісних орієнтацій, а також професійних якостей: емпатії, стресостійкості, здатності до саморегуляції та рефлексії, що забезпечують ефективність професійної діяльності психолога в умовах підвищеного психоемоційного навантаження.

Отже, професійна підготовка майбутніх спеціалістів у закладах вищої освіти має включати в себе не тільки розвиток когнітивних знань та навичок, а й розвиток емоційно-професійних якостей. Цілеспрямоване формування особистісної готовності є необхідною умовою підготовки компетентного та конкурентоспроможного фахівця, здатного надавати якісну психологічну допомогу в сучасних умова.

Список використаних джерел

1. Мороз Л. І., Діхтяренко С. Ю. Особистісні детермінанти готовності студентів-психологів до здійснення професійної кар'єри // Вісник Національного університету оборони України. – 2022. – № 3 (67). – С. 89–98. – DOI: 10.33099/2617-6858-22-67-3-89-98.

2. Варіна Г. Б. Професійна стійкість майбутнього практичного психолога: шляхи та методи формування // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 24. – С. 89–98.

3. Алексєєнко-Лемовська Л. В. Psychological features of value orientations of future psychologists = Психологічні особливості ціннісних орієнтацій майбутніх психологів-практиків // Modern engineering and innovative technologies. – 2022. – Issue 21, Part 2. – P. 163–165. – DOI: 10.30890/2567-5273-2022-21-02-059.

Когут Володимир,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Фізична культура і спорт,
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Науковий керівник: *Ковальчук Андрій, старший викладач кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій*

ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк.

ВПЛИВ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НА ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ВИТРИВАЛОСТІ ФУТБОЛІСТІВ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Вступ. Футбол сучасного зразка характеризується надвисокою інтенсивністю рухової діяльності, що вимагає від гравців граничного прояву спеціальної витривалості. Проте здатність футболіста підтримувати високий темп протягом усього матчу залежить не лише від функціональних можливостей серцево-судинної системи, а й від стану ментального здоров'я. В умовах сучасних викликів (соціальна нестабільність, психологічний тиск, інформаційне перевантаження) ментальні чинники часто стають «вузьким місцем», що обмежує реалізацію фізичного потенціалу атлета [3, 4]. Психоемоційне виснаження призводить до передчасного відчуття втоми, зниження концентрації та погіршення ефективності техніко-тактичних дій на фоні навантаження.

Об'єкт дослідження– процес спеціальної фізичної підготовки футболістів.

Предмет дослідження – взаємозв'язок між показниками ментального здоров'я та рівнем спеціальної витривалості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально дослідити вплив ментальної стійкості на здатність футболістів реалізовувати спеціальну витривалість у змагальних умовах.

Виклад основного матеріалу. Спеціальна витривалість у футболі має виражений нейрогенний характер. Коли мозок фіксує ментальний стрес, поріг сприйняття фізичного навантаження знижується. Нами було запропоновано методику підготовки, яка інтегрує розвиток витривалості з методами ментальної гігієни:

1. **Блок інтервальних навантажень з когнітивним завданням:** виконання специфічних бігових вправ одночасно з вирішенням тактичних задач, що тренує здатність до концентрації на фоні гіпоксії.
2. **Техніки психоемоційної саморегуляції:** впровадження коротких сесій релаксації та ідеомоторного тренування між тренувальними серіями для швидкого відновлення нервової системи.
3. **Моніторинг ментального стану:** використання опитувальників та цифрових маркерів стресу для корекції інтенсивності бігової роботи [1, 2].

В ході дослідження було сформовано дві групи футболістів (n=18). Експериментальна група (ЕГ) проходила тренування з акцентом на ментальну стійкість, контрольна (КГ) – за традиційною програмою. Початкові тести на спеціальну витривалість (Yo-YoIntermittentRecoveryTest) показали подібні результати в обох групах.

Після завершення експериментального циклу футболісти ЕГ продемонстрували кращу здатність до підтримання високої швидкості бігу в другій половині ігрових занять. Аналіз даних показав, що гравці з вищим рівнем ментальної стійкості пізніше досягали точки суб'єктивного виснаження. В ЕГ

спостерігалася менша кількість помилок у передачах м'яча наприкінці тренування, що свідчить про збереження ефективності реалізації витривалості під впливом інтегрованих психологічних засобів. Статистична обробка результатів підтвердила позитивну кореляцію між психоемоційною стабільністю та обсягом високоінтенсивної бігової роботи [2, 5].

Висновки. Ментальне здоров'я є критичним ресурсом для реалізації спеціальної витривалості футболістів. Сучасні виклики вимагають відходу від виключно фізіологічного трактування витривалості на користь комплексної психофізіологічної підготовки. Впровадження методів ментальної підтримки в тренувальний процес дозволяє футболістам більш повно реалізовувати свій руховий потенціал, зберігати ігрову ефективність в умовах втоми та мінімізувати негативний вплив стресових факторів зовнішнього середовища.

Список використаних джерел

1. Воронова В. І. Психологічна підготовка футболістів : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2022. 160 с.
2. Костюкевич В. М. Теоретико-методичні основи контролю у футболі : монографія. Вінниця : Планер, 2023. 232 с.
3. Лисенчук С. Г. Управління підготовкою футболістів : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2022. 256 с.
4. Шамардін В. М. Технологія управління багаторічною підготовкою футбольних команд. Дніпро : Пороги, 2023. 312 с.
5. Mentalhealthinelitefootball: performanceandwellbeing / ed. by J. Taylor. NewYork : Routledge, 2023. 175 p.

Крутюк Світлана,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 ПСз
Науковий керівник: *Мельник Юлія,*
кандидат психологічних наук, старший викладач
кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail:setawww75@gmail.com

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Розвиток комунікативної компетентності посідає важливе місце у сучасних наукових дослідженнях, оскільки саме комунікація забезпечує ефективну соціальну взаємодію, професійне становлення та особистісне зростання людини. Умови інформаційного суспільства, швидкі соціальні зміни та цифровізація освітнього простору актуалізують потребу у формуванні здатності до конструктивного діалогу, взаєморозуміння та співпраці. Науковці розглядають комунікативну компетентність як інтегративну характеристику особистості, що поєднує знання про закономірності спілкування, сформовані навички взаємодії, емоційний інтелект і здатність до рефлексії [1;5].

У сучасній психолого-педагогічній науці комунікативна компетентність визначається як багатокомпонентне утворення, що включає когнітивний, емоційний та поведінковий аспекти. Когнітивний аспект передбачає засвоєння норм, правил і стратегій спілкування, розуміння соціальних ролей, культурних особливостей взаємодії та контексту спілкування. Він забезпечує здатність людини аналізувати комунікативну ситуацію та обирати адекватні способи взаємодії [4]. Емоційний аспект пов'язаний із розвитком емпатії, емоційного інтелекту, умінням розуміти емоційний стан співрозмовника та регулювати власні емоції. Саме емоційна складова сприяє формуванню довірливих взаємин і створенню позитивного психологічного клімату [10]. Поведінковий аспект проявляється у практичному володінні вербальними та невербальними засобами комунікації, умінні слухати, ставити запитання, аргументувати позицію та конструктивно вирішувати конфлікти [3].

Важливим чинником розвитку комунікативної компетентності виступає освітнє середовище, яке має забезпечувати умови для активної взаємодії та співпраці. Інтерактивні методи навчання, такі як дискусії, тренінги, рольові ігри, проєктна діяльність, сприяють формуванню навичок аргументованого висловлення думок, активного слухання та роботи в команді [7]. Партнерська взаємодія між викладачем і студентами формує атмосферу довіри, відкритості та взаємоповаги, що позитивно впливає на розвиток комунікативної культури особистості [2]. У такому середовищі студенти мають можливість навчатися конструктивному діалогу, толерантності до різних точок зору та спільному розв'язанню проблем.

Соціальний досвід є важливим чинником формування комунікативної компетентності, оскільки саме у процесі реальної взаємодії людина набуває практичних навичок спілкування. Участь у групових проєктах, громадських ініціативах, волонтерській діяльності сприяє розвитку відповідальності, здатності до співпраці та гнучкості мислення. Комунікативна діяльність у різних соціальних контекстах розширює поведінковий репертуар особистості та підвищує її адаптивність до змін [4]. У процесі соціальної взаємодії формуються навички врахування інтересів інших людей, досягнення компромісів і дотримання етичних норм спілкування.

Особистісні чинники також відіграють значну роль у розвитку комунікативної компетентності. Мотивація до саморозвитку, рефлексія та самопізнання сприяють усвідомленню власних комунікативних особливостей і їх цілеспрямованому вдосконаленню [5]. Розвиток емоційного інтелекту допомагає ефективно регулювати емоції, запобігати конфліктам і підтримувати позитивний психологічний клімат у спілкуванні [10]. Комунікативна культура формується поступово, через накопичення досвіду взаємодії та усвідомлення значущості ефективного спілкування у професійній і соціальній діяльності [6].

Важливим аспектом розвитку комунікативної компетентності є формування навичок міжкультурної комунікації. У сучасному глобалізованому світі людина все частіше взаємодіє з представниками різних культур, що потребує толерантності, відкритості та здатності до міжкультурного діалогу.

Знання культурних особливостей спілкування, повага до різноманіття та готовність до співпраці сприяють ефективній взаємодії у міжнародному середовищі [8].

Сучасні цифрові технології значно розширюють можливості комунікації, водночас висуваючи нові вимоги до її якості. Онлайн-спілкування, дистанційне навчання та використання соціальних мереж потребують розвитку медіаграмотності, дотримання етики цифрової взаємодії та здатності ефективно передавати інформацію у віртуальному середовищі [9]. Цифрова комунікація вимагає чіткості формулювання думок, уміння працювати з інформаційними потоками та критично оцінювати інформацію. Поєднання традиційних і цифрових форм спілкування стає важливою складовою сучасної комунікативної компетентності.

Важливим напрямом розвитку комунікативної компетентності є формування навичок вирішення конфліктів. Конфлікти є невід'ємною частиною міжособистісної взаємодії, тому здатність конструктивно їх вирішувати сприяє збереженню позитивних взаємин і досягненню спільних цілей. Формування навичок медіації, переговорів та конструктивного діалогу сприяє підвищенню ефективності комунікації та розвитку соціальної відповідальності особистості [3].

Важливим чинником розвитку комунікативної компетентності є безперервність цього процесу. Комунікативні навички формуються протягом усього життя, удосконалюючись під впливом нових соціальних і професійних викликів. Системний підхід, що поєднує теоретичну підготовку, практичний досвід та особистісний розвиток, забезпечує поступове вдосконалення комунікативної діяльності.

Отже, розвиток комунікативної компетентності є складним і багатогранним процесом, що охоплює освітні, соціальні, культурні та особистісні чинники. Її формування сприяє ефективній соціальній взаємодії, професійному становленню та гармонійному розвитку особистості. У сучасному суспільстві комунікативна компетентність виступає важливою умовою успішної самореалізації та активної участі людини у різних сферах життя [1;7].

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. С. Комунікативна компетентність особистості як лінгвістична проблема. Мовознавство. 2018. № 3. С. 12–20.

2. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід у формуванні комунікативної культури студентів. Педагогіка і психологія. 2017. № 2. С. 5–13.

3. Карамушка Л. М. Психологічні чинники розвитку комунікативної компетентності майбутніх фахівців. Актуальні проблеми психології. 2019. Т. 1, вип. 52. С. 45–52. URL: http://appsychology.org.ua/data/jrn/v1/i52/8.pdf.

4. Орбан-Лембрик Л. Б. Спілкування як чинник соціалізації особистості. Соціальна психологія. 2016. № 1. С. 34–41.

5. Савчин М. В. Комунікативна компетентність у структурі професійної підготовки фахівця. Психологія і особистість. 2020. № 1 (17). С. 85–93. URL: http://psychpersonality.pnpu.edu.ua/article/view/200000.

6. Семиченко В. А. Комунікативна культура педагога як умова професійної майстерності. Педагогічний процес: теорія і практика. 2018. № 3. С. 21–27.

7. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання як засіб розвитку комунікативної компетентності. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2017. № 1–2. С. 67–72.

8. Ткаченко О. М. Психологічні особливості міжособистісного спілкування у студентському середовищі. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2019. № 8 (53). С. 102–109.

9. Хомич Л. О. Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у процесі професійної підготовки. Вісник післядипломної освіти. 2018. № 6 (35). С. 120–128.

10. Яценко Т. С. Розвиток емпатії як складової комунікативної компетентності особистості. Психологічний часопис. 2020. № 5. С. 56–63.

Лисенко Ігор,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності: Середня освіта (фізична культура)
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права»
Науковий керівник: *Вольчинський Анатолій,*
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м.Луцьк
e-mail: vaj65@ukr.net

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У національній доктрині розвитку освіти України XXI ст. наголошено на важливості якісної підготовки кваліфікованої, творчо розвиненої особистості, здатної створювати й розвивати матеріальні й духовні цінності громадського суспільства, усвідомлювати власну соціальну відповідальність, постійно дбати про своє здоров'я, фізичну досконалість, особистісне та професійне зростання. Всі ці аспекти підготовки майбутнього фахівця залежать від низки факторів, а окремі з них - від рухової активності [1].

Відомо, що однією з причин зниження рухової активності студентів протягом останніх 2-3-х років є навчання в умовах воєнного стану. Адже, перейшовши на дистанційне навчання, студенти втратили можливість не лише відвідувати навчальні заняття з фізичного виховання та заняття в секційних групах із різних видів спорту, а й загалом були позбавлені відвідувати багато заходів, що сприяли підвищенню рухової активності. Крім цього, на сьогодні надто болючою причиною того ж дистанційного навчання стала війна з жорстоким російським загарбником. Тому у розрізі подій сьогодення питання

фізичного вдосконалення молоді набуває ще більшої актуальності. Адже кожна доросла людина повинна бути готова стати на захист рідної землі. *Питання національного спротиву українців, готовність кожного національно-свідомого молодого громадянина захистити незалежність і соборність України сьогодні є надзвичайно важливим.* Отже, фізична досконаліть студентської молоді, зміцнення та збереження здоров'я, поліпшення її фізичного розвитку і фізичної підготовленості тепер є одним із завдань, які стоять перед педагогами вищої школи.

Мета дослідження полягає у висвітленні шляхів підвищення рухової активності студентів в умовах воєнного стану в Україні.

Методи дослідження: аналіз науково-методичної літератури з даної проблеми, інтернет-ресурсів, педагогічні спостереження та узагальнення думок науковців і практиків.

Результати дослідження. Численні наукові дослідження вказують на тенденцію до зниження рівня рухової активності студентської молоді і, як наслідок, зростання захворюваності, зниження фізичної працездатності [3].

Як стверджує О. Г. Коваль [3], у свідомості більшості молоді рухова активність не є важливим чинником поліпшення фізичного стану. Це зумовлено багатьма факторами: низькою мотивацією до занять фізичними вправами у шкільні роки, недотриманням здорового способу життя, недостатньою увагою з боку батьків тощо.

О. М. Жир зі співавторами [2] зазначають, що в усвідомленні студентом важливості фізичного розвитку та здорового способу життя з орієнтацією на підвищення рухової активності велике значення мають як одногрупники, однокурсники, так і професорсько-викладацький склад, який сприяє формуванню відповідального ставлення за своє здоров'я та фізичну форму власним прикладом; агітація, котру проводить університет; засоби масової інформації, відповідні владні структури тощо.

На нашу думку, основні завдання формування рухової активності студентської молоді полягають у тому, щоб:

- надати студентам знання і сформувати мотивацію дотримання ними здорового способу життя;
- сформувати стійку звичку до щоденних занять фізичними вправами, використовуючи різні раціональні форми;
- проводити систематичні фізичні тренування з оздоровчою або спортивною спрямованістю;
- інформувати студентів про головні цінності фізичної культури і спорту;
- здійснювати діагностику і корекцію формування рухових компетенцій студентів у процесі фізичного виховання.

Ефективне вирішення цих завдань можливе в разі застосування у процесі фізичного виховання диференційованого підходу, який зумовлений різним складом студентів за інтересами та мотивами. Проте, за неможливості здійснення навчання оф-лайн, через вище вказану причину, слід формувати у

студентів моду на фізичну досконаліть шляхом самостійних занять; доводити до відома зміст занять сучасними видами спорту, які сприяють розвитку фізичних якостей, руховій підготовленості, зміцненню здоров'я.

Висновки. Формування рухової активності студентів залежить від цілеспрямованого педагогічного процесу, спрямованого на покращення здоров'я і високу фізичну підготовленість. Успішне розв'язання завдань фізичного виховання можливе лише за умови проведення систематичних цілеспрямованих занять фізичними вправами, що мають тренуючий режим і носять розвиваючий характер. Такі заняття є засобом формування фізично розвиненої, сильної особистості, здатної як до професійної діяльності, так і до захисту рідної землі.

Список використаних джерел

1. Вольчинський А. Я., Смаль Я. А., Малімон О. О., Ковальчук А. Д. Підвищення рухової активності студентів шляхом самостійних занять фізичними вправами. *Фітнес, харчування та активне довголіття:* зб. тез доповідей І Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції. Секція 2. Фізична активність як чинник довголіття людини. Луцьк, 2021. С.20.
2. Жир М. О., Брезденюк О. Ю., Коваль О. Г. Можливості удосконалення фізичної підготовленості студентів засобами фізичного виховання. Перспективи, проблеми та наявні здобутки розвитку фізичної культури і спорту в Україні» : Матеріали ІІ Всеукр. інтернет-конф. Вінниця, 2019. С.41-45.
3. Коваль О. Г. Формування рухової активності студентів під час навчання у вищому навчальному закладі. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.* Серія : Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. Кам'янець-Подільськ, 2018. Вип. 11. С. 189-196.
4. Малімон О. О., Вольчинський А. Я. Динаміка захворюваності та стану здоров'я студентів. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві :* зб. наук. пр. ВДУ ім. Лесі Українки. Луцьк : Вол. обл. друк., 2005. С. 286-289.

Литвиненко Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 ПСз.
Науковий керівник: *Ярощук Маріанна,*
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: tkhomka@gmail.com

ІНДИВІДУАЛЬНІ СТИЛІ ПОВЕДІНКИ ПІДЛІТКІВ У КОНФЛІКТНИХ СИТУАЦІЯХ

Підлітковий вік характеризується інтенсивними емоційними переживаннями, формуванням самосвідомості та активним пошуком соціальної ідентичності. У цей період збільшується кількість конфліктів у сім'ї, школі та

серед однолітків. Конфлікти у підлітковому віці виступають важливим механізмом соціалізації, оскільки вони допомагають формувати навички саморегуляції, конструктивного спілкування та прийняття рішень [1].

Індивідуальні стилі поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях залежать від ряду особистісних факторів, таких як рівень самооцінки, емоційна зрілість, тип темпераменту, рівень розвитку емоційного інтелекту та мотиваційна структура особистості. Підлітки з низькою самооцінкою та високою тривожністю частіше обирають стратегії уникнення або пристосування, тоді як підлітки з високим рівнем домінантності схильні до суперництва [2; 6].

Стиль уникання характеризується спробами відступити від конфлікту або ігнорувати його. Ця стратегія дозволяє тимчасово зменшити емоційне напруження, але не сприяє ефективному вирішенню проблеми та може призводити до накопичення негативних емоцій [3]. Уникання часто спостерігається у підлітків із недостатнім досвідом конструктивного спілкування та високою емоційною чутливістю [7].

Стиль пристосування передбачає поступки власними інтересами на користь іншої сторони. Підлітки, які обирають цей стиль, прагнуть уникнути конфронтації та зберегти позитивні стосунки з оточенням. Надмірне використання цього стилю може знижувати самостійність і впевненість у собі, проте він дозволяє уникати ескалації конфліктів [6; 9].

Стиль суперництва проявляється у прагненні домінувати та відстоювати власні інтереси будь-якою ціною. Він характерний для підлітків із високою наполегливістю та агресивними тенденціями і часто супроводжується підвищеним емоційним напруженням та загостренням міжособистісних стосунків [4]. Такі підлітки зазвичай виховуються в авторитарних сім’ях або в соціальному середовищі, де застосування сили чи контролю є звичною практикою [7].

Стиль компромісу передбачає взаємні поступки та пошук рішення, прийнятного для обох сторін конфлікту. Ця стратегія розвиває навички співпраці, відповідальності та толерантності, дозволяючи підлітку враховувати потреби іншого і водночас захищати власні інтереси [8].

Найбільш конструктивним є стиль співробітництва**,** який передбачає спільний пошук рішення, що максимально задовольняє потреби всіх учасників конфлікту. Для реалізації цього стилю підлітку необхідно мати високий рівень емпатії, навички аргументації, активного слухання та здатність до рефлексії [5; 8].

Сімейне середовище виступає ключовим чинником формування стилів поведінки. Дослідження показують, що підлітки, які зростають у сім’ях із конструктивними моделями вирішення суперечностей, частіше обирають компроміс або співробітництво [7]. Авторитарний стиль виховання, конфліктність у родині та низька емоційна підтримка сприяють розвитку уникання або суперництва [6].

Шкільне середовище та однолітки формують додаткові навички соціальної взаємодії. Участь у групових проєктах, тренінги з розвитку емоційного

інтелекту, рольові ігри та проєктна діяльність сприяють формуванню навичок слухання, аргументації та конструктивного вирішення суперечностей. Підлітки набувають досвіду ефективної взаємодії, що дозволяє їм обирати оптимальні стратегії поведінки [9].

Цифрове середовище також впливає на конфліктну поведінку підлітків. Соціальні мережі, чати та онлайн-ігри створюють нові форми конфліктів, де швидка реакція та публічність поглиблюють напруження. Формування навичок медіаграмотності, конструктивного спілкування та емоційної саморегуляції у цифровому середовищі стає важливим аспектом розвитку підліткової соціальної компетентності [8].

Отже, індивідуальні стилі поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях формуються під впливом особистісних, сімейних та соціальних чинників. Конфлікти виступають ресурсом розвитку особистості, а формування конструктивних стратегій поведінки сприяє розвитку соціальної компетентності, емоційної зрілості та здатності до ефективної взаємодії з оточенням. Психологічна підтримка, інтерактивні педагогічні методики та розвиток емоційного самоконтролю є ключовими засобами формування адекватних стилів поведінки підлітків [1; 2; 4; 6; 9].

Список використаних джерел

1. Савченко Л. М. Психологія конфліктів у підлітковому віці. Вісник психології. 2018. № 2. С. 45–52.

2. Ковальчук О. І. Вплив сімейного середовища на поведінку підлітків у конфліктних ситуаціях. Соціальна психологія. 2019. № 3. С. 30–37.

3. Петренко Т. В. Стратегії вирішення конфліктів у підлітковому віці. Психологічний журнал. 2020. № 4. С. 55–63.

4. Іваненко С. О. Розвиток емоційного інтелекту як фактор конструктивної поведінки підлітків. Педагогіка і психологія. 2021. № 1. С. 15–24.

5. Орбан-Лембрик Л. Б. Спілкування як чинник соціалізації особистості. Соціальна психологія. 2016. № 1. С. 34–41.

6. Ткаченко О. М. Психологічні особливості поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2019. № 8 (53). С. 102–109.

7. Хомич Л. О. Формування соціальної компетентності та навичок співпраці у підлітків. Вісник післядипломної освіти. 2018. № 6 (35). С. 120–128.

8. Яценко Т. С. Емоційний інтелект та його роль у конструктивній поведінці підлітків. Психологічний часопис. 2020. № 5. С. 56–63.

9. Сисоєва С. О. Інтерактивні технології навчання як засіб розвитку соціальних навичок підлітків. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2017. № 1–2. С. 67–72.

***Литвинюк Ірина**,*
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-11,

e-mail: nf9963@ukr.net
Науковий керівник: *Бабій Микола, к. психол.н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних теїнологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проблема психологічної адаптації набуває дедалі більшої актуальності у контексті професійної діяльності фахівців будь-якого профілю. Особливого значення вона набуває у діяльності практичного психолога, оскільки специфіка цієї професії передбачає безпосередню взаємодію з людиною та її внутрішнім світом у процесі розв'язання як професійних завдань, так і особистісно значущих проблем.

Традиційно професійну діяльність у системі надання практичної психологічної допомоги відносять до категорії діяльностей, що здійснюються в особливих умовах праці, пов'язаних із підвищеним рівнем емоційного навантаження та особистісної відповідальності фахівця за результати професійного впливу. До чинників, що можуть зумовлювати виникнення різних форм психічної дезадаптації у практичних психологів або виступати передумовами її формування, доцільно віднести: специфіку професійної діяльності та особливі умови її здійснення; індивідуально-психологічні та особистісні характеристики фахівця.

Значущість професійної діяльності психолога в освітньому середовищі є надзвичайно високою, що зумовлено необхідністю роботи з різноманітними проявами відхилень у поведінці та психічному розвитку дітей. У цьому контексті фахівець має не лише своєчасно здійснювати їх діагностику, але й надавати кваліфіковану психологічну допомогу у формі консультування, корекції та психотерапевтичного супроводу. Це передбачає сформованість у психолога компетентностей консультанта, діагноста та психотерапевта, а також ґрунтовну орієнтацію у питаннях психології навчання та виховання[2].

Професійний досвід роботи з різними віковими категоріями клієнтів формується поступово у процесі практичної діяльності. Водночас початковий етап професійного становлення психолога характеризується підвищеною складністю, що зумовлено недостатнім рівнем практичного досвіду та необхідністю самостійного вирішення професійних завдань. Саме в цей період відбувається інтенсивне накопичення професійного досвіду та формування адаптаційних механізмів до реальних умов професійної діяльності[3].

Сучасні дослідники для позначення особистісних змін, які відбуваються в процесі засвоєння і здійснення професійної діяльності і зумовлюються характером цієї діяльності, все ширше використовують поняття «професіогенезу», яке розглядається як цілісний безперервний процес становлення особистості спеціаліста, який починається з моменту вибору і прийняття майбутньої професії і закінчується, коли людина припиняє активну трудову діяльність. В літературі зазвичай виділяють два напрямки

професіогенезу особистості: формування внутрішніх засобів професійної діяльності, що включають спеціальні знання, уміння і навички, мотиваційні аспекти професійної діяльності, професійні риси характеру, здатність до професійного спілкування, рефлексію, інтелектуально-творчі якості, адекватний індивідуальний стиль професійної діяльності; формування та засвоєння зовнішніх (соціальних) засобів професійної діяльності, що супроводжується накопиченням певних соціальних регуляторів в даному професійному співтоваристві, освоєння соціального простору професії, відповідних матеріалів і інформаційних засобів професійної діяльності [1]. Результатом професіогенезу є досягнутий особистістю рівень професіоналізму, тобто професійної зрілості особистості. Дана характеристика є інтегральним утворенням і, на думку цілого ряду дослідників, включає особистісну, соціальну та діяльнісну зрілість фахівця. Вважається, що ключовою ланкою професійного становлення і успішної професійної діяльності практичного психолога є його особистісна зрілість та наявність таких же якостей[4].

Аналіз досліджень з даної проблематики показав, що можна виділити комплементарні до особистості практичного психолога якості, наявність яких обумовлює забезпечення особистісного зростання клієнта в процесі індивідуальної і групової роботи: емпатійність, соціальний інтелект, діалогізм, комунікативна компетентність, відкритість, теплота, рефлексія, несуперечлива, позитивна Я-концепція, емоційна стійкість.

Крім названих якостей, велику роль для практики має високий рівень інтелекту (особливо в психодіагностичній та експертній функціях). Він необхідний для розуміння такої складної реальності, якою є психологія людини. Психодіагносту, експерту і психоконсультанту важливо мати перцептивні здібності, насамперед спостережливість, уміння помічати на перший погляд малозначущі деталі, що дає повнішу оперативну інформацію.

Професійне мислення доцільно розглядати, з одного боку, як вищий рівень професійного розвитку мислення, і саме в цьому контексті воно тісно пов’язано з професійною ментальністю та професійною самосвідомістю. З іншого боку, поняття “професійне мислення” означає специфічно фахове мислення, що розглядається з точки зору специфіки фаху, фахово-професійної діяльності, класів та специфіки фахових завдань, технологій їх вирішення. Саме в цьому контексті представляє інтерес визначення психологічних критеріїв професіоналізму мислення.

Комунікативні здібності відіграють велику роль у корекційно-консультативному напрямку роботи психолога-практика, де в основі діяльності – спілкування з людьми. Психологу-тренеру і психотерапевту, важливі також сугестивні здібності, що допомагають ефективно впливати на клієнта. Крім того, тренеру бажано мати організаторські здібності, аби здійснювати керівництво взаємостосунками в тренінговій групі, а психотерапевту – експресивні, для використання виразних даних як інструменту психотерапії [5].

Психологу-практику бажано мати не просто конгломерат перелічених якостей, а їх гармонійне поєднання, яке можливе при досить високому

особистісному розвитку. Моральні якості психолога, без яких просто неможливе розв’язання багатьох проблем [2].

Здійснене нами емпіричне дослідження індивідуальних відмінностей в психологічній адаптації практичних психологів дозволило зробити наступні висновки:

1. Для обстежуваних з високим рівнем адаптації властиві високі результати за інтегральними показниками «Самосприйняття», "Прийняття інших”, «Інтернальність», «Емоційний комфорт». Тобто, адаптації особистості сприяють такі властивості, як самоприйняття, прийняття інших, інтернальність. Це означає, що адекватне позитивне ставлення до себе, прийняття себе таким, яким є, з позитивними і негативними якостями сприяє соціально-психологічній адаптації. Позитивне сприйняття інших людей як осіб з неповторною індивідуальністю, незалежно від їх переваг чи недоліків також сприяє адаптації. Здатність пристосуватися до оточуючого залежить і від переконаності людини у власних внутрішніх силах, що впливають на її життя.

Високий рівень ескапізму разом з дезадаптованістю, неприйняттям себе та інших, емоційний дискомфорт, зовнішній контроль є небажаними у роботі практичного психолога. Ескапізм у психолога як втеча його від проблем не сприятиме наданню психологічної допомоги.

2. За результатами обстеження рис особистості за 16 PF – опитувальником Р.Кеттела між групами «адаптованих» та «дезадаптованих» виявлені значимі відмінності. А саме виявлено, що успішній адаптації сприяють такі риси особистості як емоційна стійкість (фактор С), впевненість у власних силах (фактор О), домінантність (фактор Е), гнучкість (фактор Q1), самостійність, незалежність від групи (фактор Q2), нефрустрованість (фактор Q4), низький рівень тривожності (фактор V1).

3. Діагностика за методикою LSI виявила домінування механізмів захисту «заперечення», «компенсації», «інтелектуалізації», «раціоналізації» у осіб з високою адаптацією, в той час як у групі «дезадаптованих» домінує механізм «заміщення».

4. Також виявлено прагматичний підхід до вибору професії у обстежуваних. Усі вонипереживали труднощі у професійній діяльності пов'язані з недостатністю практичних навичок роботи, недостатнім рівнем матеріально-технічної бази.

Проведений після емпіричного дослідження тренінг особистісного зростання був спрямований на подолання проявів психологічної дезадаптації, а саме:

1.Підвищення самооцінки.

2.Зниження тривожно-депресивних проявів поведінки.

3.Розвиток самопізнання особистості, здатності до самотворення, самоактуалізації.

Завдяки йому було досягнуто адекватного рівня самооцінки та високий рівень рефлексивних здібностей, несуперечливої Я-концепція (забезпечена, за К.Роджерсом, уявленнями про власні характеристики та здібності, уявленнями

про себе відносно інших людей та навколишнє, цінностями, цілями та ідеалами) обумовлюють високий рівень мотивації особистісного та професійного зростання, постійне розширення життєвого простору.

Список використаних джерел

1. Боднар В.І. Основи практичної психології. Київ : Либідь, 2006. 536 с.
2. Панок В.Г. Психологічна служба. Київ : Ніка-Центр, 2016. 362 с.
3. Федоренко А. Ф. Психологічні чинники попередження та подолання професійної дезадаптації у майбутніх психологів-практиків : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. психол. наук. : спец. : 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія. Київ, 2008. 20 с.
4. Хуртенко О.В., Якимчук І.П. Готовність до професійної діяльності майбутнього психолога у контексті його професійної адаптації. *Вісник Національного університету оборони України.* №54, 2020. С 186-192
5.Чепелєва Н. В. Формування професійної компетентності психолога: Наукові записки інституту психології АПН України ім. Г.С. Костюка. Київ, 1999. 286 с.

Мандрук Наталія, *викладач циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін та дошкільних методик, Фаховий коледж Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець*
e-mail: natalia100287@gmail.com

АРТТЕРЕПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

Сучасна парадигма вищої освіти в Україні характеризується вимушеним домінуванням дистанційних та змішаних форм навчання. Попри технологічні переваги, такий формат створює специфічне навантаження на психіку здобувачів освіти. Тривала статичність, обмеженість сенсорних стимулів та дефіцит безпосередньої соціальної взаємодії призводять до зростання тривожності та академічного вигорання. Арттерапія в цих умовах виступає не лише як метод корекції, а як превентивна технологія збереження ментального ресурсу особистості.

У тезах доповіді розкрито роль арттерапії у системі психологічного супроводу студентської молоді під час дистанційного навчання. Проаналізовано феномен «екранної втоми» та когнітивного перевантаження як деструктивних чинників цифрового освітнього простору. Обґрунтовано використання нейропсихологічного підходу в арттерапії для зниження рівня стресу та підвищення адаптивних можливостей організму. Запропоновано комплекс вправ для стабілізації емоційного стану в онлайн-режимі.

Тривале дистанційне навчання супроводжується специфічними деструктивними станами: «екранною втомою» (Zoom-fatigue), когнітивним

перевантаженням та соціальною деривацією. Відсутність безпосереднього сенсорного контакту призводить до емоційного виснаження та зниження академічної мотивації студентів. Одним із ключових викликів дистанційного навчання є цифрова деривація – стан, за якого мозок отримує надлишок візуальної інформації при критичному дефіциті тактильних та кінестетичних відчуттів.

Сучасний стан вищої освіти характеризується інтенсивною цифровізацією, яка, за визначенням М. Гриньової, створює нові виклики для психоемоційної стабільності студентів, провокуючи явища інформаційного перевантаження та соціальної ізоляції [2]. Дистанційне навчання в умовах тривалого стресу потребує впровадження адаптивних психологічних інструментів, серед яких особливе місце посідає арттерапія. Як зазначає О. Вознесенська, арттерапевтичний процес дозволяє гармонізувати внутрішній стан особистості через візуалізацію емоцій, що є критично важливим для профілактики депресивних станів у молоді.
О. Вознесенська визначає арттерапію як «метод зцілення за допомогою творчого самовираження. Не терапія або лікування, а саме зцілення – досягнення цілісності. Зцілення пов'язане з духовною цілісністю, гармонією духу й тіла» [1].

Арт-терапія доступна всім і не має жодних обмежень або протипоказань. Арт-терапія має різноманітний арсенал методів впливу, ці методи забезпечують можливість глибокого впливу на психіку людини при мінімальному втручанні або допомозі.

Згідно з дослідженнями Н. Хасс-Коен та Дж. Фіндлей, арттерапевтична діяльність активує взаємодію між правою та лівою півкулями мозку, що сприяє інтеграції сенсорного досвіду. Залучення дрібної моторики (малювання, робота з фактурами) стимулює парасимпатичну нервову систему, що фізично знижує рівень кортизолу та нівелює наслідки хронічного стресу[8].

Інтеграція арттерапевтичних вправ у структуру онлайн-лекцій виконує функцію «психологічного детоксу». Дослідження Т. Паньок підтверджують, що арт-педагогічні методи в системі вищої освіти сприяють розвитку резильєнтності – здатності студента зберігати ментальну стійкість під час кризових періодів [7].

Ось деякі можливості арт-терапії в умовах дистанційного навчання. Специфіка онлайн-арттерапії в освітньому процесі, сенсорне заземлення, використання фізичних матеріалів (олівці, папір, глина) поруч із монітором дозволяє студенту «повернутися» у власне тіло з віртуального простору. Це критично важливо для профілактики дисоціативних станів, викликаних тривалим перебуванням у відеоконференціях.

Закордонні дослідники, зокрема К. Малкіоді, акцентують увагу на тому, що творча активність у віртуальному просторі активізує нейронні зв'язки, відповідальні за емоційну саморегуляцію [9]. Таким чином, арттерапевтичні технології в умовах цифровізації стають гуманітарним фільтром, який нівелює деструктивний вплив техногенного середовища. Це дозволяє не лише зберегти ментальне здоров'я студентів, а й сформувати навички психологічної самодопомоги, необхідні для майбутньої професійної діяльності.

Трансформація тривоги через дудлінг: як зазначає К. Малкіоді, спонтанне малювання під час лекцій (дюдлінг) не відволікає, а навпаки – структурує увагу та допомагає контейнувати тривогу, що виникає через складність навчального матеріалу.

Віртуальна інтерактивність частково компенсує обмеження дистанційного формату, якщо її використовувати не лише як інструмент передачі інформації, а як простір для спільної діяльності. Онлайн-дошки такі як Miro чи Padlet дозволяють організувати колективне колажування, де кожен учасник додає власні елементи у спільне поле. У процесі формується відчуття залученості: студент бачить внесок інших у реальному часі, реагує на нього, співвідносить із власним. Така взаємодія створює ефект «спільної присутності», якого бракує в дистанційному навчанні, і поступово покращує мікроклімат у групі. Зникає відчуття ізольованості, натомість з'являється досвід спільного проживання навчального процесу.

Ефективність таких форматів залежить від того, наскільки чітко вони вбудовані в структуру занять. Якщо інтерактивна діяльність має конкретну мету – наприклад, відобразити емоційний стан або зафіксувати враження від теми – вона перестає бути «додатковою активністю» і починає працювати як інструмент саморегуляції. У цьому контексті арттерапевтичні техніки можна органічно інтегрувати в кураторські години або короткі блоки під час лекцій, не змінюючи кардинально формат навчання.

Одна з таких технік – «колірний контур втоми». Студенту пропонують зобразити власний стан через колір і форму, не обмежуючи себе в засобах вираження. Важливий момент – подальша трансформація цього зображення. Коли учасник змінює кольори, додає нові елементи або переформатовує композицію, він фактично моделює перехід від стану виснаження до більш ресурсного. Це працює як м'який спосіб впливу на емоційний фон: зміна образу поступово змінює внутрішнє сприйняття стану.

Техніка малювання фракталів має інший механізм дії. Безперервна лінія, якою заповнюється аркуш, задає ритм і знижує рівень напруження за рахунок повторюваності рухів. Подальше розфарбовування секторів фокусує увагу і стабілізує дихання. У результаті зменшується внутрішня напруга, вирівнюється емоційний стан. Цю вправу легко адаптувати до онлайн-формату: студенти можуть працювати індивідуально, а потім за бажанням ділитися результатами через спільну дошку.

Скетчноутинг змінює підхід до фіксації інформації. Замість лінійного запису студент створює візуальну структуру з ключових понять, символів і зв'язків між ними. Такий формат активізує інші когнітивні процеси: інформація не просто записується, а одразу обробляється і впорядковується. Це зменшує перевантаження пам'яті і полегшує подальше відтворення матеріалу. Додатковий ефект – зниження втоми від монотонного конспектування, що особливо помітно під час тривалих онлайн-лекцій[6].

Коли подібні техніки застосовуються системно, вони змінюють не лише емоційний стан студентів, а й характер їхньої участі в навчальному процесі.

Замість пасивного сприйняття з’являється активна взаємодія з матеріалом і з групою. Це підвищує рівень залученості, зменшує відчуття ізольованості і створює більш стабільне середовище для навчання навіть у дистанційному форматі.

Арттерапія в умовах дистанційного навчання є гнучким та екологічним інструментом підтримки ментального здоров’я. Вона дозволяє подолати «цифровий розрив» між когнітивною діяльністю та емоційними потребами студента. Впровадження арт-методів сприяє розвитку резильєнтності, забезпечує сенсорне розвантаження та створює безпечний простір для самовираження в умовах соціальної ізоляції.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Л. Арттерапія в подоланні психічної травми : навч. посіб. К. : Золоті ворота, 2022. 214 с.
2. Дорофей С. В. Арттерапія : навч. посіб. Кам’янець-Подільський : К-ПНУ, 2025. 194 с.
3. Гриньова М. В. Психолого-педагогічні аспекти дистанційного навчання. Вісник ЧНУ. 2021.
4. Зінченко С. В. Арт-терапія як засіб подолання стресових станів. Науковий часопис НПУ. 2020.
5. Колотова О. В. Цифрова арт-терапія в умовах дистанційної освіти. Психологічний журнал. 2022.
6. Назаревич В. В. Арт-терапія в роботі з кризовими станами. Рівне, 2019.
7. Паньок Т. В. Арт-педагогіка в системі вищої освіти. Педагогіка та психологія. 2021.
8. Hass-Cohen N., Findlay J. C. Art Therapy and the Neuroscience of Relationships, Creativity, and Resiliency. W. W. Norton & Company, 2015. 480 p.
9. Malchiodi C. A. Trauma and Expressive Arts Therapy: Brain, Body, and Imagination in the Healing Process. Guilford Publications, 2020. 322 p.
10. Фальківська Л. Арттерапія як метод підтримки психічного здоров'я в умовах війни. Психологічний вісник. 2024.

Маслій Олександра,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти групи АМ-11

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

e-mail: maslsasha4@gmail.com

Науковий керівник: *Сушик Ірина, к. іст. н, доцент*

ЗАСТОСУВАННЯ АРТ-ТЕРАПІЇ ЯК СПОСОБУ ПОКРАЩЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТАНУ МОЛОДІ: ДОСВІД МОЛОДІЖНОГО ЦЕНТРУ МІСТА ВОЛОДИМИР

Сучасні воєнні виклики суттєво впливають на психоемоційний стан молоді, особливо підлітків, які переживають стрес, вимушене переселення,

втрату відчуття безпеки та соціальних зв'язків. У таких умовах особливого значення набувають м'які, неінвазивні методи психологічної підтримки, серед яких важливе місце займає арт-терапія. Арт-терапія дає можливість молоді безпечно виражати свої емоції, знижувати рівень напруги та формувати нові копінг-стратегії.

Травматичні події у дитинстві часто мають довготривалі негативні наслідки для психіки, що робить питання психологічного відновлення молодших школярів надзвичайно актуальним. Арт-терапія виступає інноваційним рішенням, пропонуючи дитині шлях до зцілення через самовираження. Водночас цей метод потребує глибшого вивчення, оскільки більшість наявних праць не повною мірою враховує когнітивні та емоційні особливості дітей [1].

Арт-терапія є напрямом психотерапії, що базується на використанні творчої діяльності, як засобу самовираження та психоемоційної регуляції. Особливо ефективною вона є у роботі з молоддю, адже дозволяє обійти вербальні бар'єри та працювати з глибинними переживаннями. У соціальній роботі арт-терапія застосовується, як допоміжний метод психологічної підтримки, соціалізації та реабілітації. Групові форми арт-терапії сприяють розвитку комунікативних навичок, формуванню довіри в групі та подоланню почуття самотності [2].

Використання арт-терапевтичного потенціалу вимагає індивідуалізованого підходу до кожного випадку. Важливо не лише впроваджувати практичні вправи, а й створювати надійні інструменти для моніторингу їхньої дієвості. З огляду на зростання кількості випадків насильства та стресових факторів у сучасному світі, потреба у глибокій емоційній релаксації, яку забезпечує мистецтво, стає все більш вираженою. Це підкреслює необхідність наукового підтвердження ефективності арт-терапії з урахуванням індивідуальних і культурних контекстів.

До основних напрямів арт-терапевтичного впливу можна віднести наступні:

Ізотерапія (терапія образотворчим мистецтвом) – застосування малювання як інструменту для стабілізації емоційного фону та трансформації особистості. Даний метод допомагає коригувати усталені моделі поведінки, мислення та емоційних реакцій.

Музикотерапія – використання музичних творів для гармонізації психоемоційного стану. Ритмічні мелодії сприяють подоланню тривожності, допомагають вивільнити приховані переживання та підвищують загальний життєвий тонус.

Казкотерапія – робота з метафоричними сюжетами, що передбачає створення або інтерпретацію казок. Через символічне проживання історій молода людина може безпечно виразити свій біль, знайти вихід із кризи та опанувати нові поведінкові стратегії.

Драматерапія – метод, що базується на театральній імпровізації та сценічній грі. Завдяки залученню міміки, голосу та руху учасники отримують

можливість «відреагувати» внутрішні конфлікти, зняти напруження та розвинути навички міжособистісної довіри.

Лялькотерапія – взаємодія з ляльками (виготовлення або гра з ними), які виступають проекціями значущих осіб із реального життя. Цей підхід є особливо дієвим для роботи з глибокими внутрішніми суперечностями у молоді.

Бібліотерапія – корекційний вплив за допомогою читання та рефлексії над літературними текстами. Аналіз долі художніх персонажів допомагає людині краще зрозуміти власні почуття та знайти варіанти розв'язання життєвих проблем [2].

Практичний досвід застосування арт-терапії був реалізований у молодіжному центрі міста Володимир за підтримки громадської організації «ПРОСТІР ВВ». Перед початком проведення занять організатори пройшли спеціалізоване навчання з психологічної підтримки молоді у місті Луцьк, що забезпечило професійний та етичний підхід до роботи з підлітками. Арт-терапевтична програма тривала два тижні та була спрямована на молодь віком 14–17 років, серед якої були внутрішньо переміщені особи (ВПО) та підлітки, які перебували у стані психоемоційного напруження після початку повномасштабного вторгнення. Робота проводилася у груповій формі, що сприяло розвитку соціальних зв’язків та відчуття прийняття в групі. У ході занять застосовувалися такі арт-терапевтичні техніки, як нейрографіка, монотипія на піні та розпис скла. Вибір таких методів був зумовлений їх доступністю, безпечністю та орієнтованістю на самовираження, а не на художні навички.

Результати реалізованої арт-терапевтичної програми засвідчили її високу ефективність. У підлітків спостерігалося зниження рівня тривожності, подолання соціальної ізоляції та зростання інтересу до творчої діяльності. Особливо помітним було залучення до оф лайн спілкування молоді, яка тривалий час перебувала у стані замкненості та соціальної відчуженості. Водночас були виявлені й певні труднощі, зокрема низький рівень мотивації молоді до звернення по психологічну допомогу. Це підкреслює необхідність популяризації арт-терапії як доступного та нестигматизуючого способу підтримки.

Отже, арт-терапія є ефективним засобом покращення психологічного стану молоді, особливо в умовах тривалого стресу та соціальної нестабільності. Практичний досвід застосування арт-терапевтичних методів у місті Володимир Волинської області підтвердив доцільність використання групових форм арт-терапії у роботі з підлітками. Подальший розвиток арт-терапевтичних ініціатив у молодіжних центрах може стати важливим компонентом системи соціальної та психологічної підтримки молоді в регіоні.

Список використаних джерел

1. Лебедєва Н. М. Арт-терапія як метод психологічної допомоги дітям та молоді. Київ : Академвидав, 2021.

2. Славгородська, О., & Нестеренко, М. (2025). Арт-терапія в роботі з молоддю з психологічними наслідками стресових травмівних впливів. URL:

https://archives.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/1319 (дата звернення: 17.03.2026).

3. Чепелєва Н.В. Психологічні основи особистісного розвитку в процесі творчої діяльності. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2016.

4. Молодіжна політика Волинської області. Волинська обласна державна адміністрація: офіційний вебсайт. URL: https://www.voladm.gov.ua/ (дата звернення: 15.11.2025).

5. Романчук О. Психологічна допомога дітям і підліткам у кризових ситуаціях. Львів : Свічадо, 2022.

Матвійчук Неля,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти групи 41 Псз,
Науковий керівник: *Заблоцький Андрій, PhD, доцент,*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: zajka13@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ПОЗАШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасні трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві в умовах воєнного стану та активних євроінтеграційних змін, актуалізують проблему формування соціально зрілої, відповідальної та адаптивної особистості. У цьому контексті особливого значення набуває гендерна соціалізація як складова загального процесу соціалізації, що забезпечує засвоєння індивідом соціально зумовлених норм, цінностей і моделей поведінки відповідно до його статевої належності [2].

Гендерна соціалізація є складним, багаторівневим і тривалим процесом, який охоплює всі етапи розвитку особистості. Вона передбачає не лише засвоєння певних соціальних ролей, але й формування гендерної ідентичності, що є важливою складовою самосвідомості людини [1]. У сучасній психологічній науці гендер розглядається як соціально сконструйована характеристика, яка визначає поведінкові моделі, соціальні ролі та очікування щодо представників різних статей [4].

Важливо підкреслити, що гендерна соціалізація не зводиться лише до біологічно обумовлених відмінностей між чоловіками та жінками. Вона є результатом взаємодії біологічних факторів із соціокультурним середовищем, яке формує уявлення про «чоловіче» і «жіноче» у конкретному суспільстві [3]. Таким чином, гендерні ролі мають історичний і культурний характер, змінюються залежно від соціальних умов і відображають рівень розвитку суспільства.

Особливу роль у процесі гендерної соціалізації відіграє підлітковий вік, який характеризується інтенсивними психофізіологічними та соціальними змінами. У цей період відбувається активне формування самосвідомості,

переоцінка цінностей, розвиток критичного мислення та становлення особистісної ідентичності [1]. Підлітки починають усвідомлювати власну гендерну належність, формують уявлення про соціально прийнятні моделі поведінки та прагнуть відповідати очікуванням соціального оточення.

Разом із тим, підлітковий вік характеризується підвищеною чутливістю до соціального впливу, що робить процес гендерної соціалізації особливо динамічним і водночас суперечливим. З одного боку, підлітки засвоюють традиційні гендерні норми, а з іншого — можуть їх критично переосмислювати, формуючи індивідуальні стратегії поведінки [3].

У цьому контексті значну роль відіграє позашкільне середовище як специфічний простір соціалізації. До нього належать різноманітні форми неформальної взаємодії: групи однолітків, спортивні секції, творчі гуртки, молодіжні організації, а також цифрові платформи та соціальні мережі. Це середовище відзначається відносною свободою, відсутністю жорсткої регламентації та можливістю самовираження, що створює сприятливі умови для формування індивідуального соціального досвіду [2].

Позашкільне середовище виконує низку важливих функцій у процесі гендерної соціалізації підлітків. По-перше, воно забезпечує варіативність соціальних ролей і моделей поведінки, що дозволяє підліткам експериментувати з різними формами самопрезентації. По-друге, воно сприяє формуванню навичок міжособистісної взаємодії та комунікації. По-третє, воно виступає джерелом соціальних норм і цінностей, які можуть як відповідати, так і суперечити формальним освітнім установкам [4].

Важливим механізмом гендерної соціалізації у позашкільному середовищі є процес ідентифікації, під час якого підлітки ототожнюють себе з певними соціальними групами або значущими особами. Не менш важливими є механізми наслідування, соціального порівняння та групового тиску, які визначають характер поведінки підлітків і сприяють закріпленню певних гендерних стереотипів [3].

Слід зазначити, що у позашкільному середовищі значну роль відіграють непрямі соціалізуючі впливи, які часто є більш ефективними, ніж цілеспрямовані педагогічні впливи. Це пояснюється тим, що такі впливи мають природний характер, не сприймаються як зовнішній тиск і тому легше інтеріоризуються особистістю [2].

Водночас сучасні соціокультурні процеси, зокрема глобалізація, цифровізація та поширення ідей гендерної рівності, сприяють трансформації традиційних гендерних ролей. Це відкриває нові можливості для розвитку особистості, але водночас створює певні виклики, пов’язані з необхідністю адаптації до нових соціальних норм [4].

У зв’язку з цим особливої актуальності набуває формування у підлітків гендерної компетентності, яка включає здатність до критичного аналізу гендерних стереотипів, толерантне ставлення до різноманіття та готовність до конструктивної взаємодії в умовах соціальної різноманітності [1].

Отже, гендерна соціалізація підлітків у позашкільному середовищі є складним і багатогранним процесом, що визначається взаємодією індивідуальних, соціальних і культурних чинників. Ефективність цього процесу залежить від здатності соціального середовища забезпечити умови для гармонійного розвитку особистості, формування її гендерної ідентичності та соціальної компетентності.

Список використаних джерел

1. Максименко Сергій Дмитрович Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 272 с.
2. Москаленко Віктор Васильович Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 688 с.
3. Балл Георгій Олексійович Психологія особистості : навч. посіб. Київ : Либідь, 2016. 384 с.
4. Мід Маргарет Стать і темперамент у трьох примітивних суспільствах. Київ : Основи, 2004. 320 с.

Мацелик Анна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, групи ПС-42
***Науковий керівник**: Моклиця Ганна, PhD,*
ст. викладач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ: СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ

Період навчання у закладі вищої освіти є одним із найбільш важливих етапів становлення особистості, який поєднує інтенсивний інтелектуальний,соціальний та емоційний розвиток. Саме в цей час формуються нові життєві цінності, поведінкові моделі, професійні орієнтири та соціальні ролі. Емоційний розвиток студентської молоді відбувається у складних умовах взаємодії із зовнішніми вимогами, внутрішніми переживаннями та потребами самоствердження.

Психоемоційне вигорання у студентів-психологів - це стан емоційного, розумового та фізичного виснаження, що виникає через високе академічне навантаження, інтенсивні соціальні взаємодії та необхідність постійної адаптації до вимог майбутньої професії. Оскільки діяльність психолога належить до сфери «людина-людина», майбутні фахівці вже на етапі навчання стикаються з ризиком виснаження особистісних ресурсів.

Основні причини психоемоційного вигорання у студентів:

1) надмірні навантаження: поєднання інтенсивного навчання, підготовка до практики та соціальної активності;

2) емоційна залученість: необхідність співпереживати та розділяти почуття інших (особливо в умовах воєнного контексту), що веде до «втоми від співчуття»;

3) завищені очікування: прагнення до ідеального опанування професії та висока відповідальність за результат;

4) дисбаланс ресурсів: недостатня кількість часу для відновлення при значних психологічних витратах.

Згідно з концепцією розвитку особистості Л. Виготського, емоційні стани і переживання є важливими регуляторами діяльності, які впливають на мотивацію, прийняття рішень і соціальну поведінку. Тому розуміння особливостей емоційного розвитку студентів має велике значення для профілактики та протидії емоційного вигорання.

Однією з ключових особливостей періоду студентства є підвищена емоційна вразливість. Молодь прагне самостійності, але водночас потребує підтримки та соціального схвалення. Така амбівалентність може викликати внутрішні конфлікти, що проявляються у вигляді підвищеної тривожності, імпульсивних реакцій, швидкої зміни настрою. Важливим завданням на цьому етапі є формування здатності усвідомлювати й керувати власними емоціями [1].

Підвищена емоційна чутливість зумовлена психологічними і соціальними змінами, які супроводжують перехід до дорослого життя. Цей період відзначається активним становленням особистості, формуванням світогляду, професійної ідентичності, нових соціальних зв’язків та моделей поведінки. Студент прагне самостійно приймати рішення, відповідати за власні дії, водночас він ще не має достатнього життєвого досвіду, що може викликати внутрішні суперечності: бажання свободи поєднується зі страхом перед відповідальністю. У таких умовах емоційні реакції молодої людини стають більш вираженими, інтенсивними та нестабільними. Емоційна чутливість визначає здатність особистості глибоко переживати різні події та ситуації, відгукуватися на зовнішні впливи, співпереживати іншим людям і тонко реагувати на міжособистісні взаємини [3].

Ризики психоемоційного вигорання у студентів тісно пов’язані із соціально-комунікативними труднощами. Перебудова соціального середовища (нова група, нові правила взаємодії, нові статусні позиції) вимагає адаптації до невідомих форм спілкування. Студенти, особливо у перші роки навчання, можуть переживати страх бути незрозумілими, неприйнятими чи оціненими негативно. Це посилює емоційну напругу та чутливість до будь-яких проявів соціального відторгнення, навіть якщо вони мають незначний характер. Нерідко така чутливість виявляється у підвищеній образливості, замкненості або навпаки - у надмірному бажанні сподобатися іншим[1; 3].

Одним із способів профілактики психоемоційного вигорання є розвиток емоційної саморегуляції, що передбачає контроль і конструктивне вираження емоцій. У студентському віці часто спостерігається імпульсивність і надмірність реакцій, оскільки емоційні механізми лише формуються. Невміння контролювати почуття може виявлятися як у внутрішньому пригніченні емоцій, так і в їх «вибуховому» прояві. Оптимальний шлях полягає у розвитку здатності виражати емоції усвідомлено, з повагою до власних і чужих

психологічних кордонів. Саморегуляція допомагає уникати стресових зривів, зберігати внутрішню рівновагу і приймати зважені рішення.

Одним із важливих умов профілактики та подолання синдрому психоемоційного вигорання є сприятливе середовище закладу вищої освіти. Якщо освітній процес підтримує відкритість, взаємоповагу, конструктивне обговорення проблем - це сприяє формуванню емоційної компетентності. Проте жорстка авторитарність, конкуренція без підтримки, відсутність можливості емоційного самовираження можуть пригнічувати розвиток емоційної сфери. Тому психологічний клімат групи та стиль спілкування викладачів мають прямий вплив на психоемоційний стан здобувачів.

Попередженню емоційного вигорання сприяють тренінги емоційної грамотності, участь у студентському самоврядуванні, волонтерських ініціативах і творчих проєктах. Такі форми роботи допомагають студентам навчитися розуміти різні погляди, взаємодіяти, переживати успіх і невдачу конструктивно, а також формувати позитивну «Я-концепцію» .

Крім цього, студентське соціальне середовище формують неформальні стосунки й групи за інтересами. Вони можуть об’єднувати студентів за професійними, творчими, спортивними, волонтерськими чи культурними мотивами. Такі групи забезпечують можливість самовираження, розвитку індивідуальності та відчуття належності до спільноти. Неформальні стосунки часто стають ресурсом психоемоційної підтримки, що позитивно впливає на перебіг адаптації у складних навчальних або життєвих ситуаціях [2].

Студентське середовище виконує також функцію професійної соціалізації. У взаємодії з іншими студентами та викладачами відбувається освоєння норм професійної поведінки, формуються уявлення про майбутню професійну діяльність. Участь у наукових гуртках, конференціях, практичних проєктах сприяє формуванню професійної ідентичності та відповідальності.

Отже, профілактика та подолання психоемоційного вигорання передбачає застосування комплексного підходу:

1. Робота з межами та часом - встановлення чітких меж: розмежування навчання, практики та особистого життя.

2. Планування відпочинку - відновлення має бути такою ж пріоритетною частиною дня, як і лекції чи практичні заняття.

3. Фізичне та психологічне відновлення. Турбота про тіло: повноцінний сон, збалансоване харчування та регулярна фізична активність допомагають знімати накопичену напругу.

4. Релаксаційні техніки: використання дихальної гімнастики, вправ з глибоким диханням та технік заземлення для зниження рівня стресу.

5. Соціальна та професійна підтримка. Спілкування з колегами-студентами, обмін досвідом та участь у групах взаємодопомоги.

6. Особиста терапія та супервізія: звернення за професійною допомогою до психолога є важливою частиною підготовки фахівця та допомагає впоратися з внутрішніми бар’єрами.

Список використаних джерел

1. Карпова Д. Емоційне вигорання як бар'єр у професійному становленні майбутнього психолога. Хмельницький: *Psychology Travelogs*, (1), 2026. 235-243.
2. Коняєва Л., Гурович О. Особливості синдрому емоційного вигорання у психологів-консультантів. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Серія «Психологія»*. 2022. № 3 (56). С. 10-18.
3. Нагоські Е., Нагоські А. Вигорання. Стратегія боротьби з виснаженням удома та на роботі / пер. з англ. С. Новікової. Харків, 2021. 320 с.

Машкова Лілія,
здобувачка другого(магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-11,
Науковий керівник: *Бабій Микола, к. психол.н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних теїнологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail:liliyam968@gmail.com

ТРИВОЖНІСТЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ДІАГНОСТИКА І КОРЕКЦІЯ

Тривожність у молодшому шкільному віці характеризується вираженою віковою специфікою, що проявляється у джерелах її виникнення, змісті переживань, а також у формах психологічного захисту та компенсації. Для цього періоду існують типові сфери та об'єкти дійсності, які зумовлюють підвищений рівень тривоги у дітей незалежно від наявності реальної загрози. Так звані «вікові піки тривожності» пов'язані з актуалізацією значущих соціогенних потреб, передусім потреби у визнанні, успішності та прийнятті в новому соціальному середовищі.

У молодшому шкільному віці тривожність нерідко набуває неконструктивного характеру, проявляючись у станах емоційної напруги, невпевненості, страху помилки та зниження віри у власні можливості. Вона негативно впливає не лише на навчальну діяльність, а й на формування особистісних структур, зумовлюючи дезорганізацію поведінки та зниження адаптаційних можливостей дитини [1].

Сучасні дослідження свідчать про зростання кількості тривожних дітей молодшого шкільного віку, для яких характерні підвищене занепокоєння, емоційна нестійкість та невпевненість у собі. Виникнення та закріплення тривожності значною мірою пов'язане з фрустрацією вікових потреб, зокрема потреби у безпеці, підтримці та позитивній оцінці з боку значущих дорослих. Подальше посилення тривожності відбувається за механізмом «замкнутого психологічного кола», коли негативний емоційний досвід формує песимістичні очікування, що, у свою чергу, підсилює інтенсивність тривожних переживань.

З огляду на це особливої актуальності набуває своєчасна діагностика тривожності у молодших школярів, яка дозволяє виявити її рівень, причини та індивідуальні особливості прояву. Результати діагностики є підґрунтям для

розробки та впровадження ефективних корекційно-розвивальних програм, спрямованих на зниження рівня тривожності, формування адекватної самооцінки, розвиток емоційної стійкості та конструктивних способів поведінки [1].

Дослідження тривожності в молодшому шкільному віці також дає змогу глибше зрозуміти труднощі адаптації дітей до нових умов навчання, зокрема у період кризи 7–8 років, пов'язаної з переходом до шкільного життя та освоєнням нових соціальних ролей. Це створює підґрунтя для комплексного психолого-педагогічного супроводу розвитку особистості дитини.

Важливим аспектом дослідження є визначення причин шкільної тривожності молодших школярів. Вона зумовлюється як індивідуально-психологічними особливостями дитини, зокрема типом нервово-психічної організації, так і соціальними чинниками — особливостями сімейного виховання та освітнього середовища. Зокрема, значний вплив мають завищені вимоги батьків, орієнтація виключно на високі результати («лише на відмінно»), а також некоректна або несправедлива поведінка педагогів. При цьому шкільна тривожність може проявлятися у дітей з різним рівнем навчальної успішності [1].

Психологічні дослідження дозволяють виокремити характерні особливості тривожних дітей у шкільному середовищі. Зокрема, для них властивий відносно високий рівень мотивації до навчання, який, однак, може помилково інтерпретуватися педагогами як недостатня здібність через специфіку поведінкових проявів. Такі діти часто прагнуть одночасно контролювати всі елементи діяльності, що ускладнює виконання завдань і підвищує внутрішню напругу.

У ситуаціях труднощів або невдач тривожні школярі схильні швидко відмовлятися від подальших спроб, інтерпретуючи помилки не як результат недостатнього оволодіння матеріалом, а як свідчення власної неспроможності. Це сприяє формуванню заниженої самооцінки та закріпленню тривожних реакцій.

Поведінка таких дітей на уроці часто є суперечливою: вони можуть правильно відповідати на запитання, але водночас демонструвати невпевненість, мовчання або давати неточні, хаотичні відповіді. Їхнє мовлення нерідко супроводжується ознаками емоційного напруження (поспішність, плутаність, тремтіння голосу, почервоніння), що не завжди корелює з реальним рівнем знань.

Особливо показовою є реакція тривожних дітей на зауваження: навіть конструктивна критика може викликати дезорганізацію поведінки, втрату орієнтації в ситуації та нерозуміння подальших дій. Такі прояви найбільш характерні для першокласників у період адаптації до школи, однак шкільна тривожність не обмежується цим етапом і може спостерігатися в учнів різних класів.

Зокрема, вона часто проявляється у підвищеній чутливості до оцінювання результатів навчальної діяльності, страху перед контрольними роботами та

перевіркою знань, що потребує цілеспрямованої діагностики й подальшої корекційної роботи [2].

З урахуванням виявлених причин і проявів шкільної тривожності особливої значущості набуває проблема її психолого-педагогічної корекції. Одним із найбільш ефективних засобів зниження рівня тривожності у молодших школярів є використання ігрових методик. Це зумовлено тим, що гра є провідною та емоційно привабливою діяльністю для дітей цього віку, яка відповідає їхнім актуальним потребам, інтересам і способам взаємодії зі світом. Саме тому ігрова діяльність зберігає свою актуальність на молодшому шкільному етапі розвитку та виступає адекватним інструментом корекції як емоційних порушень, так і особистісного розвитку загалом [2].

Різні види ігор успішно застосовуються у корекційній роботі з молодшими школярами. Зокрема, значного поширення набули ігрові методики, спрямовані на подолання страхів і фобій. Вони ефективно використовуються як у роботі з дітьми, що мають невротичні прояви, так і з умовно психічно здоровими школярами. Предметом корекційного впливу у межах ігрової психотерапії можуть бути збідненість емоційної сфери, емоційна нечутливість, затримка розвитку вищих почуттів, а також неадекватні способи емоційного реагування.

Важливою характеристикою гри як корекційного засобу є її поліфункціональність. Одна й та сама гра може виконувати різні функції залежно від індивідуальних особливостей дитини: для одних вона виступає засобом підвищення самооцінки, для інших — має тонізуючий, активізуючий ефект, а для третіх — слугує засобом налагодження міжособистісних взаємин у групі.

Особливий корекційний потенціал мають ігри-драматизації, які дозволяють дітям безпечно відтворювати та проживати складні життєві ситуації. Програвання ролей у таких іграх (наприклад, у вправах типу «Який я», «Яка наша група») створює умови для емоційного розвантаження, зниження внутрішньої напруги та усвідомлення власних переживань. Важливим механізмом корекційного впливу є також перенесення негативних якостей на ігровий образ, що дає змогу дитині дистанціюватися від власних труднощів, осмислити їх і сформувати більш конструктивне ставлення до себе. Особливу ефективність демонструють драматизації на основі спеціально підібраних художніх творів, зокрема казок [2].

У повсякденній практиці педагоги та батьки часто стикаються з проявами емоційної нестабільності та поведінкових труднощів у дітей, які зумовлені конфліктами у різних сферах взаємодії: у сім'ї, у системі «вчитель – учень», «учень – учень», «учень – група». Оскільки молодші школярі не завжди здатні самостійно конструктивно розв'язувати такі ситуації, це зумовлює необхідність своєчасної діагностики причин тривожності та розробки адекватних психолого-педагогічних корекційних заходів, які, за потреби, можуть доповнюватися медичною підтримкою.

Сучасна психолого-педагогічна наука пропонує різноманітні підходи до корекції тривожності. Зокрема, підкреслюється важливість створення чітких правил взаємодії та послідовності їх дотримання, поєднаних із формуванням

стійкого інтересу дитини до діяльності. Водночас наголошується на недопустимості критики чи висміювання дитини, необхідності підтримки її самооцінки та встановлення довірливого емоційного контакту як передумови ефективного виховного впливу [3].

Таким чином, комплексне поєднання діагностики та корекційних заходів, зокрема із застосуванням ігрових технологій, створює умови для зниження рівня тривожності у молодших школярів і сприяє гармонійному розвитку їхньої особистості.

Список використаних джерел

1. Бабян Ю. О.,Коновалюк О. О. Взаємозв'язок тривожності та навчальної успішності молодших школярів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки.* 2014. *Вип. 2.12*. С. 18-21.

2. Васьківська С. В. Про дитячу тривожність. *Початкова школа*. 2020. №9. С. 8 – 11.

3. Чижмак А.А. Корекція тривожності молодших школярів шляхом покращення взаємин у групі однолітків. Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків : 2021. 73 с.

Мельник Єлизавета,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС-42
***Науковий керівник**: Моклиця Ганна, PhD,*
ст. викладач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: li.zo.zo.15.05@gmail.com

СТРАХ ПЕРЕД ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ У СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ, ЙОГО ПОШИРЕНІСТЬ ТА ПРИЧИНИ

Стрімкий розвиток цифрових технологій у XXI столітті суттєво змінює звичні уявлення людини про навколишній світ, професійну діяльність і навіть власну роль у суспільстві. Одним із найбільш значущих досягнень сучасності є штучний інтелект, який поступово інтегрується в різні сфери життя – від повсякденного використання до складних професійних практик. Разом із розширенням можливостей його застосування зростає і рівень психологічного напруження, пов'язаного зі сприйняттям цієї технології. Особливо це стосується студентської молоді, яка перебуває в процесі професійного становлення та формування світогляду.

У психології страх розглядається як базова емоційна реакція, що виникає у відповідь на реальну або уявну загрозу та виконує адаптивну функцію. Він мобілізує фізіологічні та психічні ресурси організму, спрямовані на уникнення небезпеки або подолання її наслідків. Структура страху є багатокомпонентною і включає емоційний, фізіологічний та поведінковий рівні. На емоційному рівні він проявляється як переживання тривоги чи напруження, на фізіологічному – як

активація організму, а на поведінковому – як прагнення уникнути потенційної загрози. [4]

Важливим є розмежування понять «страх», «тривога» та «фобія». Страх зазвичай має конкретне джерело і пов'язаний із безпосередньою загрозою, тоді як тривога характеризується невизначеністю та очікуванням можливих негативних подій. Фобія, у свою чергу, є більш стійкою та інтенсивною формою страху, яка часто має ірраціональний характер і супроводжується вираженим уникненням. У випадку ставлення до штучного інтелекту ці стани можуть переплітатися, формуючи складний емоційний фон. [1]

Сучасні наукові підходи підкреслюють біопсихосоціальну природу страху. Це означає, що його виникнення зумовлене взаємодією біологічних, психологічних та соціальних чинників. Особливості нервової системи, рівень особистісної тривожності, попередній досвід, а також вплив соціального середовища – все це визначає інтенсивність і характер страху. У контексті технологічного розвитку особливу роль відіграють саме соціальні та когнітивні фактори. [5]

Страх перед новими технологіями є частиною ширшого явища – технофобії. Вона виникає як реакція на швидкі зміни, які людина не встигає повністю осмислити та інтегрувати у власний досвід. Штучний інтелект у цьому випадку займає особливе місце, оскільки пов'язаний не лише з автоматизацією фізичних процесів, а й із виконанням інтелектуальних функцій. Це підсилює відчуття конкуренції між людиною та технологією і викликає глибші екзистенційні переживання.

Ставлення до технологічного прогресу є індивідуальним і залежить від ряду чинників. Зокрема, важливу роль відіграє рівень обізнаності: люди, які мають більше знань про принципи роботи технологій, як правило, демонструють нижчий рівень страху. Водночас відсутність інформації або її фрагментарність сприяє формуванню упереджень і недовіри. Попередній досвід взаємодії з технологіями також має значення: позитивний досвід сприяє прийняттю, тоді як негативний може закріплювати тривожні реакції.

Особистісні характеристики, зокрема рівень тривожності та самооцінки, безпосередньо впливають на сприйняття інновацій. Особи з підвищеною тривожністю частіше схильні інтерпретувати нові явища як загрозу, тоді як низька самооцінка може підсилювати страх перед можливістю не впоратися з новими технологіями. У цьому контексті важливим є також відчуття контролю: чим менш передбачуваною здається технологія, тим вищим є рівень тривоги. [2]

Однією з ключових причин страху перед штучним інтелектом є відчуття невизначеності. Більшість людей не має чіткого уявлення про принципи функціонування таких систем, що створює відчуття їхньої непрозорості та неконтрольованості. Це, у свою чергу, викликає недовіру та напруження. Додатково посилює страх ризик помилки: навіть незначні збої в роботі системи можуть сприйматися як серйозна загроза, особливо у важливих сферах.

Значний вплив на формування страху має інформаційне середовище. Мас-медіа та соціальні мережі часто акцентують увагу на потенційних ризиках,

пов’язаних із розвитком штучного інтелекту. У результаті формується образ технології як небезпечної та непередбачуваної, навіть якщо людина не має власного негативного досвіду взаємодії з нею. Таким чином, страх може виникати опосередковано – через засвоєння соціально поширених уявлень.

Когнітивні викривлення також відіграють важливу роль у цьому процесі. Люди схильні перебільшувати ризики та очікувати найгірших сценаріїв розвитку подій. У випадку штучного інтелекту це може проявлятися у вигляді уявлень про повну автоматизацію праці, втрату професійної значущості або навіть загрозу для людства в цілому. Ще одним поширеним явищем є антропоморфізація – наділення технологій людськими рисами, що підсилює емоційне сприйняття і створює ілюзію їхньої автономності. [3]

Особливого значення набуває вивчення страху перед штучним інтелектом серед студентів-психологів. Ця група перебуває на етапі формування професійної ідентичності, що робить її більш чутливою до змін у професійній сфері. З одного боку, студенти активно використовують сучасні технології в навчанні, з іншого – можуть сприймати їх як потенційну загрозу майбутній професійній реалізації.

У сфері психології особливу цінність має міжособистісна взаємодія, емпатія та здатність до глибокого розуміння іншої людини. Зростання популярності штучного інтелекту в галузі психологічної підтримки може викликати занепокоєння щодо збереження цих характеристик. Студенти можуть відчувати, що технології здатні частково замінити функції спеціаліста, що, у свою чергу, впливає на їхнє сприйняття професійного майбутнього.

Крім того, страх перед штучним інтелектом у студентів може бути пов’язаний із загальною невизначеністю майбутнього. Технологічні зміни впливають на ринок праці, змінюють вимоги до спеціалістів і створюють потребу в постійній адаптації. У таких умовах навіть потенційні переваги інновацій можуть сприйматися як загроза.

Прояви цього страху можуть бути різними: від легкого дискомфорту до уникання використання технологій. Він може впливати на навчальну діяльність, рівень впевненості у власних здібностях та ставлення до професії. Водночас варто зазначити, що страх не завжди має виключно негативний характер. У певних межах він виконує захисну функцію, спонукаючи до критичного осмислення нових явищ і більш обережного ставлення до їх використання.

Отже, страх перед штучним інтелектом є складним багатофакторним явищем, що формується під впливом індивідуальних особливостей, когнітивних процесів та соціального середовища. Він відображає загальні тенденції адаптації людини до швидких технологічних змін і може по-різному проявлятися залежно від рівня обізнаності, досвіду та особистісних характеристик.

Підсумовуючи, можна зазначити, що страх перед штучним інтелектом не є випадковим або ізольованим явищем. Він виникає як закономірна реакція на невизначеність, складність та швидкість змін у сучасному світі. Його дослідження дозволяє глибше зрозуміти механізми сприйняття технологій, а

також створює підґрунтя для формування більш усвідомленого та збалансованого ставлення до інновацій у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Бригадир М. Б. Особливості появи та відчуття емоції страху в сучасному суспільстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2018. № 2. С. 20-24.

2. Горбань Р. І. Технофобія і штучний інтелект: погляд Айзека Азімова. *Людина, суспільство, комунікативні технології*: матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф., 24 жовтня 2025 р. за наук. ред. Т.К. Середняк. Дніпро, 2025. С. 32-34.

3. Bonetto E., Piermattéo A., Moliner P., Lo Monaco G. What does it Mean to Share? From Actual to Perceived Sharedness in the Structural Approach to Social Representations. *Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*. 2019. № 123-124. P. 117-140

4. Fancelow M. Emotion, motivation and function. *Current Opinion in Behavioral Sciences.* 2018. Vol. 19. P. 105-109.

5. Nürnberger P., Lewinski D., Rothenhäusler H., Braun C., Reinbacher P., Kolesnik E., Baranyi A. A biopsychosocial model of severe fear of COVID-19. *PloS one.* URL: https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0264357 (дата звернення: 28.02.2022).

Мельник Катерина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС–41
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: *Піменова Ольга, к.соц.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У сучасному освітньому середовищі педагогічна діяльність вимагає значних емоційних, когнітивних та соціальних ресурсів, що робить педагогів особливо вразливими до професійного вигорання. Цей психологічний стан проявляється як емоційне виснаження, зниження мотивації, цинізм і знецінення результатів своєї роботи, що безпосередньо впливає на ефективність навчально-виховного процесу, а також міжособистісні стосунки у колективі. Сучасні дослідження показують, що високі навантаження та постійний стрес є основними чинниками розвитку вигорання серед педагогів. В умовах війни в Україні ці фактори значно посилюються через постійне відчуття загрози, невизначеність та підвищене психологічне навантаження як у педагогів, так і в здобувачів освіти.

Вітчизняні науковці Піменова О. та Савчук Н. і у своєму дослідженні показали: «Рівні емоційного виснаження серед педагогів значно варіюють:

58,82% респондентів продемонстрували низький рівень, що свідчить про здатність більшості педагогів зберігати емоційну стабільність навіть за високих професійних навантажень. Середній рівень емоційного виснаження був зафіксований у 35,29% педагогів, що вказує на наявність певного впливу стресових факторів у їхній діяльності. Водночас 5,88% респондентів мали високий рівень емоційного виснаження, що є критичною ознакою і потребує оперативного втручання для запобігання подальшому погіршенню їхнього психоемоційного стану» [1, с. 102].

Важливо відзначити, що психологічні прояви вигорання включають зниження емоційної чутливості до потреб учнів, апатію, дезадаптацію у колективі та втрату задоволення від професійної діяльності. Дослідження показують, що емоційне вигорання взаємопов'язане зі стресовими факторами на роботі, які включають високі адміністративні вимоги, конфлікти з колегами та брак підтримки з боку керівництва. У цих умовах здатність педагога до саморегуляції, розвитку емоційної компетентності та пошуку соціальної підтримки стає ключовим чинником збереження психічного здоров'я.

Важливо відзначити, що ключовим напрямом досліджень у цій сфері є вивчення психологічних механізмів протидії вигоранню. До них належать розвиток емоційної стійкості, здатності до конструктивного вирішення конфліктів, формування здорових професійних меж, активне використання стратегій релаксації та підтримки колег. Практичні спостереження свідчать, що педагоги, які свідомо контролюють емоційний стан, вміють делегувати обов'язки та чергувати інтенсивність праці, значно зменшують ризик розвитку вигорання.

Дослідники відзначають, що профілактика вигорання потребує системного підходу, який включає психологічну підготовку педагогів, тренінги з емоційної регуляції, розвиток комунікативних та адаптивних навичок, а також створення сприятливого соціального середовища у закладі освіти. «В Україні дослідження професійного вигорання охоплюють діагностику, профілактику та розробку методів боротьби з цим явищем. Основна увага приділяється працівникам соціальної сфери та освіти, де питання емоційного виснаження є особливо актуальним. Досліджуються причини, наслідки вигорання та шляхи адаптації працівників до стресових умов. Важливими напрямками є розвиток профілактичних програм, психодіагностика та впровадження методик для збереження психічного здоров'я. Подальші дослідження зосереджуються на інтеграції теоретичних моделей з практичними рекомендаціями для ефективної профілактики вигорання» [2, с. 59].

Таким чином, аналіз сучасних досліджень показує, що професійне вигорання педагогів є комплексним психологічним явищем, яке потребує комплексного підходу до профілактики та корекції. Формування психологічної стійкості, розвиток адаптивних стратегій поведінки та підтримка соціальної взаємодії дозволяють мінімізувати ризик емоційного виснаження та зберегти ефективність педагогічної діяльності. Подальші наукові розробки та практичні

рекомендації сприятимуть підвищенню професійної готовності педагогів та збереженню їх психоемоційного здоров'я у складних умовах сучасної освіти.

Список використаних джерел

1. Піменова О., Савчук Н. Особливості емоційного вигорання викладачів вищих навчальних закладів: виклики сучасності. *Слобожанський науковий вісник. Серія Психологія.* 2025. Вип.1. С. 100-104. DOI: https://doi.org/10.32782/psyspu/2025.1.18

2. Руденок А., Данчук Ю., Ромасюкова А. Профілактика професійного вигорання як чинник збереження психічного здоров'я фахівців. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського Серія Психологія.* 2024. Т. 35 (74.) № 5. С. 58–62. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-3093/2024.5/09

Мельник Юлія, *к. психол. н.,*
ст. викл. кафедри педагогіки,психології та соціальної роботи
Кременецької гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail:yuliamelnyk_93@gmail.com

ЕТІОЛОГІЯ БОЙОВОГО СТРЕСУ ТА ЙОГО НАСЛІДКИ

Бойовий досвід є одним із найсильніших стресових чинників, з якими може зіткнутися людина. Умови війни пов'язані з постійною загрозою життю, високим рівнем напруги та необхідністю швидко приймати рішення. Усе це не минає безслідно для психіки та може мати довготривалі наслідки навіть після повернення до мирного життя. Особливо актуальною ця тема є сьогодні, коли значна кількість військових повертається до цивільного середовища.

Одним із найпоширеніших наслідків бойового досвіду є розвиток посттравматичного стресового розладу. Він виникає внаслідок переживання травматичних подій і проявляється у вигляді нав'язливих спогадів, підвищеної тривожності та емоційної напруги. Людина може знову і знову переживати події, які стали для неї шоком, навіть якщо вони вже залишилися в минулому. Це пояснюється тим, що мозок не встигає «переробити» травматичний досвід. Крім цього, бойовий досвід впливає на емоційний стан людини. У багатьох випадках спостерігається підвищена дратівливість, агресивність або, навпаки, апатія та байдужість до навколишнього світу. Людина може втрачати інтерес до звичних занять, уникати спілкування та відчувати труднощі у встановленні довірливих відносин з іншими людьми.

Питання бойового стресу та його наслідків для військовослужбовців висвітлені в роботах таких вчених, як Жигайло Н., Костючков С. К., Крав ченко К. О., Тімченко О. В., Широбоков Ю. М., Кудренко О. В., Афанасенко В. С. Аналіз проблеми бойового стресу показує недостатній стан його вивчення.

Наукові досліження стосуються окремих аспектів клініко патологічних наслідків бойового стресу для психіки військовослужбовців. Проблема

досліджувалась в роботах таких вітчизняних нау ковців, як Сукіасян С. Г., Кравченко К. О. [4], Приходько І. І., Блінов О. А. , Лящ О. [7]. Обмеженість наукових досліджень бойового стресу взагалі та вивчення його впливу на військо вослужбовців зокрема викликана цілим рядом причин серед яких основними є різновекторність уявлень фахівців щодо його феномену, склад ністю вивчення в бойових та клінічних умовах, відсутністю психодіагностичного інструментарію бойового стресу.

Події сучасної України окреслені сумними сторінками – це воєнні дії на Сході нашої держави. Збройна агресія країни-ворога та оголошення в Україні воєнного стану, стало психологічним викликом для всіх верств населення, незалежно від роду діяльності. Постійні сповіщення про повітряні тривоги, ймовірні ракетні удари, переживання за рідних, соціально-побу тові проблеми пов’язані з залишенням постійного місця проживання, є причинами порушення психологічного здоров’я людей.

Медико-психологічний аналіз воєн засвідчив специфічність емоційно-стресових реакцій в екстремальних умовах з реальною загрозою життю. До таких реакцій, за визначенням Міжнародної класифікації хвороб (МКБ–10), відносять стани паніки, страху, тривоги, депресії, рухового збу дження або загальмованості, афективного зву ження свідомості. При цьому під бойовою психічною травмою розуміють сукупність симптомів, обумовлених психоемоційним стресом, і включа ють в це поняття психогенні стресові реакції, які часто супроводжуються реактивними станами, хоча загальноприйняте визначення бойової пси хічної травми на сьогоднішній день не сформульовано. Співіснування зазначених феноменів саме по собі призводить до гіпотези їх патогене тичного взаємозв’язку, механізми якого, однак, вивчені недостатньо. Моделлю для вивчення цієї проблеми може служити бойовий стрес, оскільки він несе в собі потенційну загрозу життю, виходить за рамки звичайного людського досвіду і тому є надзвичайно психотравмуючим практично для кожного військового. Аналізуючи сутність поняття «бойовий стрес» слід відмітити, що з клінічної точки зору, під цим поняттям слід розуміти сукупність психічних змін (порушень), пережитих військовослужбов цями (виникають у них) в процесі адаптації до специфічних умов бойової обстановки (бойовим стресорам), несприятливим для життєдіяльності і загрозливим їх здоров’ю і життю [4, с. 116] (Кравченко К. О.).

В ідеалі бойовий стрес повинен при зводити до формування адаптивних стресових реакцій і, в цілому, до підвищення адаптивності організму до екстремальних впливів (в тому числі, факторам бойової обстановки). Однак часто бойовий стрес призводить до патологічних проявів (бойових стресових розладів), а також різних форм відхилень поведінки [7, с. 128] (Лящ О.). Кудренко О. В. зазначає, що бойовий стрес включає в себе очікувані і прогнозовані емоційні, інтелектуальні, фізичні і поведінкові реакції осіб, які були схильні до стресогенного впливу подій і факторів військових операцій або операцій під тримання миру і стабільності [5, с. 137]. За визначенням

Приходько І. І. бойовим стресом прийнято вважати постійну напругу всіх ресурсних систем організму людини: імунної нервової, психічної систем. Все це направлено на подолання стресової ситуації [8, с. 194]. Під бойовим стресом Тадевосян М. Я. розуміє різновид негативного психологічного впливу на фахівця при здійснення ним професійної діяльності.

Основними психотравмуючими факторами бойових дій є наступні події: важкі і тривалі бої; смерть товаришів по службі під вогнем противника; тяжкі тілесні ушкодження та поранення; суїциди і вбивства; значні руйнування і природні катастрофи, що викликають страждання мирного населення; загибель цивільних осіб в результаті військових операцій. Порушення при бойовому стресі в першу чергу проявляються як нездатність або відмова здійснювати свої обов'язки по службі. Такого роду прояви зустрічаються на самих ранніх етапах і відбуваються через цілого комплексу стрес факторів і підвищення інтенсивності ведення бойових дій (БД). Такими симптомами можуть бути: неможливість здійснювати активне протистояння, уникнення контакту, апатія. У військовослужбовців, які відчувають бойову втому, розвивається висока ймовірність повторення вищевказаних симптомів.

Негативні особистісні особливості здатні ускладнити або уповільнити медичну реабілітацію після прояву цих ознак. Психоемоційна лабільність, розлади настрою з різними когнітивними і фізичними проблема є станами, з якими у лікарів і командирів є ймовірність зіткнутися в бойових умовах. Клінічні прояви спричинені порушеннями функціонування нейрогуморальної системи, внаслідок декомпенсації та виснаження резервних механізмів, які призводять до патологічних вегетативних реакцій та зрушень метаболічних процесів.

Патогенетичною основою формування патологічних процесів, що виникають при пере втомі, є дисбаланс процесів збудження і гальмування, це призводить до збою їх взаємодії в кірковому шарі великих мозкових півкуль і виснаження резервних можливостей структур обох гемісфер. Під впливом стресових подразників відзначається посилена робота гіпофізарної системи і кори надниркових залоз. Такі ендокринні процеси спочатку забезпечують виникнення пристосувальних реакцій організму на фізичну і психологічну діяльність. Але постійне перенапруження цих структур призводить до виснаження кори надниркових залоз, що в свою чергу веде до збою системи вже відпрацьованих раніше реакцій адаптація організму.

Таким чином, бойовий стрес має значний і тривалий вплив на психіку військовослужбовців. Він проявляється у вигляді емоційних, когнітивних, поведінкових та фізіологічних змін, які можуть суттєво ускладнювати процес адаптації до мирного життя. Важливо підкреслити, що своєчасна психологічна допомога, підтримка родини та ефективні реабілітаційні програми здатні значно зменшити негативні наслідки бойового стресу. Саме тому проблема його вивчення та подолання є надзвичайно актуальною і потребує подальших наукових досліджень та практичних рішень.

Список використаних джерел

1. Афанасенко В. С. Психологія стресу та його вплив на особистість. Київ : Наукова думка, 2017.
2. Блінов О. А. Психологія екстремальних ситуацій. Київ : КНТ, 2015.
3. Жигайло Н. І. Психологія стресу та адаптації особистості. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2017.
4. Костючков С. К. Бойовий стрес та його наслідки у військовослужбовців. Київ : Видавництво НУОУ, 2020.
5. Кравченко К. О. Психологія бойового стресу : навч. посіб. Київ : Наукова думка, 2018.
6. Кудренко О. В. Основи військової психології. Одеса : ОНУ, 2016.
7. Лящ О. М. Психічні розлади в умовах бойових дій. Львів : Світ, 2019.
8. Приходько І. І. Психологічне забезпечення військової діяльності. Харків : ХНУВС, 2018.
9. Тімченко О. В. Психологічні особливості діяльності військовослужбовців. Харків : ХНУ, 2019.
10. Широбоков Ю. М. Військова психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2020.

Мельничук Оксана,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ЗЗ ПСзс
***Науковий керівник**: Ярощук Маріанна,*
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
e-mail: oksanamel888@gmail.com

СОЦІАЛЬНІ СТРАХИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Юнацький вік є одним із найважливіших періодів становлення особистості, коли відбувається активне формування самосвідомості, світогляду, системи цінностей та життєвих орієнтацій. Саме на цьому етапі виникає цілісне уявлення людини про себе — Я-концепція, яка визначає ставлення до власних можливостей, соціальної ролі та перспектив розвитку. Водночас юність характеризується підвищеною чутливістю до соціального середовища, що створює передумови для виникнення соціальних страхів. У сучасній психологічній науці соціальні страхи розглядаються як один із важливих чинників формування Я-концепції, оскільки вони впливають на самооцінку, рівень домагань та соціальну активність молоді [4; 7].

Проблема становлення особистості у процесі соціалізації детально розглядається у працях С.Д. Максименко, який підкреслює, що розвиток людини відбувається через засвоєння соціального досвіду та активну взаємодію із суспільством [4]. Юнацький вік є періодом інтенсивного пошуку власної ідентичності, коли молода людина прагне знайти своє місце у соціумі. Саме тому

будь-які труднощі у міжособистісній взаємодії можуть викликати переживання тривоги та невпевненості.

Соціальні страхи в юнацькому віці найчастіше пов'язані з очікуванням негативної оцінки з боку інших людей. Молодь боїться бути неприйнятою, виглядати некомпетентною або не відповідати очікуванням значущого оточення. Л.Б. Орбан-Лембрик зазначає, що у цей період соціальна взаємодія стає провідною діяльністю, а тому саме вона є джерелом як позитивного досвіду розвитку, так і внутрішніх конфліктів [6]. Висока значущість думки інших людей спричиняє зростання тривожності, що впливає на формування образу власного Я.

Важливим компонентом Я-концепції є самооцінка, яка визначає рівень самоприйняття особистості. І.Д. Бех підкреслює, що позитивне самосприйняття формується в умовах підтримки, довіри та прийняття з боку оточення [1]. Якщо ж молода людина часто стикається з критикою або знеціненням, це може спричинити формування негативного образу Я. Соціальні страхи у такому випадку виступають механізмом захисту, що змушує уникати ситуацій оцінювання та конкуренції.

Особливістю юнацького віку є інтенсивний розвиток рефлексії — здатності аналізувати власні думки, почуття та поведінку. Р.В. Павелків зазначає, що розвиток рефлексії сприяє усвідомленню власної індивідуальності та формуванню життєвих планів [7]. Однак надмірна рефлексія може призводити до самокритики, сумнівів у власних можливостях і страху помилок. Молоді люди починають порівнювати себе з іншими, що посилює тривогу і створює відчуття невідповідності соціальним стандартам.

Сім'я відіграє ключову роль у формуванні первинного образу Я. М.В. Савчин та Л.П. Василенко підкреслюють, що стиль сімейного виховання визначає рівень упевненості молодої людини у власних силах [8]. Підтримувальна атмосфера сприяє розвитку самоповаги, тоді як авторитарний стиль виховання може формувати страх помилки та залежність від зовнішньої оцінки.

Важливим соціальним середовищем у юності є група однолітків. Саме в цей період зростає значущість дружби, соціального статусу та почуття належності до групи. В.П. Москалець підкреслює, що прийняття з боку однолітків є важливою умовою психологічного благополуччя молоді [5]. Досвід соціальної ізоляції або неприйняття може призводити до формування негативної Я-концепції та посилення соціальних страхів.

Соціальні страхи мають складну природу і можуть виконувати як негативну, так і позитивну функцію. З одного боку, вони обмежують соціальну активність і сприяють уникненню нових контактів. З іншого боку, помірний рівень тривоги стимулює відповідальність і прагнення досягнень. М.Й. Варій наголошує, що розвиток особистості передбачає баланс між самоприйняттям і самовдосконаленням [3]. Саме цей баланс забезпечує гармонійне формування Я-концепції.

Сучасні соціокультурні умови також впливають на формування соціальних страхів. Розвиток цифрового середовища та соціальних мереж створює новий простір для соціального порівняння. Молоді люди постійно стикаються з ідеалізованими образами успіху, що може викликати почуття неповноцінності. Це посилює залежність самооцінки від зовнішнього схвалення і підвищує ризик формування негативної Я-концепції.

Значний внесок у розуміння життєвого світу особистості зробила Т.М. Титаренко, яка підкреслює роль особистісних смислів і життєвого досвіду у становленні образу Я [9]. Подолання соціальних страхів сприяє розвитку життєстійкості, автономії та здатності до самореалізації. Молодь, яка має позитивний досвід соціальної взаємодії, формує впевненість у власних можливостях і здатність досягати поставлених цілей.

Подолання соціальних страхів є важливою умовою гармонійного розвитку особистості. Важливими напрямами профілактики є розвиток емоційного інтелекту, формування навичок саморегуляції та підтримка з боку значущих дорослих. Психологічна просвіта та тренінги соціальних навичок допомагають молоді усвідомлювати власні переживання і конструктивно їх долати.

Отже, соціальні страхи є важливим чинником формування Я-концепції в юнацькому віці. Вони впливають на самооцінку, рівень домагань, соціальну активність і життєві перспективи молоді. Підтримка з боку сім'ї, позитивний досвід спілкування, розвиток рефлексії та емоційної компетентності сприяють формуванню позитивного образу Я і гармонійному особистісному розвитку [1–10].

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ: Академвидав, 2012.

2. Бондарчук О.І. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2018.

3. Варій М.Й. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2016.

4. Максименко С.Д. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2017.

5. Москалець В.П. Психологія особистості. Київ: Центр учбової літератури, 2013.

6. Орбан-Лембрик Л.Б. Соціальна психологія. Київ: Академвидав, 2017.

7. Павелків Р.В. Вікова психологія. Київ: Кондор, 2015.

8. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. Київ: Академвидав, 2018.

9. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. Київ: Либідь, 2003.

10. Яценко Т.С. Основи глибинної психології. Київ: Вища школа, 2006.

Миколаєць Вікторія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 231 «Соціальна робота», Національний університет біоресурсів і природокористування України,
viktoriia.mykolaiets@nubip.edu.ua
***Демченко Ірина,** доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів та природокористування України,*
demchenko.i@nubip.edu.ua

ГРУПОВА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПІДЛІТКІВ З ДЕВІАНТНОЮ ПОВЕДІНКОЮ

У сучасних умовах проблема соціальної інтеграції підлітків із девіантною поведінкою набуває особливої ваги. Подібна актуальність зумовлена тим, що поведінкові відхилення у молодіжному середовищі мають не лише індивідуально психологічний, а й виразний суспільний вимір. Деструктивні прояви часто виступають наслідком розриву позитивних зв'язків із найближчим оточенням, що потребує комплексного переосмислення методів реабілітаційного впливу.

З огляду на зазначене соціальну інтеграцію варто розглядати як багатогранний процес відновлення ціннісних орієнтацій, правослухняної самосвідомості та навичок конструктивної взаємодії в громаді. Успішна реалізація такої стратегії передбачає не лише виправлення поведінкових патернів, а й створення сприятливого середовища, яке б стимулювало підлітка до самореалізації в межах чинних соціальних норм. Результативність профілактичних заходів безпосередньо залежить від здатності фахівців трансформувати соціальний статус вихованця, забезпечуючи перехід від ізоляції чи конфронтації до активного залучення в суспільно корисну діяльність.

Як засвідчують українські дослідники, в умовах війни підліткова девіантність посилюється під впливом тривоги, втрати стабільного соціального середовища, порушення звичних моделей спілкування та ослаблення системної підтримки з боку соціальних інституцій. так, у працях Л. Черноус та І. Шимко девіантну поведінку розглянуто як соціальну проблему, що загрожує не лише благополуччю самої молодої особистості, а й стабільності громади, оскільки пов'язується з правопорушеннями, залежностями, агресивними формами взаємодії та іншими деструктивними проявами [1]. Відповідно до цього, соціальну інтеграцію підлітків з девіантною поведінкою доцільно трактувати як процес поступового відновлення соціально прийнятних моделей поведінки, розвитку комунікативної компетентності, засвоєння групових норм і включення в конструктивні форми взаємодії з ровесниками та дорослими.

Як було зазначено вище, у вітчизняному науковому дискурсі основний акцент зроблено на причинах і формах девіантної поведінки, а також на необхідності соціальної роботи, спрямованої на її попередження і подолання.

Разом із тим зарубіжні підходи докладніше конкретизують, які саме психосоціальні втручання є доцільними для підлітків з опозиційною, агресивною чи іншою зовнішньо-поведінковою симптоматикою. Зокрема, ВООЗ у настановах щодо ментального здоров'я підлітків наголошує, що для підлітків із деструктивною/опозиційною поведінкою доцільно застосовувати психосоціальні втручання, оскільки такі втручання зменшують агресивні, деструктивні й опозиційні прояви, сприяють профілактиці психічних розладів і підтримують позитивне психічне здоров'я [2]. Порівняльний аналіз підходів засвідчує, що українські автори більше зосереджуються на соціальній природі девіантності та потребі системної підтримки, тоді як міжнародні рекомендації конкретизують структуру, адресність і очікувані результати психосоціальної допомоги.

У зв'язку з цим особливого значення набуває групова терапія, оскільки саме груповий формат дає змогу поєднати корекцію поведінкових проявів із відновленням соціального досвіду підлітка. У настановах NICE зазначено, що для дітей і підлітків віком 9–14 років, які мають поведінкові розлади або належать до групи високого ризику, доцільно застосовувати групові соціально-когнітивні програми розв'язання проблем. Названі програми мають бути адаптовані до вікового й розвиткового рівня учасників, ґрунтуватися на когнітивно-поведінковій моделі, використовувати моделювання, відпрацювання навичок і зворотний зв'язок, а також охоплювати 10–18 щотижневих зустрічей тривалістю близько двох годин [3]. Відповідно, групову терапію доцільно розглядати не просто як форму колективної взаємодії, а як структурований засіб соціального научіння, у межах якого підліток опановує прийнятні способи реагування, вчиться співпраці, емоційній саморегуляції та відповідальності за власну поведінку.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого групова терапія у роботі з підлітками з девіантною поведінкою виконує щонайменше три взаємопов'язані функції. Насамперед ідеться про корекційну функцію, оскільки групове середовище дає можливість виявити деструктивні моделі поведінки й замістити їх конструктивними способами взаємодії. Крім того, важливою є комунікативна функція, адже саме у групі підліток отримує досвід слухання, прийняття, зворотного зв'язку й дотримання меж.

Не менш значущою є інтеграційна функція, тому що участь у терапевтичній групі сприяє відновленню належності до спільноти, зменшує соціальну ізоляцію та формує досвід включеності в безпечне соціальне середовище. Є підстави стверджувати, що соціальна інтеграція в такому випадку не зводиться до формального повернення підлітка в колектив, а передбачає внутрішнє засвоєння просоціальних норм і готовність діяти відповідно до них. Зазначене положення узгоджується з міжнародними рекомендаціями, у яких підкреслено значення навичок розв'язання проблем, самоконтролю та поліпшення взаємин із ровесниками й дорослими.

Практичнки окресленої проблеми полягає в тому, що групова терапія може бути впроваджена в діяльність центрів соціальних служб, закладів освіти,

молодіжних просторів, центрів психосоціальної підтримки та програм пробації для неповнолітніх. З-поміж найбільш доцільних форм роботи варто виокремити малі терапевтичні групи, спрямовані на розвиток самоконтролю, тренування навичок ненасильницького спілкування, розпізнавання емоцій, подолання агресивних реакцій і конструктивне розв'язання конфліктів. Наприклад, у межах програми можуть використовуватися заняття на теми «Межі і правила в групі», «Як реагувати на провокацію», «Конфлікт без насильства», «Мій вибір у складній ситуації», «Як просити про допомогу». Разом із тим ефективність групової терапії залежить від професійного фасилітування, чіткої структури занять, добровільності участі, врахування сімейного контексту та недопущення взаємного підсилення девіантних моделей у групі. Саме тому групову терапію доцільно поєднувати з індивідуальним консультуванням, роботою з батьками й міжвідомчою взаємодією фахівців соціальної, освітньої та психологічної сфер.

Отже, групова терапія є доцільним засобом соціальної інтеграції підлітків з девіантною поведінкою, оскільки забезпечує не лише корекцію деструктивних поведінкових проявів, а й формування просоціального досвіду, розвиток комунікативних умінь і відновлення відчуття належності до спільноти. Відтак упровадження структурованих групових програм у систему соціальної роботи слід розглядати як перспективний напрям підтримки підлітків, схильних до девіантної поведінки.

Список використаних джерел

1. Черноус Л. С., Шимко І. М. Деструктивні девіації підлітків в умовах війни: соціальна робота як стратегія їх упередження і подолання. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. 2025. Випуск 55. С. 256–262.

2. National Institute for Health and Care Excellence. Antisocial behaviour and conduct disorders in children and young people: recognition and management. London : NICE, 2013. 42 p. (NICE Guideline; №. 158).

3. World Health Organization. Guidelines on mental health promotive and preventive interventions for adolescents : Helping Adolescents Thrive. Geneva : WHO, 2020. 120 p.

Мосюк Михайло,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Середня освіта «Фізична культура», ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Науковий керівник: *Ковальчук Андрій**,** старший викладач кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

МЕНТАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ІГРОВОЇ СТРАТЕГІЇ У ВОЛЕЙБОЛІ: РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ СОЦІАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Вступ. Сучасний етап розвитку волейболу в умовах соціальної нестабільності вимагає від спортсменів не лише атлетизму, а й високої психологічної гнучкості. Здатність до швидкої ментальної адаптації стає ключовим фактором ефективності ігрової стратегії [3]. Цифрові технології (аналітичне ПЗ, системи відеоаналізу, інтерактивні планшети) дозволяють моделювати змагальні ситуації та мінімізувати вплив стресових чинників на якість гри. Для студентської молоді актуальним є впровадження інноваційних методик, що дозволяють ефективно поєднувати психологічну стійкість із тактичною майстерністю у стислі терміни підготовки [4].

Об'єкт дослідження – процес психологічної та тактичної підготовки студентів-волейболістів.

Предмет дослідження – засоби цифрової аналітики та методи ментальної адаптації.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити вплив цифрових інструментів на покращення ігрової стратегії та ментальної стійкості гравців.

Виклад основного матеріалу. Психологічна адаптація у волейболі розглядається як здатність зберігати когнітивну ефективність під тиском. Нами було розроблено програму, що базується на синтезі трьох підходів:

1. **Метод цифрового відеофідбеку:** використання уповільнених відеоповторів для аналізу тактичних рішень. Це допомагає гравцям візуалізувати успішні дії, що знижує рівень тривожності та підвищує впевненість [2].
2. **Інтерактивне тактичне моделювання:** застосування спеціалізованих додатків для відпрацювання ігрових комбінацій. Це розвиває оперативне мислення та швидкість вибору оптимальної стратегії.
3. **Метод психологічного розвантаження:** використання цифрових платформ для моніторингу психоемоційного стану, що особливо важливо в умовах зовнішньої нестабільності [5].

Для оцінки ефективності програми було проведено дослідження за участю контрольної (КГ) та експериментальної (ЕГ) груп. Початковий зріз показав, що рівень успішності тактичних взаємодій у обох групах був приблизно однаковим. Протягом навчального семестру ЕГ використовувала цифрові засоби аналізу ігрових стратегій, тоді як КГ тренувалася за стандартною програмою. Підсумкове тестування підтвердило перевагу цифрового підходу. В ЕГ зафіксовано суттєве покращення точності виконання тактичних завдань у стресових ситуаціях. Особливу увагу привертає скорочення часу реакції на зміну ігрової обстановки та підвищення стабільності психоемоційного фону під час змагань. Статистичний аналіз підтвердив достовірність отриманих результатів, що доводить ефективність інтеграції цифрових засобів у процес ментальної підготовки студентів [1, 5].

Висновки. Результати експерименту підтвердили, що традиційні методи підготовки часто не враховують психологічне навантаження, зумовлене соціальною нестабільністю. Впровадження цифрових технологій дозволило досягти значного приросту показників тактичної ефективності та ментальної

стійкості. Оптимізація тренувального процесу шляхом цифровізації є перспективним шляхом підвищення ігрової майстерності студентів-волейболістів.

Список використаних джерел

1. Воронова В. І. Психологія спорту : підручник. Київ : Олімпійська література, 2022. 272 с.
2. Костюкевич В. М., Щепотіна Н. Ю. Побудова тренувального процесу спортсменів командних ігрових видів спорту за допомогою цифрових технологій. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2023. № 2 (62). С. 45–53.
3. Макаренко М. Психофізіологічні основи адаптації спортсменів до екстремальних умов діяльності. Спортивна наука України. 2023. Вип. 4 (114). С. 88–95.
4. Шинкарук О. А. Цифровізація спорту: тренди та перспективи розвитку в умовах викликів сучасності. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. 2024. № 1. С. 12–19.
5. Digitaltransformationinsportstraining: psychologicalandtacticalaspects / Ed. by L. Smith. London : AcademicPress, 2023. 180 p.

Ничипорук Катерина,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-11
Науковий керівник: *Бабій Микола, к. психол.н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних теїнологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

АГРЕСИВНІСТЬ ТА ВІКТИМНІСТЬ У ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Проблеми агресивності та віктимності у поведінці підлітків набувають особливої актуальності в сучасних соціальних умовах. Це зумовлено зростанням рівня насильства, соціальної напруженості та трансформацією міжособистісних взаємин у підлітковому середовищі. У цьому контексті важливим постає соціально-психологічний аналіз чинників, що зумовлюють формування як агресивних, так і віктимних моделей поведінки.

Особливої уваги заслуговує взаємозв’язок між агресивністю та віктимністю, оскільки жертви насильства нерідко демонструють агресивні реакції у подальшому, що сприяє відтворенню деструктивних поведінкових патернів[4].

Соціально-психологічний його аналіз передбачає розгляд цих феноменів як взаємопов’язаних форм поведінки, що формуються під впливом комплексу зовнішніх і внутрішніх чинників.

До соціальних чинників належать: особливості сімейного виховання, характер взаємин у групі однолітків, вплив засобів масової інформації, соціокультурні норми та рівень соціальної підтримки.

Психологічні чинники включають: індивідуально-психологічні особливості особистості, рівень тривожності, самооцінку, фрустраційну толерантність, а також особливості емоційно-вольової сфери.

Взаємодія цих чинників визначає специфіку поведінкових реакцій підлітків, які можуть проявлятися як у формі агресії, так і у формі віктимності.

Важливим аспектом соціально-психологічного аналізу є врахування індивідуально-типологічних особливостей підлітків, зокрема акцентуацій характеру, які можуть виступати чинниками підвищеної схильності як до агресивної, так і до віктимної поведінки[4].

Як агресивність так і віктимність формується переважно в процесі ранньої соціалізації в дитячому та підлітковому віці, що робить проблему дослідження агресивної та віктимної поведінки підлітків актуальною і важливою для вирішення практичних завдань їх корекції. Підлітковий вік – це період розвитку дітей від 11–12 до 15 років, що відрізняється міцним підйомом життєдіяльності та глибоким перебудуванням організму і є одним із складних періодів в онтогенезі людини. У цей період не тільки відбувається суттєве перебудування психологічних структур, що склалися раніше, але виникають нові утворення, закладаються основи свідомої поведінки, вимальовується загальна спрямованість у формуванні моральних уявлень і соціальних установок[1].

В сучасних умовах життя діти та підлітки нерідко стають жертвами жорстокого поводження, насилля, і навіть злочинів. Численні дослідження в галузі вікової психології, переконливо свідчать про те, що жертви насилля часто в подальшому самі стають агресорами і скоюють тяжкі кримінальні дії вщент до вбивств. Тому сьогодні набувають особливої актуальності проблеми з'ясування соціально-психологічних чинників та механізмів становлення віктимної поведінки підлітків, а також питання пошуку шляхів її попередження.

Проблеми попередження віктимізації поведінки людей, на нашу думку, необхідно вирішувати якомога раніше і спрямовувати профілактичні заходи на більш уразливі категорії населення - підлітків. Проте питання вивчення соціально-психологічних чинників віктимної поведінки, попередження віктимізації поведінки підлітків, розробки заходів психологічної профілактики їх віктимної поведінки, психологічної корекції та психологічної реабілітації найбільш віктимізованих дітей та підлітків на сьогодні практично залишаються поза увагою науковців[3].

У психологічній науці склалися різні концептуальні підходи до пояснення природи і механізму агресії. Вітчизняні учені пов’язують виникнення цієї проблеми з етапами психічного розвитку, віковими кризами і соціальною адаптацією.

У зарубіжній психології мотивацію агресії пояснюють негативною адаптацією (Е. Еріксон); як психічний стан фрустрації (С. Розенцвейг); як інстинктивне прагнення людини до руйнування (З.Фрейд); як модель наслідування поведінки (А.Бандура) та ін.

Головними наслідками причин формування уразливої особистості і віктимної поведінки є: дефіцит досвіду позитивної, активної, просоціальної

поведінки, пов'язаної з відстоюванням свого Я, формування у визначеної частини школярів почуття власної неповноцінності і неспроможності, психологічного і соціального статусу невдахи, формування свого роду "жертовного стилю поведінки", особливості розвитку підліткового віку.

У зв'язку з тим, що під віктимністю розуміється суб'єктивна схильність стати жертвою злочину, необхідно зазначити, що під суб'єктивною схильністю варто розуміти: психологічні (індивідуально-психологічні і соціально-психологічні) особливості особистості; фізіологічні властивості людини, головним чином обумовлені віком; психопатологічні особливості, які вказують про часткову соціальну дезадаптацію, а в результаті, розвитку дуже уразливої особистості[3].

Впливаючи на особу підлітка, у процесі його розвитку і соціалізації соціокультурне середовище робить величезний вплив на віктимність та агресивність суб'єкта через ряд чинників: культурні традиції суспільства, соціальне визнання або відкидання, демонстрацію зразків жертовної поведінки засобами масової інформації, літературу, народну творчість, традиції, відношення до духовного і фізичного образу, соціальний простір особи, найближче соціальне оточення, побутові засади тощо. Такий механізм має багаторівневу структуру. Посилений при виникненні стресу стан психологічного дискомфорту блокує реалізацію потреби в адаптації і самоактуалізації особи підлітка та приводить до критичного стану соціальної фрустрації, а значить, може підвищувати ризик віктимізації та агресивності. При цьому, комплекс впливу соціокультурного оточення, впливаючи на особистість підлітка, формує індивідуальні, найбільш звичні моделі реалізації віктимності та агресивності.

Для того, щоб захистити від впливу різних соціальних, та психологічних чинників які впливають на формування особистості у підлітковому віці, потрібно проводити індивідуальні бесіди та тренінги, спрямовані на зменшення агресії, посилення самоконтролю та пошук ефективних шляхів досягнення лідерства. Цьому дуже сприяють заняття атлетизмом, різними видами боротьби. Задачею психолога є заспокоїти підлітка, переконати його в тому, що він зможе керувати своїм емоційним станом і що цього можна навчитися. Необхідно формувати якийсь індивідуальний механізм, який перериває спалах роздратування та злості: зосередження на реальних зорових враженнях, відчуття напружень у тілі, зміна пози, внутрішнє промовляння заспокійливої фрази тощо. Підлітку треба підказати прийоми, за допомогою яких він зуміє відслідкувати в собі момент зародження афективного спалаху та спробувати переключити увагу на інші почуття чи об'єкти, не даючи можливості своєму роздратуванню блокувати мислення[2].

Треба також навчити збудливого підлітка соціальне схвалюваним засобам розрядки агресивного стану. Наприклад, відчувши в собі зростаюче роздратування, не «зривати злість» на оточуючих, а розрядитися шляхом рухової активності: бокс, біг, вибивання пилу з килима, забивання цвяхів тощо. Це щодо загальних рекомендацій. Стосовно ж типів акцентуації характеру, то тут рекомендації варто складати під чітко визначений тип

Важливим аспектом соціально-психологічного аналізу є врахування індивідуально-типологічних особливостей підлітків, зокрема акцентуацій характеру, які можуть виступати чинниками підвищеної схильності як до агресивної, так і до віктимної поведінки.

Епілептоїдам у силу їхньої інертності та педантичності дуже допомагають заняття, які вимагають монотонності, точності, посидючості. Це перш за все різьблення, мозаїка, граверні роботи. Слід заохотити підлітків до цих видів діяльності, допомогти їм досягти успіху в них, підказати, що, коли їх охоплює почуття туги й злобного настрою, найкраще зайнятися улюбленою справою. Потреба епілептоїдів у владі над іншими людьми, їхні садистські схильності можна переключити на альтернативні види діяльності, наприклад, спортивні ігри, єдиноборства, де можна «взятии гору» над супротивником.

Істероїдні підлітки повністю можуть задовольнити свою потребу бути в центрі уваги, беручи участь у художній самодіяльності, виступах молодіжних естрадних ансамблів, виконуючи обов'язки диск-жокея в школі на дискотеках, екскурсовода в шкільному музеї тощо. Надалі їм можна порекомендувати професії адміністратора, офіціанта, манекенниці, стюардеси, тобто такі види діяльності, де вони будуть «на виду».

Слід підкреслити, що такі підлітки охоче беруть участь у групових психокорекційних заняттях і їхнє включення в будь-яку групу значно полегшує працю психолога: вони демонструють несподівані засоби спілкування, оригінальні шляхи виходу з конфліктних ситуацій, створюють цікаві сюжети оповідання. Бажано тільки, щоб вони під час занять вчилися слухати й розуміти інших, допомагати їм, співпрацювати, а не сприймати іншу людину як засіб для досягнення своїх цілей. В індивідуальній роботі з такими підлітками необхідно поступово уточнювати реальні цілі їхньої діяльності, навчати їх довгострокового прогнозу та різноманітних засобів досягнення своїх цілей, без втручання за межі особистості іншої людини[2].

При істероїдному відхиленні в розвитку характеру найскладніша для підлітка ситуація, коли він відчуває нестачу уваги до себе. Принестійкому типу акцентуації — ситуація, у якій необхідно проявити свої вольові якості; при епілептоїдному і збуджуваному — ситуація ворожих і конфліктних ставлень; при психастенічному — необхідність прийняти рішення, зробити вибір тощо. У всіх випадках причиною соціальне дезадаптованої поведінки підлітка з характерологічними відхиленнями є зіткнення підлітка зі своєю типовою ситуацією, що йому її важко розв'язати.

Таким чином, агресивність та віктимність у поведінці підлітків є складними соціально-психологічними феноменами, що формуються під впливом взаємодії соціальних і психологічних чинників. Встановлено, що несприятливі умови соціалізації, індивідуально-психологічні особливості та дефіцит адаптивних поведінкових стратегій сприяють формуванню як агресивних, так і віктимних моделей поведінки. Соціально-психологічний аналіз цих явищ дозволяє не лише глибше зрозуміти їх природу, але й визначити ефективні

напрями профілактики та психологічної корекції, що є важливим для забезпечення гармонійного розвитку особистості підлітка.

Список використаних джерел

1.Гребінь Н.В., Федчук М.Ю. Особливості агресивної поведінки підлітків із підвищеним рівнем переживання страхів. *Психологія особистості,* № 5, 2020. С 119-124.

2.Іванова В.В. Прояви агресивності у підлітковому віці. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 5. С. 5–16.

3.Мельнікова С.В, Каткова Т.А, Варіна Г.Б. Психологічні особливості прояву агресивної поведінки підлітків у процесі взаємодії з батьками. *Науковий вісник херсонського університету*. № 5, 2018, С111-116

4.Шишко О.Я. Феномен віктимності в підлітковому віці. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна)*.№2, 2010. С 164-173

Ничипорук Софія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-11
Науковий керівник: *Бабій Микола, к. психол.н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних теїнологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях дедалі частіше розглядається процес формування особистості як представника певної статі, як носія деяких вихідних якостей, що визначають зміст поведінки індивіда як чоловіка або жінки, хлопчика або дівчинки. Це і не дивно, бо поза статтю людина не існує. В психології є загально прийнятим уявлення про те, що формування статевих відмінностей людини відбувається під впливом соціокультурного середовища в результаті засвоєння особистістю системи соціальних цінностей як певних норм, зразків поведінки та зовнішнього вигляду чоловічої або жіночої статі. Соціальні психологи, підкреслюючи те, що багато відмінностей між чоловіками і жінками обумовлюється культурою суспільства, віддають перевагу термінові «гендер», порівняно з поняттям «стать», в якому відображено біологічну сторону статевих відмінностей. Гендерні відмінності досліджуються в соціальній психології з точки зору їх залежності від гендерних ролей, тобто від системи норм культури, в якій міститься узагальнена інформація про якості, що є властивими кожній статі[1].

Процес, у якому люди засвоюють гендерні ролі, позначається терміном «статеворольова соціалізація». Про важливість культурних чинників у формуванні гендерних особливостей людини свідчить те, що в останнє століття відбулись помітні зміни в гендерних ролях, утворились різні їх моделі, які не завжди узгоджуються з існуючими традиційними стереотипами маскулінності-

фемінності. На фоні цих змін в сфері гендерної культури суспільства може виникати протиріччя між революційністю гендерних ролей і консервативністю гендерних стереотипів, яке впливатиме на характер процесу статеворольової соціалізації. Науковий підхід до створення програм статевого виховання зростаючого покоління вимагає досліджень особливостей процесу статеворольової соціалізації в сучасних умовах.

Ідентичність - це одна з найістотніших характеристик людини, без якої вона не може існувати як свідома автономна особистість. Ідентичність - це збереження і підтримка особистістю власної цілісності, тотожності, нерозривності історії свого життя, а також стійкий образ "Я", усвідомлення у собі певних особистісних якостей, індивідуально-типологічних особливостей, рис характеру, способів поведінки, які визнаються своїми, достовірними. Психосоціальна ідентичність є запорукою психічного здоров'я особистості. Формування ідентичності починається з моменту відділення дитини від матері і продовжується все життя до самої смерті.

Остаточне формування гендерної ідентичності припадає на підлітковий період. У розробці теоретичної моделі формування гендерної ідентичності автор кваліфікаційної роботи виходить з концепції Е. Еріксона, який надавав великого значення соціальному факторові в цьому процесі. Відповідно до його концепції, зроблено акцент на дослідженні особливостей гендерної субкультури підлітків як характеристики соціокультурного середовища, яке визначає формування гендерної ідентичності підлітків. Носієм гендерної субкультури підлітків є підліткова група однолітків у тій трансформації гендерної культури суспільства, в якій вона здатна засвоюватись підлітками. В підліткових групах механізм гендерної ідентифікації тісно пов’язаний з конформізмом та загальними особливостями спілкування підлітків. Тут створюються такі умови засвоєння гендерної ролі, коли гендерна поведінка диктується групою, до якої належить підліток. Ідентичність з групою набуває виключно великого значення для підлітка, який тепер може виявити істинно релігійне поклоніння перед прийнятими групою правилами і нормами. Тиск з боку однолітків набуває для підлітка неподоланності. Ми пояснюємо конформізм підлітків тим, що в механізм гендерної ідентифікації в умовах підліткової групи включається ряд факторів. По-перше, в підліткових групах до механізму гендерної ідентифікації включається принцип більшої схильності відповідати прикладові схожого на нас індивіда, ніж несхожого, що є умовою більш ефективного засвоєння підлітками відповідних гендерних ролей. Прагнення відповідати стандартам групи однолітків є природною формою поведінки індивіда цього віку [2].

Зріла гендерна ідентичність особистості – це її самоідентифікація з гендерною групою, яка оцінюється нею позитивно та визначається взаємостосунками з гендерною аутгрупою, що сприймається як релевантна для порівняння.

Основними ознаками зрілої гендерної ідентичності є: наявність гетеросоціальності, як здатності взаємодіяти з індивідами гендерної аутгрупи на основі зіставлення з нею і пошуку позитивних відмінностей; відповідність

біологічної статі та гендерної ролі; адаптованість особистості до трансформацій у гендерній культурі суспільства.

Підліткова група однолітків є носієм гендерної субкультури підлітків і фактором формування зрілої гендерної ідентичності завдяки особливостям механізму гендерної ідентифікації, який тісно пов'язаний з конформізмом та загальними особливостями спілкування підлітків, а саме: принципом більшої схильності відповідати прикладові схожого на нас індивіда, ніж несхожого; принципом «ми» і «вони», завдяки якому формується почуття належності до своєї статі; принципом оцінки підлітка в групі однолітків на основі виділення статеворольової поведінки як головного параметра оцінки особистості[3]. .

Факторами, що перешкоджають формуванню зрілої гендерної ідентичності підлітків, є: порушення ідентифікації з образом батьків в результаті засвоєння дітьми дисгармонійних настановлень маскулінності-фемінності, що утворюються в сім'ї ; розрив між поколіннями в сфері професійної діяльності, що особливо впливає на виховання хлопчиків, у яких можуть виникати труднощі у виборі ідеалу зразка-образа чоловіка, якому можна було б наслідувати; помилки батьків у сфері соціально-статевого контролю за поведінкою дітей, що виявляються у різних формах обмежень спілкування хлопчиків і дівчаток; формування емансипаційних настановлень у жінок засобами масової інформації, які акцентують увагу на досягненнях жінок у традиційно чоловічих видах праці або спорту, що може інколи спричинити маскулінізацію поведінки дівчаток[4].

Аналізуючи середні показники обстежуваних по основних шкалах MMPI, можна сказати, що емпірично виявлені в процесі діагностики дані вказують на нормативне формування у дівчат і хлопців гендерної ідентичності, а саме показників мужності-жіночності.

За методикою діагностики показників «маскулінності – фемінності» (BSPI) С. Бем у адаптації А. Реана, яка використовувалась нами для діагностики психологічної статі підлітків, а саме проявів андрогінності, маскулінності або фемінності, вивлено, що вони відповідають нормативним.

Для дівчат індекс IS знаходиться в межах +1 (IS>1), отже можна судити про яскраво виражену фемінність, яка розкриває властивість особистості, що передбачає відповідність жінки власній психологічній статі, дотримання жіночих статево-рольових норм, типової для жінки поведінки, цінностей, установок.

Для хлопців індекс IS знаходиться в межах -1 (IS<-1), що свідчить про виражену маскулінність. Яка є ознакою властивостей особистості, що традиційно вважаються чоловічими. Вони передбачають відповідність власній статевій приналежності, прийняття статево-рольових стереотипів, дотримання чоловічих норм, вироблення типових для чоловічої статі форм поведінки, способів самореалізації.

Результати показали, що уявлення про чоловічність та жіночність як у хлопчиків, так і у дівчаток в основному співпадають з традиційними стереотипами. Малюючи образ-ідеал сучасних чоловіків і жінок, підлітки вказують на те, що «жінка повинна бути гарною, ніжною, веселою, мати дітей,

добре готувати страви, встигати все зробити вдома», «чоловік повинен бути сильним, розумним, хоробрим, здоровим, піклуватися про сім'ю».

Отже, маскулійність і фемінність в образах зразках чоловіка і жінки у обстежених підлітків є домінантними.

Таким чином, виділений нами комплекс гендерно-дистинктивних якостей можна розглядати як свого роду матрицю, яку кожна локальна культура заповнює по-своєму залежно від сформованих у ній комунікативних традицій і соціальних практик.

Отже, велику увагу потрібно приділяти питанням тендерної справедливості в системі шкільної освіти, зокрема забезпеченню рівних можливостей в навчання, рівноцінного ставлення і однакової уваги з боку вчителів та вихователів.

Список використаних джерел

1.Бех І.Д. Категорія "ставлення" в контексті розвитку образу "Я" особистості. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 9 –21.

2. Іванова Т.В., Карч М.О. Гендерна ідентичність як мультиваріативний феномен. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2020.* С. 28-33

3. Мирошнеченко А. В. Гендерна ідентифікація як соціально-психологічний феномен. *Психологічні науки*. Серія 12 ; вип. 35 (59). 2011. С. 24-31.

4. Харченко В., Шелестова О. Особливості статевої ідентифікації особистості. Науковий вісник ХДУ. Серія Психологічні науки №1,2025. С 18-28.

Омельчук Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 ПС,
Науковий керівник: *Ярощук Маріанна,*
кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології і соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
email:marianna.yaroshchuk85@gmail.com

ВИНИКНЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ І ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Сім'я є базовим соціальним інститутом, у якому формуються особистість, система цінностей, моральні орієнтири та моделі поведінки людини. Саме в родині людина отримує перший досвід міжособистісної взаємодії, навчається співпраці, взаєморозумінню та відповідальності. Водночас сімейне життя супроводжується постійною взаємодією людей із різними характерами, темпераментами, життєвим досвідом і потребами. Це робить конфлікти невід'ємною частиною сімейних взаємин. У сучасних соціальних умовах проблема виникнення та конструктивного розв'язання сімейних конфліктів набуває особливої актуальності [5].

Сімейний конфлікт визначається як зіткнення протилежних інтересів, потреб, цінностей або поглядів членів родини, що супроводжується негативними емоційними переживаннями та порушенням взаєморозуміння [3]. Конфлікт не завжди має негативний характер. За умови конструктивного вирішення він може сприяти розвитку сімейних взаємин, оновленню ролей, кращому розумінню партнерів. Водночас деструктивні конфлікти здатні призводити до тривалого напруження, втрати довіри та руйнування сімейної системи.

Однією з головних причин виникнення сімейних конфліктів є психологічні відмінності партнерів. Люди виховуються в різних сім'ях, мають різний досвід спілкування, різні ціннісні орієнтації та уявлення про сімейне життя. Розбіжності у поглядах на фінансові питання, виховання дітей, розподіл обов'язків і дозвілля часто стають підґрунтям для конфліктів [1]. Особливо це проявляється на початкових етапах подружнього життя, коли відбувається адаптація до нових умов і ролей.

Важливим чинником є комунікативні труднощі. Невміння відкрито висловлювати почуття, слухати партнера та розуміти його позицію призводить до накопичення образ і непорозумінь [2]. Часто конфлікти виникають не через саму проблему, а через спосіб її обговорення. Агресивні висловлювання, критика, знецінення почуттів партнера значно загострюють ситуацію.

Соціально-економічні труднощі також суттєво впливають на сімейні взаємини. Матеріальні проблеми, нестабільність зайнятості, перевантаження роботою, житлові труднощі створюють постійний стрес, який негативно позначається на емоційному стані членів родини [6]. У таких умовах навіть незначні суперечки можуть переростати у серйозні конфлікти.

Особливе місце посідають конфлікти, пов'язані з розподілом сімейних ролей. У сучасному суспільстві відбувається трансформація традиційних уявлень про функції чоловіка і жінки. Зростає професійна активність жінок, змінюється ставлення до батьківства, переглядаються моделі сімейного лідерства. Ці зміни можуть викликати суперечки щодо відповідальності, обов'язків і прийняття рішень [4].

Сімейні конфлікти часто виникають і на різних етапах життєвого циклу сім'ї. Народження дитини змінює структуру сімейних ролей і підвищує рівень відповідальності. Період виховання підлітків супроводжується підвищеною емоційною напруженістю. Кризи середнього віку також можуть спричиняти переоцінку життєвих цінностей і сімейних відносин [5].

Важливим чинником профілактики конфліктів є розвиток культури сімейного спілкування. Конструктивна комунікація передбачає відкритість, довіру, взаємну повагу та готовність до діалогу [2]. Використання «Я-повідомлень» дозволяє говорити про власні почуття без звинувачень і критики.

Важливу роль у розв'язанні конфліктів відіграє емпатія. Здатність розуміти емоційний стан партнера, співпереживати йому та враховувати його потреби сприяє зниженню напруженості та пошуку компромісу [7]. Емпатійне спілкування допомагає створити атмосферу підтримки та довіри.

Ефективним способом подолання конфліктів є навички переговорів і компромісу. Партнери мають прагнути до взаємовигідних рішень, враховувати інтереси одне одного та уникати взаємних звинувачень [8]. Важливо зосереджуватися на вирішенні проблеми, а не на боротьбі за перемогу.

Значну роль відіграє психологічна культура подружжя. Саморегуляція, контроль емоцій, відповідальність за власні вчинки та готовність до співпраці допомагають запобігати деструктивним конфліктам [9]. Важливими є підтримка, довіра, взаємна повага та спільні цінності.

У складних випадках ефективною є допомога сімейного психолога. Психологічне консультування сприяє глибшому розумінню причин конфліктів, формуванню нових моделей поведінки та відновленню емоційної близькості [10].

Отже, сімейні конфлікти є природною складовою розвитку сімейних взаємин. Їх виникнення зумовлене психологічними, соціальними та економічними чинниками. Конструктивні способи розв'язання конфліктів сприяють зміцненню сім'ї, формуванню партнерських відносин і створенню сприятливого психологічного клімату. Розвиток комунікативної культури, емпатії, уміння домовлятися та взаємної підтримки є ключовими умовами гармонійного сімейного життя.

Список використаних джерел

1. Берн Е. Ігри, у які грають люди. Київ : Клуб сімейного дозвілля, 2020. 256 с.

2. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Київ : Vivat, 2019. 512 с.

3. Зімбардо Ф. Психологія впливу. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2018. 352 с.

4. Маслоу А. Мотивація і особистість. Київ : Наш формат, 2018. 400 с.

5. Мінухін С. Сім'ї та сімейна терапія. Київ : Основи, 2018. 304 с.

6. Роджерс К. Консультування і психотерапія. Київ : Основи, 2017. 416 с.

7. Сатір В. Як будувати себе та свою сім'ю. Київ : Основи, 2019. 320 с.

8. Фішер Р., Юрі В. Шлях до згоди, або Переговори без поразки. Київ : Основи, 2016. 220 с.

9. Фромм Е. Мистецтво любові. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2017. 192 с.

10. Чепмен Г. П'ять мов любові. Львів : Свічадо, 2018. 256 с.

Охник Юрій,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Фізична культура і спорт,
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Науковий керівник: *Ковальчук Андрій, старший викладач*
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ВИБУХОВОЇ СИЛИ БАСКЕТБОЛІСТІВ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ СУЧАСНОГО СЕРЕДОВИЩА

Вступ. Сучасний баскетбол вимагає від гравців високого рівня атлетизму, де домінуючою якістю є вибухова сила, що забезпечує ефективність стрибків, швидких проривів та силової боротьби під щитом. Проте реалізація фізичного потенціалу старшокласників сьогодні відбувається на тлі значної психологічної напруженості, зумовленої соціальними викликами та інтенсивним навчальним графіком [4]. Це створює додаткове навантаження на нервову систему, що може сповільнювати швидкість нервово-м'язової реакції. Тому розробка методики, яка б поєднувала акцентований розвиток «вибухових» здібностей із засобами психоемоційної регуляції, є вкрай актуальною для сучасної спортивної педагогіки [2].

Об'єкт дослідження – процес фізичної підготовки баскетболістів 15–17 років. Предмет дослідження – методика розвитку вибухової сили в умовах підвищеної психологічної напруженості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та перевірити ефективність тренувальних засобів, спрямованих на підвищення вибухової сили баскетболістів з урахуванням їхнього ментального стану.

Виклад основного матеріалу. Вибухова сила у баскетболі базується на здатності м'язів до миттєвого прояву максимальних зусиль. Для старшого шкільного віку, що є сенситивним для розвитку швидкісно-силових якостей, нами запропоновано методику, що включає:

1. Пліометричний комплекс: стрибкові вправи з коротким часом контакту з опорою (серійні стрибки на одній та двох ногах, застрибування на платформу).
2. Варіативний метод: виконання вправ із швидкою зміною інтенсивності, що імітує ігровий ритм і сприяє адаптації нервової системи до різких переходів від спокою до вибухової дії.
3. Психорегулюючий компонент: впровадження ігрових вправ з елементами змагальності під дією зовнішніх подразників (шумовий супровід, обмеження часу), що загартовує психіку та вчить гравця виявляти силу в умовах стресу [1, 5].

Для перевірки методики було залучено дві групи баскетболістів (КГ та ЕГ). Початкові вимірювання (стрибок у висоту з місця, біг на 20 м) не виявили статистично значущої різниці між юнаками.

У ході експерименту ЕГ виконувала комплекс вправ, де пліометрика поєднувалася з когнітивними завданнями на фоні втоми. Підсумковий контроль показав, що гравці експериментальної групи значно покращили показник вертикального стрибка та швидкість стартового прискорення. Окрім фізичного приросту, було відмічено підвищення стресостійкості: баскетболісти ЕГ демонстрували стабільніші результати у виконанні технічних прийомів наприкінці тренувань, незважаючи на втому та психологічний тиск. Це

підтверджує, що цілеспрямований розвиток вибухової сили через призму ментальної підготовки дає стійкіший адаптаційний ефект [3, 5].

Висновки. Отже,теоретичний аналіз літературних джерел та результати констатувального експерименту підтвердили, що традиційні підходи до тренувань часто не враховують специфіку «вибухової» роботи, необхідної для сучасного волейболу. Впровадження розробленого комплексу вправ пліометричної та швидкісної спрямованості дозволило досягти статистично значущого ($p < 0,05$) приросту показників стрибучості та швидкісної витривалості. Оптимізація тренувального процесу шляхом інтенсифікації засобів підготовки є ефективним шляхом підвищення спортивної майстерності студентів у межах обмеженого навчального часу.

Список використаних джерел

1. Безмилов М. М., Шинкарук О. А. Психофізіологічні показники баскетболістів високого класу та їх роль у змагальній діяльності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2022. Вип. 7 (152). С. 22–27.
2. Бойчук Ю. Д., Іонов А. А. Теорія і методика викладання баскетболу : навч. посіб. Харків : ХНПУ, 2023. 184 с.
3. Костюкевич В. М. Теорія і методика побудови тренувального процесу спортсменів у річному циклі підготовки. Вінниця : Планер, 2022. 240 с.
4. Сушко Руслана. Психологічна стійкість як чинник результативності в командних іграх. *Спортивний вісник Придніпров'я*. 2023. № 2. С. 95–102.
5. Plyometrictrainingforbasketballplayers: scienceandpractice / ed. by D. Chu. NewYork : HumanKinetics, 2023. 210 p.

Папіж Вікторія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС 42,
***Науковий керівник**: Моклиця Ганна, PhD,*
ст. викладач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

МУЗИКОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ПСИХОКОРЕКЦІЇ НЕГАТИВНИХ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

У сучасній психологічній практиці проблема корекції негативних емоційних станів студентської молоді посідає важливе місце, оскільки саме в цей віковий період людина стикається з поєднанням високого навчального навантаження, соціальної адаптації, необхідності самостійного прийняття рішень і внутрішнього особистісного становлення. За таких умов тривожність, дратівливість, пригнічений настрій, емоційна нестійкість, перевтома та зниження здатності до саморегуляції виникають не як поодинокі реакції, а як взаємопов’язані прояви загального психоемоційного напруження [1, с. 52].

Негативні емоційні стани в студентської молоді рідко існують ізольовано. Найчастіше вони утворюють цілісний емоційний фон, у межах якого тривога підсилює відчуття виснаження, втома послаблює самоконтроль, а зниження

саморегуляції, своєю чергою, поглиблює емоційну нестійкість. Тривале емоційне напруження з часом призводить до астенічних проявів: спустошеності, втрати енергії, ослаблення інтересу до діяльності, зниження працездатності й відчуття власної неефективності [2, с. 153]. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває пошук психокорекційних підходів, здатних ефективно впливати на емоційну сферу студентської молоді.

Одним із таких засобів виступає музикотерапія. У науковій літературі її розглядають як форму лікування, що використовує музику та музичні інструмента для поліпшення фізичного та психологічного стану людини [3, с. 17]. Психокорекційне значення музикотерапії полягає в здатності музики впливати на емоційний стан людини. Музика може послаблювати внутрішню напругу, впорядковувати афективні реакції, створювати умови для емоційного вираження, викликати образи, асоціації та спогади, через які людина поступово наближається до розуміння власного стану [4, с. 64].

Значущою рисою музикотерапії є її залежність від індивідуального сприймання музики. Реакція на музичний матеріал визначається попереднім досвідом людини, її емоційним станом, особистісними особливостями та контекстом переживання музики. Саме тому одна й та сама композиція може викликати різні, а інколи навіть протилежні реакції – від заспокоєння до посилення напруги [5, с. 157]. Через це добір музичного матеріалу потребує уважності не лише до його формальних характеристик, а й до того, які емоції, спогади та внутрішні смисли він актуалізує. У цьому і полягає близькість музикотерапії до психокорекції: вона працює не з абстрактною реакцією на звук, а з особистісно значущим внутрішнім досвідом.

У практиці музикотерапії використовують рецептивні та активні форми роботи. Рецептивна музикотерапія передбачає слухання музики і застосовується для зниження напруги, стабілізації стану, концентрації уваги та послаблення тривожності. Активна форма включає спів, ритмічну взаємодію, імпровізацію, елементарне музикування і є особливо доречною там, де потрібні емоційне вивільнення, зменшення скутості, розвиток самовираження та відновлення контакту з власною активністю [6, с. 326].

Музикотерапію пов'язують зі зниженням тривоги, стресу, психічного напруження, депресивних проявів та загального емоційного дискомфорту [4, с. 63]. Її ефект полягає не лише у тимчасовому полегшенні стану, а й у тому, що музика допомагає перевести розмитий внутрішній тиск у більш оформлену емоційну реакцію, з якою людині вже легше працювати [7, с. 141]. Вона дає змогу не просто відволіктися від переживань, а поступово їх опрацювати, сприяючи відновленню внутрішньої рівноваги та контролю над власним емоційним станом.

Результати сучасних досліджень свідчать про позитивний вплив музикотерапії на емоційний стан, зокрема зниження рівня тривоги, стресу та емоційного напруження після проходження відповідних програм. Водночас ефективність музикотерапії залежить від низки чинників, серед яких провідне значення мають форма організації роботи (рецептивна чи активна), тривалість і

інтенсивність програми, а також індивідуально-психологічні особливості учасників [8; 9].

Отже, музикотерапія є перспективним методом психокорекції негативних емоційних станів у студентської молоді. Вона сприяє зниженню емоційного напруження та допомагає краще справлятися з переживаннями. Тому її можна розглядати як доцільний засіб психологічної підтримки студентів, у яких негативні емоційні стани набувають стійкого характеру та впливають на навчання і загальне самопочуття.

Список використаних джерел

1. Котломанітова Г. Психосоціальна підтримка студентів, які постраждали внаслідок війни. *Освіта. Інноватика. Практика*. 2025. № 13(7). С. 48-55.
2. Хижняк А. А., Мирошніченко В. О., Костенко М. П. Вплив стресогенних факторів на психологічний стан та продуктивність навчальної діяльності студентів спеціальності фізична культура і спорт в умовах війни. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2023. № 3(161). С.149-154.
3. Добровольська Р. Феноменологія поняття «Музична терапія» в сучасному науковому дискурсі країн Європи та США. *Science and Education*. 2024. № 1. С. 17-21.
4. Клименко І., Максимова О. Психологічні особливості взаємозв'язку музики з емоційними станами особистості в умовах війни. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2024. С. 63-67.
5. Individual differences in the effects of musical familiarity and musical features on brain activity during relaxation / R. J. Scarratt. *Cognitive, Affective, & Behavioral Neuroscience*. 2025. P. 155-173.
6. Литвинчук Л. М. Особливості корекційного впливу музикотерапії. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2012. № 15. С. 322-330.
7. Music therapeutic emotional processing (MEP): Expression, awareness, and pain predict therapeutic outcome / S. Saarikallio. *Psychology of Music*. 2023. № 51(1). P. 140-158.
8. Music therapy for patients with depression: systematic review and meta-analysis of randomised controlled trials / Y. J. Lee. *BJPsych Open*. 2025. № 11(5). P. e201.
9. Lomax T. Music therapy for depression: is it music to our ears? *BJPsych Advances*. 2024. № 30(2). P. 73-77.

Піменова Ольга, *к. соціологічних наук ,*
доцент кафедри соціогумпнітарних технологій,
Блінцова Ольга,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС-41
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРОФЕСІЙНОЇ

МОТИВАЦІЇ

Педагогічна діяльність належить до найбільш значущих і відповідальних сфер суспільного життя, адже саме завдяки зусиллям вчителів та вихователів закладається фундамент інтелектуального, духовного й морального розвитку майбутніх поколінь. Вчитель відіграє ключову роль у формуванні світогляду молоді, розкритті їхніх талантів, вихованні цінностей та передачі знань, які стають основою для побудови гармонійного, освіченого суспільства й ментально здорового суспільства [5].

Рівень професійної мотивації вчителя суттєво впливає на успішність його педагогічної діяльності. Мотивація впливає на те, як педагог ставиться до своєї роботи, визначає його налаштованість долати виклики, прагнення до самовдосконалення та впровадження новаторських рішень.

Суть професійної мотивації полягає в поєднанні внутрішніх і зовнішніх стимулів, які заохочують людину активно працювати у своїй професійній сфері. До основних складових професійної мотивації належать: внутрішні мотиви, такі як покликання, зацікавленість у певній темі чи діяльності, прагнення допомогти іншим, бажання ділитися знаннями та реалізовувати свій потенціал; зовнішні чинники, серед яких матеріальна винагорода, соціальний статус або суспільне визнання. Особливо важливу роль внутрішня мотивація відіграє у педагогічній сфері, адже робота вчителя потребує глибокої відданості та емоційного залучення для досягнення високих результатів [3].

Типи й рівні мотивації педагога:

1. Пізнавальна мотивація: це прагнення до постійного збагачення знань, інтерес до свого предмета та бажання безперервно вдосконалювати свої професійні компетентності.

2. Соціальна мотивація: виражається в бажанні приносити користь суспільству, спрямованості на виховання молодого покоління, формування моральних і громадянських цінностей.

3. Емоційна мотивація: включає задоволення від взаємодії з учнями, створення позитивної атмосфери, а також приємні емоції, викликані успіхами в навчанні.

4. Кар'єрна мотивація: передбачає прагнення до професійного розвитку, підвищення кваліфікації, отримання вищих педагогічних категорій чи наукових ступенів.

5. Матеріальна мотивація: охоплює фінансові стимули, такі як заробітна плата, премії та соціальні пільги, що забезпечують додаткову стабільність і визнання [1].

Мотивація як двигун ефективності в педагогічній діяльності відіграє ключову роль, визначаючи успіх і якість освітнього процесу. Високий рівень мотивації серед педагогів сприяє втіленню творчого підходу до організації навчального процесу, що дозволяє знаходити нові, нестандартні шляхи викладання, роблячи його більш цікавим і ефективним для учнів. Такий рівень внутрішньої зацікавленості стимулює активне впровадження інноваційних методик та технологій, які відповідають сучасним вимогам освіти і забезпечують

постійний розвиток навичок учасників навчального процесу. Вмотивований педагог завжди відкритий до самовдосконалення, прагне розширити горизонти власних знань і вдосконалити свої професійні компетенції.

Окрім того, висока мотивація створює основу для формування сприятливого психологічного середовища в колективі, де панує атмосфера взаєморозуміння, довіри та підтримки між вчителями та їхніми учнями. Водночас низький рівень мотивації може мати негативний вплив не лише на діяльність самого вчителя, але й на якість освіти в цілому. Нестача внутрішнього стимулу до роботи часто призводить до появи професійного вигорання, яке виражається у втраті інтересу до своєї справи та виконанні обов'язків лише на формальному рівні, без душі та ентузіазму. Зрештою це може спричинити зниження ефективності навчального процесу, що позначається на знаннях та навичках учнів. Таким чином, важливо підтримувати належний рівень мотивації педагогів, адже саме від їхнього натхнення та внутрішнього бажання залежить успіх всієї освітньої системи [2].

Фактори, що впливають на формування професійної мотивації, можна поділити на кілька важливих груп. Особистісні − це зокрема інтереси, життєві цінності, обрані орієнтири та відчуття покликання до професії. Соціальні − включають престижність обраного фаху, ставлення до нього з боку суспільства та підтримку з боку колег. Організаційні − передбачають наявність сприятливих умов праці, можливості для професійного розвитку та продуману систему заохочення й стимулювання. Психологічні − охоплюють атмосферу всередині робочого колективу, а також якість взаємовідносин із учнями та їхніми батьками.

Шляхи підвищення мотивації вчителів можна визначити через кілька ключових напрямків. Перш за все, важливо створити комфортні умови для роботи та забезпечити вчителів належним матеріальним рівнем, що дозволить їм зосередитися на професійній діяльності. Не менш істотним є сприяння постійному професійному розвитку педагогів шляхом організації курсів, тренінгів, семінарів чи можливості брати участь у конференціях. Це дає змогу розширювати знання, здобувати нові навички та зберігати інтерес до роботи. Також варто звернути увагу на визнання успіхів і досягнень учителів не лише в межах школи, а й на рівні громади та держави. Такий підхід сприятиме підвищенню почуття гордості за свою професію. Формування позитивного іміджу вчителя у суспільстві також відіграє важливу роль. Повага до педагогів, їхнього внеску в розвиток освіти і суспільства загалом допомагає мотивувати їх працювати з ще більшою віддачею. Крім того, невід'ємною складовою підтримки є забезпечення психологічного комфорту. Психологічна допомога та профілактика емоційного вигорання допоможуть уникнути перевтоми й втрати ентузіазму в професії [4].

Отже, можна зробити висновок, що професійна мотивація є незамінною основою педагогічної діяльності. Саме мотивація визначає ефективність навчально-виховного процесу, сприяє професійному зростанню вчителя та впливає на формування майбутнього суспільства. Тому забезпечення системних

підходів до підтримки мотивації педагогів повинно стати ключовим пріоритетом сучасної освітньої політики.

Список використаних джерел

5. Іваненко І. В. Психологія педагогічної мотивації викладачів у закладах вищої освіти. *Young Scientist*, № 1 (125). January, 2024. С. 79−84.
6. Онуфрієва Л. А., Ренке С. О. Дослідження теоретичних основ мотивації професійної діяльності педагога. *Проблеми сучасної психології*, 2011. № 13. С.196−208.
7. Потапчук Л. В. Роль професійної мотивації у діяльності сучасного вчителя. Електронний ресурс: http://www.chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/9866/1/38.pdf
8. Староста В., Шикітка Г. Мотивація професійної діяльності педагогів дошкільної та початкової освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету.* Серія «Педагогіка. Соціальна робота». Випуск 2 (49), 2021. С. 208−214.
9. Han J., Yin H. Teacher motivation: Defi nition, research development and implications for teachers. *Cogent Education.* 2016. Vol. 3. Issue 1. https://doi.org/10.1080/2331186X.2016.1217819.

Плясковська Надія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 ПС,
Ярощук Маріанна, *кандидат психологічних наук, доцент,*
завідувач кафедри психології і соціальної роботи
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної
академії ім. Тараса Шевченка, м. Кременець
email:marianna.yaroshchuk85@gmail.com

ЕМПАТІЯ ЯК ЗАСІБ ЗАПОБІГАННЯ МІЖОСОБИСТІСНИМ КОНФЛІКТАМ У ПЕРІОД ДОРОСЛОСТІ

Сучасне суспільство характеризується швидкими соціальними змінами, підвищеним рівнем стресу, інформаційним перевантаженням та зростанням соціальної напруги. У таких умовах проблема міжособистісних конфліктів у період дорослості набуває особливої актуальності. Саме в дорослому віці людина активно реалізує професійні, сімейні та соціальні ролі, що супроводжується інтенсивною взаємодією з іншими людьми. Відтак, здатність до емпатії виступає важливим психологічним ресурсом, який сприяє гармонізації взаємин, зниженню конфліктності та підвищенню якості соціальної взаємодії.

Дорослість як життєвий період характеризується високим рівнем соціальної відповідальності, необхідністю прийняття складних рішень та вирішення життєвих проблем. У цей час людина поєднує професійні обов'язки, сімейні ролі та соціальні контакти, що часто призводить до підвищеної емоційної напруженості. Конфлікти можуть виникати у професійній сфері, сімейному

житті, дружніх та ділових стосунках. Причинами таких конфліктів стають відмінності у цінностях, потребах, інтересах, стилях спілкування, а також недостатній рівень емоційної компетентності.

Одним із ключових чинників конструктивної взаємодії є емпатія — здатність людини розуміти емоційний стан іншого, співпереживати та приймати його позицію. Емпатія включає когнітивний компонент (розуміння переживань іншого), емоційний (співпереживання) та поведінковий (готовність допомогти). Саме поєднання цих компонентів створює підґрунтя для ефективної міжособистісної взаємодії та попередження конфліктів.

У дорослому віці емпатія виконує функцію психологічного регулятора взаємин. Людина, здатна до емпатійного сприйняття, краще усвідомлює мотиви та переживання інших, що дозволяє уникати поспішних висновків, агресивних реакцій і стереотипного мислення. Емпатійна особистість схильна до діалогу, компромісу та співробітництва, що значно знижує ризик виникнення конфліктних ситуацій.

Важливою сферою прояву емпатії є професійна діяльність. У робочих колективах міжособистісні конфлікти часто виникають через конкуренцію, нерівномірний розподіл обов'язків, різні стилі керівництва або комунікації. Емпатійні працівники здатні краще розуміти колег, враховувати їхні потреби та знаходити спільні рішення. Це сприяє формуванню сприятливого соціально-психологічного клімату, підвищує продуктивність праці та зменшує рівень стресу.

Не менш важливим є значення емпатії у сімейних взаєминах. Подружні конфлікти часто пов'язані з непорозумінням, невмінням слухати партнера, недостатнім емоційним контактом. Емпатійна взаємодія дозволяє подружжю відкрито обговорювати проблеми, враховувати потреби одне одного та знаходити компроміси. У батьківстві емпатія допомагає встановити довірливі стосунки з дітьми, підтримувати їхній емоційний розвиток і формувати позитивну атмосферу в родині.

Психологічні дослідження свідчать, що розвиток емпатії безпосередньо пов'язаний із рівнем емоційного інтелекту. Особи з високим рівнем емоційної компетентності краще контролюють власні емоції, розуміють почуття інших та ефективніше вирішують конфлікти. Вони здатні використовувати конструктивні стратегії поведінки, такі як співпраця, компроміс, пошук взаємовигідних рішень.

Важливим аспектом є розвиток навичок емпатійного слухання. Активне слухання передбачає уважність до співрозмовника, уточнення змісту повідомлення, підтримку та прийняття. Такий стиль комунікації створює атмосферу довіри та відкритості, що значно знижує рівень напруженості у взаєминах. Людина, яка відчуває, що її розуміють, менше схильна до агресивних реакцій та конфронтації.

Окрему увагу слід приділити впливу соціальних змін і кризових умов на міжособистісні взаємини дорослих. Підвищений рівень тривоги, невизначеність і соціальна нестабільність посилюють конфліктність у суспільстві. У таких

умовах емпатія набуває значення психологічного ресурсу, що допомагає підтримувати взаєморозуміння та солідарність між людьми.

Емпатія сприяє формуванню толерантності, взаємної поваги та довіри. Вона дозволяє людям приймати індивідуальні відмінності, уникати дискримінації та знижувати соціальну напруженість. У міжособистісних конфліктах емпатійний підхід допомагає побачити ситуацію з різних точок зору та знайти взаємоприйнятні рішення.

Розвиток емпатії можливий упродовж усього життя. Ефективними засобами її формування є тренінги комунікативних навичок, психологічна освіта, розвиток емоційного інтелекту, рефлексія та самопізнання. Важливу роль відіграє культура спілкування, яка передбачає повагу до особистості, відкритість і готовність до діалогу.

Отже, емпатія виступає важливим чинником попередження міжособистісних конфліктів у період дорослості. Вона сприяє гармонізації взаємин, формуванню конструктивної поведінки та підвищенню якості соціальної взаємодії. Розвиток емпатійних здібностей є необхідною умовою ефективного функціонування особистості у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Бех, І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Київ : Педагогічна думка, 2018.

2. Карамушка, Л. М. Психологія управління. Київ : Міленіум, 2015.

3. Ложкін, Г. В. Психологія конфлікту. Київ : Професіонал, 2016.

4. Максименко, С. Д. Психологія особистості. Київ : КНУ, 2017.

5. Москаленко, В. В. Соціальна психологія особистості. Київ : Центр учбової літератури, 2019.

6. Орбан-Лембрик, Л. Е. Соціальна психологія. Київ : Академвидав, 2017.

7. Панок, В. Г. Психологічна служба в системі освіти. Київ : Ніка-Центр, 2021.

8. Помиткін, Е. О. Емоційний інтелект особистості. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020.

9. Савчин, М. В. Загальна психологія. Київ : Академвидав, 2016.

10. Титаренко, Т. М. Життєвий світ особистості. Київ : Либідь, 2018.

Пясецька Вікторія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-11
Науковий керівник: *Шкарлатюк Катерина, канд. психол. н., доцент, доцент кафедри соціогуманітарних технологій*
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ІМІДЖ ПСИХОЛОГА ЯК ЧИННИК УСПІШНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ

У сучасних умовах формування ефективного іміджу стає дедалі більш значущою для кожної особистості. Особливої ваги це питання набуває для

представників професій типу «людина – людина», зокрема практичних психологів. Створення іміджу сприяє усвідомленню власних індивідуальних рис і можливостей, що забезпечує формування адекватної самооцінки. Свідомо сформований імідж дає змогу особистості максимально результативно презентувати себе в соціальному середовищі, що, своєю чергою, сприяє успішній професійній та особистісній самореалізації. Він забезпечує професійну ідентифікацію, сприяє підвищенню ефективності психологічної допомоги, активізує процеси саморозвитку та самовдосконалення, формує готовність до етичної, відповідальної та результативної взаємодії з клієнтами.

Проблематика психології іміджу була предметом наукових досліджень таких учених, як Н. Барна, В. Бозаджаєв, А. Калюжний, Н. Панасюк, Ю. Палеха, Г. Почепцов, Г. Сорокіна, В. Шепель та ін. Аналіз наукової літератури засвідчує, що цілеспрямовано сформований професійний імідж є важливим чинником самореалізації особистості, сприяє досягненню успіху та процесам самоактуалізації.

Під поняттям «самоактуалізація» розуміємо безперервний процес особистісного саморозвитку, спрямований на розкриття потенційних можливостей, цінностей і здібностей індивіда з метою усвідомлення власної унікальності, значущості та життєвого призначення, а також становлення як суб'єкта власної життєдіяльності. Водночас самоактуалізація постає як процес пізнання власної індивідуальності, що розгортається у внутрішньому світі особистості та знаходить зовнішнє вираження у формуванні її іміджу [1].

У психологічній науці імідж трактують як різновид стереотипного утворення, що формується у масовій свідомості та являє собою емоційно насичений образ особи чи явища. Він відображає соціальні очікування певної спільноти. Процес формування іміджу може відбуватися спонтанно, однак здебільшого є результатом цілеспрямованої діяльності фахівців.

Імідж поєднує об'єктивні та суб'єктивні компоненти. До об'єктивних належать зовнішні прояви діяльності особистості чи організації: поведінкові патерни, невербальні засоби комунікації, стиль і форми самопрезентації. Суб'єктивний вимір, своєю чергою, зумовлюється установками, особливостями сприйняття та внутрішнім ставленням реципієнта до носія іміджу. Таким чином, імідж виступає як система, що поєднує реальні характеристики та емоційно-когнітивні інтерпретації, створюючи цілісний образ у соціальній свідомості [2].

Уже з першого погляду на людину можна сформувати певне уявлення про неї. Перше враження відіграє визначальну роль в оцінці особистості оточуючими. Для відтворення в уяві образу людини важлива кожна деталь: щонайменший рух голови й очей, погляд, рукостискання, манера говорити й одягатись тощо. Йдеться про особистісний імідж як образ суб'єкта, що виникає безпосередньо під час вербального чи невербального спілкування з людиною. Основними засобами створення такого образу стає стиль поведінки й мовлення, жести, міміка, голос, зовнішній вигляд (одяг, зачіска, макіяж) особистості тощо. На наш погляд, образ, що створюється в ході безпосередньої взаємодії, достатньо стабільний. Він здатний існувати навіть у відсутності людини, що є його

прообразом. Цікаво, що імідж може бути досить сталим навіть усупереч подальшій поведінці суб'єкта[4].

Професійна діяльність психолога передбачає наявність особистісної гнучкості, орієнтацію на безперервний розвиток, а також здатність компетентно вирішувати власні проблеми та виклики інших. Вона вимагає розкриття індивідуального потенціалу та прагнення до самоактуалізації як унікальної цінності й необхідної умови життєвого успіху. Усвідомлення цієї закономірності створює підґрунтя для професійного й особистісного зростання майбутнього психолога, удосконалення його діяльності та реалізації процесу самоактуалізації через розвиток складових власного іміджу.

Психологічні засади іміджування стали об'єктом і предметом досліджень у межах соціальної та політичної психології. Спираючись на знання закономірностей соціального сприйняття та суб'єктного осмислення зовнішнього образу, дослідники забезпечили ґрунтовне теоретико-прикладне обґрунтування цієї проблематики.

Розглядаючи погляди різних дослідників, потрібно відзначити комплекс

характеристик, що існує у психологічній структурі професійного іміджу, який створює його ядро, а саме:

- позитивна Я-концепція;
- духовно-моральні цінності та орієнтири;
- індивідуально-особистісні особливості;
- мотиваційна спрямованість;
- комунікативна компетентність;
- фахова компетентність [3].

Професійний імідж психолога доцільно розглядати як складне, багатовимірне утворення, що охоплює цілісне сприйняття зовнішнього вигляду та професійного досвіду спеціаліста. Він суттєво впливає на те, як фахівець сприймається колегами й соціальним оточенням. Це поняття тісно пов'язане з рівнем професійної компетентності, майстерності та передбачає сформованість високої психологічної культури.

Ключовими складовими професійного іміджу фахівців психолога є:

– високий рівень професійної підготовки та компетентності;

– наявність харизматичності та здатності викликати довіру й прихильність інших;

– розвинена емоційна компетентність і емпатійність;

– привабливий зовнішній вигляд і позитивні зовнішні характеристики.

Аналіз структури професійного іміджу дає змогу виокремити такі його компоненти:

– зовнішні характеристики іміджу;

– професійну спрямованість;

– рівень фахової компетентності;

– психофізіологічні та індивідуально-особистісні властивості.

Отже, актуальною та обґрунтованою є потреба вдосконалення існуючої системи розвитку професійної майстерності психолога шляхом переходу до

більш ефективних механізмів формування його цілісного та стійкого професійного образу (іміджу). Такий підхід сприятиме створенню оптимальних умов для надання якісної психологічної допомоги клієнтам. Усвідомлення кожним психологом значущості власного позитивного професійно-особистісного іміджу та цілеспрямоване його формування визначатиме не лише можливість трансформації застарілих стереотипів у суспільному сприйнятті психологічної діяльності, але й впливатиме на його особисте морально-психологічне та фізичне благополуччя. У зв'язку з цим перспективними вбачаються подальші наукові дослідження, спрямовані на поглиблене вивчення структури іміджу психолога та розроблення практичних рекомендацій щодо його формування на індивідуальному та професійному рівнях.

Список використаних джерел

1. Гринчук О.І., Назарійчук Н.Ю. Імідж майбутнього психолога: особливості уявлень студентської молоді. *Збірник наукових праць*. Серія «Психологія». Івано-Франківськ, 2019. Вип. 23. С. 26–35.

2. Гринчук О.І., Петрук Н.Ю. Імідж майбутнього психолога як чинник самоактуалізації в умовах навчальної діяльності. *Соціальна психологія. Юридична психологія.* 2021. Випуск 30. С. 231–237.

3. Гутиря М., Кононова М. Чинники професійної самоактуалізації майбутніх психологів у процесі фахової підготовки. *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки.* 2021. Випуск 11. С. 56–62.

4. Слюсаренко М. Імідж психолога як фактор успішної професійної діяльності. Після дипломна освіта. Випуск № 1 (196) 2021 С. 26-29.

***Радванська Катерина**,*
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСмз-11,
***Науковий керівник**: Шкарлатюк Катерина, канд. психол. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБИСТІСНІ РЕСУРСИ ТА ЇХ РОЛЬ У ПОДОЛАННІ ПРОФЕСІЙНОГО СТРЕСУ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Комплекс особистісних, психологічних, професійних та фізичних ресурсів становить єдиний особистий ресурс людини. Особистісні ресурси подолання складної ситуації – це комплексний набір особистісних, когнітивних чинників, які забезпечують психологічний контекст подолання. До найбільш вивчених особистісних ресурсів відносяться:

- мотивація подолання труднощів – ставлення людини до стресу як до можливості отримання нового досвіду й становленню особистісного зростання;
- самоповага, самооцінка, відчуття власної значимості;
- активна життєва позиція;
- позитивне та раціональне мислення особистості;
- якість емоційно-вольової саморегуляції;

- фізичні ресурси (ставлення до здоров'я як до цінності життя);
- матеріальні ресурси – оптимальні матеріальні умови, безпека життя;
- інформаційні та інструментальні ресурси особистості [3].

Стрімкий розвиток інноваційних технологій у сфері медицини, використання значної кількості нових методів дослідження підвищують вимоги до професіоналізму медичних працівників. З'являється ризик розвитку професійної дезадаптації. Оптимізація праці медичного працівника вимагає включеності у вирішенні проблеми соціально-психологічного знання, детальне дослідження особистості не тільки в процесі професійної підготовки, але і впродовж усього професійного шляху суб'єкта лікарської діяльності.

Висока емоційна напруженість праці медика зумовлюється наявністю великої кількості чинників стресу, серед яких: високий динамізм, брак часу, робочі перевантаження, складність і критичність професійних ситуацій, особиста відповідальність за життя та здоров'я пацієнтів, необхідність здійснення частих та інтенсивних соціальних контактів, взаємодія з різними соціальними групами тощо.

Медичний працівник постійно залучений до різноманітних швидкозмінних соціальних ситуацій, на які повинен мобільно і конструктивно реагувати. При зустрічі з непередбаченими ситуаціями він повинен думати перш за все про те, як вирішити проблему з найменшими наслідками для здоров'я пацієнтів. Особливо це має значення в екстремальних умовах, де відповідальність за життя і здоров'я хворих украй висока. Велика частина робочого дня фахівця проходить в емоційно напруженій обстановці: емоційна насиченість діяльності, постійна концентрація уваги, підвищена відповідальність. Зовнішні несприятливі чинники впливають на емоційне і фізичне самопочуття: з'являється нервозність, дратівливість, втома, різні нездужання. В окремих випадках емоційна напруга досягає критичного моменту, але професійний обов'язок зобов'язує приймати виважені рішення, долати спалахи гніву, обурення, невдоволення, відчаю тощо.

Фахівець повинен уміти володіти своїми емоціями і почуттями. Зовнішнє стримування емоцій, коли всередині відбувається бурхливий емоційний процес не приводить до заспокоєння, а, навпаки, підвищує емоційне напруження і негативно позначається на здоров'ї. Проте для медика важливими є такі професійні якості: терплячість, витримка, активність, оптимізм.

Для збереження та підтримки психічного здоров'я медика необхідно застосовувати: позитивне мислення, оптимізм, управління емоціями, доброзичливе ставлення до людей, любов до себе. [2].

Психологічну стійкість підтримують внутрішні (особистісні) ресурси й зовнішні (міжособистісна, соціальна підтримка).

Внутрішні ресурси:

- погодженість реального і бажаного образу Я особистості, самоповага. Оцінка цієї відповідності випливає з порівняння уявлень про себе «такому, який я є насправді» (Я - реальне) і - «яким я хотів би бути» (Я - бажане);
- відповідність досягнень домаганням;

- відчуття сенсу життя, свідома діяльність й поводження; віра в досяжність поставлених цілей;

- упевненість у тому, що все, що відбувається з тобою, є наслідком твоїх зусиль і вчинків;

- гарне фізичне здоров'я, витривалість;

- уміння використовувати ефективні способи подолання стресу.

Основними зовнішніми ресурсами є міжособистісна й соціальна підтримка - емоційна підтримка близьких, друзів, співробітників, їх конкретна допомога у справах тощо. Це дає можливість людині здійснювати емоційне розкриття, переживати почуття згуртованості. Важливо також збереження або бажана зміна статусу - сімейного, посадового, соціального [1].

Проблема підвищення стресостійкості особистості з точки зору ресурсного підходу пов'язана, перш за все, з оптимізацією внутрішніх та соціальних ресурсів людини. Це вказує на виявлення і розвиток особистісних ресурсів людини, а також на оволодіння оптимальних навичок соціальної взаємодії на різному віковому етапі особистості.

Отож, особистісні ресурси виступають фактором подолання стресу. Ефективний або неефективний спосіб життя може залежати від рівня усвідомленості власних ресурсів особистості. В залежності від рівня усвідомлення може змінюватися картина світу, способи та методи вирішення життєвих ситуацій. Усвідомлення власних ресурсів і перетворення ситуації може формувати достатній рівень стресостійкості особистості.

Список використаних джерел

1. Жук О., Шкарлатюк К. Інноваційні підходи до формування життєстійкості в громаді. 2025. Psychology Travelogs, (1), 275–288.

2. Коширець В.В., Шкарлатюк К.І. Ірраціональні установки та їх вплив на психологічне благополуччя особистості. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). № 8 (13), 2022. С. 398-408.

3. Mykhailo Frolov, Victoriia Petruk, Kateryna Shkarlatiuk, Iryna Berezna, Volodymyr Terpeliuk. Socio-Mental Health Support of Military and Civilians During War Time: Psychosocial Factors. Vol. 28 No. 1 (2025): American Journal of Psychiatric Rehabilitation. 476-484

Романюк Ольга,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПСз–41

Науковий керівник: *Піменова Ольга, к.соц.н.,*

доцент кафедри соціогуманітарних технологій,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ СТРЕСОГЕННИХ СИТУАЦІЙ

У сучасному освітньому процесі педагогічна комунікація виступає ключовим чинником ефективної взаємодії між учителем та учнями. Вона не

лише забезпечує передачу знань і формування компетентностей, але й створює психологічний клімат, який впливає на мотивацію, емоційний стан та поведінку здобувачів освіти. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах стресогенних ситуацій, що стали ще більш поширеними через військовий конфлікт в Україні. Постійна невизначеність, загроза безпеці та емоційне напруження як у педагогів, так і в учнів підвищують ризик виникнення стресу, що безпосередньо впливає на якість освітньої взаємодії.

Українські дослідники Світлана Ганаба та Юлія Стражник стверджують: «В умовах воєнного часу особливо уразливою є професійна група педагогів, яка потребує резильєнтності й поповнення внутрішніх ресурсів. Із перших днів широкомасштабного наступу росії педагоги зустрілися з низкою викликів соціокультурного та професійного характеру. Йдеться про те, що викладацька діяльність потребує залучення чималих внутрішніх ресурсів, енергетичних зусиль для вирішення різних за складністю та емоційною напругою професійних та життєвих завдань, які можуть ускладнюватися воєнними реаліями» [1, с. 50].

Стресові чинники в педагогічній діяльності можуть виникати через високі навчальні навантаження, соціальні конфлікти, емоційні труднощі учнів, а також через безпосередні наслідки війни: зміни в умовах навчання, психологічну травму та постійне відчуття загрози. У таких умовах здатність педагога до адаптивної комунікації, емоційного регулювання та підтримки сприятливого психологічного клімату стає визначальним фактором збереження ефективності навчально-виховного процесу. Дослідження педагогічної комунікації в контексті стресогенних ситуацій, зокрема в умовах воєнного часу, дозволяє виявити ефективні стратегії взаємодії, які сприяють подоланню напруження та формуванню конструктивних міжособистісних відносин у класі.

У психології проблемою комунікації та її психологічних аспектів у стресогенних ситуаціях займалися такі науковці, як Волкова Н., Ганаба С, Лебідь О., Стражник Ю. Дослідження цих науковців охоплюють різні підходи до вивчення міжособистісної взаємодії, емоційної регуляції, соціально-психологічних чинників спілкування та адаптивних стратегій у стресових умовах, що дає змогу сформувати цілісне уявлення про закономірності ефективної комунікації в складних ситуаціях.

Одним із ключових напрямів досліджень у цій сфері є вивчення психологічних механізмів, що забезпечують стійкість комунікації в умовах стресу. До таких механізмів належать емоційна регуляція, розвиток емпатії, активне слухання, здатність до конструктивного зворотного зв’язку та вербальна точність у передачі інформації. Практичні спостереження свідчать, що педагоги, які вміють усвідомлено контролювати власні емоції та водночас чутливо реагувати на емоційний стан учнів, значно знижують рівень конфліктності та тривожності у класі. Особливе значення у стресогенних умовах має адаптивне використання невербальних сигналів – міміка, жести, тон голосу та дистанція взаємодії – які дозволяють підтримувати безпечний психологічний клімат навіть під час кризових ситуацій.

Важливою складовою ефективної педагогічної комунікації в стресогенних умовах є формування та реалізація адаптивних стратегій взаємодії. До таких стратегій відносять структуроване планування уроків із урахуванням можливого стресу, гнучке коригування навчальної діяльності відповідно до емоційного стану учнів, створення можливостей для емоційної підтримки та групової взаємодії. Дослідження показують, що системне застосування цих стратегій сприяє не лише підвищенню навчальної ефективності, а й зменшенню психологічної напруги, покращенню взаєморозуміння та формуванню довірливих міжособистісних відносин у класі, що є критично важливим у умовах тривожності та невизначеності, спричиненої війною.

Дослідники стверджують: «Щодо емоційно-підтримувальної комунікації викладача, то вона вкрай необхідна для студентів за умов війни, бо знижує їх стресовий поріг і мотивує жити повноцінно, забезпечує досягнення емоційно-ціннісної спільності викладача й студентів. Для організації такої комунікації визначено низку важливих принципів: гуманізація комунікативних настанов педагога, встановлення емоційної довіри й підтримка позитивної атмосфери спілкування, пом’якшення, зняття, компенсування засобами педагогічного мовленнєвого впливу емоційного напруження, дії на людей стресогенних чинників, задоволення їх потреби у спілкуванні, розвиток мотивів спілкування, інтересів тощо» [2, с.135].

З огляду на вищезазначене, слід відзначити, що ефективність педагогічної комунікації в умовах стресогенних ситуацій значною мірою визначається рівнем психологічної готовності педагога до роботи в кризових умовах. Психологічна підготовленість включає розвиток навичок емоційної стабілізації, когнітивної гнучкості та здатності до швидкого прийняття рішень у непередбачуваних ситуаціях. На практиці це означає, що педагоги, які володіють комплексом адаптивних комунікативних стратегій, можуть більш ефективно управляти як власним емоційним станом, так і емоційною атмосферою в класі, зменшуючи ризик розвитку тривожності та конфліктів серед учнів.

Варто підкреслити, що сучасні дослідження вказують на необхідність системного підходу до формування професійних комунікативних компетенцій у педагогів. Такий підхід передбачає інтеграцію знань про психологічні механізми стресу, методики розвитку емоційної компетентності та адаптивних комунікативних стратегій у навчальні програми та програми підвищення кваліфікації. З огляду на воєнні умови в Україні, це набуває особливої актуальності, адже ефективна педагогічна комунікація виступає не лише засобом навчання, а й ключовим інструментом підтримки психоемоційного благополуччя учнів та створення безпечного освітнього середовища.

Таким чином, аналіз досліджень і практичного досвіду дозволяє визначити, що успішна педагогічна комунікація у стресогенних умовах потребує комплексного поєднання емоційної стійкості, адаптивних стратегій взаємодії та чутливого реагування на психологічний стан учнів. Формування цих компетентностей у педагогів забезпечує не лише ефективність навчально-виховного процесу, а й підтримку психоемоційного балансу в колективі, що

особливо актуально в умовах воєнної невизначеності. У цьому контексті подальші дослідження та розробка методичних рекомендацій здатні сприяти підвищенню професійної готовності педагогів до роботи в кризових ситуаціях і зміцненню міжособистісних відносин у навчальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Ганаба С., Стражник Ю. Аналіз внутрішньої ресурсності педагогів як умова подолання стресогенних ситуацій в умовах війни. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія Педагогіка. Психологія.* 2024. Випуск 1. С. 49–55. DOI https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2024-1.07

2. Волкова Н., Лебідь О. Професійно-педагогічна комунікація викладачів закладів вищої освіти: виклики війни. Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія Педагогіка і психологія. Педагогічні науки. 2022. № 1 23. С. 132–142. DOI 10.32342/2522-4115-2022-1-23-16

Савчук Іванка,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 ПС,
Науковий керівник: *Андрій Заблоцький, PhD, доцент*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНИХ ТА ПЕДАГОГІЧНИХ ВПЛИВІВ У ЗАПОБІГАННІ ВІКТИМНІЙ ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ

У контексті сучасних суспільних трансформацій, зумовлених тривалим воєнним станом, соціально-економічною нестабільністю, масовими міграційними процесами та стрімким зростанням цифрових ризиків, проблема віктимної поведінки підлітків набуває виняткової теоретичної та практичної актуальності. Підлітковий вік (приблизно 11–17 років) є критичним періодом онтогенезу, що характеризується підвищеною психоемоційною вразливістю, інтенсивною перебудовою Я-концепції, кризою ідентичності та посиленою чутливістю до зовнішніх соціальних впливів [3; Савчин, 2017]. У цих умовах ризик формування віктимних установок та поведінкових патернів, що підвищують імовірність потрапляння в ситуації насильства, експлуатації чи психотравмуючих подій, суттєво зростає.

Віктимна поведінка в психологічній літературі визначається як комплекс стійких індивідуально-психологічних особливостей, когнітивних установок і поведінкових стратегій, які об’єктивно або суб’єктивно підвищують ймовірність становлення особистості жертвою агресії, маніпуляції чи інших форм віктимізації [2; Титаренко, 2015]. Вона є результатом взаємодії внутрішніх (тривожність, низька самооцінка, емоційна лабільність, недостатній розвиток навичок саморегуляції та асертивності) та зовнішніх (сімейне виховання, стиль педагогічної взаємодії, тиск референтної групи, вплив цифрового середовища) чинників.

Психологічні механізми формування віктимної поведінки в підлітковому віці

Підлітковий період є сенситивним для закріплення віктимогенних установок через низку вікових особливостей: незавершеність процесу сепарації-індивідуації, нестійкість самооцінки, домінування зовнішньої локус-контролю, імпульсивність та схильність до ризикованої поведінки під впливом емоцій [3]. Дослідження показують, що високий рівень тривожності, депресивні тенденції та дефіцит емоційного інтелекту суттєво корелюють із віктимними проявами, зокрема пасивно-жертвеним стилем взаємодії та гіперсоціальною поведінкою [2, 4].

Особливу небезпеку становлять цифрові ризики. Кібербулінг, грумінг, секстинг та маніпулятивний вплив у соціальних мережах посилюють віктимний потенціал підлітків, особливо в умовах воєнного часу, коли зростає психоемоційне навантаження та послаблюється контроль з боку дорослих [дослідження UNICEF Україна та сучасні українські роботи з кібербулінгу].

Психологічні впливи як основа профілактики

Профілактика віктимної поведінки на психологічному рівні спрямована на зміцнення внутрішніх ресурсів особистості та розвиток захисних механізмів. Ключовими напрямами є:

- формування адекватної та стійкої самооцінки;
- розвиток емоційної регуляції та інтелекту;
- виховання асертивності (здатності відстоювати власні психологічні кордони без агресії та підпорядкування);
- формування критичного мислення та навичок розпізнавання маніпулятивних впливів;
- розвиток рефлексії та здатності до прогнозування наслідків власних дій [2, 4].

Ефективними методами виступають когнітивно-поведінкові техніки, тренінги емоційної компетентності, арт-терапія, групові заняття з розвитку навичок безпечної поведінки, а також програми підвищення психологічної стійкості (resilience) [Титаренко, 2015; сучасні напрацювання з психопрофілактики].

Педагогічні впливи в системі профілактики

Педагогічні заходи доповнюють психологічні та реалізуються в рамках освітнього процесу. Вони передбачають:

- створення безпечного, підтримуючого та інклюзивного освітнього середовища;
- формування правової свідомості, толерантності та відповідальності;
- інтеграцію тематики безпечної поведінки (в т.ч. цифрової безпеки) у навчальні програми та позакласну роботу;
- розробку та впровадження антибулінгових політик і цифрових кодексів поведінки;
- навчання педагогів методам раннього виявлення віктимних проявів та кризового втручання [1; Орбан-Лембрик, 2010].

Особливе значення має міждисциплінарна співпраця: педагог – практичний психолог – соціальний педагог – батьки.

Комплексний підхід та роль соціального середовища

Максимальна ефективність профілактичної роботи досягається за умови інтеграції психологічних і педагогічних впливів у комплексну систему. Такий підхід дозволяє не лише коригувати вже сформовані віктимні патерни, але й запобігати їх виникненню на етапі становлення особистісних структур [3].

Критично важливим є створення підтримуючого соціального оточення: довірливі стосунки з батьками, педагогами, однолітками та фахівцями знижують рівень психологічної вразливості та сприяють формуванню відчуття базової безпеки [2]. У воєнний час особливого значення набувають програми психосоціальної підтримки, спрямовані на подолання травматичного стресу та відновлення ресурсів.

Віктимна поведінка підлітків є складним психосоціальним феноменом, що детермінується взаємодією внутрішніх та зовнішніх чинників і набуває особливої гостроти в умовах суспільної кризи та цифровізації. Запобігання її формуванню вимагає системного, комплексного підходу, що поєднує цілеспрямовані психологічні впливи (розвиток внутрішніх ресурсів, емоційного інтелекту, асертивності, критичного мислення) та педагогічні заходи (формування безпечного освітнього середовища, правової свідомості, цифрової грамотності). Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка та емпірична апробація інтегрованих профілактичних програм, адаптованих до реалій воєнного часу та поствоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : підручник. Київ : Академвидав, 2010. 448 с.

2. Титаренко Т. М. Особистість у кризових умовах: психологія життєстійкості. Київ : Міленіум, 2015. 320 с.

3. Савчин М. В. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2017. 384 с.

4. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ : КММ, 2016. 296 с.

Сацик Ірина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС-42
***Науковий керівник**: Моклиця Ганна, PhD,*
ст. викладач кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ Я-КОНЦЕПЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Розвиток Я-концепції у студентів-психологів є специфічним процесом, де

професійне становлення тісно переплітається з особистісною трансформацією. Головною особливістю є формування «Я-професійного», яке стає стрижнем самосвідомості під час навчання. Упродовж навчання в закладі вищої освіти зростає кількість здобувачів із позитивною Я-концепцією. Дослідження показують, що на 1-му курсі позитивне самосприйняття мають близько 12 % студентів, тоді як до 4-го курсу цей показник суттєво зростає завдяки глибшому самопізнанню.

У процесі професійного становлення психолога ключову роль відіграє цілеспрямоване формування особистості, насамперед самоформування. Мотивація розвивати певні риси залежить від таких структур, як самооцінка, образ реального «Я» та ідеальне уявлення про себе («Я-ідеальне»). Ці компоненти інтегруються у поняття «Я-концепція». Узагальнюючи підходи різних авторів (У. Джеймс, К. Роджерс, М. Розенберг, Х. Маркус, С. Кітаяма та ін.), «Я-концепцію» можна визначити як відносно стабільну, більш чи менш усвідомлену та унікальну систему уявлень людини про себе, що поєднується з її самооцінкою та формується під впливом ставлення оточення.

Я-концепція – це психологічний конструкт з кількома вимірами, які впливають на природу індивідуального досвіду, включаючи пізнання, емоції та мотивацію». Зміст Я-концепції стосується двох основних складових: по-перше, знань, а по-друге, оцінних компонентів. Університетський досвід студентів тісно пов’язаний із їхньою самооцінкою, наприклад, незалежність, переконання та прагнення пов’язані з концепцією особистого академічного «Я», страх невдачі – з «Я»-негативним, водночас майбутні уявлення про себе створюють «Я» ідеальне та зв’язок з іншими - «Я»-соціальне [2].

Я-концепція тісно пов’язана з мотивацією. Визначення «Я»-академічне або «Я»-ідеальне спонукають та мотивують студентів до певної поведінки. Зміни Я-концепції студентів упродовж навчання можуть бути пов’язані з різними вимірами мотиваційних цілей, наприклад, індивідуальною постановкою цілей, подібністю інтересів, майбутньою кар’єрою та університетським способом життя. Ці мотиваційні цілі можуть бути внутрішніми, зовнішніми або відсутніми. Внутрішня мотивація прагне задоволення та самореалізації від власної участі (наприклад, складання іспиту), тоді як зовнішня мотивація стосується змін у поведінці через зовнішні впливи (наприклад, примус з боку батьків або переконання, що це буде правильно). Демотивація означає, що студенти не можуть визначити можливі академічні досягнення (наприклад, відчуття некомпетентності або результати/ситуації, які знаходяться поза їхнім контролем).

Ч. Перкі пропонує визначення Я-концепції як «сукупності складної, організованої та динамічної системи засвоєних переконань, ставлень та думок, які кожна людина вважає істинними щодо власного існування».

Деякі науковці стверджують, що Я-концепцію можна визначити як «комплексне уявлення про себе», тому студенти з різними переконаннями демонструють різні рівні когнітивної, соціальної та емоційної залученості в університеті. Я-концепція та самоефективність є поняттями, що пояснюють та

передбачають думки, емоції та дії людини. Таким чином відстежується зв'язок між Я-концепцією та діяльністю [1].

Важливою характеристикою діяльності майбутнього психолога є професійна компетентність, що охоплює:

- знання, уміння, навички та здібності;
- широкий спектр професійних можливостей;
- майстерне володіння методами, інструментами й технологіями роботи;
- творчий підхід до діяльності;
- пошук інновацій та новаторських рішень;
- особисту ініціативність і професійну комунікабельність.

Для комплексного вивчення структурних компонентів Я-концепції використовують поєднання стандартизованих тестів та проективних методик:

1) когнітивний та ідентифікаційний рівень: тест «Хто Я?» М. Куна, Т. Макпартленда дозволяє проаналізувати змістові характеристики ідентичності (соціальне, комунікативне, діяльне Я).

2) емоційно-оцінний рівень: методика Дембо-Рубінштейн використовується для діагностики актуальної та ретроспективної самооцінки, а також рівня домагань.

3) поведінковий та регулятивний аспект: шкала «Самоефективності» та опитувальники професійної самосвідомості допомагають визначити впевненість студента у своїй здатності виконувати професійні завдання.

4) більш глибоке дослідження: проективні тести (наприклад, «Малюнок людини» або «Дім-Дерево-Людина») виявляють неусвідомлені конфлікти та приховані установки щодо власного «Я» [3].

Дослідження Я-концепції чинить безпосередній вплив на організацію освітнього процесу у закладі вищої освіти, як-от:

- виявлення розриву між «Я-реальним» та «Я-ідеальним» (образом ідеального психолога) допомагає коригувати індивідуальні плани розвитку студентів;
- результати психологічної діагностики стають основою для розробки тренінгів особистісного зростання, спрямованих на розвиток психологічної гнучкості, адекватної самооцінки та подолання внутрішньої конфліктності;
- позитивна та цілісна Я-концепція є предиктором високої академічної успішності та кращої адаптації до вимог професії;

На основі отриманих даних створюються програми супроводу, які допомагають студентам інтегрувати отримані теоретичні знання у власну професійну ідентичність.

Список використаних джерел

1. Абдуллаєва О. М. Особливості інтеграції складових самоставлення в Я-концепцію особистості. *Перспективи. Соціально-політичний журнал*. 2022. № 1. С. 132–139.

2. Жигальська Х. Теоретичні аспекти вивчення професійної Я-концепції майбутніх психологів. *Магістерський науковий вісник*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. Вип. 38. С. 45–48.

3. Перепелюк, Т. Д. Роль Я-концепції особистості у професійному становленні практичного психолога. Актуальні наукові психологічні та педагогічні дослідження сучасності. 2017. С. 21-23.

Север'янова Дарина-Олександрина,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСм-11
Науковий керівник: *Шкарлатюк Катерина, канд.психол.н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет

ВПЛИВ ДОСВІДУ ВТРАТИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТІСНОЇ КРИЗИ У ДОРОСЛИХ

Утрата для людини означає не лише зникнення важливого об'єкта чи цінності, а й розрив цілісної системи емоційних, психологічних і соціальних зв'язків, які тривалий час підтримували її життя. Саме тому процес горювання потребує часу, адже він пов'язаний не лише з прощанням із конкретною втратою, а й із відпусканням усього того, що було з нею пов'язане. Часто цей процес видається людині непосильним і надмірно тривалим. Втрати можуть бути різними – від незначних, майже непомітних, до масштабних і життєво визначальних, але об'єднує їх спосіб, у який ми проживаємо біль і віднаходимо сили рухатися далі. У цьому сенсі горе є універсальною реакцією, притаманною кожній людині, незалежно від природи самої втрати.

Багато втрат виходять за межі нашого контролю: вони зумовлені вибором інших людей, суспільними або історичними процесами, що формують наше життя незалежно від нашої волі. Зустрічаючись із ними - від дрібних до глобальних - ми водночас навчаємось приймати мінливість і непередбачуваність світу та змінювати себе, переосмислюючи власне життя і набуваючи нових способів його проживання.

На думку американського психотерапевта П. Левіна, горе є глибоким внутрішнім процесом, що «пропалює шлях до центру серця» та водночас засвідчує втрату зв'язку з простором любові [3]. У цьому сенсі переживання горя можна розглядати як можливість глибшого самопізнання, звернення до власної внутрішньої істини та прояв духовної роботи особистості. Таким чином, горювання постає як природний і необхідний процес, покликаний допомогти людині оплакати та відпустити втрату, завершивши певний життєвий етап. Важливу роль у цьому процесі відіграють траур та пов'язані з ним ритуали, адже вони надають соціально визнану форму вираженню складних і глибинних емоцій скорботи.

Аналізуючи процес горювання, варто зупинитися на його завданнях і тих принципах психологічної підтримки, які сприяють подоланню цього кризового стану. Смерть близької людини супроводжується надзвичайно інтенсивними й

часто руйнівними емоціями, що можуть зумовлювати суттєві зміни у поведінці та емоційному стані особистості, як тимчасового, так і тривалого характеру. Тривалість та інтенсивність горювання залежать від комплексу чинників, серед яких - раптовість і обставини смерті, вік померлого, характер стосунків з ним, а також індивідуальні особливості особистості. Одним із ключових показників, що визначає перебіг цього процесу, є успішність виконання так званої «роботи горя», яка полягає у поступовій адаптації до нових умов життя та формуванні оновлених систем взаємин із навколишнім світом [1].

У психологічній літературі наголошується, що нормальний період горювання в середньому триває близько одного року. Разом із тим Б. Дейтс підкреслює, що лише до завершення третього року інтенсивність болю втрати знижується настільки, що стає контрольованою для особистості [3].

На думку Р. Моуді та Д. Аркенджела, повна стабілізація психоемоційного стану може тривати від чотирьох до шести років. Дослідження також свідчать, що більшості людей для адаптації до втрати необхідно від шести місяців до півтора року [2].

Тривалість процесу, що перевищує один рік, часто вказує на наявність високого рівня почуття провини чи самозвинувачення.

Однією з найбільш суттєвих труднощів у подоланні втрати є прагнення уникнути інтенсивного емоційного болю та, відповідно, небажання виявляти почуття, необхідні для ефективного проживання горя. У цей період особи, які горюють, найчастіше стикаються з такими переживаннями, як жаль, вина або сором [1]. Вони здебільшого пов’язані з невирішеними аспектами стосунків: відчуттям недостатньої уваги до померлого, відсутністю належної підтримки, небажанням або страхом бути поруч у важкі моменти. Такі переживання формують стійке почуття провини за незавершені відносини, що значно ускладнює процес емоційної адаптації до втрати.

У межах класичної психоаналітичної концепції втрата та горювання розглядаються як чинники, що провокують несвідомі спроби особистості уникнути болісної реальності шляхом її спотворення. Цей процес найчастіше реалізується через механізми психологічного захисту - заперечення, витіснення, заміщення, раціоналізацію тощо. З. Фрейд також відзначав інші способи реагування на втрату: переживання стану жалоби або депресії, формування психосоматичних симптомів та розвиток різного роду залежностей. При цьому підкреслювалося, що чим більш інфантильними та залежними були стосунки з утраченим об’єктом, тим вищою є ймовірність патологічного перебігу горювання [2].

З позицій екзистенційної психології В. Франкл розглядав досвід втрати як можливість для переосмислення цінності страждання, набуття внутрішньої зрілості та життєвої мудрості. На його думку, саме в скорботі та болю міститься потенціал духовного розвитку й зміцнення особистості [3].

У сучасних дослідженнях наголошується, що горе є природним процесом переживання психотравмувальної ситуації. Одним із головних завдань психологічної допомоги особам, які втратили близьких, є забезпечення умов для

повноцінного і послідовного проживання всіх емоційних стадій без придушення чи уникнення почуттів. Важливим аспектом у цьому контексті виступає диференціація нормального та патологічного горя, що дозволяє вибудовувати адекватні стратегії підтримки [1].

Підсумовуючи, варто зазначити, що горе є універсальним людським досвідом, пов'язаним із реакцією на втрату значущої особи, елемента ідентичності або очікуваного майбутнього. Цей процес супроводжується різноманітними емоційними проявами - від душевного болю, смутку, гніву та безсилля до почуття провини й відчаю. Водночас горе виконує ключову функцію у психологічній адаптації, оскільки сприяє поступовому прийняттю втрати та інтеграції змін у життєвий простір особистості.

Список використаних джерел

1. Волошин В. 8-ми крокова програма психологічної допомоги дорослим, дітям та підліткам, що зазнали втрати близьких внаслідок смерті. Київ : Інститут психології здоров'я. 2022. 138 с.

2. Групи психологічної підтримки дорослих, які втратили близьких людей внаслідок різних обставин : метод. посібн. / Хеге Сантандер Еліне Греллан Рьокхольт Айнхіль Селнес. Акерсгус : Центр психологічної підтримки людей, які втратили близьких Університетська клініка округу. Акерсгус. 2017. 152 с.

3. Подкоритова Л.О., Волошин В.М., Шкарлатюк К.І., Чиркова Т.С. Практичні аспекти психологічної допомоги батькам загиблих військовослужбовців. 2025. Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»)»: журнал. № 8 (54) 2025. С.1621-1633.

Сімченко Вікторія,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ
Демченко Ірина, *доктор педагогічних наук,*
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, м. Київ

АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ МОЛОДІ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМ ДОСВІДОМ

У сучасних умовах проблема соціальної реабілітації молоді з посттравматичним досвідом набуває особливої гостроти. Подібна актуальність зумовлена тим, що деструктивні події руйнують не лише емоційну рівновагу особистості, а й усталені алгоритми суспільної взаємодії, довіру до оточення, базове відчуття безпеки та потенціал до самовираження. У межах пропонованого наукового дискурсу соціальну реабілітацію варто інтерпретувати як цілісний процес відновлення залученості молодої людини до громадського життя, розвиток комунікативної спроможності, активізацію внутрішніх ресурсів та

формування готовності до конструктивної життєдіяльності в освітньому середовищі.

З огляду на зазначене арт терапія становить вагомий інтерес не лише у психологічній площині, а й як ефективний соціально реабілітаційний інструментарій. Створення творчого продукту, символічна репрезентація складних переживань та стабілізуюча взаємодія в терапевтичному просторі формують передумови для поступового подолання розриву між травматичним досвідом індивіда та повсякденним функціонуванням.

Методи мистецького впливу сприяють трансформації болісних емоцій у візуальні або пластичні образи, що дозволяє молоді безпечно дистанціюватися від перенесених подій. У результаті використання арт терапевтичних засобів відбувається не лише стабілізація психічного стану, а й зміцнення соціальної стійкості, оскільки групові та індивідуальні форми роботи стимулюють відновлення здатності до відкритого діалогу та співпраці. Наслідком впровадження таких механізмів стає успішна реінтеграція особистості в соціум, де творчість виступає містком до налагодження нових міжсуб'єктних зв'язків.

Як було зазначено в працях О. Вознесенської, перевага арт-терапії у роботі з психічною травмою полягає в тому, що окреслений підхід дає змогу працювати одночасно з тілесними, образними й емоційними складовими травматичного досвіду. Дослідниця акцентує на ресурсності арт-терапії, можливості символічного опрацювання сильних переживань, відновленні психологічних меж і переході від фіксації на травмі до посттравматичного розвитку [1, с. 102-108].

Разом із тим у доповіді ВООЗ наголошено на ширшому баченні ролі мистецтва: мистецькі практики впливають на психічне здоров'я, сприяють зниженню стресу, підтримують соціальну згуртованість і можуть використовуватися як у профілактиці, так і в супроводі осіб, що переживають травму [3, с. 8-18]. Порівняльний аналіз підходів засвідчує, що українська дослідницька традиція більшою мірою зосереджується на подоланні наслідків психотравми та внутрішньому відновленні особистості, тоді як зарубіжний науковий дискурс додатково підкреслює суспільний, превентивний і комунікативний потенціал мистецьких практик.

У систематичному огляді Bosgraaf та співавторів арт-терапію визначено як досвідний і відносно безпечний формат допомоги дітям і підліткам, особливо в тих випадках, коли вербальне висловлення переживань є утрудненим. Названі автори пов'язують позитивний ефект арт-терапії з розвитком емоційної стійкості, соціальних навичок, саморозуміння та зниженням дистресу [2, с. 1].

Водночас окреслені дослідники не абсолютизують потенціал арт-терапії, оскільки результати щодо редукції окремих посттравматичних симптомів у частині досліджень виявилися неоднорідними [2, с. 7]. Такий висновок видається методологічно важливим, адже дає підстави розглядати арт-терапію не як самодостатній універсальний засіб, а як компонент комплексної соціально-реабілітаційної роботи, у межах якої творчі практики поєднуються з

консультуванням, груповою підтримкою, розвитком навичок саморегуляції та відновленням соціальних ролей.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого арт-терапію у соціальній роботі з молоддю з посттравматичним досвідом доцільно розглядати в єдності трьох функцій. Насамперед ідеться про експресивну функцію, оскільки мистецька діяльність забезпечує безпечний спосіб вивільнення і символізації переживань. Крім того, важливою є комунікативна функція, адже спільна творча діяльність полегшує встановлення контакту, зменшує ізоляцію та формує досвід прийняття. Не менш значущою є ресурсна функція, тому що участь у творчому процесі повертає молодій людині відчуття суб'єктності, здатності діяти, обирати й будувати нові життєві смисли. У зв'язку з цим є підстави стверджувати, що соціально-реабілітаційний потенціал арт-терапії реалізується найповніше тоді, коли акцент переноситься з окремої техніки на організацію підтримувального простору, у якому молода людина не лише опрацьовує травматичний досвід, а й поступово відновлює соціальну довіру, комунікативну активність і здатність до включення в спільноту.

Практичний вимір окресленої проблеми виявляється в тому, що арт-терапія може бути впроваджена в діяльність закладів вищої освіти, молодіжних центрів, центрів соціальних служб, громадських організацій та просторів психосоціальної підтримки. З-поміж найбільш доцільних форм роботи варто виокремити групові заняття з малювання, колажування, створення метафоричних образів, візуальних щоденників, тематичних плакатів і спільних творчих проєктів. Наприклад, у роботі зі студентською молоддю, яка пережила вимушене переміщення, втрату близьких або тривалий стрес воєнного часу, ефективними можуть бути заняття на теми «Мій ресурс», «Моє безпечне місце», «Моє майбутнє після подолання труднощів». Окреслені практики важливі не лише тому, що полегшують емоційне вираження, а й тому, що сприяють відновленню контакту з групою, формують відчуття прийняття та знижують соціальну ізоляцію. На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого арт-терапевтичне заняття має чітку структуру, передбачає добровільність участі, безпечну атмосферу, рефлексивне обговорення та орієнтацію на ресурсний потенціал молодої людини.

Разом із тим практична цінність арт-терапії визначається не лише змістом окремих технік, а й організаційними умовами їх застосування. У межах соціально-реабілітаційної роботи важливо враховувати рівень травматизації учасників, їхній емоційний стан, попередній досвід взаємодії, а також потребу в індивідуальному темпі включення в групу. Відтак участь соціального працівника полягає не просто в організації творчої активності, а в професійному супроводі процесу, що охоплює підтримку, спостереження, фасилітацію групової взаємодії та, за потреби, перенаправлення до суміжних фахівців. У такому розумінні арт-терапія постає не допоміжним елементом дозвілля, а повноцінним засобом соціальної реабілітації.

Отже, арт-терапія є доцільним засобом соціальної реабілітації молоді з посттравматичним досвідом, оскільки поєднує можливості емоційного

опрацювання травми, відновлення внутрішніх ресурсів і розширення соціальної взаємодії. Відтак упровадження арт-терапевтичних практик у систему соціальної роботи з молоддю слід розглядати як перспективний напрям, здатний посилити як індивідуальне відновлення, так і соціальну інтеграцію постраждалих осіб.

Список використаних джерел

1. Вознесенська О. Л. Можливості арт-терапії в подоланні психічної травми. *Психологічна допомога особистості, що переживає наслідки травматичних подій : матеріали всеукр. наук.-практ. семінару* / за ред. Т. М. Титаренко. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2015. С. 98–109.

2. Bosgraaf L., Spreen M., Pattiselanno K., van Hooren S. Art Therapy for Psychosocial Problems in Children and Adolescents: A Systematic Narrative Review on Art Therapeutic Means and Forms of Expression, Therapist Behavior, and Supposed Mechanisms of Change. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11. Article 584685.

3. Fancourt D., Finn S. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Copenhagen : WHO Regional Office for Europe, 2019. 133 p. (Health Evidence Network synthesis report; No. 67).

Скрипник Вячеслав,
фахівець із супроводу ветеранів та демобілізованих осіб
Черкаського міського центру соціальних служб,
здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти 1 курсу,
факультету психолого-педагогічної освіти та мистецтв, гр. м110П-з
Бердянський державний педагогічний університет

МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД У НАДАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВЕТЕРАНАМ: ДОСВІД РОБОТИ ФАХІВЦЯ ІЗ СУПРОВОДУ

У статті досліджено особливості міждисциплінарного підходу у наданні психологічної допомоги ветеранам. Розглянуто роль фахівця із супроводу в організації комплексної підтримки осіб, які повернулися з бойових дій та потребують психологічної, соціальної та медичної допомоги. Проаналізовано основні психологічні проблеми, з якими стикаються ветерани після завершення служби, а також механізми взаємодії між фахівцями різних професійних сфер у процесі реабілітації та соціальної реінтеграції. На основі практичного досвіду роботи фахівців із супроводу визначено ключові напрями міждисциплінарної взаємодії, основні труднощі у координації роботи різних служб та шляхи підвищення ефективності психологічної допомоги. Зроблено висновок про необхідність системного підходу до організації допомоги ветеранам, що передбачає інтеграцію зусиль психологів, соціальних працівників, медичних фахівців, реабілітологів та представників громадських організацій.

В результаті російсько - української війни в українському суспільстві з’явились нові групи населення: військовослужбовці, які приймають безпосередню участь у бойових діях і ветерани війни, які мають бойовий і травматичний досвід, переміщені особи із районів активних бойових дій та волонтери, які також мають первинний або вторинний (переважно вікарний) травматичний досвід. Саме тому, в сучасних умовах війни та післявоєнного миру виникає нагальна потреба в спеціалізованій психологічній роботі з ветеранами та членами їх сімей з урахуванням особливостей їх екзистенціального досвіду. Цей досвід обумовлено наявністю у таких осіб травматизації та післякризових переживань в ході осмислення травматичного досвіду.

У сучасному суспільстві проблема психологічної підтримки ветеранів набуває особливої актуальності. Військові конфлікти, участь у бойових діях, тривалий вплив стресових факторів та пережиті травматичні події можуть мати значний вплив на психічне здоров’я військовослужбовців. Після повернення до цивільного життя багато ветеранів стикаються з труднощами адаптації, психологічними розладами, соціальною ізоляцією та проблемами у професійній реалізації.

Психологічні наслідки бойового досвіду можуть проявлятися у вигляді підвищеної тривожності, депресивних станів, агресивності, труднощів у міжособистісних відносинах, порушень сну та симптомів посттравматичного стресового розладу. Водночас значна частина ветеранів потребує не лише психологічної, а й соціальної, медичної та правової підтримки.

У зв’язку з цим виникає необхідність застосування комплексного підходу до організації допомоги ветеранам. Одним із найбільш ефективних підходів у цьому контексті є міждисциплінарний підхід, який передбачає об’єднання зусиль фахівців різних галузей для вирішення складних проблем клієнта.

Важливу роль у цьому процесі відіграє фахівець із супроводу, який забезпечує координацію роботи різних спеціалістів та сприяє формуванню індивідуальної програми підтримки ветерана.

Метою статті є аналіз особливостей міждисциплінарного підходу у наданні психологічної допомоги ветеранам та висвітлення практичного досвіду роботи фахівця із супроводу у системі психосоціальної підтримки.

Дослідження цієї теми має важливе значення для покращення якості життя постраждалих та сприяння процесам відновлення та реінтеграції на індивідуальному, громадському та суспільному рівнях.

Основними завданнями дослідження є проаналізувати теоретичні засади міждисциплінарного підходу у роботі з ветеранами, визначити роль фахівця із супроводу у системі надання допомоги, розглянути практичні аспекти міждисциплінарної взаємодії, окреслити основні труднощі та перспективи розвитку системи підтримки ветеранів.

Міждисциплінарний підхід є одним із ключових принципів сучасної соціальної та психологічної практики. Його сутність полягає в інтеграції знань,

методів та практичних інструментів різних наук з метою вирішення комплексних проблем людини.

У контексті роботи з ветеранами міждисциплінарний підхід передбачає взаємодію фахівців таких сфер, як психології, соціальної роботи, медицини, фізичної реабілітації, психіатрії, юридичної підтримки, професійної адаптації.

Комплексний характер проблем, з якими стикаються ветерани, зумовлює необхідність системного підходу до їх вирішення. Психологічні травми часто супроводжуються фізичними ушкодженнями, соціальними труднощами, економічною нестабільністю та кризою ідентичності.

Міждисциплінарна команда дозволяє забезпечити всебічну підтримку ветерана, що включає: психологічну реабілітацію, медичне лікування, соціальну підтримку, відновлення професійної діяльності, роботу з сім'єю ветерана. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності допомоги та зменшенню ризику повторної травматизації.

Повернення до мирного життя після участі у бойових діях є складним психологічним процесом. Ветерани можуть переживати так званий перехідний період, який супроводжується переосмисленням життєвих цінностей, ролей та соціальних відносин.

Серед найбільш поширених психологічних труднощів можна виділити:

- посттравматичний стрес;
- депресивні стани;
- підвищену дратівливість;
- труднощі у спілкуванні;
- втрату відчуття безпеки;
- проблеми із соціальною адаптацією.

Крім того, ветерани часто стикаються з проблемою так званого «розриву досвіду», коли пережитий бойовий досвід важко інтегрувати у звичайне цивільне життя. [2]

Важливою складовою психологічної підтримки є робота з родиною ветерана, оскільки близькі люди відіграють ключову роль у процесі адаптації.

В даному випадку необхідно відокремити два етапи:

1. Етап підготовки до повернення, що включає підготовку сім'ї до повернення військовослужбовця додому. На даному етапі сім'я переживає психологічні виклики пов'язані з очікуванням та тривожністю перед зустріччю з військовослужбовцем, а також можуть виникати труднощі з адаптацією до нових реалій життя після повернення військовослужбовця, зокрема зміни у ролях та обов'язках;
2. Етап після повернення військовослужбовця в родину в якому сім'я стикається з труднощами в реадаптації до спільного життя. Ця фаза може бути як часом возз'єднання, так і періодом значних змін та адаптації для всіх членів сім'ї і можуть виникати проблеми з реадаптацією та реінтеграцією військовослужбовця. На даному етапі деякі військовослужбовці можуть повертатися з ознаками посттравматичного стресового розладу (ПТСР), депресії або інших психологічних проблем, що створює додаткові виклики для сім'ї. Крім

того діти на даному етапі можуть мати труднощі з реадаптацією до присутності батька або матері; важливо, щоб як військовослужбовці, так і їхні родини мали доступ до відповідних ресурсів для адаптації та підтримки. [3]

На даних етапах психологічної допомоги необхідно відмітити провідну роль фахівця із супроводу ветеранів у системі допомоги ветеранам, адже його функції виходять за рамки звичайної діяльності соціальних працівників.

Фахівець із супроводу ветеранів війни та демобілізованих осіб у громадах, після родини — він перший, хто почне послідовну взаємодію з ветеранами, демобілізованими Захисниками/Захисницями після їхнього повернення з фронту. Фахівець забезпечує їм індивідуальний супровід, первинне консультування та всебічну підтримку на шляху інтеграції у цивільне життя. Його діяльність спрямована на забезпечення безперервності підтримки та ефективної взаємодії між різними службами.

До основних напрямків роботи фахівця із супроводу ветеранів необхідно віднести: первинна оцінка потреб ветерана, розробка індивідуального плану підтримки, координація міждисциплінарної команди, психоемоційна підтримка ветерана, моніторинг результатів допомоги.

На першому етапі проводиться аналіз психологічного, соціального та медичного стану клієнта. Важливо визначити основні потреби ветерана та рівень необхідної підтримки. [1]

На другому етапі на основі отриманої інформації формується індивідуальна програма допомоги, яка може включати психологічну терапію, медичну реабілітацію, соціальну підтримку та професійну адаптацію.

На третьому етапі фахівець із супроводу організовує взаємодію між різними спеціалістами, забезпечує обмін інформацією та контролює виконання індивідуального плану допомоги.

Важливим етапом роботи фахівця із супроводу ветеранів є психоемоційна підтримка ветерана, адже вчасно надана психологічна допомога першого рівня призведе до швидкого відновлення ветерана та недопущення укладення та розвитку психологічної травми. Тому важливим аспектом роботи є встановлення довірливих відносин із ветераном, що сприяє більш ефективній реалізації реабілітаційних заходів.

Завершальним етапом роботи фахівця із супроводу ветеранів є моніторинг результатів допомоги. В даному випадку фахівець із супроводу здійснює оцінку ефективності наданих послуг та за необхідності коригує план підтримки. Також необхідно відмітити, що постійна підтримуюча психологічна допомога першого рівня, яку фахівець із супроводу ветеранів надає на протязі своєї роботи зі ветераном знизить ризик ускладнень при посттравматичному стресовому розладу (ПТСР), а при необхідності знає, як організувати підтримку, яка відповідатиме їхнім потребам.

У практичній роботі з ветеранами застосовуються різні форми міждисциплінарної взаємодії до який відноситься регулярні міждисциплінарні зустрічі спеціалістів, спільне планування реабілітаційних програм, обмін

інформацією між службами, групи психологічної підтримки, сімейні консультації. [4]

Важливим фактором ефективності міждисциплінарної роботи є чіткий розподіл ролей між членами команди, таких як психолог відповідає за психологічну підтримку, соціальний працівник допомагає у вирішенні соціальних питань, лікар здійснює медичний супровід, реабілітолог працює над фізичним відновленням. Такий розподіл дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем ветерана.

Попри значні переваги міждисциплінарного підходу, у практиці його реалізації виникає низка труднощів. До основних проблем можна віднести: недостатню координацію між установами; обмеженість ресурсів; різні професійні підходи фахівців; недостатній рівень підготовки спеціалістів; ризик професійного вигорання. Крім того, іноді виникають труднощі у взаємодії між державними структурами та громадськими організаціями.

Для підвищення ефективності допомоги ветеранам необхідно розвивати міждисциплінарну модель підтримки. В таблиці можливо побачити основні напрямки розвитку даного напрямку.

Основні напрямки розвитку міждисциплінарного підходу	
підвищення кваліфікації фахівців	розвиток міжвідомчої співпраці
впровадження сучасних методів психологічної реабілітації	створення центрів комплексної допомоги ветеранам
розвиток програм підтримки сімей ветеранів	

Безумовно надважливим напрямом є також розвиток програм профілактики психологічних розладів та раннього виявлення проблем адаптації.

З проведеного дослідження можна зробити висновок, що воєнний стан впливає на військовослужбовців та їхні сім’ї. Психологічні наслідки (ПТСР, депресія та тривожність) ускладнюють адаптацію до різних етапів служби. Підтримка сімей військовослужбовців через психологічне консультування, освітні ініціативи та соціальну інтеграцію допомагає зменшити наслідки. Комплексна державна політика, наукові підходи та соціальні програми сприятимуть адаптації військовослужбовців та членів їхніх сімей для зміцнення суспільної стійкості.

Міждисциплінарний підхід є необхідною умовою ефективної психологічної допомоги ветеранам. Комплексна взаємодія фахівців різних галузей дозволяє враховувати всі аспекти життєвої ситуації ветерана та забезпечує більш ефективний процес реабілітації.

Фахівець із супроводу відіграє ключову роль у координації роботи міждисциплінарної команди, організації індивідуальної програми підтримки та забезпеченні безперервності допомоги.

Подальший розвиток системи підтримки ветеранів потребує вдосконалення механізмів міжвідомчої співпраці, підвищення професійної

підготовки спеціалістів та впровадження сучасних практик психологічної реабілітації.

Список використаних джерел

1. Бевз Г. Психологічна робота в практиці кейс-менеджменту. Psychological journal. 2018. № 3(13). С. 9–20 URL: https://apsijournal.com/index.php/psyjournal/issue/view/12.

2. Організація психосоціальної допомоги ветеранам війни та членам їхніх сімей. Рекомендації для місцевих органів влади. Київ: BAITE, 2021. – 32 с. URL: https://cdn.osce.org/sites/default/files/f/documents/a/9/524325.pdf

3. Психологічний супровід воєнного та повоєнного періодів України: інформаційно-аналітичний довідник / за наук. ред. О. П. Лучанінової; авт.-упоряд.: О. П. Лучанінова, Я. В. Пилипчук, С. С. Рашидова, Г. В. Міськов, О. В. Углова; НАПН України, Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського. – Вінниця : ТВОРИ, 2025. – 290 с.

4. Лях Т., Спіріна Т., Рогожинська В. Принципи міждисциплінарної взаємодії у соціальній роботі. Актуальні питання гуманітарних наук. 2020. № 27(3). С. 224-228.

Смірнова Надія,

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ–41,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

e-mail: smirnova.n2511@lntu.edu.ua,

Науковий керівник: *Сушик Ірина, к. іст. н, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ СІМ'ЯМ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентні соціально-демографічні наслідки, одним із яких є стрімке зростання кількості сімей загиблих Захисників і Захисниць. Втрата годувальника на фронті формує складну багатовимірну кризу для родини, яка охоплює фінансовий, соціальний та глибокий екзистенційний виміри. Відповідно, система соціальної роботи стикається з нагальною необхідністю переходу від виключно матеріального забезпечення до надання комплексної соціально-психологічної допомоги, яка б повною мірою враховувала специфічну природу військової травми та тривалість стресового впливу.

Соціальний статус сімей загиблих має похідний характер і ґрунтується на визнанні державою заслуг військовослужбовця [1]. Однак реальні потреби цієї категорії виходять далеко за межі фінансового забезпечення. Практика свідчить, що процес оформлення державних виплат, отримання сповіщень та висновків військово-лікарських комісій часто супроводжується бюрократичними

перешкодами. Зіткнення з адміністративним апаратом у стані гострого горя спричиняє вторинну травматизацію родини. Тому першочерговим завданням соціального працівника є здійснення фахового соціального супроводу (кейс-менеджменту). Такий керований процес допомоги знімає з родини тягар взаємодії з апаратом державних установ у період гострого стресу та забезпечує своєчасний доступ до правових і медичних послуг за принципом «навігації».

Особливої уваги потребує психологічний аспект надання допомоги. Переживання військової втрати суттєво відрізняється від нормативного (цивільного) горювання через раптовість та насильницький характер смерті. У випадках тривалої відсутності тіла або встановлення факту смерті виключно за результатами ДНК-експертизи формується специфічний стан амбігуозної (невизначеної) втрати [2, с. 45]. Психіка, не маючи змоги провести традиційні ритуали прощання, блокує процес прийняття смерті через відсутність перцептивного підтвердження, що неминуче призводить до синдрому хронічного очікування. Клінічна картина такого стану включає ангедонію, зниження вольових імпульсів, екзистенційний вакуум та глибоке почуття провини вцілілого, яке стає деструктивним бар'єром для відновлення.

Надання психологічної допомоги за таких обставин вимагає застосування спеціалізованих мультимодальних протоколів. Класичні стадійні моделі проживання горя є недостатніми, оскільки вимога «відпустити» часто сприймається рідними як зрада пам'яті. Тому ефективною альтернативою виступає концепція продовження зв’язків (Continuing Bonds). Вона спрямована на екологічну інтеграцію пам'яті про загиблого в нову життєву перспективу родини. У межах індивідуальної клінічної терапії доведеною ефективністю володіють методи травма-фокусованої когнітивно-поведінкової терапії (ТФ-КПТ) та десенсибілізації рухом очей (EMDR) [3, с. 112].

Дієвим інструментом сучасної психологічної практики в Україні стала програма CETA. Цей трансдіагностичний підхід, розроблений спеціально для роботи з наслідками травм у зонах збройних конфліктів, дозволяє комплексно працювати з депресією, клінічною тривожністю та симптомами посттравматичного стресу. Застосування програми CETA забезпечує родинам загиблих доступ до короткострокової (від 6 до 12 сесій) та чітко структурованої допомоги, спрямованої на опанування навичок когнітивного копінгу і відновлення соціальної функціональності.

Формування цілісної екосистеми підтримки потребує синергії різних інституцій. На державному рівні фундаментом виступає Всеукраїнська програма ментального здоров’я «Ти як?», що сприяє розбудові маршрутів допомоги та подоланню стигматизації психологічних послуг. У межах цієї ініціативи активно

впроваджується протокол mhGAP, який надає фахівцям первинної медичної ланки інструменти для скринінгу розладів у родичів загиблих [4, с. 15]. Значний практичний внесок робить громадянське суспільство через діяльність ветеранських просторів, які працюють за принципом єдиного вікна та поєднують правові, соціальні й психологічні послуги в одному місці.

Важливу роль у цій міжвідомчій взаємодії відіграють також освітні ініціативи. Досвід Центру медіації та психології Луцького національного технічного університету яскраво демонструє успішність залучення академічної спільноти до надання практичної допомоги. Фахівці Центру здійснюють не лише кризове консультування, а й надають послуги сімейної медіації для врегулювання суперечок у родинах загиблих (наприклад, щодо розподілу державних компенсацій чи питань опіки). Застосування медіаційних інструментів, правові засади яких закріплені Законом України «Про медіацію» [5], дозволяє вирішувати такі чутливі конфлікти у позасудовому порядку, зберігаючи родинні зв'язки.

Отже, оптимізація системи надання соціально-психологічної допомоги вимагає переходу від фрагментарних послуг до системного супроводу. Ключовими напрямами вдосконалення є інтеграція доказових протоколів психологічної реабілітації, масштабування спеціалізованих програм підтримки та розширення міжвідомчої взаємодії державних, неурядових і освітніх інституцій задля збереження ментального здоров'я родин Захисників і Захисниць України.

Список використаних джерел

1. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12 (дата звернення: 30.03.2026).
2. Босс П. Втрата, яка не має завершення. Як пережити невизначену втрату / пер. з англ. Київ : В-во «Свічадо», 2023. 216 с.
3. Титаренко Т. М. Психологічне здоров'я особистості: засоби відновлення в умовах тривалої травматизації : монографія. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. 254 с.
4. Керівництво mhGAP для ведення психічних, неврологічних розладів та розладів, пов’язаних із вживанням психоактивних речовин, у неспеціалізованих закладах охорони здоров’я / Всесвітня організація охорони здоров’я. Київ, 2019. 172 с.
5. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20 (дата звернення: 30.03.2026).

Стрижак Інна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ЗНАЧЕННЯ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ У ПОДОЛАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТРАВМИ ТА ДОСЯГНЕННІ ОСОБИСТІСНОГО ЗРОСТАННЯ

Постановка проблеми. У сучасних умовах воєнного стану, соціальної нестабільності та постійного психоемоційного навантаження проблема подолання психологічної травми набуває особливої значущості. Травматичний досвід має здатність суттєво порушувати психічну рівновагу особистості, впливати на її емоційний стан, поведінку та систему цінностей. Як зазначає І. С. Вітенко, стресові ситуації тривалого характеру можуть призводити до розвитку тривожних і депресивних станів, а також знижувати адаптаційні можливості людини [2, с. 18].

У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення резильєнтності як психологічного ресурсу, що забезпечує здатність особистості не лише протистояти негативним впливам, але й відновлюватися після них. За визначенням Б. Г. Ананьєва, людина здатна до активної перебудови власного психічного стану, що є основою її життєстійкості [1, с. 47]. Однак питання ролі резильєнтності у процесі подолання травми та її зв'язку з особистісним зростанням потребує подальшого наукового осмислення.

Мета дослідження. Проаналізувати сутність резильєнтності як психологічного феномена та визначити її роль у подоланні психологічної травми і досягненні особистісного зростання.

Основний матеріал дослідження. У сучасній психологічній науці резильєнтність розглядається як інтегративна характеристика особистості, яка поєднує в собі когнітивні, емоційні та поведінкові компоненти. За С. Д. Максименком, особистість формується в процесі активної взаємодії з середовищем, що передбачає здатність адаптуватися до змін і долати труднощі [3, с. 115]. Саме ця здатність і становить основу резильєнтності.

Резильєнтність не є вродженою рисою, а формується протягом життя під впливом різних факторів. До внутрішніх чинників належать емоційна стабільність, адекватна самооцінка, розвинені механізми саморегуляції та здатність до рефлексії. Ці характеристики дозволяють особистості контролювати власні емоційні реакції та ефективно реагувати на стресові ситуації.

Як зазначає О. І. Бондарчук, рівень розвитку особистості значною мірою визначається її здатністю до саморегуляції та усвідомлення власного досвіду [4, с. 82].

Важливу роль у формуванні резильєнтності відіграють також зовнішні чинники, зокрема соціальна підтримка, стабільність соціального середовища та якість міжособистісних взаємин. Наявність підтримуючого оточення сприяє

зниженню рівня стресу та формує відчуття безпеки, що є необхідною умовою психологічного відновлення.

Згідно з дослідженнями М. Й. Варія, високий рівень психологічної стійкості пов'язаний із більш ефективним використанням копінг-стратегій, що дозволяють людині конструктивно долати труднощі та зберігати психічне здоров'я Особи з високим рівнем резильєнтності демонструють більшу гнучкість мислення, здатність до пошуку нових рішень та позитивне ставлення до життя навіть у складних обставинах [5, с. 205].

Особливої уваги заслуговує зв'язок резильєнтності з посттравматичним зростанням. Подолання складних життєвих ситуацій може сприяти формуванню нових цінностей, переосмисленню життєвого досвіду та розвитку особистості. У цьому процесі резильєнтність виступає як механізм трансформації негативного досвіду у ресурс розвитку.

Таким чином, резильєнтність виконує не лише адаптивну функцію, але й забезпечує можливість особистісного зростання. Вона дозволяє людині не лише відновлюватися після травми, але й досягати якісно нового рівня розвитку, що проявляється у підвищенні рівня самосвідомості, відповідальності та життєвої стійкості.

Висновки. Отже, резильєнтність є важливим психологічним ресурсом, що забезпечує ефективне подолання психологічної травми та сприяє особистісному зростанню. Вона формується під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів і проявляється у здатності особистості адаптуватися до складних життєвих умов.

Розвинена резильєнтність дозволяє трансформувати травматичний досвід у джерело внутрішнього розвитку, що є особливо актуальним у сучасних умовах соціальних викликів. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці ефективних методів формування резильєнтності, зокрема серед студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Ананьєв Б. Г. Психологія і проблеми людини. Київ: Либідь, 2017. 256с.
2. Вітенко І. С. Психологія стресу. Київ: Медицина, 2018. 240 с.
3. Максименко С. Д. Загальна психологія: підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2018. 480 с.
4. Бондарчук О. І. Психологія особистості: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2019. 300 с.
5. Варій М. Й. Загальна психологія: навч. посіб. Львів: Центр навчальної літератури, 2017. 512 с.

Теплова Оксана, *вчитель-логопед*
Крупівський навчально-реабілітаційний центр

СПЕЦИФІКА ІНТЕГРАТИВНОЇ МЕТОДИКИ КАЗКОТВОРЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІЗУАЛЬНИХ ОПОР ТА СЕНСОРНО- МОТОРНИХ

ПРИЙОМІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЄВОЇ АКТИВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РАС ТА ПІР

Інтегративна методики спільного казкотворення, розробленої для розвитку мовленнєвої активності дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра (РАС) та порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР). Методика поєднує використання візуальних опор, сенсорно-моторних прийомів, елементів театралізації та логопедичного супроводу. Представлено результати апробації, що підтверджують ефективність підходу у стимуляції спонтанної комунікації, емоційної включеності та стійкості мовленнєвих навичок.

Проблема розвитку мовленнєвої активності дітей з РАС та ПІР залишається однією з ключових у сучасній корекційній педагогіці. Діти цієї категорії часто демонструють труднощі ініціації комунікації, низьку мотивацію до мовленнєвої взаємодії, перевагу невербальних засобів спілкування та загальну фрагментарність мовленнєвого досвіду [2; 3]. У таких умовах особливо важливими стають методи, здатні забезпечити доступне, емоційно безпечне та мотивувальне мовленнєве середовище.

Казкотворення та театралізована діяльність належать до найбільш ефективних засобів формування мовлення, оскільки базуються на природному для дитини сюжетно-ігровому форматі, що активізує емоційно-вольову сферу та знижує тривожність [2; 6].

Метою дослідження є аналіз та характеристика інтегративної методики казкотворення з використанням візуальних, сенсорно-моторних та логопедичних прийомів для розвитку мовленнєвої активності дітей з РАС і ПІР.

Теоретичні засади методики. Сучасні нейропсихологічні та корекційно-педагогічні підходи підкреслюють необхідність інтегрованого впливу на дитину з ООП через кілька сенсорних каналів одночасно [1; 4].

Ключовими компонентами методики є:

1. Візуальна підтримка, що знижує когнітивне навантаження та допомагає структурувати мовленнєвий матеріал (фланелеграф, PECS-картки, сюжетні піктограми) [4; 6].

2. Сенсорно-моторна інтеграція, яка активізує кінестетичні канали та сприяє покращенню міжпівкульної взаємодії, важливої для мовленнєвої діяльності [5].

3. Емоційно-ігрове занурення через драматизацію, рольові завдання та сюжетно-рухову імпровізацію.

4. Логопедичний супровід, органічно вплетений у сюжет казки, що підвищує ефективність автоматизації звуків та мовленнєвих структур [5].

Опис інтегративної методики казкотворення.

Методика складається з кількох взаємопов’язаних блоків:

1. Візуально-когнітивний блок

Використовуються:

– фланелеграф для побудови сюжету;

– піктограми-послідовності;

– настільний та пальчиковий театр;

– картки персонажів і їхніх емоцій.

Візуальні опори дозволяють дитині краще орієнтуватися в логіці казки, вибирати дії героїв та планувати репліки [5].

2. Сенсорно-моторний блок

Передбачає включення:

– ліплення персонажів;

– маніпуляції з фактурними матеріалами;

– театру «Бі-ба-бо»;

– рухових вставок, що відтворюють дії героїв.

Ці прийоми забезпечують тілесно-орієнтоване залучення дитини, що підвищує рівень уваги та включеності в комунікацію [5].

3. Логопедичний блок («логопедичний марафон героя»)

Ключовий елемент методики, який передбачає:

– перевдягання дитини в персонажа;

– виконання артикуляційних, дихальних та голосових вправ у контексті сюжету;

– включення коротких мовленнєвих формул («Герой каже…», «Герой просить…», «Герой шукає…»).

Завдяки ігровій мотивації автоматизація та закріплення відбувається значно швидше [7].

4. Блок спільного казкотворення

Дорослий і дитина разом:

– обирають персонажів;

– визначають місце дії;

– добудовують сюжет за опорними картками;

– програють сценки з діалогами.

Для дітей з РАС і ПІР важливо, що завдання мають чіткі межі, структуру й візуальні підказки. Практичні результати апробації. Апробація методики проводилася на вибірці з 10 дітей віком 4–7 років з діагнозами РАС або ПІР. За результатами 12корекційних занять виявлено:

- збільшення кількості ініційованих висловлювань;
- розширення словника, зокрема дієслівної та прикметникової лексики;
- формування навичок діалогічної взаємодії;
- зниження тривожності, підвищення емоційної активності;
- покращення співпраці з психологом та вихователем.

Отримані дані підтверджують доцільність поєднання сенсорної інтеграції, візуальної підтримки та логопедичного компоненту в одному методичному комплексі.

Висновки. Інтегративна методика казкотворення є ефективним та науково обґрунтованим підходом до розвитку мовлення дітей дошкільного віку з РАС та ПІР. Її ключовими перевагами є гнучкість, висока мотиваційність, емоційна насиченість та можливість диференціювати завдання відповідно до мовленнєвого рівня дитини.

Перспективи подальших досліджень. Подальша робота передбачає:

– створення варіативних сценаріїв з урахуванням рівня комунікативної компетентності;

– розробку цифрових адаптивних казкотворчих інструментів;

– дослідження впливу методики на довготривалі результати мовленнєвого розвитку.

Список використаних джерел

1. Шеремет М.К. Логопедія: теорія і практика. Київ: Слово, 2017.

2. Ayres A.J. Sensory Integration and the Child. Western Psychological Services, 2005.

3. Bondy A., Frost L. The PECS System. Pyramid Educational, 2002.

4. Goodman R. Autism Spectrum Disorders. Cambridge University Press, 2019.

5. Hodgdon L. Visual Strategies for Improving Communication. QuirkRoberts Publishing, 2011.

6. Mayer R. Multimedia Learning. Cambridge: CUP, 2021.

7. Prizant B., Wetherby A. Engaging Children with Autism. Baltimore: Brookes Publishing, 2006.

Титечко Анастасія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Молодший шкільний вік охоплює період від 6–7 до 10–11 років і характеризується суттєвими змінами в усіх сферах психічного розвитку дитини. Перехід до систематичного навчання зумовлює зміну провідного виду діяльності з гри на навчальну діяльність, що ставить перед дитиною нові вимоги до когнітивних функцій, саморегуляції, комунікативних навичок та емоційного самоконтролю [11]. Як зазначає Т. В. Дуткевич, навчальна діяльність як провідний вид діяльності у цьому віці створює принципово нову систему вимог і очікувань, і саме адекватність відповіді дитини на ці вимоги значною мірою визначає характер її емоційного розвитку [4].

Психологічні особливості тривожності у дітей цього віку визначаються специфікою їхнього когнітивного та емоційного розвитку. За Ж. Піаже, молодші школярі перебувають на стадії конкретних операцій, що означає здатність до логічного мислення переважно у межах конкретного, наочного матеріалу [15]. Це накладає відбиток на характер тривожних переживань: молодші школярі частіше тривожаться через конкретні ситуації — оцінювання, відповідь біля дошки, конфлікт з однокласником — ніж через абстрактні загрози [11; 13].

Обмеженість абстрактного мислення означає також, що дитина не завжди здатна раціоналізувати свої страхи та самостійно сформулювати стратегію їх подолання, що ускладнює використання суто когнітивних методів психокорекції і підвищує цінність невербальних, зокрема арттерапевтичних, підходів.

Водночас, як зазначає О. Л. Кононко, емоційна сфера молодших школярів характеризується підвищеною реактивністю, імпульсивністю, нестійкістю емоційних станів та обмеженими можливостями вербалізації емоційного досвіду [6]. Дитина цього віку часто не здатна усвідомити та назвати свої переживання, що утруднює як самостійне подолання тривожності, так і діагностику тривожних станів з боку дорослих. О. В. Скрипченко наголошує, що емоційний розвиток у молодшому шкільному віці є нерівномірним процесом, у якому періоди стабільності чергуються з кризовими моментами підвищеної емоційної вразливості [14]. Тривожність у молодших школярів нерідко проявляється через поведінкові та психосоматичні симптоми: рухову розгальмованість або скутість; порушення апетиту та сну; часті скарги на головний біль та біль у животі; схильність до плачу; труднощі зосередження уваги на уроках; уникання відповідей перед класом [2; 14].

Освітнє середовище створює специфічні умови, що можуть як сприяти, так і перешкоджати формуванню тривожності у молодших школярів. Серед основних шкільних чинників, що провокують зростання тривожності, дослідники виділяють систему оцінювання навчальних досягнень, публічне порівняння результатів діяльності учнів, авторитарний стиль педагогічного спілкування, високі вимоги до дисципліни та поведінки, конкурентне середовище, відсутність емоційної підтримки з боку вчителя [5; 6]. Н. В. Карпенко у своїх дослідженнях показала, що авторитарний стиль педагогічного спілкування є одним із найбільш потужних чинників формування шкільної тривожності, оскільки він створює атмосферу страху та постійного очікування покарання [5]. Б. Н. Філіпс засвідчив, що шкільна тривожність є багатофакторним утворенням, і учні з високим рівнем шкільної тривожності відчувають труднощі практично в усіх аспектах шкільного життя. С. А. Литвиненко зазначає, що формування емоційної компетентності молодших школярів є ключовим завданням психолого-педагогічної роботи, оскільки саме недостатня емоційна компетентність лежить в основі більшості тривожних проявів у дітей [8].

Важливим чинником формування тривожності у молодших школярів є особливості сімейного виховання. Дослідження М. В. Савчина та Л. П. Василенко засвідчили стійкий зв'язок між стилем батьківського виховання та рівнем тривожності дитини [13]. Гіперопікуючі батьки формують у дитини невпевненість у власних силах та схильність до тривожних очікувань. Авторитарний стиль виховання породжує страх помилки та постійне очікування несхвалення. Непослідовне виховання формує почуття невизначеності та загрози. Натомість демократичний стиль виховання сприяє формуванню базової довіри до світу та знижує ризик розвитку тривожності [6; 13]. Як підкреслював І. Д. Бех, виховний процес, побудований на засадах гуманізму та особистісного

підходу, є ключовою умовою гармонійного емоційного розвитку дитини та профілактики тривожних розладів [1].

Окремо слід зупинитися на ролі самооцінки як чинника тривожності у молодшому шкільному віці. Р. В. Павелків зазначає, що у цьому віці відбувається активне формування самооцінки, яка значною мірою залежить від оцінок значущих дорослих [11]. Дитина, яка систематично отримує негативні оцінки, поступово формує знижену самооцінку, що стає джерелом хронічної тривожності. Механізм цього зв'язку полягає у тому, що дитина з низькою самооцінкою сприймає більшість ситуацій як загрозливі для її «Я», оскільки очікує неуспіху та несхвалення. О. В. Скрипченко наголошує, що формування адекватної самооцінки у молодшому шкільному віці є одним із ключових завдань психолого-педагогічного супроводу [14]. Взаємозв'язок між самооцінкою та тривожністю має циклічний характер: низька самооцінка породжує тривожні очікування, які знижують ефективність діяльності та призводять до реальних невдач, що ще більше підривають самооцінку [2; 11]. Розірвати це коло можна через створення для дитини ситуацій успіху та безумовного прийняття, що є одним із ключових механізмів арттерапевтичної роботи.

У сучасних умовах до традиційних чинників тривожності у молодших школярів додалися стресогенні фактори, пов'язані з воєнними діями на території України. Дослідження вітчизняних психологів у 2022–2024 роках засвідчили суттєве зростання рівня тривожності серед дитячого населення. Діти, які пережили бомбардування, вимушене переселення, втрату близьких, демонструють значно вищий рівень тривожності. Проте навіть діти, які не зазнали безпосереднього впливу бойових дій, переживають тривогу через медіаінформацію, тривожну поведінку дорослих та загальну атмосферу невизначеності. Як зазначають Я. М. Омельченко та З. Г. Кісарчук, сучасні українські діти формують свій емоційний досвід у специфічних умовах хронічного стресу, що вимагає від фахівців особливих підходів до діагностики та корекції тривожних станів. Г. П. Лазос підкреслює, що психотерапія дітей в умовах воєнного часу потребує методів, які не вимагають від дитини безпосередньої вербалізації травматичних переживань, що робить арттерапію особливо актуальним підходом.

Прояви тривожності у молодших школярів мають специфічні особливості залежно від статі, темпераменту та індивідуального досвіду дитини. Дівчатка частіше демонструють інтернальні прояви тривожності – переживання, сліздивість, соматичні скарги, тоді як хлопчики – екстернальні прояви – агресивність, рухову розгальмованість, які нерідко маскують тривожний стан [2; 5]. За темпераментом більш вразливими до тривожності є діти з меланхолійним та холеричним типами [9]. Т. Б. Тарасова у своїх дослідженнях підтвердила значущість індивідуально-типологічних характеристик дитини як модераторів впливу стресогенних факторів на рівень тривожності.

Наслідки підвищеної тривожності у молодшому шкільному віці торкаються практично всіх сфер психічного розвитку дитини. У навчальній діяльності тривожність призводить до зниження працездатності, труднощів

зосередження уваги, уникання складних завдань. Н. А. Побірченко зазначає, що тривожність є одним із основних бар'єрів формування пізнавальної активності молодших школярів [12]. У сфері міжособистісних стосунків тривожні діти відчувають труднощі у встановленні контактів з однолітками. В особистісному розвитку хронічна тривожність може стати основою для формування невротичних розладів та заниженої самооцінки [6]. В. В. Назаревич звертає увагу на те, що невиявлена тривожність у молодшому шкільному віці може стати основою для формування девіантних форм поведінки у підлітковому віці.

І. О. Корнієнко, досліджуючи копінг-поведінку молодших школярів, зазначає, що діти цього віку мають обмежений репертуар стратегій подолання стресу і переважно використовують емоційно-орієнтовані копінги, тоді як проблемно-орієнтовані ще недостатньо сформовані [7]. Це означає, що корекційна робота має бути спрямована не лише на зниження інтенсивності тривожних переживань, а й на розширення репертуару конструктивних стратегій подолання тривоги. Серед підходів до корекції особливе місце посідає арттерапія, яка відповідає віковим особливостям молодших школярів — потребі у самовираженні через невербальні засоби, схильності до образного мислення, інтересу до творчої діяльності. І. В. Музиченко підкреслює, що діагностика тривожності у дітей цього віку має обов'язково включати проективні методи, які дозволяють виявити неусвідомлювані аспекти тривожних переживань [10].

Таким чином, тривожність у дітей молодшого шкільного віку є поширеним явищем, зумовленим комплексом біологічних, психологічних та соціальних чинників. Прояви тривожності у цьому віці мають специфічний характер, зумовлений незрілістю когнітивних та емоційних процесів дитини, і потребують адекватних методів діагностики та корекції, що враховують вікові особливості молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Виховання особистості : підручник. 2-ге вид., доп. Київ : Либідь, 2008. 848 с.
2. Вознесенська О. Л. Арт-терапія в роботі практичного психолога : навч. посіб. Київ : Марич, 2015. 184 с.
3. Вознесенська О. Л. Арт-терапія у подоланні психічної травми : практ. посіб. Київ : Золоті ворота, 2015. 148 с.
4. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.
5. Карпенко Н. В. Тривожність у дітей молодшого шкільного віку: причини та шляхи подолання. Проблеми сучасної психології. 2019. Вип. 45. С. 119–138.
6. Кононко О. Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника. Київ : Стилос, 2000. 336 с.
7. Корнієнко І. О. Копінг-поведінка молодших школярів: психологічні аспекти. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2018. Вип. 3. С. 62–67.

8. Литвиненко С. А. Психолого-педагогічні умови формування емоційної компетентності молодших школярів. Наукові записки РДГУ. 2019. Вип. 20. С. 78–85.
9. Максименко С. Д. Загальна психологія : підручник. 3-тє вид., перероб. та доп. Вінниця : Нова Книга, 2004. 704 с.
10. Музиченко І. В. Психологічна діагностика емоційних порушень у дітей молодшого шкільного віку. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Психологія. 2016. Вип. 2(5). С. 58–63.
11. Павелків Р. В. Вікова психологія : підручник. 2-ге вид., стер. Київ : Кондор, 2015. 468 с. 21
12. Побірченко Н. А. Формування пізнавальної активності молодших школярів. Педагогіка і психологія. 2015. № 3. С. 45–52.
13. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. 2-ге вид., доп. Київ : Академвидав, 2014. 384 с.
14. Скрипченко О. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
15. Piaget J. The Psychology of the Child. New York : Basic Books, 1969. 192p.

Ткачук Єлизавета,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти групи АМ-12,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
e-mail: elizabethatkachuk@gmail.com
Науковий керівник: *Сушик Ірина, к. іст. н, доцент*

«ПІГМАЛІОН-ЕФЕКТ» В ОРГАНІЗАЦІЙНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ: ЯК ОЧІКУВАННЯ КЕРІВНИКА ВИЗНАЧАЮТЬ ПОВЕДІНКУ СПІВРОБІТНИКІВ

У сучасних організаціях ефективність діяльності дедалі частіше визначається не лише рівнем професійних знань і навичок персоналу, а й якістю соціально-психологічного середовища. Атмосфера довіри, підтримки та взаємної поваги безпосередньо впливає на мотивацію працівників, їхню залученість у робочі процеси та готовність брати відповідальність за результат. Особливої ваги в цьому контексті набувають відносини «керівник – підлеглий», адже саме керівник задає тон комунікації, формує правила взаємодії та впливає на сприйняття працівниками власного професійного потенціалу.

Дослідження у сфері організаційної психології доводять, що стиль управління і система очікувань керівника можуть або стимулювати розвиток персоналу, або, навпаки, стримувати його [2, с. 56]. Одним із ключових психологічних механізмів такого впливу є Пігмаліон-ефект, який пояснює, яким чином очікування керівника здатні формувати поведінку та результати діяльності співробітників.

Пігмаліон-ефект (також відомий як ефект Розенталя) – це соціально-психологічне явище, за якого очікування однієї людини щодо іншої

стають чинником, що визначає реальну поведінку та досягнення останньої. Термін походить від міфу про Пігмаліона, скульптора, який настільки повірив у створений ним образ, що той ожив. У науковий обіг поняття було введене після експериментів Роберта Розенталя та Ленори Джекобсон, які продемонстрували вплив очікувань учителів на академічні результати учнів [1, с. 75].

У сфері менеджменту цей ефект проявляється аналогічно: переконання керівника щодо здібностей, потенціалу чи обмежень співробітника транслюються через стиль спілкування, рівень довіри, характер завдань і зворотний зв'язок. У результаті працівник поступово починає відповідати цим очікуванням – як позитивним, так і негативним [3].

Механізм Пігмаліон-ефекту ґрунтується на взаємодії когнітивних, емоційних та поведінкових чинників. На першому етапі керівник формує внутрішні переконання щодо співробітника (його компетентності, надійності, перспективності). Далі ці переконання впливають на поведінку керівника, а саме: тон і частоту комунікації, готовність делегувати відповідальні завдання, рівень підтримки та наставництва, характер оцінювання результатів роботи.

Співробітники, у свою чергу, чутливо реагують на ці сигнали, навіть якщо вони не є усвідомленими або вербалізованими. Позитивні очікування підсилюють упевненість у собі, стимулюють ініціативність і професійний розвиток. Негативні ж очікування формують відчуття недовіри, знижують мотивацію та призводять до самореалізації низьких результатів [4].

Схематично Пігмаліон-ефект можна подати як замкнений цикл: очікування керівника – дії керівника – реакція та поведінка працівника – підтвердження початкових очікувань. Така схема наочно демонструє, як суб'єктивні переконання перетворюються на об'єктивні управлінські наслідки

Позитивний Пігмаліон-ефект сприяє формуванню сприятливого робочого середовища. Коли керівник вірить у потенціал підлеглих, підтримує їх і визнає досягнення, у колективі зростає рівень довіри, відповідальності та згуртованості. Працівники охочіше залучаються до прийняття рішень, демонструють креативність і прагнуть до професійного зростання [5].

Негативний прояв ефекту, навпаки, може мати деструктивні наслідки. Занижені очікування, упереджене ставлення або постійна критика формують у співробітників відчуття власної некомпетентності. Це призводить до зниження продуктивності, уникання відповідальності та втрати інтересу до розвитку. У довгостроковій перспективі такі умови шкодять не лише окремим працівникам, а й організації загалом.

Особливу увагу слід приділити етичному аспекту використання Пігмаліон-ефекту. Керівник, усвідомлюючи силу власних очікувань, несе моральну відповідальність за їхній вплив на професійну долю підлеглих. Очікування не повинні базуватися на стереотипах, особистих симпатіях або попередніх упередженнях. З етичної точки зору важливо забезпечити рівні можливості для розвитку всіх співробітників і застосовувати об’єктивні критерії оцінювання результатів праці [6, с. 343].

Відповідальний менеджмент передбачає рефлексію власних управлінських установок і готовність коригувати їх у разі необхідності. Такий підхід сприяє формуванню справедливого, підтримувального та ефективного робочого середовища.

Отже, Пігмаліон-ефект є важливим психологічним механізмом у системі організаційного менеджменту. Він демонструє, що очікування керівника мають

здатність безпосередньо впливати на поведінку, мотивацію та результати діяльності співробітників. Усвідомлене й етичне використання цього ефекту дає змогу підвищити індивідуальну та командну ефективність, зміцнити довіру в колективі та створити умови для сталого розвитку організації.

Список використаних джерел

1. A Case Study of the «Pygmalion Effect»: Teacher Expectations and Student Achievement. Published by Canadian Center of Science and Education. Online Journal of Neurology and Brain Disorders. URL: https://lupinepublishers.com/neurology-brain-disorders-journal/ (дата звернення: 17.11.2025).
2. Rosenthal R., Jacobson L. Pygmalion in the Classroom. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1968.
3. The Pygmalion Effect and Its Mediating Mechanisms. ResearchGate. URL: https://www.researchgate.net/publication/259982143_The_Pygmalion_Effect_and_its_Mediating_Mechanisms (дата звернення: 17.11.2025).
4. The Decision Lab. The Pygmalion Effect. URL: https://thedecisionlab.com (дата звернення: 17.11.2025).
5. Eden D. Self-fulfilling prophecy as a management tool: Harnessing Pygmalion. Academy of Management Review, 1990.
6. Pygmalion Effect: Its Application in Classroom. URL: https://lupinepublishers.com/neurology-brain-disorders-journal/fulltext/pygmalion-effect-its-application-in-classroom.ID.000185.php (дата звернення: 17.11.2025).

Хавхун Тетяна,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ПСм-11,
Науковий керівник: *Савчук Надія, канд. психол. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

Період дитинства є одним із найважливіших етапів становлення особистості, оскільки саме в цей час закладаються основи емоційної сфери, формуються навички саморегуляції, міжособистісної взаємодії та соціальної поведінки. Розвиток емоційного інтелекту дітей відбувається у процесі активної взаємодії з навколишнім середовищем, що включає сім'ю, освітні установи та соціальне оточення. Саме у дитячому віці формується здатність розпізнавати, розуміти та виражати емоції, що є необхідною умовою гармонійного розвитку особистості.

Емоційний інтелект дітей розглядається як здатність усвідомлювати власні емоції, керувати ними, розуміти емоційні стани інших людей та ефективно

взаємодіяти у соціумі. Його недостатній розвиток може призводити до труднощів у спілкуванні, підвищеної тривожності, агресивності або емоційної замкненості. У сучасних умовах, особливо в контексті соціальної нестабільності та інформаційного навантаження, проблема розвитку емоційного інтелекту дітей набуває особливої актуальності.

Згідно з теоретичними положеннями психології розвитку, емоційна сфера дитини формується поступово та залежить від умов виховання, індивідуальних особливостей і соціального середовища. Так, у працях Л. Виготського підкреслюється важливість емоцій як регуляторів діяльності та поведінки особистості. Емоції впливають на мотивацію, прийняття рішень і характер взаємодії з іншими людьми, що особливо важливо у дитячому віці [1].

Однією з ефективних форм розвитку емоційного інтелекту є арт-терапія, яка передбачає використання творчої діяльності як засобу самовираження та психологічної корекції. Арт-терапія дозволяє дитині безпечно виражати внутрішні переживання, знижувати рівень тривожності та напруження, а також розвивати здатність до усвідомлення власних емоцій. Важливою перевагою цього методу є його природність і доступність, оскільки творчість є органічною частиною дитячого розвитку.

Основними видами арт-терапії, які використовуються у роботі з дітьми, є:

1. Ізотерапія (малювання, ліплення, аплікації).
2. Казкотерапія (робота з казками, створення власних історій).
3. Музикотерапія (вплив музики на емоційний стан).
4. Пісочна терапія (створення образів у піску).
5. Драматерапія (рольові ігри, інсценізації).

Кожен із цих методів сприяє розвитку різних компонентів емоційного інтелекту. Зокрема, малювання допомагає виражати емоції у символічній формі, казкотерапія сприяє усвідомленню внутрішніх переживань, а рольові ігри формують навички емпатії та соціальної взаємодії.

Важливою особливістю дитячого віку є підвищена емоційна чутливість та нестабільність емоційних реакцій. Діти часто ще не вміють чітко ідентифікувати свої почуття та керувати ними, що може проявлятися у вигляді імпульсивності, страхів або труднощів у спілкуванні. У таких умовах арт-терапія виступає ефективним засобом розвитку емоційної саморегуляції, оскільки дозволяє дитині поступово навчатися розуміти та контролювати свої емоції [2; 3].

Розвиток емоційного інтелекту дітей тісно пов’язаний із соціальним середовищем. Взаємодія з однолітками, батьками та педагогами формує навички емпатії, співпраці та розв’язання конфліктів. Позитивний психологічний клімат сприяє розвитку емоційної відкритості, тоді як негативне середовище може пригнічувати емоційний розвиток дитини. Саме тому важливо створювати умови, у яких дитина відчуває підтримку, прийняття та безпеку.

Ефективність арт-терапії значною мірою залежить від систематичності її застосування та врахування індивідуальних особливостей дітей. Регулярне використання арт-терапевтичних методів сприяє зниженню рівня тривожності,

розвитку емоційної обізнаності, формуванню позитивної самооцінки та покращенню комунікативних навичок.

Отже, розвиток емоційного інтелекту дітей є важливим завданням сучасної психології та педагогіки. Арт-терапія виступає ефективним засобом формування емоційної компетентності, оскільки поєднує творчість і психологічний вплив. Її використання сприяє гармонійному розвитку особистості дитини, формуванню здатності до саморегуляції, емпатії та успішної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект. Київ : Наш формат, 2018.

2. Шевченко Ю. А. Арт-терапія як засіб впливу на особистість в кризових ситуаціях. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. 2015. Вип. 1. С. 14-16.

3. Mayer J. D., Salovey P., Caruso D. R. Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications // Psychological Inquiry. 2004.

Чумадевська Єлизавета,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ЗЗ-ПСс
Науковий керівник: *Тетяна Новак,*
кандидат педагогічних наук, доцент
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ЖИТТЄВІ ДОМАГАННЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА ФОРМУВАННЯ САМООЦІНКИ ПІДЛІТКІВ

Підлітковий вік є сенситивним періодом для становлення самооцінки, оскільки саме в цей час відбувається інтенсивний розвиток самосвідомості. Формування адекватної самооцінки пов’язане з усвідомленням власних можливостей, досягнень і невдач. Життєві домагання, як уявлення про бажаний рівень досягнень, відіграють ключову роль у цьому процесі, виступають внутрішнім орієнтиром, що визначає рівень претензій особистості. Водночас підлітки активно порівнюють себе з однолітками та орієнтуються на соціальні стандарти, що додає додаткового впливу на формування їхньої самооцінки. Підлітковий вік характеризується високою чутливістю до оцінки з боку батьків, педагогів та друзів, що посилює значення життєвих домагань у розвитку особистості.

Науковці тлумачать самооцінку як уявлення підлітка про самого себе, власні якості, можливості, здібності, зовнішність і місце серед інших людей, а також емоційне ставлення до цих уявлень [2, с. 130]. Л. Сеник та Л. Онуфрієва зазначають, що самооцінка не є статичною категорією, вона змінюється під впливом соціального оточення, досвіду взаємодії та особистих досягнень [4, с. 297].

В. Новікова розглядає самооцінку як складне психологічне утворення, яке включає оцінку власних досягнень і невдач, рівень впевненості у собі, ставлення

до своїх сильних і слабких сторін, відчуття власної значущості та цінності [3, с. 137].

Самооцінка тісно пов'язана з вірою у власну ефективність і здатність досягати поставлених цілей. У підлітковому віці вона набуває особливої значущості, оскільки пов'язана з процесом самовизначення. Самооцінка у цей період є нестійкою, динамічною та чутливою до зовнішніх впливів. Вона формується під впливом досвіду успіху і невдач, а також оцінок з боку оточуючих.

Дослідження показують, що підтримка з боку дорослих та середовище, в якому знаходиться підліток значно підвищують його здатність до адекватної самооцінки і зменшують ризик формування негативних установок щодо себе.

Формування самооцінки підлітків передбачає вирішення таких завдань як:

– формування адекватного уявлення про власні можливості та здібності;

– розвиток здатності до самопізнання та рефлексії;

– формування позитивного ставлення до себе;

– розвиток впевненості у власних силах;

– навчання конструктивному сприйняттю успіхів і невдач;

– розвиток самоконтролю та саморегуляції поведінки;

– формування внутрішньої мотивації досягнення [3, с. 139].

Варто відзначити, що формування адекватної самооцінки є важливим, оскільки вона визначає рівень активності, ініціативності та соціальної адаптації підлітка. Позитивна самооцінка сприяє розвитку впевненості у собі та готовності до подолання труднощів. Натомість занижена самооцінка може призводити до невпевненості, тривожності та уникнення складних завдань. Завищена самооцінка також є небажаною, оскільки може спричиняти неадекватну оцінку власних можливостей. Адекватна самооцінка забезпечує баланс між рівнем домагань і реальними досягненнями і є основою для формування життєвої позиції підлітка. Вважаємо, що життєві домагання виступають своєрідним індикатором того, наскільки підліток реалістично оцінює свої можливості. Вони допомагають уникнути як надмірного самозаниження, так і необґрунтованої самовпевненості.

Важливим чинником формування самооцінки у підлітковому віці є життєві домагання. Життєві домагання є здатністю особистості моделювати бажане майбутнє відповідно до очікувань соціуму, не відмовляючись від власних потенцій та задумів. Вони стимулюють активність і саморозвиток, сприяють постановці цілей і визначенню пріоритетів. Залежно від рівня домагань підліток може більш ефективно планувати власну діяльність та оцінювати свої результати.

У психології життєві домагання розглядаються як система уявлень про бажаний рівень досягнень. Вони формуються під впливом соціального досвіду, виховання та індивідуальних особливостей. У підлітковому віці рівень домагань часто змінюється залежно від успіхів і невдач [6, с. 23].

До основних складових життєвих домагань належать:

– рівень цілей, які ставить перед собою підліток;

– очікування щодо результатів діяльності;
– уявлення про власні можливості;
– мотивація досягнення;
– ставлення до успіху і невдач;
– рівень впевненості у власних силах;
– соціальні орієнтири та стандарти успіху [6, с. 24].

Життєві домагання впливають на самооцінку підлітків через систему внутрішніх стандартів, очікувань і самопорівняння, які визначають, як підліток інтерпретує власні досягнення та невдачі. Кожна зі складових життєвих домагань впливає по-своєму на формування самооцінки в підлітків:

– рівень цілей, які ставить перед собою підліток, виступає внутрішнім критерієм оцінювання власних досягнень і визначає прагнення особистості досягати певних результатів. Якщо поставлені цілі відповідають реальним можливостям, формується адекватна самооцінка через переживання успішного досвіду. Натомість постійна невідповідність між високими цілями та обмеженими ресурсами призводить до частих невдач, що знижує самооцінку і формує відчуття некомпетентності;

– очікування щодо результатів діяльності формують емоційне тло самооцінювання. Високі, але обґрунтовані очікування підтримують впевненість у собі, тоді як необґрунтовано високі підвищують ризик розчарування і зниження самооцінки у разі невдач. Збалансовані очікування допомагають підлітку розвивати терпіння, критичне мислення та здатність аналізувати власні дії. Вони також зменшують ризик виникнення тривожності, пов’язаної з невідповідністю між очікуваннями і реальними результатами;

– уявлення про власні можливості безпосередньо впливають на те, як підліток оцінює свої досягнення. Адекватність цих уявлень забезпечує реалістичне самосприйняття, що сприяє формуванню стійкої самооцінки. Натомість їх завищення або заниження зумовлює неадекватність самооцінки, що може проявлятися у надмірній самовпевненості або, навпаки, у невпевненості та заниженій самоповазі [1, с. 42];

– мотивація досягнення визначає спрямованість поведінки підлітка на досягнення значущих цілей і виступає внутрішнім рушієм активності. Високий рівень мотивації сприяє залученню до діяльності, наполегливості у подоланні труднощів і, як наслідок, накопиченню досвіду успішності, що позитивно впливає на самооцінку. Водночас домінування мотивації уникнення невдач може обмежувати активність, знижувати рівень досягнень і формувати негативне самосприйняття;

– ставлення до успіху і невдач визначає характер інтерпретації результатів діяльності. Якщо підліток сприймає невдачі як тимчасові труднощі або як можливість навчитися чомусь новому, його самооцінка залишається позитивною. Натомість, коли він розглядає невдачі як підтвердження власної неспроможності або узагальнює їх на всі сфери життя, це призводить до зниження самоповаги та формування негативної самооцінки;

– рівень впевненості у власних силах визначає, як підліток поводиться та реагує на емоційні ситуації: висока впевненість допомагає сприймати труднощі як такі, що можна подолати та вирішити і підтримує стабільну самооцінку, тоді як низька впевненість робить підлітка чутливим до невдач і думок інших, через що його самооцінка стає нестійкою та залежною від обставин;

– соціальні орієнтири та стандарти успіху задають зовнішні критерії, з якими підліток порівнює себе. Через механізм соціального порівняння підліток співвідносить власні досягнення із досягненнями інших, що безпосередньо впливає на рівень його самооцінки. Орієнтація на реалістичні та досяжні стандарти сприяє формуванню позитивного самосприйняття, тоді як постійне порівняння з ідеалізованими або недосяжними зразками може призводити до відчуття меншовартості [5, с. 161].

На нашу думку, життєві домагання виступають внутрішнім еталоном та головним мотивом саморозвитку підлітка, оскільки саме через співвідношення реальних досягнень із рівнем цих домагань формується його самооцінка. Коли прагнення підлітка відповідають його потенціалу, успіх підкріплює впевненість у собі та створює позитивне самосприйняття; проте занадто висока планка очікувань при неможливості її досягнення призводить до хронічної незадоволеності собою, фрустрації та зниження самооцінки. Тобто, домагання детермінують емоційне ставлення до власного «Я», де розрив між ідеальними прагненнями та реальними можливостями стає джерелом внутрішніх конфліктів або, навпаки, стимулом для формування стійкої особистої ідентичності.

Таким чином, аналіз зазначеного дозволяє зробити висновок, що життєві домагання виступають ключовим фактором, який визначає процес формування самооцінки підлітків, оскільки вони забезпечують внутрішній орієнтир для оцінювання власних досягнень і можливостей. Адекватний рівень домагань сприяє розвитку реалістичного самосприйняття, позитивного ставлення до себе та впевненості у власних силах, тоді як завищені чи занижені домагання можуть призводити до негативних емоцій, невпевненості або надмірної самовпевненості. Життєві домагання стимулюють активність, саморозвиток та мотивацію досягати значущих цілей, допомагаючи підлітку формувати стійку самооцінку.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в емпіричному дослідженні життєвих домагань як детермінанта формування самооцінки підлітків.

Список використаних джерел

1. Дяченко А. М. Соціально-психологічні чинники, що впливають на формування самооцінки підлітків. Соціально-освітні домінанти професійної підготовки сучасного компетентісного фахівця: зб. матеріалів ІІІ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. С. 42–46.

2. Козицька І. В., Ковальська О. О. Психологічні особливості самооцінки та рівня домагань підлітків. *Актуальні проблеми психології. Психологія обдарованості.* 2021. № 2. С. 130–137.

3. Новікова В. П. Психологічні особливості формування самооцінки підлітків. Теоретико-методологічні проблеми практичної психології та її перспективи розвитку: збірник доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Кропивницький, 2021. С. 137–139.

4. Сеник Л. С., Онуфрієва Л. А. Вікові закономірності формування самооцінки у підлітковому віці. *The VII International Scientific and Practical Conference «Problematic questions of science and problems of development». Berlin, Germany.* 2023. С. 297–302.

5. Стеценко А. Теоретичні підходи до вивчення проблемних психологічних характеристик у розвитку самооцінки у підлітків. *Педагогіка. Психологія. 2024. №* 5. С. 161–170.

6. Ткачук Т. А., Плис Н. С. Психологічні особливості розвитку ціннісних орієнтацій у підлітків. *Технології розвитку інтелекту*. 2016. № 4. С. 23–29.

Чух Марія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 33 ПСзс,
Ярощук Маріанна, *кандидат психологічних наук, доцент,*
завідувач кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

КОНФЛІКТОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Конфліктологічна компетентність є однією з ключових складових професійної підготовки майбутніх психологів, оскільки їхня діяльність безпосередньо пов’язана з міжособистісною взаємодією, діагностикою емоційних станів, консультуванням та медіацією. У сучасних умовах зростання соціальної напруги, нестабільності та інформаційного перевантаження здатність ефективно попереджати, аналізувати та розв’язувати конфлікти стає необхідною професійною якістю фахівця-психолога [5; 6].

У науковій літературі конфліктологічна компетентність розглядається як інтегративне утворення особистості, що включає систему знань про природу конфліктів, уміння аналізувати конфліктні ситуації, навички конструктивної взаємодії та емоційної саморегуляції. Вона передбачає також сформованість ціннісних установок на партнерство, толерантність і конструктивне вирішення суперечностей [6]. У цьому контексті важливим є підхід Л.Б. Орбан-Лембрик, яка підкреслює, що соціальна взаємодія завжди містить потенціал як співпраці, так і конфлікту, а професіонал має бути готовим до управління цими процесами [6].

У структурі конфліктологічної компетентності можна виокремити кілька взаємопов’язаних компонентів. Перший — когнітивний, який передбачає знання про типи конфліктів, їх причини, динаміку розвитку та способи врегулювання. Другий — емоційно-ціннісний, що включає здатність до емпатії, розуміння емоцій інших людей, контроль власних емоційних реакцій. Третій —

поведінковий, який проявляється у навичках комунікації, ведення переговорів, медіації та пошуку компромісів [3; 7].

Формування конфліктологічної компетентності майбутніх психологів тісно пов’язане із загальним професійним становленням особистості. С.Д. Максименко наголошує, що професійний розвиток фахівця відбувається через інтеграцію знань, практичного досвіду та особистісних якостей, що забезпечують ефективність діяльності [3]. У цьому контексті конфліктологічна компетентність виступає не лише як набір навичок, а як складова професійної ідентичності психолога.

Важливу роль у формуванні здатності до конструктивного вирішення конфліктів відіграє розвиток емоційної регуляції. Майбутній психолог повинен уміти усвідомлювати власні емоційні стани та не переносити їх на клієнта або учасників конфлікту. Р.В. Павелків підкреслює, що розвиток рефлексії є основою професійного самовдосконалення, оскільки дозволяє аналізувати власну поведінку та її наслідки [7]. Це особливо важливо в конфліктних ситуаціях, де емоційна реакція може ускладнити процес взаєморозуміння.

Формування конфліктологічної компетентності також тісно пов’язане з розвитком комунікативних навичок. Ефективна комунікація є основним інструментом психолога у роботі з конфліктами. Вона передбачає активне слухання, вміння ставити уточнюючі запитання, невербальну чутливість та здатність до емпатійного розуміння. В.П. Москалець зазначає, що якість міжособистісного спілкування є визначальним фактором психологічного благополуччя особистості та успішності соціальної взаємодії [5].

Особливе значення у підготовці майбутніх психологів має практичне навчання, яке включає тренінги, рольові ігри, моделювання конфліктних ситуацій та аналіз кейсів. Такі методи дозволяють студентам не лише засвоїти теоретичні знання, але й сформувати практичні навички поведінки у конфліктних ситуаціях. М.В. Савчин підкреслює, що ефективне навчання майбутніх фахівців передбачає поєднання теоретичної підготовки з активною практичною діяльністю [8].

Важливим аспектом конфліктологічної компетентності є формування толерантності та здатності до прийняття різних точок зору. У професійній діяльності психолог часто стикається з різноманітними ціннісними системами, життєвими позиціями та емоційними реакціями клієнтів. І.Д. Бех наголошує, що виховання особистості ґрунтується на принципах гуманізму, поваги до іншої людини та визнання її унікальності [1]. Саме ці якості є основою конструктивного вирішення конфліктів.

Значну роль у формуванні конфліктологічної компетентності відіграє також розвиток професійної самосвідомості. Майбутній психолог повинен усвідомлювати власні сильні та слабкі сторони, особистісні обмеження та потенційні тригери, які можуть впливати на його поведінку в конфліктних ситуаціях. М.Й. Варій підкреслює, що професійна зрілість передбачає інтеграцію особистісного та професійного досвіду, що дозволяє діяти ефективно навіть у складних умовах [2].

Окрему увагу слід приділити розвитку навичок медіації. Психолог у багатьох випадках виступає посередником у вирішенні конфліктів між людьми або групами. Це вимагає нейтральності, об'єктивності та вміння сприяти досягненню компромісу. У процесі підготовки студентів важливо формувати здатність до структурованого аналізу конфліктної ситуації та пошуку взаємовигідних рішень.

Таким чином, конфліктологічна компетентність є багатокомпонентним утворенням, що включає когнітивні, емоційні та поведінкові аспекти. Її формування у майбутніх психологів є необхідною умовою професійної ефективності, оскільки дозволяє конструктивно взаємодіяти з клієнтами, запобігати деструктивним конфліктам і сприяти гармонізації міжособистісних відносин. Розвиток цієї компетентності забезпечує не лише професійну успішність, але й особистісне зростання майбутнього фахівця [1–8].

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Виховання особистості. Київ: Либідь, 2015.
2. Варій М.Й. Загальна психологія. Київ: Центр учбової літератури, 2016.
3. Максименко С.Д. Психологія особистості. Київ: КММ, 2017.
4. Москалець В.П. Загальна психологія. Київ: Либідь, 2013.
5. Орбан-Лембрик Л.Б. Соціальна психологія. Київ: Академвидав, 2017.
6. Орбан-Лембрик Л.Б. Психологія управління конфліктами. Київ: Академвидав, 2012.
7. Павелків Р.В. Вікова та педагогічна психологія. Київ: Кондор, 2015.
8. Савчин М.В. Психологія розвитку особистості. Київ: Академвидав, 2018.

Шапошник Денис,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності: Середня освіта (фізична культура)
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Науковий керівник: *Сахарук Ігор, старший викладач*
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
e-mail: ihorsakharuk@gmail.com

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЗБЕРЕЖЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

У сучасному турбулентному світі збереження психічного здоров'я стає не лише медичним, а й соціально-стратегічним завданням. В умовах постійних викликів здатність особистості до відновлення та адаптації виступає головним чинником внутрішньої стабільності.

Мета роботи – проаналізувати теоретичні підходи до формування стресостійкості та виокремити ключові механізми збереження психологічного благополуччя.

Витоки вивчення проблеми пов’язані з роботами Г. Сельє, який визначив стрес як неспецифічну відповідь організму на будь-яку вимогу, що ставиться до нього [7]. Розвиток цих ідей у психологічній площині відбувся завдяки Р. Лазарусу та С. Фолкману, які запропонували трансакційну модель. Вони довели, що стресостійкість залежить від когнітивного оцінювання ситуації та вибору відповідних копінг-стратегій (механізмів подолання) [5].

Особливе місце в аналізі джерел посідають праці С. Мадді, який ввів поняття «hardiness» (життєстійкість). Автор розглядає її як систему переконань про себе та світ, що дозволяє людині залишатися здоровою і продуктивною всупереч тиску обставин [6]. У вітчизняній психології ці ідеї розвивали М. Корольчук та О. Кокун, акцентуючи увагу на важливості психофізіологічних ресурсів та саморегуляції особистості [1; 2].

Дослідники С. Кузікова та Т. Щербак зазначають, що стресостійкість у професійній діяльності є запобіжником емоційного вигорання та деградації особистості [3]. Важливість ціннісно-смислового наповнення життя для збереження психічного здоров'я підкреслював В. Франкл, стверджуючи, що усвідомлення сенсу є головним фактором виживання в екстремальних умовах [4].

Стресостійкість розглядається не як пасивний захист, а як активна здатність до подолання труднощів. За визначенням С. Мадді, стресостійкість є інтегральною характеристикою, яка дозволяє людині перетворювати стресогенні події на можливості для розвитку [6]. Цей феномен включає залученість, контроль та прийняття ризику.

Важливою складовою збереження здоров’я є «резильєнтність». Б. Сирота зазначає, що це здатність психіки зберігати стабільність у критичних обставинах та швидко відновлюватися після травматичних подій [8]. У контексті українського сьогодення формування такої стійкості стає базовим компонентом психологічної гігієни.

Ефективність збереження психічного здоров’я залежить від вибору копінг-стратегій. Як стверджують Р. Лазарус та С. Фолкман, успішність подолання стресу зумовлена гнучкістю у виборі між проблемно-орієнтованими та емоційно-орієнтованими стратегіями [5]. Формування навичок саморегуляції дозволяє особистості мінімізувати вплив кортизолу на організм та запобігти емоційному вигоранню.

Важливим аспектом є суб’єктивне сприйняття загрози. В. Франкл наголошував, що наявність сенсу (логотерапія) є найпотужнішим фактором стресостійкості: «Той, хто має навіщо жити, витримає майже будь-яке «як» [4]. Таким чином, формування ціннісно-смислової сфери є частиною профілактики психічних розладів.

Формування стресостійкості – це складний процес, що включає розвиток когнітивних навичок, емоційного інтелекту та навичок самодопомоги. Психічне здоров'я особистості сьогодні безпосередньо залежить від її здатності використовувати внутрішні та зовнішні ресурси для ефективної відповіді на виклики середовища.

Список використаних джерел

1. Кокун О. М. Психологія професійного самоздійснення особистості. Київ: «Освіта України», 2012. 426 с.
2. Корольчук М. С. Актуальні проблеми психології стресостійкості особистості. Київ: КНТЕУ, 2009. 264 с.
3. Кузікова С., Щербак Т. Теоретико-емпіричний аналіз проблеми резильєнтності та стресостійкості в педагогічній діяльності. *Психологічний журнал*. 2022. № 8. С. 39-46.
4. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Харків: КСД, 2016. 160 с.
5. Lazarus R. S., Folkman S. Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer, 1984. 456 p.
6. Maddi S. R. Hardiness: An Operationalization of Existential Courage. *Journal of Humanistic Psychology*. 2004. Vol. 44. № 3. P. 279-298.
7. Selye H. Stress without Distress. New York: New American Library, 1974.
8. Syrota B. Resilience: The science of mastering life's greatest challenges. Cambridge University Press, 2012.

Шапошник Максим,
Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності: Середня освіта (фізична культура)
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
***Науковий керівник:** Сахарук Ігор, старший викладач*
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
e-mail: ihorsakharuk@gmail.com

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПРИ ТРИВОЖНИХ І ДЕПРЕСИВНИХ СТАНАХ У ПЕРІОД СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

В умовах сучасних глобальних викликів, зумовлених воєнним станом та соціально-економічною нестабільністю, питання психологічної допомоги при тривожних і депресивних станах стає одним із пріоритетних завдань соціальної політики. Суспільні трансформації створюють середовище постійної невизначеності, що провокує зростання рівня когнітивних та емоційних розладів серед населення. Обмеженість доступу до традиційних методів терапії в умовах кризи зумовлює необхідність впровадження інноваційних рішень для стабілізації ментального стану.

Вищезазначеною проблемою займалися багато науковців. Зокрема, фундаментальні аспекти використання мобільних застосунків у психотерапевтичній практиці та розкриття нових горизонтів цифрової взаємодії представлені у працях Торроуса Дж. та Шуеллера С. [5]. Дослідження Ковальчук О. зосереджені на питаннях державної соціальної політики та впровадження цифрових інструментів в умовах сучасних глобальних викликів [2]. Мельник А. аналізує шлях цифровізації психологічної підтримки від теоретичних моделей до

реальної практики, акцентуючи увагу на інклюзивності сервісів [3]. Особливості надання допомоги при посттравматичних стресових станах та специфіку роботи в умовах воєнного стану висвітлено у колективних працях та посібниках за редакцією Жук О. [4].

Цифрова трансформація соціальної сфери дозволяє розширити межі надання допомоги, забезпечуючи її мобільність та оперативність для осіб, що перебувають у стані депресії чи підвищеної тривожності. Важливою передумовою успішної корекції таких станів є створення гнучкого середовища, де громадяни можуть отримати підтримку незалежно від місця перебування.

Проведений аналіз сучасних підходів до роботи з тривожними станами дозволив виділити ключові інструменти підтримки:

екстрена психологічна стабілізація – використання вбудованих протоколів самодопомоги, таких як техніки дихання та м'язова релаксація, що дозволяють самостійно знизити рівень гострої тривоги;

об’єктивізація самоспостереження – застосування цифрових трекерів настрою та щоденників для накопичення даних, які допомагають фахівцю побудувати точний план терапії депресивних станів;

масштабованість допомоги – забезпечення доступу до перевіреної психоедукаційної інформації для великої кількості користувачів одночасно.

Водночас існують певні обмеження, що впливають на якість допомоги:

- ризик самодіагностики – безконтрольне трактування симптомів може призвести до хибної інтерпретації розладів та відмови від професійного лікування;
- дефіцит невербальної комунікації – відсутність прямого емоційного контакту знижує ефективність роботи з глибокими травмами;
- етичні виклики – необхідність суворого дотримання конфіденційності даних пацієнтів у цифровому просторі.

Таким чином, комплексна психологічна допомога, що поєднує цифрові інструменти та фаховий супровід, є потужним ресурсом для підвищення резильєнтності суспільства в умовах війни та соціальних трансформацій.

Список використаних джерел

1. Державна соціальна політика в контексті євроінтеграції : зб. наук. пр. Луцьк : ЛНТУ, 2025. 150 с.
2. Ковальчук О. П. Державна соціальна політика та цифровізація в умовах сучасних викликів. Луцьк : Вежа-Друк, 2026. 210 с.
3. Мельник А. В. Цифровізація психологічної допомоги: від теорії до практики. Київ : Академвидав, 2025. 184 с.
4. Психологічна допомога в умовах війни : посібник / за ред. О. Жук. Луцьк, 2026. 120 с.
5. Торроус Дж., Шуеллер С. Цифрова психотерапія: нові горизонти / пер. з англ. Київ : Наука, 2024. 200 с.

Шеременда Юлія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41 ПСз,
Ярощук Маріанна, *кандидат психологічних наук, доцент,*
завідувач кафедри педагогіки, психології та соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В ПЕДАГОГІЧНОМУ КОЛЕКТИВІ

Формування позитивного соціально-психологічного клімату в педагогічному колективі є одним із ключових чинників ефективної діяльності сучасного закладу освіти. Освітнє середовище сьогодні розглядається як простір взаємодії, співпраці та партнерства, у якому особливого значення набувають міжособистісні стосунки педагогів, їхня мотивація, психологічний комфорт і готовність до спільної діяльності. Як підкреслює Іван Бех, розвиток особистості в освітньому процесі неможливий без створення гуманістичного та духовно спрямованого середовища, де домінують довіра, підтримка та взаємоповага [1]. Саме тому формування сприятливого психологічного клімату в педагогічному колективі є важливою умовою якісної освіти та професійної самореалізації вчителя.

Соціально-психологічний клімат педагогічного колективу можна визначити як систему емоційних, моральних і професійних відносин між працівниками, що впливають на ефективність спільної діяльності, рівень задоволеності працею та професійну активність педагогів. У сприятливому колективі переважають взаємна довіра, підтримка, готовність до співпраці, відкритість до обговорення проблем і позитивне ставлення до нововведень. На значенні колективної взаємодії у процесі навчання наголошує Олександра Савченко, яка підкреслює, що ефективна педагогічна діяльність ґрунтується на партнерських відносинах і спільній відповідальності за результат освітнього процесу [2].

Сучасна освіта потребує активного використання інтерактивних технологій, що передбачають взаємодію, командну роботу та спільне прийняття рішень. Олена Пометун доводить, що інтерактивні методи навчання неможливі без атмосфери довіри та відкритості у педагогічному середовищі [3]. Таким чином, позитивний клімат виступає передумовою впровадження інновацій та модернізації освітнього процесу.

Важливим чинником формування сприятливого психологічного середовища є компетентнісний підхід, що передбачає розвиток професійної співпраці педагогів. Надія Бібік підкреслює, що командна взаємодія вчителів сприяє ефективному впровадженню освітніх реформ і підвищенню якості освіти [4]. У свою чергу Василь Кремень зазначає, що сучасні виклики освіти вимагають згуртованих колективів, здатних до інноваційної діяльності та постійного професійного розвитку [5].

Реформа Нової української школи передбачає педагогіку партнерства як основу взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу. Ці ідеї пов'язані з діяльністю Лілія Гриневич та Міністерство освіти і науки України, які наголошують на необхідності формування культури довіри, співпраці та взаємної відповідальності [6–7]. Педагогіка партнерства передбачає рівноправну взаємодію, взаємоповагу та підтримку, що сприяє зміцненню психологічного клімату в колективі.

Психологічне благополуччя педагогів є важливою складовою позитивного клімату. Сергій Максименко підкреслює, що сприятливе психологічне середовище сприяє професійній самореалізації, зниженню рівня стресу та попередженню емоційного вигорання [8]. В умовах постійних змін та підвищених вимог до професії вчителя проблема збереження психологічного здоров'я набуває особливої актуальності.

Важливим напрямом формування позитивного клімату є розвиток педагогіки партнерства та культури співпраці. Галина Тарасенко зазначає, що взаємодія на засадах партнерства передбачає відкритість до діалогу, взаємоповагу та спільну відповідальність за результати освітньої діяльності [9]. Це сприяє формуванню довіри між членами колективу та підвищенню ефективності їхньої діяльності.

Не менш важливою є культура педагогічної етики та конструктивної взаємодії. Олександр Мариновський наголошує на значенні моральних норм, професійної відповідальності та культури спілкування у формуванні здорового психологічного середовища [10]. Саме етичні засади взаємодії сприяють конструктивному вирішенню конфліктів і запобіганню напруженості у колективі.

Конфлікти є природною складовою будь-якого колективу, однак їх конструктивне вирішення сприяє розвитку взаєморозуміння та професійного зростання. Відкрите обговорення проблем, готовність до компромісу, повага до думки колег формують культуру діалогу та взаємної підтримки. У сприятливому середовищі конфлікти розглядаються як можливість удосконалення взаємодії та пошуку нових рішень.

Суттєву роль у формуванні позитивного клімату відіграє керівник закладу освіти. Демократичний стиль управління, прозорість прийняття рішень, підтримка ініціативи педагогів і створення умов для професійного розвитку сприяють згуртованості колективу. Важливо забезпечити можливості для спільного планування діяльності, обміну досвідом, участі у тренінгах та методичних заходах.

Командоутворення є ефективним засобом зміцнення міжособистісних зв'язків. Спільні проєкти, педагогічні майстерні, творчі групи, неформальні зустрічі та відзначення досягнень сприяють формуванню позитивних емоцій і зміцненню відчуття єдності. Такі заходи допомагають зменшити напруження, підвищити мотивацію та сформувати позитивне ставлення до професійної діяльності.

Профілактика професійного вигорання є важливим завданням сучасного закладу освіти. Створення умов для психологічної підтримки, розвитку емоційного інтелекту та формування навичок саморегуляції сприяє збереженню психічного здоров'я педагогів. У колективі з позитивним кліматом педагоги відчувають підтримку, впевненість і задоволення від своєї роботи.

Отже, позитивний соціально-психологічний клімат є важливою умовою ефективної діяльності педагогічного колективу. Він сприяє професійному зростанню педагогів, підвищенню якості освіти, розвитку партнерської взаємодії та створенню комфортного освітнього середовища. Узагальнення наукових підходів українських дослідників підтверджує, що формування сприятливого психологічного середовища має бути одним із пріоритетів розвитку сучасного закладу освіти [1–10].

Список використаних джерел

1. Бех, І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності. Київ : Педагогічна думка, 2013.

2. Савченко, О. Я. Дидактика початкової освіти. Київ : Грамота, 2015.

3. Пометун, О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ : А.С.К., 2014.

4. Бібік, Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті. Київ : Педагогічна думка, 2015.

5. Кремень, В. Г. Освіта і наука в Україні: сучасні виклики. Київ : Грамота, 2016.

6. Гриневич, Л. М. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ, 2016.

7. Міністерство освіти і науки України. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої освіти. Київ, 2016.

8. Максименко, С. Д. Психологія особистості в освітньому процесі. Київ : КНУ, 2017.

9. Тарасенко, Г. С. Педагогіка партнерства у сучасній школі. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2019.

10. Мариновський, О. В. Педагогічна етика і психологія взаємодії в освіті. Львів : ЛНУ, 2020.

Юнчик Максим,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Фізична культура і спорт,
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк.
Науковий керівник: *Ковальчук Андрій, старший викладач*
кафедри фізичної культури, спорту та освітніх інновацій
ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ВІДНОВЛЕННЯ СПОРТСМЕНІВ 17–19 РОКІВ: ІНТЕГРАЦІЯ МЕТОДІВ ФІЗИЧНОЇ РЕГЕНЕРАЦІЇ ТА ТЕХНІК ПІДТРИМКИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я

Вступ. Період пізньої юності (17–19 років) у спорті характеризується переходом до максимальних тренувальних навантажень, що часто збігається з критичними етапами особистісного самовизначення та високим рівнем соціального стресу. Традиційні методи відновлення, орієнтовані виключно на біологічну регенерацію тканин, у сучасному середовищі виявляються недостатніми [4]. Для атлетів цієї вікової групи критично важливою є інтеграція фізичних засобів відновлення з техніками підтримки ментального здоров'я, оскільки психоемоційне виснаження безпосередньо гальмує фізіологічні процеси суперкомпенсації та підвищує ризик травматизму [1, 3].

Об'єкт дослідження– процес відновлення працездатності атлетів 17–19 років після напруженої тренувальної діяльності.

Предмет дослідження – комплексне застосування засобів фізичної регенерації та методів психологічної підтримки.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та розробити модель інтегрованого відновлення, що забезпечує синергію фізичного та ментального здоров'я молодих спортсменів.

Виклад основного матеріалу. Ефективність відновлення у віці 17–19 років залежить від збалансованості вегетативної нервової системи. Нами була запропонована модель комплексного відновлення, яка включає наступні блоки:

1. Блок фізичної регенерації: поєднання гідропроцедур, міофасціального релізу та пасивного розтягування. Це забезпечує елімінацію продуктів метаболізму та зняття м'язової напруги.
2. Блок ментальної підтримки: навчання технік усвідомленого дихання та медитації (mindfulness), спрямованих на зниження рівня кортизолу та покращення якості сну [5].
3. Інформаційно-корекційний блок: використання цифрових моніторів стану (HRV-варіабельність серцевого ритму) для об'єктивізації рівня втоми та своєчасного коригування тренувальних планів [2].

Під час експериментального впровадження моделі за участю студентів-спортсменів (n=14) було встановлено, що група, яка застосовувала інтегрований підхід, відновлювалася на 15–20% швидше порівняно з групою, що використовувала лише стандартні засоби (масаж, сауна). Зафіксовано покращення показників психологічного благополуччя: зниження індексу емоційного вигорання та підвищення суб'єктивного відчуття бадьорості. Особливо ефективним виявилося використання дихальних технік відразу після інтенсивних занять, що прискорювало перехід організму з симпатичного на парасимпатичний режим регуляції [1, 5].

Висновки. Комплексний підхід до відновлення атлетів 17–19 років, що базується на єдності фізичної регенерації та ментальної гігієни, є найбільш адекватним викликам сучасного спорту. Інтеграція психологічних технік у структуру відновних заходів дозволяє не лише прискорити повернення організму

до норми, а й зміцнити загальний адаптаційний ресурс спортсмена. Такий підхід мінімізує ризики перевтоми та сприяє довгостроковому збереженню спортивної працездатності.

Список використаних джерел

1. Коробейніков Г. В. Психофізіологічна організація результативності діяльності людини. Біла Церква : Пшонківський, 2022. 204 с.
2. Костюкевич В. М. Контроль та управління тренувальним процесом спортсменів : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Твори», 2023. 256 с.
3. Лисенко О. М. Фізіологічні аспекти адаптації спортсменів до великих тренувальних навантажень. Спортивна медицина, фізична терапія та ерготерапія. 2023. № 1. С. 34–40.
4. Павлова Ю. О. Оздоровчі технології та якість життя людини : монографія. Львів : ЛДУФК, 2022. 308 с.
5. Psychological recovery in youth sports: a holistic approach / ed. by M. Kellmann. London : Routledge, 2023. 192 p.

Ябковська Ольга,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС–42,
Науковий керівник: *Бабій Микола, к. психол. н., доцент*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЖИТТЄВІ ПЛАНИ ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ В ОСІБ ЗРІЛОГО ВІКУ

Сучасний соціально-психологічний контекст, позначений умовами повномасштабної війни в Україні, зумовлює особливу наукову увагу до дослідження ціннісно-смислової сфери особистості. В умовах підвищеної невизначеності та постійної загрози рівень психологічного напруження суттєво зростає, а традиційні смисложиттєві орієнтири - кар'єрні, сімейні, особистісні - зазнають радикального переосмислення. Найбільш специфічним цей процес є для людей зрілого віку, яким властиве усвідомлене планування майбутнього на основі ціннісних установок, сформованих протягом тривалого часу [1].

Наукові дослідження засвідчують, що *зрілий вік* (приблизно 35-60 років) є найбільш продуманним з точки зору формування й реалізації системи ціннісних орієнтацій. Саме в цей період людина досягає найвищого рівня інтеграції ідентичності, знаходячи баланс між індивідуальними прагненнями та соціальними обов'язками. В дослідження Е. Еріксона зазначено, що центральний психологічний конфлікт зрілого віку - *генеративність – стагнація*, Він безпосередньо пов'язаний з прагненням людини середнього віку увічнити себе, піклуючись про наступні покоління, виховуючи дітей, створюючи творчі продукти або роблячи значущий внесок у суспільство. Все це відображено у змісті ціннісних орієнтацій, які орієнтовані на довгострокові плани, соціальний

внесок та відповідальність за інших, тоді як стагнація супроводжується звуженням ціннісної перспективи та короткостроковим плануванням [2].

У межах гуманістичного підходу А. Маслоу та К. Роджерс розглядали ціннісні орієнтації як динамічну систему, нерозривно пов'язану з потребою у самоактуалізації. Згідно з сучасними інтерпретаціями концепції Маслоу, у зрілому віці домінуючими стають потреби в смислі, самореалізації та відповідальності за спільноту, що зумовлює реалістичний і соціально орієнтований характер життєвих планів. К. Роджерс наголошував на вирішальній ролі узгодженості між реальним і ідеальним «Я» у формуванні психологічного благополуччя: чим більш інтегрованішою є Я-концепція особистості зрілого віку, тим осмисленішою є її життєва перспектива [3].

В екзистенційній психології В. Франкла пошук сенсу постає провідним мотивом особистісного розвитку. Його ідея про те, що саме «*людина є суб'єктом, до якого звернене питання про сенс»*, залишається надзвичайно актуальною у контексті воєнних реалій: в умовах екзистенційної загрози особи зрілого віку особливо гостро переживають потребу в переосмисленні власного життєвого шляху та виробленні нових ціннісних пріоритетів [4].

Сучасні дослідження динаміки ціннісних орієнтацій у зрілому віці фіксують низку характерних змін. По-перше, відбувається зниження статусно-досягальних орієнтацій і посилення цінності міжособистісних стосунків, здоров'я та психологічної рівноваги. По-друге, підвищується рівень рефлексивності, що дозволяє більш відповідально підходити до планування майбутнього. По-третє, зростає схильність до передачі накопиченого досвіду - прояв генеративності у широкому сенсі [5; 6]. Дослідники також зазначають, що принцип *дозрівання особистості* передбачає підвищення рівня погодженості, сумлінності та емоційної стабільності впродовж середнього дорослого віку, що безпосередньо впливає на характер і стабільність життєвих планів [5].

Умови воєнного стану внесли суттєві корективи у картину ціннісного світу українців зрілого віку. Дослідження Інституту соціології НАН України (2023) зафіксували зміщення пріоритетів від матеріальних і статусних цінностей до цінностей безпеки, сім'ї, фізичного виживання та національної ідентичності [8]. Подібні трансформації відображають психологічний механізм адаптації до кризових умов, описаний у теорії П. Балтеса: в ситуаціях обмежених ресурсів особистість переходить від стратегії *максимізації досягнень* до стратегії *збереження та компенсації*, що неминуче позначається на змісті життєвих планів [9].

Окремого аналізу заслуговує питання структури Я-концепції у зрілому віці. Відповідно до концепції К. Роджерса, зріла особистість формує диференційовану Я-концепцію, що включає професійне «Я», родинне «Я» та соціальне «Я». Узгодженість цих субідентичностей є запорукою єдності ціннісно-смислової сфери. В умовах соціальних потрясінь ця узгодженість може порушуватись, що призводить до дезорієнтації у системі життєвих планів і потреби в психологічній підтримці. Сучасні дані свідчать, що психологічна

гнучкість у зрілому віці є важливим предиктором благополуччя у наступні роки життя та ефективної адаптації до змін [6].

Таким чином, дослідження життєвих планів і ціннісних орієнтацій осіб зрілого віку в сучасних умовах зберігає свою актуальність як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Теоретичний внесок полягає в уточненні психологічних механізмів ціннісної трансформації під впливом воєнних і соціальних чинників. Практична значущість визначається необхідністю розробки психологічних програм підтримки осіб зрілого віку, що зазнають тиску кризових обставин і потребують допомоги у відновленні смисложиттєвих орієнтирів і збереженні психологічного благополуччя.

Список використаних джерел

1. Бліхар М. О. Життєва орієнтація особистості: теоретико-методологічні аспекти. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2002. 288 с.
2. Дідора М. Особливості ціннісних орієнтацій у людей похилого віку. Психологія і суспільство. 2011. № 1. С. 104–113.
3. Ідентичність часів війни: трансформації та практики визнання В. Бурлачук, Н. Костенко, М. Наумова М. та ін.] / за ред. Н. Костенко. Київ : Інститут соціології НАН України, 2023. 232 с.
4. Москаленко, О. А. Психологія розвитку ціннісно-смислової сфери особистості: [монографія]. Київ : Нілан-ЛТД, 2007. 232 с.
5. Партико Т .Б. Особистісні чинники вікових змін життєвих цінностей у дорослому віці. Проблеми сучасної психології, 2013. Вип. 21. С. 551-562.
6. Поторій Я. І. Особливості ціннісно-мотиваційної сфери студентів. *Практична психологія та соціальна робота.* 2002. № 2. С. 36-39
7. Солонько А.И, Колісніченко Л.А. Особливості життєвих цінностей та переживання самотності в осіб різних вікових груп. Актуальні проблеми сучасної психології : матеріали II Всеукраїнської наукової інтернет-конференції 15 жовтня 2021. Одеса, 2021. С. 152-156.

Ярощук Наталія,
викладач кафедри теорії та методики дошкільної освіти, КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради, м. Луцьк,
nyaroschuk@lpc.ukr.education
Козігора Марія,
PhD за спеціальністю Психологія, старший викладач кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти. КЗВО «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради, м. Луцьк,
mkozihora@lpc.ukr.education

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК РЕСУРС МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА

У сучасних умовах розвитку суспільства проблема збереження ментального здоров'я набуває особливої актуальності та розглядається як один із ключових викликів сьогодення. Професійна діяльність педагога пов'язана з високим рівнем емоційного навантаження, необхідністю постійної міжособистісної взаємодії, прийняттям швидких рішень у складних ситуаціях, що значно підвищує ризик емоційного виснаження та професійного вигорання. Особливого значення ця проблема набуває в умовах соціальної нестабільності, воєнного стану та трансформації освітнього середовища.

Ментальне здоров'я включає емоційний, психологічний і соціальний добробут особистості. Воно визначає, як людина переживає події, мислить і поводиться у повсякденному житті. На його стан суттєво впливають тривалий стрес, професійне вигорання, складні життєві обставини та пережиті психотравмуючі події, які можуть позначатися на функціонуванні психіки [4].

«Психічне здоров'я є критично важливим для будь-кого й будь-де. Воно є невід'ємною складовою нашого загального здоров'я та добробуту, а також основоположним правом людини. Гарний стан психічного здоров'я надає нам змогу краще взаємодіяти з іншими, функціонувати, вирішувати проблеми та розвиватися. Психічне здоров'я становить комплексний континуум, у межах якого досвід може варіюватися від оптимального стану добробуту до стану надзвичайного страждання та емоційного болю, що підриває сили людини» [3, с.16].

Професійна діяльність педагога характеризується високим рівнем емоційного навантаження, постійною міжособистісною взаємодією, необхідністю швидкого реагування на змінні освітні ситуації, що значно підвищує ризик емоційного виснаження та розвитку професійного вигорання. В умовах воєнного стану, соціальної нестабільності та трансформації освітнього середовища психологічне навантаження на педагогів суттєво зростає.

Ментальне здоров'я педагога є важливою умовою ефективності освітнього процесу, адже психологічне благополуччя вчителя безпосередньо впливає на якість навчання, емоційний клімат у колективі та розвиток здобувачів освіти. У цьому контексті зростає значення внутрішніх психологічних ресурсів особистості, серед яких особливе місце посідає емоційний інтелект.

Емоції відіграють ключову роль у процесах мислення та поведінки людини. Вони виконують захисну функцію, сприяючи збереженню фізичної безпеки через своєчасне реагування на потенційні загрози. Водночас емоції є важливим чинником соціальної взаємодії, оскільки забезпечують можливість ефективного співіснування та співпраці між людьми. Крім того, емоційна сфера сприяє творчому самовираженню, дозволяючи особистості формулювати й передавати власні ідеї та думки. Емоції також впорядковують когнітивні процеси та поведінкові реакції, розширюють можливості мислення й сприяють набуттю нового досвіду [2].

За твердженням П. Саловей та Дж. Меєр, емоційний інтелект – здатність адекватно сприймати, оцінювати та виражати емоції, спроможність розуміти

емоції та знання, що стосуються емоцій, а також здібність регулювати емоції, щоб сприяти власному емоційному та інтелектуальному зростанню.

У межах змішаної моделі, запропонованої Р. Бар-Оном, емоційний інтелект розглядається як сукупність особистісних рис і здібностей – емоційних, соціальних та індивідуально-психологічних, які забезпечують ефективну адаптацію особистості до вимог навколишнього середовища та здатність протистояти стресовим впливам.

Структура емоційного інтелекту в цій моделі представлена низкою базових вимірів. Перший – внутрішньоособистісний – охоплює емоційну самосвідомість, упевненість у собі, самоповагу, прагнення до самоактуалізації та автономність. Другий вимір пов'язаний із міжособистісною взаємодією та включає здатність до побудови гармонійних стосунків, соціальну відповідальність і емпатію. Третій – адаптаційний – відображає вміння ефективно розв'язувати проблеми, адекватно оцінювати реальність і проявляти гнучкість у поведінці. Четвертий вимір стосується здатності до подолання стресу та включає стресостійкість і контроль імпульсивних реакцій. П'ятий вимір характеризує загальний емоційний фон особистості та представлений такими показниками, як відчуття щастя й оптимізм [1].

Такий ресурс психологічної стійкості, як емоційний інтелект, забезпечує швидке пристосування до змін, здатність упоратися зі стресом і негараздами життя та вміння повертатися після стресових ситуацій до активної життєдіяльності підтримуючи психічне і фізичне здоров'я [5].

Діяльність з розвитку емоційного інтелекту педагогів ґрунтується на відповідних позиціях сучасних нормативних документів, а саме: Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» (2024), та Професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти» (2021).

У зазначених документах задекларовано перелік трудових функцій учителів і вихователів, спільною є «Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу», що конкретизується професійними компетентностями (для вчителів): «Психологічна компетентність», яка характеризується як здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові й індивідуальні особливості здобувачів освіти, їхній психоемоційний стан, «Емоційно-етична компетентність», яка полягає у здатності усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу [7] Для вихователів виведена «Психо-емоційна компетентність», яка полягає у здатності до самоконтролю, толерантної взаємодії саморегуляції та здатності до швидкого реагування на зміни, гнучкість, адаптивність і стресостійкість [6]

Ментальне здоров'я сучасного педагога є важливою умовою ефективності освітнього процесу та гармонійного розвитку здобувачів освіти. В умовах підвищеного стресу та соціальних викликів особливого значення набуває розвиток внутрішніх психологічних ресурсів. До ефективних практик належать: розвиток емоційної усвідомленості (ведення «щоденника емоцій»; рефлексія власних переживань; визначення причин емоційних реакцій); формування

навичок саморегуляції (дихальні техніки; вправи на зниження напруги); розвиток емпатії (активне слухання; вправи на розуміння емоцій).

Отже, емоційний інтелект виступає важливим чинником збереження та підтримки ментального здоров'я педагога, сприяє підвищенню стресостійкості, профілактиці професійного вигорання та покращенню якості професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Заграй Л. Емоційний інтелект як складник професійної компетентності менеджера. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія : Психологія. 2021. Т. 32(71), № 6. С. 47–54.

2. Заранко К. С. Емоційний інтелект як чинник досягнення життєвого успіху. *Психологія життєвого простору особистості в сучасних умовах кризи, глобалізації та цифрової трансформації суспільного життя* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 верес. 2024 р.). Одеса : Міжнар. гуманіт. ун-т, 2024. С. 118–121.

3. Звіт про психічне здоров'я у світі: трансформація систем охорони психічного здоров'я для всіх. Копенгаген: Європейське регіональне бюро ВООЗ; 2023. Ліцензія: CC BY-NC-SA 3.0 IGO. 296 с.

4. Зрозуміти стрес: як учителю дбати про своє ментальне здоров'я? https://osvitoria.media/experience/zrozumity-stres-yak-uchytelyu-dbaty-pro-svoye-mentalne-zdorov-ya/.

5. Лящ О., Хуртенко О., Марчук С. Емоційний інтелект як засіб розвитку резильєнтності особистості. *Вісник Національного університету оборони України*, *74*(4), 79–86.

6. Про затвердження професійного стандарту «Вихователь закладу дошкільної освіти». Наказ Міністерства економіки України № 755-21 від 19 жовтня 2021 р. https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/357-nakaz_755.pdf]

7. Про затвердження професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти» Наказ Міністерства освіти і науки України № 1225 від 29.08.2024 https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf

СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Ващук Діана,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ОПНмз-11,
Науковий керівник: *Савчук Надія, кандитат психологічних наук,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцького національного технічного університету, м. Луцьк

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ЗАСОБАМИ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ

У сучасних умовах стрімкої цифровізації суспільства та трансформації освітнього простору особливої актуальності набуває проблема формування цифрової компетентності майбутніх викладачів. Сьогодні педагог має не лише володіти базовими інформаційно-комунікаційними навичками, а й уміти ефективно інтегрувати інноваційні технології навчання в освітній процес, забезпечуючи його якість, інтерактивність і відповідність потребам здобувачів освіти. Саме тому підготовка конкурентоспроможного фахівця передбачає цілеспрямований розвиток цифрових умінь, критичного мислення та готовності до безперервного професійного зростання в умовах цифрового освітнього середовища.

Виклад основної інформації. Розвиток цифрової компетентності майбутніх викладачів здійснюється через модернізацію освітнього процесу та активне впровадження інноваційних педагогічних технологій і сучасних цифрових засобів. Навчальні заняття лекційного й практичного спрямування набувають інтерактивності та гнучкості завдяки використанню електронних платформ, онлайн-ресурсів і мультимедійних інструментів. Практикоорієнтовані форми роботи, зокрема виконання лабораторних завдань, моделювання педагогічних ситуацій, розв’язання кейсів, рольові та ділові ігри, проєктна й дослідницька діяльність, стають більш наближеними до реалій майбутньої професії, оскільки цифрові технології забезпечують можливість створення віртуального освітнього простору та відтворення професійних процесів [4, с. 219].

Цифрові інструменти відкривають широкі можливості для організації науково-дослідної та самостійної роботи здобувачів освіти – майбутніх викладачів, зокрема через дистанційну взаємодію, участь у вебінарах, онлайн-конференціях та міжнародних освітніх проектах, що, як вважаємо поділяючи думку М. Погорєлова, сприяє розвитку навичок самоосвіти, інформаційної грамотності та професійної мобільності майбутніх викладачів.

В умовах цифрової трансформації суспільства особливої актуальності набуває формування цифрової компетентності як важливої складової професійної підготовки майбутнього педагога. Ефективність цього процесу забезпечується його безперервністю, систематичністю та цілісністю, що

передбачає поступове оволодіння цифровими технологіями та їх свідоме використання в освітній діяльності [2, с. 164].

Майбутні викладачі повинні володіти знаннями про можливості інформаційно-комунікаційних технологій, розуміти роль цифрового освітнього середовища, уміти критично аналізувати інформацію, проєктувати власні електронні навчальні ресурси, працювати в професійних онлайн-спільнотах та здійснювати підвищення кваліфікації шляхом участі в онлайн-курсах і тренінгах. Результати досліджень І. Солодовнік свідчать, що впровадження інноваційних технологій навчання, зокрема гейміфікації, змішаного навчання, проєктних методів та цифрових ресурсів, сприяє підвищенню мотивації студентів, активізації пізнавальної діяльності та ефективному формуванню цифрової компетентності. Водночас виявлено певні труднощі, зокрема недостатній рівень технічної та методичної підготовки, що потребує системного вдосконалення освітнього процесу [5, с. 62-63].

В умовах сучасного освітнього середовища результативність професійної діяльності викладача значною мірою визначається рівнем його цифрової грамотності. Цифрова компетентність постає як комплексна якість, що інтегрує систему знань, практичних умінь і навичок ефективного застосування цифрових ресурсів у навчанні, а також готовність педагога свідомо добирати та реалізовувати інноваційні педагогічні стратегії. Формування цифрової компетентності майбутніх викладачів відбувається шляхом упровадження сучасних освітніх технологій у процес підготовки у закладах вищої освіти, зорієнтованих на активну участь студентів у навчанні, розвиток їхньої самостійності, креативності та цифрової культури.

Дослідження досвіду впровадження інноваційних технологій у процес професійної підготовки майбутніх викладачів підтверджує результативність використання прийомів розвитку критичного мислення, елементів гейміфікації, інтерактивних форм навчання та інформаційно-комунікаційних засобів. Під час навчальної діяльності здобувачі вищої освіти активно опановують цифрові інструменти, зокрема створюють мультимедійний контент, інфографіку, навчальні комікси, хмари слів, користуються інтерактивними онлайн-сервісами й освітніми платформами, що сприяє набуттю практичного досвіду роботи з цифровими технологіями [3, с. 8].

Інтеграція цифрових інструментів із традиційними педагогічними методами істотно розширює можливості розвитку цифрової компетентності майбутніх викладачів і сприяє підвищенню ефективності освітнього процесу. Такий синтез забезпечує гармонійне поєднання теоретичних знань із практичним застосуванням, стимулює професійне мислення та формує готовність до продуктивної діяльності в сучасному цифровому освітньому просторі.

Цифрова трансформація освіти в системі професійної підготовки майбутніх педагогів має стратегічне значення, адже цифрові технології активно змінюють суспільні процеси та впливають на всі сфери життєдіяльності. Підготовка фахівців нового покоління потребує переосмислення підходів до організації навчання – переходу від відтворення знань до розвитку критичного

мислення, творчого потенціалу та здатності розв'язувати складні завдання в цифровому середовищі. Серед пріоритетних завдань цифрової освіти визначаємо спрямованість на формування цифрових компетентностей, модернізацію освітніх програм із урахуванням сучасних технологій, системну підготовку викладачів до роботи в цифровому середовищі, активізацію співпраці з роботодавцями та стейкхолдерами, а також посилення державної підтримки процесів цифровізації. Вагоме значення має й створення сприятливих умов для інноваційної діяльності та наукових досліджень у галузі цифрової освіти [1, с. 123-124].

Формування цифрової компетентності майбутніх викладачів є невід'ємною складовою їхньої професійної підготовки в умовах цифрової трансформації освіти. Інтеграція інноваційних технологій навчання та сучасних цифрових інструментів в освітній процес сприяє підвищенню його якості, інтерактивності та практичної спрямованості, забезпечує розвиток ключових професійних умінь і навичок майбутніх педагогів. Використання онлайн-платформ, мультимедійних ресурсів, елементів гейміфікації, проєктної діяльності, дистанційних форм навчання та віртуальних освітніх середовищ активізує пізнавальну діяльність здобувачів освіти, підвищує їх мотивацію до навчання, формує здатність до самоосвіти, критичного мислення та професійної мобільності. Водночас виявлені проблеми, пов'язані з недостатнім рівнем технічної та методичної підготовки, актуалізують потребу в системному оновленні освітніх програм і підвищенні кваліфікації викладачів. Таким чином, ефективне формування цифрової компетентності майбутніх викладачів можливе за умови цілісного, систематичного та безперервного впровадження інноваційних технологій навчання, підтримки з боку держави, розвитку партнерства зі стейкхолдерами та створення інноваційного освітнього середовища. Реалізація зазначених підходів сприятиме підготовці конкурентоспроможних фахівців, здатних успішно працювати в умовах цифрового суспільства та відповідати сучасним викликам освітньої сфери.

Список використаних джерел

1. Бойчук В.М., Ковальчук О.О., Уманець В.О. Інформаційні технології та інноваційні методики навчання в закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців:методологія, теорія, досвід, проблеми.* Випуск 71. 2024. С. 117-125.
2. Волкова Н.П., Лебідь О.В. Формування цифрової компетентності у майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах.* 2021. № 78. С. 161-166.
3. Кузнєцова Н.В. Розвиток методичної компетентності майбутніх учителів початкових класів засобами інноваційних технологій. *Академічні візії.* Випуск 26. 2023. С. 1-9.
4. Погорєлов М.Д., Філатов С.В. Формування професійної компетентності майбутніх викладачів професійного навчання в галузі

транспорту засобами цифрових технологій. *Alfred Nobel University Journal of Pedagogy and Psychology*. 2024. № 2 (28). С. 214-222.

5. Солодовнік І. А, Інноваційні технології підготовки майбутніх учителів у процесі іншомовної освіти. Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи. 2025. №10. С. 59-63.

Герасимюк Леся,
старший викладач кафедри доокументознавства та інформаційної діяльності ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Тарасюк Людмила,
старший викладач кафедри доокументознавства та інформаційної діяльності ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ ДОСТУПНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

Цифрова трансформація соціальної сфери на сучасному етапі розглядається як один із основоположних чинників оновлення та модернізації державної соціальної політики. Вона охоплює впровадження та інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій на всіх етапах організації й надання соціальних послуг, починаючи зі збору, упорядкування та опрацювання інформаційних даних і завершуючи процесом ухвалення управлінських рішень, а також забезпеченням ефективної взаємодії між усіма учасниками системи соціальної роботи. У цьому контексті цифровізація трактується не лише як технологічне оновлення інструментів діяльності, а як глибока та комплексна трансформація всієї системи соціального захисту, яка змінює її організаційні основи, принципи функціонування та підходи до взаємодії з населенням.

Станом на сьогоднішній день цифровізація набуває особливого значення, оскільки вона визначає нову якість доступу до соціальних послуг та підвищує ефективність їх надання. Вона трансформує традиційні моделі соціальної роботи, завдяки чому вони стають більш гнучкими, адаптивними та орієнтованими на потреби конкретних груп населення.

Дану тематику досліджували Бикова В., Білецький О., Грига В., Дорошенко Т., Шишенко І., Харченко І. та інші.

Актуальність цифровізації соціальних послуг значно зросла в умовах децентралізаційних реформ, пандемії COVID-19, а також запровадження воєнного стану в Україні, що суттєво актуалізувало необхідність розвитку дистанційних форматів взаємодії між державними інституціями та громадянами.

За таких обставин особливого значення набуває гарантування безперервного надання соціальної підтримки та забезпечення її доступності для найбільш вразливих категорій населення. З огляду на це, розвиток електронних сервісів, онлайн-платформ і мобільних застосунків визначається як один із ключових пріоритетів державної соціальної політики [3, 4].

Цифровізація соціальної сфери є складним процесом, що охоплює не лише впровадження сучасних технологічних рішень, але й глибоку трансформацію

організаційних моделей соціальної роботи. Вона передбачає зміну підходів до взаємодії між державними органами, організаціями громадянського суспільства та отримувачами соціальних послуг, а також формування нових механізмів управління соціальними процесами та підвищення їх прозорості й ефективності [5].

Традиційна модель соціальної роботи, що базується переважно на безпосередній взаємодії соціального працівника з отримувачем послуг, поступово доповнюється цифровими форматами комунікації та взаємодії. Такий підхід дає змогу не лише вдосконалювати організацію робочих процесів, а й суттєво розширювати можливості доступу населення до соціальної підтримки, особливо для жителів віддалених територій або осіб з обмеженою мобільністю.

Застосування цифрових технологій у соціальній сфері значною мірою сприяє підвищенню рівня доступності соціальних послуг. Насамперед це виражається у можливості отримання допомоги дистанційно, що є особливо важливим для осіб з інвалідністю, людей похилого віку та мешканців сільських населених пунктів. Завдяки функціонуванню електронних сервісів громадяни мають змогу подавати заяви на соціальні виплати, оформлювати субсидії, отримувати консультації та інші види соціальної підтримки без необхідності особистого відвідування відповідних установ.

Також цифрові технології сприяють підвищенню оперативності надання соціальних послуг, оскільки автоматизація процесів дозволяє значно скоротити час опрацювання звернень і прийняття рішень. Використання електронних реєстрів та інтегрованих баз даних забезпечує оперативний доступ до актуальної інформації, що, насамперед, підвищує ефективність діяльності соціальних служб. Важливим аспектом є зростання прозорості процедур, що зменшує корупційні ризики та сприяє підвищенню рівня довіри громадян до державних інституцій [4].

Цифрові інструменти, такі як онлайн-платформи, мобільні застосунки, чат-боти та системи відеоконсультування, суттєво розширюють функціональні можливості соціальної роботи. Вони дозволяють організовувати дистанційну підтримку отримувачів соціальних послуг, забезпечувати швидкий та ефективний зворотний зв’язок, а також надавати консультації в режимі реального часу. Водночас упровадження технологій штучного інтелекту та використання аналітики великих даних відкриває нові перспективи для прогнозування соціальних ризиків, вивчення потреб населення та формування більш результативних стратегій соціальної політики [7].

Сучасна цифровізація соціальної сфери супроводжується низкою суттєвих викликів і потенційних ризиків. Одним із найактуальніших є проблема цифрової нерівності, що проявляється у нерівномірному доступі різних соціальних груп до цифрових технологій та інтернет-ресурсів. Значна частина населення, зокрема люди похилого віку, особи з низьким рівнем доходів або мешканці віддалених територій, нерідко не мають необхідних технічних засобів або достатнього рівня цифрових навичок для повноцінного користування електронними сервісами [2].

Важливою проблемою є недостатній рівень цифрової грамотності як серед отримувачів соціальних послуг, так і серед фахівців соціальної сфери. Це обумовлює необхідність впровадження системних освітніх програм, спрямованих на підвищення рівня цифрових компетентностей та адаптацію персоналу до нових умов роботи.

Окрему увагу слід надати питанням інформаційної безпеки та захисту персональних даних, оскільки соціальна сфера передбачає обробку чутливої та конфіденційної інформації. Недостатній рівень кіберзахисту може створювати ризики витоку даних, що негативно впливає на довіру громадян до цифрових сервісів.

Водночас цифровізація може частково зменшувати рівень безпосередньої особистісної взаємодії між соціальним працівником і клієнтом, що традиційно є важливою складовою соціальної роботи. Тому доцільним є поєднання цифрових і класичних форм надання соціальних послуг, що дозволяє забезпечити більш комплексний та індивідуалізований підхід до кожного отримувача допомоги [4].

Одним із провідних напрямів розвитку цифрової соціальної сфери є забезпечення цифрової інклюзії. Вона передбачає створення рівних можливостей доступу до цифрових технологій для всіх категорій населення, незалежно від віку, місця проживання чи соціального статусу. Це включає розвиток цифрової інфраструктури, підвищення рівня цифрової грамотності, впровадження доступних сервісів, а також підтримку соціально вразливих груп у процесі використання цифрових технологій [7].

Отже, цифровізація соціальних послуг є ключовим інструментом підвищення ефективності соціальної політики, однак її успішна реалізація можлива лише за умови комплексного підходу, що враховує як технологічні, так і соціальні аспекти розвитку суспільства.

Зокрема, цифрові технології відіграють ключову роль у забезпеченні доступності соціальних послуг для вразливих категорій населення, сприяють підвищенню оперативності та прозорості соціальних процесів, а також дозволяють формувати більш гнучку та клієнтоорієнтовану систему соціальної підтримки.

Список використаних джерел

1. Бикова В. Ю., Пінчук О. П. Цифрова трансформація відкритих освітніх середовищ. Київ, 2019.

2. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: виклики та перспективи. *Public Administration and Social Work*. 2024. № 1. С. 38– 42.

3. Богданова Н. С. Цифровізація соціальних послуг: європейський досвід та українські реалії. *Економіка та держава*. 2022. № 3. С. 77–83.

4. Грига В. М., Савчук О. Ю. Цифровізація соціальних послуг в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Соціальна політика: виклики та перспективи розвитку*. 2022. Вип. 1 (12). С. 25–33.

5. Дорошенко Т. В. Інноваційні технології у соціальному забезпеченні населення: від концепції до реалізації. *Соціальна політика і державне управління*. 2023. № 4 (19). С. 12–19.

6. Єгорова-Луценко Т. П. Цифровізація системи надання соціальних послуг в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2020. № 1 (14). С. 80–85.

7. Danyliuk M., Dmytryshyn M., Goran T. Informatization in Ukraine: Realities, Problems, Prospects. *European Journal of Sustainable Development*. 2021. Vol. 10, No. 4. P. 190. DOI: https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n4p190.

Занюк Мирослава,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. СЗм-11
Науковий керівник: *Сільвестрова Оксана, к. філос. н, доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ В УКРАЇНІ

Після початку повномасштабної війни в Україні відбулися значні зміни у наданні соціальних послуг. Однією з найбільш пріоритетних та вразливих категорій громадян стали ветерани та члени їхніх сімей, адже стикаються з різними медичними, психологічними та соціальними викликами. Сучасна система соціальних послуг проходить етап реформування, підлаштовуючись під нові виклики, з якими стикнулася Україна. Але, незважаючи на це все, є низка проблем які знижують ефективність допомоги та перспективи для вдосконалення, враховуючи міжнародний досвід, процеси децентралізації та цифровізації [1, с. 188].

«За прогнозами Міністерства у справах ветеранів України кількість людей, на яких спрямовуватиметься ветеранська політика, після закінчення війни становитиме близько 4-5 млн осіб. Водночас у публічному дискурсі активно обговорюється питання відсутності комплексної ветеранської політики, яка охоплювала б усі сфери життя ветеранів та ветеранок, була б ефективною в їх реінтеграції до цивільного життя, передбачала б спільні та узгоджені дії різних профільних органів влади, зокрема щодо формування тих політик, за які вони відповідають. Чи не в першу чергу це стосується соціальної політики, адже важливо, щоб її програми та заходи передбачали актуальні потреби та запити ветеранів та ветеранок і у разі необхідності могли їх забезпечити» [3, с. 5].

Соціальних захист ветеранів та членів їхніх сімей регулюється Законом України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [4]. Цей документ є основним законодавчим актом для цієї категорії громадян, який визначає хто належить до ветеранів війни, обсяг і види допомоги, категорії отримувачів та обов’язки держави щодо соціального захисту. Зокрема, якщо проаналізувати повністю нормативно-правовий акт, можна зрозуміти, що він здебільшого орієнтований на пільги та виплати і не включає в себе надання інших соціальних послуг, таких, як-от: психологічну підтримку, соціальну

адаптацію та реінтеграцію. Також складністю є й те, що механізми реалізації виплат і пільг є бюрократичними та складними, що свідчить про непристосованість до реальної ситуації в країні. Також, потрібно пам'ятати про обмеженість ресурсів, тому не всі гарантії є повністю доступними.

Важливу роль в становленні та наданні соціальних послуг ветеранам та їх сім'ям відіграє Міністерство у справах ветеранів в Україні як профільний орган виконавчої влади. Міністерство займається координацією діяльності різних органів державної влади, розробкою проєктів, програм, нормативно-правових актів, проведенням аналітичної роботи з оцінки ефективності чинних програм тощо.

Значною проблемою залишається невідповідність законодавчих актів з реальними викликами. Більша їх частина залишається на стандартному рівні, не враховуючи унікальні особливості кожного ветерана. Це знижує дієвість механізму реалізації, що призводить до зниження рівня довіру з боку отримувачів.

Також, наявність великої кількості нормативно-правових актів не збільшує їхню ефективність, тому що багато з них можуть не узгоджуватися між собою. Це призводить до дублювання, заперечень та дискусій щодо їх застосування. Коли немає єдиного комплексного закону, який би об'єднав основні положення у цілісну систему, це призводить до зменшення системності політики та створення правової невизначеності.

Існує проблема з кадровим забезпеченням. Фахівцям із соціальної роботи та супроводу ветеранів частіше за все не вистачає достатнього рівня підготовки, щоб надати професійну та якісну допомогу, бо потрібна значна база знань пов'язаних з травматичним досвідом та кризовим консультуванням. Саме тому виникає дефіцит професійно підготовлених кадрів. У наш час освітні програми уже починають розроблятися із врахуванням подібних вимог. Але щоб цей механізм запрацював, потрібен час.

Окремо слід виділити проблему стигматизації психологічної допомоги. Значна частина ветеранів не звертається до фахівців через страх соціального осуду або недовіру до системи. Це призводить до поглиблення психологічних проблем та ускладнює процес адаптації. Це виникає, тому що ветерани або їхні сім'ї не вірять, що фахівці, які ніколи не переживали подібної ситуації, можуть зрозуміти та допомогти у вирішенні.

Важливим аспектом соціальних послуг є забезпечення економічної самостійності ветеранів. Працевлаштування та підприємницька діяльність виступають важливим фактором соціальної адаптації [2, с. 44]. На практиці це працює складніше, адже ветерани дуже часто стикаються з перепонами на своєму шляху, коли намагаються повернутися на ринок праці. Це відбувається, тому в силу пережитих подій, вони можуть втратити повністю або частково професійні навички. Також, наше суспільство в цілому та роботодавці можуть упереджено ставитися до Захисників, вважати їх неурівноваженими та з психологічними відхиленнями через досвід військових дій. У таких умовах

особливої актуальності набувають програми перекваліфікації, підтримки малого бізнесу та створення інклюзивного ринку праці.

Сім'я є ключовим ресурсом підтримки ветерана, однак водночас вона сама потребує допомоги. Тривалий стрес, пов'язаний із війною, довга відсутність члена сім'ї впливає на психологічний стан усіх членів родини, що може призводити до конфліктів, емоційного вигорання та соціальної ізоляції. У цьому контексті важливим є розвиток сімейно орієнтованих соціальних послуг, які включають психологічне консультування, сімейну терапію та програми соціальної адаптації.

На нашу думку, щоб підвищити ефективність функціонування системи соціальних послуг для ветеранів та їхніх сімей потрібно почати реалізовувати комплекс заходів стратегічного характеру:

1. Інтеграція та міжвідомча взаємодія. Потрібно сформувати єдиний механізм управління, який допоможе забезпечити узгодженість між органами державної влади, місцевого самоврядування та недержавним сектором.
2. Запровадження моделі, яка буде орієнтована на кожного отримувача індивідуально. Це дуже важливо, бо індивідуальний підхід до кожного ветерана та членів його сімей допоможе врахувати специфіку потреб та збільшити довіру до інституцій, які надають послуги.
3. Цифрова трансформація. Ця сфера активно розвивається в Україні, але потребує доопрацювання. Створення єдиних реєстрів допоможе збільшити прозорість, доступність та ефективність системи.
4. Підтримка сімей ветеранів. Розвиток програм психологічної допомоги, сімейного консультування та соціального супроводу допоможе членам сім'ї адаптуватися до повернення ветерана та краще зрозуміти свій та його психологічний стан у зв'язку з подіями.
5. Вирішення питання кадрового потенціалу. Постійне підвищення кваліфікації та навчання фахівців соціальної сфери, запровадження сучасних методик роботи та перейняття міжнародного досвіду допоможе покращити якості послуг.
6. Залучення недержавного сектору. Громадські організації та благодійні фонди можуть стати важливими партнерами органам державної влади у наданні соціальних послуг, особливо, коли йдеться про інноваційні підходи та оперативні реагування на потреби ветеранів.

Отже, система соціальних послуг для ветеранів та їхніх сімей інтенсивно розвивається, намагаючись реагувати на виклики сьогодення. Проте, як і кожна система, потребує модернізації, щоб закрити прогалини, які з'являються з різних причин і зміцнити соціальну стабільність в державі.

Список використаних джерел

1. Колосок А., Цимбалюк, І. Соціальний захист ветеранів війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2024. 26 березня. С. 187–196. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/24611/1/1849.pdf (дата звернення: 29.03.2026).

2. Костишин Е., Хамуляк Т. Новації щодо здійснення соціального супроводу військовослужбовців, ветеранів війни в Україні. *Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток:* матеріали ІІ Всеукр. наук.-практ. конф студентів, курсантів та молодих вчених, 15 листопада 2024 р./за ред. М. Я. Нагірняка. Львів: ЛДУ БЖД, 2024. С. 42-49. URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/15131/1/%D0%9A%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD_%D0%A5%D0%B0%D0%BC%D1%83%D0%BB%D1%8F%D0%BA.pdf (дата звернення: 29.03.2026).

3. Ломоносова Н., Хелашвілі А., Назаренко Ю. Соціальні послуги для ветеранів та ветеранок у громадах: виклики та потреби. Дослідження. 2024. 132 с. URL: https://www.pryncyp.org/wp-content/uploads/2024/01/soczposlugy_pdf.pdf (дата звернення: 29.03.2026).

4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. Дата оновлення: 01.01.2026. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text (дата звернення: 29.03.2026).

Кіт Христина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41-Сз,
Науковий керівник: *Безносюк Олександр, к. пед. н., проф.*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРОФІЛАКТИЧНОЇ РОБОТИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Загальна соціально-економічна скрута, яку сьогодні переживають різновікові категорії населення України, потребує зосередження зусиль державних органів у справах молоді, фахівців соціальних служб для молоді та інших соціальних інституцій, молодіжного громадського активу для вирішення комплексу найгостріших питань, пов´язаних з попередженням асоціальної поведінки молоді та підлітків. Саме тому проведення необхідних заходів з метою профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі закономірно стало одним із основних завдань системи центрів соціальних служб для молоді.

Актуальність цих завдань підсилюється ще й тим, що з кожним роком зростає кількість кризових явищ у суспільстві. Вони тісно пов´язані не тільки з політичною, соціально-економічною ситуацією та нестабільністю в суспільстві, а і з умовами виховання та побутовим неблагополуччям у сім´ях, недоліками в організації навчально-виховного процесу в закладах освіти, негативним впливом антигромадських елементів тощо. Недостатня увага приділяється організації дозвілля дітей і підлітків, вихованню в них поваги до закону і загальноприйнятих правил поведінки в суспільстві, формуванню позитивного погляду на здоровий спосіб життя.

Сам термін «профілактика» (від грецького «запобіжний») звичайно асоціюється із запланованим попередженням якоїсь несприятливої події, тобто з усуненням причин, здатних викликати ті або інші небажані наслідки. З цього

виходить, що профілактика повинна проводитися у формі запланованих дій, націлених головним чином на досягнення бажаного результату, але в той же час і на запобігання можливих негативних явищ [1].

Соціальна профілактика має на меті зусилля, спрямовані:

- на превенцію соціальних проблем чи життєвих криз клієнтів, окремих груп;

- попередження ускладнення вже наявних проблем.

Це комплекс економічних, політичних, правових, медичних, психолого-педагогічних заходів, спрямованих на попередження, обмеження, локалізацію негативних явищ у соціальному середовищі. Профілактика грунтується на своєчасному виявленні та виправленні негативних інформаційних, педагогічних, психологічних, організаційних факторів, що зумовлюють відхилення в психологічному та соціальному розвитку дітей і молоді, в їхній поведінці, стані здоров'я, а також в організації життєдіяльності та дозвілля [3, с. 35].

У сучасній практиці розрізняють *первинну, вторинну та третинну* профілактику. Так, відповідно до класифікації Всесвітньої Організації Охорони здоров'я, профілактика поділяється на первинну, вторинну і третинну [2;3].

Первинна профілактика. Найбільш масова та найбільш неспецифічна, її контингент включає загальну популяцію дітей, підлітків і молоді, а метою є формування активного, адаптивного, високо функціонального життєвого стилю, спрямованого на здоров'я. Первинна профілактика є найбільш ефективною. Зусилля первинної профілактики спрямовані не стільки на попередження хвороби, скільки на формування здорового способу життя.

Первинна профілактика має наступні завдання:

• удосконалювання, підвищення ефективності використовуваних молодою людиною активних, конструктивних поведінкових стратегій;

• збільшення потенціалу особистісних ресурсів (формування позитивної, стійкої Я-концепції, підвищення ефективності функціонування соціально-підтримуючих мереж, розвиток емпатії, внутрішнього контролю власної поведінки і т.д.).

Основними способами реалізації задач первинної профілактики є:

• навчання здоровому способу життя: усвідомлення, розвиток і тренування визначених умінь справлятися з вимогами соціального середовища, керувати своєю поведінкою;

• надання дітям і підліткам психологічної і соціальної підтримки адекватними підтримуючими системами і структурами.

Виконання задач первинної профілактики повинне здійснюватися спеціально навченими в області профілактики психологами, медичними і соціальними психологами і педагогами.

Первинна профілактика більшою мірою носить інформаційний характер, оскільки спрямована на формування в особистості неприйняття та категоричну відмову від певних стандартів поведінки та негативних звичок. Її змістом є:

- надання підліткам та молоді інформації про наслідки асоціальних дій, вживання різних видів алкогольних, наркотичних та токсичних речовин;

- роз'яснення правових норм стосовно різних аспектів асоціальної поведінки; популяризація переваг здорового способу життя;

- формування у підлітків та молоді навичок культурного проведення дозвілля;

- створення умов для самореалізації особистості в різних видах творчої, інтелектуальної, громадської діяльності.

Вторинна профілактика має на меті обмеження поширення окремих негативних явищ, що мають місце в суспільстві чи соціальній групі. Вторинна профілактика серед дітей, підлітків і молоді містить у собі як соціально-психологічні, так і медичні заходи неспецифічного характеру, її контингентом є діти і підлітки з ризикованою поведінкою (бездоглядні діти, діти з кризових сімей, діти вулиці).

По своїй спрямованості на контингенти ризику вторинна профілактика є масовою, залишаючись при цьому індивідуальною у відношенні конкретної дитини чи підлітка.

Метою вторинної профілактики є зміна мало адаптивної дисфункціональної ризикованої поведінки на адаптивну форму поведінки. Вторинна профілактика має наступні завдання:

• розвиток активних стратегій поведінки, що допомагає подолати проблему;

• підвищення потенціалу особистісних ресурсів.

Виконання програм вторинної профілактики повинно здійснюватися спеціально навченими професіоналами-психотерапевтами, психологами, соціальними працівниками, педагогами і мережею непрофесіоналів - членів груп само- і взаємодопомоги, консультантами. Ефект від програм вторинної профілактики більш швидкий, але менш універсальний і діючий, ніж від первинної.

Третинна профілактика - комплекс соціальних, освітніх та медико-психологічних заходів, спрямованих на відновлення особистісного та соціального статусу людини, повернення її в сім´ю, освітній заклад, трудовий колектив, до суспільно-корисної діяльності. Тому соціально - педагогічна діяльність в межах третинної профілактики зосереджується в різноманітних осередках допомоги особистості: реабілітаційних центрах, дружніх клініках для молоді, анонімних кабінетах, громадських приймальнях [2;3].

Третинна профілактика серед дітей, підлітків і молоді є переважно медико-соціальною, індивідуальною і направлена на попередження переходу сформованого захворювання в його більш важку форму, наслідків у вигляді стійкої дезадаптації.

Метою третинної профілактики є максимальне збільшення терміну ремісій. При проведенні третинної профілактики різко зростає роль професіоналів - психотерапевтів, терапевтів, соціальних працівників і психологів, а також

непрофесіоналів - консультантів, членів соціально-підтримуючих груп і співтовариств.

Крім цих видів профілактики, розрізняють ще ***загальну та спеціальну*** профілактики.

Загальна профілактика полягає у здійсненні попереджувальних заходів, спрямованих на виникнення певних проблем у майбутньому людини (на попередження негативної ризикованої поведінки підлітків).

Спеціальною профілактикою називається система заходів, спрямованих на попередження та локалізацію конкретних негативних явищ в поведінці людей (профілактика підліткового суїциду, профілактика небезпечної статевої поведінки тощо) [4, с. 47].

Отже, соціальна профілактика є комплексом конкретних соціальних заходів (економічних, організаційних, управлінських, культурно-виховних і інших), здійснюваних з метою попередження негативних явищ, зменшення їх кількості аж до повного викорінення шляхом виявлення і усунення причин і умов, які сприяють протиправній поведінці.

Профілактика не заперечує біологічних або генетичних чинників, але розглядає їх в більш широкому психологічному і культурному контексті. Сутність змін, що відбуваються, полягає не тільки в переорієнтації з лікування (втручання) на профілактику; новий підхід ще більшою мірою виявляється в самій організації профілактики.

Список використаних джерел

1. Журавель Т.В. Соціальна профілактика як напрям соціально-педагогічної діяльності. *Соціальна педагогіка* : навч. посібник / За заг. ред. О. В. Безпалько; Авт.-кол. О. В. Безпалько, І. Д. Звєрєва, Т. Г. Веретенко та ін.: К.: Академвидав, 2013. 312 с.; С. 85–101.

2. Міністерство соціальної політики України *Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики :* наказ від 10.09.2015 № 912. Київ, 2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15 (дата звернення 27.03.2026 р.).

3. Карагодіна О. Г. Профілактична робота в соціальній сфері: теоретичні засади та сучасні підходи. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2019. № 2. С. 34–42.

4. Дубич К. В. Соціальна профілактика як напрям професійної діяльності соціального працівника. *Актуальні проблеми соціальної роботи*. 2018. № 2. С. 45–51.

Кундля Вікторія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-31,
Науковий керівник: *Жук Оксана, к. іст.н., доцент,*
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА ЯКІСТЬ ВЗАЄМОДІЇ «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК – КЛІЄНТ»

Поточний етап розвитку суспільства вирізняється невпинною цифровізацією всіх сфер життя, яка рішуче вносить зміни й на соціальну роботу. Цифрові технології масштабно викорінюють форми та якість взаємодії між соціальним працівником та клієнтом. Соціальна робота, як правило ґрунтується на прямому персональному контакті, емпатії та довірі. Перехідний момент до онлайн-комунікації, застосування відеозв'язку, месенджерів та електронних платформ закладає нові перспективи для розвитку доступності соціальних послуг, особливо для віддалених клієнтів та осіб у кризових ситуаціях. Разом з тим цифровізація формує нові виклики: зниження емоційного зв'язку, загрозу порушення конфіденційності, цифровий розрив та проблеми у створені терапевтичних відносин в онлайн - середовищі. Актуальність теми обумовлена стрімкою реалізацією цифрових інструментів у практику соціальної роботи, особливо після пандемії COVID-19 та початком повномасштабного вторгнення. Проте ефект цифровізації на якість взаємодії «соціальний працівник - клієнт» залишається менш дослідженим в українському науковому просторі.

Однією з найбільших перешкод для впровадження цифрових інструментів у соціальну роботу є «недостатній рівень цифрової грамотності серед як соціальних працівників, так і клієнтів. Соціальні працівники можуть не мати необхідних навичок для ефективного використання нових інструментів, тоді як клієнти, особливо літні люди чи представники соціально незахищених груп, можуть відчувати труднощі з доступом до технологій. Оскільки соціальна робота часто включає роботу з конфіденційною інформацією, захист персональних даних клієнтів є критично важливим питанням. Використання онлайн-платформ та мобільних додатків вимагає суворих заходів безпеки, щоб запобігти витоку інформації або порушенню приватності клієнтів». Крім того, цифрові інструменти не завжди можуть замінити особисті зустрічі, які є важливим елементом соціальної роботи [1, с. 40].

Попри наявні виклики, цифровізація соціальної роботи водночас створює широкі можливості для підвищення ефективності та розширення доступу до соціальних послуг. Використання сучасних цифрових інструментів сприяє автоматизації рутинних завдань, оперативному обміну інформацією між фахівцями, проведенню дистанційних консультацій і моніторингу ситуації клієнтів у режимі реального часу. Особливу цінність цифрові технології мають у роботі з людьми, що мешкають у віддалених районах, мають обмежену рухливість або стикаються з труднощами під час особистого звернення до соціальних установ. За умови належної професійної підготовки працівників та розроблення інклюзивних цифрових рішень технології здатні не лише подолати наявні бар'єри, а й значно розширити охоплення та підвищити якість соціальної підтримки. Основні переваги цифровізації соціальної сфери наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні переваги цифровізації соціальної сфери [2, с. 45-46].

№	Перевага	Опис
1	Покращення доступності послуг	Цифрові технології забезпечують зручний доступ до соціальних послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього місця проживання, соціального статусу чи фізичних можливостей.
2	Зниження бюрократії	Впровадження цифрових інструментів спрощує адміністративні процедури, зменшуючи необхідність особистих відвідувань установ і скорочуючи час на оформлення документів.
3	Зручність і швидкість обслуговування	Цифровізація дозволяє громадянам швидко отримати необхідну інформацію та подати заявки на соціальні послуги через онлайн-платформи, що значно зменшує час очікування та підвищує ефективність обслуговування.
4	Підвищення ефективності управління	Використання цифрових систем дозволяє органам соціального забезпечення оперативно збирати, обробляти та аналізувати дані, що сприяє більш ефективному плануванню та реалізації соціальних програм.
5	Інклюзивність	Цифрові технології створюють можливості для доступу до послуг для різних соціальних груп, включаючи людей з обмеженими можливостями, осіб, що проживають у віддалених або сільських районах.
6	Прозорість і підзвітність	Цифрові системи забезпечують прозорість процесів надання соціальних послуг, що дозволяє громадянам стежити за станом своїх заявок, отримувати актуальну інформацію та знижує можливості для корупційних проявів.
7	Розвиток нових форм соціальної підтримки	Онлайн-консультації, телемедицина, дистанційні соціальні послуги – усі ці форми підтримки дають можливість людям отримувати необхідну допомогу без необхідності виходити з дому, що особливо важливо для вразливих груп населення
8	Зниження витрат	Цифровізація дозволяє зменшити витрати на паперові документи, транспортні послуги та інші адміністративні витрати, а також оптимізувати роботу персоналу, скорочуючи дублювання функцій.
9	Інноваційні методи взаємодії	Впровадження мобільних додатків та онлайн-платформ сприяє створенню нових способів взаємодії між громадянами та соціальними працівниками, що забезпечує більшу зручність і комунікацію.
10	Покращення надання допомоги в кризових ситуаціях	У разі надзвичайних ситуацій або катастроф цифрові платформи дозволяють швидко поширювати інформацію, організовувати допомогу та координацію дій, що значно підвищує ефективність реагування.

Цифровізація соціальної сфери, попри очевидні переваги, несе суттєві ризики для якості взаємодії між фахівцем та клієнтом. Основним деструктивним фактором є втрата «людського обличчя» допомоги: екран монітора стає бар'єром, який нівелює невербальну комунікацію, емпатію та відчуття безпеки, що є критично важливими для вразливих верств населення. Цифрові інструменти не завжди можуть замінити особисті зустрічі та «живу комунікацію».

Отже, ефективне використання цифрових технологій у соціальній роботі можливе лише за умови комплексного підходу: системної підготовки фахівців у

сфері цифрової грамотності, розробки надійних механізмів захисту персональних даних, створення інклюзивних цифрових платформ та збереження балансу між онлайн і офлайн-формами роботи. Особистісний контакт, емпатія та довіра мають залишатися основою професії, а цифрові інструменти – слугувати потужним доповненням, а не заміною.

Таким чином, цифровізація соціальної роботи – це не просто технічна модернізація, а глибока трансформація, яка вимагає від суспільства, держави та професійної спільноти свідомого, науково обґрунтованого й етично виваженого впровадження. Лише за таких умов цифрові технології зможуть реально підвищити якість життя вразливих груп населення та зміцнити систему соціального захисту в Україні.

Список використаних джерел

1. Білецький О. П. Інтеграція цифрових технологій у соціальну роботу: виклики та перспективи. URL: https://www.researchgate.net/publication/387714466_INTEGRACIA_CIFROVIH_TEHNOLOGIJ_U_SOCIALNU_ROBOTU_VIKLIKI_TA_PERSPEKTIVI (дата звернення: 07.04.2026).

2. Чорний Д. В. Цифровізація соціальної сфери: ризики та переваги : Магістерська робота. Тернопіль, 2025. URL: https://api.dspace.wunu.edu.ua/api/core/bitstreams/a4ca26c0-1579-4b30-8dfa-7b1ed6f3fb90/content (дата звернення: 07.04.2026).

Матеюк Олег, *доктор психологічних наук, професор,*
професор кафедри психології та соціального забезпечення
Державний університет «Житомирська політехніка», м. Житомир
Суходоля Юлія, *доктор філософії в галузі психології,*
старший викладач кафедри психології та соціальної роботи,
Західноукраїнський національний університет ,м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ АСЕРТИВНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ТА ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР

Проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки у різних сферах життєдіяльності в Україні вирішуються відповідно до опрацьованої стратегії, яка зазначена у Національній програмі інформатизації. Вона, згідно своїх завдань, «…спрямована на забезпечення розробки, впровадження та застосування інформаційно-комунікаційних технологій у державному управлінні, місцевому самоврядуванні та суспільному житті» [1].

Національна програма інформатизації формувалась згідно з «…довгострокових пріоритетів соціально-економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку держави з урахуванням світових напрямів розвитку та досягнень у сфері інформатизації і спрямована на розв’язання проблем розвитку інформаційного суспільства, підвищення ефективності та

результативності державного управління, національної безпеки і оборони, демократизації суспільства» [1]. Зазначені питання забезпечення національної безпеки української держави, яка охоплює низку складових (оборонну, енергетичну, екологічну, інформаційну, соціальну, психологічну тощо), можуть також реалізовуватись і у сфері надання низки психологічних послуг та інформування щодо подій в світі та Україні за допомогою мережі Internet через відомі соціальні мережі (Instagram, Facebook, Twitter та ін.) різних категорій громадян (серед яких значне місце займають військовослужбовці та члени їх сімей, внутрішньо переміщені особи, а також особи, які є постраждалими від військового вторгнення росії в Україну). Це необхідно для нівелювання низки психологічних проблем, з якими зустрічаються ці категорії українських громадян, які контактують з громадянами інших країн на території України (найбільш яскраво це позначається на Львівщині, Волині та Закарпатті) та які проживають на території держав, які по-сусідськи та з метою підтримки та допомоги прийняли українських біженців від війни (наприклад, у Польщі та Угорщині). Мова йде про наслідки конфліктів на етнічному підґрунті, які, у своїй більшості, інспіровані або фінансуються з території ворога.

Окрім виникнення в українських громадян низки персоніфікованих психічних проблем, порушень психіки, закономірних психічних травм і «стигм» війни, порушення етнічної толерантності, що виникають, спричиняють також багатогранні та взаємопов’язані загрози, які безпосередньо корелюють відразу з декількома сферами національної безпеки через їх потенціал породжувати соціальну, політичну та економічну нестабільність, а також підривати єдність і функціональність держави як єдиного соціального організму.

Ці порушення етнічної толерантності, окрім побуту, класичних засобів масової інформації, проявляються і в цифровій сфері. Ворожі висловлювання, мова ненависті у мережі Internet через відомі соціальні мережі (Instagram, Facebook, Pinterest, Twitter, LinkedIn, Snapchat, TikTok, Likee, Reddit, Canva) чи месенджери (Viber, WhatsApp, Skype, Telegram, Hangouts, Google Meet, Zoom, Skype, FaceTime тощо), пропаганда чи кібератаки з етнічними чи політичними мотивами, щоденно руйнують критичну інфраструктуру, установи та державні служби України. Ці кіберзагрози ставлять під загрозу кібербезпеку держави, що призводить до витоку даних, ескалації інформаційної війни та збоїв у роботі основних державних послуг. Загалом, кібератаки є інструментом та засобом для суб’єктів міжнародної політики, що є ворожими до України, та які прагнуть використати етнічну напругу для дестабілізації або ж знищення української держави.

Отже, надання психологічних послуг українським громадянам за допомогою відповідних цифрових технологій через виникнення психологічних проблем, спровокованих, окрім воєнних причин, ще і причинами порушення етнічної толерантності, є вкрай важливим питанням не тільки через персоніфіковану реабілітацію психофізичних розладів, успішну соціальну адаптацію та реінтеграцію постраждалих від війни, але й, також, через нівелювання загроз національній безпеці держави. Ці загрози створюють ризики

для соціальної, політичної та економічної стабільності, кібербезпеки, порушують управління та можуть мати негативні наслідки для зовнішньої політики та дипломатичних відносин України. А отже, питання дослідження етнічної толерантності як безпекової складової зовнішньої та внутрішньої політики України (а також етнічної асертивності як стратегії вирішення цих питань) потребує належної уваги академічної спільноти та заслуговує на першочерговий розгляд. Це питання є особливо важливим у контексті аналізу можливих причин виникнення сучасних воєн, воєнних та прикордонних конфліктів на теренах європейського, африканського та азіатського регіонів.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Національну програму інформатизації» // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20#Text.

Ніколайчук Юлія,
здобувачка третього (освітнього-наукового) рівня вищої освіти кафедри соціальної роботи, Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ

СІМЕЙНІ КОНФЕРЕНЦІЇ ЯК ФОРМА ВІДНОВЛЮВАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ

Сучасна соціальна робота з сім’ями, що опинились у складних життєвих обставинах, дедалі активніше орієнтується на ресурсний підхід. У цьому контексті відновлювальні практики набувають особливої значущості як інструмент переходу від патерналістичної моделі надання послуг до моделі спільного планування допомоги.

Сімейна конференція є однією з найбільш структурованих та доказово обґрунтованих форм відновлювальної практики. Вона передбачає зустріч усіх членів сім'ї та близьких людей для спільного обговорення проблемної ситуації та розроблення плану підтримки дитини і сім'ї. Практика FGC виникла в Новій Зеландії та згодом поширилася в Нідерландах, Великій Британії, скандинавських країнах, де стала частиною системи захисту дітей. В Україні сімейні конференції впроваджуються на рівні окремих центрів соціальних послуг та громадських організацій у рамках пілотних проєктів. Однак відсутність єдиного алгоритму проведення та стандартизованих форм фіксації результатів суттєво обмежує масштабування цього методу та унеможливлює його системну оцінку ефективності.

Теоретичне підґрунтя сімейних конференцій закладено в роботах G. Burford, L. Gordon-Jack, J. Pennell, J. Tew, які обґрунтували концепцію FGC як форму участі сім'ї у прийнятті рішень щодо добробуту дитини. Аналіз наукових джерел засвідчує, що результативність сімейної конференції визначається якістю підготовчого етапу, рівнем кваліфікації фасилітатора та чіткістю механізмів моніторингу виконання сімейного плану. Огляд зарубіжних досліджень ефективності FGC показав, що у 78-85% випадків сімейна конференція

завершується виробленням реалістичного плану дій, який сім'я вважає власним рішенням, а не нав'язаним ззовні [1; 3]. Це принципово відрізняє даний метод від традиційного індивідуального плану, складеного фахівцем, і значно підвищує мотивацію сім'ї до його виконання. Разом із тим у вітчизняній науковій літературі практично відсутні розробки щодо операціоналізації методу FGC для умов українських центрів соціальних послуг, зокрема стосовно алгоритму проведення та документування результатів, що зумовлює актуальність представленого дослідження.

Сімейна конференція - це структурована зустріч, організована фасилітатором, у якій беруть участь усі члени сім'ї, значущі для неї особи (сусіди, друзі, представники громади), а також, за необхідності, фахівці соціальної сфери [2]. Відмінність FGC від традиційного міждисциплінарного консиліуму полягає в тому, що рішення ухвалює сама сім'я у ході обговорення, а не фахівці. Роль професіоналів зводиться до надання інформації та ресурсної підтримки, але не до визначення змісту плану. Сімейна конференція ґрунтується на таких ключових принципах: добровільної участі; нейтральності фасилітатора; пріоритету сімейної відповідальності; захисту інтересів дитини як визначального критерію оцінки сімейного плану; конфіденційності.

Алгоритм проведення сімейної конференції охоплює три основні фази.

Фаза I - підготовка (2–4 тижні до зустрічі). На цьому етапі фасилітатор проводить індивідуальні зустрічі з кожним потенційним учасником конференції. Метою цих зустрічей є пояснення формату і правил конференції, виявлення можливих конфліктів між учасниками та розроблення стратегій їх управління, отримання згоди на участь. Паралельно фахівці готують інформаційні довідки про наявні соціальні послуги та ресурси громади, якими сім'я може скористатися. На цьому ж етапі визначаються організаційні питання: місце, час, тривалість зустрічі, технічне забезпечення. Особлива увага приділяється залученню дитини (якщо вона досягла відповідного віку), її думка та побажання мають бути почуті або безпосередньо, або через довірену особу.

Фаза II - проведення конференції. Зустріч складається з трьох послідовних частин: інформаційної, приватної наради сім'ї та презентації плану. У межах інформаційної частини фасилітатор знайомить учасників з правилами зустрічі, фахівці стисло представляють інформацію про ситуацію сім'ї та наявні ресурси. Учасники мають можливість поставити уточнюючі запитання. Після завершення інформаційної частини фахівці залишають приміщення. Приватна нарада сім'ї - центральний елемент FGC, який проводиться без присутності фахівців. Сім'я самостійно обговорює ситуацію та виробляє план дій. Фасилітатор перебуває поза кімнатою і доступний за потреби. Тривалість наради не обмежується. На етапі презентації плану сім'я представляє розроблений план фахівцям. Останні оцінюють план з позиції безпеки та інтересів дитини. Якщо план відповідає мінімальним вимогам безпеки, він приймається. У разі серйозних застережень фасилітатор організовує повторне обговорення.

Фаза III - фіксація результатів та моніторинг. Сімейний план, який є основним документальним продуктом конференції повинен містити конкретні

завдання (хто, що робить і до якого терміну), розподіл ролей між членами родини та фахівцями, критерії, за якими учасники визначатимуть прогрес, дату першої зустрічі для перевірки виконання.

Сімейний план підписується всіма учасниками та передається до центру соціальних послуг для включення до електронного досьє сім'ї. Фасилітатор складає протокол конференції, в якому фіксуються склад учасників, тривалість кожної фази, основні теми обговорення (без відтворення змісту приватної наради), факт прийняття або доопрацювання плану. Моніторинг виконання сімейного плану здійснюється за участю призначеного координатора (як правило, соціального працівника) і передбачає регулярні контрольні зустрічі з сім'єю. У разі суттєвих змін у ситуації сім'ї може бути ініційована повторна конференція.

Таким чином, сімейна конференція є практично ефективною формою відновлювальної практики, що дозволяє задіяти ресурсний потенціал сім'ї у вирішенні складних життєвих обставин. Запропонований трифазний алгоритм проведення FGC та вимоги до фіксації результатів створюють підґрунтя для стандартизації цього методу в умовах українських центрів надання соціальних послуг. Впровадження сімейних конференцій у поєднанні з електронним документуванням випадку сприятиме підвищенню якості міждисциплінарної взаємодії та посиленню суб'єктності сімей у вирішенні власних проблем.

Список використаних джерел

1. Pennell J., Burford G. Family Group Decision Making: Protecting Children and Women. Child Welfare. 2000. Vol. 79 (2). P. 131-158.

2. Dijkstra S., Creemers H. E., Asscher J. J. et al. The Effectiveness of Family Group Conferencing in Youth Care: A Systematic Review. Child Abuse & Neglect. 2016. Vol. 62. P. 100-110.

3. Tew J., Gordon-Jack L. Family Group Conferences in Social Work: Involving Families in Social Care Decision Making. London : Jessica Kingsley, 2012. 223 p.

Пацюк Оксана,
здобувачка другого (магістерського_ рівня вищої освітт гр. СЗм-11
e-mail: oksanapatsiuk2004@gmail.com
***Науковий керівник**: Малиновський Валентин, д.політ.н., професор,*
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УКРАЇНІ: РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО МЕНЕДЖЕРА ЯК ПРОВІДНИКА ЗМІН

Цифрова трансформація соціальної сфери стала одним з важливих напрямів державної цифрової стратегії, спрямованої на формування ефективної сервісної цифрової держави. Механізмом державної цифрової стратегії є діджиталізація – переведення всіх соціальних послуг з режиму офлайн в онлайн. Головними результатами цифрової трансформації соціальної сфери мають стати:

по-перше, зручний і доступний соціальний сервіс для громадян і подолання корупції у соціальній сфері; по друге, оптимізація соціальних видатків держави [1, с. 27].

З метою запровадження цифрових технологій у практику соціальної сфери 28 жовтня 2020 р. Урядом була затверджена *Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери*. Стратегією визначені такі завдання: підвищення ефективності соціального захисту громадян; удосконалення системи управління фінансовими ресурсами соціальної сфери; автоматизація системи управління та контролю в соціальній сфері; технологічний розвиток інформаційних ресурсів соціальної сфери з використанням інноваційних технологій [2].

Одним з ключових інструментів реалізації Стратегії є *Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС)*, метою створення якої є забезпечення цілісної автоматизації процесів у соціальній сфері шляхом об'єднання та оптимізації діючих електронних інформаційних ресурсів соціальної сфери, розвитку електронної інформаційної взаємодії суб'єктів цієї системи, спрямованої на забезпечення прозорості соціальної сфери, цифровізацію соціальної підтримки та підвищення рівня її доступності для осіб, які її потребують [3, с. 3].

Важливу роль у цьому процесі відіграє цифрова платформа Дія, яка стала інструментом надання державних та соціальних послуг онлайн. Паралельно реформа децентралізації, що реалізується в Україні з 2014 року, передала значну частину повноважень у сфері соціального захисту на рівень територіальних громад. У цих умовах саме соціальний менеджер виступає ключовою фігурою – не лише виконавцем рішень, а провідником змін, який забезпечує стратегічний розвиток, цифрове лідерство та ефективну комунікацію з громадою.

Цифрова трансформація – це процес впровадження інноваційних технологій у всі аспекти бізнесу, від щоденних операцій до прийняття стратегічних рішень. Це передбачає не лише перехід від аналогових інструментів до цифрових, але й зміну культури та переосмислення способів функціонування компанії та ведення бізнесу [4, с. 149]. У соціальній сфері це означає:

- перехід до електронного документообігу;
- автоматизацію процесів призначення допомог;
- створення електронних реєстрів отримувачів соціальних послуг;
- надання послуг онлайн через державні платформи;
- підвищення прозорості та підзвітності управлінських рішень.

Запуск нових сервісів через платформу «Дія» дав можливість громадянам отримувати соціальні виплати, подавати заяви, оформлювати статуси та довідки без фізичного відвідування установ. Це особливо важливо в умовах воєнного стану та внутрішнього переміщення населення, коли швидкість і доступність послуг мають критичне значення.

Однак цифровізація створює і нові виклики: нерівний доступ до інтернету, низький рівень цифрової грамотності окремих груп населення, ризики кібербезпеки, потреба в перенавчанні персоналу. Саме тут проявляється стратегічна роль соціального менеджера.

Реформа децентралізації докорінно змінила систему управління соціальною сферою. Територіальні громади отримали більше повноважень і відповідальності за організацію соціальних послуг, формування бюджетів, визначення пріоритетів розвитку.

У нових умовах соціальний менеджер:

- координує діяльність структурних підрозділів;
- планує розвиток соціальної інфраструктури;
- забезпечує впровадження цифрових рішень на місцевому рівні;
- організовує взаємодію з громадськістю та партнерами.

Він перестає бути лише адміністратором і стає стратегом, аналітиком та лідером. Успішність цифрової трансформації громади значною мірою залежить від його професійних компетентностей.

Однією з ключових компетентностей соціального менеджера є стратегічне планування. У контексті цифровізації воно передбачає:

1. Аналіз потреб громади та вразливих груп.
2. Оцінку цифрової готовності установ соціальної сфери.
3. Формування довгострокових цілей цифрового розвитку.
4. Розробку програм модернізації соціальних сервісів.
5. Оптимальний розподіл фінансових та людських ресурсів.

Стратегічне планування дає можливість уникнути фрагментарних рішень і забезпечує системність впровадження інновацій. Наприклад, інтеграція місцевих інформаційних систем з державними реєстрами потребує чіткої координації, технічної підготовки та управління ризиками.

Крім того, соціальний менеджер повинен враховувати принципи сталого розвитку, інклюзії та рівного доступу до цифрових послуг. Цифрова трансформація не повинна поглиблювати соціальну нерівність – навпаки, вона має зменшувати бар’єри для отримання допомоги [5].

У сучасних умовах соціальний менеджер повинен бути не просто лідером, а цифровим лідером, що означає здатність керівника ініціювати та підтримувати впровадження технологічних інновацій, формувати культуру відкритості до змін і навчання.

Для соціального менеджера це:

- готовність до постійного професійного розвитку;
- вміння працювати з даними та аналітикою;
- здатність управляти змінами в колективі;
- формування мотивації працівників до використання нових технологій.

Опір змінам є природною реакцією персоналу, особливо в установах із тривалими традиціями роботи. Тому соціальний менеджер повинен виступати модератором процесу адаптації: проводити тренінги, пояснювати переваги цифрових інструментів, демонструвати практичні результати.

Цифрове лідерство також передбачає використання сучасних інструментів управління – електронних систем моніторингу, аналітичних панелей, автоматизованих звітів. Це дає можливість приймати рішення на основі даних, а не інтуїції.

Щодо комунікації з громадою в умовах цифровізації, то вона стає стратегічним ресурсом управління. В умовах децентралізації громада очікує прозорості, відкритості та швидкого реагування на потреби.

Соціальний менеджер має забезпечувати:

- інформування населення про нові електронні сервіси;
- пояснення алгоритмів отримання послуг через онлайн-платформи;
- організацію зворотного зв'язку;
- врахування думки громадян під час планування реформ;
- ведення офіційного сайту, соціальних мереж громади чи організації.

Цифрові інструменти відкривають нові можливості для комунікації – офіційні сайти органів місцевого самоврядування, соціальні мережі, електронні консультації, онлайн-опитування. Однак ефективність комунікації залежить не лише від технологій, а й від довіри. Соціальний менеджер повинен будувати партнерські відносини з громадою, демонструючи прозорість і підзвітність.

Особливу увагу слід приділяти вразливим групам населення, які можуть мати обмежений доступ до цифрових сервісів. У таких випадках важливо поєднувати онлайн-формати з традиційними каналами обслуговування.

Попри значні досягнення, цифрова трансформація соціальної сфери в Україні стикається з низкою викликів:

- нестача фінансування на місцевому рівні;
- кадровий дефіцит фахівців із цифровими компетентностями;
- потреба в захисті персональних даних;
- кіберзагрози;
- цифрова нерівність між громадами.

Подолання цих викликів можливе лише за умови системного підходу, підтримки держави та міжнародних партнерів, а також підвищення професійної підготовки соціальних менеджерів.

У перспективі соціальний менеджер має стати інтегратором різних ресурсів – державних, громадських, міжнародних та координатором інноваційних проєктів у соціальній сфері.

Підсумовуючи, можна сказати, що цифрова трансформація соціальної сфери в Україні є складним і багатовимірним процесом, що поєднує технологічні, організаційні та управлінські зміни. Впровадження електронних сервісів та реалізація реформи децентралізації створили нові умови функціонування системи соціальних послуг.

У цих умовах соціальний менеджер виступає не лише адміністратором, а й провідником змін, який формує стратегію розвитку, впроваджує цифрові інновації та забезпечує ефективну комунікацію з громадою. Його професійні компетентності – стратегічне планування, цифрове лідерство та комунікативна майстерність – стають визначальними для успішності трансформаційних процесів.

Таким чином, майбутнє соціальної сфери України значною мірою залежить від здатності соціальних менеджерів адаптуватися до цифрових

викликів, ініціювати зміни та забезпечувати орієнтованість системи соціальних послуг на потреби людини в умовах сучасного цифрового суспільства.

Список використаних джерел

1. Малиновський В. Я. Стратегічні аспекти цифрової трансформації соціальної сфери. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. № 1 (147). С. 27–31.

2. Стратегія цифрової трансформації соціальної сфери: затв. розпорядж. Каб. Міністрів України від 28.10.2020 р. № 1353-р. *Урядовий кур'єр*. 2020 р. 31 жовт. С. 13.

3. Про Єдину інформаційну систему соціальної сфери: Закон України від 18.09.2025 р. № 4607-IX. *Урядовий кур'єр*. 2025. 11 груд. С. 3-4.

4. Кравченко М. О., Салабай В. О. Роль цифрових трансформацій бізнес-процесів підприємств. *Економічний вісник «Київський політехнічний інститут»* 2023. № 26. С. 148-153. URL: https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/6a510e55-aff7-48f7-9e55-bddde6168a21/content

5. Ворона О. Інклюзія – це більше, ніж тренд. Як бізнесу та державі розірвати бар'єри та створити в Україні суспільство рівних можливостей? Розповідає експерт з інклюзії Олександр Ворона. *Forbes*. 2024. 21 груд. URL: https://forbes.ua/company/inklyuziya-tse-bilshe-nizh-trend-yak-biznesu-ta-derzhavi-rozirvati-bareri-ta-stvoriti-suspilstvo-rivnikh-mozhlivostey-rozpovidae-ekspert-z-inklyuzii-oleksandr-vorona-20122024-25761

Степаненко Вікторія, *д. пед. н., професор,*
професор кафедри соціальної роботи та педагогіки вищої школи,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Якобсон Олена, *к. мед. н., доцент,*
доцент кафедри анатомії, нормальної та патологічної фізіології,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

РЕАБІЛІТАЦІЙНІ ЗАХОДИ, ЩО СТАНОВЛЯТЬ ЗМІСТ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ІЗ ДОГЛЯДУ

Згідно з Класифікатором соціальних послуг до соціальних послуг із догляду належать: стаціонарний, денний, паліативний догляд, догляд вдома. Також до таких послуг можна віднести догляд та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних [8]. У змісті зазначених послуг передбачено здійснення реабілітаційних заходів, реалізація яких відбувається відповідно до Законів України «Про соціальні послуги» [11], «Про реабілітацію осіб з інвалідністю» [10], Постанови КМУ від 14.01.2026 № 64 [1] та відповідних державних стандартів [2–7]. Постановою КМУ від 19.01.2022 № 31 реабілітаційні заходи з надання послуг визначено як систему медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, при здійсненні яких застосовується

комплексний підхід [9]. Серед заходів з реабілітації у сфері охорони здоров'я виокремлюють: медикаментозне лікування в межах компетенцій лікаря фізичної та реабілітаційної медицини; фізичну терапію; ерготерапію; терапію мови та мовлення; забезпечення протезуванням, ортезуванням, допоміжними засобами реабілітації, медичними виробами.

До психологічних реабілітаційних заходів належать: психокорекція якостей і функцій, мотивації до повсякденного функціонування та праці особи з інвалідністю; профілактика негативних психічних станів; навчання прийомів і методів психологічної саморегуляції. Основні заходи з професійної реабілітації полягають у сприянні в професійному навчанні та професійній адаптації. До заходів з трудової реабілітації належать: раціональне працевлаштування та психологічна підтримка в процесі професійної адаптації до виробничих умов. Серед заходів соціальної реабілітації виокремлюють: соціально-побутову адаптацію; соціально середовищну орієнтацію та забезпечення допоміжними засобами реабілітації й медичними виробами.

Психологічна та педагогічна корекція розвитку належать до психолого-педагогічних реабілітаційних заходів. Серед фізкультурно-спортивних реабілітаційних заходів виокремлюють: фізкультурно спортивну підготовку, адаптацію, організацію та проведення фізкультурно-оздоровчих і спортивних занять. Основними формами реабілітаційних заходів слугують: надання реабілітаційних послуг; забезпечення допоміжними засобами реабілітації, медичними виробами та матеріальне забезпечення Соціальні послуги з догляду за особою з інвалідністю, дитиною з інвалідністю спрямовані на соціально-побутову допомогу, підтримку, захист і забезпечення їх повсякденного функціонування. Для забезпечення послуг із догляду за відповідними категоріями їх отримувачів, зокрема за дитиною з інвалідністю, яка має важкі форми інвалідності, у випадку тимчасової відсутності осіб, що здійснюють догляд за нею під час хвороби, відпустки чи у вихідні дні, органи виконавчої влади та місцевого самоврядування можуть створювати відділення тимчасового перебування осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю при установах соціального обслуговування, реабілітаційних закладах, а також будинки тимчасового перебування осіб з інвалідністю [10]. Реабілітаційні послуги в межах соціальної послуги стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності, надаються відповідно до індивідуальної програми реабілітації (ІПР) та передбачають здійснення заходів з:

– нагляду та допомоги під час їх проведення, зокрема проведення трудової реабілітації;

– сприяння в: отриманні технічних та інших засобів реабілітації; організації звернень до реабілітаційних установ з метою отримання реабілітаційних послуг; перегляду індивідуальних програм реабілітації;

– навчання та вироблення практичних навичок самостійного користування технічними та іншими засобами реабілітації [7].

Соціальна послуга денного догляду також передбачає надання реабілітаційних послуг відповідно до ІПР, їх моніторинг та сприяння перегляду, нагляд і допомогу під час проведення. І, так само, допомогу в забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання та вироблення практичних навичок самостійного користування технічними та іншими засобами реабілітації [3].Також послугою передбачено консультування з питань адаптації відповідних реабілітаційних засобів реабілітації до потреб отримувача послуги [4].

Послуга паліативного догляду містить у собі заходи, що передбачають: допомогу в забезпеченні допоміжними засобами реабілітації, засобами медичного призначення (протези, ортези, катетери тощо); навчання навичкам користування ними; а також консультування та інформування щодо наявних засобів медичного призначення, реабілітаційного обладнання, яке необхідно використовувати при наданні соціальної послуги в домашніх умовах (протипролежневі матраци, багатофункціональні ліжка, підіймачі, концентратори кисню, стільчики тощо) [6]. Послугою догляду вдома передбачено заходи щодо допомоги у забезпеченні технічними засобами реабілітації (протези, ортези, крісло колісне тощо), навчання навичкам користування ними, приготування до прийому, навчання навичкам прийому їжі, застосування спеціального посуду та технічних засобів реабілітації, допомогу у виконанні реабілітаційних, лікувально-фізичних вправ тощо [2]. Однією з особливостей соціальної послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних, є сприяння в отриманні реабілітаційних послуг, формування та підтримка навичок самообслуговування, побутових навичок, необхідних для організації самостійного життя. Послуга має у своєму змісті заходи щодо сприяння в: отриманні реабілітаційних послуг; організації відвідування фахівцями отримувача за місцем проживання; отриманні технічних та інших засобів реабілітації відповідно до ІПР [5]. Системності і комплексності соціальних послуг із догляду сприяє здійснення реабілітаційних заходів мультидисциплінарною командою, дії якої спрямовані на надання допомоги щодо відновлення та компенсації порушених або втрачених функцій організму, досягнення та підтримання соціальної, матеріальної незалежності отримувача відповідних послуг, їх трудової адаптації та інтеграції в суспільство.

Список використаних джерел

1. Деякі питання організації надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2026 № 64. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64-2026-%D0%BF#Text (дата звернення: 03.04.2026)

2. Про затвердження Державного стандарту догляду вдома: Наказ Мінсоцполітики України від 13.11.2013 № 760. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text

3. Про затвердження Державного стандарту денного догляду: Наказ Мінсоцполітики України від 30.07.2013 № 452. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13#Text (дата звернення: 03.04.2026)

4. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги денного догляду дітей з інвалідністю: Наказ Мінсоцполітики від 05.04.2023 № 119 Н. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0898-23#Text (дата звернення: 03.04.2026)

5. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги догляду та виховання дітей в умовах, наближених до сімейних: Наказ Мінсоцполітики України від 09.03.2021 № 115. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0856-21#Text (дата звернення: 03.04.2026)

6. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги паліативного догляду: Наказ Мінсоцполітики України від 20.02.2024 № 70 Н. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0504-24#Text (дата звернення: 03.04.2026)

7. Про затвердження Державного стандарту стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності: Наказ Мінсоцполітики України від 29.02.2016 № 198. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0432-16#n180 (дата звернення: 03.04.2026)

8. Про затвердження Класифікатора соціальних послуг: Наказ Мінсоцполітики України від 23.06.2020 № 429. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text (дата звернення: 04.04.2026)

9. Про затвердження Порядку здійснення реабілітаційних заходів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.01.2022 № 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31-2022-%D0%BF#Text (дата звернення: 03.04.2026)

10. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України ві 06.10.2005 № 2961-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text (дата звернення: 04.04.2025).

11. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text (дата звернення 04.04.2026).

Таланова Ольга,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
4 курсу, СЗ-2210
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
e-mail:talanova76@gmail.com
Науковий керівник: *Архипова С.П., д.п.н., професорка*

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ БІБЛІОТЕК У КОНТЕКСТІ МОДЕРНІЗАЦІЇ БІБІЛОТЕЧНОГО ПРОЦЕСУ

У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства та активного впровадження цифрових технологій значно зростає роль бібліотек як важливих соціокультурних інституцій. Традиційна модель бібліотеки як місця зберігання

та видачі книг поступово трансформується у багатофункціональний інформаційний центр, що забезпечує доступ до знань, сприяє розвитку освіти та формує культурний простір громади. У зв'язку з цим актуальним є дослідження трансформації соціальних функцій бібліотек у контексті модернізації бібліотечного процесу [1].

Традиційно бібліотеки виконували інформаційну, освітню, культурно-просвітницьку та виховну функції. Проте сучасні соціальні та технологічні зміни зумовлюють необхідність їх переосмислення та розширення. Інформаційна функція бібліотеки сьогодні пов'язана не лише з наданням доступу до друкованих ресурсів, але й із використанням електронних баз даних, цифрових архівів, онлайн-каталогів та віддалених сервісів обслуговування користувачів. Це дозволяє забезпечити швидкий та зручний доступ до інформації незалежно від місця перебування користувача [2].

Одним із важливих напрямів трансформації бібліотечної діяльності є розвиток освітньої функції бібліотек. Сучасні бібліотеки активно підтримують концепцію навчання впродовж життя (lifelong learning), організовуючи різноманітні освітні заходи: лекції, тренінги, майстер-класи, інтерактивні заняття та культурно-освітні програми. У цьому контексті бібліотека виступає не лише інформаційним ресурсом, а й відкритим освітнім простором, який сприяє формуванню інформаційної та медіаграмотності користувачів [3].

Суттєвих змін зазнає і соціальна функція бібліотеки. У сучасному суспільстві бібліотеки дедалі частіше виконують роль соціального простору, де відбувається комунікація, культурний обмін та взаємодія різних соціальних груп. Бібліотека стає майданчиком для проведення культурних заходів, громадських дискусій, творчих зустрічей, презентацій та інших соціальних ініціатив. Це сприяє зміцненню соціальної згуртованості громади та розвитку громадянського суспільства [4].

Модернізація бібліотечного процесу передбачає впровадження інноваційних технологій, автоматизацію бібліотечних процесів, створення електронних каталогів та цифрових колекцій. Значну роль відіграє використання інтернет-ресурсів та соціальних мереж для популяризації бібліотечних послуг і комунікації з користувачами. Крім того, сучасні бібліотеки активно розвивають комфортні креативні простори для навчання, творчості та спільної роботи [5].

У процесі модернізації бібліотечної діяльності змінюється також роль бібліотекаря. Сучасний бібліотечний працівник виконує функції інформаційного консультанта, організатора освітніх та культурних заходів, координатора соціальних проєктів та посередника між користувачем і інформаційними ресурсами. Це зумовлює необхідність постійного професійного розвитку та підвищення рівня цифрових компетентностей бібліотечних фахівців [6].

Важливим аспектом розвитку сучасних бібліотек є забезпечення доступності бібліотечних послуг для різних соціальних груп населення. Бібліотека має бути відкритим і безбар'єрним простором для дітей, молоді,

людей похилого віку, осіб з інвалідністю та інших категорій користувачів. Створення інклюзивного середовища сприяє розширенню аудиторії бібліотеки та підвищенню її соціальної значущості [3].

Отже, трансформація соціальних функцій бібліотек є закономірним процесом, що відбувається під впливом розвитку інформаційних технологій та змін у суспільстві. Модернізація бібліотечного процесу сприяє розширенню функцій бібліотеки, підвищенню якості інформаційних послуг та формуванню бібліотеки як сучасного соціокультурного центру громади. У сучасних умовах бібліотека виступає важливим осередком освіти, культури, комунікації та соціальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (зі змінами станом на 2023 р.). – Київ.
2. Соляник А. А. Сучасні трансформації бібліотек в умовах цифрового суспільства. – Харків : ХДАК, 2020.
3. Бібліотеки в цифрову епоху : матеріали науково-практичної конференції / за ред. В. Ільганаєвої. – Харків : ХДАК, 2021.
4. Дубровіна Л. А. Бібліотеки України в умовах цифрової трансформації. – Київ : НБУВ, 2022.
5. Стратегія розвитку бібліотечної справи в Україні до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України». – Київ : Міністерство культури України, 2020.
6. Лобузіна К. В. Цифрові ресурси бібліотек: організація та використання. – Київ : НБУВ, 2019.

Ткач Юлія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-41,
Науковий керівник: *Сільвестрова Оксана, к.філос.н.,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ВЕТЕРАНІВ НА ПРИКЛАДІ ВАРАСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Повномасштабна збройна агресія проти України спричинила безпрецедентні соціально-демографічні зміни, однією з ключових серед яких є стрімке та масштабне зростання кількості ветеранів війни, членів їхніх родин, а також родин загиблих Захисників і Захисниць. У найближчі роки українське суспільство зіткнеться з масовим процесом переходу сотень тисяч військовослужбовців від умов ведення бойових дій до цивільного життя. Цей перехід супроводжується комплексом викликів: від потреби у фізичній та психологічній реабілітації до перенавчання, працевлаштування та адаптації у сімейному середовищі. Соціальний супровід на рівні територіальних громад є

фундаментом цього процесу, оскільки саме місцеве самоврядування здатне забезпечити максимально оперативне та індивідуалізоване реагування на потреби захисників та їхніх родин.

Організація соціального супроводу ветеранів у Вараській громаді базується на принципах комплексності, безбар'єрності та людиноцентричності. Впровадження кейс-менеджменту є фундаментальним зрушенням у місцевій соціальній політиці. Це означає перехід від стандартизованого, пасивного надання пільг за зверненням до проактивного, індивідуалізованого ведення кожної окремої справи. Комплексність надання послуг у громаді забезпечується функціонуванням профільного відділення, на базі якого Захисники, Захисниці та члени їхніх родин безоплатно отримують багатопрофільну допомогу. Зокрема, психологічна підтримка охоплює діагностику емоційного стану, сімейне консультування, корекцію кризових станів унаслідок бойової травми, превенцію девіантної поведінки та маршрутизацію до спеціалізованих закладів для лікування залежностей. Паралельно здійснюється фаховий юридичний супровід, який передбачає правову навігацію щодо державних гарантій, алгоритмів дій для родин зниклих безвісти чи військовополонених[3].

Практичним інструментом оптимізації соціального супроводу у Вараській громаді стало впровадження спеціалізованого адмінсервісу «Ветеран» на базі Центру надання адміністративних послуг. Завдяки реалізації моделі «єдиного вікна», ветерани війни, члени їхніх сімей та родини загиблих Захисників отримали централізований та безбар’єрний доступ до всього спектра державних і місцевих послуг. Інтеграція фахівців Департаменту соціального захисту та гідності безпосередньо в робочий простір ЦНАПу забезпечує оперативне консультування, прийом заяв на оформлення статусів, пільг та соціальних допомог в одній локації. Такий підхід суттєво мінімізує бюрократичне навантаження, скорочує час очікування та сприяє комфортній адаптації бенефіціарів до взаємодії з владними інституціями[5].

Дієвим механізмом покращення соціального супроводу у Вараській громаді стала інтеграція медичної та соціальної складових шляхом відкриття «Простору турботи про ветеранів та ветеранок» на базі Вараської багатопрофільної лікарні. Цей інклюзивний та повністю безбар’єрний осередок, реалізований у межах загальнонаціональної Стратегії ветеранської політики за грантової підтримки проєкту «Rehab4U», дозволяє захисникам отримувати необхідну допомогу безпосередньо під час стаціонарного лікування чи реабілітації. На базі простору фахівці здійснюють індивідуальний та груповий супровід, надаючи правову, соціальну і психологічну підтримку. Зокрема, забезпечується консультування щодо державних програм, оформлення пільг, а також правова навігація у питаннях подальшого лікування і проходження військово-лікарських та експертних комісій. Такий підхід гарантує раннє втручання та безперервність процесу реінтеграції, усуваючи для ветеранів необхідність додаткових візитів до соціальних установ після виписки з медичного закладу [1].

Інституційне закріплення комплексної підтримки Захисників у Вараській громаді реалізується через створення спеціалізованого комунального закладу «Ветеранський простір». Важливою управлінською особливістю цього проєкту є застосування партисипативного підходу: концепція хабу розроблена спільно з самими ветеранами, що гарантує максимальну відповідність інфраструктури та послуг їхнім реальним запитам. Мультифункціональний простір покликаний забезпечити повний цикл реінтеграції – від фізичного й психологічного відновлення до соціально-економічної адаптації. Для цього передбачено створення цільових локацій для проведення груп підтримки, кар'єрних консультацій і тренінгів, освітнього середовища, а також спеціалізованих зон психологічного розвантаження (зокрема з використанням кіберспорту) та дружнього до дітей простору. Окрім інфраструктурних рішень, на базі ветеранського хабу планується впровадження додаткових інструментів соціальної безбар'єрності та мобільності, серед яких — послуги «соціального таксі» та безкоштовного транспортного забезпечення для ветеранів і членів їхніх родин[4].

Унікальною особливістю моделі соціального супроводу у Вараській громаді є міжсекторальне партнерство та синергія зусиль місцевої влади з містоутворюючим підприємством – філією «ВП «Рівненська АЕС». На підставі тристороннього Меморандуму про співпрацю реалізується дієвий механізм спільного використання потужної соціальної інфраструктури атомної електростанції для потреб реінтеграції. Задля забезпечення ефективної фізичної та психологічної реабілітації, а також комплексного оздоровлення ветеранів, членів їхніх сімей і родин зниклих безвісти чи полонених Захисників, залучається широка мережа об'єктів РАЕС. Цей ресурсний пул охоплює санаторій-профілакторій, реабілітаційно-оздоровчий комплекс «Біле озеро», басейн «Енергетик», палац культури та низку профільних спортивних баз, включно з кінно-спортивною. Залучення корпоративних потужностей дозволяє суттєво розширити спектр та підвищити якість рекреаційних і реабілітаційних послуг у громаді, формуючи цілісну екосистему підтримки без надмірного навантаження на місцевий бюджет[2].

Досвід Вараської громади яскраво демонструє: ефективна допомога ветеранам – це не просто формальне надання пільг, а створення справді комфортних умов для їхнього повернення до цивільного життя. Головне досягнення Вараша полягає в тому, що місцева влада не діяла за шаблоном, а об'єднала зусилля медиків, соціальних служб та великого підприємства (РАЕС) заради спільної мети. Завдяки цьому Захисники, Захисниці та їхні родини отримують усю необхідну підтримку швидко, людяно та без зайвої бюрократії. Отже, приклад Вараської громади доводить: справжня турбота можлива лише тоді, коли влада, бізнес і суспільство працюють як єдиний злагоджений механізм.

Список використаних джерел

1. «Простір турботи про ветеранів та ветеранок» у Вараші. *Вараська міська військова адміністрація:* веб-сайт.

URL https://vmva.rv.gov.ua/news/prostir-turboty-pro-veteraniv-ta-veteranok-u-varashi (дата звернення: 31.03.2026).

2. Реабілітація та оздоровлення Захисників, ветеранів та членів їх родин на соціальних об'єктах РАЕС. *Вараська міська військова адміністрація:* веб-сайт. URL: https://vmva.rv.gov.ua/news/reabilitatsiia-ta-ozdorovlennia-zakhysnykiv-veteraniv-ta-chleniv-ikh-rodyn-na-sotsialnykh-obiektakh-raes (дата звернення: 31.03.2026).

3. Відділення соціально-психологічної допомоги сім’ям Захисників та Захисниць. *Вараська міська військова адміністрація:* веб-сайт. URL: https://varashmtg.gov.ua/index.php/meshkantsiam/sotsialna-sfera/tsentr-sotsialnykh-sluzhb-ta-posluh?view=article&id=3030:viddilennia-sotsialno-psykholohichnoi-dopomohy-simiam-zakhysnykiv-ta-zakhysnyts&catid=243 (дата звернення: 31.03.2026).

4. Підтримка захисників і ветеранський простір: у Вараші відбулося засідання Координаційної ради. *Вараська міська військова адміністрація:* веб-сайт. URL: https://varashmtg.gov.ua/index.php/meshkantsiam/usi-novyny?view=article&id=4261:pidtrymka-zakhysnykiv-i-veteranskyi-prostir-u-varashi-vidbulosia-zasidannia-koordynatsiinoi-rady&catid=107 (дата звернення: 31.03.2026).

5. У Вараші запрацював новий сервіс для ветеранів громади. *Головні новини Вараша та району.* URL: https://varash.rayon.in.ua/news/655316-u-varashi-zapratsyuvav-noviy-servis-dlya-veteraniv-gromadi (дата звернення: 31.03.2026).

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Бобер Ангеліна, Слобода Яна
здобувачки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41- ДО,
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний інститут» Луцької міської ради, м .Луцьк
Фаловська Ірина

АРТ-ТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасна педагогіка та психологія приділяють особливу увагу арт-терапії як інноваційній технології роботи з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Соціальні, економічні та культурно-інформаційні зміни стимулюють розвиток арт-терапевтичних методик педагогічного та психологічного спрямування. Творчі продукти дитини дають змогу спеціалістам глибше розуміти її емоційний стан та потреби, створюючи безпечне середовище для самовираження. Арт-терапія сприяє розвитку мовлення, соціальних та емоційних навичок, підвищенню самооцінки та зниженню психоемоційного напруження, що робить її ефективним засобом психолого-педагогічної реабілітації дітей з ООП. [3, с. 288]

Аналіз останніх досліджень показує, що арт-терапія є інтегративним підходом і включає техніки малювання, ліплення, музики, театралізації та танцю, які розвивають креативне самовираження та комунікативні навички дітей. Впровадження цих методик у сучасній педагогічній практиці дозволяє вирішувати різноманітні завдання: діагностичні, психотерапевтичні, виховні, розвивальні та корекційні.

Провідні науковці, серед яких Монтессорі М. та Юнг К., підкреслювали важливість творчих практик для корекції емоційної та психологічної сфери, розвитку когнітивних і соціальних навичок та забезпечення всебічного розвитку дітей з особливими освітніми потребами. Юнг К. розглядав мистецтво як інструмент психотерапевтичного впливу на внутрішній світ дитини, а Монтессорі М. акцентувала значення творчості для розвитку інтелектуальних і емоційних здібностей. Дослідниця Литвиненко В. зазначає, що найбільш сензитивним для застосування арт-терапії є вік 6–7 років, а в окремих випадках — з 5 років, коли у дітей сформовані мовленнєві, рухові та художні навички, а також розвивається самосвідомість, що робить арт-терапію ефективним засобом розвитку та корекції. [5, с. 389]

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі застосування арт-терапевтичних методик у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими та типовими освітніми потребами, зокрема визначенні їхнього впливу на розвиток емоційної сфери, творчого самовираження та психолого-педагогічну реабілітацію.

Арт-терапія має значний терапевтичний вплив на розвиток дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, оскільки сприяє не лише розвитку пізнавальних і творчих здібностей, а й позитивно впливає на емоційну та психологічну сферу. Через творчий процес дитина розвиває уяву, емоційну чутливість і здатність до самовираження, що особливо важливо для дітей, які відчувають труднощі у вербальній комунікації. Основною метою арт-терапії є самовираження, що дозволяє розкривати внутрішні переживання та емоції. Засоби та технології арт-терапії дають змогу вирішувати виховні, соціалізаційні, психокорекційні та розвивальні завдання, а також можуть ефективно використовуватися у логопедичній роботі. Арт-терапія сприяє корекції мовленнєвих порушень, залучаючи обидві півкулі мозку та стимулюючи розвиток комунікативних навичок і мовленнєвої активності. [2]

За словами Ладижинської О., сутність арт-терапії у роботі з дошкільниками полягає у залученні дитини до мистецтва, що дозволяє їй взаємодіяти з навколишнім світом через образотворчі, рухові та звукові засоби. Особлива увага приділяється ставленню дитини до власної діяльності — малюнків, гри на музичних інструментах, театралізаційних ігор. Завдання педагога полягає у формуванні мотивації до діяльності та підборі арт-терапевтичних прийомів для розвитку емоційної, пізнавальної та мотиваційної сфер дитини. [3, с. 288]

Далі розглянемо найбільш поширені техніки арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Арт-терапія включає низку методів, спрямованих на розвиток творчих здібностей, емоційної сфери та соціалізацію дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами.

Казкотерапія використовує казки для розвитку уяви, мовлення, комунікативних навичок та емоційної чутливості дітей. Терапевтичні казки активують обидві півкулі мозку: права відповідає за емоції, ліва – за зміст і сюжет, що сприяє формуванню гармонійного психоемоційного стану. Приклади застосування: придумування, переписування, розігрування казок, постановка за допомогою ляльок.

Музикотерапія розвиває здатність емоційно сприймати музику, коригує порушення пізнавальної та емоційно-вольової сфер, мовлення і рухової активності. Співи та музичні вправи формують комунікативні навички, зменшують сором’язливість і сприяють інтеграції дитини в групу.

Танцювально-рухова терапія покращує координацію рухів, розвиває просторові уявлення, рухову пам’ять та організацію дій, а також допомагає долати страхи та емоційні розлади.

Пісочна терапія використовується як діагностичний і розвивальний інструмент, стимулює тактильні навички, позитивні емоції та мовленнєвий розвиток.

Лялькотерапія допомагає подолати страхи, поведінкові порушення та логоневрози, покращує соціальну адаптацію через ідентифікацію дитини з образом персонажа.

Ізотерапія передбачає використання малювання, ліплення, колажів та інших творчих технік для емоційної гармонізації та розвитку уяви. Застосовуються нетрадиційні методи: малювання пальчиками, на склі, кляксографія, ниткографія, штампування.

Ігротерапія стимулює розвиток психічних, рухових та соціальних навичок, потребує від педагога терпіння, чуйності та зацікавленості дитиною.

Кольоротерапія використовує вплив кольорів на психоемоційний стан, а кінезіотерапія — рухи, міміку та жести для корекції емоційно-особистісних і мовленнєвих порушень.

Мандалотерапія розвиває комунікацію, самовираження та співпрацю в групі через створення кругових образів і символів, що особливо ефективно для дітей з аутизмом і мовленнєвими порушеннями.

Фототерапія застосовує фотографію для зниження страхів і депресивних станів, а гудзикотерапія стимулює дрібну моторику після освоєння пальчикової та пісочної терапії. [1, с. 1-28]

Комплексне застосування різних методів арт-терапії — казкотерапії, музикотерапії, танцювально-рухової, пісочної, лялько-, ізо- та ігротерапії — забезпечує цілісний розвиток дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами. Творчі завдання допомагають дітям навчитися регулювати емоції, знижувати рівень тривожності, розвивати самовираження та соціальні навички. Особлива роль відводиться спільній роботі з педагогом і батьками, яка посилює терапевтичний ефект, підвищує самооцінку дитини та сприяє покращенню внутрішньосімейних взаємин. [4, с. 161]

Отже, використання методів арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку з особливими освітніми потребами є ефективним інструментом всебічного розвитку та соціальної адаптації. Вони дозволяють коригувати порушення особистісного розвитку, формувати навички саморегуляції, підвищувати рівень емоційної стійкості та сприяти розвитку соціальних навичок у взаємодії з дорослими та однолітками. Арт-терапевтичні практики створюють «місток» між педагогом, дитиною та сім'єю, що забезпечує підтримку, позитивне емоційне середовище та ефективну комунікацію. У контексті інклюзивного навчання ефективність арт-терапії значною мірою залежить від індивідуального підходу до дітей, високої кваліфікації педагогів та активної участі батьків. Такий підхід дозволяє створити оптимальні умови для розвитку особистості кожної дитини, забезпечує її комфортну соціальну адаптацію, розкриття потенціалу та позитивний досвід навчання і взаємодії у колективі.

Список використаних джерел

1. Борисова Л. С., Тичина К. О., Супрун Г. В., Хомик Т. В., Логвиненко С. О. Особливості використання арт-терапевтичних технік під час корекційно-розвиткової допомоги дітям дошкільного віку із мовленнєвими труднощами // Педагогічна академія: наукові записки. 2024. № 9. С. 1–28.

2. Журавко Т. В. Наука та освіта: [стаття]. URL: https://orcid.org/0000-0003-0717-900X (дата звернення: 18.03.2026).

3. Колпакчи О. С. Арт-терапія: курс лекцій : навч. Посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2018. 288 с.

4. Подкоритова Л. О. Використання засобів арт-терапії у психологічній роботі з батьками дітей з особливими потребами // Індивідуальність у психологічних вимірах спільнот та професій : зб. Наук. Праць. Київ : ТОВ «Альфа-ПІК», 2020. С. 161–165.

5. Чепеленко Ю. І., Жванія Т. В. Арт-терапія в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами // Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VI Міжнар. Наук.-практ. Конф. (м. Харків, 16–18 берез. 2023 р.). Харків, 2023. С. 389–391.

Бондаренко Ганна, *аспірантка,*
асистентка кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ
e-mail: anna.bondarekno@nubip.edu.ua

ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ З ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ У СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Аграрний сектор України перебуває в умовах глибокої трансформації, спричиненої війною. На порядку денному відбудова зруйнованої воєнними діями інфраструктури, переорієнтація логістичних ланцюгів, впровадження нових агротехнологій, європейська інтеграція України, вихід на інші міжнародні ринки – усе це вимагає від майбутніх фахівців галузі здатності не просто управляти проєктами, а робити це в умовах невизначеності і постійних змін. Саме тому питання формування в студентів аграрних закладів вищої освіти компетенції з проєктного менеджменту стає не лише стратегічним завданням економіки, а й зумовлює необхідність впровадження відповідних тем та дисциплін в освітній процес.

Водночас освітня практика все ще значною мірою спирається на традиційну модель підготовки, коли основний акцент робиться на передачі системи знань, умінь і навичок. Такий підхід залишається важливим, однак він здебільшого орієнтований на умовно «середнього» студента і відносно стабільні умови навчання. Реальна ж ситуація суттєво складніша. Сучасна студентська аудиторія відчутно різноманітніша за складом і освітніми потребами.

Разом із тим сучасна студентська аудиторія є якісно іншою. Вона охоплює студентів з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, учасників бойових дій і ветеранів, здобувачів з різними нейрокогнітивними особливостями, а також внутрішньопереміщених осіб, які поєднують навчання з вимушеними міграційними процесами. Ігнорування цього різноманіття у педагогічній практиці спричиняє не лише академічні бар’єри для окремих студентів, а й впливає на якість освітнього процесу.

Теоретичною основою для переосмислення підходів до формування компетентностей з проєктного менеджменту може слугувати концепція універсального дизайну навчання (Universal Design for Learning, UDL), розроблена організацією CAST (Центр прикладних спеціальних технологій, США). Згідно з нею, освітнє середовище має забезпечувати студентам кілька рівноцінних способів сприйняття інформації, вираження знань та залучення до навчального процесу [1]. Принципова відмінність цього підходу від «адаптивного» полягає в тому, що зміни здійснюються на рівні проєктування курсу, а не у вигляді індивідуальних винятків для окремих студентів. Застосовуючи цей підхід, викладач аграрного закладу вищої освіти може, наприклад, пропонувати кілька форм демонстрації компетентностей: усна презентація проєктного плану, письмовий звіт, відеоматеріал або мультимедійний дашборд – кожна з яких є рівноцінним доказом засвоєних знань.

Окремо зазначимо підхід, описаний у восьмому виданні «Настанов до зводу знань з управління проєктами» (Project Management Body of Knowledge). У документі Інститут управління проєктами (PMI) змістив акцент із суворо регламентованої методології на ціннісну і контекстуальну адаптацію [2]. Це принципова зміна, оскільки раніше компетентність вимірювалась переважно знанням стандартних процесів та інструментів, то тепер – здатністю формувати спільне розуміння цінностей проєкту, враховуючи різноманітні потреби зацікавлених сторін. Такий підхід добре узгоджується з інклюзивною логікою освіти, де важливими є гнучкість, командна взаємодія та ситуативне лідерство.

Дослідження готовності науково-педагогічного персоналу українських університетів до реалізації інклюзивної освіти, проведені вченими з різних закладів вищої освіти, засвідчують суперечливу картину. З одного боку, більшість викладачів декларують підтримку принципів інклюзії; з іншого – значна частка (за деякими оцінками, до 11,8%) вважає, що інклюзія є справою окремих спеціалізованих структурних підрозділів, а не всього педагогічного колективу [3]. У контексті аграрних закладів вищої освіти ця тенденція набуває особливої гостроти, оскільки практико-орієнтований характер підготовки фахівців (польові практики, лабораторний практикум, проєктна робота на виробничих об’єктах, цифрові полігони закритого грунту чи смарт-ферми тощо) ставить специфічні вимоги до фізичної та комунікативної доступності навчального процесу, які, поки що, недостатньо регламентовані на рівні галузевих стандартів.

Як показує практика, формування компетентностей з проєктного менеджменту в інклюзивному середовищі не зводиться до одного рішення. Йдеться радше про поєднання кількох взаємопов’язаних підходів. Один з них – переосмислення змісту завдань і форм оцінювання таким чином, щоб вони перевіряли власне управлінські компетенції (планування, ризик-менеджмент, комунікацію зі стейкхолдерами, моніторинг виконання), а не репродуктивне відтворення стандартів. Дослідження у галузі проєктно-орієнтованого навчання в сільськогосподарській освіті демонструють, що коли студентам надається можливість самостійно ідентифікувати реальний агровиробничий проєкт і

керувати ним протягом семестру, рівень засвоєння профільних компетентностей суттєво зростає порівняно з аудиторно-теоретичними форматами [4].

Другий напрям стосується формування диверсифікованих проєктних команд. Це не є самоціллю, оскільки формування компетенцій з проєктного менеджменту будується на розумінні того, що команди з різним досвідом і різними когнітивними стилями генерують ефективніші рішення в умовах невизначеності. Відповідно, якщо в команду включено студентів з різними можливостями та освітніми потребами, ці студенти стають не «обмежуючим чинником», а носіями унікального бачення проблеми та нестандартних підходів до її вирішення. З педагогічної точки зору, завдання викладача полягає в тому, щоб структурувати розподіл ролей усередині команди так, щоб кожен студент міг реалізувати свій внесок у спосіб, відповідний його можливостям. Це, до речі, безпосередньо узгоджується з принципом розподіленого лідерства, задекларованим у згаданому восьмому виданні «Настанов до зводу знань з управління проєктами».

Ще один аспект – цифрова доступність навчального середовища. Організація дистанційної та змішаної проєктної роботи вимагає, щоб усі цифрові програмні і технологічні рішення, які застосовуються в освітньому процесі (навчальні платформи, системи контролю та комунікації, сервіси для відеоконференцій тощо), відповідали сучасним вимогам та були придатні для використання студентами з різними типами порушень. Стратегія цифрової трансформації освіти України передбачає впровадження інклюзивних рішень у цифровій інфраструктурі, зокрема розвиток інтегрованої інформаційної системи для інклюзивної освіти [5]. Проте, реальне впровадження цих систем в аграрних університетах залишається нерівномірним, що створює практичні труднощі для студентів з особливими освітніми потребами.

Практичний досвід впровадження проєктно-орієнтованого навчання в сільськогосподарських університетах США свідчить, що використання реальних агровиробничих проєктів у ролі основного навчального завдання суттєво підвищує залученість студентів, включно з тими, хто в традиційних аудиторних форматах виявляє низьку академічну активність [6]. На нашу думку, саме досвід американської моделі проєктного менеджменту є цікавим, оскільки суспільство США є ментальним носієм саме проєктної діяльності в усіх сферах життєдіяльності. Тож є показовим, що ці дані демонструють наступне: коли студенту пропонується вибір засобів демонстрації компетентності та є зрозумілий зв’язок навчального завдання з реальним виробничим контекстом, мотивація до навчання зростає незалежно від наявності чи відсутності особливих освітніх потреб. Тобто інклюзивна педагогіка поліпшує освітній процес для всіх студентів, а не лише для тих, заради кого вона формально запроваджується.

Описані підходи є реальними для впровадження в освітній процес в аграрних закладах вищої освіти України, незважаючи на воєнний стан. Крім того, вони є необхідними, оскільки зростання частки студентів із набутою інвалідністю внаслідок бойових дій, необхідність дистанційного навчання для внутрішньопереміщених осіб, а також потреба готувати майбутніх фахівців,

менеджерів та управлінців середньої ланки для економіки воєнного часу та повоєнного відновлення. Відновлення сільського господарства України після завершення активних бойових дій неминуче відбуватиметься через проєктний формат. Це твердження випливає з необхідності залучення до цього процесу міжнародних донорів, реалізації державних програм та притоку приватних інвестицій. Передбачається, що випускники аграрних закладів вищої освіти, які володіють компетентностями з проєктного менеджменту, будуть максимально підготовлені до управління такими проєктами, що, в свою чергу, стане одним із ключових елементів відновлення.

Таким чином інклюзивний підхід у формуванні компетентностей з проєктного менеджменту в аграрних закладах вищої освіти є не лише педагогічно доцільним, а й стратегічно обґрунтованим. Він передбачає переосмислення змісту та форм навчання, оцінювання, забезпечення цифрової доступності освітніх ресурсів та реальну підтримку науково-педагогічних працівників у набутті інклюзивних компетентностей. Реалізація цих завдань вимагає системних змін на рівні навчальних програм, методичного забезпечення та інституційної культури – а не точкової адаптації під конкретного студента.

Список використаних джерел

1. CAST UDL Guidelines 3.0. (2024). Universal Design for Learning Guidelines. URL: https://udlguidelines.cast.org/

2. Project Management Institute. (2021). A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide) – Seventh Edition. PMI. URL: https://www.pmi.org/standards/pmbok

3. Lopatina, H., Tsybuliak, N., Popova, A., Hurenko, O., Suchikova, Y. (2024). Inclusive education in higher education institution: Are Ukrainian faculty members' ready for it? Research in Education, 107(1). URL: https://doi.org/10.1177/00345237231207721

4. Smith, C. M. et al. (2016). Project based learning: Integration across agricultural systems technology courses. NACTA Journal. URL: https://www.researchgate.net/publication/290605679

5. Eurydice/EACEA. (2025). Ukraine: Digital transformation of education as a strategic path to resilience and innovation. URL: https://eurydice.eacea.ec.europa.eu/news/ukraine-digital-transformation-education-strategic-path-resilience-and-innovation

6. Vargas, N. et al. (2018). Project Based Learning in the Technical and Vocational Education: An Example of Agricultural Project. International Journal of Environmental and Science Education, 14(1). URL: http://www.ijese.net/makale_indir/IJESE_2086_article_5bf180f608288.pdf

Герасимчук Христина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. МОз-31
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: *Корецька Наталія, к.е.н., доцент,*

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПРОВАДЖЕННЯ ТАКТИЛЬНИХ ТАБЛИЧОК ІЗ ШРИФТОМ БРАЙЛЯ (BRAILLE24) В ЛНТУ В КОНТЕКСТІ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

Відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю [1], держава та освітні інституції зобов'язані забезпечувати рівний доступ до інформації та інфраструктури, що унеможливлює дискримінацію осіб з ООП (в т.ч. з порушеннями зору). У цьому контексті тактильні навігаційні елементи виступають інструментом усунення інформаційних бар'єрів у фізичному просторі ЗВО та підвищення рівня автономності здобувачів освіти з ООП. Концептуально це відповідає положенням Саламанської декларації [2], яка визначає адаптацію освітнього середовища до різноманітних потреб як базову умову інклюзії.

Формування безбар'єрного освітнього середовища у ЗВО є необхідною умовою забезпечення рівного доступу до навчання та інфраструктури. І в сучасних умовах розвитку інклюзивної освіти підвищення ефективності системи управління інклюзивним освітнім середовищем в ЛНТУ впровадження інструментів, що забезпечують формальну доступність і реальну реалізацію універсального дизайну. І одним із таких інструментів є тактильні таблички зі шрифтом Брайля. Для ЛНТУ це рішення має прикладний характер і спрямоване на підвищення якості просторової навігації та автономності осіб із порушеннями зору.

Впровадження тактильних табличок зі шрифтом Брайля безпосередньо відповідає концепції «Універсальний дизайн» [3] і виступає елементом стандартизації універсального дизайну в управлінні інфраструктурою ЛНТУ.

Універсальний дизайн передбачає створення середовища, придатного для використання максимально широким колом людей без необхідності додаткової адаптації. У цьому контексті тактильні таблички виконують функцію інклюзивного інтерфейсу взаємодії з простором (див. табл. 1).

Таблиця 1

Відповідність принципам універсального дизайну

Принцип універсального дизайну	Прояв у проєкті тактильних табличок
Рівність у використанні	інформація доступна як для осіб із порушеннями зору, так і для інших користувачів (візуально + тактильно)
Гнучкість використання	можливість сприйняття інформації різними каналами (дотик, зір, аудіо через QR)
Простота та інтуїтивність	зрозуміла навігація без додаткових пояснень
Сприйняття інформації	дублювання тексту шрифтом Брайля та контрастним друком
Толерантність до помилок	зменшення ризику дезорієнтації у просторі
Низькі фізичні зусилля	самостійна орієнтація без сторонньої допомоги
Достатній розмір і простір	стандартизоване розміщення табличок на доступній висоті

Запропонований напрям вдосконалення передбачає інтеграцію тактильної навігації у загальну систему управління інклюзивним освітнім середовищем ЛНТУ як складової матеріально-технічного та інформаційного забезпечення.

Система впровадження тактильних табличок розглядається як багаторівневий управлінський процес, що охоплює аналітичний, проєктний, організаційний, освітній та моніторинговий рівні (див. табл. 2).

Таблиця 2

Етапи впровадження тактильних табличок зі шрифтом Брайля в ЛНТУ

Етап	Зміст заходів	Управлінський інструментарій	Очікуваний результат
Аналітичний	аудит інфраструктури; визначення потреб здобувачів освіти з ООП	моніторинг, опитування, аудит доступності	ідентифікація бар'єрів та проблемних зон
Проєктний	розробка стандартів тактильних табличок (Braille24); проєктування дизайну з врахуванням контрастності та рельєфності	стандартизація; регламентування	уніфікована модель навігації; стандартизація інформації; відповідність принципам доступності
Організаційний	виготовлення та встановлення тактильних табличок у корпусах і на території ЗВО; координація взаємодії підрозділів ЗВО	проєктний менеджмент; координація	формування фізичної системи навігації; підвищення рівня доступності середовища
Освітній	підготовка персоналу до роботи в інклюзивному середовищі та використання навігаційних елементів	Тренінги; інструктажі; методичний супровід	підвищення інклюзивної компетентності персоналу
Моніторинговий	оцінка ефективності функціонування системи; внесення коригувань	KPI; зворотний зв'язок; аналіз результатів	адаптивність системи; удосконалення управлінських рішень

Сутність проєкту впровадження системи просторової орієнтації з використанням тактильних табличок зі шрифтом Брайля (Braille24) в ЛНТУ полягає у створенні системи навігації, що поєднує візуальні, тактильні та контрастні елементи маркування простору (рис. 1). Основу такої системи становлять тактильні таблички, виконані відповідно до вимог доступності (контрастність, рельєфність, стандартизовані параметри шрифту Брайля Braille24), які розміщуються у ключових точках освітнього середовища: на входах до будівель, біля аудиторій, адміністративних приміщень, санітарних зон, евакуаційних виходів та елементів інфраструктури.

В межах впровадження було визначено ключові зони ЛНТУ (див. табл. 3), де необхідна тактильна навігація задля покращення просторової орієнтації в межах корпусів та територій ЛНТУ.

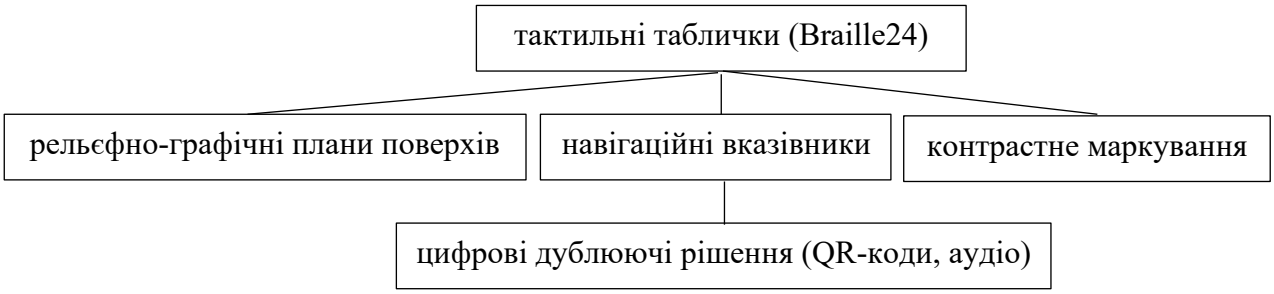

Рис. 1. Складові системи просторової орієнтації

Таблиця 3

Зони розміщення тактильних табличок зі шрифтом Брайля (Braille24) в ЛНТУ

Зона	Тип інформації	Функція
Вхідні групи	назва корпусу; тактильна схема будівлі	первинна орієнтація та ідентифікація об’єкта
Коридори	напрями руху; позначення маршрутів	навігація та формування безпечних маршрутів пересування
Аудиторії	номер аудиторії; функціональне призначення	ідентифікація приміщень та доступ до освітніх послуг
Адміністративні кабінети	назва підрозділу; функції	забезпечення доступу до адміністративних сервісів
Ліфти/сходи	позначення поверхів; напрям руху; кнопки з Брайлем	безпечне вертикальне переміщення
Санітарні вузли	позначення доступності; гендерна і функціональна ідентифікація	доступ до базових сервісів та інклюзивної інфраструктури
Евакуаційні виходи	напрям руху; позначення виходу	забезпечення безпеки та орієнтації в надзвичайних ситуаціях

Впровадження в ЛНТУ тактильних табличок зі шрифтом Брайля забезпечить:

– перехід від фрагментарної доступності до системної інклюзивності;

– підвищення якості управління доступністю;

– інтеграцію принципів універсального дизайну;

– формування доступного освітнього середовища та зростання ефективності комунікації між суб’єктами освітнього процесу.

Отже, запропонований напрям вдосконалення системи управління інклюзивним освітнім середовищем ЛНТУ на основі впровадження тактильних табличок зі шрифтом Брайля (Braille24) має комплексний характер і спрямований на усунення інформаційних бар’єрів у просторі ЛНТУ. Його реалізація забезпечує інтеграцію фізичної та інформаційної доступності з цифровими інструментами, що сприяє підвищенню якості навігації, безпеки, самостійності та соціальної інтеграції здобувачів освіти з порушеннями зору, а також підвищенню ефективності функціонування інклюзивного освітнього середовища ЛНТУ в цілому.

Список використаних джерел

1. Convention on the rights of persons with disabilities: UN / URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities
2. The Salamanca statement and framework for action on special needs education: World conference on special needs education: acces and quality. Salamanca. Spain. 7-10 June. 1994 / URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/ 48223/pf0000098427
3. Борисенко, Є., Брем, С., Іванова, О., Опаленик, Я., Сарсадських, І., Свєт, Є. (2024). Універсальний дизайн: конспект лекцій / в межах проєкту ПРООН «Протимінна діяльність в Україні» за фінансової підтримки уряду Швеції. 118 с.

Босюк Анжела,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності Професійна освіта (цифрові технології)
***Гулай Ольга,** д. пед. н., професор,*
професор кафедри цифрових освітніх технологій,
Луцький національний технічний університет

КІБЕРБЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРІ

У сучасному інклюзивному освітньому середовищі активне впровадження цифрових технологій, електронних освітніх платформ, хмарних сервісів та систем дистанційного навчання суттєво змінює організацію освітнього процесу. Разом із розширенням можливостей доступу до інформаційних ресурсів зростає і рівень кіберзагроз, що можуть негативно впливати на функціонування інформаційних систем закладів освіти та безпеку персональних даних учасників освітнього процесу.

Результати дослідження Ігнатенка В. О. та Мирошніченка Ю. Б. свідчать, що сучасне цифрове освітнє середовище передбачає постійний обмін великими обсягами інформації, який потребує належного рівня захисту від несанкціонованого доступу, витоку даних та інших кіберінцидентів [2]. Автори підкреслюють, що розвиток інформаційного суспільства та широке використання мережевих технологій у навчанні обумовлюють необхідність посилення заходів інформаційної та кібербезпеки, а також формування у здобувачів освіти та педагогічних працівників навичок безпечної роботи в цифровому середовищі. У зв’язку з цим проблема забезпечення кібербезпеки в сучасному освітньому просторі набуває особливої актуальності та потребує комплексного підходу до захисту освітніх інформаційних ресурсів.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій у закладах освіти супроводжується зростанням кількості кіберзагроз, які можуть впливати на стабільність роботи освітніх інформаційних систем та безпеку даних учасників освітнього процесу [1].

Найпоширенішими серед них є фішинг, шкідливе програмне забезпечення (malware), атаки типу відмови в обслуговуванні (DDoS), несанкціонований доступ до інформаційних систем, витік персональних даних (див. рис. 1).

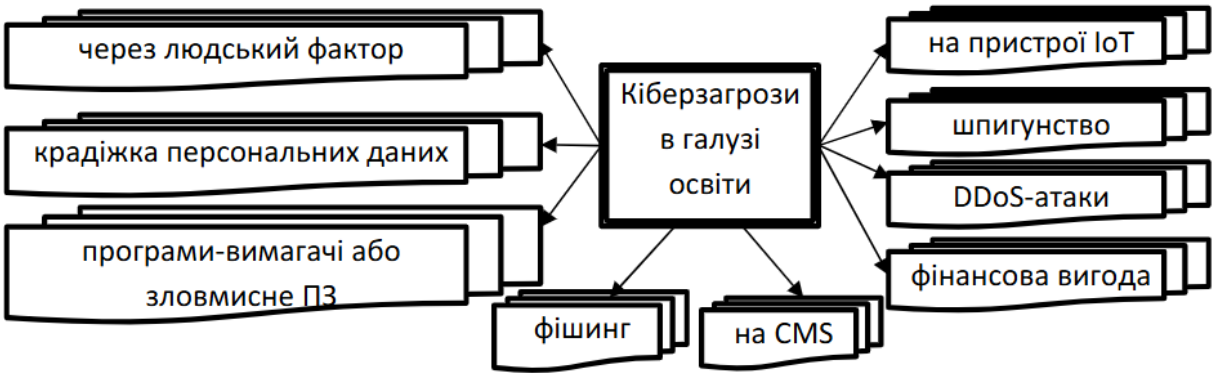

Рис. 1. Класифікація кіберзагроз у секторі вищої освіти [1]

Фішинг передбачає надсилання підроблених електронних повідомлень або створення фальшивих веб-сторінок з метою отримання логінів, паролів чи інших конфіденційних даних користувачів. Значну небезпеку також становить шкідливе програмне забезпечення (malware), яке може проникати в комп'ютерні системи через заражені файли, посилання або програмне забезпечення і використовуватися для викрадення інформації, пошкодження даних або отримання віддаленого доступу до системи.

Ще одним видом кіберзагроз є атаки типу відмови в обслуговуванні (DDoS), що спрямовані на перевантаження серверів освітніх платформ великою кількістю запитів, унаслідок чого користувачі втрачають можливість доступу до навчальних ресурсів. Крім того, поширеними є несанкціонований доступ до інформаційних систем та витік персональних даних, що може виникати через слабкі паролі, недостатній рівень захисту мережі або помилки у налаштуванні програмного забезпечення. Наявність таких загроз свідчить про необхідність підвищення рівня кібербезпеки в освітньому середовищі, зокрема шляхом удосконалення систем захисту інформації та формування навичок безпечної роботи з цифровими ресурсами.

Для подолання зазначених загроз необхідно впроваджувати комплексну систему кіберзахисту, яка поєднує технічні, організаційні та освітні заходи [3]. До технічних рішень належать регулярне оновлення та захист програмного забезпечення, використання антивірусних систем і міжмережевих екранів, багатофакторна автентифікація, резервне копіювання даних, контроль доступу та постійний моніторинг мережевої активності. Організаційні заходи включають розробку чітких політик безпеки, регламентів користування інформаційними ресурсами, планів реагування на інциденти та регулярний аудит систем захисту.

Не менш важливим є підвищення цифрової грамотності всіх учасників освітнього процесу через навчальні тренінги, інформаційні кампанії та практичні вправи з безпечної роботи в цифровому середовищі. У сукупності ці заходи дозволяють значно зменшити ризики виникнення кібератак, захистити

персональні дані та забезпечити безперебійну роботу освітніх інформаційних систем, створюючи безпечне та надійне цифрове освітнє середовище.

Таким чином, забезпечення безпечного цифрового освітнього середовища є невід'ємною складовою ефективної роботи сучасних навчальних закладів. Системна інтеграція технічних рішень, організаційних норм і освітніх практик дозволяє створити умови для стабільного функціонування інформаційних систем та захисту персональних даних. Підвищення компетентності користувачів у сфері кібергігієни сприяє формуванню культури відповідального поводження з цифровими ресурсами та зменшує ймовірність виникнення інцидентів. У результаті впровадження комплексних підходів до кіберзахисту освітній процес стає більш надійним, адаптивним і стійким до сучасних інформаційних викликів.

Список використаних джерел

1. Trofymenko O., Loginova N., Serhii M., & Dubovoi Y. Кіберзагрози в освітньому секторі. *Електронне фахове наукове видання «Кібербезпека: освіта, наука, техніка»,* 2022. № 4 (16). С. 76-84.

2. Ігнатенко В. О., Мирошніченко Ю. Б. Інформаційна безпека в сучасному цифровому освітньому середовищі. 2025. *Наукові записки*. № 160. С. 44-53.

3. Литвинов О., Філіпенко Н., Лукашевич С., Палкова К. Кібербезпека як фактор ефективності закладів вищої освіти. *Пропілеї права та безпеки: наук. журнал.* Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», 2024. № 5. С. 15-23.

Вітюк Валентина, *к. пед. н, доцент,*
заступник директора з науково-методичної
та навчальної діяльності Волинського інституту
післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Психолого-педагогічна підтримка учасників освітнього процесу базується на гуманістичному, особистісно-орієнтованому підході, тісно пов'язана з реалізацією права особистості на повноцінний розвиток, що зумовлює підвищення якості системи освіти. Особливістю психолого-педагогічної підтримки є необхідність вирішення завдань особистісного розвитку і виховання в умовах війни, змін в структурі та змісті сучасної освіти. Відповідно, сфера відповідальності психолого-педагогічного підтримки включає в себе завдання створення в освітньому закладі умов для розвитку, соціалізації дитини, її самореалізацію, оскільки повноцінний розвиток особистості є гарантом суспільного благополуччя. Завдання формування самостійної, відповідальної та соціально мобільної особистості, здатної до соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці, визначає необхідність широкого використання

різноманітних програм розвитку соціальних навичок, здатності до особистісного самовизначення і саморозвитку.

Система освіти зазнає значних змін, що пов'язані із внесенням коректив у цілі, завдання та зміст освітнього процесу. Сучасний етап реформування основних напрямів педагогічної освіти зумовлює необхідність зміни змісту й структури організаційно-методичного забезпечення, пошуку інноваційних підходів, активних форм і методів навчання, спрямованих на формування конкурентноздатної особистості.

Забезпечення психолого-педагогічної підтримки передбачає встановлення довіри; сприяння психологічній безпеці; підтримку індивідуальної психологічної реакції та забезпечення фізичного комфорту.

В цих умовах важливою є психосоціальна підтримка, яка досягається шляхом створення атмосфери довіри та розуміння в класі, формування спільних цінностей, надання можливості самостійно розв'язувати питання, ухвалювати рішення, розвиток почуття ідентичності, пошук свого місця у світі тощо. Це вимагатиме реалізації принципово нових інструментів – педагогічних, методичних, які мають ґрунтуватися на компетентнісному та інтегрованому підходах до навчання, враховувати вікові особливості фізичного, розумового та психічного розвитку особистті на кожному з рівнів освіти, орієнтуватися на здобуття учнями умінь і навичок, необхідних сучасній людині для успішної самореалізації в особистому житті, професійній і громадській діяльності.

Сьогодні існує ряд досліджень, які стверджують, що процес розвитку педагогів в сучасних умовах також складається з різних етапів, які пов'язуються з різними потребами, проблемами та спроможностями дорослих на різних етапах їх професійної діяльності.

Результати соціологічних досліджень, проведених у Волинському ІППО, свідчать про те, що аналізуючи діяльність педагогічних спільнот, респонденти відзначають, що цілі і завдання роботи з педагогами орієнтовані на професійні запити, потреби й інтереси різних категорій педагогічних працівників (98%); вибір змісту, форм і методів інформаційно-методичної роботи здійснюється з урахуванням рівня професійної підготовки педагогічних кадрів (98%); широко пропагується досвід кращих учителів у засобах масової інформації, при проведенні різноманітних методичних заходів (96%) тощо. Це забезпечує підвищення фахового рівня (62,6%), сприяє емоційній стабільності педагогів (60,6%), розвиває емоційну компетентність та вміння комунікувати з учнями (86%).

Високо оцінюється співпраця Волинського ІППО з педагогічними колективами у запровадженні корпоративного навчання у формах педагогічних майстерень, майстер-класів, авторських виїзних семінарів та широке залучення педагогічних колективів до дослідно-експериментальної роботи (84%). Різні види методичної роботи у межах педагогічного колективу стають стимулом до самоосвіти та саморозвитку (85,9% респондентів) та профілактиці професійного вигорання (77% педагогів).

Поряд з цим респондентами відзначається, що перешкодами для їх професійного зростання є недостатнє науково-методичне забезпечення (45,7%) та перевантаження (67,6%). Нині в організації будь-яких форм роботи з учителем ми змушені враховувати складні життєві обставини, в яких перебувають 35% респондентів, проблеми зі станом здоров'я 32% опитуваних та обмежені матеріальні ресурси у 47% респондентів (все це значною мірою зумовлює перехід до мережевої взаємодії, організації вебінарів тощо). Також проблемою в роботі з педагогами є відсутність у 12% опитаних потреби у особистісному і фаховому зростанні, внутрішньої мотивації до набуття нових знань і компетентностей.

На основі соціологічних досліджень, можемо стверджувати, що створення можливостей для ефективної самореалізації та професійного розвитку педагогів – один із напрямів ефективної психологічної підтримки.

Професійний розвиток педагогів залежить насамперед від усвідомлення кожним важливості навчання впродовж життя. Вчителям слід уміти проектувати, організовувати цю діяльність і керувати нею, тобто мати власне бачення моделі саморозвитку та самореалізації у професійній діяльності, проектувати індивідуальну освітню траєкторію. Педагог перестає бути джерелом та транслятором знань, а опановує нову роль фасилітатора, помічника, який супроводжує дитину в процесі пізнання й досліджує разом з нею. У Концепції «Нова українська школа» наголошено на суб'єктності учіння, необхідності оволодіння учнями способами навчальної діяльності, досвіді взаємодії з іншими людьми. В цих умовах важливим є компетентнісний підхід, адже компетентності дозволяють усунути суперечливості між засвоєними теоретичними відомостями та їх використанням для розв'язання конкретних життєвих задач.

За такого підходу завдання психолого-педагогічної підтримки передбачають попередження виникнення проблем особистісного розвитку і виховання дитини; допомогу (сприяння) дитині у вирішенні актуальних для неї питань; налагодження взаємин з однолітками, вчителями, батьками; розвиток емоційно-вольової сфери дітей; подолання стресів; пошук ресурсів для емоційної стабільності; розвиток психолого-педагогічної компетентності (культури) педагогів, батьків.

Викликами для сучасних педагогів є постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів; ускладнення проблем виховання; безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання; розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок; робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій в освітньому процесі.

Система ціннісних орієнтацій особистості завжди адекватна системі цінностей суспільства. Слідом за переоцінкою цінностей, що відбувається в суспільстві постійно, а іноді передбачаючи її, появляються зміни в ціннісних орієнтаціях особистості. Сучасні умови передбачають пошук ефективних шляхів забезпечення якісної освіти впродовж життя. Важливим стає орієнтація на

особистість, забезпечення комфортних умов отримання освіти, підготовка конкурентоздатної особистості.

Ефективність функціонування системи освіти значною мірою залежить від забезпечення сприятливого психологічного середовища для усіх учасників освітнього процесу. А одним з найважливіших стратегічних завдань в сучасних умовах є ефективна психолого-педагогічна підтримка особистості.

Список використаних джерел

1. Вітюк В.В. Психолого-педагогічна підтримка особистості в умовах сучасного освітнього середовища. *Безпечне освітнє середовище як умова навчання, соціалізації та самореалізації дитини* : зб. ст. наук.-практ. конф. (29 березня 2024 р, м. Луцьк) /упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : Волинський ІППО, 2024. С. 7-12.

2. Карамушка Л.М. Психічне здоров'я особистості під час війни: як його зберегти та підтримати: методичні рекомендації. Київ: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2024. 48 с.

3. Концепція «Нова українська школа». URL: http://mon.gov.ua/2016/12/05/konczepcziya.pdf

4. Олешко П.С., Вітюк В.В. Післядипломна педагогічна освіта Волині в умовах воєнного часу. Педагогічний пошук, 2023. № 1. С. 13–18. URL: https://drive.google.com/file/d/1IHabFDYfEm5WqgxyUqtOkS_EQpetkt-h/view

Гайволя Наталія,
асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

З погляду сучасної педагогічної науки, методичний інструментарій інклюзивного навчання грунтується на системі технологій, які спрямовані на створення адаптивного освітнього середовища. Такі технології є ключовим засобом забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхніх індивідуальних освітніх потреб.

Традиційно виділяють дві групи технологій: організаційні та педагогічні.

Організаційні технології спрямовані на нормативно-правове регулювання, налагодження міждисциплінарної взаємодії фахівців, створення архітектурного та інформаційного середовища закладу освіти. Водночас педагогічні технології охоплюють сукупність методів, прийомів та форм навчання, що дозволяють адаптувати та модифікувати освітній процес з урахуванням психофізичних особливостей здобувачів освіти.

Організаційні технології тісно пов'язані з етапами розбудови інклюзивного навчання та охоплюють: технології проєктування та програмування індивідуального освітнього маршруту; технології командної

взаємодії вчителя та фахівців супроводу; технології формування структурованого, адаптованого та безбар’єрного освітнього середовища.

Методологічним підґрунтям такої організації є впровадження систематичного моніторингу умов навчання. Це дозволяє динамічно корегувати освітній простір, забезпечуючи його повну відповідність актуальним потребам та реальним можливостям усіх учасників освітнього процесу [1].

Проєктування та програмування є технологіями, які дозволяють учасникам освітнього процесу спільно долати наявні бар'єри та моделювати ефективне інклюзивне середовище. Це перетворює педагогів, фахівців та батьків на активних суб'єктів розробки дидактичного й матеріально-технічного забезпечення, адаптованого до потреб кожної дитини.

Педагогічні технології, що забезпечують ефективність інклюзивної діяльності вчителя, доцільно систематизувати відповідно до їх функціонального призначення та ролі в організації спільного навчання:

Дидактичні технології інклюзивної взаємодії – спрямовані на опанування ключових компетентностей через індивідуалізацію та диференціацію навчання (технології багаторівневого викладання, адаптивні методики).

Корекційно-розвиткові технології – орієнтовані на нівелювання та подолання навчальних і поведінкових труднощів, що виникають у здобувачів освіти під час навчання.

Соціально-виховні технології – націлені на формування життєвих (соціальних) компетентностей, культивування толерантності та забезпечення емоційного прийняття кожного учасника в колективі.

Технології інклюзивного оцінювання – передбачають використання критеріїв та інструментів вимірювання навчальних досягнень, адаптованих до індивідуальних можливостей дитини (критеріальне оцінювання, портфоліо).

Поряд із традиційними формами організації уроку, вчитель інклюзивного класу має враховувати нюанси комунікації та поведінки дітей з особливими освітніми потребами. У випадках, коли учень не в змозі співвідносити власну активність із темпоритмом класу, ефективним інструментом стає самостійна робота за індивідуальною траєкторією. Індивідуалізація процесу досягається шляхом пропонування диференційованих завдань, які корелюють із актуальним рівнем знань та можливостей здобувача освіти. При моделюванні такої роботи (використанні дидактичних карток чи спеціальних зошитів) педагог має спиратися на перевірені методики оцінювання індивідуальних відмінностей [1].

На технологічному рівні принцип індивідуалізації втілюється в різних педагогічних підходах: особистісно орієнтованої педагогіки, педагогіки Step by Step, педагогіки підтримки, рефлексивно-діяльнісному підході в навчанні, у технологіях проектної діяльності, технологіях тьюторського супроводу [2].

Використання технологій диференціації трансформує освітній процес у гнучку систему, де спільна робота в групах поєднується з індивідуальним темпом розвитку. Узгодження навчального матеріалу з реальним потенціалом дитини дозволяє вчителю відійти від уніфікованого підходу. Це забезпечує ефективну взаємодію з дітьми, які мають труднощі в опануванні програми, та

створює простір для академічного зростання учнів із прискореним темпом навчання.

У класі виокремлюють три групи учнів залежно від можливостей опанування ними навчального матеріалу. До першої групи належать учні, які успішно навчаються в класі. Вони здебільшого розуміють фронтальне пояснення вчителя, запам’ятовують досліджуваний матеріал. До другої групи належать учні, які важко засвоюють програмовий матеріал і потребують допомоги вчителя. Для учнів характерно недостатнє розуміння основ досліджуваного матеріалу. Вони потребують додаткового пояснення. Їх вирізняє низька самостійність. Темп засвоєння матеріалу у цих учнів значно нижчий, ніж у дітей першої групи. Значно знижені у здобувачів освіти цієї групи здібності до узагальнення. Третю групу становлять учні, які опановують програмовий матеріал на найнижчому рівні. Знання вони засвоюють механічно, швидко забувають. Вони можуть опанувати значно менший обсяг знань і вмінь, ніж інші здобувачі освіти. До цієї групи належать учні з вираженою психофізичною затримкою у розвитку.

Усі учні згаданих груп потребують диференційованого підходу, який передбачає різні види допомоги учням різних груп, різні модифікації методів і прийомів навчання.

Навчання з урахуванням індивідуальних особливостей учнів має відбуватися на кожному уроці. Наприклад, на уроках математики диференціація чітко виражена в різнорівневих завданнях. Наприклад, учням першої групи вчитель пропонує малюнки, за якими необхідно скласти задачу й розв’язати її. Оформлюють завдання вони також самостійно. Звісно, учитель уважно стежить за роботою учнів. Тим дітям, хто не впорався зі складанням задачі, учитель ставить навідні запитання. В учнів другої групи на картці, крім малюнка, сформульована Задача, яку пропонують розв’язати. Третій групі пропонують малюнок, формулювання завдання і вибір з варіантів правильної відповіді. Учні другої та третьої груп оформлюють завдання за допомогою вчителя та асистента вчителя, або біля дошки працює більш сильний учень.

Технологія функціональної диференціації – організація роботи в групах із розподілом функцій, тобто коли кожна дитина робить свій внесок у загальний результат, виконуючи своє завдання. При цьому дитині з труднощами в навчанні можна запропонувати допоміжні матеріали (наприклад, якщо потрібно розв’язати задачу, здобувач освіти користується готовим стислим записом її умови) [2].

Ефективність групової роботи в інклюзивному класі базується на принципі максимальної залученості кожного здобувача освіти через розподіл ролей, що відповідають їхнім можливостям. У межах групової взаємодії здійснюється розподіл обов'язків: від лідерства та пошуку інформації до часового менеджменту та презентації результатів. При цьому для здобувачів освіти з труднощами у навчанні передбачаються адаптовані види діяльності, зокрема технічна перевірка обчислень за допомогою допоміжних засобів або підбір

візуального супроводу (схем, ілюстрацій), що забезпечує їхню повноцінну участь у спільному розв'язанні завдань.

Технологія змішаної диференціації (модель зведених груп) базується на інтеграції двох підходів: профільної диференціації (за інтересами) та рівневої (за ступенем навчальних досягнень). За цією моделлю здійснюється переформатування здобувачів освіти всієї паралелі у три типи тимчасових груп. До першої належать учні з високим рівнем пізнавальної мотивації та академічних успіхів у конкретній дисципліні. Решта здобувачів розподіляється між групами базового стандарту та посиленої педагогічної підтримки. Відповідно до такого поділу розробляється трирівневий навчальний контент: поглиблена програма для стимулювання обдарованості та два варіанти адаптивних програм, зорієнтованих на гарантоване досягнення обов'язкових результатів навчання.

Інші педагогічні технології, які можуть застосовуватись у інклюзивних класах, – це технології корекції навчальних і поведінкових труднощів; технології роботи з дітьми з розладами аутичного спектра (комунікативна система PECS, програма TEACCH, технологія AAC, ерготерапія); технології, спрямовані на розвиток соціальних (життєвих) компетентностей дітей; взаємне (парне) навчання; здоров'язбережувальні технології; арт-методики тощо.

Таким чином, методичний інструментарій інклюзії в сучасній школі спрямований на подолання суперечностей між фронтальним навчанням та індивідуальними можливостями дитини. Головним результатом впровадження описаних технологій є створення адаптивного освітнього середовища, де дитина з особливими освітніми потребами отримує необхідну підтримку (корекційну, технічну, асистентську), а учні з високим академічним рівнем — стимули для подальшого зростання.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.

2. Психолого-педагогічні засади інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник. Вид. 2-ге, перероб. і доп. / уклад. Н.Г. Кошелева. Дніпро: Журфонд, 2024. 106 с.

Гайчук Альона,
здобувач вищої освіти 1 курсу другого (магістерського) рівня спеціальності А6 Спеціальна освіта
Науковий керівник: *Наталія Павлишина, к. пед. н., доцент, доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти, Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк*

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Сучасний етап розвитку спеціальної дошкільної освіти в Україні характеризується активним пошуком ефективних методів навчання та розвитку

дітей з інтелектуальними порушеннями. Одним із ключових завдань корекційних педагогів є створення умов для максимально можливого розвитку пізнавальної, мовленнєвої та соціальної сфер дитини, що забезпечує її подальшу успішну адаптацію в суспільстві.

Особливе місце у роботі з дітьми дошкільного віку займає гра, яка є провідним видом діяльності в цей віковий період. Саме через гру дитина пізнає навколишній світ, засвоює соціальні норми, розвиває мислення, уяву та мовлення. Для дітей з інтелектуальними порушеннями ігрова діяльність набуває ще більшого значення, оскільки вона виступає не лише засобом навчання, а й важливим корекційним інструментом.

Дидактична гра є ефективним засобом розвитку дітей дошкільного віку, оскільки поєднує в собі навчальну та ігрову діяльність, забезпечуючи емоційну залученість та доступність засвоєння знань. Її використання сприяє активізації пізнавальної діяльності, розвитку мовлення, формуванню уваги, пам’яті та мислення, а також удосконаленню соціально-комунікативних навичок.

У зв’язку з цим особливої актуальності набуває питання використання дидактичних ігор як засобу розвитку дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями.

Діти дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Досить часто характеризуються дуже спрощеним рівнем ігрової діяльності: їхні ігри часто зводяться до однотипних, повторюваних рухів. У таких дітей, як правило, відсутні стійкий інтерес до іграшок та сформоване вміння цілеспрямовано з ними взаємодіяти. У зв’язку з цим особливо важливою є активна позиція вихователя та корекційного педагога в організації ігрової діяльності: саме вони повинні бути безпосередніми учасниками гри, спрямовувати її перебіг і через гру здійснювати виховання та навчання дітей. Для педагога ігрова діяльність є не формою відпочинку, а повноцінним і змістовним видом педагогічної праці, що потребує високої включеності та професійної майстерності [4].

На початкових етапах організації поведінки дітей цієї категорії найбільш доступними та ефективними є хороводні й рухливі ігри, які супроводжуються простим пісенним текстом і сприяють поступовому розвитку уваги, наслідування та елементарної взаємодії.

На наступних етапах ігрової діяльності поступово ускладнюються її зміст і правила, розширюється самостійність дітей та їхня здатність до цілеспрямованих дій. Важливого значення набувають дидактичні ігри з чітко визначеним завданням, у яких дитина вчиться виконувати інструкції, співвідносити предмети за ознаками, встановлювати прості причинно-наслідкові зв’язки.

Поступово вводяться сюжетно-рольові елементи, що сприяють розвитку уяви, мовлення та соціальної взаємодії. На цьому етапі діти вже можуть брати участь у простих колективних іграх, дотримуватися елементарних правил, а також проявляти перші ознаки самостійності у виборі дій та партнерів по грі.

Варто зазначити, що ефективність ігрових технологій як засобу корекції, навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями визначається

низкою важливих умов, серед яких особливе значення мають чітко сформульована мета, забезпечення позитивної мотивації до ігрової діяльності, продумана організація підготовчого етапу, проведення гри та підбиття її підсумків, а також використання пізнавальних і проблемних запитань у процесі гри [2].

Таким чином, дидактична гра є ефективним засобом розвитку дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями. Вона забезпечує поєднання навчальної та ігрової діяльності, сприяє розвитку пізнавальних процесів, мовлення та соціальних навичок, а також створює сприятливі умови для корекційно-розвиткової роботи. Використання дидактичних ігор у закладах дошкільної освіти є необхідною умовою підвищення якості освіти дітей з особливими освітніми потребами та їх успішної соціалізації.

Список використаних джерел

1. Бобер А.В., Косенко Ю.М. Використання дидактичних ігор при проведенні корекційнорозвиткових занять з розвитку мовлення у інклюзивно-ресурсних центрах з дітьми, які здобувають освіту на індивідуальній формі навчання (педагогічний патронаж). *Inclusion and Diversity*, спецвипуск, 2024. С. 5-9. DOI: 10.32782/inclusion/2024.spec.1.

2. Бондар Н.В. Ігрова діяльність в системі соціалізації осіб з інтелектуальними порушеннями. *Науковий часопис*. 2025. Випуск 48. Корекційна педагогіка. С. 5-10. DOI: https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series19.2025.48.01.

3. Жданова К.О. Значення дидактичних ігор у корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти* : зб. наук. пр. [матеріалів круглого столу 20 жовтня 2022 р.]. Харків. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди [та ін. ; за заг. ред. Ю. Д. Бойчука]. Харків, 2022. С. 53-54.

4. Завітренко Д.Ж., Березенко Н.О. Формування ігрової діяльності у дітей з особливостями інтелектуального розвитку. *Наукові записки*. Серія: Педагогічні науки, 2022. (207), 142-147. DOI: https://doi.org/10.36550/2415-7988-2022-1-207-142-147.

5. Звєкова В. Особливості роботи з дітьми з інтелектуальними порушеннями. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 74, том 1, 2024. С. 392-397.

6. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями. навч.-метод. посіб. авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Бобренко, І.В. Гладченко, О.І. Мякушко, С.В. Трикоз, І.В. Сухіна, Н.А. Ярмола. За ред.: О.В. Чеботарьової, І.В. Сухіної. Київ: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. 233 с.

Добиш Павло,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ОПНмз-11,
***Потапюк Лілія**, к.пед. н., доцент,*

доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Сучасні тенденції соціального розвитку країни ставлять перед системою освіти нові завдання, зокрема відхід від орієнтації на «середнього учня» та посилення уваги до талановитих і обдарованих дітей, а також до особливостей прояву й розвитку їхніх здібностей у процесі навчання та виховної роботи в закладах освіти [6].

Самореалізація – це здатність особистості пізнати себе та реалізувати власне покликання. В умовах сучасного освітнього простору інклюзивне навчання розглядається як важливий чинник забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів, зокрема й обдарованих. Водночас обдаровані учні в умовах інклюзії потребують особливих педагогічних підходів, спрямованих на розвиток їхнього творчого потенціалу та забезпечення можливостей для самореалізації [4].

Попри високий інтелектуальний і творчий потенціал, а також успішність у різних видах діяльності, багато обдарованих дітей стикаються із соціально-психологічними труднощами. Часто вони є вразливими, емоційно чутливими, можуть проявляти імпульсивність, важко стримуються при прямих висловлюваннях [5].

У зв’язку з цим важливого значення набуває детальний аналіз особливостей творчої самореалізації обдарованих учнів у процесі інклюзивного навчання, що дає змогу визначити індивідуальні потреби кожної дитини. Особливу увагу слід зосередити на створенні сприятливого освітнього середовища, яке забезпечує поєднання індивідуального підходу, диференціації навчання та підтримки різноманітності освітніх потреб.

Обдарованій учнівській молоді, з одного боку, притаманні амбітність, широке коло інтересів і значна кількість життєвих планів, а з іншого – нерідко складні соціально-психологічні проблеми. Саме тому одним із пріоритетних завдань модернізації освіти є виховання, спрямоване на захист інтересів і збереження здоров’я, забезпечення соціального благополуччя та створення умов для успішної самореалізації обдарованої молоді, здатної творчо розв’язувати не лише актуальні, а й майбутні завдання [4].

Проблема обдарованості є предметом дослідження багатьох учених. Її багатогранні аспекти знайшли відображення у працях як зарубіжних, так і вітчизняних психологів і педагогів. Суттєвий внесок у вивчення психіки обдарованих дітей, розроблення психологічних принципів розвитку творчих здібностей, побудову моделей обдарованості та з’ясування її природи зробили Дж. Гілфорд, Ю. Гільбух, О. Кульчицька, Н. Лейтес, О. Музика, В. Моляко, М. Под’яков, Дж. Рензуллі, В. Рибалка, Г. Тарасова, П. Торренс, В. Юркевич.

Вагоме значення для формування обдарованої особистості мають також психолого-педагогічні принципи творчого розвитку дітей у початковій школі,

розроблені Я. Венгером, О. Запорожцем, В. Клименком. У дидактичній і методичній літературі висвітлюються різні аспекти цієї проблеми, зокрема: характерні риси обдарованих дітей (Г. Костюк, Н. Нестеренко), особливості їх навчання (З. Бакторі, С. Кошель, Г. Степенко), а також специфіка роботи з ними (О. Губеко, Л. Жук, Р. Науменко). Аналіз наукової психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема обдарованості набула статусу державної ваги [2].

Особливо актуальним є питання створення умов для творчого розвитку обдарованих дітей з особливими освітніми потребами. Серед основних підходів і факторів, що цьому сприяють, можна виділити такі:

1. Використання індивідуального підходу до кожної обдарованої дитини є ключовим аспектом її творчого розвитку. Учителі та асистенти мають враховувати унікальні потреби й здібності кожної дитини, щоб забезпечити належну підтримку та стимулювати її творчу активність.

2. Необхідно забезпечити дітям широкий спектр можливостей для творчого самовираження. Це можуть бути мистецтво, музика, танець, література, драматична діяльність, рукоділля та інші напрями. Водночас необхідно створити безпечне й підтримувальне середовище, у якому дитина з ООП зможе вільно виражати свої ідеї та емоції. Забезпечення доступу до різних видів творчої діяльності сприяє розкриттю талантів і всебічному розвитку дитини. Крім того, залучення обдарованих учнів до колективної творчої діяльності допомагає їм відчути себе частиною спільноти, у якій їхні ідеї та внесок визнаються й цінуються, що позитивно впливає на їхню соціалізацію [6].

3. Важливо визнавати й підтримувати зусилля дитини у сфері творчого розвитку. Похвала, підтримка та конструктивний зворотний зв’язок з боку вчителів, батьків і асистента вчителя сприяють підвищенню мотивації та розвитку творчої активності.

Досліджуючи розвиток інклюзивного освітнього середовища для обдарованих дітей в Україні, доцільно звернутися до позитивного зарубіжного досвіду. Проблема становлення та розвиток інклюзивної освіти у США, де вона досягла високого рівня розвитку, займає провідні позиції у впровадженні інноваційних підходів. У цьому контексті інклюзивне навчання розглядається як спосіб організації освітнього процесу, що передбачає взаємодію вчителя з учнями різного рівня психофізичного розвитку як у навчальній, так і в позаурочній діяльності [1].

Водночас в українській освітній практиці інклюзивне навчання нерідко ототожнюється з інтегрованим, що може обмежувати можливості повноцінної соціалізації та творчого розвитку учнів. На відміну від інклюзивного, інтегроване навчання не передбачає суттєвих змін у системі освіти. В такому середовищі дитина змушена самостійно адаптуватися до існуючих умов або ризикує бути неприйнятою. Попри позитивну динаміку розвитку інклюзивної освіти в Україні, особливо після впровадження НУШ, нові підходи застосовуються ще недостатньо широко та й не завжди ефективно [1].

Формування ефективних освітніх підходів, упровадження зарубіжного досвіду та адаптація наявних практик із метою створення комфортного освітнього середовища позитивно впливають на творчу самореалізацію учнів. Для визначення індивідуальних потреб дитини доцільно здійснювати систематичні спостереження під час навчальної діяльності, що дає змогу виявити конкретні сфери її здібностей і на цій основі визначити подальші кроки для забезпечення самореалізації.

Творча самореалізація обдарованих учнів в інклюзивному середовищі передбачає використання активних та інноваційних методів навчання, зокрема проєктної діяльності, дослідницьких завдань, міждисциплінарних підходів і різноманітних творчих форм роботи. Важливу роль у цьому процесі відіграє педагог як організатор, який створює умови для розвитку здібностей учнів, стимулює їхню ініціативність і самостійність. Інклюзивне навчання сприяє формуванню толерантності, розвитку соціальної взаємодії та взаємоповаги між учнями, що позитивно впливає на процес творчого самовираження обдарованих дітей. Але найбільш ефективна самореалізація можлива лише за умови системної підтримки з боку педагогів, психологів і батьків.

Отже, творча самореалізація обдарованих учнів в умовах інклюзивного навчання є важливим завданням сучасної освіти та потребує комплексного підходу, спрямованого на розвиток індивідуальних здібностей і створення інклюзивного, творчо орієнтованого освітнього середовища. Освітнє середовище має значний розвивально-виховний потенціал, використання якого забезпечує умови для формування особистості та виступає засобом опосередкованого впливу на неї. Важливою є активна взаємодія суб'єктів педагогічного процесу із середовищем: педагоги цілеспрямовано використовують його можливості для розвитку особистості, змінюють і збагачують його, керують і коригують його вплив на дитину; водночас учні мають можливість самореалізуватися в цьому середовищі та, змінюючись, впливати на його трансформацію.

Список використаних джерел

1. Аріщенко А. Проблема інклюзивного навчання у вітчизняному педагогічному дискурсі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 9 (53). Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка. 2015. С.129-134.

2. Барановська І., Чернятинська А., Похила С. Інноваційні підходи розвитку творчої обдарованості дітей у позашкільних закладах освіти. *Освітологічний дискурс*, 2019, № 3-4 (26-27). Вінниця : ВДПУ, 2019. С. 206-219.

3. Вінник Н.Д. Психолого-педагогічні умови особистісного розвитку інтелектуально обдарованих старшокласників. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал*. № 7 (38). К., 2015. С. 23-26.

4. Горбань Л. Самореалізація обдарованості учнівською молоддю в процесі наукової освіти. *Освіта та розвиток обдарованої особистості: щомісячний науково-методичний журнал*. 2022. № 4 (87). Київ. С. 12-16.

5. Демченко О.П., Ковальова О.А. Обдарована особистість в інклюзивному освітньому просторі: український і європейський контекст. URL: https://surl.li/qgwisz.

6. Звєкова В. Розвиток творчої активності дітей з особливими освітніми потребами під час гурткової роботи. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2023. № 2 (106). С. 68-76.

7. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти. Постанова Кабміну України від 15.09.2021 року. № 957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text

Дубчук Ірина,
логопед КЗ «Луцький заклад дошкільної освіти «ясла-садок» № 7 Луцької міської ради», м. Луцьк

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ПОВСЯКДЕННУ ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ

У сучасних умовах розвитку освіти, зокрема впровадження інклюзивного підходу, проблема формування мовлення дітей набуває особливої актуальності. За спостереженнями фахівців, з кожним роком зростає кількість дітей із різними порушеннями мовлення, що впливає не лише на їхню комунікацію, а й на загальний психічний розвиток, навчальну діяльність та соціалізацію.

Мовлення є ключовим інструментом пізнання світу. Воно тісно пов’язане з розвитком мислення, пам’яті, уваги, уяви. Через мовлення дитина засвоює соціальний досвід, встановлює контакти з однолітками та дорослими, виражає свої потреби, емоції та думки. Саме тому формування мовлення має відбуватися не лише під час спеціально організованих занять, а й у природних умовах повсякденного життя.

Одним із найбільш ефективних підходів є формування мовлення через повсякденну діяльність дитини. Цей підхід передбачає використання звичних для дитини ситуацій (гри, побуту, спілкування, режимних моментів) як основи для розвитку мовленнєвих навичок.

В основі даного підходу лежить діяльнісний принцип, відповідно до якого розвиток дитини відбувається у процесі активної взаємодії з навколишнім середовищем. Мовлення не формується ізольовано, воно виникає як потреба в комунікації та супроводжує діяльність дитини.

Важливу роль відіграє також принцип природовідповідності. Дитина найкраще засвоює мовлення тоді, коли воно є функціональним, тобто використовується у реальних життєвих ситуаціях. Саме тому формальне навчання без зв’язку з досвідом дитини часто є менш ефективним.

Повсякденна діяльність охоплює різні **сфери життя дитини**:

- ігрову діяльність;

- побутову діяльність;
- пізнавальну діяльність;
- безпосереднє спілкування.

Кожна з цих сфер створює природні умови для розвитку мовлення.

Основними **перевагами такого підходу є**:

- природність – мовлення виникає без примусу;
- емоційна залученість – дитина зацікавлена у процесі;
- контекстність – слова пов'язані з конкретними діями та ситуаціями;
- повторюваність – щоденні ситуації дають можливість закріплення мовленнєвих навичок.

У процесі повсякденної діяльності відбувається комплексний розвиток усіх складових мовлення. По-перше, активно формується словниковий запас. Дитина засвоює назви предметів, дій, ознак, явищ. Особливо ефективним є навчання через безпосередній досвід: коли дитина бачить, торкається, діє. По-друге, формується граматична будова мовлення. У процесі спілкування дитина засвоює правильні форми слів, узгодження, побудову речень. По-третє, розвивається зв'язне мовлення – уміння послідовно висловлювати думки, описувати події, переказувати. По-четверте, удосконалюється звуковимова, особливо коли дорослий подає правильний мовленнєвий зразок. Також важливим є розвиток комунікативної компетентності: уміння вступати в діалог, слухати співрозмовника, реагувати на звернення.

Розглянемо більш детально, як саме можна формувати мовлення в різних видах повсякденної діяльності.

Побутові ситуації є надзвичайно цінними для мовленнєвого розвитку. Вони повторюються щодня, що створює умови для закріплення навичок. Ефективним є прийом коментування дій. Дорослий озвучує все, що відбувається: «Ми миємо руки», «Відкриваємо кран», «Беремо мило», «Витираємо рушником». Це допомагає дитині розуміти мовлення, пов'язувати слово з дією, поступово переходити до самостійного мовлення. Також важливо стимулювати дитину до відповіді: «Що ми зараз робимо?», «Що потрібно робити далі?»

Гра є провідною діяльністю дошкільника, тому саме в ній мовлення розвивається найбільш активно. Сюжетно-рольові ігри створюють умови для розвитку діалогічного мовлення, використання нових слів, формування граматично правильних висловлювань. Наприклад, у грі «Магазин» дитина вчиться запитувати, відповідати, використовувати ввічливі форми. У грі «Лікарня» - описувати стан, ставити запитання, давати рекомендації.

Щоденне спілкування з дорослими є основою мовленнєвого розвитку.

Важливо ставити відкриті запитання, заохочувати розгорнуті відповіді, підтримувати ініціативу дитини. Ефективним є прийом розширення висловлювання. Наприклад, дитина каже: «М'яч упав», а дорослий відповідає: «Так, червоний м'яч упав на підлогу». Таким чином дитина отримує зразок більш складного мовлення.

Режимні моменти – це щоденні ситуації, які мають великий потенціал для мовленнєвого розвитку. Під час прогулянок можна описувати природу, звертати

увагу на зміни в навколишньому середовищі, обговорювати побачене. Під час прийому їжі називати продукти, описувати їх смак, колір, форму. Під час одягання озвучувати послідовність дій, називати предмети одягу.

Логопед відіграє ключову роль у процесі формування мовлення.

Його завдання: створення мовленнєво сприятливого середовища, організація системної роботи, індивідуалізація підходів, координація взаємодії між педагогами та батьками. Логопед також навчає дорослих ефективним прийомам стимуляції мовлення, адже саме вони є головними партнерами дитини у повсякденному житті.

Без активної **участі батьків** досягти високих результатів практично неможливо. Їм варто рекомендувати більше спілкуватися з дитиною, коментувати свої дії, читати книги та обговорювати їх, заохочувати дитину до висловлювань. Водночас, важливо обмежувати пасивне використання гаджетів, оскільки вони знижують потребу в живому спілкуванні.

У роботі з **дітьми з особливими освітніми потребами** необхідно враховувати індивідуальні можливості, адаптовувати методи роботи, використовувати наочність і підтримку, застосовувати альтернативні засоби комунікації. Особливо важливо створювати ситуації успіху, які стимулюють дитину до мовленнєвої активності.

Досвід роботи показує, що систематичне використання повсякденних ситуацій для розвитку мовлення дає позитивні результати: збільшується словниковий запас, покращується граматична правильність мовлення, діти стають більш активними у спілкуванні, підвищується впевненість у собі.

Отже, формування мовлення через повсякденну діяльність є природним, ефективним і доступним шляхом розвитку дитини. Воно дозволяє інтегрувати мовленнєвий розвиток у всі сфери життя, робить цей процес невимушеним і результативним.

Ефективність даного підходу залежить від системності роботи, активної участі дорослих, узгодженості дій фахівців і родини. Перспективним є подальше впровадження цього підходу в практику закладів освіти, особливо в умовах інклюзивного середовища.

Список використаних джерел

1. Гаврилова О. В., Петрова М. М. Сучасні методики корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного віку. *Логопедія: наука та практика*, 2019. № 4 (2). С. 34–45.

2. Мельник Л. О. Інноваційні підходи до корекції мовленнєвих розладів у дітей: практичний аспект. *Дитяча психологія та логопедія*, 2021. № 3 (3). С. 27–39.

3. Савченко, О. М. Використання ігрових методик в корекційній роботі з дітьми з ТПМ. *Логопедичний альманах*, 2020. № 5 (1). С. 40–52.

4. Скрипник А. В., Мартинюк Ю. С. Комплексний підхід до корекції мовленнєвих порушень у дошкільників. Науковий вісник логопедії, 2019. № 2 (2). С. 15–25.

5. Старіченко Д. І. Логопедична робота зі стимуляції мовленнєвої активності у дітей молодшого віку. Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти [Електронне видання] : зб. наук. пр. [за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф.] / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Ю. Д. Бойчука]. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2023. С. 557–559.

6. Формування у дітей старшого дошкільного віку мовленнєвої діяльності: діагностико-розвивальний комплекс : навч.-метод. посіб. / Л.О. Калмикова. К. : Видавничий Дім «Слово», 2016. 384 с.

Жук Оксана, *к.іст., н., доцент,*
в.о. завідувача кафедри соціогуманітарних технологій,
Потапюк Лілія, *к.пед.н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЛУЦЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ ТЕХНІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Луцький національний технічний університет (далі – ЛНТУ) послідовно формує інклюзивне освітнє середовище, засноване на принципах недискримінації, рівних можливостей та поваги до різноманіття здобувачів освіти.

ЛНТУ сприяє організації інклюзивного навчання різних (в т.ч. соціально вразливих) категорій населення, серед яких:

✓ студенти з інвалідністю (виплачуються соціальні стипендії);

✓ діти-сироти та студенти із багатодітних сімей (виплачуються соціальні стипендії);

✓ ветерани/ветеранки війни та військовослужбовці (пільгові умови вступу, психологічний супровід);

✓ внутрішньо переміщені особи (пільгові умови при вступі, забезпечення гуртожитком).

Варто зазначити, що перелік та кількість здобувачів із соціально вразливих категорій населення зростає, зокрема, із 153 особи у 2020 році до 1525 осіб станом на 2025 рік (табл. 1). Зокрема, станом на вересень 2025 року в ЛНТУ навчається 104 особи з інвалідністю, 279 здобувачів – учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни; 152 здобувачі з числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Реагуючи на потребу супроводу та консультування соціально вразливих категорій з числа здобувачів, з 2023 року в університеті створено посаду фахівця із соціального забезпечення студентів.

Організація інклюзивного навчання передбачає ефективне залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників, в т.ч. й осіб з особливими освітніми потребами, що врегульовано Положенням про інклюзивне навчання в Луцькому національному технічному університеті, Порядком супроводу

(надання допомоги) осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення під час навчання та відвідування ЛНТУ [5; 6].

Таблиця 1

Кількість здобувачів ЛНТУ з числа соціально вразливих категорій населення (2020–2025 рр.)

Рік	Діти учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни	Учасники бойових дій та особи з інвалідністю внаслідок війни	Діти загиблих УБД	Діти зниклих безвісти військовослужбовців під час виконання бойових завдань...	Діти-сироти	ВПО	Особи з інвалідністю	Діти шахтарів	Студенти із багатодітних сімей	Загалом
2025	809	279	44	34	48	152	104	13	42	1 525
2024	549	204	38	4	50	125	100	16	32	1114
2023	359	67	17	3	52	102	51	15	26	689
2022	121	22	6	2	44	52	42	11	16	314
2021	68	2	2		38	4	29	8	17	168
2020	59	2	2		35	4	30	4	17	153

Формування інклюзивного освітнього середовища в ЛНТУ передбачає:

1) поступову реалізацію фізичної доступності приміщень та просторів відповідно до вимог містобудівельних норм та принципів універсального дизайну (обладнано автомобільні паркувальні місця біля корпусів, безбар'єрні вхідні зони, розсувні двері, завершується будівництво ліфта, наявні санвузли для людей з інвалідністю; пандуси та поручні в гуртожитках та спорткомплексі та ін.);

2) академічні можливості з урахуванням потреб здобувачів з інвалідністю та з особливими освітніми потребами (умови для змішаного навчання для тих, хто не може відвідувати заняття очно, а також забезпечення необхідними навчальними матеріалами на платформі Moodle та інформаційно-комунікаційними технологіями для організації освітнього процесу); викладання дисциплін, що формують знання з психології спілкування, soft-skills та навички ефективної комунікації). Організацію інклюзивного навчання, забезпечення загального супроводу осіб з особливими освітніми потребами (за необхідності) забезпечують деканати факультетів та кафедри;

3) психолого-педагогічну підтримку учасників освітнього процесу (забезпечує Центр медіації та психології, Центр ветеранського розвитку «LNTU VETERAN HUB», викладачі-педагоги, психологи кафедри соціогуманітарних технологій, які допомагають в адаптації студентів). Для викладачів та здобувачів проводяться тренінги з педагогічної майстерності, ментального здоров'я та ін.

4) здійснюється підготовка магістрів за ОПП «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)», яка передбачає підготовку фахівців для роботи в закладах освіти та інклюзивно-ресурсних центрах;

5) участь у соціальних проєктах та ініціативах, організація просвітницьких заходів:

Зокрема, у 2025 році для здобувачів та викладачів проводились:

– просвітницькі заходи та акції щодо розуміння принципів безбар'єрності спільно з ГО «Зруш скелю»;

– круглий стіл «Формування інклюзивного середовища в умовах війни» (кафедра соціогуманітарних технологій спільно з Центром життєстійкості, представниками органів державної влади, місцевого самоврядування та ГО) [8].

ЛНТУ активно впроваджує комплексні заходи, спрямовані на підтримку соціально вразливих груп, зокрема:

– для ветеранів/ветеранок діє Центр ветеранського розвитку «LNTU VETERAN HUB». Це простір можливостей, дружнього середовища та соціальної адаптації ветеранів. Центр покликаний об'єднати молодь та ветеранів з метою їхньої взаємодії, проведення спільних заходів та ініціатив. Пропонуються різнопланові навчальні курси, юридичні консультації за підтримки юридичної клініки «Veritas».

LNTU VETERAN HUB систематично проводить заходи для військовослужбовців та ветеранів, до яких залучає студентів:

– «Такмед від 3 ОШБ в "LNTU Veteran HUB" [7];

– ЛНТУ долучився до організації активностей для декомпресії нацгвардійців [2];

– діалог без бар'єрів: зустріч студентів ЛНТУ з ветеранами [1];

– «Мова єдності: діалоги порозуміння»: в ЛНТУ відбулася презентація методичного посібника [3].

Діти учасників бойових дій. У 2024–2026 н.р. ЛНТУ долучений до пілотного проєкту Мінветеранів: діти ветеранів, зниклих безвісти, полонених, а також батьки яких отримали інвалідність через війну, можуть отримати компенсацію вартості контрактного навчання – як на бакалавраті, так і магістратурі ЛНТУ.

Студенти з числа ВПО:

– забезпечуються поживання у гуртожитку: до 180 студентів-з числа ВПО мають можливість проживати у реконструйованому спільно з міською радою за програмою НЕФКО гуртожитку);

– долучаються до проведення заходів (студентська гутірка «Великодні традиції, які нас об'єднують») [9];

– ЛНТУ долучився до обговорення інтеграції молоді ВПО у Луцькій громаді, у співпраці з ГО «КРИМСОС» та UNHCR [10].

Отже, університет активно долучається до формування інклюзивного освітнього середовища, волонтерських і наукових проєктів, пов'язаних із інклюзією.

Список використаних джерел

1. Діалог без бар'єрів: зустріч студентів ЛНТУ з ветеранами. URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/dialoh-bez-baryeriv-zustrich-studentiv-lntu-z-veteranamy (дата звернення: 10.04.2026).

2. ЛНТУ долучився до організації активностей для декомпресії нацгвардійців. URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/lntu-doluchyvsya-do-

orhanizatsiyi-aktyvnostey-dlya-dekompresiyi-natshvardiytsiv (дата звернення: 10.04.2026).

3. Мова єдності: діалоги порозуміння»: в ЛНТУ відбулася презентація методичного посібника. URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/mova-yednosti-dialohy-porozuminnya-v-lntu-vidbulasya-prezentatsiya-metodychnoho-posibnyka (дата звернення: 10.04.2026).

4. Освітня програма «Освітні, педагогічні науки (Інклюзивна освіта)». URL: https://lntu.edu.ua/uk/op/2025/a1-osvitni-nauky (дата звернення: 10.04.2026).

5. Положення про інклюзивне навчання. Луцький національний технічний університет: веб-сайт. URL: https://drive.google.com/file/d/1h58O1BCXS0pDDJ5LQeJ8QzlGhpHb3ouY/edit (дата звернення: 10.04.2026).

6. Порядок супроводу (надання допомоги) осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення під час навчання та відвідування ЛНТУ. URL: https://drive.google.com/file/d/11W3CUQ4dpLuc4PKYGSI1Ne1Ls4ldVVad/view (дата звернення: 10.04.2026).

7. Такмед від 3 ОШБ в "LNTU Veteran HUB". URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/takmed-vid-3-oshb-v-lntu-veteran-hub (дата звернення: 10.04.2026).

8. Формування інклюзивного суспільства в умовах війни. URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/v-lntu-vidbuvsya-kruhlyy-stil-na-temu-formuvannya-inklyuzyvnoho-suspilstva-v-umovakh-viyny (дата звернення: 10.04.2026).

9. У ЛНТУ відбулася студентська гутірка «Великодні традиції, які нас об’єднують». URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/u-lntu-vidbulasya-studentska-hutirka-velykodni-tradytsiyi-yaki-nas-obyednuyut (дата звернення: 10.04.2026).

10. Участь представників ЛНТУ у нетворкінгу з питань посилення інтеграції молоді у ВПО. URL: https://lntu.edu.ua/uk/media/uchast-predstavnykiv-lntu-u-netvorkinhu-z-pytan-posylennya-intehratsiyi-molodi-u-vpo (дата звернення: 10.04.2026).

Мартинюк Алла, *к.пед.наук, доцент,*
завідувач кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

КООПЕРАТИВНЕ НАВЧАННЯ (PEER TUTORING): МЕТОДИКА НАВЧАННЯ «РІВНИЙ-РІВНОМУ» В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасні виклики інклюзивної освіти вимагають пошуку інноваційних та ефективних методів навчання, які б не лише забезпечували академічну успішність учнів з особливими освітніми потребами (ООП), але й сприяли їхній соціалізації та емоційному комфорту. Однією з найдієвіших педагогічних стратегій у цьому контексті є кооперативне навчання, зокрема методика Peer Tutoring (навчання «рівний-рівному»).

Peer Tutoring — це гнучка стратегія взаємонавчання, у якій один здобувач освіти виступає в ролі наставника (тьютора), а інший — у ролі підопічного

(тьюті). У традиційній освітній парадигмі джерелом знань є виключно педагог, що часто створює психологічний бар'єр для дітей з ООП через страх зробити помилку або нерозуміння складної академічної термінології. Натомість, методика «рівний-рівному» перетворює процес навчання на горизонтальну взаємодію. Знання передаються адаптованою, зрозумілою для дитини мовою однолітків, що суттєво знижує рівень тривожності та підвищує мотивацію до пізнавальної діяльності [1, с. 45].

Практика застосування кооперативного навчання в інклюзивних класах демонструє низку беззаперечних переваг для обох сторін процесу. Для учня з ООП це, насамперед, подолання соціальної ізоляції. Спільне вирішення навчальних завдань руйнує стигматизацію, формуючи відчуття приналежності до колективу. Крім того, тьютор-одноліток має змогу приділити поясненню конкретного завдання стільки часу, скільки індивідуально потребує дитина, чого вчитель фізично позбавлений можливості зробити в умовах великого наповнення класу. З іншого боку, учень-наставник також отримує значну користь: пояснюючи матеріал, він структурує та поглиблює власні знання, а також розвиває емпатію, лідерські якості та толерантність до інакшості [3, с. 234].

В інклюзивному просторі найбільш поширеними є три моделі Peer Tutoring. Перша — однонаправлена, коли учень з вищим рівнем академічної успішності постійно допомагає учневі, який потребує підтримки. Друга — взаємна, що передбачає періодичну зміну ролей. Ця модель є особливо ціннісною для дітей з ООП, оскільки дає їм можливість опинитися в позиції «експерта», що радикально підвищує їхню самооцінку. Третя модель — крос-вікова, коли старші учні беруть шефство над молодшими школярами.

Успішність імплементації методики «рівний-рівному» критично залежить від фаховості вчителя, який трансформує свою роль від лектора до фасилітатора. Ключовим етапом є правильний підбір пар з урахуванням психологічної сумісності дітей, а також попередня підготовка тьюторів. Педагог має навчити дітей алгоритмам допомоги: як ставити навідні запитання замість надання готових відповідей, як конструктивно реагувати на помилки партнера та як застосовувати позитивне підкріплення [2, с. 143]. Важливим є також постійний моніторинг групової динаміки для запобігання домінуванню або конфліктам у парах.

Серед потенційних ризиків методики варто виокремити можливе вигорання учнів-тьюторів або відчуття надмірного навантаження. Для нівелювання цього виклику рекомендується чітко регламентувати тривалість сесій кооперативного навчання (наприклад, 15-20 хвилин на урок), регулярно проводити ротацію пар та впроваджувати систему нематеріальних заохочень для обох учасників процесу.

Таким чином, кооперативне навчання за методикою Peer Tutoring виходить за межі суто дидактичного інструментарію. В інклюзивному середовищі воно виконує функцію потужного механізму соціальної інтеграції, який вчить здобувачів освіти взаємопідтримці, ефективній комунікації та конструктивній

взаємодії. Впровадження підходу «рівний-рівному» є дієвим кроком до розбудови повноцінної інклюзивної культури у закладах освіти.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна практика: технології навчання. Київ : АТОПОЛ, 2013. 168 с.

2. Савчук Л. О., Кучерявий А. О. Використання технології кооперативного навчання в інклюзивному класі. Інноваційна педагогіка. 2020. Вип. 22. Т. 2. С. 142–145.

3. Topping K. J. Peer Tutoring in Inclusive Education. International Journal of Inclusive Education. 2005. Vol. 9 (3). P. 231–245.

Матвійчук Аліна, *асистент вихователя,*
КЗ «Луцький заклад дошкільної освіти
(ясла-садок) № 22 Луцької міськоїради», м. Луцьк

ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЖІНОЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Освіта відіграє ключову роль у формуванні світоглядних орієнтирів особистості та розвитку її інтелектуальних можливостей. Вона є не тільки джерелом знань, але й засобом усвідомлення навколишнього світу та визначення власного місця в ньому.

У сучасних українських умовах освіта виступає вагомим чинником суспільного розвитку, зміцнення соціальної єдності та збереження культурної самобутності. Із початком повномасштабної війни особливої актуальності набули проблеми забезпечення доступу до освіти, підтримки психологічної стійкості здобувачів освіти й педагогів, а також адаптації освітнього процесу до кризових умов. Водночас освітня система перетворилася не лише на канал передачі знань, а й на важливий інструмент формування громадянської позиції, патріотизму та соціальної відповідальності.

Сучасна система освіти в Україні водночас орієнтується на впровадження європейських підходів до забезпечення гендерної рівності та активізацію участі жінок у науковій і професійній діяльності. Посилюється значення освітніх ініціатив, що сприяють розвитку жіночого лідерства, залученню жінок до процесів ухвалення суспільно значущих рішень і формуванню інноваційного мислення. У результаті освітній простір трансформується у середовище соціальних змін, де інтегруються національні цінності, демократичні засади та ідеї гендерної збалансованості [2; 3; 4].

У науковому дискурсі жіноча освіта трактується як комплекс формальних і неформальних освітніх практик, спрямованих на розкриття інтелектуального, соціального й культурного потенціалу жінок. Вона охоплює як базову, так і спеціалізовану підготовку, враховує історичні, культурні та соціальні бар’єри, що обмежували доступ жінок до освіти, а також відображає процеси утвердження рівних прав і можливостей для самореалізації. Теоретичне

осмислення цього явища дає змогу простежити закономірності його розвитку, визначити соціокультурні чинники впливу та оцінити роль внутрішніх і зовнішніх умов у розширенні освітніх можливостей жінок [1].

Варто підкреслити, що розвиток жіночої освіти відбувався у тісному зв'язку із соціальними, культурними та політичними чинниками, які визначали її змістове наповнення, організаційні форми та рівень доступності. На її формування впливали усталені уявлення про місце жінки в суспільстві, соціальні норми, економічні ресурси й політичний контекст, а також власна ініціатива жінок, їхнє прагнення до самовдосконалення і реалізації особистісного потенціалу. Теоретичне осмислення цього явища потребує залучення різних наукових підходів, що дають змогу дослідити механізми становлення жіночої освіти, проаналізувати соціокультурні чинники впливу та простежити роль освітніх практик у розширенні можливостей жінок у суспільстві.

Розглянемо ключові теоретичні підходи, які сприяють розумінню закономірностей цього процесу. Саме через аналіз суспільних трансформацій, культурних традицій та освітніх практик можна визначити витоки й особливості розвитку жіночої освіти в Україні.

1. Історико-генетичний підхід. У межах цього підходу здійснюється діахронний (часовий) аналіз, який дає змогу простежити витоки жіночої освіти, етапи її розвитку та вплив визначальних суспільно-політичних трансформацій на освітні можливості жінок. Він орієнтований на вивчення еволюції ідей, освітніх інституцій і практик у конкретних історичних умовах. Завдяки цьому підходу можна з'ясувати, як зміни в державній політиці, соціальній структурі, релігійних поглядах та економічних обставинах формували суспільне ставлення до освіти жінок.

2. Культурологічний підхід. Цей підхід зосереджується на аналізі ціннісних орієнтацій – традицій, моральних норм, релігійних уявлень і соціальних стереотипів, що визначали місце жінки в освіті. Він дає змогу дослідити, як національна культура, ментальність і історичний досвід впливали на ставлення суспільства до жіночої освіти. Освітні можливості жінок тісно залежали від уявлень про їхню соціальну роль, які відображали домінуючі культурні моделі певної епохи. У контексті українського суспільства цей підхід допомагає з'ясувати, як народна педагогіка, фольклор, усна традиція та християнські цінності формували образ жінки як берегині родини, вихователь ки й наставниці, а згодом – і як професійного педагога. Такий аналіз сприяє розумінню впливу культурної спадщини на формування моделей жіночої поведінки, що могли як підтримувати, так і обмежувати їхню участь в освітньому процесі.

3. Соціально-рольовий підхід дозволяє глибше зрозуміти, яким чином суспільні уявлення про місце й призначення жінки впливали на зміст і спрямування її освіти. У різні історичні періоди освітні практики для жінок формувалися відповідно до домінуючих очікувань щодо виконання ними переважно домашніх, виховних і допоміжних ролей. Тому навчальні програми здебільшого зосереджувалися на опануванні знань і вмінь, необхідних для

повсякденного та сімейного життя, зокрема рукоділля, догляду за дітьми та засад моральної поведінки. З поступовими змінами у суспільному сприйнятті ролі жінки відкривалися нові можливості для здобуття повноцінної освіти, професійної реалізації, а також розвитку в науковій і педагогічній сферах. Отже, соціально-рольовий підхід дає змогу розглядати жіночу освіту не ізольовано, а у зв'язку з ширшими соціальними трансформаціями, які визначали рівень її доступності та суспільної значущості.

4. Гендерний підхід сприяє глибокому переосмисленню освітньої системи, даючи змогу виявляти й аналізувати соціально зумовлені прояви нерівності (гендерні відмінності) у доступі до знань. Він також акцентує увагу на історичному розвитку руху жінок за рівні права та можливості самореалізації через освіту. Застосування цього підходу дає змогу не лише констатувати факти дискримінації, а й досліджувати механізми її відтворення, що проявляються у змісті навчальних програм, педагогічних установках, суспільних очікуваннях і навіть мовних особливостях підручників; дозволяє відстежити еволюцію участі жінок в освіті – від обмеженого доступу до базового навчання до активної ролі у науковій діяльності, управлінні освітніми процесами та формуванні освітньої політики. Він підкреслює, що рівність у сфері освіти не зводиться лише до кількісних показників, а передбачає якісні зміни у становищі жінки, коли вона виступає не тільки об'єктом, а й повноцінним суб'єктом освітнього процесу.

З гендерної точки зору освіта постає як важливий інструмент соціальної мобільності, що відкриває жінкам можливості впливати на суспільні трансформації, реалізовувати свій інтелектуальний потенціал і долати усталені дискримінаційні стереотипи. У такому ракурсі освіта розглядається не лише як система передачі знань, а як середовище утвердження соціальної справедливості, розвитку самоповаги та особистісного зростання.

5. Цивілізаційний підхід передбачає розгляд розвитку жіночої освіти в широкому контексті світової та європейської історії. У його межах простежується вплив модернізаційних процесів і включення України до глобального культурно-освітнього простору на еволюцію жіночої освіти. Такий підхід дає можливість трактувати її як складову загального історичного прогресу людства, де освітні трансформації відображають зміни в духовній, політичній і соціально-економічній сферах. Водночас історія жіночої освіти постає не лише як елемент національного розвитку, а як прояв універсального прагнення людини до знань, самореалізації та утвердження гідності незалежно від гендерної належності.

6. Інституційний підхід акцентує увагу на дослідженні впливу освітніх інституцій (державних, громадських і релігійних) на розширення можливостей жінок. Він дає змогу простежити, яким чином трансформації інституційних структур, освітньої політики та управлінських механізмів позначалися на гендерному співвідношенні в освітній сфері. У межах цього підходу жіноча освіта розглядається як результат функціонування конкретних освітніх і соціальних інституцій, що формували передумови для залучення жінок до навчального процесу.

На різних історичних етапах значення таких інституцій істотно змінювалося: від церковних шкіл, де жінки отримували лише базові знання, до державних освітніх закладів, університетів і громадських організацій, які відкривали можливості для професійного розвитку. Вирішальну роль у розширенні доступу жінок до освіти відігравала інституційна підтримка, що проявлялася через освітні реформи, створення жіночих гімназій, педагогічних курсів і діяльність благодійних об'єднань. Застосування цього підходу також дозволяє проаналізувати, як взаємодія держави, церкви та громадянського суспільства впливала на формування освітньої політики щодо жінок, а також оцінити, якою мірою інституційні практики сприяли або стримували процес емансипації через освіту.

Інституційний підхід зосереджується на тому, що рівень розвитку освіти для жінок відображає ступінь демократичності й відкритості суспільних інституцій. Трансформації в системі управління освітою, запровадження сучасних стандартів, розширення міжнародної взаємодії та модернізація закладів освіти формують підґрунтя для утвердження гендерної рівності в освітньому просторі. Розгляд цієї проблематики крізь інституційну призму дає змогу простежити, як поступово жінки перестали сприйматися виключно як об'єкти освітньої політики та набули статусу її активних учасниць – викладачок, дослідниць, управлінок. Отже, інституційний підхід не лише відтворює історичний процес становлення жіночої освіти, а й відображає сучасні напрями її розвитку, пов'язані з управлінськими реформами, процесами децентралізації та зростанням впливу громадянських ініціатив у забезпеченні рівного доступу до освіти.

Отже, освіта жінок як соціокультурний феномен формувалася під впливом історичних процесів, змін у суспільній свідомості та трансформації ціннісних орієнтирів. Вона виступає не лише показником рівня гуманізації суспільства, але й відображає ступінь емансипації жінок та їхню залученість до громадського життя. Протягом тривалого часу освітній статус жінки зазнавав змін під впливом філософських уявлень про її природу, релігійних настанов, політичних умов і суспільних потреб у її активній участі в різних сферах. У межах традиційних культурних підходів жіноча освіта переважно трактувалася як другорядна, зорієнтована на підготовку до виконання сімейних ролей. Водночас із часом утверджувалася ідея освіченої жінки як повноправної учасниці інтелектуальної та професійної діяльності, що сприяло поступовому розширенню її можливостей у сфері знань.

Список використаних джерел

1. Богачевська-Хом'як М. Білим по білому: Жінки у громадському житті України. 1884–1939. Львів : Український католицький університет, 2018. 540 с.
2. Кікінежді О., Савелюк Н., Мороз Л. Соціально-психологічний феномен жіночого лідерства в Україні. *Вісник Національного університету оборони України.* 2021. Т. 60, № 2. С. 56–63.

3. Лазоренко О., Чала Н. Аналітичний огляд стану жінок у сферах освіти, навчання та економіки в Україні у перспективі членства в ЄС. Київ : ГО «Жіноча Професійна Ліга», 2024. 60 с.

4. Храбан Т., Вигівська О. На шляху до гендерної рівності: жіноче лідерство у секторі вищої освіти. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2024. № 2 (59). С. 29–34.

Медведюк Катерина,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. 41-СР
Науковий керівник: *Фіголь Наталія , к. пед. н., доцент*
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець

СОЦІАЛЬНИЙ СУПРОВІД УЧНІВ З ООП: СУТНІСТЬ, ПРИНЦИПИ, ФОРМИ

В умовах реформування системи освіти та впровадження інклюзивного навчання особливої актуальності набуває проблема соціального супроводу учнів з особливими освітніми потребами (ООП). Забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх дітей, незалежно від стану здоров'я чи особливостей розвитку, є одним із пріоритетних напрямів державної соціальної політики. У цьому контексті соціальний супровід виступає важливим механізмом підтримки учнів з ООП, спрямованим на їх успішну соціалізацію, адаптацію до освітнього середовища та повноцінний розвиток особистості.

Соціальний супровід учнів з ООП у науковій літературі розглядається як цілеспрямована, системна та комплексна діяльність фахівців, спрямована на створення оптимальних умов для розвитку дитини, подолання соціальних, психологічних та освітніх труднощів, а також на захист її прав та інтересів. Він передбачає не лише надання допомоги у складних життєвих ситуаціях, а й профілактику можливих проблем, формування навичок самостійності та позитивної соціальної взаємодії. Особливістю соціального супроводу є його орієнтація на індивідуальні потреби кожного учня з урахуванням особливостей психофізичного розвитку, рівня соціальної адаптації та умов сімейного виховання [5, с. 179].

Соціальний супровід учнів з особливими освітніми потребами має міждисциплінарний характер і здійснюється у тісній взаємодії різних фахівців. До команди супроводу зазвичай входять соціальний педагог, практичний психолог, вчителі, асистент вчителя, адміністрація закладу освіти, а також батьки або законні представники дитини. Узгоджена діяльність усіх учасників освітнього процесу забезпечує цілісний підхід до розв'язання проблем учня та сприяє створенню безпечного й підтримувального освітнього середовища.

Важливою складовою соціального супроводу є дотримання низки принципів, які визначають його зміст та напрями реалізації. Одним із ключових є принцип гуманізму, що передбачає повагу до особистості дитини, визнання її унікальності та цінності незалежно від наявності порушень розвитку. Реалізація

цього принципу забезпечує формування толерантного ставлення до учнів з ООП з боку педагогів і однолітків, а також сприяє підвищенню їх самооцінки та впевненості у власних можливостях [4].

Не менш важливим є принцип індивідуального підходу, який полягає у врахуванні особливостей розвитку, здібностей, інтересів та потреб кожної дитини. Соціальний супровід у цьому випадку передбачає розробку та реалізацію індивідуальної програми розвитку, що дає змогу максимально розкрити потенціал учня та забезпечити його успішне навчання й соціальну адаптацію. Принцип комплексності зумовлює необхідність поєднання педагогічних, психологічних, соціальних та, за потреби, медичних заходів підтримки, спрямованих на гармонійний розвиток дитини.

Важливе місце у соціальному супроводі посідає принцип партнерства, який базується на тісній співпраці між закладом освіти, сім'єю та самою дитиною. Батьки виступають активними учасниками процесу супроводу, беручи участь у плануванні та реалізації заходів підтримки, що сприяє підвищенню їх педагогічної компетентності та відповідальності за розвиток дитини. Принцип безперервності передбачає систематичний характер соціального супроводу протягом усього періоду навчання учня, з урахуванням змін його потреб на різних етапах розвитку[2; 5].

Реалізація соціального супроводу учнів з ООП здійснюється через різноманітні форми роботи, які забезпечують гнучкість та ефективність підтримки. Однією з основних є індивідуальна форма, що включає консультації, соціально-педагогічну допомогу, підтримку у вирішенні особистісних проблем, формування навичок саморегуляції та самостійності. Індивідуальна робота дозволяє фахівцям глибше вивчити проблеми дитини та надати адресну допомогу з урахуванням її можливостей.

Групові форми соціального супроводу спрямовані на розвиток комунікативних навичок, формування позитивного досвіду взаємодії з однолітками, подолання соціальної ізоляції. До таких форм належать тренінги соціальних навичок, корекційно-розвивальні заняття, групові консультації та інтерактивні заходи. Вони сприяють формуванню толерантного середовища в учнівському колективі та розвитку соціальної компетентності учнів з ООП.

Важливим напрямом соціального супроводу є робота з батьками, яка передбачає проведення індивідуальних і групових консультацій, батьківських зборів, просвітницьких заходів. Така робота спрямована на надання інформаційної підтримки, формування позитивного ставлення до інклюзивного навчання та підвищення рівня взаєморозуміння між сім'єю і закладом освіти. Крім того, соціальний супровід включає взаємодію з різними соціальними інституціями, зокрема центрами соціальних служб, медичними та реабілітаційними установами, громадськими організаціями, що забезпечує комплексний підхід до підтримки учнів з особливими освітніми потребами [3, с. 35].

Отже, соціальний супровід учнів з ООП є важливою складовою інклюзивної освіти, що забезпечує створення умов для повноцінного розвитку,

соціалізації та успішного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Його ефективність визначається системністю, дотриманням основних принципів та використанням різноманітних форм роботи, спрямованих на задоволення індивідуальних потреб кожного учня.

Список використаних джерел

1. Гапон В. В., Шараєвська М. І. Тенденції розвитку інклюзивного навчання в закладах загальної середньої освіти України. *Інтеграція системи освіти України в європейський освітній простір: зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Київ, 25 жовт. 2024 р.). Київ: ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2024. С. 38–41.

2. Гаяш О. В., Кляп М. І. Комплексний психолого-педагогічний супровід дітей з розладами спектру аутизму в умовах інклюзивного-ресурсного центру. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки): збірник наукових праць.* Вип. 13. / за ред. О. Гаврилова, В. Синьова. Кам'янець-Подільський: ПП Медобори, 2019. С.37–47.

3. Матющенко І. Психолого-педагогічний супровід процесу адаптації школярів з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзивного навчання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2023. № 111(3). С.32–49.

4. Національна стратегія розвитку інклюзивного навчання на період до 2029 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 7 червня 2024 р. № 527-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/527 2024-%d1%80#Text (дата звернення: 10.02.2026)

5. Соколова Г., Кравець Ю. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами: організаційні і методичні аспекти. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови.* 2023. № 2 (23). С.178–195.

Мельник Василь, *асистент вчителя,*
КЗЗСО «Радомишльський ліцей
Боратинської сільської ради»», м. Луцьк

ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ СТИМУЛЮВАННЯ ТВОРЧОСТІ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У системі вищої освіти інклюзія трактується не лише як забезпечення фізичного доступу до освітніх ресурсів, а й як створення сприятливого середовища для самореалізації, розвитку творчого потенціалу та особистісного зростання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. У наукових дослідженнях акцентується на значущості комплексу психолого-педагогічних умов, що стимулюють розвиток творчих здібностей таких здобувачів, забезпечують їх активне залучення до творчої діяльності, адаптованої відповідно до їхніх індивідуальних можливостей, потреб і ресурсів [1; 2].

До ключових умов належить:

– індивідуалізація освітнього процесу, яка передбачає врахування індивідуальних особливостей здобувачів, рівня сформованості їхнього

креативного потенціалу, а також темпу сприйняття й опрацювання інформації; адаптацію змісту навчання, методів і форм роботи до унікальних потреб кожного здобувача [3; 7];

– орієнтація на самореалізацію передбачає, що освітній процес має бути спрямований на формування позитивної «Я-концепції» та розвиток внутрішньої мотивації до творчого самовираження.

Водночас інклюзивне освітнє середовище вирізняється різноманіттям освітніх потреб, можливостей і рівнів розвитку здобувачів освіти, зокрема тих, хто потребує інклюзивної підтримки, і виступає платформою для реалізації сучасних педагогічних підходів. Розвиток творчості в такому середовищі забезпечується завдяки застосуванню гнучких, адаптивних і особистісно орієнтованих стратегій навчання, які не лише гарантують доступність освітніх ресурсів відповідно до принципів інклюзії, але й сприяють розкриттю творчого потенціалу кожного студента.

Педагогічні підходи, спрямовані на розвиток творчих здібностей в умовах інклюзивного освітнього середовища, повинні характеризуватися гнучкістю, багатовимірністю та орієнтацією на особистість здобувача освіти. Важливо, щоб вони враховували індивідуальні освітні траєкторії та забезпечували можливості для розкриття креативного потенціалу кожного, незалежно від особливостей психофізичного розвитку.

У системі вищої освіти дієвими засобами стимулювання творчості в інклюзивному середовищі є впровадження інноваційних освітніх технологій, зокрема проєктного та проблемного навчання, мистецьких практик, інтерактивних підходів, кейс-методів, елементів арт-терапії, моделювання творчих ситуацій, а також використання цифрових інструментів.

Застосування методу проєктів сприяє інтеграції теоретичних знань із практичною творчою діяльністю, що, своєю чергою, розвиває дослідницькі та комунікативні компетентності.

Використання портфоліо дозволяє здобувачам вищої освіти систематизувати результати власної творчої діяльності, відстежувати індивідуальний прогрес і здійснювати самоаналіз.

Застосування мультимедійних інструментів і цифрових сервісів для творчої самореалізації (зокрема, Padlet, Canva, MindMeister) забезпечує активніше залучення здобувачів освіти з різними можливостями до навчального процесу. Використання таких технологій розширює спектр можливостей для розвитку творчості у студентів з особливими освітніми потребами: вони можуть працювати з візуальними редакторами, програмами моделювання, цифровим мистецтвом, брати участь в онлайн-обговореннях і вести блоги. Завдяки цьому здобувачі вищої освіти отримують змогу створювати власні продукти у найбільш зручному для себе форматі [4].

Однією з ключових освітніх стратегій є диференційоване навчання, яке передбачає адаптацію змісту, методів і форм подання матеріалу відповідно до індивідуальних особливостей здобувачів освіти. За твердженням К. Томлінсон,

ефективна диференціація сприяє розвитку самовираження та ініціативності, що становить основу формування творчого мислення [8].

Ще одним важливим підходом виступає проєктне та проблемно-орієнтоване навчання, яке мотивує здобувачів освіти до самостійного опанування знань, аналізу й критичного осмислення інформації, її узагальнення та представлення результатів. Такий підхід дає змогу враховувати індивідуальні інтереси осіб з особливими освітніми потребами та створює умови для їх активного включення у спільну діяльність. У межах цієї стратегії здобувачі освіти беруть участь у практичному аналізі ситуацій і вирішенні реальних завдань, що сприяє врахуванню можливостей і потреб кожного учасника освітнього процесу [6].

Використання технологій розвитку аналітичного мислення через текстову діяльність і письмові вправи (TRKC), інтегрованих в інклюзивне освітнє середовище, також позитивно впливає на формування творчих здібностей. Результати досліджень свідчать, що такий підхід активізує рефлексивне мислення, розвиває уяву та сприяє формуванню навичок аргументованого висловлення власної позиції.

Вагоме значення має кооперативне навчання, що ґрунтується на організації групової діяльності та забезпечує активну взаємодію між здобувачами освіти з різним рівнем підготовки й індивідуальними особливостями. У процесі спільної роботи розвиваються комунікативні вміння, здатність до самовираження та взаємоповага, що сприяє формуванню сприятливого середовища для творчого розвитку.

Ефективними є також методи творчого самовираження, зокрема мозковий штурм, креативні майстерні, рольові ігри, драматерапія й арт-практики. Вони створюють умови для вільного вираження ідей, емоцій і переживань здобувачів освіти, особливо тих, кому складно реалізувати себе в межах традиційних підходів до навчання.

Не менш важливим є формування ситуації успіху як засобу підвищення мотивації до творчої діяльності. Позитивне емоційне підкріплення, підтримка та схвальна оцінка стимулюють розвиток внутрішньої мотивації до творчого самовираження у здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Важливим чинником є формування безпечного, підтримувального та мотивуючого освітнього середовища. Відповідно до засад інклюзивної педагогіки, таке середовище повинно визнавати цінність кожного здобувача, не зосереджуючись на відмінностях, а забезпечуючи рівні можливості для участі [5]. Створення сприятливого емоційного клімату, атмосфери підтримки та прийняття, у якій визнається унікальність кожного, є ключовою передумовою розвитку творчого потенціалу.

Викладач є ключовою фігурою у формуванні інклюзивного й творчого освітнього середовища. Важливе значення має також наставництво та тьюторський супровід, що забезпечують індивідуальну підтримку здобувачів освіти з ООП, сприяючи розвитку їхньої самостійності та впевненості у власних можливостях.

У такому середовищі викладач виконує не лише навчальну, а й фасилітативну, менторську та коучингову функції. Він створює сприятливий мікроклімат для відкритої взаємодії, підтримки індивідуальності та розвитку творчих ініціатив. Для цього необхідні навички адаптації навчального процесу, ефективної комунікації, емпатія, гнучкість і креативність.

Викладач виступає фасилітатором освітнього процесу, створюючи безпечне й відкрите середовище для розвитку та самореалізації здобувачів освіти. Він стимулює взаємодію між ними, підтримуючи атмосферу поваги, у якій кожен може висловитися та бути почутим [5].

Також викладач є наставником і мотиваційним лідером: заохочує творчість, визнає досягнення, залучає до проєктів і конкурсів. Виконуючи роль медіатора соціокультурної взаємодії, він сприяє формуванню інклюзивного середовища та інтеграції здобувачів з особливими освітніми потребами у спільну діяльність, забезпечуючи атмосферу підтримки й прийняття.

Сучасний викладач в інклюзивному освітньому середовищі має володіти креативними та рефлексивними компетентностями, що забезпечують його здатність до швидкої адаптації, впровадження інноваційних форм роботи та розвитку інноваційного мислення студентів. Рефлексія педагогічної діяльності та її постійне вдосконалення є ключовою умовою формування творчого інклюзивного простору.

Інклюзивна освіта у ЗВО спрямована не лише на забезпечення доступності для здобувачів з ООП, а й на формування нової культури педагогічної взаємодії. Важливу роль відіграє партнерство з батьками та фахівцями (психологами, дефектологами, тьюторами), що дає змогу розробляти індивідуальні освітні траєкторії відповідно до потреб студентів. Педагогіка взаємодії ґрунтується на кількох ключових принципах.

Перш за все, це партнерство і довіра, що передбачає створення відкритого діалогу та безпечного освітнього середовища, де студент із ООП відчуває прийняття й підтримку.

Важливою є також суб’єкт-суб’єктна модель навчання, у якій викладач і здобувач виступають рівноправними учасниками освітнього процесу, а не в ролі «джерела знань» і «одержувача».

Не менш значущими є емпатія та педагогічна підтримка, що передбачають розвиток у викладачів емоційного інтелекту й толерантності та дають змогу краще враховувати потреби студентів з ООП.

Окремо виділяється інтердисциплінарна співпраця, яка об’єднує зусилля викладачів, фахівців супроводу, адміністрації та студентської спільноти для більш ефективної підтримки інклюзії.

Таким чином, в інклюзивній освіті педагогіка взаємодії є особливо важливою, адже забезпечує рівноправну співпрацю всіх учасників освітнього процесу. Ефективне стимулювання творчості в таких умовах базується на гуманізмі, толерантності, партнерстві, гнучкості та інноваційності.

Список використаних джерел

1. Потапюк Л.М., Мельник В.В. Реалізація творчих здібностей здобувачів вищої освіти в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Педагогічна майстерність майбутнього вчителя: поступ, становлення, удосконалення і зростання* : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму (Полтава, 5.06. 2025 р.) / за ред. М.В. Гриньової. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2025. С. 1037–1041.

2. Потапюк Л.М., Мельник В.В. Організаційні аспекти розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців у процесі навчання у ЗВО. *Обдаровані діти – скарб нації!* : матеріали VI Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (Київ, 22–28 жовтня 2025 року) / Упоряд. : М.С. Гальченко, В.М. Шульга. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2025. С. 922–928.

3. Хоружа Л.Л., Прошкін В.В., Глушак, О.М. Компетентнісний розвиток викладачів вищої школи засобами цифрових технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2020. Вип. 78 (4). С. 298–314.

4. CAST. *Universal Design for Learning Guidelines version 2.2*. Wakefield, MA: CAST. 2020.

5. Florian L., & Black-Hawkins K. Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal*, 2013. 37 (5), 813–828.

6. Hudym I., Abilova O., Potapiuk L., Nikolenko L., Poliakova A. Strategies and best practices for promoting inclusive education to meet diverse learning needs. Conhecimento & Diversidade, Niterói, v. 16, n. 42. Abr./Jun. 2024. P. 270–286.

7. Rozina I., Malaniuk N., Kalyniuk A., Potapiuk L., Tsumarieva N. Tolerance to uncertainty as a factor in the development of higher education students' professional identity. *Sapienza: International Journal of Interdisciplinary Studies*. V. 5. N. 4. 2024, Sapienza Grupo Editorial. e24080.

8. Tomlinson C.A. The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners. ASCD. 2014. 2nd Edition, ASCD, Alexandria.

Мельник Галина, *вчитель*
початкових класів, Ківерцівський ліцей № 4
Луцького району Волинської області, м. Ківерці

КУЛЬТУРА ЗДОРОВ'Я: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА ЇЇ ЗНАЧУЩІСТЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

Культура здоров'я є комплексним поняттям, яке охоплює сукупність знань, переконань, навичок та поведінкових практик, спрямованих на підтримку і зміцнення фізичного, психічного та соціального благополуччя людини. Вчені одностайно вважають, що культура здоров'я є невід'ємною складовою загальної культури людини. Однак подальші дослідження цього поняття різними фахівцями, які застосовують різні наукові підходи, показують відсутність єдиного погляду на його розуміння та чіткого визначення терміну «культура здоров'я», особливо в педагогічних дослідженнях. Це вказує на недостатню теоретичну та експериментальну розробку даної проблеми. Можливо, саме цим

пояснюється відсутність терміну «культура здоров'я» у педагогічних та інших спеціалізованих словниках і енциклопедіях [4, с. 913].

Термін «культура здоров'я» не є просто комбінацією вказаних понять, а виступає феноменом, який, об'єднуючи їхні основні характеристики, формує «нову якість і специфічний зміст». Це вимагає внесення уточнень щодо розуміння понять «культура» та «здоров'я».

Дефініція «здоров'я» характеризується, як динамічний стан організму, сутнісними ознаками якого є високий енергетичний потенціал, оптимальні адаптаційні реакції на зміни довкілля, що убезпечує гармонійний фізичний, психоемоційний і соціальний розвиток особистості, її активне довголіття, повноцінне життя, ефективну протидію захворюванням» [2, с. 318].

Ми визначаємо поняття «здоров'я» як багатовимірну характеристику стану благополуччя особистості, що обумовлюється взаємозалежним і гармонійним функціонуванням фізичної, психоемоційної, духовної та соціальної сфер, забезпечуючи людині щасливе життя.

Поняття «культура» досліджується різними науковими галузями з урахуванням їхніх специфічних вимог і завдань. Наприклад, у довідкових джерелах, таких як Великий тлумачний словник української мови під редакцією В. Бусела, «культура» визначається як «сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством протягом його історії», «освіченість, вихованість», «рівень, ступінь досконалості якої-небудь галузі господарської або розумової діяльності» [1, с. 596].

Важливо також зазначити, що в найзагальнішому сенсі культура розглядається як сукупний результат творчої діяльності людства; у вузькому, індивідуальному аспекті – як певні цінності та норми поведінки людини в соціальному та природному середовищі.

Існує думка, що культура є особливою формою людської життєдіяльності, яка відображає різні способи життя, матеріальні методи перетворення природи та створення духовних цінностей.

Поняття «культура здоров'я» семантично пов'язане з філософським визначенням категорії «культура», яка враховує особливості конкретно-історичних форм людської діяльності на різних етапах суспільного розвитку, суспільно-економічних формацій, а також етнічних і національних спільнот. Це поняття також охоплює специфіку поведінки, свідомості та діяльності людей у різних сферах суспільного життя. Крім того, розуміння культури як «системи програм людської діяльності, поведінки і спілкування людини для зміни й удосконалення суспільного життя в усіх його основних виявах» [6, с. 163], вочевидь, має міцне філософське підґрунтя.

Що стосується поняття «культура здоров'я», то на сьогодні немає його єдиного тлумачення. Поняттю «культура здоров'я» як педагогічній категорії приділили увагу кілька науковців, зокрема в контексті власних досліджень.

Важливим завданням сучасної шкільної освіти є навчити дитину самостійно дбати про своє здоров'я та сформувати у неї стійке прагнення його підтримувати. Негативні зміни стосуються не лише фізичного здоров'я, а й

психічного та духовного стану. Ці проблеми спричинили виникнення нового напрямку в педагогіці – «культура здоров'я», засновником якого є український науковець В. Горащук. Цей напрямок спрямований на розвиток у людини усвідомленого ставлення до свого здоров'я. На думку вченого, «культура здоров'я – це важливий складовий компонент загальної культури людини, обумовлений матеріальним і духовним середовищем життєдіяльності суспільства, що виражається в системі цінностей, знань, потреб, умінь і навичок з формування, збереження й зміцнення її здоров'я» [3, с. 58].

У країнах Західної Європи питання збереження здоров'я розглядаються в контексті оздоровчих стратегій, де виокремлено п'ять основних підходів, спрямованих на підтримку здоров'я:

– освітній підхід акцентує увагу на просвітницькій діяльності, спрямованій на підвищення обізнаності населення про здоровий спосіб життя. Він включає освітні програми в школах, кампанії з підвищення обізнаності про здоров'я, а також тренінги та семінари для різних вікових груп. Мета – навчити людей основам здорового життя та надати інформацію про ризики, пов'язані з поганими звичками;

– соціально-економічний підхід зосереджується на поліпшенні соціально-економічних умов життя, які впливають на здоров'я. Це включає покращення доступу до медичних послуг, забезпечення гідних умов праці, а також підтримку сімей з низьким доходом. Програми, що реалізуються в рамках цього підходу, спрямовані на усунення соціальних бар'єрів, які можуть перешкоджати здоровому способу життя;

– середовищний підхід акцентує увагу на впливі навколишнього середовища на здоров'я. Він включає розробку і впровадження політик, які забезпечують здорові умови життя, такі як чисте повітря, доступ до зелених зон, безпечні прогулянкові маршрути тощо. Основна мета – створення сприятливого середовища, яке заохочує здорові звички;

– медичний підхід фокусується на профілактиці захворювань і ранньому виявленні проблем зі здоров'ям. Він включає регулярні медичні огляди, вакцинацію, скринінги та інші заходи, які сприяють збереженню здоров'я. Програми в рамках цього підходу орієнтовані на активну участь медичних працівників у вихованні культури здоров'я у населення.

– психологічний підхід зосереджується на психологічних аспектах здорового способу життя, таких як мотивація, зміна поведінки та розвиток позитивного мислення. Він включає психологічні тренінги, підтримку в групах та інші заходи, які допомагають людям змінити свої звички та спосіб життя. Метою є не тільки усунення негативних звичок, але й формування позитивного ставлення до здоров'я [5, с. 243].

Отже, ці п'ять підходів взаємодіють і доповнюють один одного, забезпечуючи комплексний підхід до формування здорового способу життя в Європі. Ефективність програм, спрямованих на сприяння здоров'ю, залежить від інтеграції цих підходів у політику і практику на всіх рівнях суспільства

Зазначається, що в таких країнах, як Канада, Велика Британія та Франція, піклування про здоров'я є складовою частиною національної політики, що підтверджується державними програмами охорони здоров'я та національними інформаційними оглядами стану здоров'я. Реалізація цих ініціатив забезпечується тим, що населення усвідомлює, як на державному, так і на особистісному рівні, що здоров'я залежить від ставлення до нього.

Культура здоров'я у сучасному світі є ключовим аспектом загального благополуччя інклюзивного суспільства. Вона визначається комплексом цінностей, норм, уявлень та практик, які сприяють збереженню та підтримці фізичного, психічного та соціального здоров'я людей. Розуміння та практичне застосування культури здоров'я є важливими завданнями сучасного суспільства. Це вимагає спільних зусиль всіх сфер громадянського життя, від держави та громадських організацій до індивідуальних зусиль кожного громадянина. Розвиток культури здоров'я сприятиме підвищенню якості життя, забезпеченню сталого розвитку та підтримці загального благополуччя людства [7, с. 379].

Таким чином, у контексті викладених теоретичних узагальнень вітчизняного та зарубіжного досвіду, ми визначаємо культуру здоров'я як складову загальної культури особистості. Це інтегративна якість, що об'єднує систему знань про здоров'я як соціально-культурне явище, компоненти здорового способу життя, систему ціннісних орієнтацій, а також усвідомлення особистісної значущості здоров'я як необхідності для особистісного саморозвитку. Вона також включає здатність до усвідомленого формування індивідуальної стратегії збереження та розвитку здоров'я, що проявляється у здоров'язбережувальній поведінці.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 170 000 сл. / [уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2004. 1440 с.

2. Енциклопедія освіти / голов. ред. В.Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

3. Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі: колективна монографія [за заг. ред. Л.М. Рибалко]. Тернопіль : Осадца В.М., 2019. 400 с.

4. Кінах Н., Остапйовський О. Культура здоров'я як складова професійної компетентності педагога. *Наукові інновації та передові технології*. *Серія: Педагогіка.* 2024. № 9 (37). С. 912–923.

5. Кондрацька Г.Д., Бечкало В. З. Здоровий спосіб життя учнів та інновації у його формуванні. *Шляхи розвитку рухової активності молоді України*: матеріали IV всеукр. наук.-практ. конф., м. Дрогобич, 12 трав. 2022 р. Дрогобич, 2022. С. 240–247.

6. Приходько Г. А. Формування здорового способу життя підлітків як соціальна проблема. *Науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (25 трав. 2022 р., м. Ніжин) / за ред. О. В. Лісовця, С. О. Борисюк. Ніжин, 2022. С. 163–165.

7. Шевцова В.В. Здоров'язбережувальні технології – могутній засіб формування ціннісного ставлення учнів до власного здоров'я. *Біорізноманіття:*

теорія, практика, формування здоров'язбережувальної компетентності у школярів та методичні аспекти вивчення у закладах освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (30 жовт. 2020 р., м. Полтава) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка ; за заг. ред. проф. М.В. Гриньової. Полтава, 2020. С. 378–382.

Мигитко Ірина,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, спеціальність 231 «Соціальна робота», Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
Ірина Демченко, *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів та природокористування України, м. Київ*

СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ПІДЛІТКІВ ІЗ ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

У сучасних умовах проблема соціальної реабілітації підлітків із особливими освітніми потребами набуває особливої ваги. Подібна актуальність зумовлена тим, що інклюзивне середовище має забезпечувати не лише фізичний доступ до освітнього процесу, а й повноцінну залученість особистості до комунікації, спільної діяльності, процесів прийняття рішень та життя учнівського колективу. З огляду на зазначене соціальну реабілітацію варто інтерпретувати як цілісний процес відновлення або розвитку соціальної компетентності, комунікативної спроможності, автономії та здатності підлітка до взаємодії з оточенням без відчуття відчуженості чи меншовартості.

Відповідно до викладеного інклюзивне середовище слід розглядати не лише як організаційну форму здобуття освіти, а як складну систему умов. У межах подібної структури гармонійно поєднуються фахова педагогічна підтримка, професійний соціальний супровід, активне партнерство з родиною вихованця та забезпечення безбар'єрної участі в усіх аспектах шкільного буття. Впровадження таких засад дозволяє трансформувати освітній простір у простір рівних можливостей, де кожна дитина отримує ресурси для максимальної самореалізації та успішної адаптації в соціумі.

У рекомендаціях МОН щодо організації освітнього процесу осіб з ООП у 2025/2026 навчальному році акцентовано, що освітній процес має вибудовуватися з урахуванням рівня підтримки, індивідуальних потреб дитини та командної взаємодії фахівців, що безпосередньо посилює значення соціально-реабілітаційного компонента в інклюзивній практиці [2].

Як було зазначено в українських дослідженнях, соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами передбачає цілеспрямоване відновлення соціальних зв'язків, формування позитивного досвіду взаємодії та подолання бар'єрів, що обмежують участь у навчальному й суспільному житті. У статті українських авторів [1], присвяченій означеній

проблемі, наголошено, що реабілітаційний процес має спиратися на комплексний підхід, який охоплює психологічну підтримку, педагогічний супровід, розвиток життєвих компетентностей і соціальну адаптацію молодої людини з ООП. Разом із тим у вітчизняному фаховому дискурсі помітний акцент на корекційно-підтримувальній складовій, тоді як зарубіжні підходи ширше пов'язують інклюзію з правом на участь, подоланням системних бар'єрів і трансформацією самого освітнього середовища. Порівняльний аналіз підходів засвідчує, що українська наукова традиція більше зосереджується на підтримці дитини в процесі пристосування до середовища, тоді як міжнародний дискурс наполягає на необхідності адаптації середовища до індивідуальних потреб і можливостей підлітка.

Разом із тим у матеріалах UNESCO наголошено, що інклюзивна освіта не може зводитися лише до фізичної присутності дитини в закладі освіти, оскільки ключовим критерієм є реальна участь, відчуття належності до спільноти, доступність підтримки та усунення дискримінаційних бар'єрів. У цьому контексті особливо важливим є положення про те, що діти й підлітки з інвалідністю та особливими освітніми потребами найчастіше стикаються не лише з індивідуальними труднощами, а й з інституційними, комунікативними та соціальними перешкодами [4].

У глобальному звіті ВООЗ щодо дітей з порушеннями розвитку також підкреслено, що ефективна підтримка можлива лише за умови міжсекторальної взаємодії, яка поєднує освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і підготовку фахівців до роботи в інклюзивному середовищі [3]. Відповідно до цього, є підстави стверджувати, що соціальна реабілітація підлітків з ООП в умовах інклюзії не є додатковою опцією освітнього процесу, а становить одну з базових передумов успішної інтеграції підлітка в шкільне й позашкільне середовище.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого соціальна реабілітація підлітків з особливими освітніми потребами реалізується в єдності кількох взаємопов'язаних напрямів. Насамперед ідеться про комунікативний напрям, оскільки підліток потребує підтримки у встановленні контактів, вираженні власної позиції, розвитку навичок взаємодії та безпечної участі в групі однолітків. Крім того, важливим є адаптаційний напрям, що передбачає допомогу в освоєнні шкільного простору, режиму, правил, форм навчальної співпраці та способів звернення по підтримку.

Не менш значущим є особистісно-ресурсний напрям, адже формування позитивної самооцінки, досвіду успіху, відчуття прийняття та права на власний темп розвитку безпосередньо впливає на рівень соціальної включеності [2]. З огляду на викладене, доцільно трактувати соціальну реабілітацію підлітків з ООП як процес, у якому освітня інклюзія поєднується з розвитком життєвої компетентності, суб'єктності та соціальної участі.

Практичний вимір окресленої проблеми полягає в тому, що соціально-реабілітаційна робота може здійснюватися в закладах загальної середньої освіти, інклюзивно-ресурсних центрах, центрах соціальних служб, молодіжних просторах і громадських організаціях, які працюють з підлітками з ООП та

їхніми родинами [1]. З-поміж найбільш доцільних форм роботи варто виокремити програми адаптації до шкільного середовища, тренінги соціальних навичок, заняття з розвитку самопрезентації, групи підтримки для батьків, індивідуальний соціальний супровід і спільні інклюзивні активності для підлітків з різним досвідом розвитку. Наприклад, у практиці соціального працівника можуть бути використані заняття на теми «Як попросити про допомогу», «Моє безпечне спілкування в класі», «Мої сильні сторони», «Як працювати в парі та в групі», а також мініпроєкти, у яких підлітки разом готують презентацію, соціальну акцію або творчий захід. Відповідно до сучасних рекомендацій [2], особливе значення має командний підхід, за якого соціальний працівник, педагог, асистент учителя, психолог і батьки не дублюють функції, а спільно формують індивідуальну траєкторію підтримки підлітка. У зв'язку з цим практична цінність інклюзивного середовища визначається не лише наявністю спеціальних умов, а й здатністю закладу освіти створити атмосферу прийняття, співучасті й поваги до відмінностей.

Отже, соціальна реабілітація підлітків з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного середовища є важливим напрямом сучасної соціальної роботи, оскільки поєднує підтримку соціальної адаптації, розвиток комунікативної компетентності, зміцнення особистісних ресурсів і забезпечення реальної участі підлітка в житті освітньої спільноти. Відтак результативність означеного процесу зростає за умови командної взаємодії фахівців, партнерства з родиною та орієнтації не лише на освітні потреби, а й на повноцінне соціальне включення підлітка.

Список використаних джерел

1. Міністерство освіти і науки України. Рекомендації щодо особливостей організації освітнього процесу осіб з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році : Лист МОН № 1/1234-25 від 25.08.2025 р. Київ : МОН, 2025. 18 с.

2. Сахнюк Н. В., Шульженко Д. І. Соціально-психологічна реабілітація дітей та молоді з особливими освітніми потребами. *Social Work and Social Education*. 2020. № 2 (5). С. 38–49.

3. UNESCO. Inclusive education: children with disabilities. Paper commissioned for the 2020 Global Education Monitoring Report. Paris : UNESCO, 2020. 45 p.

4. World Health Organization, UNICEF. Global report on children with developmental disabilities : promoting inclusion and well-being. Geneva : WHO, 2023. 156 p.

Мрочко Наталія,
директор КУ «Інклюзивно-ресурсний центр»
Ківерцівської міської ради, м. Ківерці
Гмитрук Наталія,
фахівець (консультант) ІРЦ, (практичний психолог),

КУ «Інклюзивно-ресурсний центр»
Ківерцівської міської ради, м. Ківерці

ТРЕНІНГ ЯК ФОРМА ОСВІТНЬОГО ДІАЛОГУ ДЛЯ УСПІШНОЇ ПОБУДОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ

Одним із пріоритетних завдань, згідно п. 8.4 Положення про інклюзивно-ресурсний центр [7], основними завданнями Центру є забезпечення участі педагогічних працівників інклюзивно-ресурсного центру у семінарах, тренінгах, майстер-класах для підвищення кваліфікації педагогічних працівників, обміну досвідом. Інклюзія – це не статичний стан, а безперервний процес діалогу між усіма учасниками освітнього процесу (педагогами, батьками, дітьми). Класичні лекційні методи часто залишаються на рівні «інформування», не змінюючи внутрішніх установок педагогів. Тому за час своєї співпраці із закладами освіти Центр приділяє значну увагу активним методам роботи із педагогами, які дозволяють побудувати живий діалог та накреслити шляхи вирішення проблемних питань. Саме соціально-психологічний тренінг, як напрям практичної психології, зорієнтований на використання активних методів групової роботи з метою розвитку певних компетентностей, дозволяє перейти від теорії до «проживання» досвіду, створюючи простір для відкритого діалогу [4], де вчитель і фахівець ІРЦ стають партнерами, зацікавленими у реалізації спільної мети – побудови успішного інклюзивного середовища для особи із особливими потребами.

Суб'єктами взаємодії стали вчителі та асистенти вчителів, які працюють у інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти та інклюзивних групах закладів дошкільної освіти. Будуючи професійний діалог із педагогічними працівниками, фахівці Центру спрямували тематику на різні аспекти інклюзії – «Адаптація і соціалізація дітей з ООП в умовах освітнього процесу» [5], «Особливості навчальної взаємодії та комунікації з дітьми з ООП (Розлад Аутистичного Спектру (РАС), Гіпердинамічний Розлад (РДУГ), інтелектуальні труднощі 4-5 рівня підтримки)» [1; 12], «Взаємодія педагога із батьками дитини з ООП» [2], «Самодопомога при емоційному вигоранні вчителя дитини із ООП» [3]. Співпраця будувалася на принципах добровільності, відповідальності, орієнтації на самовдосконалення і досягнення успіху у діяльності. Педагогічні колективи змогли обрати тему, яка для них найбільш актуальна. Так, тема «Адаптація і соціалізація дітей з ООП в умовах освітнього процесу» зацікавила 5 закладів освіти, «Особливості навчальної взаємодії та комунікації з дітьми з ООП (Розлад Аутистичного Спектру (РАС), Гіпердинамічний Розлад (РДУГ), інтелектуальні труднощі 4–5 рівня підтримки)» – 11 закладів освіти, «Взаємодія педагога з батьками дитини з ООП» стали пріоритетними для 3 закладів, «Самодопомога при емоційному вигоранні вчителя дитини із ООП» - для 2 закладів освіти.

Структура занять вибудовувалася за певними етапами [6]:

- інформування про цілі зустрічі, приблизну схему заняття, про те, чому приділятиметься увага, визначення власної мети присутності;

- налагодження довірливих стосунків між членами групи, визначення правил спілкування;

- опрацювання теми за допомогою вправ, їх підпорядкування кінцевим цілям тренінгу, обґрунтування учасниками смислу та доцільності обраних завдань:

- обговорення почуттів, думок, викликаних виконанням завдань; узагальнення особистого узагальненого досвіду, підкреслення важливості інтеграції теорії і досвіду, отриманого в умовах тренінгу, для його використання у життєвих ситуаціях.

Розробляючи програму тренінгу, ми враховували важливість першого етапу, коли формуються очікування, підвищується мотивація участі, зацікавленість у активній роботі. У кінцевому результаті кожен визначав свою мету участі, бажаний результат як відповідь на запитання « Чому я тут? Що я хочу?». Досвід проведення також показує таку обов'язкову складову тренінгового заняття як узгодження правил роботи. При цьому пропонується відповісти на запитання: «За яких умов ми відчуватимемо себе у групі безпечно, щоб вільно спілкуватися? Що потрібно для кращої взаємодії у групі?» тощо. Правила групової роботи записуються на великому аркуші А1 і перебувають на видному місці впродовж усього тренінгу. Не випадково ми назвали його «Простір нашої групи». У наших випадках акцентувалася увага на конфіденційності, безоціночному ставленні, прийнятті думки іншого, довірливому спілкуванні, активності. При потребі спеціаліст звертався до Правил під час заняття.

Важливим резервом у створенні сприятливої атмосфери є вправи на «розігрів групи». Актуальним для нас було використання кола думок «Педагогом дитини з ООП бути добре… педагогом дитини з ООП бути важко», поділ «Знайди собі пару» через пошук смислових зв'язків, привітання частинами тіла як особа із ООП (із труднощами слуху, зору, ОРА), використання метафоричних карт. Такі форми роботи підводять учасників до опрацювання теми, створюють умови для більш ефективних навичок комунікації, сприяють саморозкриттю.

Коли досягнутий відповідний рівень емоційної розкутості, учасникам пропонуються вправи, присвячені актуалізації професійних умінь та навичок, отримання інформації щодо успішних стратегій у інклюзивному просторі, розширення свого особистісного діапазону в результаті подолання особистих обмежень та стереотипів діяльності. На цьому етапі домінують короткі інформаційні повідомлення тренера – фахівця Центру, мозкові штурми, робота у міні – групах (учитель/асистент учителя), персональні кейси, рольові ігри, соло - завдання, арт – техніки відповідно до теми. Вагомою умовою успіху тренінгу є дотримання таймінгу для активізації входу та чіткого виходу із діяльності. Визначальним етапом діалогу є групова рефлексія на завершення діяльності – тобто, аналіз вправи як фрагменту професійного досвіду. До прикладу, під час виконання вправи «Піраміда Маслоу» учасники адаптували піраміду до осіб із ООП. Рефлексією групової роботи стало розміщення моделі бінго (учня класу)

на певному щаблі піраміди та обговорення запитання: «Поставте конкретні цілі - що ви можете зробити як педагог у зростанні учня з ООП, який навчається у моєму класі? (Я проведу…, я проконсультую…тощо)»

Прикладами запитань до групової рефлексії можуть бути наступні: Що ви усвідомили для себе в процесі діяльності? Як Ви почувалися під час виконання вправи? Як це допоможе Вам у спілкуванні із дитиною та її батьками? Як цей досвід перегукується із ситуаціями, які виникають у Вашій реальній практиці? Який зв'язок Ви помітили між Вашими знаннями та практичними діями? Що важливого для Вас у виконанні вправи Ви помітили?

Суттєвим резервом у переліку форм тренінгової роботи із педагогами, що працюють із особами із ООП, є сенситивні вправи, оскільки вони не тільки містять елементи поведінки, але й ґрунтуються на актуалізації почуттів та емоцій. Такі вправи як «Кораблі та скелі», «Зв'язування групи», «Вийди з шкаралупи» допомагали відчути невпевненість, розгубленість, необхідність турботи, відповідальності, довіри та злагодженої командної роботи, розвивали уміння знайти потрібні слова для підтримки. Ми прагнули, щоб учасники могли яскраво побачити себе, своїх учнів із ООП та їх батьків та отримали стимули і нові можливі варіанти взаємодії. Використання вправ на симуляцію (наприклад, відчути обмеження сприйняття, які має дитина) стало найвищим ступенем діалогу, де можна «чути» потреби іншого через власний тілесний досвід.

Поштовхом до глибинного засвоєння матеріалу, формування позитивних установок та підсвідомого прийняття нових стратегій сприймалися вправи на сугестію. Зазвичай для підсилення ефекту ми підбирали музичний супровід, адже музика у тренінгових вправах це не просто фон, а потужний психологічний якір та інструмент керування груповою динамікою, що стає допоміжним засобом сугестії. Учасники із закритими очима слухали і уявляли у образах текст, який читав тренер. Для прикладу музичний трек «December» чудово передає почуття від прослуховування тексту: «Уявляємо, що ви зайшли у будинок. У ньому є довгий коридор. У коридорі багато дверей, і всі вони зачинені. Відчиняємо перші двері. У кімнаті лише чоловіки. Якого вони віку? Яка ваша реакція? Що ви відчули? Чи комфортно вам? Чи хочеться вам залишитися, спілкуватися з ними? Чи ви закриєте двері і підете далі? Відчиняємо другі двері. У кімнаті лише жінки. Якого вони віку? Яка ваша реакція? Що ви відчули? Чи хочеться вам залишитися, спілкуватися з ними? Чи ви закриєте двері і підете далі? Відчиняємо треті двері. У кімнаті лише маленькі діти. Що ви відчули? Чи хочеться вам залишитися, доєднатися, гратися з ними? Чи ви закриєте двері і підете далі? Відчиняємо четверті двері. У кімнаті підлітки. Що ви відчули? Чи цікаво вам з ними? Чи хочеться вам залишитися, спілкуватися з ними? Чи ви закриєте двері і підете далі? Відчиняємо п'яті двері. У кімнаті діти з особливими потребами – із ДЦП, інтелектуальними порушеннями, гіперактивністю, аутичним спектром, тяжкими порушеннями мовлення. Яка ваша реакція? Що ви відчули? Що відбувається з вашим диханням? Чи хочеться вам залишитися, спілкуватися з ними? Чи ви зайдете, чи тихенько закриєте двері? Повертаємося у коридор, подивимося на всі двері. Де вам було найкомфортніше, хотілося залишитися? І, можливо, була

кімната, де було незручно?». Обговорення відчуттів дало можливість пригадати як позитивний досвід, так і ситуації, де учасники почували себе некомфортно. Педагоги зазвичай вибирали кімнати із жінками та маленькими дітьми. Кімната із особами із ООП викликала почуття обов'язку, бажання допомогти. Як виключення – напруження, тривогу, внутрішній опір. Тобто, ця тренінгова вправа дозволяла учасникам озвучити свої страхи та упередження щодо інклюзії без ризику осуду. У підсумку наголошувалося, що є два варіанти – уникати ситуацій, де повторюється негативний досвід або ж напрацьовувати інший досвід, надати собі можливість для руху.

Завершальним етапом діалогу, що перетворює отриманий досвід на готові алгоритми дій у інклюзивному класі є рефлексія, під час якої учасники у різноманітній активній формі надавали зворотній зв'язок, наскільки виправдалися їх очікування, що саме вони отримали від тренінгу, яким чином можуть використати набуті навички та знання, трансформувати зміни, які відбулися всередині кожного у продуктивну діяльність.

Як результат, успішний тренінг завершується не лише знаннями, а зміною ставлення. Активне слухання, обговорення, візуалізація смислів, емпатія через дію, можливості яких пропонує тренінг, дозволяє кожному учаснику стати суб'єктом змін, а не просто виконавцем інструкцій.

Список використаних джерел

1. Бар'єри в навчанні та участі дітей із когнітивними порушеннями: особливості розвитку дітей із ЗПР, РАС, ГРДУ : метод. вісник / Л. І. Прохоренко, О. О. Бабяк, І. В. Недозим, Н. І. Баташева. Чернівці : Букрек, 2018. 32 с.
2. Дитина з особливими потребами в сім'ї : навч.-метод. посіб. / І. В. Луценко. Київ : ТОВ «Компанія «Слово», 2020. 232 с.
3. Заняття з використанням активних форм роботи «Запобігання професійного вигорання педагогічних працівників». URL: https://naurok.com.ua/trening-emociyne-vigorannya-pedagogiv-150110.html (дата звернення: 03.04.2026).
4. Зливков В. А., Лукомська С. О. Теорія та практика психологічних тренінгів. Київ ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 209 с.
5. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Педагогічні технології інклюзивного навчання : навч.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «Атопол», 2015. 136 с.
6. Організація і методика соціально-педагогічного тренінгу : навч. посіб. / уклад. О. М. Шевчук. Умань : ПП Жовтий, 2011. 133 с.
7. Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 545. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF (дата звернення: 03.04.2026).
8. Слободянюк О. Діалогізація освітнього середовища: витоки і перспективи. *Humanitarium*. Переяслав-Хмельницький ; Ніжин : Лисенко М. М., 2019.

9. Супрун Г. В. До питання адаптації дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови* : наук.-метод. зб. Київ : Педагогічна думка, 2013. Вип. 4, ч. 2. С. 320–338.

10. Таранченко О. М. Універсальна практика навчання та надання підтримки учням з особливими потребами. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2013. № 2. С. 18–21.

11. Технології роботи організаційних психологів : навч. посіб. / за наук. ред. Л. М. Карамушки. Київ : Фірма «ІНКОС», 2005. 366 с.

12. Фаласеніді Т. М. Стратегії навчання та педагогічна підтримка учнів з гіперактивними розладами та дефіцитом уваги в умовах загальноосвітньої школи : метод. вказівки. Львів : Свічадо, 2016. 88 с.

Павлишина Наталія, *к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ БАР'ЄРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ НАВЧАННІ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активним впровадженням цифрових технологій, які суттєво трансформують підходи до організації навчального процесу. Особливої актуальності це набуває в умовах інклюзивного навчання, де одним із ключових завдань є забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх здобувачів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та освітніх потреб. У цьому контексті цифрові технології виступають ефективним інструментом подолання освітніх бар'єрів, що виникають у процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Освітні бар'єри можуть мати різний характер: фізичний, когнітивний, комунікативний, соціальний та інформаційний. Вони ускладнюють або унеможливлюють повноцінну участь учнів в освітньому процесі. Використання цифрових інструментів дає змогу адаптувати навчальний матеріал, змінювати форми його подання, забезпечувати альтернативні канали комунікації та формувати індивідуальну освітню траєкторію відповідно до потреб кожного учня.

Застосування цифрових технологій в інклюзивному середовищі сприяє не лише підвищенню доступності освіти, а й активізації пізнавальної діяльності, розвитку самостійності та соціальної інтеграції учнів з особливими освітніми потребами. Водночас ефективність їх використання значною мірою залежить від рівня цифрової компетентності педагогів, їхнього розуміння потенціалу сучасних інструментів та здатності інтегрувати їх у педагогічну практику.

Важливою умовою реалізації інклюзивного навчання є принцип безбар'єрності, який передбачає створення фізичних, технічних та організаційних умов для забезпечення рівного доступу до освіти всіх здобувачів, зокрема учнів з особливими освітніми потребами. За відсутності безбар'єрного

середовища повноцінне впровадження інклюзії є неможливим, оскільки різноманітні фізичні, комунікативні та інформаційні перешкоди істотно обмежують участь таких учнів в освітньому процесі та їхню інтеграцію в навчальне середовище [3].

У сучасних умовах важливу роль у забезпеченні безбар'єрного освітнього середовища відіграють цифрові технології. Вони розширюють можливості доступу до навчального контенту, забезпечують альтернативні способи подання інформації та сприяють усуненню комунікативних і навчальних обмежень. Завдяки використанню цифрових інструментів учні з особливими освітніми потребами отримують можливість рівноправної участі в освітньому процесі, що є ключовою умовою реалізації інклюзивного навчання.

Використання цифрових технологій в освіті дітей з особливими освітніми потребами ґрунтується на ідеї компенсації порушених функцій розвитку. У міжнародній практиці широко застосовуються допоміжні (адаптивні) технології, спрямовані на пристосування стандартних інформаційних засобів до індивідуальних потреб учнів та забезпечення їхньої соціальної інтеграції. Такі технології охоплюють спеціально розроблені або модифіковані технічні засоби й системи, що підтримують або підсилюють функціональні можливості осіб з особливими освітніми потребами, забезпечуючи рівний доступ до навчання та участі в освітньому процесі [6].

Серед основних типів цифрових технологій, які доцільно використовувати як засоби підтримки інклюзивного навчання, виокремлюють кілька груп. По-перше, це стандартні цифрові технології, що застосовуються в освітньому процесі без спеціальних модифікацій. По-друге, персональні комп'ютери різних типів (настільні ПК, ноутбуки, нетбуки, планшети), які можуть бути оснащені вбудованими функціями налаштування відповідно до потреб осіб з особливими освітніми потребами. Окрему групу становлять доступні або альтернативні формати подання даних, зокрема адаптований HTML та формат DAISY, що використовується для створення цифрових аудіокниг із розширеними можливостями навігації. Також важливе місце займають технічні засоби відтворення інформації, такі як брайлівські принтери, дисплеї та синтезатори мовлення. Крім того, значну роль відіграють асистивні (допоміжні) технології, до яких належать слухові апарати, програми для зчитування екранного контенту, спеціалізовані клавіатури та системи альтернативної і додаткової комунікації. У сукупності ці засоби забезпечують розширення доступу до інформації та сприяють ефективній участі учнів з особливими освітніми потребами в освітньому процесі [1].

Отже, цифрові технології в інклюзивному навчанні охоплюють широкий спектр засобів – від стандартних комп'ютерних рішень до спеціалізованих асистивних пристроїв і альтернативних форматів подання інформації. Їх комплексне використання забезпечує адаптацію освітнього середовища до індивідуальних потреб учнів з особливими освітніми потребами, розширює доступ до навчального контенту та сприяє їхній повноцінній участі в освітньому процесі.

Таким чином, цифрові технології виступають не лише засобом передачі знань, а й важливим інструментом компенсації освітніх труднощів і забезпечення рівних можливостей для всіх здобувачів освіти. Їх застосування дозволяє модернізувати освітній процес, забезпечуючи його гнучкість, доступність та індивідуалізацію. Водночас ефективність цифрових рішень залежить від їх педагогічно обґрунтованого використання та готовності педагога до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Будник О.Б., Кондур О.С., Дяків І.Б. Цифрові технології в інклюзивній освіті: реалії, проблеми та перспективи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: «Педагогічні науки», (3). 2020. С. 39-44. DOI10.31651/2524-2660-2020-3-39–45.

2. Косенко Ю.М., Боряк О.В., Король О.М. Застосування комп'ютерних дидактичних ігор у навчанні історії школярів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного класу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. т. 77. № 3. 2020. С. 76-89.

3. Прохоренко Л. Інклюзивність та безбар'єрність освітнього простору: діти з особливими освітніми потребами. *Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови*. 2(25). 2024. С. 203-219. DOI: https://doi.org/10.33189/epsn.v2i25.265.

4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 14 квітня 2021 р. No 366-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na -period-do-t140421.

5. Фамілярська Л.Л. Цифрові технології для розбудови інклюзивного освітнього середовища. *Електронне наукове фахове видання «Відкрите освітнє е-середовище сучасного університету»*, (15). 2023. С. 151-162. DOI: https://doi.org/10.28925/2414-0325.2023.1512.

6. Чупахіна С. Використання інформаційних технологій в навчанні дітей зособливими освітніми потребами: досвід США. *Вища школа*. № 15 (2019). С. 152-160. DOI: https://doi.org/10.15330/esu.15.152-160.

Потапюк Лілія, *к.пед. н., доцент,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Цюрик Роман,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. ПС-42
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОФІЛЬ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СТАНОВЛЕННЯ СТИЛЮ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Проблема педагогічного спілкування посідає одне з центральних місць у сучасній психолого-педагогічній науці. Якість взаємодії між педагогом і

вихованцями безпосередньо визначає ефективність навчально-виховного процесу, психологічне благополуччя його учасників і характер міжособистісних взаємин у навчальній групі. Педагогічне спілкування постає одночасно інструментом, умовою і результатом педагогічної діяльності, реалізуючи пізнавальну, виховну, організаційну, емоційно-регулятивну та розвивальну функції у їхній нерозривній єдності [3, с. 45]. Дослідження чинників, що визначають стиль цього спілкування, набуває особливої актуальності в контексті підготовки майбутніх фахівців.

Актуальність теми зумовлена тим, що студент у своїй практичній діяльності неминуче займає позицію суб'єкта педагогічного впливу – у консультуванні, психодіагностиці, психопрофілактичній та іншій роботі. При цьому основним інструментом його діяльності є власна особистість. Саме тому якість особистісного розвитку студента і якість його стилю педагогічного спілкування є нерозривно пов'язаними між собою процесами, що взаємно детермінують один одного впродовж усього навчання у виші [5, с. 12].

Стиль педагогічного спілкування розуміється як стійка система способів і прийомів взаємодії педагога з вихованцями, що зумовлюється його особистісними й типологічними властивостями та параметрами конкретної ситуації [6, с. 112]. Важливо, що стиль не є виключно зовнішньою поведінковою характеристикою: він укорінений у психологічній організації особистості педагога і є відображенням його ціннісних установок, рис характеру й ставлення до вихованців. Значною мірою він впливає на ефективність викладання, рівень навчальної мотивації й характер психологічного клімату в групі.

Класифікація К. Левіна виокремлює три базових стилі педагогічного спілкування: авторитарний, демократичний і ліберальний [7, с. 278]. Авторитарний стиль ґрунтується на одноосібному прийнятті рішень і жорсткому контролі; педагог оцінює не стільки якість роботи, скільки особистість її виконавця, що породжує хронічну тривожність і зниження самооцінки у вихованців. Демократичний стиль ґрунтується на повазі до особистості учня, залученні його до спільного планування й самоуправлінні; цей стиль є найсприятливішим для всебічного розвитку, оскільки формує в учнів впевненість у собі, ініціативність і відповідальність. Ліберальний стиль характеризується самоусуненням педагога від відповідальності за перебіг навчально-виховного процесу і фактично є відмовою від педагогічного керівництва.

Аналіз наукової літератури дозволяє виокремити три взаємопов'язані групи особистісних детермінант стилю педагогічного спілкування. Першою є риси особистості – домінантність, організаторські здібності, емоційна стабільність і активність, що утворюють стабільне диспозиційне підґрунтя стильових патернів взаємодії. Теорії рис (Г. Олпорт, Р. Кеттел) утвердили думку про те, що стійкі диспозиційні характеристики індивіда визначають типові патерни його поведінки в різних ситуаціях, зокрема у ситуаціях міжособистісної взаємодії [2, с. 201].

Домінантність як риса особистості є необхідною умовою педагогічного лідерства, проте її надмірний розвиток закономірно реалізується у формі авторитарного стилю. Педагоги з надмірно вираженими домінантними тенденціями сприймають учнів переважно через призму їхніх успіхів і невдач, а не через розуміння їхніх особистісних переживань, що унеможливлює встановлення справжнього суб'єкт-суб'єктного контакту [5, с. 89]. Емоційна стабільність, натомість, є необхідною передумовою для підтримки демократичного стилю в реальних умовах роботи: педагог зберігає рівновагу і конструктивну поведінку навіть у конфліктних і емоційно навантажених ситуаціях взаємодії.

Другою групою детермінант є емпатія – здатність до розуміння і співпереживання внутрішнього стану іншої людини. Педагог із розвиненою емпатією здатен чуйно реагувати на зміни емоційного стану студентів і гнучко коригувати власну поведінку залежно від цих змін – що є характерними ознаками демократичного стилю педагогічного спілкування. Натомість слабка педагогічна емпатія унеможливлює справжній суб'єкт-суб'єктний контакт і сприяє збереженню дистанційованих або авторитарних форм взаємодії. Надмірна афективна емпатія без когнітивної регуляції може призводити до емоційного виснаження педагога і злиття з проблемами вихованців, що є специфічним ризиком для представників помічних професій [5, с. 102]. Сучасні дослідники наголошують, що педагогічна емпатія є формованою якістю і тому піддається цілеспрямованому розвитку в процесі психологічної підготовки фахівців.

Третьою групою є комунікативно-лідерський потенціал особистості – інтегральна характеристика, що охоплює комунікативні здібності і лідерські якості як взаємопов'язані аспекти здатності суб'єкта до продуктивного управління спілкуванням і впливу на групу. Поняття лідерства у педагогічному контексті описує здатність педагога здійснювати ціннісний і діяльнісний вплив на групу через особистісний авторитет, а не через формальні повноваження [1, с. 156]. Взаємозв'язок між комунікативно-лідерськими якостями та стилем педагогічного спілкування є системним і двостороннім. Розвинений комунікативний потенціал дозволяє педагогу встановлювати продуктивний контакт, гнучко реагувати на групову динаміку, забезпечувати зворотний зв'язок, що є сутнісними ознаками демократичного стилю. Водночас лідерська позиція, не підкріплена розвиненою емпатією та комунікативною гнучкістю, може закріплювати авторитарні тенденції: педагог впевнено управляє ситуацією, але не сприймає зворотний зв'язок від вихованців як цінний ресурс [1, с. 201].

Усі три групи детермінант утворюють системну єдність: риси особистості формують підґрунтя, емпатія виступає регулятором ситуаційної адекватності в спілкуванні, а комунікативно-лідерський потенціал є операціональним рівнем, через який базові особистісні характеристики реалізуються у конкретних актах педагогічної взаємодії та закріплюються у вигляді стійкого стилю спілкування. Розуміння цієї системної взаємозалежності є ключовим як для теоретичного осмислення феномену стилю педагогічного спілкування, так і для побудови

цілеспрямованої розвивальної роботи в системі фахової підготовки майбутніх психологів.

Окремої уваги заслуговує роль педагогічного середовища університету як зовнішньої умови становлення стилю педагогічного спілкування студентів. Механізм ідентифікації – засвоєння взірців педагогічної взаємодії через спостереження за викладачами – є водночас стихійним і свідомим. Він може відтворювати як продуктивні зразки педагогічного спілкування, так і деструктивні – якщо студент тривалий час перебуває під впливом педагогів з авторитарним або дистанційованим стилем взаємодії. Саме тому якість педагогічного середовища університету є однією з вирішальних зовнішніх умов формування стилю педагогічного спілкування майбутнього психолога [3, с. 89].

Рефлексія власного комунікативного досвіду є ще одним принциповим чинником становлення педагогічної спрямованості. Рефлексивна позиція дозволяє студентові не просто відтворювати засвоєні зразки, а критично осмислювати їх відповідність гуманістичним принципам педагогічної взаємодії і свідомо коригувати власний стиль.

На початковому етапі навчання у більшості студентів переважає спрямованість «на себе»: соціальне самоутвердження, розвиток власної ідентичності й побудова стосунків з однолітками домінують над педагогічною та фаховою спрямованістю. Духовний і особистісний розвиток студента в процесі навчання є необхідною умовою формування справжньої гуманістичної педагогічної позиції [4, с. 142]. Навчальна практика, тренінги педагогічного спілкування, супервізія та групова рефлексія є ключовими формами роботи, що сприяють формуванню демократичного стилю взаємодії і забезпечують перехід від ситуативних комунікативних реакцій до стійкої гуманістичної позиції у педагогічному спілкуванні.

Таким чином, психологічний профіль особистості студента є системним чинником становлення його стилю педагогічного спілкування. Риси особистості, емпатія і комунікативно-лідерський потенціал утворюють взаємозалежну тріаду детермінант, що в сукупності визначають типові патерни педагогічної взаємодії майбутнього фахівця. Цілеспрямований розвиток цих характеристик у системі вищої психологічної освіти є необхідною умовою формування демократичного, суб’єкт-суб’єктного стилю педагогічного спілкування – найбільш продуктивного для особистісного розвитку вихованців і ефективності психолого-педагогічної діяльності [6, с. 201]. Перспективою подальших досліджень є вивчення динаміки стилю педагогічного спілкування в процесі навчання та визначення ефективних форм тренінгової роботи для його розвитку.

Список використаних джерел

1. Карамушка Л. М. Психологія управління : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2003. 344 с.

2. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.

3. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

4. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.

5. Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. 335 с.

6. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.

7. Lewin K., Lippitt R., White R. Patterns of aggressive behavior in experimentally created social climates. Journal of Social Psychology. 1939. Vol. 10. P. 271–299.

Пур'євич Олександр,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності Фізична культура і спорт, ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Науковий керівник: *Ковальчук Андрій, старший викладач кафедри фізичної культури,спорту та освітніх інновацій ЗВО «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк.*

ПСИХОСОМАТИЧНІ АСПЕКТИ ВІДНОВЛЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНОГО СТАНУ АТЛЕТІВ ПІСЛЯ ТРАВМ: ІНТЕГРАЦІЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА МЕНТАЛЬНОЇ ГІГІЄНИ

Вступ. Проблема повернення атлетів до активної спортивної діяльності після травм опорно-рухового апарату традиційно розглядається через призму фізіологічного відновлення. Однак сучасна спортивна медицина все частіше акцентує увагу на психосоматичному компоненті: страху повторного травмування (кінезіофобії), депресивних станах та втраті впевненості [1, 3]. Ефективність реабілітації безпосередньо залежить від синергії фізичних вправ та засобів ментальної гігієни, що дозволяють сформувати адекватну внутрішню картину здоров'я. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розробки комплексних програм, які б враховували єдність тілесного та психічного у відновному періоді [4].

Об'єкт дослідження – процес функціонального відновлення атлетів після спортивних травм. **Предмет дослідження** – поєднання засобів фізичної реабілітації та психологічної корекції (ментальної гігієни). **Мета дослідження** – науково обґрунтувати переваги інтегрованого підходу до відновлення спортсменів, що базується на гармонізації психосоматичного стану.

Виклад основного матеріалу. Психосоматичний підхід у реабілітації передбачає, що фізичне відновлення тканин має супроводжуватися ментальною адаптацією до навантажень. Нами було виокремлено три ключові компоненти інтегрованого відновлення:

1. **Функціонально-руховий блок:** застосування засобів кінезіотерапії та пропріоцептивного тренування для відновлення м'язового контролю.

2. **Когнітивно-поведінковий блок (ментальна гігієна):** використання технік аутогенного тренування та прогресивної м'язової релаксації для зниження психоемоційного напруження та подолання больових бар'єрів [2].

3. **Метод ідеомоторного тренування:** уявне відтворення технічних елементів виду спорту на етапі обмеженої фізичної активності, що дозволяє зберегти динамічний стереотип та пришвидшити нейром'язову реабілітацію [5].

У межах дослідження було проведено моніторинг відновлення двох груп спортсменів (n=16). Контрольна група проходила стандартний курс фізичної реабілітації. Експериментальна група додатково застосовувала методи ментальної гігієни та психорегуляції.

Результати спостережень показали, що спортсмени експериментальної групи демонстрували вищий рівень мотивації до виконання вправ та менший рівень тривожності. Зокрема, терміни відновлення амплітуди рухів в уражених суглобах у цієї групи були коротшими, що пояснюється зняттям м'язових затисків психогенного походження. Крім того, за даними психологічного тестування, у спортсменів експериментальної групи спостерігалося швидке зниження індексу кінезіофобії, що дозволило їм раніше приступити до спеціальних бігових та ігрових навантажень без страху рецидиву [1, 2].

Висновки. Теоретичний аналіз та практичні спостереження підтверджують, що відокремлення фізичної реабілітації від психологічної підтримки сповільнює процес повернення атлета до спорту вищих досягнень. Інтеграція засобів ментальної гігієни в структуру реабілітаційних заходів дозволяє не лише відновити функціональні можливості організму, а й забезпечити психологічну готовність до змагального стресу. Такий підхід є фундаментом для запобігання хронічному психосоматичному виснаженню після травм.

Список використаних джерел

1. Богдановська Н. В., Кальонова І. В. Фізична реабілітація при травмах опорно-рухового апарату. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 156 с.
2. Коробейніков Г. В. Психофізіологічні стани у спорті : монографія. Київ : КНТ, 2023. 212 с.
3. Психосоматика в спорті: теорія та практика / за ред. О. В. Петренка. Харків : Основа, 2023. 194 с.
4. Ровний А. С. Психосенсорні механізми управління рухами спортсменів. Харків : ХДАФК, 2022. 140 с.
5. Taylor J. Psychology of Rehabilitationand ReturntoSport. *Journal of Applied Sport Psychology*. 2023. Vol. 35. Issue 2. P. 115–128.

Расенчук Софія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота», Національний університет
біоресурсів і природокористування України, м. Київ

Ірина Демченко, *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів та природокористування України, м. Київ*

ЛЯЛЬКОТЕРАПІЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

У сучасних умовах соціальна підтримка дітей з інвалідністю набуває особливої ваги, оскільки окреслена підтримка має бути спрямована не лише на компенсацію окремих труднощів розвитку, а й на створення умов для емоційного благополуччя, комунікативної активності, безпечної взаємодії з дорослими й однолітками та поступового включення в освітнє і соціальне середовище. Згадана специфіка зумовлює вагомий науковий і практичний інтерес до лялькотерапії як інструменту, що синтезує ігрову діяльність, художню творчість, символічну репрезентацію внутрішніх переживань та механізми опосередкованого спілкування. Таке поєднання дозволяє розглядати методику як комплексний чинник гармонізації психоемоційного стану особистості.

Загалом соціальну підтримку дітей з інвалідністю засобами лялькотерапії варто інтерпретувати як специфічну форму фахової допомоги. У межах подібної взаємодії дитина здобуває можливість для безпечного вираження почуттів, ефективного засвоєння соціальних ролей, суттєвого зниження рівня тривожності та накопичення позитивного досвіду комунікації в максимально доступному форматі. Використання ігрового персонажа як посередника мінімізує психологічні бар'єри та сприяє активізації внутрішніх ресурсів дитини. Завдяки проєкції власних труднощів на ляльку вихованці отримують змогу безпечно опрацьовувати травматичний досвід та моделювати конструктивні варіанти поведінки в соціумі. У результаті впровадження таких заходів відбувається зміцнення адаптаційного потенціалу та розширення можливостей для повноцінної інтеграції в інклюзивний освітній і соціальний простір.

Як було зазначено в українській статті Ю. Бойчука та О. Казачінер, лялькотерапія у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами пов'язана з набуттям важливих соціальних навичок і досвіду соціальної взаємодії [1]. Автори акцентують, що використання ляльки сприяє розвитку самоконтролю, комунікативних навичок, самосвідомості, емоційної та моторної адекватності, допомагає в профілактиці й корекції страхів, розвитку мовлення та полегшує соціальну реабілітацію дітей з інвалідністю. Разом із тим дослідники не зводять лялькотерапію лише до емоційної підтримки, а виокремлюють терапевтично-стабілізаційний, психокорекційний і навчально-виховний напрями її застосування. Це дає підстави стверджувати, що в українському науковому дискурсі лялькотерапія розглядається як багатофункціональний інструмент, який працює на стику підтримки, корекції та соціального навчання.

Разом із тим у публікації О. Чижевської, присвяченій ляльковому театру в роботі з дітьми з інвалідністю, наголошено на практичному реабілітаційному потенціалі театралізованої діяльності. Авторка підкреслює, що участь у ляльових виставах і корекційних заняттях допомагає дітям розкриватися,

позбуватися замкнутості, розширювати словниковий запас, набувати комунікативних навичок, опановувати сюжетно-рольову гру та відчувати відповідальність за спільну справу. У зазначеній праці особливо важливим видається акцент на тому, що дитина з інвалідністю через лялькову діяльність не просто виконує завдання, а перебуває в колективі однолітків, вчиться взаємодії та діє в межах спільного сценарію. Відповідно до цього, окреслений підхід має виразний соціально-підтримувальний вимір, оскільки сприяє не лише емоційному розвантаженню, а й входженню дитини в колективну діяльність.

У зарубіжному дискурсі роль лялькотерапії останніми роками також окреслюється досить виразно. Так в аналітичному огляд W. Abu-Ras та співавторів, що охопив 30 досліджень у терапевтичних, освітніх і соціальних контекстах, зазначено, що лялько-терапія пов'язуються з покращенням емоційної регуляції, зниженням тривожності та розвитком соціальної взаємодії, особливо в педіатричних і освітніх середовищах [4]. Разом із тим автори огляду слушно зауважують, що попри позитивні результати, доказова база ще потребує масштабніших і довготриваліших досліджень. Таке уточнення видається методологічно важливим, оскільки дає підстави не абсолютизувати лялькотерапію, а розглядати її як перспективний компонент комплексної соціальної підтримки. Відтак зарубіжний підхід більшою мірою підкреслює доказовість, оцінювання результатів і можливість адаптації puppetry-інтервенцій до потреб різних груп дітей.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого соціальна підтримка дітей з інвалідністю засобами лялькотерапії реалізується в єдності кількох взаємопов'язаних функцій. Насамперед ідеться про емоційно-безпечну функцію, оскільки лялька виступає посередником між дитиною та дорослим і полегшує вираження переживань, які дитині важко передати безпосередньо. Крім того, важливою є комунікативна функція, адже участь у діалозі з лялькою, сюжетній грі або міні-виставі сприяє розвитку мовлення, ініціативності, здатності слухати та відповідати.

Не менш значущою є соціалізувальна функція, тому що лялькотерапія дає можливість засвоювати правила взаємодії, пробувати нові ролі, домовлятися, чекати своєї черги й переживати досвід спільної діяльності без надмірного тиску [2]. З огляду на викладене, доцільно трактувати лялькотерапію не як допоміжну розважальну практику, а як засіб м'якої соціально-психологічної підтримки, що особливо доречний у роботі з дітьми, яким потрібен опосередкований спосіб входження в комунікацію.

Практичний вимір окресленої проблеми полягає в тому, що лялькотерапія може бути впроваджена в діяльність закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, центрів соціальних служб, реабілітаційних установ і громадських організацій, які працюють з дітьми з інвалідністю. З-поміж найбільш доцільних форм роботи варто виокремити індивідуальні зустрічі з використанням ляльки-посередника, малі групи комунікативного розвитку, сюжетно-рольові ігри, пальчиковий театр, лялькові міні-вистави та спільне виготовлення простих персонажів. Наприклад, у практиці соціального працівника можуть бути

використані заняття на теми «Познайомся зі мною», «Мої емоції», «Як попросити про допомогу», «Дружба і взаємодія», «Мій безпечний день». Відповідно до українських джерел, особливу цінність має включення дитини в спільний сценарій і колективну творчу справу, тоді як зарубіжні дослідження підкреслюють потенціал puppetry для розвитку емоційної регуляції та соціальної взаємодії. Саме тому практична цінність лялькотерапії полягає в тому, що підтримка дитини відбувається через доступну, емоційно прийнятну й мотивувальну діяльність.

Отже, соціальна підтримка дітей з інвалідністю засобами лялькотерапії є перспективним напрямом сучасної соціальної роботи, оскільки поєднує емоційну підтримку, розвиток комунікативних умінь, зниження тривожності та формування досвіду соціальної взаємодії. Відтак результативність означеного підходу зростає за умови його включення в комплексну систему підтримки дитини, співпраці з родиною та поєднання лялькотерапевтичних технік із іншими корекційно-розвивальними і соціально-педагогічними практиками.

Список використаних джерел

1. Бойчук Ю. Д., Казачінер О. С. Лялькотерапія в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Харків : Видавець Рожко С. Г., 2019. 124 с.

2. Найчук В. В., Олійник Л. Г., Сотнікова Г. О. Естетотерапія та арттерапія в роботі з дітьми з інвалідністю. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2024. Том 35 (74). № 1. С. 45–51.

3. Чижевська О. Ляльковий театр в роботі з дітьми з інвалідністю як дієвий засіб реабілітації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Випуск 60. Том 3. С. 192–197.

4. Abu-Ras W., Al-Kubaisi A., Idris L. B., Aboul-Enein B. H. The role of puppetry in mental health promotion: A scoping review of its efficacy and applications. *The Arts in Psychotherapy*. 2025. Vol. 92. Article 102251.

Стасюк Людмила, *кандидат педагогічних наук,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ СПЕЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Успішність національної освіти залежить від того, наскільки компетентним і вмотивованим буде педагог, здатним бути лідером, конструктивно вирішувати професійні питання, виховувати освічених і морально свідомих громадян своєї держави і майбутніх професіоналів. Наше дослідження визначається особливим запитом суспільства на майбутнього спеціального педагога як творчої особистості, компетентної, відповідальної, чуйної, здатної здійснювати професійну діяльність на рівні світових стандартів, готової до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності з питань навчання дітей з особливими потребами.

Питання педагогічної майстерності завжди було предметом уваги багатьох видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів. Вивченню сутності педагогічної майстерності вчителя, її структури, шляхів формування та розвитку присвячені роботи багатьох учених. Наукові розвідки з педагогічної майстерності здійснювали українські та зарубіжні вчені С. Гончаренко, М. Головань, М. Дяченко, І. Зязюн, Л. Кандибович, О. Киричук, , Л. Крамущенко, І. Кривонос, Н. Кузьміна, В. Куценко, З. Левчук, В. Луговий, П. Лузан, В. Мадзігон, А Макаренко, Н. Носовець, В. Олійник, Н. Островерхова, О. Отич, О. Пєхота, О. Снісаренко, В. Семиченко, А. Субетто, В. Сухомлинський, Т. Сущенко, Н. Тарасевич, Л. Шовкун, М. Ярмаченко У наукових працях висвітлені питання професійної підготовки фахівця, розглянуті умови формування його педагогічної майстерності.

Узагальнюючи вітчизняний та зарубіжний досвід «педагогічну майстерність» спеціального педагога розглядаємо як найвищий рівень педагогічної діяльності, що виявляється в креативності науково-педагогічного працівника, в постійному вдосконаленні мистецтва навчання, виховання та розвитку здобувача освіти спеціальності «Спеціальна освіта». Педагогічна творчість передбачає діяльність, під час якої відбувається створення принципово нової організації навчально-виховного процесу в закладі вищої освіти.

Макаренко А. вважав, що секрет педагогічної майстерності полягає в знанні особливостей педагогічного процесу, умінні його побудови. Тому оволодіння педагогічною майстерністю доступне кожному педагогу, якщо він працює над собою і удосконалює свій досвід у практичній діяльності. Педагог-майстер досягає високих результатів професійної діяльності, володіє індивідуальним стилем роботи, реалізує свій творчий потенціал за рахунок знання психології здобувачів освіти і умілого конструювання педагогічного процесу. «Щоб бути майстром, необхідно володіти особистісною професійною неповторністю і унікальністю, своїм стилем діяльності, концептуальністю професійного мислення». (Зязюн, 2008). Суть майстерності полягає в особистості спеціального педагога, в його активній позиції, здатності проявляти творчу ініціативу на основі власної системи цінностей, як бачимо, її не можна обмежити лише високим рівнем розвитку спеціальних умінь у роботі з дітьми з інтелектуальними порушеннями.

Педагогічна майстерність – вміння і культура організаторської, управлінської, освітньої, виховної, розвивальної, трудової, корекційної, ігрової, громадської і волонтерської діяльності викладача, що дозволяє вирішувати всі завдання навчально-виховної роботи разом в умовах співтворчості, враховуючи інтереси і рівень розвитку кожного, а також індивідуальні та психологічні особливості здобувачів вищої освіти.

Критеріями педагогічної майстерності педагога виступають такі ознаки, як науковість, педагогічна спостережливість, педагогічна уява, творча обґрунтованість, педагогічна доцільність, результативність, демократичність, оригінальність, емпатія, креативна мисліяльність, педагогічний емпауермент, бажання та вміння працювати з дітьми з особливими освітніми потребами.

Необхідними умовами педагогічної майстерності є гуманістична позиція педагога й професійно значущі особистісні риси і якості, які полягають не лише в професійних компетенціях, а й в сукупності певних властивостей особистості, її позиції, які й дозволяють спеціальному педагогу ефективно й творчо працювати з дітьми з інтелектуальними труднощами.

Молодий спеціальний педагог проходить декілька послідовних етапів, переходячи з одного рівня на якісно новий, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на основі рефлексії, в здатності й умінні зазирнути у свій внутрішній світ, оцінити свої дії, відносини з людьми, пізнати своє «Я», зрозуміти себе і разом з цим – в баченні й розумінні того, як до тебе ставляться інші, наскільки вони тебе розуміють, формуючи індивідуальний стиль діяльності [3]. Таким чином, педагогічна майстерність спеціального педагога – це сукупність певних якостей особистості, обумовлених психолого-педагогічною підготовкою і здатністю оптимально вирішувати педагогічні завдання у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Враховуючи вищезазначене, бачимо, що педагогічна майстерність є багатомірним поняттям, яке має певну структуру і включає такі компоненти:

професійна компетентність – знання основ педагогіки, психології, спеціальної педагогіки та психології, логіки, принципів, форм і методів навчання і виховання, змісту навчального предмета та індивідуальних особливостей студента; уміння комунікувати, творчо подавати матеріал, використовувати ефективні засоби навчання, мотивувати здобувачів освіти, аналізувати та оцінювати їх компетенції;

особисті якості – науковий світогляд, інтелектуальний розвиток, моральна чистота, духовність, оптимізм, психологічна стійкість, емпатія, толерантність, вміння працювати з дітьми з особливими потребами;

педагогічна техніка – раціональний комплекс умінь та навичок, що дають змогу досягнути оптимальних результатів у навчанні та вихованні здобувачів освіти;

педагогічний такт – уміння обирати стиль спілкування зі студентами, колегами, адміністрацією, батьками дітей з особливими потребами, громадою;

педагогічна творчість – наукове прогнозування, здатність педагога застосовувати ефективні поєднання форм і методів педагогічного впливу, створювати ситуацію успіху;

гуманістична спрямованість – орієнтування на особистість іншої людини, дотримання моральних норм поведінки і відносин, чуйність, людяність, чесність і правдивість, врахування індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини;

культура мовлення – майстерне володіння словом, ділове та емоційне спілкування зі студентами;*педагогічні здібності* – якості особистості науково-педагогічного працівника (науково-пізнавальні, дидактичні, перцептивні, сугестивні та експресивні), що зумовлюють успішність його діяльності на основі синтезу професійних, загальнолюдських, моральних якостей з його педагогічною компетентністю[4].

Зазначимо, що удосконалюючи педагогічну майстерність спеціальних педагогів потрібно застосовувати оптимальне поєднання традиційних, інноваційних вітчизняних і зарубіжних форм роботи у закладах вищої освіти. Це забезпечить ефективність гармонійного розвитку особистості науково-педагогічних працівників та успішності їх професійного вдосконалення і самоосвіти впродовж усієї педагогічної кар'єри.

Список використаних джерел

1. Бабенко І. В. Роль педагогічної майстерності в ефективності організації освітнього процесу. Педагогічна майстерність майбутнього вчителя: поступ, становлення, удосконалення і зростання : матеріали Міжнар. наук.-практ. форуму (м. Полтава, 5 червня 2025 р.) Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2025. С. 69–73
2. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; за ред.І.А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і перероб. Київ, СПД Богданова А.М., 2008. 376 с
3. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи : підручник / За ред. проф. І.В. Зайченка. Київ : Вид. Ліра-К, 2017. 484 с.
4. Отич О. М., 2014.. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи : підручник. Кіровоград : Імекс-ЛТД.
5. Педагогічна майстерність як складова професійної підготовки студентів (2025). Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія_«Педагогічні науки», 1, 165-171. URL: https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-1-165-171

Середюк Андріана,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність 231 «Соціальна робота»,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ
Ірина Демченко, *доктор педагогічних наук, професор,*
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний
університет біоресурсів та природокористування України.

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

У сучасних умовах соціальна підтримка осіб з інвалідністю набуває особливої ваги. Подібна значущість зумовлена тим, що інклюзивний розвиток суспільства передбачає не лише формальне декларування прав людини, а й фактичне створення передумов для повноцінної участі в освітньому процесі, трудовій діяльності, громадському житті та отриманні якісних послуг. З огляду на зазначене соціальну підтримку варто інтерпретувати як багаторівневу систему заходів, що охоплює матеріальне забезпечення, безперешкодний доступ до

соціальних сервісів, реабілітаційних програм, а також фаховий супровід на етапах професійної самореалізації та інтеграції в територіальну громаду.

Відповідно до викладеного інклюзивний розвиток соціуму слід розуміти як магістральний напрям суспільних трансформацій. У межах подібного реформування відбувається системне усунення бар'єрів, пов'язаних із архітектурною доступністю середовища, універсальним дизайном послуг, відкритістю інформації та рівністю можливостей для кожного громадянина. Впровадження згаданих принципів дозволяє змінити фокус із медичної моделі інвалідності на соціально правову парадигму. Наслідком такої стратегії стає формування інклюзивної культури, де повага до різноманіття виступає фундаментом сталого розвитку та соціальної згуртованості.

На офіційних ресурсах Міністерства соціальної політики України підкреслено [1], що для дітей і дорослих з інвалідністю передбачено соціальні гарантії, доступ до реабілітаційних програм, підтримку у працевлаштуванні, забезпечення засобами реабілітації та соціальні послуги, зокрема супровід під час інклюзивного навчання.

Як було зазначено в українському аналітичному звіті, підготовленому для Міністерства соціальної політики України за підтримки UNICEF [3], сучасна система державної соціальної підтримки осіб і дітей з інвалідністю потребує більшої узгодженості, доступності та орієнтації на реальні потреби людини й родини. У названому звіті наголошено на проблемах доступу до послуг, координації між інституціями, адміністративних труднощах і навантаженні на сім'ї, які здійснюють догляд. Разом із тим автори звіту обґрунтовують необхідність переходу до більш інклюзивної, ефективної та людиноцентричної моделі підтримки, що ґрунтується на міжнародних стандартах і правозахисному підході. Порівняльний аналіз означеної позиції та офіційно задекларованих соціальних гарантій засвідчує, що в українській практиці вже наявна нормативна основа підтримки, однак результативність такої підтримки значною мірою залежить від доступності послуг у громаді, якості кейс-менеджменту та міжвідомчої взаємодії.

У міжнародному дискурсі акцент перенесено на подолання системних нерівностей і на включення осіб з інвалідністю в усі суспільні процеси. У глобальному звіті ВООЗ про справедливість у сфері здоров'я для осіб з інвалідністю наголошено, що країни мають будувати інклюзивні системи, у центрі яких перебувають потреби та права людей з інвалідністю, а також їхня участь у плануванні й оцінюванні рішень [2]. У Global Disability Inclusion Report 2025 окремо підкреслено важливість доступних систем виявлення потреб, індивідуального оцінювання підтримки, кейс-менеджменту та спрощення доступу до наявних схем і сервісів [4]. Тобто в українських і зарубіжних підходів засвідчує, що вітчизняна система переважно акцентує на соціальних гарантіях і видах допомоги, тоді як міжнародні документи більшою мірою орієнтуються на індивідуалізацію підтримки, міжсекторальну координацію та усунення бар'єрів участі в широкому соціальному контексті.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого соціальна підтримка осіб з інвалідністю реалізується в єдності кількох взаємопов'язаних напрямів. Насамперед ідеться про соціально-захисний напрям, оскільки людина потребує гарантованого доступу до виплат, засобів реабілітації, соціальних і медичних послуг. Крім того, важливим є інтеграційний напрям, що передбачає сприяння навчанню, працевлаштуванню, участі в житті громади, культурних і громадянських практиках. Не менш значущим є супровідний напрям, адже саме кейс-менеджмент, консультування, допомога в навігації між службами та підтримка родини забезпечують реальне користування наявними правами й сервісами. З огляду на викладене, доцільно трактувати соціальну підтримку не як сукупність окремих пільг, а як процес створення умов для автономії, самостійності та повноправної участі людини в суспільстві.

Практичний вимір окресленої проблеми полягає в тому, що соціальна підтримка осіб з інвалідністю може реалізовуватися через територіальні громади, центри надання соціальних послуг, інклюзивно-ресурсні центри, заклади освіти, служби зайнятості, громадські організації та цифрові сервіси держави. Наприклад, у практиці соціального працівника доцільними є первинне оцінювання потреб особи, складання індивідуального плану підтримки, допомога в оформленні соціальних послуг і технічних засобів реабілітації, консультування щодо освітніх і трудових можливостей, а також супровід родини у взаємодії з різними інституціями.

У роботі з молодими людьми з інвалідністю результативними можуть бути програми розвитку самостійності, тренінги соціальних навичок, консультації з професійного самовизначення, супровід під час інклюзивного навчання та залучення до волонтерських і громадських ініціатив. Зазначені напрями становлять не ізольований набір інтервенцій, а взаємопов'язану систему підтримки, спрямовану на трансформацію індивідуального потенціалу молодої людини в реальні соціальні можливості.

Так, програми розвитку самостійності, зокрема, формують базові компетенції побутового, фінансового та організаційного характеру, що є підґрунтям для особистісної автономії та зниження залежності від сторонньої допомоги. Паралельно тренінги соціальних навичок забезпечують розвиток комунікативної компетентності, емоційної регуляції та здатності до конструктивної взаємодії в різноманітному середовищі, що особливо актуально в умовах подолання соціальної ізоляції. Консультативний супровід у сфері професійного самовизначення, у свою чергу, сприяє усвідомленню особистісних ресурсів, орієнтації в адаптованому ринку праці та побудові реалістичних кар'єрних траєкторій, що руйнує стереотипи щодо «непрацевлаштованості» осіб з інвалідністю. Супровід під час інклюзивного навчання передбачає індивідуалізацію освітнього маршруту, тьюторську підтримку та адаптацію навчальних матеріалів, забезпечуючи не лише формальний доступ до освіти, а й академічну успішність та відчуття приналежності до навчальної спільноти. Залучення до волонтерських і громадських ініціатив завершує цей цикл,

повертаючи молодій людині відчуття суб'єктності та соціальної значущості, формуючи мережу підтримки поза межами формальних інституцій.

Відповідно до сучасних українських і міжнародних підходів, зокрема положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, Міжнародної класифікації функціонування, обмеження життєдіяльності та здоров'я, а також національної стратегії розвитку інклюзивної освіти, ефективність такої підтримки суттєво зростає за умови, коли допомога є не фрагментарною, а комплексною, доступною, безбар'єрною й орієнтованою на конкретну людину та її життєву ситуацію.

Комплексність реалізується через координацію зусиль міждисциплінарних команд фахівців, які працюють за єдиним індивідуальним планом розвитку, уникаючи дублювання послуг та забезпечуючи цілісність супроводу на різних етапах життєвого шляху молодої людини. Доступність і безбар'єрність при цьому виходять за межі архітектурної адаптації, охоплюючи комунікативну, інформаційну та інституційну складові, що охоплюють забезпечення сурдоперекладу та тифлокоментування до впровадження гнучких форматів надання послуг і подолання ставленнєвих бар'єрів у професійному середовищі.

Принцип персоніфікації, ґрунтований на підході «нічого для нас без нас», передбачає спільне з молодою людиною визначення цілей, темпів та критеріїв успіху, що гарантує врахування її сильних сторін, культурного контексту та реальних життєвих обставин. Практичним втіленням зазначених засад стає формування інклюзивних хабів або мереж супроводу, де молода людина може отримати комплексну підтримку в єдиному просторі, а моніторинг результативності зміщується з кількісних показників охоплення послугами на якісні індикатори соціального функціонування: рівень самостійності, стабільність соціальних зв'язків, задоволеність освітньою чи професійною діяльністю, відчуття контролю над власною життєвою траєкторією. Саме такий підхід трансформує соціальну підтримку з інструменту тимчасової адаптації на стійкий механізм повноцінного включення молоді з інвалідністю в економічне, культурне та громадянське життя суспільства, що відповідає сучасним парадигмам соціальної роботи, орієнтованим на права людини, соціальну справедливість та інклюзивний розвиток.

Отже, соціальна підтримка осіб з інвалідністю в контексті інклюзивного розвитку суспільства є важливим напрямом сучасної соціальної роботи, оскільки поєднує захист прав, індивідуалізацію допомоги, розвиток самостійності та розширення можливостей участі в житті громади. Відтак результативність такої підтримки зростає за умови поєднання соціальних гарантій, кейс-менеджменту, міжвідомчої взаємодії та послідовного усунення бар'єрів, що обмежують повноцінне включення осіб з інвалідністю в суспільство.

Список використаних джерел

1. Міністерство соціальної політики України. Особам та дітям з інвалідністю та їх представникам : офіційне роз'яснення щодо соціальних

гарантій та послуг. Київ : Мінсоцполітики, 2025. URL: https://www.msp.gov.ua (дата звернення: 08.04.2026).

2. Global Disability Summit, UNICEF. Global Disability Inclusion Report 2025 : Progress in International Cooperation and National Policies. New York : UNICEF, 2025. 112 p.

3. UNICEF Ukraine, KSE Institute. Державна соціальна підтримка осіб та дітей з інвалідністю : аналітичний звіт за результатами моніторингу соціальних виплат та послуг. Київ : КНЕУ, 2025. 84 с.

4. World Health Organization. Global report on health equity for persons with disabilities : updated version 2025. Geneva : WHO, 2025. 310 p.

Сікора Наталія,
здобувач вищої освіти 1 курсу другого (магістерського) рівня
спеціальності А6 Спеціальна освіта
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк
Науковий керівник: *Наталія Павлишина, к. пед. н., доцент,*
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк

КОМАНДНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО СУПРОВОДУ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМ

Психолого-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами є складним і багатогранним процесом, що потребує узгодженої діяльності різних фахівців. Саме тому важливим є впровадження командного підходу, який передбачає тісну взаємодію вчителів, асистентів учителя, практичних психологів, корекційних педагогів, соціальних педагогів та батьків. Така співпраця дозволяє комплексно враховувати індивідуальні особливості дитини, своєчасно виявляти труднощі у навчанні та розвитку, а також визначати ефективні шляхи їх подолання. Командний підхід виступає основою для розроблення та реалізації індивідуальної програми розвитку учня, забезпечує узгодженість дій усіх учасників освітнього процесу та сприяє підвищенню якості освітніх послуг. Завдяки системній взаємодії фахівців створюються умови для гармонійного розвитку особистості дитини, її успішної соціалізації та інтеграції в освітнє середовище. У зв’язку з цим проблема командного підходу як основи ефективного психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами є актуальною та потребує ґрунтовного теоретичного осмислення і практичного впровадження.

Діяльність педагогічних працівників у закладах освіти в умовах впровадження інклюзивного навчання передбачає використання різних моделей професійної взаємодії, розуміння яких сприяє ефективній організації співпраці між усіма учасниками освітнього процесу. Найбільш поширеними серед них є мультидисциплінарна та міждисциплінарна моделі [5].

Мультидисциплінарна модель характеризується відсутністю тісної взаємодії між фахівцями: кожен спеціаліст (учитель, психолог, корекційний

педагог, соціальний педагог тощо) працює автономно у межах своєї компетенції, вирішуючи окремі завдання розвитку дитини. Обмін інформацією між учасниками такої команди є обмеженим, а узгодження дій відбувається епізодично, що може знижувати ефективність супроводу учня з особливими освітніми потребами. На відміну від цього, міждисциплінарна модель передбачає активну співпрацю фахівців, узгоджене планування та реалізацію спільних завдань. У межах цієї моделі відбувається постійний обмін інформацією, спільне обговорення результатів роботи, визначення єдиних підходів до навчання та розвитку дитини. Такий формат взаємодії забезпечує цілісність психолого-педагогічного супроводу та підвищує його ефективність. Перехід від мультидисциплінарної до міждисциплінарної моделі співпраці є важливим кроком у забезпеченні якісного супроводу учнів з особливими освітніми потребами, оскільки сприяє комплексному врахуванню їхніх індивідуальних особливостей та потреб. Команда закладу освіти, яка реалізує інклюзивне навчання, здійснює тісну взаємодію не лише між фахівцями освітнього середовища, а й із представниками місцевих органів влади, самоврядування, архітекторами та іншими спеціалістами. Така співпраця спрямована на створення доступного освітнього простору відповідно до принципів універсального дизайну. При цьому враховується весь маршрут дитини: від виходу з дому, процесу транспортування до закладу освіти, до безпосереднього входу та комфортного перебування в ньому [1].

Практика засвідчує, що ефективність командного підходу є надзвичайно високою. Водночас важливо своєчасно усвідомлювати необхідність залучення інших фахівців для вирішення конкретних завдань, не зволікати з пошуком допомоги та долати внутрішні сумніви. Лише за умови відкритої взаємодії, аналізу різних можливих рішень і вибору найбільш доцільного підходу можна досягти максимального результату в організації якісного психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами.

Отже, командний підхід є ключовою умовою забезпечення ефективного психолого-педагогічного супроводу учнів з особливими освітніми потребами. Його впровадження сприяє узгодженості дій усіх учасників освітнього процесу, комплексному врахуванню індивідуальних особливостей дитини та своєчасному реагуванню на її освітні потреби. Аналіз різних моделей професійної взаємодії засвідчив, що саме міждисциплінарна співпраця забезпечує цілісність і результативність супроводу, оскільки ґрунтується на постійному обміні інформацією та спільному прийнятті рішень. Важливим аспектом є також розширення меж командної взаємодії, що передбачає залучення не лише педагогічних працівників, а й представників інших сфер для створення доступного освітнього середовища відповідно до принципів універсального дизайну. Таким чином, ефективність командного підходу визначається рівнем організованості співпраці, готовністю фахівців до взаємодії та спільної відповідальності за результати розвитку і навчання дитини.

Список використаних джерел

1. Бородіна О.С. Командний підхід при організації інклюзивного навчання. Психолого-педагогічні основи освітньої та соціальної інклюзії. Секція 3. 2021. С. 221-223.

2. Колупаєва А.А., Таранченко О.М. Інклюзія: покроково для педагогів: навчально-методичний посібник (Серія «Інклюзивна освіта»). Київ, 2023. 232 с.

3. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти : Постанова КМУ від 15.09.2021 № 957. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text (дата звернення: 18.03.2026).

4. Про затвердження Примірного положення про команду психологопедагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти : Наказ МОН України від 08.06.2018 № 609. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0609729-18#Text (дата звернення: 18.03.2026).

5. Скрипник Т.В., Мартинчук О.В. Алгоритм психолого-педагогічного супроводу учнів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія. 2021. С. 163-168. DOI https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.2/29.

Сірук Валерія,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, спеціальність 231 «Соціальна робота», Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ
Ірина Демченко, *доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальної роботи та реабілітації, Національний університет біоресурсів та природокористування України, м. Київ*

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ МОЛОДІ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗАСОБАМИ ЕРГОТЕРАПІЇ

У сучасних умовах проблема соціальної інтеграції молоді з інвалідністю набуває особливої ваги, оскільки інклюзивний розвиток суспільства передбачає не лише доступ до освіти й соціальних послуг, а й реальну участь молодої людини у навчанні, спілкуванні, дозвіллі, професійному самовизначенні та житті громади. Тому соціальну інтеграцію доцільно трактувати як процес входження молоді з інвалідністю в різні сфери суспільного життя на засадах рівних можливостей, прийняття та суб'єктної участі. Окреслена стратегія концентрується на щоденній життєдіяльності особистості, розвитку автономії, підтримці функціональної енергійності та усуненні перешкод для повноцінного суспільного життя. Такий фокус дає підстави розглядати ерготерапію як вагомий об'єкт наукового та прикладного аналізу в контексті відновлювальних заходів. Подібна значущість зумовлена здатністю методу виступати ефективним інструментом реабілітації та соціальної інтеграції, адже практичне застосування фахових знань дозволяє трансформувати навколишнє середовище під потреби конкретного індивіда.

Взаємозв’язок між терапевтичним втручанням та якістю адаптації підтверджується позитивною динамікою залученості пацієнтів до звичних справ. Оскільки ерготерапевтичні заходи базуються на доказових принципах, фахівці отримують можливість не лише відновлювати втрачені навички, а й створювати умови для максимальної реалізації людського потенціалу в громаді. Наслідком впровадження згаданих механізмів стає подолання ізоляції та зміцнення психоемоційного стану людей із функціональними обмеженнями.

Як було зазначено в українських дослідженнях, процес соціальної адаптації та інтеграції молоді з інвалідністю пов’язаний не лише з доступністю фізичного середовища, а й із соціальними, психологічними та комунікативними бар’єрами, які ускладнюють повноцінне включення в академічне й суспільне життя. У статті Ю. Підвальної наголошено, що інтеграція молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти залежить від комплексного підходу, який охоплює доступність інфраструктури, спеціалізовані сервіси, психологічну підтримку та створення інклюзивного середовища взаємодії [2]. Разом із тим у вітчизняному дискурсі ерготерапія ще не завжди аналізується як окремий соціально-інтеграційний механізм, хоча загальна логіка соціальної роботи з молоддю з інвалідністю вже давно зорієнтована на подолання ізоляції, розвиток участі та впровадження нових форм підтримки [1]. Порівняльний аналіз названих підходів засвідчує, що українські автори більше акцентують на соціальному супроводі та умовах адаптації, тоді як ерготерапевтичний компонент потребує чіткішого включення в систему соціальної роботи.

У міжнародному науково-практичному дискурсі акцент перенесено саме на участь у значущій діяльності як ключовий критерій включення людини в соціальне середовище. У позиційному документі WFOT наголошено, що ерготерапія у роботі з дітьми та молоддю сприяє інклюзії, участі та благополуччю, а також допомагає зменшувати або усувати бар’єри до освітньої участі [4]. У тому ж документі підкреслено, що ерготерапевти працюють у межах підтримувального континууму, тобто від універсальної підтримки до індивідуалізованих стратегій, орієнтованих на максимізацію участі в повсякденних заняттях [4]. Водночас у публікації WFOT Bulletin соціальне призначення ерготерапії пов’язано з процесами емансипації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю, їхніх родин і громад, що наближує ерготерапевтичний підхід до сучасного правозахисного бачення соціальної роботи [3]. Відповідно до цього, є підстави стверджувати, що зарубіжний підхід розглядає ерготерапію не як вузько функціональну практику, а як механізм забезпечення участі, рівності можливостей і соціальної справедливості.

На наш погляд, продуктивним є підхід, за якого соціальна інтеграція молоді з інвалідністю засобами ерготерапії реалізується в єдності кількох взаємопов’язаних напрямів. Насамперед ідеться про функціонально-адаптаційний напрям, оскільки молода людина потребує підтримки в опануванні повсякденних дій, навчальних завдань, мобільності, самообслуговування та організації особистого простору. Крім того, важливим є комунікативно-соціальний напрям, що передбачає розвиток навичок взаємодії, співпраці, участі

в груповій діяльності, побудови стосунків з однолітками та безпечного входження в нові соціальні ролі.

Не менш значущим є середовищний напрям, адже ерготерапія орієнтується не лише на можливості самої людини, а й на адаптацію простору, навчального процесу, предметного оточення та режиму діяльності до індивідуальних потреб молодої особистості. З огляду на викладене, доцільно трактувати ерготерапію як засіб, що поєднує розвиток автономії з розширенням соціальної участі, а отже безпосередньо працює на соціальну інтеграцію. Окреслений підхід ґрунтується на принципі динамічної взаємодії «особистість – середовище – діяльність», згідно з яким обмеження у повсякденному функціонуванні виникають не лише через індивідуальні особливості здоров'я, а й через структурну невідповідність навколишніх умов реальним потребам людини. Саме тому ерготерапевтичне втручання передбачає не лише формування компенсаційних навичок, а й системну модифікацію середовища: від організації ергономічного робочого та навчального простору, впровадження універсального дизайну в освітніх закладах і громадських інституціях до гнучкого планування розкладів, створення сенсорно-регульованих зон і адаптації цифрових платформ.

У соціальній роботі це трансформується у практику спільного проєктування середовища разом із молоддю, де її суб'єктний досвід, уподобання та ритм життя стають вихідними даними для інституційних змін. Коли фізичне, організаційне та комунікативне середовище стає передбачуваним і адаптивним, молода людина отримує можливість без надмірного когнітивного та емоційного навантаження включатися в навчання, працю, дозвілля та громадське життя, що поступово нівелює бар'єри участі та запобігає вторинній соціальній ізоляції.

Водночас ерготерапія функціонує як концептуальний і практичний міст між клінічною реабілітацією та соціальною практикою, оскільки забезпечує не лише відновлення функцій, а й їхнє смислове застосування в реальних життєвих контекстах. Це повністю корелює з сучасною парадигмою інклюзивного розвитку, де інтеграція розуміється не як асиміляція молодої людини у вже існуючі, часто ригідні структури, а як поступова трансформація самих цих структур під різноманітність людського досвіду. Таким чином, ерготерапія виступає інструментом соціальної справедливості, який через адаптацію середовища та підтримку значущої для особи діяльності повертає молодій людині право бути повноцінним учасником спільноти, перетворюючи соціальну допомогу з інструменту тимчасової підтримки на стійкий механізм повноцінного громадянського включення.

Практичний вимір окресленої проблеми полягає в тому, що ерготерапевтичні підходи можуть бути впроваджені в діяльність закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, молодіжних просторів, центрів соціальних служб, реабілітаційних установ і громадських організацій. З-поміж найбільш доцільних форм роботи варто виокремити тренування навичок самообслуговування й побутової незалежності, адаптацію навчального місця, розвиток дрібної моторики та планування дій, супровід у формуванні навичок користування громадським простором, а також підтримку участі в навчальних,

творчих і дозвіллєвих активностях. Наприклад, у роботі зі студентською або старшопідлітковою молоддю результативними можуть бути заняття на теми «Моя самостійність у щоденному житті», «Організація навчального простору», «Навички участі в груповій роботі», «Безпечне користування громадськими сервісами», «Підготовка до професійної ролі».

Відповідно до сучасного ерготерапевтичного підходу, практична цінність такої роботи полягає в тому, що молода людина не лише відпрацьовує окрему навичку, а й отримує можливість повніше включатися в навчання, комунікацію, побут, дозвілля та громаду. Саме тому ерготерапія є особливо перспективною в системі соціальної роботи, де інтеграція розуміється як реальна участь у повсякденному житті, а не лише як формальна присутність у соціальному просторі.

Отже, соціальна інтеграція молоді з інвалідністю засобами ерготерапії є важливим напрямом сучасної соціальної роботи, оскільки поєднує розвиток самостійності, адаптацію середовища, підтримку участі та подолання бар'єрів включення. Відтак результативність означеного підходу зростає за умови міждисциплінарної взаємодії, індивідуалізації підтримки та орієнтації на повсякденні види діяльності, що мають для молодої людини особистісну і соціальну значущість.

Список використаних джерел

1. Остролуцька Л. І. Становлення соціальної роботи з дітьми та молоддю в Україні (90-ті роки XX ст. – початок XXI ст.) : дис. … канд. пед. наук : 13.00.05. Київ, 2021. 248 с.

2. Підвальна Ю. В. Особливості процесу соціальної адаптації молоді з інвалідністю в закладах вищої освіти. *Соціальна робота та психологія: освіта і наука*. 2025. № 1. С. 78–85.

3. Oliver F. C., Almeida M. C. Community-based Rehabilitation and the Social Inclusion of People with Disabilities: the Brazilian Experience. *WFOT Bulletin*. 2005. Vol. 52. No. 1. P. 15–23.

4. World Federation of Occupational Therapists. Occupational Therapy Services in School-Based Practice for Children and Youth. London : WFOT, 2016. 12 p.

Чемерис Ірина, *Луцький педагогічний фаховий коледж комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний інститут» Волинської обласної ради, м. Луцьк*

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ Я. А. КОМЕНСЬКОГО

У тезах проаналізовано особливості виховання особистості у педагогічній спадщині Яна Амоса Коменського. Розкрито філософські засади його вчення, зокрема ідею пансофії як універсальної мудрості, що поєднує знання, моральність і релігійність. Висвітлено взаємозв'язок філософських і

педагогічних поглядів мислителя, його прагнення до гармонії між науковим пізнанням і духовними цінностями. Охарактеризовано основні принципи виховання, серед яких природовідповідність, наочність, системність, розвиток самостійного мислення та відмова від механічного заучування. Акцентовано увагу на ролі освіти як засобу формування всебічно розвиненої особистості, здатної до самопізнання, саморегуляції та гармонійної взаємодії зі світом. Проаналізовано значення фізичного, морального й інтелектуального розвитку у становленні людини. Обґрунтовано актуальність ідей Коменського для сучасної педагогічної науки і практики.

Ключові слова: Ян Амос Коменський, виховання особистості, пансофія, педагогічна спадщина, природовідповідність, освіта, моральне виховання, розвиток особистості, педагогічні принципи.

Говорячи про Яна Амоса Коменського, варто враховувати багатогранність його діяльності: він був публіцистом, проповідником, політичним діячем і педагогом. Проте найважливішою сферою для себе він вважав саме філософію.

Основною ідеєю його філософії та розуміння людини є уявлення, успадковане від його попередників, про те, що людина здатна і повинна відновити втрачену досконалість, яка колись була зруйнована гріхом і злом. Цю концепцію історичного розвитку людства пізніше розвивали також Руссо і Фейєрбах [4]. Філософські погляди Коменського були спрямовані на осмислення місця людини у складному та мінливому світі. Ще під час навчання в Гернборнському університеті під керівництвом професора Альштеда він сформулював три ключові принципи своєї діяльності: прагнення охопити стрімкий розвиток знань; необхідність упорядкувати ці знання в систему; а також бажання досягти гармонії між науковим пізнанням і релігійною істиною. У його вченні філософія тісно переплітається з педагогікою. Хоча багато мислителів поєднували ці сфери, саме у Коменського спостерігається особливо глибока єдність філософських і педагогічних ідей.

Коменський жив у добу великих змін і був сучасником багатьох видатних діячів культури й науки. Його життя припало на період становлення нової науки, її методів і підходів.

Добре знаючи античну філософію, зокрема праці Платона, Аристотеля, Плутарха і Сенеки, він продовжив традицію розуміння людини як істоти, покликаної до гармонії з навколишнім світом. Людина, на його думку, має використовувати даровані Богом здібності для досягнення цієї гармонії.

Переживши жахи війни, Коменський виступав за об’єднання людства і подолання конфліктів. Він закликав до єдності людей і життя за спільними законами, підкреслюючи важливість загальної справи для всього людства [4, с. 157].

Звертаючись до ідей Сократа і Платона, він наголошував на значенні етичної філософії та розвитку мовлення як основи справжньої мудрості. Риторика займала важливе місце в його педагогічній системі, а його внесок у розвиток чеської літературної мови є значним.

Коменський також приділяв увагу проблемі співвідношення понять і реальності. Він критикував схоластичний підхід, який відривав пізнання від реального світу, і наполягав на тому, що знання повинні ґрунтуватися на самих речах, а не лише на їхніх зовнішніх ознаках.

У своїх працях він не уникав критики як античних мислителів, так і сучасників, особливо засуджуючи самовпевненість учених, що, на його думку, спотворює істину та гальмує науковий прогрес.

Його педагогічний метод передбачав відмову від механічного заучування і натомість орієнтувався на розуміння, пояснення та розвиток творчого мислення. Важливе місце займав принцип наочності та причинно-наслідкового пояснення явищ. Центральною ідеєю його філософії є «пансофія» – універсальна мудрість, що охоплює весь світ. Вона базується на трьох джерелах пізнання: відчуттях, розумі та божественному одкровенні [3].

Сучасники іноді бачили в Коменському поєднання матеріаліста і ідеаліста, проте більш коректно розглядати його як цілісну особистість – протестанта, який поєднував віру з прагненням до наукового пізнання. У контексті своєї епохи він поділяв механістичне бачення діяльності людини, розглядаючи її як практичну взаємодію з речами. Він підкреслював, що освіта має включати теорію, практику та застосування знань.

Коменський прагнув поєднати теоретичне і практичне пізнання, розвиваючи в учнів самостійність мислення, мовлення і діяльності. Це він вважав основою для набуття міцних знань і морального вдосконалення. Його теорія пізнання будується за принципом тріади – трьох ступенів мудрості. Перший – теоретичний, що передбачає всебічне вивчення предмета, аналіз його складових і самостійне спостереження. Другий – практичний, який включає ознайомлення зі зразками, розуміння процесу створення та наслідування досвіду інших [1, с. 81].

Загалом філософія Коменського пропонує цілісну систему пізнання світу і переходу від теорії до практики. Водночас вона має двоїстий характер: з одного боку, підпорядкована педагогічним завданням, з іншого – не завершена як універсальна система пансофії. Однією з причин цього була складна життєва ситуація мислителя, що не дозволила йому довести свої ідеї до кінця.

Світогляд Я. А. Коменського поєднує в собі риси реалізму та прагнення спиратися на життєвий досвід, а також глибоку релігійність. Він вважав, що світ є Божим творінням, а його пізнання – це шлях до пошуку Бога в усьому. Земне життя педагог розглядав як підготовчий етап до життя вічного, що й визначало мету виховання. Така подвійність світогляду відобразилася і в його педагогічних ідеях.

У праці «Велика дидактика» Коменський окреслює загальні цілі виховання. Спираючись на релігійні переконання, він стверджував, що людина створена для найвищої мети – єднання з Богом. Досягнення цієї мети можливе через три кроки: самопізнання і пізнання світу; уміння керувати собою і навколишнім; постійне усвідомлення Божої присутності. Ця мета реалізується через знання, моральність і релігійність, задатки яких закладені в людині

природою. Основним завданням виховання педагог вважав формування справжньої людини. Він підкреслював, що саме виховання визначає, чи стане людина духовно розвиненою, чи, навпаки, деградує. Узагальнюючи, Коменський наголошував, що виховання має сформувати особистість, яка пізнає світ і себе, здатна керувати собою, усвідомлює божественне начало та має міцне здоров'я. Відповідно, важливими складниками є освіта, моральне виховання, релігійність і фізичний розвиток. У «Великій дидактиці» він приділяє значну увагу фізичному вихованню, розглядаючи питання збереження здоров'я та довголіття. Педагог вважав, що здоровий дух можливий лише в здоровому тілі, тому необхідно дбати про фізичний стан людини. Подібні ідеї він викладає і в «Материнській школі», де дає поради щодо режиму дня, харчування та навчання дітей [2].

Я. А. Коменський підкреслював, що природою людині дані основні здібності: розум, воля, здатність до діяльності та мова. Розум відповідає за пізнання, воля – за прийняття рішень, діяльність – за реалізацію задумів, а мова – за спілкування та об'єднання людей у суспільство. Він також зазначав, що освіта неможлива без виховання і належної турботи. Хоча здібності людини є Божим даром, їх розвиток залежить від самої людини. Все, що закладено в душі й діяльності людини, може і повинно вдосконалюватися через свідомі зусилля.

Освіта, за Коменським, є природною потребою людини і головною ознакою її людяності. Якщо ж людина не розвивається духовно й інтелектуально, вона віддаляється від свого призначення.

Особливе значення для сучасної педагогіки має принцип природовідповідності, розроблений Коменським. Він наголошував, що виховання повинно узгоджуватися із законами природи та віковими особливостями дітей. Людина, за його переконанням, є частиною природи і підпорядковується її законам, а виховання має сприяти розвитку природних здібностей і прагнення до знань.

Коменський підкреслював, що найефективніше навчання відбувається в ранньому віці, при цьому перевантаження дітей є шкідливим. Освітній процес повинен відповідати віковим можливостям, а важливу роль у навчанні відіграють систематичні повторення та вправи. Він обґрунтував необхідність загальної освіти для всіх, висунувши ідею «навчати всіх усього». Педагог критикував тогочасну школу за її елітарність і пропонував створити єдину систему освіти. Він поділив розвиток людини на чотири вікові періоди (до 6, 6–12, 12–18, 18–24 років) і для кожного визначив відповідний тип школи: материнську школу, школу рідної мови, гімназію та академію з подорожами. Така система стала важливим кроком у розвитку педагогічної думки [5].

Отже, педагогічна спадщина Яна Амоса Коменського становить цілісну систему поглядів на виховання особистості, в основі якої лежить ідея гармонійного розвитку людини. Мислитель обґрунтував необхідність поєднання освіти, морального виховання, релігійності та фізичного розвитку як складників формування повноцінної особистості. Визначальними у його підході є принципи природовідповідності, наочності, системності та доступності навчання, що

орієнтують освітній процес на врахування вікових і індивідуальних особливостей дитини. Важливим є також акцент на розвитку самостійного мислення, свідомого засвоєння знань і практичної діяльності замість механічного заучування. Ідея загальної освіти та прагнення «навчати всіх усього» свідчать про гуманістичну спрямованість педагогічних поглядів Коменського, їхню випереджальну роль у розвитку європейської освіти.

Таким чином, концепція виховання Я. А. Коменського не втратила актуальності й сьогодні, оскільки її положення сприяють формуванню особистості, здатної до саморозвитку, відповідальної діяльності та гармонійного співіснування з навколишнім світом.

Список використаних джерел

1. Год Б. В. Виховання в епоху європейського Відродження: середина XIV – початок XVII ст. Полтава: АСМІ, 2004. 463с.

2. Коваленко Є. І. Коменський Ян Амос. *Енциклопедія освіти* / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Юрінком Інтер, 2008. С. 407–408.

3. Коменський Ян. Велика дидактика. *Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навч. посіб.* / за заг. ред. Є. І. Коваленко. Київ: Центр навч. літератури, 2006 С. 100–155.

4. Кравець В. Педагогічна система Яна Амоса Коменського. *Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва*: навч. посіб. для студ. пед. навч. закл. Тернопіль, 1996. С. 122–178.

5. Чижевський Д. Філософські твори. У 4-ох томах. Т. 3. Київ: Смолоскип, 2005. 456 с.

Шевчук Вікторія,
здобувачка вищої освіти, гр. ПНК-23
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ
Науковий керівник: *Руденко Микола, к.пед.н., доцент,*
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університет будівництва і архітектури, м. Київ

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК САМОСТІЙНОЇ НАУКИ

Питання соціалізації дітей з особливими освітніми потребами є найбільш актуальними для сучасного цивілізованого суспільства. Сучасна корекційна педагогіка спираючись на результати досліджень у минулому, продовжує здійснювати пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Метою сучасної системи освіти є створення такого соціокультурного середовища, яке б задовольняло індивідуальні освітні потреби усіх учнів, незалежно від особливостей їх психофізичного розвитку [4]. Орієнтуючись на сучасні результати наукових досліджень та перспективи розвитку інклюзивної

педагогіки, сучасних педагог повинен спиратися на історичний досвід як своєї країни, так і світу.

В історії інклюзії більшість вчених виокремлюють три основні періоди. Найбільш вдалою і змістовною є періодизація вітчизняної вченої Олени Мартинчук, який використовуємо у дослідженні [5].

Перший період (XI ст. – друга половина XIX ст.) – це т.з. імпліцитний/підготовчий (від англ. *implicit* – неявний, скритий; «який мається на увазі, невиражений» [1, с. 493] характеризується усвідомленням необхідності розроблення науково-теоретичних засад навчання і виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Перші згадки піклування про дітей «глухонімих» і «калічних» згадуються у Києво-Печерському монастирі. Отже, Церква у певному сенсі виступила прихильницею інтеграції, виконуючи при цьому виховні функції і не здійснюючи диференціації у процесі піклування про дітей, як з порушеннями, так і без них. Слід зауважити, що поряд із піклуванням за дітьми з особливостями психофізичного розвитку, під патронатом Церкви здійснювалось навчання і дівчат, що на той час було явищем нетиповим навіть для країн Західної Європи. Так у 1086 році старша дочка Великого Київського князя Всеволода Ярославовича Анна (Янка) перша на Русі відкрила жіночу школу при Андріївському жіночому монастирі в Києві. Таким чином, модератором створення умов для започаткування інклюзивної педагогіки на теренах України можна вважати православну церкву.

Другий період (друга половина XIX ст. – початок XXI ст.) – експліцитний (від англ. explisite – явний, відкритий, виражений; «явний, відкрито виражений, доступний зовнішньому спостереженню» [1, с. 341], в якому, на думку вчених, оформлюються науково-теоретичні засади інклюзивної педагогіки. Так, з'являється перша самостійна педагогічна теорія, яка стосується виховання особливих дітей і яка зреалізувалася у понятті «лікувальна педагогіка». Авторами цієї теорії стали Йоганн Георгенс (1823-1886) і Генріх Дейнхард (1821-1880), які піддали критиці загальну педагогіку за те, що вона не надавала необхідної уваги дітям з порушеннями розвитку і не долучала для цього медичні знання.

Зародження лікувальної педагогіки на засадах антропософії відбувалося за безпосередньою участю та консультативною допомогою Р. Штайнера, а також завдяки його найближчим прихильникам, серед яких, зокрема, Карл Шуберт, один із учителів першої Вальдорфської школи, який організував у школі допоміжний клас для дітей, які не встигали слідкувати за ходом уроку; Франц Льоффлер та Зігфрид Піккерт, лікувальні педагоги, які заснували Лікувально-виховний інститут (1924 р., м. Лауенштайн, Німеччина); Іта Вегман, лікарка, засновниця (разом із Р. Штайнером) першої антропософської клініки – Клініко-терапевтичного інституту (1921 р., м. Арлесхайм, Швейцарія), де було започатковано роботу з групою дітей із проблемами розвитку [2].

Найбільш визнаним науковим лідером в галузі педології, психології і дефектології є Л. Виготський. Вчений висунув тезу про необхідність створення

такої системи, «якій вдалося б органічно поєднати спеціальну педагогіку з педагогікою нормального дитинства» [5, с. 63].

Значний внесок у розвиток інтегративного підходу до навчання і виховання дітей зробила М. Монтессорі. Їй вдалося створити гуманістичну систему навчання і виховання дітей, інтегративну вже за своєю суттю [6].

Також цікавий матеріал з проблеми спільного навчання різних дітей знаходимо у творах В. Сухомлинського, видатного українського педагога. Вчений зазначає, що в школі є «діти із зниженою здатністю до навчання» [7, с. 85] і робить висновок «… для навчання і виховання таких дітей потрібні особливі заходи, потрібний тонкий, делікатний індивідуальний підхід».

Сучасний або третій період (з 2010 р. – донині) – інституціональний («пов'язаний з управлінням, регулюванням окремих сфер, галузей, економічних, суспільних відносин» [1, с. 499]; його суб'єктом стає фахівець, чиє професійне становлення ґрунтується на вивченні інклюзивної педагогіки.

В Україні цей період розпочинається з 2010 року прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання», яким внесено зміни до Закону України «Про загальну середню освіту» в частині впровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах" [3, с. 545].

Отже, перспективи розвитку інклюзивної педагогіки як нової педагогічної галузі мають бути пов'язані з необхідністю визначення і впровадження системи знань про навчання, виховання і розвиток осіб з особливими потребами в умовах освітньої інклюзії.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

2. Іонова О., Лупаренко С. Лікувальна педагогіка Рудольфа Штайнера: історія та сучасність. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 58, том 1, 2022. С. 315-322. URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/58_2022/part_1/49.pdf.

3. Закон України від 5 червня 2014 р. *№* 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання». URL: https://osvita.od.gov.ua/terytoriya-osvitnoyi-pidtrymky-ta-bezpeky/dlya-batkiv/

4. Корчова Г.Л., Руденко М.В. Комплексний підхід до навчання учнів з особливими потребам. С*оціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності:* матеріали ІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (Луцьк, 19-20 травня 2022 р.). Луцьк, Луцький НТУ, 2022. С. 192-195.

5. Мартинчук О.В. Становлення і розвиток інклюзивної педагогіки як галузі педагогічного знання. *Актуальні питання корекційної освіти*. URL: http://actualpce.at.ua/

6. Красильник Ю.С., Корчова Г.Л., Руденко М.В. Педагогіка: навч. посіб. Київ: КНУБА, 2020. 164 с.

7. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Вибрані твори в п’яти томах. Том 1. К. : Вид-во «Рад. школа», 1976. С. 55-208.

Шинкарук Тетяна,
здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, гр. СЗ-31,
Науковий керівник: *Жук Оксана, к. іст. н., доцент,*
в.о.завідувача каафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

НЕВИДИМІ БАР’ЄРИ: ЕЙБЛІЗМ ЯК ВИД ДИСКРИМІНАЦІЇ

У сучасному суспільстві дедалі гострішою стає проблема прихованих форм дискримінації, які, хоча й не завжди помітні на перший погляд, суттєво впливають на рівень життя окремих соціальних груп. Одним із таких різновидів є ейблізм — явище, яке призводить до створення невидимих бар’єрів, що ускладнюють повноцінну участь людей з інвалідністю в громадському житті та обмежують їхній доступ до ресурсів і можливостей.

Ейблізм (від англійського «ableism») – це вид дискримінації, спрямований проти людей з інвалідністю, що виявляється в упереджених поглядах, діях, правилах та соціальних системах, які обмежують можливості, створюють негативні стереотипи або призводять до нерівноправного ставлення щодо осіб з фізичними, інтелектуальними порушеннями або порушеннями розвитку [1]. Часто такі уявлення ґрунтуються на припущенні, що людей з інвалідністю слід «виправити» тим чи іншим способом. Твердження, що всі люди на кріслах колісних ведуть неповноцінне життя, є прикладом ейблізму.

Однією з найпоширеніших форм ейблізму є ігнорування. Це явище може спостерігатися в різних повсякденних обставинах, таких як нехтування потреб осіб з інвалідністю при проєктуванні інфраструктури, нестача адаптованих навчальних матеріалів або обмежений доступ до інформації та послуг. Крім того, нехтування помітне в комунікації, коли особу з інвалідністю не визнають повноцінним учасником діалогу, звертаючись до супроводжуючих осіб, або ж повністю уникають взаємодії.

Необхідно зазначити, що ейблізм у сучасному суспільстві часто проявляється у прихованій, латентній та неусвідомленій формі, що значно ускладнює його ідентифікацію та подолання. Значна частина його виявів не сприймається як дискримінація, а маскується під «звичайну підтримку», «опіку» або соціально прийнятну поведінку. Наприклад, у повсякденній взаємодії це може виражатися у тенденції приймати рішення за особу з інвалідністю без її запиту, або у сумнівах щодо її спроможності самостійно виконувати освітні чи професійні завдання. Такі дії, хоча часто й не мають навмисного дискримінаційного характеру, фактично знижують рівень самостійності та суб’єктності індивіда.

Важливим аспектом є також мовний ейблізм, який відтворюється через використання стереотипних висловлювань. Мова може закріплювати уявлення

про інвалідність як «трагедію», «обмеженість» або «неповноцінність», що формує викривлене суспільне сприйняття.

Мовна практика є значним проявом ейблізму, оскільки вона не лише відображає, а й формує суспільні уявлення щодо інвалідності. Застосування термінів із негативним емоційним забарвленням, таких як «неповноцінний», «прикутий до візка» або «страждає від інвалідності», сприяє закріпленню стереотипного ставлення до людей з інвалідністю як до об'єктів співчуття чи соціального виключення. Подібні мовні конструкції посилюють сприйняття інвалідності як трагедії або винятково медичної проблеми, замість розглядати її як одну з природних варіацій людської різноманітності.

У сучасних наукових та соціальних підходах все більше утверджується принцип нейтральної та людиноцентричної термінології. Згідно з ним, інвалідність розглядається не як характеристика «дефіциту», а як соціально зумовлена взаємодія між особою та її оточенням. Такий підхід дозволяє уникнути стигматизації та сприяє формуванню більш інклюзивного суспільного діалогу, де особа з інвалідністю сприймається насамперед як повноцінний учасник соціальних взаємин.

Окремої уваги потребує феномен інтерналізованого ейблізму, який виникає тоді, коли особа з інвалідністю під впливом соціальних стереотипів починає засвоювати негативні уявлення про власні можливості. Це може проявлятися у зниженні самооцінки, уникненні соціальної активності або відмові від професійних чи освітніх можливостей через очікування дискримінації.,

Окрім нехтування, ейблізм виявляється через стереотипне мислення, коли осіб з інвалідністю сприймають виключно як «слабких» чи «безпорадних», або ж, навпаки, надмірно звеличують за звичайні життєві досягнення. Такі підходи викривляють справжнє розуміння особистості, зводячи її до певного ярлика.

Значним елементом ейблізму є також інституційні бар'єри. Вони виявляються у сферах освіти, зайнятості та соціального захисту, де формально задекларована рівність не завжди втілюється на практиці. Стаття 17 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» передбачає важливу гарантію: з урахуванням індивідуальних реабілітаційних планів люди з інвалідністю мають право працювати в компаніях, установах та організаціях будь-якого типу, а також займатися власним бізнесом або іншими видами роботи. Крім того, за потреби для них мають створюватися особливі робочі місця, щоб забезпечити їхнє працевлаштування [2]. Проте брак доступного середовища, відповідних адаптацій та інклюзивних підходів звужує можливості для повноцінної участі осіб з інвалідністю у суспільному житті.

Варто відзначити, що багато проявів ейблізму не є усвідомленими. Вони часто вкорінюються в культурі, мові та щоденних звичаях, що ускладнює їхнє розпізнавання та усунення. Тому ключовим є розвиток критичного осмислення соціальних норм та підвищення поінформованості щодо питань інклюзії.

Нерідко ейблізм є прихованою формою суспільної нерівності, що виявляється через стереотипи, мовні вирази та перешкоди в отриманні освіти,

працевлаштуванні та інтеграції в суспільство [3]. Характерною рисою цього явища є те, що його часто не усвідомлює суспільство, проте він істотно впливає на добробут людей з інвалідністю.

Відповідно до сучасних наукових підходів, зокрема соціальної моделі інвалідності, інвалідність не розглядається як виключно медична проблема, що потребує виправлення чи лікування. Натомість, основна увага приділяється взаємодії між особою та її соціальним оточенням, де головними обмеженнями є перешкоди інфраструктурного, інформаційного та соціокультурного плану. Такий підхід передбачає застосування нейтральної, коректної та людиноцентричної термінології, що сприяє зниженню рівня стигматизації.

Отже, ейблізм є комплексним суспільним феноменом, що виявляється не тільки через явну дискримінацію, а й у вигляді нехтування, усталених уявлень та системних бар'єрів. Подолати ці «невидимі бар'єри» можна шляхом розвитку інклюзивної політики, впровадження засад універсального дизайну та зміни суспільного ставлення, що сприймає різноманітність як норму.

Список використаних джерел

1. Ейблізм. Що таке ейблізм? [Електронний ресурс] // PeopleForce. URL: https://peopleforce.io/uk/hr-glossary/ableism (дата звернення: 09.04.2026).

2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 берез. 1991 р. № 875-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text (дата звернення: 10.04.2026).

3. Матіюк О. Некоректна комунікація: що таке ейблізм і чому це не добре // Шпальта. 22.05.2025. URL: https://shpalta.media/2025/05/22/nekorektna-komunikaciya-shho-take-ejblizm-i-chomu-ce-ne-dobre/ (дата звернення: 10.04.2026).

Шкляєва Ірина,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, гр. ОПНм-11
Науковий керівник: *Полухтович Тетяна, канд. пед. наук,*
доцент кафедри соціогуманітарних технологій
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

НАРОДНІ РУХЛИВІ ІГРИ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗІЇ

Реалізація інклюзії освіти накладає відбиток на всі компоненти навчального простору, присвоюючи різним освітнім поняттям визначення інклюзивних. Так, з'являються терміни «інклюзивне освітнє середовище», «інклюзивний освітній простір», «інклюзивна культура», «інклюзивні цінності» «інклюзивні практики». Будь-яка людина, у тому числі й дитина з ООП, постійно перебуває у якомусь формальному чи неформальному оточенні – середовищі: домашньому, шкільному, вуличному, в якому накопичується досвід спілкування. Сьогодні інклюзивне освітнє середовище – це реальність кожного навчального закладу; сукупність різних факторів і умов, цінностей і мотивів, відносин і

взаємозв'язків. Основою інклюзивного освітнього середовища, «точкою відліку», є, на наше переконання, соціокультурний контекст інклюзії, синтезований у культурних цінностях учасників освітнього процесу (в умовах початкової освіти зокрема) через використання інноваційних педагогічних технологій, методів навчання і виховання.

Розглянемо переваги рухливих ігор для молодших школярів.

1. Стимулюють мовленнєву активність: гра надихає дітей використовувати мову для спілкування, для висловлювання власних думок; допомагає розвинути навички спілкування.

2. У грі вивчаються і запам'ятовуються нові слова, фрази, мовні структури.

3. Гра розвиває пізнавальні процеси, бо вимагає від дітей уваги, пам'яті, мислення.

4. Зменшує страх перед комунікацією; розвивати впевненість у власних комунікативних навичках. Гра допомагає також і педагогу підвищити мотивацію учнів з ООП до навчання; зробити урок цікавим, враховуючи особливі потреби та інтереси дітей.

Світ дитячих народних українських ігор дуже різноманітний: рухливі, сюжетні, народні, рольові, спортивні, імітаційні, командні, групові, ігри-естафети, ігри-конкурси, ігри-забави, ігри-змагання тощо [1, с. 53]. Активне спілкування в русі впливає на рівень комунікативного розвитку школяра. Л.В. Гальченко у книзі «Рухливі національні ігри з методикою викладання» [2, с. 76] в окрему групу виділяє українські народні ігри-пастки. Ігри-пастки цікаві тим, що ведучий ловить учасників у процесі забави. Тексти розпочинаються лічилками у супроводі діалогів і пісень. У процесі відбувається спілкування її учасників, що сприяє розвиткові комунікативних здібностей усіх дітей. Наведемо приклади фольклорних ігрових текстів, як: «Кругом ями з пазурями» [2, с. 86], «Квач» [2, с. 54], «Салки», «Панас» та інші. Народні рухливі ігри за змістом і формою – прості й доступні дітям різних вікових груп. Вони є універсальним засобом у вихованні моральних та вольових якостей школярів з обмеженими можливостями [1, с. 12].

У психолого-педагогічній практиці використовуються також: музикотерапія, казкотерапія, кольоротерапія, лялько терапія, танцювально-рухова терапія, вокалотерапія тощо. Особливості, характер порушення, вік та можливості дитини – це ті фактори, які визначають вид арт-терапії. Відтак, ізотерапії, кінезітерапії – найкраще підходять для дитини з порушенням слуху, адже будуть найбільш ефективними. Позитивний корекційний ефект у дитини з порушенням мовлення відбудеться у практикуванні вокалотерапії, казкотерапії тощо.

Зазначимо, що мистецтво викликає позитивні емоції у сприйнятті навколишнього оточення, покращує самопочуття дітей; сприяє вирішенню внутрішніх конфліктів. Тому використання інноваційних педагогічних методик у процесі навчання дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами є потребою сьогодення.

Інноваційні педагогічні технології ми розглянули як процес

цілеспрямованого, послідовного впровадження у практику оригінальних способів, прийомів педагогічних дій і засобів для отримання очікуваних результатів. Пріоритетними напрямами впровадження інновацій у навчання дітей з особливими освітніми потребами є сприяння соціальному, емоційному, когнітивному розвитку кожної дитини.

Можемо стверджувати, що кількість проектів на підтримку включення й розвитку дітей з ООП щороку збільшується. Це дає можливість розширювати горизонти та можливості дітей з ООП. Ми впевнені, що саме співпраця суспільства, педагогів, батьків та державних інституцій – важливий крок для розвитку інклюзивного середовища. Це, у свою чергу, допомагає соціалізуватися дітям з ООП, відчувати себе повноцінними поряд з іншими, повносправними, дітьми, розвивати власні вміння, здібності, культуру. Робота не вичерпує аспектів вирішення питання предмета дослідження – використання народних рухливих ігор під час навчання і виховання учнів з особливими освітніми потребами. В умовах війни залишається важливою розбудова інклюзивного освітнього середовища, напрацювання стратегій успішного розвитку інклюзивного навчання, компетентності й вмотивованості педагогів, ролі батьків у процесі соціалізації їхніх дітей до освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Кругляк О.Я., Кругляк Н.П. Рухливі та українські народні ігри , естафети на уроках фізичної культури. Методичний посібник. Тернопіль. Підручники і посібники, 2000. 80 с.

2. Шкляєва Н. В., Николюк Т.В., Смаль О.В., Яновець А.І, Жалко Т.Й. Народні кулінарні традиції й дитячі ігри та забави населення Західного Полісся та західної частини Волині: монографія, Луцьк: Терен, 2020. 177 с.

***Ярощук Ольга**, директор*
Волинського обласного центру соціальних служб
vocsssdm1@ukr.net

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

Реформування системи соціальних послуг в Україні суттєво змінює вимоги до професійної діяльності соціальних фахівців. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги», якість соціальних послуг безпосередньо пов’язується з професійною діяльністю надавачів таких послуг. При цьому ст. 16 зазначеного Закону встановлює вимоги до надавачів соціальних послуг, зокрема щодо наявності відповідної освіти та професійної підготовки [1].

Соціальні фахівці працюють у середовищі постійних змін: гуманітарна криза, зростання вразливості сімей, поява нових форм соціальних послуг та міждисциплінарних підходів. Це потребує безперервного оновлення професійних компетентностей, гнучкості та готовності до інновацій.

Водночас практика засвідчує, що формальне виконання законодавчих вимог не завжди забезпечує реальне підвищення професійних компетентностей соціальних фахівців, що актуалізує необхідність науково-практичного осмислення цієї проблематики.

Національне законодавство визначає вимоги до кваліфікації та професійних компетентностей через професійні стандарти, кваліфікаційні характеристики й нещодавно запроваджений компетентнісний підхід. Закон України «Про соціальні послуги» визначає професійну компетентність як одну з передумов забезпечення якості соціальних послуг. Згідно зі ст. 18, система забезпечення якості соціальних послуг включає внутрішній та зовнішній моніторинг, оцінювання якості, а також підвищення професійного рівня працівників [1].

Принцип безперервного професійного розвитку закріплено у ст. 8 Закону України «Про освіту», яка визнає формальну, неформальну та інформальну освіту складовими навчання впродовж життя. Відповідно до ст. 59 цього ж Закону, працівники мають право на підвищення кваліфікації протягом професійної діяльності, що поширюється і на працівників соціальної сфери [2]. Разом із тим законодавство не містить чітко визначених механізмів реалізації цих норм саме для соціальних фахівців.

Вимоги до професійної діяльності соціальних фахівців передбачають володіння не лише знанням нормативно-правової бази, а й практичними навичками роботи з особами та сім’ями, які перебувають у складних життєвих обставинах. Так, відповідно до ст. 4 Закону України «Про соціальні послуги», надання послуг здійснюється з дотриманням принципів індивідуального підходу, доступності та орієнтації на потреби отримувача [1].

Окремо варто зазначити, що у сфері захисту прав дитини ключовим є принцип забезпечення найкращих інтересів дитини, закріплений у ст. 7 Сімейного кодексу України та імплементований у діяльність служб у справах дітей. Реалізація цього принципу потребує високого рівня професійної, етичної та міждисциплінарної підготовки соціальних фахівців.

Ключові компетентності сучасного соціального фахівця:

- практикоорієнтовані навички роботи з сім’ями та дітьми у кризі;
- комунікаційні та фасилітаційні навички;
- міжвідомча взаємодія та кейс-менеджмент;
- етична чутливість і дотримання принципу «найкращих інтересів дитини»;
- стресостійкість і професійна саморегуляція;
- цифрові компетентності

Закон України «Про освіту» (ст. 8) визнає неформальну освіту як повноцінний інструмент професійного розвитку. Проте у сфері соціальних послуг підвищення кваліфікації часто зводиться до формального проходження курсів, без оцінки практичних результатів навчання [2].

Відсутність чітких нормативних механізмів зарахування неформального навчання як частини системного професійного розвитку породжує дискусію

щодо необхідності деталізації відповідних положень на рівні підзаконних актів та локальних програм розвитку кадрового потенціалу. Традиційна система підготовки часто не встигає за темпами змін, тоді як неформальна освіта (тренінги, супервізії, менторство) є більш гнучкою

Відповідно до ст. 18 Закону України «Про соціальні послуги», внутрішня система забезпечення якості є обов'язковою для надавачів соціальних послуг. Супервізія може розглядатися як практичний механізм реалізації цієї норми, оскільки сприяє підвищенню професійних компетентностей, підтримці фахівців та запобіганню професійному вигоранню. Разом із тим відсутність нормативно закріпленого порядку організації супервізії призводить до її нерівномірного впровадження та залежності від проєктної підтримки.

Питання професійного вигорання соціальних фахівців не має прямого врегулювання у спеціальному законодавстві, однак опосередковано пов'язане з вимогами ст. 43 Конституції України та нормами трудового законодавства щодо безпечних і належних умов праці. Відсутність системної підтримки фахівців негативно впливає на якість соціальних послуг та стабільність кадрового потенціалу. Вигорання соціальних фахівців часто є не індивідуальною проблемою, а наслідком відсутності підтримки, навчання та чітких алгоритмів дій.

Згідно зі ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», органи місцевого самоврядування мають повноваження у сфері соціального захисту населення, включно з організацією надання соціальних послуг [3]. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про соціальні послуги», саме громади відповідають за планування, фінансування та розвиток соціальних послуг, що включає і розвиток кадрового потенціалу [1]. Підвищення компетентностей неможливе без управлінської підтримки, планування навчання та мотивації персоналу.

Таким чином, аналіз законодавства України засвідчує наявність нормативних підстав для безперервного професійного розвитку соціальних фахівців, однак відсутність чітких механізмів реалізації цих норм на практиці зумовлює формальний характер підвищення кваліфікації. Перехід до системного розвитку компетентностей, впровадження супервізії та визнання неформальної освіти потребують подальшого нормативного та управлінського врегулювання.

Підвищення компетентностей - це безперервний процес, а не разова подія. Якість соціальних послуг напряму залежить від інвестицій у людей. Партнерство держави, громадського сектору та донорів є ключем до системних змін.

Як перейти від формального підвищення кваліфікації до реального розвитку професійних компетентностей соціальних фахівців?

Створити комплексну та стандартизовану систему навчання й безперервного професійного розвитку для всіх працівників соціальної сфери. Така система має охоплювати персонал служб у справах дітей, підрозділів соціального захисту населення й надавачів соціальних послуг, а також бути пов'язана з процесом цифровізації робочих процедур і систем ведення випадків.

<u>На національному рівні:</u>

■ запровадити чіткі вимоги доступу до професії для забезпечення мінімальних кваліфікаційних стандартів, особливо щодо працівників служб у справах дітей та підрозділів соціального захисту;

■ створити систему регулярного післядипломного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації для персоналу соціальної сфери;

■ забезпечити офіційне визнання знань і навичок, набутих у процесі практичної діяльності та самоосвіти, через процедури формальної атестації і сертифікації.

На регіональному та місцевому рівнях:

■ забезпечити відповідність добору персоналу професійним стандартам і встановити вимогу щодо наявності відповідних кваліфікацій у сфері соціальної роботи й захисту прав дітей, особливо для керівних посад;

■ посилити роль регіональних центрів соціальних послуг у забезпеченні професійного навчання та методичної підтримки в усій соціальній сфері, не тільки щодо надавачів соціальних послуг, зокрема шляхом належного ресурсного забезпечення й зміцнення кадрового потенціалу;

■ узгодити програми професійної підготовки з актуальними потребами системи й новими викликами у сфері надання соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text

2. Про освіту: Закон України від 5.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text